

శ్రీ గీతా భాష్యత్రయ సారము

ఇది

మహానుభావుల పాఠ్యము

~~క్రికె~~
2.97

తెలంగాణ ప్రభుత్వం గాఢాధ్యక్షులయ్యవారలుగారి

పుత్రులగు

తెలంగాణ ప్రభుత్వ శ్రీనివాసరాజుగారి పాఠశాలకు

గారిచే

రచించబడి

దీనిని ముద్రింపించుటకు పర్వతినసోనైటీవారిచేత

ముద్రింపించబడినది.

1889.

Arsha Press, Vizagapatam.

Publisher Sri Paravastu

Sreenivasa Jagannadhaswami Ayyavaralugaru.

Printer N. Subbarow.

Copy Right Registered.

విహంగీనాయనము:-

నమఃపరమర్షిభ్యః-

అత్తధురుభ్యోనమః-

“ఈశ్వరునకుజగత్సృష్టిపరిపాలనప్రళయకర్తృత్వముస్వభావసిద్ధమని వేదమునం జెప్పబడియున్నది- ఆంమలానుం బరిపాలనము ముఖ్యకృత్యము. అందుకు నీశ్వరుండు వనవలె చూటిచూటికిం బ్రయాసముం జెందుచుండడు- వాటియేమంటేని, -జీవులకుం బ్రత్యేకముగాఁ గరణకలైబగములును సూర్య చంద్ర నదీ సముద్ర మేఘాది సామాన్య పరికరములును గలుగునట్లు సుంకల్పమాత్రమున సామగ్రిని బుట్టించి యొండొంటికిఁ గార్యకరములం జేసి యంత్రకారుండు యంత్రము నడపి సాక్షియై యున్నట్లు ఆనందింపుచుండును- అయిన నొక్కొక్కప్పుడు వస్తుస్వభావవైదిత్యమున పిరుద్దముగా పాపగ్రీవరణామంబు గలుగును- అట్టి సహాయములయందు దుష్టజనులు వృద్ధిఁ జెందుటయు సాధుజనులకు హాని సుంభవించుటయు, నధర్మము పైకొనుటయు ధర్మము సడలుటయుం దభిప్రాయించును- అట్టి దశలయందు జీవులకుంటే విలక్షణమయిన స్పృహశక్తియును నృజిరిచి యుత్తరాదిశరీరసజాతీయమయిన శరీరములో దానిం జొనిపి యిది పుట్టునట్లు నొంకిల్పించును. ఆయంశము విలక్షణజ్ఞానశక్తియవలు కలుగుటచేత దుష్టసంఘము నడచి పాప సంఘంబుం గాచి ధర్మపరిపాలనఁబుం జేసి యుత్తరకాలంబునఁగూడ నట్లు నడవం ద్రోవఁజూపి వెండియు నీశ్వర భాగముం జేయును- అట్టి యీశ్వరాంశంబులే యవతారంబులనెఱుఁగడును”- (అవతారసంగ్రహము.)

ఇట్టి యవతారములలో అతిమానుషవ్యాపారములు మిక్కిలిగాఁ గలదియుం, గొంచెము తక్కువగా నయిచు వేల సుతత్పరముల క్రిందట భాగతఖండము ఉన్నతస్థితినుండిన కాలమునందు ఆపిర్చించినదియున యీన యవతారము శ్రీకృష్ణావతారము.

ఈ శ్రీకృష్ణమూర్తి భారతరాష్ట్రస్థిగురు దుర్యోధనాదులకును, పాండవులగు ధర్మరాజాదులకును, చటస్థానిన యుద్ధమున నష్టమనకు సారథిగానుండెను- ఇందువల్లనేకదా పార్థపాండియును పేరు ప్రసిద్ధంబుగా నున్నది.

ఈ శ్రీకృష్ణమూర్తి భారతయుద్ధనాయకుల నష్టమనకుఁ జేసిన జ్ఞానోపదేశమును సంజయుండను నాతఁడు విని, ధృమరాష్ట్రునికు భారతయుద్ధవృత్తాంతము నరితయుఁ దెలియఁజేయుటలో, పిరిపించెను- దానిని మహాభారతమును గ్రంథమున త్రివిధవ్యాసుండనియు కృష్ణద్వైపాయనుండనియు సుప్రసిద్ధుండగు పరమర్షి శ్లోకరూపముగా రచియించెను.

ఇదియే భగవద్గీతలని చెప్పఁబడుచుండి పదునెనిమిది మధ్యాయములుగా నున్నది- భగవద్గీతాశబ్దమునకు భగవంతునిచేఁజెప్పఁబడినదియని యర్థము.

ఈభగవద్గీతలకు శంకరాచార్యులు వారును, రామానుజాచార్యులు వారును, మధ్వాచార్యులు వారును రచించిన మూడుభాష్యములు, వారివారి శిష్యులరచనలలోని వాగలచే నవ్యయనము చేయఁబడుచున్నవి.

ఈ మూడు భాష్యముల తాత్పర్యములును మంత్రముధులకుండునాడ సుగ్రహముగునట్లు ఆంధ్రభాషను ఈగ్రంథరూపముగాఁ దెలియఁజేయఁబడును.

అందు శంకరాచార్యసంప్రదాయమువారు అద్వైతులనియు, రామానుజాచార్యసంప్రదాయమువారు విశిష్టాద్వైతులనియు, మధ్వాచార్యసంప్రదాయమువారు ద్వైతులనియుఁ జెప్పఁబడుదురు- వీరి తాత్పర్యభేదములు ముక్తిసంప్రదాయమునందును అష్టత్వశంఖగు తద్వివరణంబునందును నున్నట్టములుగాన నందఁ జూడవచ్చును.

ధృమరాష్ట్ర డివాచ.

ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యయుగ్మనః॥

మామకాః పాండవాశ్చైవ కిమకుర్యత సంజయ॥౧॥

ధృతరాష్ట్ర! డివాచ = ధృతరాష్ట్రుఁడు పలికెను- హేసంజయ! = ఓ సంజయుఁడా!, ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే = పుణ్యక్షేత్రమగు కురుక్షే

త్రమన*, యయుత్సవః సమవేతః = యుద్ధముఁజేయఁగోరుచున్న వారై చేరిన, మాన్యుకాః పాణ్డివాశ్చైవ = నావారును పాణ్డివులును, కిమ్ అకుశ్వుతః = ఏమి చేసిరి?

సంజయ ఉవాచ .

దృష్ట్వాతు పాణ్డివానీకం పూశం మర్యోధన స్తథా ।

ఆచార్య ముపసంగవ్య రాజా వచన మబ్రవీత్ ॥౨॥

సంజయః ఉవాచ = సంజయుఁడు చెప్పెను, రాజా మర్యోధనః = రాజగు మర్యోధనుఁడు, పూశం పాణ్డివానీకం దృష్ట్వా = పూహములుగానవియింపబడిన పాండవులసేనను చూచి, తదా = అప్పుడు, ఆచార్యమ్ ఉపసంగవ్య = ప్రోణాచార్యుని చేరి, వచనమ్ అబ్రవీత్ = (చెప్పబోవు) వాక్యమును పలికెను.

పశ్యేతాం పాణ్డిపుత్రాణా హూచార్య మహతీం చమూమ్ ।

పూశాం ద్రుపదపుత్రేణ తపశిష్యేణ ధీమతా ॥౩॥

హే ఆచార్య! = ఓ యాచార్యుడా!, ధీమతా తప శిష్యేణ ద్రుపదపుత్రేణ పూశామ్ = బుద్ధినుంతుఁడును నీ శిష్యుఁడునగు ద్రుపదునికొడుకుచేత (దృష్టవ్యమునిచేత) పూహములుగాఁ బన్నబడినదియు, మహతీమ్ = గొప్పదియైనను, పాణ్డిపుత్రాణామ్ ఏతామ్ చమూమ్ = పాండవుల ఈ సేనను, పశ్య = చూడుము.

అత్ర శూరా మహేష్వాసా భీమాజ్ఞానసమా యుధి ।

యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథః ॥౪॥

దృష్టవేతు శ్చేకతానః కాశీరాజశ్చ వీర్యవాన్ ।

పురుజి తుర్కన్తిభోజశ్చ శైబ్యశ్చ నగపుంగవః ॥౫॥

యుధానుస్యశ్చ విక్రాంత ఉత్తమాజాశ్చ వీర్యవాన్ ।

సౌభద్రో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వపత మహారథాః ॥౬॥

అత్ర = ఈ చాండవ సేనలో, మహేష్వాసాః = గొప్పవిలుకాం ద్రును, యుధి భీమాజ్ఞానస = యుద్ధము, భీమాజ్ఞానులతో సమానులైనవారైనను, సూరాః (సర్వి) = శూరులు కలరు. (వారెన్నిరన్నను) యుధానః = సాత్యకియు, విరాటశ్చ = కిరటుఁడును, మహారథః ద్రుపద

* ఇది పంచాంగ దేశములోపానపద (Puniput) అను వాణిజ్యమిషము గానుండును.

శ్చ=మహారథుడగు+ద్రుపదుడును, ధృష్టకేతుః=ధృష్టకేతువును, చే
 తానః=చేతానుడును, పీఠ్యవాణ్ కాశీగాజశ్చ=పరాక్రమముగల
 కాశీరాజును, పురుజితః=పురుజిత్తును, కన్తిభోజశ్చ=కుంభభోజుడు
 ను, సకపుంజః శైబ్యశ్చ=హనుమ్యులలో శ్రేష్ఠుడగు శైబ్యుడును,
 క్రాంతః యథామన్యుశ్చ=మారుడైన యథామన్యువును, వీర్యావాన్
 ఉత్తమాజాశ్చ=పరాక్రమవంతుడగు ఉత్తమాజును, సౌధిద్రః=
 సుభద్రకొడుకు(అభిమన్యువును, ద్రౌపదీయాశ్చ=ద్రౌపదికొడుకులు
 (ధర్మరాజుభీమాజున నకుల సహదేవులకు వరుసగా పుత్రులగు
 ప్రతిపంధ్య శ్రుతసోమ శ్రుతకీర్తి శతానీక శ్రుతసేనులు)ను, సర్వే
 మహారథావః=అందఱును మహారథులే.

అస్తాకంతు పిశిష్టాయే తాన్నిబోధ ద్విజోత్తమ|

నాయకామమ వైస్యస్య వంజ్ఞాథం తాన్నివీమితే||౭||

యే=ఎవ్వరు, అస్తాకమ్ పిశిష్టః=వ.నయొక ముఖ్యుల, మమ వై
 స్వస్య నాయకః=నా సేనయొక అధిపతుల, తాన్నిబోధ=
 వారిని తెలుసుకొనుము, తే వంజ్ఞాథం తాన్నివీమితే=నీకు తెలి
 యుటకొరకు, వారిని చెప్పెదను.

భవా భీష్మశ్చ కణాశ్చ కృపశ్చ గమిరింజయః|

అశ్వత్థామా వికణాశ్చ సౌమదత్త ప్రతైవచి||౮||

అన్యేచ హవ శ్శూరౌ నదధే త్యక్తజీవితాః|

నానాశస్త్రప్రహారా సర్వే యుద్ధవిశారదాః||౯||

భవా=నీవును, భీష్మశ్చ=భీష్ముడును, కణాశ్చ=కర్ణుడును, స
 మిరింజయః కృపశ్చ=యుద్ధము నుజయించెడి(యుద్ధ మంపజయమును
 పొందెడి)కృపాచార్యుడును, అశ్వత్థామా=అశ్వత్థామయు, వికణా
 శ్చ=వికణుడు(దుర్యోధనునిశంక్కుడు)ను, తత్రైవ సౌమదత్తశ్చ=అ
 త్తైవ సౌమదత్తునికొడుకు(భూరిశ్రవుడు)శూరింధురాజప్రతైవచ ఆనుపా
 తమున వైరిధవుడ (యద్రథుడును) అనిరథము-మదధే త్యక్త
 జీవితాః

గీ పోదక సహస్రాశి యోధయే ద్విమై ద్విసావశ్చ సర్వే ప్రసిద్ధ మహారథ
 ఇరిచ్చంతః-అయధవిద్యుండు ఒంటికిఁ దైవదివీలయి తాండ్రలో వెన్నఁదొ
 క్కుండు యుద్ధము చేయఁగొనఁ బొందుమహారథులూ,

జీవితాః = నాకొఱకు విడువబడిన (విడుచుటకు నిశ్చయింపబడిన) పా
ణములుకల, అన్యే శూరాశ్చ (సన్తి) = ఇతరులైన వీరులును (కలరు). స
ర్వే = అందఱును, నానాశస్త్రప్రహరణాః = అనేకవిధములగు ఆయుధ
ములును యుద్ధసాధనములును కలవారును, యుద్ధవికారదాః = యుద్ధము
గందు నేర్పఱచువారును.

అపర్యాప్తం త దప్యకం బలం భీష్మాభిరక్షితమ్ |

పర్యాప్తం త్వద మే లేషాం బలం భీమాభిరక్షితమ్ || ౧౦ ||

భీష్మాభిరక్షితమ్ = భీష్మునిచేరక్షింపబడిన, తత్ అస్మాకమ్ బలమ్ =
అట్టి మన బలము, అపర్యాప్తమ్ = చాలకున్నది. భీమాభిరక్షితమ్ = భీ
మునిచేతాపాదబడిన, పలేషామ్ ఇదమ్ బలమ్ = వీరి (పాండవుల) ఈ
నైనయము, పర్యాప్తమ్ = చాలియున్నది.

ప. ధుసూదనటీకలో అపర్యాప్తమ్ అనుదానికి అపరిమితమనియు, ప
ర్యాప్తమ్ అనుదానికి పరిమితమనియు నర్థము వ్రాయబడి, మనసై
స్యము గొప్పది, పాండవుల నైనయము స్వస్థమైనది, అని యొక్క యోజ
నయును, - భీష్మాభిరక్షితమ్ = దేనికొఱకు భీష్ముడు మనచేత రక్షింపఁ
బడుచున్నాడో అట్టిదైన, తత్ బలమ్ = ఆ పాండవసేన, అస్మాకమ్ అ
పర్యాప్తమ్ = మనకు చాలదు, మనల జయించుటకు చాలకనుట. భీమా
భిరక్షితమ్ = దేనికొఱకు భీముడు పాండవులచే రక్షింపబడుచున్నా
డో అట్టి, పలేషామ్ అస్మాకమ్ ఇదమ్ బలమ్ = ఈ మన ఈ బలము, ప
ర్యాప్తమ్ = చాలినది. పాండవులను జయించుటకు మనలము చాలు
ననుట. అని మఱియొక్క యోజనయుంజేయబడినది.

అయ నేషుచ నర్వేషు యథాథాగ మస్థితాః |

భీష్మమే వాభిరక్షస్తు భవంత సుర్య పవ హి || ౧౧ ||

భవంతః నర్వే పవ = మీరు అందఱును, నర్వేషు అయ నేషుచ = అన్ని
త్రోవలకుండున (వ్యూహములో ప్రవేశింపవలసిన మార్గములయం
దు), యథాథాగమ్ అస్థితాః = వంతులచొప్పున నున్నవారై, భీష్మ
మేవ అభిరక్షస్తుహి = భీష్మునిచే రక్షింపవలయుంగదా.

ప. ధుసూదనటీకలో అయ నములనగా సేనాపతి సేనామధ్యమన
నుండి, యోధులగుటకు వారివారికి దిగినిట్లుగా నేర్పఱచిన యుద్ధ

భూమిలోని స్థానములనియథాము వ్రాయబడినది.

తత్ర సంజనయన్ హావకం కురువృద్ధః పితామహః।

సింహనాదం విన దోశ్యచ్చై శ్శబ్దం దధ్నో ప్రతాపవాన్।

ప్రతాపవాన్ కురువృద్ధః పితామహః = పరాక్రమముకలవాడగు తొరపులలో పెద్దమునకు భీష్ముఁడు. తస్య హావకమ్ సంజనయన్ = ఆతనికి (కురువృద్ధునికి) సంకోపమును పుట్టించుచు, ఉచ్చైః సింహనాదం వినన్య = గట్టిగా సింహనాదమును చేసి, శబ్దం దధ్నో = శంఖమును పూరించెను.

హాధుసూదనటీకలో సింహనాదమ్ అనునది యమలంకావ్యయమని వ్రాయబడి, సింహనాదం వినన్య = సింహమువలెధ్వనిచేసి ఆనియథాము చేయబడినది.

తత శ్శబ్దాశ్చ భేగ్యశ్చ పణ వానక గోముఖాః।

సహస్రై వాభ్యహన్యన్త శ్రేష్ఠ స్త్రిమ లోఽథవత్॥౧౩॥

తతః = తరువాతను, శబ్దాశ్చ భేగ్యశ్చ = శంఖములును మందభులును, పణ వానక గోముఖాః = సూక్ష్మగర్భవంతి శేషములును ‡ స్థూలవాన్యం శేషములును సంగీరము గనునగుచుండి పరాక్రమములును, సహస్రై వాభ్యహన్యన్త = శ్రేష్ఠులుగానే కన్పించుచుండి (వ్రాయబడినవి) - న శబ్దః = ఆధ్వని, తుములః = భవన్ = ౧౦ కీరము. అయ్యెను.

తత శ్శ్వేతై స్త్రియై ర్యుక్తై ర్వాహతి ధ్వన్తనే స్థితౌ।

మాధవః పాద్మాశ్చైవ వృష్టా శఙ్ఖౌ ప్రదిగ్గతుః॥౧౪॥

తతః = తనంతరము, శ్వేతైః పద్మైః యుక్తైః = తెల్లని గుల్మములతోఁ నూడినదియు, మాధవః = గోవునయనను, స్యుష్టనే స్థితౌ = శథముననున్న, మాధవః పాద్మాశ్చైవ = శ్రేష్ఠముమార్చియును అర్చునుడునే, ది వృష్టా శఙ్ఖౌ ప్రదిగ్గతుః = శ్రేష్ఠములైన శబ్దములను పూరించిరి.

పాద్మాశ్చైవం హృషీకేశో దేవదత్తం ధనంబయః।

పాద్మాం దధ్నో మహాశబ్దం భీమకర్మా వృకోదరః॥౧౫॥

‡ అంగరూపిణి నమనః పంబ యం చనంగన పణవమనఃను" అనియన్నది - ఉడుకలు చేసి దిగ్భుజుని అనురజితక.

§ తమస్థలయని అనురజితక.

అనన్తవిజయం రాజా కున్త్రిపుత్రోయధిష్ఠిగః।

నకుం స్స హదేవశ్చ సుఖౌష మణిపుష్పకౌ॥౧౬॥

హృషీకేశః*పాశ్చజన్యం(దశ్శ్చ)=శ్రీకృష్ణమూర్తి పాంచజన్యమును†
(పూరించెను)- ధనంజయః‡ దేవదత్తమ్(పశ్శ్చ)=అర్జునుఁడు దేవదత్త
మును(పూరించెను)- భీమకః॥౪॥ వృకోదరః§=భయంఃరమైశ్వర్యా
పారములుకల భీముఁడు, పాండ్యమ్ మహాశక్తిమ్ దశ్శ్చ=పాండ్ర
మనుపేరుగల గొప్పశంఖమును పూరించెను- కున్త్రిపుత్రో రాజా యు
ధిష్ఠిగః॥౫॥ =కులేదేవకు ముఁడును రాజునను ధనరాజు, అనన్త
విజయం (పశ్శ్చ)=అనన్తవిజయమును పూరించెను- ఈలః సహదేవ
శ్చ=నకుఁడును సహదేవుఁడును, సుఖౌష మణిపుష్పకౌ(పశ్శ్చ)=
=సుఖౌషము మణిపుష్పము అను శంఖములను(పూరించిరి)-పాంచ
జన్యములు శ్రీకృష్ణుల శంఖములపేరులు.

కాశ్యశ్చ పరమేష్వాన శ్శిక్షిణీవ మహారథః।

ధృష్టద్యుమ్నో పిరాటశ్చ సాత్యకిశ్చాపరాజితః॥౧౭॥

ద్రుపదో ద్రౌపదీయాశ్చ సర్వఃపృథివీవతే।

సౌభద్రశ్చ మహాబాహు శ్శృభాదధ్నుః పృథక్పృథక్॥౧౮॥

పరమేష్వానః కాశ్యశ్చ=గొప్ప ధనుస్సుగల కాశిరాజును, మహారథః
శిక్షిణీ=సహారథుఁడైన శిక్షిణీయును. ధృష్టద్యుమ్నః=ధృష్టద్యుమ్నుఁ
డు(ద్రుపదునికొడుకు)॥౧౬॥, పిరాటశ్చ=పిరాటుఁడును, అపరాజితః సా
త్యకిశ్చ=పడిపోని సాత్యకియును, ద్రుపదః=ద్రుపదరాజును, ద్రౌ
పదీయాశ్చ=ద్రౌపదికొడుకులును, మహాబాహుః సౌభద్రశ్చ=గొ

* హృషీకేశ=పల్లవరాజుక, ఈశః=యామవండు అని అనఁబడెనాథము.

సూక్ష్మజీవంతు విషయంద్రియములకు ప్రేకుఁడనియ, హృషీకేశ=
గుఱును అమైన తలవెంట్రుకలు కలవాఁడనియు, హృషీక ఈ ఇ ఈశ=సం
తోషించిన ప్రహ్లాదుఁడు కాకుండు రుద్రుఁడునుకలవాఁడనియు వాఁయింపెనది.

† పంచజన్యం=రాక్షసనిశంకరిగినదిని అనఁబడెనాథము.

‡ ఉత్తరదిగ్విజయముచేసి చాలధనమునుజయించినవాఁడనిగ్రహము.

§ వృకమనెడియగ్నిని కడుపులోగలవాఁడనియనఁబడెనాథము.

॥ యుద్ధమునంజన్మిరుదైనవాఁడనియనఁబడెనాథము.

స్పృభుజములుకల సుభద్రకొడుకు (అభివన్యఁడు)ను (హే) పృథివీపతే
(ఓ)రాజా! (ఓదృతరాష్ట్ర)ఁడా! నర్వశః పృథక్పృథక్ శక్త్యాన్దధుః
= అందఱును వేటువేటుగా శత్రుములను పూరించిరి.

స ఘోషో ధాతరాష్ట్రాగ్రాం హృదయాని వ్యధారయత్ |

సభశ్చ పృథివీంచైవ తుములోవ్యనునాదయన్ ||౧౯||

తుముః సఘోషః = సంకులమైన ఆశత్రుధ్వని, సభశ్చ పృథివీంచైవ వ్య
నునాదయన్ = ఆకాశమును భూమిని బ్రతిధ్వనిచేసింపుచు, ధార్త
రాష్ట్రాగ్రాం హృదయాని వ్యధారయత్ = ధృతరాష్ట్రపుత్రులయొక్క
గుండెలను బద్దలుగొట్టెను.

అథ వ్యవస్థితాన్ దృష్త్వా ధాతరాష్ట్రాన్ కపిధ్వజః |

ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే ధను రుద్యవ్య పాణ్డవః ||౨౦||

హృషీకేశం తదా వాక్య మిదమాహ మహీపతే |

(హే) మహీపతే! = (ఓ)రాజా! (ధృతరాష్ట్ర)ఁడా! అథ = తరువాతను,
శస్త్రసంపాతే ప్రవృత్తే (సతి) = ఆయుధములపాటు ప్రవర్తించినది (అ
గురుండఁగా), కపిధ్వజః పాణ్డవః = కోటి (హనుమంతుఁడు) ధ్వజము
గాఁగల పాండవుఁడు (అజ్ఞానుఁడు), వ్యవస్థితాన్ ధాతరాష్ట్రాన్
దృష్త్వా = యుద్ధముచేయఁబడియున్న ధృతరాష్ట్రపుత్రులను చూచి, ధ
నుః ఉద్యవ్య = యెలును ఎత్తి, తదా హృషీకేశమథఽదం వాక్యమ్ ఆ
హ = అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తినిగూర్చి ఈ వాక్యమును పలికెను.

ఇవట మాధ్వజీకయంతు, (యుద్ధే) ధనుః ఉద్యవ్య (స్వేన) శస్త్ర
సంపాతే ప్రవృత్తే (సతి) = (యుద్ధమునంద) ధనుస్సును ఎత్తి (తాను)
శస్త్రములను ప్రయోగించుట ప్రసక్త (నగుచుండఁగా) అని యొకరియ
స్వయంబును, — ప్రవృత్తే ఆనుదానికి ప్రవర్తింపఁజేయవలసిన అనియధ
ముచేసి, ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే వ్యవస్థితాన్ ధాతరాష్ట్రాన్ = ప్ర
వర్తింపఁజేయవలసిన ఆయుధప్రయోగమునలను నిలిదియున్న మరొక
ధనములను ఆని మఱియొకయన్వయమును వ్రాయఁబడినది.

సేనయో రుభయో మథేయో రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత ||౨౧||

యావ దేతాగ్నిధిక్షేపాయోద్ధృతామా నవస్థితాన్ |

తై మయా సహ యోధవ్య హస్తిన్ రణసముద్యమే ||౨౨||

[౧౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

భయోః సేనయోః మధ్యే = రెండు సేనల నడుమను, భీష్మద్రోణప్ర
ముఖతః సర్వేషాం మహీక్షితాం (ప్రముఖతః) వ = భీష్మద్రోణులయందు
టనును అందఱు రాజుల (యెదుటను) ను, రథోత్తమం స్థాపయిత్వా =
ధశ్రేష్ఠమును నిలిపి, (హా) పాథాః! = (ఓ) కుంతిపుత్రుడా!, నమవేతా
న్ ఏతాన్ కురూన్ పశ్య = చేరియున్న ఈ కారవులను చూచుము- ఇ
తి ఉవాచ = అని పలికెను.

తత్రా పశ్యత్ స్థితాన్ పాథాః పితౄ నథ పితామహాన్ |

ఆచార్యాశ్చతులాన్భ్రాతృన్భ్రాతృన్నభంస్తథా || ౨౬ ||

శ్వశురౌ సుహృదౌ చైవ సేనయోరుభయోరపి |

ఆక్ష = తనవారను, పాథాః = అజ్ఞానుడు, తత్ర సేనయోః ఉభయో
రపి స్థితాన్ = ౨ సేనలయందు రెంటియందును ఉన్న, పితౄన్ = పినరెం
డి పెద్దతండ్రులనును, పితామహాన్ = తాతలను, ఆచార్యాన్ = ౩ చార్యు
లను, మాతులాన్ = మేనమామలను, భ్రాతృన్ = ౨న్ననమ్ములను, పు
త్రాన్ = ౨ కుమారులను, పౌత్రాన్ = మనుమరులను, తథా = అట్లు నె
లికాండ్రను, శ్వశురౌ = మామగొడ్డను, సుహృదః = ఉపకారము చేసి
నవారిని, అపశ్యత్ = చూచెను.

తాన్తస్మిన్మాతృ స కౌన్తే నుసస్సర్వా బన్ధావపస్థితాః |

కృపయా పరయా ఆత్మ్యో పీషిషన్నివ మ బలతే || ౨౭ ||

సః కౌన్తేయః = ఆ కుంతిపుత్రుడు (అజ్ఞానుడు). అస్థితా తా
సర్వా బన్ధావ నమాతృ = (యుద్ధభూమియందు నిలిచియున్న ఆ
యందఱు బంధువులను చూచి, పరయా కృపయా ఆత్మ్యః = గొప్ప కని
కరముచేత నాకరింపబడినవాడై, పీషిషత్ ఇదమ్ ఆబ్రవీత్ = దుః
ఖంపుచున్నవాడై దీనిని (చెప్పబోవువాక్యమును) పలికెను.

విషాదమనఃగా దుఃఖమువలన కలిగిన మనోదౌర్బల్యము- అది కలి
గినచో నన్నివ్యాపారములును ఉడుగును- అని మాధ్వటీకలో వివరింపఁ
బడినది.

అజ్ఞాన ఉవాచ.

దృష్టేష్వపం స్వజనం కృష్ణ యుయుత్సుం సముపస్థితమ్ || ౨౮ ||

సేనన్తి మను గాత్రాణి ముఖంచ పశిశువ్యతి |

వేపభుశ్చ శరీరే మే రోమహర్షశ్చ జాయతే॥౨౯॥

గాఢీవం స్రంసతే హస్తాత్త్వత్తైచ్చ పరిదహ్యతే॥

నవ శక్నో మ్యకస్థాతుం భ్రమతీవ మే మనః॥౩౦॥

(హే)కృష్ణ! = (ఓ)కృష్ణమా!; యుయుతుం సముపస్థితమ్ = యుద్ధముగోరినదై వచ్చియున్న, ఇనుం స్వజనం దృష్త్వా (స్థితస్య) మమ = ఈ స్వజనమునుచూచి (నిలిచియున్న) నాయొక్క, గాత్రాణీసీమన్తి = అవయవములుశిథిలములగుచున్నవి-మఖంచపరిశుష్యతి = ముఖంబును ఎండిపోవుచున్నది- మే శరీరే వేపభుశ్చ (జాయతే) = నా శరీరమున వడగును (పుట్టుచున్నది)- రోమహర్షశ్చ జాయతే = పులకరింపఁబడును (ఋగ్భూ)ను పుట్టుచున్నది- గాఢీవం హస్తాత్ స్రంసతే = గాఢీవధనును, చేతినుండి- జారుచున్నది- త్వత్తైచ్చ పరిదహ్యతే = చమ్రంబును అంతటదహింపఁబడుచున్నది- మే మనశ్చ భ్రమతీవ = నా మనస్సును తిరుగుచున్నట్లున్నది- అవస్థాతుంచ నశక్నోమి = నిలుచుటకును సమర్థుఁడనుకాకున్నాను.

నిమిత్తానిచ పశ్యామి విగరీతాని కేశవ॥

నవ శ్రేయో ౭ను పశ్యామి హస్తా స్వజన మాహవే॥౩౧॥

(హే)కేశవ! = (ఓ)కృష్ణమా!; విగరీతాని నిమిత్తానిచ పశ్యామి = విరుద్ధములైన (అప్రస్తుముచుసూచించెడి) శకునములను చూచుచున్నాను-

† కృష్ణ ౧ = చూడఁగొన నుభయు వాఁడు; కృష్ణ ౨ = దైత్యులను తమమ్మునుగూర్చి ఆకర్షించువాఁడు; కృష్ణ ౩ = భేరింపఁబడిన (దైత్యుల) ప్రాణంబును బలంబును కలిపాడు; కేశవ ౧ = ఈ విధమున వ్రాసెనును బలంబును కలిపాడు. అవిమాధ్యతీకయంత వివరింపఁబడినది.

‡ కేశవ = బ్రహ్మను రుక్మిణి కడించువాఁడు, కేశ వ = కేశియగురాక్షసుని కంపింపవాఁడు- అని మనుసూచనతో- మాధ్యతీకలో బ్రహ్మ రుక్మిణిని కలిపింపఁజేయువాఁడు, కేశ వ = బ్రహ్మను కడివినాముని రుక్మిణింబ్రవ్రాంపింజేయు వాఁడు, కేశ వ = కలిపింపవాఁడు, కేశ వ = కలిపింపవాఁడు, పరిశుష్యమునకునుగనీ క్షీరసముకలిపిన-గానీయుండువాఁడు, మందిరలకెండుకలు కానీ కేశవాదులుగల అవతారములు కానీ కలవాఁడు అవియునవయవాక్యములు వ్రాయఁబడినవి.

ద్లును, పాత్రాః = మనుకులును, ప్యాలాః = భార్యతోఁబుట్టినవాండ్లును, తథా సంబద్ధినః = ఆప్రకారము చుట్టాలును.

. ఏతా న్నహన్తు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన!

అపి త్రైలోక్యరాజ్యస్య హేతోః కింను మహీకృతే|| ౩౫
(హే)మధుసూదన*! = (ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, (మామ్)ఘ్నతోఽపి ఏ
తాః = (నన్ను) కొట్టుచున్నవారైనను వీరిని, త్రైలోక్యరాజ్యస్య
హేతోరపి = మూడులోకములరాజ్యము నిమిత్తమైనను, హన్తుమే శే
చ్ఛామి = చంపను ఇచ్ఛయింపకున్నాను. మహీకృతే (హస్తుం శేచ్ఛా
మితి) (వక్తవ్యమ్) కింను = భూమికొఱకు (చంపంగోరకున్నానని)
(నెప్పవలసినది) ఏమి?

నిహత్య ధాతరాష్ట్రా న్నః కాప్రీతి స్సాన్య జ్ఞవాదాన!

పాపమే వాత్రయే దష్టా స్తే త్వైతా నాతతాయినః|| ౩౬
(హే)జ్ఞవాదాన! + (ఓ)కృష్ణుడా!, ధాతరాష్ట్రాన్ నిహత్య (స్థితా
నాం) నః = చుర్యోధనాదులను చంపి (ఉన్న) మనకు, కా ప్రీతిః స్యా
త్ = ఏమి సంతోషము కలుగును? - ఆతతాయినః† ఏతాన్ = చం

* మధు సూదన = మధువనది దైత్యుని చంపినవాడు - మాధ్యటిలో, కేసెచ్చా
నిన యవ్వమువలె ముఖలేశముకల సేంపారమును పోగొట్టువాడు - మధుసూ
దన = మధురముగావండుకాడైనభీముని నియమించువాడు - అనియునువా
యించినది.

† జన అర్థానః = జనులకు చంపువాడు - అనగా సంహారకర్త అని మధుసూ
దనటిక - మాధ్యటిలో జన = ఉట్టనివాడును, అర్థానః = సంహరించువా
డును నియు, జన అర్థానః = ఉట్టుకను పోగొట్టువాడు, మంలిజనులనుచుం
చిగతిని పొందించువాడు, చెడుజనులను చెడుగతిని పొందించువాడు, సజ్జను
లను యాదించువాడు, మజానులను హింసించువాడు - అనియుభయము వా
యించినది.

‡ కొన్ని అగ్నిదో గరభతైవ శస్త్రపాదీ భాగాః హేత్రతాత హతతైవ చ
దేతే హ్యతరాయినః - (ఇచ్చు మొదలగువానిని నివృత్తిపెట్టువాడు, విషముపె
ట్టువాడు, శస్త్రమునుదేరింకలవాడు, భనమును అపహరించువాడు, భూ
మిని భాగ్యము హరించువాడు, ఈయాలుగునను ఆతరాయినః నబుదురు)

పుటకుమృత్తులయిన వీరిని, హత్యా (స్థితాన్) ఆప్తాః=చంపి (ఉన్న) మనసు, పాపమేవ ఆశ్రయేత్=పాపమే ఆశ్రయించును—ఆత తాయిన సూయాంతం హత్యాదే వాచనార మ్ (చంపను కృష్ణుడై వచ్చువానిని విచారించక చలవలసినదయె) అను నీతిశాస్త్రవిచనము కంటె, అహింసా పరమోధర్మః హింసించకుండుట గొప్ప ధర్మము అను ధర్మశాస్త్రవిచనము బలవత్తని తాత్పర్యము.

మధుసూదనటీకలో, ఆస్థా హత్యా (స్థితాన్)=యుద్ధముచే యుగయుగమున్న) మనసు చంపి (ఉన్న), ఏతా ఆతతాయినః=ఈ ఆతతాయులను (మర్యాదవాదులను), పాపమేవ ఆశ్రయేత్=పాపమే ఆశ్రయించును. అనియు వ్యాఖ్యానముచేయబడినది.

తస్మా న్నాహా వయం హస్తం ధాతరాష్ట్రాన్ స్వబాధవాః।

స్వజనం హి కథం హత్యా సుఖినస్యామ హాధవః॥ ౩౨॥

(హే)వాధవ్య!=(ఓ) కృష్ణుడా!, తస్మాత్=వానిబలన, వయమ్=మనము, న్నబాధవాః ధాతరాష్ట్రాన్ హస్తమ్ ఆహాః న=బంధువులతోఁగూడిన ధాతరాష్ట్రమును చంపఁ దగినరారము కాము- స్వబాధవాః అనుపాతమున మనబంధువులైన అనియర్థము- స్వజనం హత్యా=స్వజనమును చంపి, సుఖినః కథం హి స్యామః=సుఖవంతులము ఎట్లు ఆనమము?

యద్యప్యేతే నపశ్యన్తి లోభోపహతచేతసః।

కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకమ్॥ ౩౩॥

కథం న జ్ఞేయ మస్తాభిః పాపా దస్తా నివర్తితుమ్।

కులక్షయకృతం దోషం ప్రపశ్యన్తి జానాదన॥ ౩౪॥

లోభోపహతచేతసః ఏతే=రాజ్యలోభముచేతఁ జేపఁగొట్టఁబడిన మన స్సులుగల వీరు (మర్యాదవాదులు), కులక్షయకృతం దోషమ్=చంశక్షయముచేఁగలుగఁజేయఁబడిన దోషమును, మిత్రద్రోహేచ పాతకం

మా ధవ=లక్ష్మీకాంఠమితి. అని మధుసూదనటీక- మాధ్వటీకలో, జ్ఞానముక కు అభిపరిణయించి, మా ధ వ=జ్ఞానముకు భక్తియును ప్రవర్తించఁజేయు కాఁడు, మాధవ=మధువను దైత్యుని సంబంధి. అనఁగా మధువను దైత్యుని యొక్క శత్రువగుట, అనియు వ్యాఖ్యానముచేయఁబడినది.

ఛ=మిత్రదోహమునందలి పాపమునును, నపశ్యన్తియద్యపి=ఎఱుంగు
కున్నారని, (తథాఽపి=అయినను). (హే)జనాదన=(ఓ)కృష్ణుడా!
కులక్షయకృతం దోషం పరిపశ్యద్భిః అస్తాభిః=కులక్షయము
చేయుటచేయుటచేడు దోషమును ఎఱుంగుచున్న మనచేతను, అ
స్తాత్ పాపాత్ నివర్తతుమ్=ఈ పాపమునుండి మట్లుటకు, క
థం నష్టేయమ్=ఎట్లు తెలియఁబడఁదగదు.

కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధర్మా సనాతనాః|

ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభిభవత్యుత్తరం||

అధర్మాభిభవా తృప్త్య ప్రచుప్యన్తి కులస్త్రీయః|

స్త్రీషు దుష్టాసు వాన్ష్టేయ జాయతే వణాసంకరః||౧||

సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్యచ|

పఠన్తి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః||౨||

కులక్షయే (పతి) సనాతనాః కులధర్మాః ప్రణశ్యన్తి=వంశక్షయము
(కలుగుచుండఁగా) పంపరచేనచ్చిన కులధర్మములు నశించుచున్న
వి- ధర్మే నష్టే (సత)=ధర్మము నశించిన(దగుచుండఁగా), కుల
మ్ కృత్స్నముత=కులమును అంతటినీ, అధర్మాః అభిభవతి=అధ
ర్మము ఆక్రమించుచున్నది- (హే)కృష్ణ!=(ఓ)కృష్ణుడా!, అధర్మా
భిభవాత్ కులస్త్రీయః ప్రచుప్యన్తి=అధర్మము ఆక్రమించుటవలన
కులములోనిస్త్రీలు చెడుచున్నారు- (హే)వాన్ష్టేయ!=(ఓ)వృష్ణీవం
శమువాడా! (కృష్ణుడా!), స్త్రీషు దుష్టాసు(సత్కు)=స్త్రీలు చెడిన
వారు (అగుచుండఁగా). వణాసంకరః జాయతే=వణములు కలిసి
పోవుట కలుగుచున్నది- సంకరః=సంకరము, కులఘ్నానాం కులస్య
చ=కులమును చెడఁగొట్టినవారికిని కులమునకును, నరకాయైవ (భవతి)
=నరకముకొఱకే అగుచున్నది- హి=ఇంతియొకాక, ఏషాం పితరః=
వీరి పితృదేవతలు, లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః(సత్తః)పఠన్తిహి=లోపించి
నపిండోదక కార్యములుకలవారు(అగుచు) (నరకములో)పడుచున్నార
గదా.

దోష్తి రేత్రేః కులఘ్నానాం వణాసంకరకారకైః|

ఉత్సాద్యన్తే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః||౩||

ఉర్ధ్వన్నకుఁ ధర్మాణాం మనుష్యాణాం జనాదానః |

నరకే నియతం వాసో భవతీత్యనుశుశ్రుమ || ౪౮ ||

కులఘ్నానామ్ = కులమును చెడఁగొట్టువారియొక్క, వర్ణానంకరకార
తైః ఏతైః దోషైః = వర్ణానంకరమునుచేసెడి ఈ దోషములచే
త, శాశ్వతాః జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ = సనాతనములైన వ
ర్ణధర్మములును చంశధర్మములును, ఉత్సాద్యస్తే = నశింపఁజేయఁ
బడును - (హే) జనాదానః! = (ఓ) కృష్ణుడా! ఉర్ధ్వన్నకులధర్మాణాం
మనుష్యాణామ్ = నశించిన కులధర్మములుగల మనుష్యులకు, నరకే
నియతం (యథాతథా) వాసః భవతి = నరకమున నిత్యముగా ఉ
నికి కలుగుచున్నది, ఇతి శుశ్రువ = అని వింటిమి. పెద్దలవలన అ
ని శేవము.

కులధర్మాశ్చ అను చకారమువలన ఆశ్రమధర్మాదులకు గూ
డగ్రహణమని మాధ్వటీక.

అహోబలత మహ త్పాపం కర్తుం వ్యసంతా వయమ్ |

య ద్రాజ్యసుఖలోభేన హస్తుం స్వజన ముద్యతాః || ౪౯ ||

అహోబలత! = అయ్యయ్యా! వయమ్ = మనము, మహత్ పాపం
కర్తుం వ్యసంతాః = గొప్ప పాపమును చేయుటకు ఉద్యక్తులమైతి
మి - యత్ = ఏకారణమువలన, రాజ్యసుఖలోభేన = రాజ్యమంచును సు
ఖమంచును ఆశచేత, స్వజనమ్ హస్తుమ్ ఉద్యతాః = స్వజనమును చం
పుటకు ఉద్యక్తులమైతిమో.

మాధ్వటీకలో ఉద్యతాః (ఇతి) యత్ (తత్) పాపమ్ = ఉద్యక్తు
లమైతిమి (అనునది) యేది (శలదో) (ఆ) పాపమును అని వెనుకకు ఆస్వ
యము వ్రాయఁబడినది.

యది మా మప్రతీకార మశస్త్రం శస్త్రీపాణయః |

ధాతృరాష్ట్రా రణే హన్య సైన్యే త్మేమతరం బవేత్ || ౫౦ ||
అప్రతీకారిమ్ అశస్త్రీమ్ మామ్ = ప్రతిక్రియ లేఁవాడనును శస్త్రీము
లు లేనివాడనునగు నన్ను, శస్త్రీపాణయః ధాతృరాష్ట్రాః = శస్త్రీ
ములుచేతులలోగల ధృతరాష్ట్రునికొడుకులు, హన్యర్యః = చంపిరే
ని, తత్ = అది, మే త్మేమతరం భవేత్ = నాకు మిగిలిపోతమైనది

అగును- ప్రియతరమ్ అనుపాతమున మిక్కిలి ఇష్టమైనది అనియథాము.

సంజయ ఉవాచ.

ఏవము క్త్వాఽజ్ఞాన సంఖ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్ |

విస్మయ సశరం చాపం శోక సంవిగ్నమానసః || ౧౭ ||

సంజయః ఉవాచ=సంజయుఁడు పలికెను- సంఖ్యే=యుద్ధమునందు, అజ్ఞానః=అజ్ఞానుఁడు, ఏవమ్ ఉక్త్వా=ఇట్లు పలికి, శోకసంవిగ్నమానసః (సన్) సశరం చాపం విస్మయ=దుఃఖముచేతపీడింపఁబడినమనస్సుకలవాఁడు (డగుచు) బాణములతోఁగూడిన ధనుస్సును విడిచి, రథోపస్థే ఉపావిశత్=రథముమీదను కూర్చుండెను.

ఇతి త్విధగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మ ద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్విక్యష్టాజ్ఞానసంవాదే ఆర్జున

విషాదోనామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదథావ్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యావ్ర

తిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును శ్రీక్యష్టా

ర్జునసంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో ఆ

ర్జునవిషాదవ్రతిపాదకంబగు

మొదటియధ్యాయము.

— ❦ —

తం తథా కృపయా అపిష్ట మశ్రుపూర్ణాశులేక్షణమ్ |

విషీదన్త మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః || ౧ ||

తథా కృపయా అపిష్టమ్ = అట్లు కనికరముచేత ఆక్రమింపఁబడిన వాఁడును, అశ్రుపూర్ణాశులేక్షణమ్ విషీదన్తమ్ తమ్ = కన్నీళ్లతో నిండినవైశ్యాకులములైననేత్రములుకలవాఁడును దుఃఖంపుచున్నవాఁడునగు ఆతని (అజానుని) కూర్చి, మధుసూదనః ఇదమ్ వాక్యమ్ ఉవాచ = శ్రీకృష్ణమూర్తిఁ ఈ వాక్యమును వరికెను.

శ్రీభగవా నువాచ.

కుతస్త్యా కత్తల మిదం విషమే సముపస్థితమ్ |

అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మజాన || ౨ ||

శ్రీభగవాన్ ఉవాచ = శ్రీభగవంతుఁడు (శ్రీకృష్ణమూర్తిఁ) + వరికెను. (హే) అజాన! = ఓ! యజానుడా!, అనార్యజుష్టమ్ అస్వర్గ్యమ్ అకీర్తికరమ్ కత్తలమ్ = తగుచునుఘ్నులుకానివారి (అజ్ఞానుల) చే నవలంబింపఁబడినదియు స్వర్గమునకుతగనిదియు అపకీర్తినికలుగఁజేయునదియునగు దుఃఖము, విషమే = ఒడుదుడుకులో, త్వా కుతః ఉపస్థితమ్ = నిన్ను ఏల పొందెను.

మధుసూదనటీకలో కత్తలమ్ అనుదానికి మరినమైన స్వధర్మ వైముఖ్యము అని వ్రాయఁబడినది. మాధ్వటీకలో దుఃఖము మోహము అని రెండధర్మములు వ్రాయఁబడినవి.

శ్లో || విద్యర్థస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశస్సర్వీయః | శ్లాఘనైరెవగృహ్యతై
వ మృత్యోం తగ ఇర్హిసా || (విద్యార్థశబ్దాదుః శ్లాఘనైరెవగృహ్యతై
తగము అ సంత- ఇదితవనాఁడు తగవంతుఁడు) శ్లో || కత్తలంప్ర
కయంతైవ భూతానా మాకలిగతిష్ఠి కేత్తి ప్రిద్యా మవివ్యాంర సవాన్యోధి
గవాంతిః (భూతములఁబ్రుట్టుకను, నాశమును, వా. హోయోధి సంతకును, వా. హో
యోధి అపత్తును, శ్లాఘనమును, అశ్లాఘనమును, ఎవ్వరిదెఱుంగునూ వాఁడు త
గవంతుఁడని చెప్పఁబడఁగినవాఁడు) ఈ రెండు శ్లోకములును గీతాభాష్యములో
3 అధ్యాయ 3 శ్లోకమున వ్రాయఁబడినవి.

క్షైబ్యం మాన్యగమః పార్థ తైత్రీయ్యపద్యతే।

క్షైబ్యం మాన్యగమః పార్థ తైత్రీయ్యపద్యతే॥౩॥

(హే)పార్థ! = (ఓ)కుంతీపుత్రుడా! క్షైబ్యం మాన్యగమః = అతైత్రీయ్యమును పొందకుము- త్వయి ఏతత్ నోపపద్యతే = నీయందు ఇది తగదు- (హే)పరంతప! = శత్రువులను తపింపజేయువాడా! క్షైబ్యం మాన్యగమః పార్థ తైత్రీయ్యపద్యతే = తుచ్ఛమైన మనస్సునందలిపరికరణమును విడిచి, ఉత్తైత్రీయ్య = లెమ్ము- యుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండుమనుట.

మాన్యగమః క్షైబ్యమ్ = క్షీణత్వము, భయము, అని రెండర్థములువ్రాయఁబడినవి.

అజాన ఉవాచ.

కథం భీష్మ మహం సంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన!

ఇషుభిః ప్రతియోతస్యమి పూజాహ్లా వరిసూదన॥౪॥

హే అరిసూదన! మధుసూదనః = ఓ శత్రువులను సంఘటించువాడా! కీకృష్ణుడా! పూజాహ్లా భీష్మం ద్రోణంచ = పూజకుతగినవారగు భీష్ముని ద్రోణుని (కూర్చి), అహం సంఖ్యే ఇషుభిః కథం ప్రతియోతస్యమి = నేను యుద్ధమునందు బాణములచేత ఎట్లు ఎదిరించియుద్ధముచేయుచున్నాను?

మాన్యగమః అరి సూదన అనుధానికి చక్రముచేత శత్రువులను సంఘటించువాడా! అనియర్థము వ్రాయఁబడినది- ప్రతి అని పదచ్ఛేదముచేయఁబడి భీష్మం ద్రోణం ప్రతి అని అన్వయింపఁబడినది.

గురూ వహత్వా హి మహానుభావాఞ్

చ్చైయో భోక్తుం భైక్ష మపీహ లోకే।

హత్వాఽర్థం కామాంస్తు గురూ నిహైవ

భుజ్జ్యయ భోగాన్ రుధిర క్రుద్ధాన్॥౫॥

మహానుభావాన్ గురూ అహత్వా = గొప్పప్రభావముగల పెద్దలను చంపక, ఇహ లోకే భోక్తుమ్ భైక్ష మపీహ శ్రేయః = ఈ లోకమున అనుభవింపను భిక్షాన్నమైనను మేలు- అర్థకామాన్ గురూన్ హత్వా = శత్రువులను చంపియో, ఇహైవ రుధిరప్ర

[౨౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

దిగ్దాన్ భోగా భుజ్యే = ఈలోకమునందే రక్తముచేఁబూయఁ
డిన భోగములను అనుభవించవలయును.

మధుసూదనటీకలో హిమహనుభావాన్ అని ఏకపదముగాఁగూ
డ విభజింపఁబడి, హిమ = చలువ, ను, హ = పోగొట్టెడియ న్నియొక్క
కానీ సూర్యునియొక్క కానీ, అనుభావాన్ = ప్రభావముగల అనియ
థము వ్రాయఁబడినది. ఉక్త గాఢములో ఆర్థకామాన్ భోగాన్
= అర్థకామస్వరూపములైన భోగములను అనియు నన్వయింపఁబడి
నది. మాధ్వటీకలో ఈయన్వయమే వ్రాయఁబడినది.

నచైతద్విద్యః కథంనో గరీయో

యద్వాజయేమ యదివా నోజయేయః |

యా నేవ హత్వా న జిజీవిషామ

స్త్రీఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః || ౧ ||

నః కథంనో గరీయః = మనకు ఏది శ్రేష్ఠమో, ఏదో నచవిద్యః = దీ
నిని ఎఱుంగున్నాము. భీష్మచరణయుద్ధములలో నేది శ్రేష్ఠమో తె
లియదనుటయని మధుసూదనటీక. యుద్ధమును చేయుటనుటలలో
నేది శ్రేష్ఠమో తెలియదనుటయని మాధ్వటీక. (వయమ్) జయేమ
యద్వా = (వనము) జయింతుమేమో. నః (ధార్తరాష్ట్రాః) జయేయ
ర్యేవా = మనను (ధార్తరాష్ట్రులు) జయింతురేమో. యాన్ హ
త్వా (వయమ్) నైవజిజీవిషామః = ఎవ్వరిని చంపి (మనము) జీవిం
పనేకోరమో, లే ధార్తరాష్ట్రాః ప్రముఖే అవస్థితాః = ఆ ధార్త
రాష్ట్రులు ఎఱుటనిలిచినవారు. మధుసూదనటీకలో ధార్తరాష్ట్ర
లనఁగా ధృతరాష్ట్ర నఁబంధులగు భీష్మదో, నాదులని వివరింపఁబడి
నది.

కాశ్యపదోషోపహతస్వభావః

పృచ్ఛామి త్వాం శర్మనమ్మూఢచేతః |

య చేప్రియ స్వామి నిశ్చితం బ్రూహి తస్మే

శిష్య స్త్రీ ౭హం శాధిమాం త్వాం పోషన్నమ్ || ౨ ||

కాశ్యపదోషోపహతస్వభావః = లోభముచేఁగలిగిన దోషముచేత తర
తరంపఁబడిన స్వభావముగలవాడనును, శర్మనమ్మూఢచేతః =

ధర్మమునందు సందేహమును పొందిన మనస్సు కలవాడనునై, త్వామ్ పృచ్ఛామి=నిన్ను అడుగుచున్నాను- యత్ నిశ్చితం శ్రేయః స్యాత్=పది నిశ్చయింపబడిన మేలు అగునో, తత్ మే బ్రూహి=దానిని నాకు చెప్పుము- తే ఆహమ్ శిష్యః=నీకు నేను శిష్యుడను- త్వామ్ ప్రపన్నమ్. మామ్ శాధి=నిన్ను ఆశ్రయించిన నన్ను శాసింపుము.

స్వల్పమైనను ధనతయమును ఎవ్వఁడు సహింపఁజో వాఁడు కృపణుఁడని లోకములోఁ జెప్పఁబడును. అట్టివాఁడు గుటచేత అన్యజ్ఞానము లేనివాఁడెట్లె కృపణుఁడనఁబడును. అట్టి కాపణ్యమువలన ఈ అన్యమున వీరె నావారు వీరు చచ్చినచో నాబ్రదుకేల అనికలిగెడు మమకారమే దోషము అని మధుసూదనటిక.

కాపణ్యమనఁగా స్వజనమును చంపెదననెడి మనోదీనత్వము-దాని చేతనును కులక్షయమువలనఁ గలిగెడి దోషముచేతనునని రామానుజీయటికయు మాధ్వటికయు. స్వభావమనఁగా పౌరుషము అని మాధ్వటిక- ధైర్యము మొదలయినది అని రామానుజటిక.

నహి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యా

ద్య చ్ఛోక ముచ్ఛోషణః మిద్ద్రియాణామ్ |

అవాప్య భూమా నసవత్న మృద్ధం

రాజ్యం సురాణా మపి చాధిపత్యమ్ ||౮||

ఇద్ద్రియాణామ్ ఉచ్ఛోషణమ్ మమ శోకమ్=ఇంద్రియములను మిక్కిలి ఇగురిజేసెడి నా దుఃఖమును, యత్ అపనుద్యాత్ (తత్)=పది పోగొట్టునో (దానిని), భూమా అసవత్నమ్ యుద్ధమ్ రాజ్యమ్=భూమిలో శత్రువులు లేని సమృద్ధికల రాజ్యమునును సురాణామ్ అధిపత్యంచ=దేవతలయొక్క అధిపత్యమునును, అవాప్య పి పొందియును, (అహమ్) నపశ్యామిహి=నేను కానకున్నానుగదా.

సంజయ ఉవాచ.

ఏవ ముత్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః సరంతపః |

న యోత్స్య ఇతి గోవింద ముత్త్వా రూష్టిం బభూవహ ||౯||

[౧౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పరంతపః గుడాకేశః=శత్రువులను తపింపజేసెడి అజుఁగుఁడు,
హృషీకేశం(ప్రతి) పక్షమ్ ఉక్త్వా=శ్రీకృష్ణుని (గూర్చి) ఇట్లు చెప్పి
నయోధ్యే ఇతి ఉక్త్వా=యుద్ధముచేయును అని పలిక, తూష్ణీం బ
భూవహ=ఊరకుండెను

హ అనునది ఆశ్చర్యమును తెలియజేయును అని రామానుజీ
యట్టిక.

త మువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత |

సేనయో రుభయో మధ్యే పీషీరన్ మిదః వచః || ౧౦ ||
(హే) భారత! = (ఓ) దృఢరాష్ట్రాదా!, హృషీకేశః = శ్రీకృష్ణమూర్తి
ఉభయోః సేనయోః మధ్యే = రెండు సేనల నడుమను, పీషీరన్
మ్ రమ్ = మఃఖంపుచున్న ఆతనిం (అజుఁగుం) గూర్చి, ప్రహసన్నివ
దమ్ వచః ఉవాచ = పరిహసించుచున్నట్లున్నవాడై ఈ వాక్యము
ను పలికెను

జ్ఞానవంతుడవైనను నీకు ఇట్టి మబుద్ధి ఎట్లు కలిగెననిపరిహా
సముచేయుచును అని మాధ్వటీకలో వివరింపఁబడినది.

ఈ వాక్యము అనఁగా నత్యైవాహంబాతునానమ్ (అ|| ౧౨ శ్లో) అ
నునది మొదలు అహంత్యానర్హహే పేభ్యో మోక్షయిష్యామిచాశుచః
(౧౦|| ౧౨ శ్లో) అనుశ్లోకమువఱకునుండెడి భగవద్గీతలను అని రామా
నుజభాష్యము.

దృష్ట్వాతు పాండవారీకమ్ (౧౦|| ౧౨ శ్లో) అనునది మొదలు, నయోధ్యే
ఇతి గోవింద ముక్త్వా తూష్ణీం బభూవహ (౧౦|| ౧౨ శ్లో) అనువఱకును
జెప్పఁబడిన గ్రంథము, ప్రాణుల సంసారదుఃఖమునకు వీజభూతముల
గు(పితృనములగు) శోక మోహములు పుట్టుటకు కారణమును తెలియఁ
జేయును- ఎట్లన్నను- కథలభీష్మమహంసంఖ్యే (౧౦|| ౧౨ శ్లో) ఇత్యాదిగ్రం
థముచేత, అజుఁగునకు కలిగిన శోక మోహములు, రాజ్యము గురువు
లు పుత్రులు మిత్రులు (చెలికాండ్రు) సుహృత్తులు (ఉపకారకులు) స్వ
జను సంబంధులు బంధువులు, వీరియందు, నేను వీరివాడను వీరు
నావారు అనేడి భ్రాంతివలనగలిగిన స్నేహమునకు భంగము వచ్చు

ట కారణముగాఁ గలిగినవిగాఁ దెలియఁజేయఁబడినవి- ఈశోకమోహములచేత వివేకజ్ఞానసూన్యమై యజ్ఞానముగాఁ బ్రవర్తించిన యుద్ధమునుండియు మరలెను- తనకు గగని బిచ్చమెత్తుట మొదలగువానింజేయుట కుద్దేశించెను- కాబట్టి శోకమోహాది దోషములతోఁగూడిన యంగతు ప్రాణులకును స్వయముగా నెన్నఁగఁగలుగు విడుచుటయు నిషిద్ధమును సేవించుటయు యట్టిగచును- స్వధర్మమునఁబ్రవర్తించినప్పటికిని వారి పనోనాకాఁగి యాచులప్రసృతి ఫలార్దేశపూర్వకమును అహంకారముతోఁగూడినదియును గానేయుండును- దానివలన పుణ్యసాధములు వృద్ధిబొంది జన్మసుఖదుఃఖప్రాప్తిస్వరూపంబగు సంసారము ఎడతెగకుండును- కాబట్టి, సంసారబీజములు శోకమోహములనియు, అనివర్తకమఁసంవ్యాస(అన్నికర్త)ములను విడుచుటపూర్వకంబగు వాత్సజ్ఞానముననె కాని మఱియొకరు దానివలన నివర్తించవలయు, పర్వలోకానుగ్రహముకొలుకు ఉపదేశించఁగోరినవాడై వాసుదేవుఁడు అజ్ఞానని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని ఈక్షైంభమును చెప్పుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రసక్తిలేనిచోట గలిగిన స్నేహకారణములచేత వ్యాకులుడై త్కలియులకు పరమధర్మమైన యుద్ధమును అధర్మముగాఁ దలంచుచు, ధర్మమును తెలియఁగోరి శరణాగతుడైన యజ్ఞానమునింగూచి, -ఆత్మశాస్త్రజ్ఞానమును ఫలార్దేశములేనియుద్ధము అన్యప్రాప్తికిసాధనమునెడిజ్ఞానంబును కలుగక ఈశని యజ్ఞానము శమింపదనితలంచి భగవంతునిచే నభ్యాస్తాస్త్రారంభము చేయఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

ధర్మంబును జ్ఞానంబును లోకంబున నశింపఁగా కుర్రాశీలుగగు బ్రహ్మగుండేంద్రాదులచేత బాధింపఁబడినవాడై జ్ఞానమును తెలియఁజేయుటకై భగవంతుఁడు వ్యాసుఁడుగానవర్తించెను- తేదాధర్మజ్ఞానములేక సంసారములో క్లేశముంజెంచుచుండెడి స్త్రీసూద్రులకుం గూడ ధర్మజ్ఞానద్వారంబున మోక్షము కలుగవలయునని ప్రహళాదతమును రవియించెను- దానిలో సర్వభారతార్థసంగ్రహమై వాసుదేవాజ్ఞానసంవాదరూపమై భారతమనెడికల్పవృక్షమునకు మక

[౨౪]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

రందమునంటిదైన గీతను రచించెను. రెండుసేనలనడుమను బాంధవాదిమోహమునెడి నలలో జిక్కుకొని విషాదమునుపొందుచున్న యజ్ఞానునింగూర్చి భగవంతుడుచెప్పదున్నాడు. అని మధ్యభాష్యము.

త్రిభగవానువాచ.

అశోచ్యా నన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే|

గీతాసూ నగీతాసూంశ్చ నానుశోచన్తిపట్టితాః||౧౦||

త్వమ్ అశోచ్యా అన్వశోచః = నీవు దుఃఖింపఁదగనివారింగూర్చి దుఃఖించితివి- ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే = తెలివించుటైనమాటలనుం గూడ చెప్పచున్నావు- పట్టితాః గీతాసూ గీతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి = ఆ ప్రజ్ఞానముకలవారు ప్రాణములుపోయినవారింగూర్చియు ప్రాణములుపోనివారింగూర్చియు దుఃఖింపరు.

ప్రజ్ఞావాదములనునవిదేహస్వభావమునును జీవుని స్వభావము నుం దెలియఁజేసెడి మాటలు. గీతాసూ అనుశబ్దమునకు శరీరములును, అగీతాసూ అనుశబ్దమునకు జీవులును అర్థము. అని రామానుజభాష్యము.

ప్రజ్ఞావాదములవఁగా నీబుద్ధివలనఁగలిగిన వాదములని మధ్యభాష్యము.

నర్వేనాహం జాతునాసం నత్వం నేమే జనాధిపాః|

నచైవ న భవిష్యామ. స్మర్వే వయ మితిఃపరమ్||౧౧||

అహమ్ జాతు నాసమ్ (ఇతి) తునైః = నేను ఒక్కొప్పుడును లేకుంటి (అనునది) లేదు. త్వమ్ (నాసీరితి) న = నీవు (లేకుంటివనునది) లేదు. ఇమే జనాధిపాః (నాసీరితి) న = ఈ రాజులు (లేకుండిరనునది) లేదు. వయమ్ నర్వే ఇతిః పరమ్ నభవిష్యామః (ఇతి) చ నైః = మనము అంతము ఇఁకమీదను లేపోయెదము (అనునది) యును లేదు. - వర్వే శ్వరః కనగు నేనెట్లు నిత్యుడనో అట్లు జీవులును నిత్యులేయనుట.

అర్థ యొక్కటియె యైనను శరీరములభేదము ననుసరించి బహుత్వము చెప్పఁబడినది. అని శంకరభాష్యము.

దేహీనోష్ఠిన్ యథా దేహీ కామారం యావనం జరా ।

తథా దేహస్తరప్రాప్తి ధీర స్తత్రనముహ్యతి॥౧౩॥

దేహీనః అష్టాదేహీ=ఆత్మకు ఈదేహమున, కామారమ్ యావ
నమ్ జరా యథా (భవన్తి)=బాల్యంబును యావనంబును ముదిమి
యు నెట్లు (కలుగుచున్నవో), తథా దేహస్తరప్రాప్తిః (భవతి)=అ
ట్లే మఱియొక్క-శరీరమును పొందుటయును (కలుగుచున్నది)- తతః
ధీరః నముహ్యతి=ఆవిషయమున బుద్ధిమంతుఁడు మోహముంజెందఁ
డు.

కామారాద్యవస్థలుకలిగినప్పుడు ఆత్మ పుట్టుటయు అవి పోవునప్పు
డు ఆత్మ నశించుటయు నెట్లులేదో అట్లు శరీరాంతరము కలుగుటయు
ను అవికారయు నొక్కఁడునగు నాత్మకై కలుగుచున్నది-అని కంఠక
థాప్యము.

ఒక్కయవస్థపోయి మఱియొక్కయవస్థకలుగునప్పుడు ఆత్మస్థిరఁ
డను జ్ఞానముండుటచేత ఆత్మ నశించెనుకొని శోకమునుజెందుట
యెట్లులేదో, అట్లే ఒక్కదేహమునుండి మఱియొక్కదేహమును జెం
దునప్పుడును ఆత్మస్థిరఁడను జ్ఞానముకలవాఁడు దుఃఖింపఁడు- అదిరా
మానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము దేహమున జీవుఁడున్నాఁడను సంశయమును సాధించు
ను- అదియెట్లున్నను, ఈజన్మంబున బాల్యాది శరీరములు వేరువేటై
నను, ఏనేను కుమారశరీరము కలవాఁడనైతివో అనేనే యావన శ
రీరము కలవాఁడనగుచున్నాను, అనుననుభవమువలన జీవుఁడొక్కఁ
డెట్లు స్థిరఁడయ్యెనో, శరీరాంతరమును పొందునప్పుడును ఇట్లే- చ
చ్చినశరీరమునకు బాల్యాద్యవస్థానుభవము లేదుగదా- ఇంతియ కాక
యపారు పేయంబగుటకు ప్రమాణతమంబైన వేదంబు నిందుప్రమాణ
ము- కావున కుయుక్తుచేత ధీరుఁడగువాఁడు మోహముం జెందఁడు-
అని మధ్వభాష్యము.

మధ్వభాష్యంబున ఈశ్లోకమునకును వెనుకటి శ్లోకమునకును మ
ఱియొక్కవిధముగాఁగూడ తాత్పర్యమువ్రాయఁబడినది-జీవనాశముం
బట్టియైనను శరీరవాశముం బట్టియైననుగదా శోకముంజెందరలసినది-

అందుజీవులు నిత్యులగుటవలన జీవవాశమంటున్న శోకంపనకర-అ-తలేదని శత్రేవాహమినుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము-ఇది శరీరవాశమునకున్నదుఃఖంపనకర-తేదు- బాల్యాదిశరీరములుపోయి యౌననాదిశరీరములును వచ్చినప్పుడెట్లు శోకములేదో అట్లే ఈ శరీరముపోయి మఱియొక శరీరము వచ్చునప్పుడు నని దేహినోస్సి అనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము.

మాత్రాస్పృశాస్తు కాస్తేయ శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖదాః |

ఆగమాపాయినో నిత్యాస్తాం ప్రతిక్షుప్తా భారత ||

(హే)కాస్తేయ!=(ఓ)కునిపుత్రుడా!, మాత్రాస్పృశాః శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః=శబ్దాదివిషయ సంబంధములు చలవేడిమొదలగు సుఖదుఃఖములనిచ్చునవి- ఆగమాపాయినః=రాకపోకలుగలవి- ఆనంగా మెక్కొప్పుడుండి మఱియొక్కొప్పుడు లేకుండునవి- (కావుననె), అనిత్యాః=అనిత్యములు- (హే)భారత! తా తతిక్షుప్తా=(ఓ)భరతవంశమువాడా! వానిని సహింపుము.

చలువయె కాలభేదమున సుఖమును దుఃఖమునుంగూడ కలుగఁజేయును- వేడియైతి- మాత్రలనంగా ఇందియములు- వానికి విషయములతోడి సంబంధములుగానీ వాని విషయములుగానీ మాత్రాస్పృశములు- అని శంకరభావ్యము.

శబ్దస్పృశాహారసంగంధములనెడి విషయములును వానికి ఆశ్రయములైన పంచభూతంబులును తత్త్వాత్రయ*చేఁ గలిగినవిగాన మాత్రలనఁబడును- వానికి శ్రోత్రాదీంద్రియములతోడి సంబంధములే మాత్రాస్పృశములు- అని రామానుజభావ్యము.

మాత్రలనంగా విషయములు- వానితోడి సంబంధములు మాత్రాస్పృశములు- అని సుధ్వభావ్యము.

యంహి నవ్యథయైత్యేతే పురుషం పురుషవళధ |

నమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే ||౧౫||

(హే)పురుషవళధ!=(ఓ)పురుషశ్రేష్ఠుడా, నమదుఃఖసుఖమ్ ధీరమ్ యమ్=నమములైన సుఖదుఃఖములకలవాడును ధైర్యముకలవాడును

* తత్త్వాత్రయమిహామృతమును సృష్టిసంగ్రహమునఁజూచునది.

నగు నెవ్వనిని, ఏలే నవ్యభయని = ఇది బాధింపవో, సహి అమృతత్యాయ కల్పలే = వాడుగదా మోక్షముకొరకు సమధుకాడగుచు వ్వాడు.

ధీరమ్ = బుద్ధిచుంతుల- అనిశంకరభాష్యము.

పురిశయః పురుషః (శరీరమున పరుండవాడుగాన పురుషుడనటదును) అనువిగ్రహమునుపట్టి శరీరముతోనుండఁగానే యెవ్వనిమాత్రా సృష్టములు బాధింపవో - అట్లుబాధింపఁబడకుండుటకు సమదుఃఖను శత్యము హేతువు- దానికి తైత్తిరియిహేతువు- అని మధ్యభాష్యము.

వాసతోవిద్యలేభావో వాభావో విద్యలే సరిః |

ఉభయోరపి దృష్టోస్త స్త్వినయో స్తత్త్వదశిభిః || ౧౭ ||

అసతః భావః నవిద్యలే = లేనిదానికి కలిమి లేదు- సతః అభావః నవిద్యలే = కలదానికి లేమి లేదు- అనయోః ఉభయోరపి అన్తః = ఈ రెంటియొక్కయును నిజాయము, తత్త్వదశిభిః దృష్టః = తత్త్వమునెఱింగినవారిచే తెలియఁబడినది.

ఘటము(కుండ)కలదు, పటము(బట్ట)కలదు, చెట్టుకలదు, గోడకలదు ఇత్యాది జ్ఞానములన్నిటియందును కలదు అనునంత మొక్కటి కలదు. అది మాటులలేదుగాన వికారముకానిది- మిగిలిన ఘటపటాదు లొక్కొక్కజ్ఞానమునకొక్కొక్కటిచొప్పున మాటుచున్నవిగాన వికారమునఁబడును. ఈవికారములన్నియు నొక్కప్పుడున్నను మఱియొక్కప్పుడులేకుండునుగానలేనివియె- కావునసత్యులనఁబడును- కలదు అనుదానికి ఒక్కప్పుడును లేకపోవుట లేదుగాన అదిసత్య- ఈసత్యే విహ్నిమణియు వాత్సయనియుఁ జెప్పఁబడినది- ఈయంతమెత్తుతోకతాత్పర్యమనిశంకరభాష్యము.

అసత్తనఁగా నశించెడి స్వభావముకలదియగు శరీరము- వత్తులనఁగా నట్టిదికానిజీవుఁడు- అసత్తగుడేహము నత్తగుట, అనఁగా, నశింపనిదియగుటలేదు- నత్తునకు అనఁగా నశింపనిజీవునకుఅభావముఅనఁగాఅసత్తగుటలేదు- ఇట్లు శరీరాత్మవివేకము తత్త్వజ్ఞులచేఁజెలియఁబడినది. అని రామానుజభాష్యము.

విద్యలేభావః అనునప్పుడు విద్యలే అభావః అని వదల్చేయము- అ

[౨౦]

గీతాభావ్యత్రయపారము.

సత్తునకు అనగా కారణంబునకును లేమిలేదు. సత్తునకును అనగా బ్రహ్మంబునకును లేమిలేదు. అనగా ప్రకృతియును అన్తవ లెనిత్యమే యునుట. అని మధ్యభావ్యము.

అవినాశితు తద్విద్ధి యేన శర్యమిదం తతమ్!

వినాశ కవ్యయ ప్యాస్య నకశ్చి తుత్తు మహాత||౧౨||

యేన ఇదంశర్యం తతమ్ = దేనిచేత ఇదియంతయు వ్యాపింపఁబడినదో, తత్ అవినాశి విద్ధి = వానిని నాశములేనిదానిగా నెఱుంగుము. అన్యాయస్య అన్య = వికారము లేనిదగుదీనికి, కశ్చిత్ = ఎవ్వఁడును, ఏ నాశం కతుం నాహాతి = వినాశమును కలుగఁజేయఁ దగదు.

ఈశ్లోకము బ్రహ్మతత్త్వముంగూర్చినదియని శంకరభావ్యము.

ఈశ్లోకము అన్తశర్యవిషయమైనది. అచేతనములయం దంతటనును చేతనులు వ్యాపించియున్నానని తాత్పర్యవని రామానుజభావ్యము.

ఈశ్లోకము వేదాది నిత్యత్వ విషయము. ఉత్తరాధ్యాయచే శాపము మొదలగువానిచేఁగూడ నాశము దని చెప్పఁబడుచున్నది. అని మధ్య భావ్యము.

అన్తవన్త ఇమే దేహః నిత్యస్యాత్ శరీరిణః!

అనాశి సోఽప్రమేయస్య తస్మాద్యధ్యస్వభారత||౧౩||

నిత్యస్య అప్రమేయస్య అనాశిః శరీరిణః = నిత్యుఁడును జ్ఞానమునకు విషయముకానివాఁడును నాశము లేనివాఁడునగు శరీరి (శరీరముకల వాని)యొక్క ఇమే దేహః అన్తవన్తః ఉక్తాః = ఈ శరీరములు నా శముకలవిగాఁ జెప్పఁబడినవి- (హే)భారత! = తస్మాత్ యుక్తస్య = (ఓ)యజ్ఞానా! అహేతువువలన యుద్ధముచేయుము.

ఎండమావులను చూచినపైఁబుట్టిన జలజ్ఞానము తగిన వామాణము కలన నివర్తించునట్లును. స్వప్నమునందలి మాయాశరీరములు జాగ్రదవస్థయందు లేనియట్లును, ఈ దేహములును అంతము కలక- శరీరియనగా నాన్త అప్రమేయుడనఁగాఁ బ్రత్యక్షుఁడై ప్రమాణముల చే నేర్పఱుపశక్యముకానివాఁడనుట. అని శంకరభావ్యము.

శరీరిఅనగా అత్త- దేహశబ్దమునకు పోగుచేయఁబడినది య నిత్యవయవాఛకము- జీవుఁ డెప్పుడును మనచేఁ దలఁపఁబడినది యు

వటాదులవలె, తెలియబడెడి వస్తువుగాఁ దెలియబడదు. జటియే మన్నను, తెలిసికొనెడి వాఁడుగాఁ దెలియబడుచున్నాఁడు- ఇదియే యిద్రమేయశబ్దముచే జెప్పబడుచున్నది- అని రామానుజభాష్యము.

అద్రమేయశబ్దమునకు, అద్రమేయఁడగు నీశ్వరునితో సమానమైన కూపముకలవాఁడు, అనఁగా నీశ్వరప్రతిబింబమని యర్థము - ఈ శ్వరుని ప్రతిబింబము జీవుఁడగుటకు అద్దమువంటి ఉపాధి జీనస్వరూపమే- లోకములోఁ బ్రతిబింబము నశించుటకు బింబము దగ్గర లేకపోవుట నిమిత్తము- ఈశ్వరప్రతిబింబమగు జీవునికి అట్టి నాశము లేదు- అని చుట్టభాష్యము.

య ఏనం వేత్తి హస్తారం యశ్చైవనం మన్యతే హతమ్ |
ఉభౌ తౌ నవిజానీతో నాయం హన్తి నహన్యతే || ౧౯ ||

ఏనం హస్తారం యః వేత్తి=వీసిని కొట్టెడివానిగా నెవ్వఁడు ఎఱుంగుచున్నాఁడో, ఏనం హతం యః మన్యతే=ఈతనిని కొట్టఁ బడినవానిగా నెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, తౌ ఉభౌచ నవిజానీతః=వారు ఇద్దఱును ఎఱుంగకున్నారు- (అనఁగా ఎఱుంగనివారు) అయమ్ నహన్తి=ఈతఁడు కొట్టుచున్నవాఁడు కాఁడు- నహన్యతే=కొట్టబడుచున్నవాఁడును కాఁడు.

ఇది వేదమంత్రమని శంకరాచార్యులవారిచే జెప్పబడినది.

కొట్టెడివాఁడగుట యనుకర్తృత్వంబును, కొట్టబడెడివాఁడగుట యనెడి కర్మకర్తృత్వంబును, ఏకారంబులుగాన బ్రహ్మమునందు లేవని తాత్పర్యము- అని శంకరభాష్యము.

ఏనం హస్తారమ్, అనునవి విశేష్యవిశేషణములుకావు- ఈజీవునింగూచి చెడఁగొట్టెడిదానిగా నగ్నిమొదలగుదాని నెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, ఈజీవుఁడు చెడఁగొట్టబడినవాఁడని యెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, వారిద్దఱును ఎఱుంగనివారు- ఈయగ్ని మొదలగునది చెడఁగొట్టుచున్నది కాదు, వీడు చెడఁగొట్టబడుచున్నవాఁడు కాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

ఈజీవుని స్వతంత్రముగాఁ గొట్టువానిగానును, కొట్టబడెడివానిగానును తలంచువాఁడు ఎఱుంగనివాఁడు-ప్రతిబింబమునకు బింబ

[30]

గీతాభాష్యక్రమపాఠము.

మునుపటియే కదా వ్యాపారము- తేవుడు ఈశ్వరప్రసాదముకదా అని మధ్యభాష్యము.

సజాయతే మ్రియతేవా కదాది

నాయంభూత్వా భవితావా నభూయః॥

అజో నిత్య శ్వాశ్వతోఽయం పురాణో

సహస్యతే హస్యమానే శరీరే॥౨౦॥

అయం సజాయతే=ఈయాన్న పుట్టుచుండువాడుకాదు- సమ్రయతేవా=చచ్చువాడునుకాదు- అయం కదాచిత్ సభూత్వా భూయః భవితావా స=ఇతడు ఒక్కొక్కప్పుడు లేకుండి తిరిగియు కలుగువాడైతను కాదు- అయమ్ అజః=ఈతడు పుట్టనివాడు- నిత్యః=నాశములేనివాడు- శాశ్వతః=విల్లప్తుడునుండువాడు- పురాణః=పురాతనుడు- శరీరే హస్యమానే సహస్యతే=శరీరము చెడఁగొట్టబడుచున్నను చెడఁగొట్టబడకయున్నాడు.

ఇది వేదమంత్రముని శంకరాచార్యులవారును మధ్వాచార్యులవారును చెప్పిరి.

నాయంభూత్వా భవితావా నభూయః అనుదానికి రెండవ్వయములు- (౧) అయం భూత్వా సభవితా స=ఈతడు కలిగియుండి లేకుండఁబోవువాడు కాదు- ఇది సశింపఁడనుదానికి హేతువు- (౨) అయం సభూత్వా భవితా స=ఈతడు లేకుండి కలుగఁబోవువాడు కాదు- ఇది పుట్టఁడు అనుదానికి హేతువు- అనిత్యవస్తువులకు అటు అవస్థలు కలవు- వానిని భావవికారములందు- ఆయోగ్యునిన. ౧ జాయతే(పుట్టుట). ౨ అప్తి(కలిమి). ౩ విపరిణమతే(పరిణమించుట). ౪ వధాతే(ఎదుగుట). ౫ ఆపక్షియతే(తగ్గుట), ౬ సనశ్యతే(వశించుట). ఇందు మొదటిదియు నాటవదియు సగు భావవికారములు వెనుకటి పదములచే నిషేధింపఁబడినవి- శాశ్వతశబ్దముచే విల్లప్తుడు నొక్కొక్కప్పుడు నుండువాడను సభూత్వాన అవక్షయమగుట అనువచ భావవికారము నిషేధింపఁబడుచున్నది- పురాణశబ్దమునకు పురాఽపినః అని నిర్వచనము- అనఁగా మునుపును క్రొత్తవాఁడేయనియభావము- మునుపటికంటె ఇప్పుడు క్రొత్తదనము కలుగలే

దని తాత్పర్యము- ఈవిశేషము, వృద్ధియనెడి శాస్త్రకథావవికారము ను నిషేధించుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

ఈయార్థ మనదేహములవలె పుట్టుచుండుటయు శరీరుచుండుటయు లేదు- కల్పాదియందు పుట్టి కల్పాంతమునందు నశించెడి ప్రజాపర్యాది శరీరములవలె ఒకటి-వృద్ధుడు పుట్టి చాలకాలముండి నశించువాడునుకాదు- శాశ్వతుడనుటచే స్రక్పతివలె ఎల్లప్పుడును విశదములుకాని పరిణామములం జేందువాడుగూడ కాడనుట- పురాణుడనగా పురాపినవః అను నిర్వచనముచే ఎల్లప్పుడును అపూర్వముగానె అనుభవింపఁబడఁదగినవాడనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నాయమ్ అనునప్పుడు నా, అయమ్ అని షదచ్ఛేదము- నా అనగా పురుషుఁడు, అనగా జీవుఁడు, ఈశ్వరజ్ఞానమువలె, కలిగియుండియె వెండియు కలుగుచుండువాఁడును కాదు- అజుఁడు నిత్యుఁడు, అనగా పుట్టుకలేనివాఁడును నిత్యుఁడునగు ఈశ్వరునిం బోలినవాఁడు- శాశ్వతుఁడు, అనగా ఎల్లప్పుడు వొక-విధముగానుండువాఁడు- పురాణుడైనను, అనగా (పురమ్ దేహమ్ అణి) శరీరమును పొందియున్నవాడైనను, శరీరము కొట్టఁబడినదగుచుండగా ఈజీవుఁడు కొట్టఁబడడు- ఇట్లేతరిగినవాడు ఎట్లు కొట్టించును, ఎట్లు కొట్టును- అని నుభ్యభాష్యము.

వేదా విశాశినం నిత్యం య ఏన మజమవ్యయమ్|

కథం శిపురుషః పాథా కం ఘాతయతి హన్తి కమ్||
పాథా! = అజానుఁడా!, అవిశాశిన్ అజమ్ అవ్యయమ్ నిత్యమ్ ఏనమ్ = నాశములేనివాఁడును పుట్టుకలేనివాఁడును మయములేనివాఁడును (కావుననే) నిత్యుఁడునగు ఈయార్థము, యః కథః = ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో, శిపురుషః కథం హన్తి? = అపురుషుఁడు ఎట్లు కొట్టుచున్నాడు!- కం హన్తి = ఎవ్వని కొట్టుచున్నాడు- కం ఘాతయతి = ఎవ్వని కొట్టించుచున్నాడు.

అనిశాయనగా అజరభావవికారములేనివాఁడు- నిత్యుడనగా వనితామయ (వివ భావవికారము) లేనివాఁడు- అజుడనగా పుట్టుక (ని భావవికారము) లేనివాఁడు- అవ్యయః అనగా వృద్ధిక్షయములు

[39]

శీతాభాష్యత్రయపారము.

(క-౫ భావవికారములు) లేనివాడు- బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాడు అన్నిక
మూములనుండియు నుడుగును- అని శంకరభాష్యము.

నిత్యమైన ఆత్మస్వరూపము నెఱింగినవాడు శరీరమును చెడఁగొ
ట్టును, ఆత్మను చెడఁగొట్టుచున్నానని యెఱుఁగిననుకొనును!- అని తాత్ప
ర్యము అని రామానుజభాష్యము.

అవినాశియనఁగా నైమిత్తిక(కారణాంతరమువలనగలిగిన)వినాశము
లేనివాడు- నిత్యుడనఁగా స్వాభావిక(స్వతస్సిద్ధమైన)నాశము లే
నివాడు- అవినాశియనఁగా దోషములతోఁగూడనివాఁడనియు, నిత్యుడ
నఁగా ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడనియుం, జెప్పవచ్చును- అని మధ్వ
భాష్యము.

వాసాంపి జీతాని యథా విహాయ

నవాని గృహ్లాది సరోఽపరాణి.

తథా శరీరాని విహాయ జీతాని

స్వవ్యాని సంయతి నవాని దేహీ॥౨౨॥

సరః జీతాని వాసాంపి విహాయ=మనుష్యుడు శిథిలములైన
బట్టలను వదిలి, నవాని అపరాణి యథాగృహ్లాది=క్రొత్తవియగు ఇ
తరవస్త్రయులను ఎట్లు స్వీకరింపుచున్నాడో, తథా దేహీ జీతాని
ని శరీరాని విహాయ=అట్లు జీవుడు ముదిమిరిగిన శరీరములను వి
డిచి, నవాని అవ్యాని సంయతి=క్రొత్తవియగు ఇతరశరీరముల
ను పొందుచున్నాడు.

దేహముతోనున్నను ఆత్మకు వికారములులేవు అని శంకరభాష్య
ము.

ధర్మాయుధమున శరీరములను విడిచినవారికి విడువఁబడినవాని
శంకె మేలగుస్వగఃశరీరంబులు కలుగుట శాస్త్రమున నున్నదిగాన,
వీరిని యుధములో చంపుటకు సంతోషింపవలయుంగాని దుఃఖింప
నక్కరలేదని తాత్పర్యము- అని రామానుజభాష్యము.

ఇది దేహోత్పత్తికానుభవముకొఱకైన దృష్టాంతము. అని మధ్వ
భాష్యము.

నైనం చిత్తద్వి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః॥

నచైనం క్లేదయ స్త్యాపో నశోషయతి మారుతిః॥౨౩॥

అచ్ఛేద్యోఽయ మదాహుయోఽయ మక్లేద్యోఽశోష్యపవచ ।

నిత్య సుర్వగత స్థాణు రచలోఽయం సనాతనః॥౨౪॥

శస్త్రాణి పనం నచ్చిన్దన్తి=ఆయుధములు ఈతనిని ఛేదింపవు- పా
వకః పనమ్ నదహతి=అగ్ని ఈతనిని తగులఁబెట్టదు-ఆపశ్చ పనమ్
నక్లేదయన్తి=నీళ్లును ఈతనిం జివికింపవు- మారుతః నశోషయతి=
వాయువు ఇగుప్పదు-(కాఁబట్టి) ఆయమ్ అచ్ఛేద్యః=ఈతఁడు ఛేదిం
పఁబడఁదగనివాఁడు- ఆయమ్ అదాహ్యః=ఈతఁడు తగులఁబెట్టఁబడఁ
దగనివాఁడు- అక్లేద్యః=దివుకింపఁబడఁదగనివాఁడు అశోష్యశ్చైవ=ఇ
గుపఁబడఁదగనివాఁడునే- నిత్యః=ఽత్యుఁడు- సర్వగతః=అంతటను
న్నవాఁడు- స్థాణుః=స్థిరుఁడు- (కావుననె) అచలః=కదలనివాఁడు-
అయమ్ సనాతనః=ఈతఁడు చాలకాలపువాఁడు.

ఆశ్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట కష్టసాధ్యమగుటను చెప్పినమాటల
నె చెప్పుచు భగవంతుఁడగు వాసుదేవుఁడు బోధించెను- పానరుక్త్య
మును ఆలోచించుచో ఆశ్మతత్త్వముం గూడఁ చెప్పినదంతయు నజ్ఞా
యతే మ్రియతేవాకదాచిత్ (అ॥౨౦శ్లో) అని చెప్పినదాచితేతనేగ
తార్థమగును- అని శంకరభాష్యము.

రామానుజభాష్యమున స్థాణువనఁగా స్థిరస్వభావుఁడనియు అచ
లుఁడనఁగా కదలింపశక్యము కానివాఁడనియు సనాతనుఁడనఁగా పురాత
నుఁడనియును అర్థవివేచనముచేయఁబడినది.

తటుచుగా నన్నిటిచేత నశింపనిదానికింగూడ కారణపశ్చేషమున నా
శముకలుగుటకలదు- కాన అట్టి కారణపశ్చేషము కూడలేదనుట, నైనం
చ్చిన్దన్తి అనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము- వత్తమానమున నాశము లేక
పోయినట్లు ముందును నాశము లేదనుట అచ్ఛేద్యోయమ్ అనుశ్లోక
మునకు తాత్పర్యము - నిత్యసర్వగతస్థాణుః అనిపాఠము- అట్టి యీ
శ్వరునితో సమాపుఁడుగాన అచ్ఛేద్యత్వాదివిశేషణవిశిష్టుఁడు- శాశ్వ
తుఁడనుటచే ఎల్లప్పుడు నొక్క రూపముగా నుండువాఁడని చెప్పఁబడినది-
ఈశ్లోకమునస్థాణుశబ్దము నైమిత్తికముగా నైన రూపాంతరము లేదని తె
లియఁజేయుచున్నది- నిత్యముగా సర్వగతుఁడైనవాఁడని యన్వయము-

విరోధము లేనిచో విచిత్రముకాములన్నియు ప్రతిచింతమున సంభవించును అని మధ్యభాష్యము

అవ్యక్తాయ మచి మ్నోయ మచికార్యోయ ముచ్యతే|

తప్తా దేవం విదిత్వైనం నానుశోచితుమహాని||౨౫||

అయమ్ అవ్యక్తః=ఈయార్త స్ఫుటపడనివాడు- అయమ్ అచిన్త్యః=ఈతడు తలంపబడదగనివాడు- అయమ్ అచికార్యః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఈతడు చికారములనుపొందింపబడదగనివాడు (అని) చెప్పబడుచున్నాడు- తప్తాల్ పనమ్ పనమ్ విదిత్వా=అహేతువులన ఈతని ఇట్లు తెలిసికొని, అనుశోచితుమ్ నాహాని=విచారించం దగవు.

పంపిండ్రియమునకును విషయము కాకపోవుటచే అవ్యక్తుడనియు అచింత్యుడనియుఁ జెప్పబడుచున్నాడని శంకరభాష్యము.

భేదింపబడుటమొదలగువానికితగిన వస్తువులవలెఁ దెలియఁబడుటయు తలంపబడుటయు లేదుగాన ఈయార్త అవ్యక్తుడనియు అచింత్యుడనియుఁజెప్పబడుచున్నాడని రామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పిన హేతువులవలననే అవ్యక్తాదిస్వరూపుడు- అని మధ్యభాష్యము.

అథ నైనం నిత్యకాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతమ్|

తథాపి త్వం మహాబాహూ నైనం శోచితు మహాని||౨౬||

అథద పనమ్=ఇతను ఈయార్తను, నిత్యకాతమ్ నిత్యం మృతం వా మన్యసే=నిత్యముగాపుట్టినవానిగానైనను నిత్యముగా చచ్చినవానిగానైనను తలంచెదవు, (హే) మహాబాహూ!=ఓ మహాభుజాడా!, తథాపి త్వమ్ పనం శోచితుం నాహాని=అట్లయినను నీవు ఇట్లు దుఃఖించం దగవు.

అత్తనును పుట్టుచునునశించుచునుండెడి శరీరమునుగానే తలచితివేని, అనిరామానుజభాష్యమున వివరించబడినది.

అత్త నిత్యుడైనను దేహసంయోగ వియోగరూపములగు జనన మరణములు అత్తకు మోక్షమువరకును నియతముగా కలుగునని తలంచితివేని అపాటి జ్ఞానముచేగనైనను నీవు దుఃఖించందగవు

వాచు- అని మధ్యభాష్యము.

జాతస్యహి ధ్రువో మృత్యు ధ్రువం జన్మ మృతస్యచ |

తప్తా దవరిహార్యేఽథే నత్వం శోచితు మహాసి || ౨౭ ||

జాతస్య మృత్యుః ధ్రువోహి=పుట్టినదానికి వాశము తప్పనిదిగదా-
మృతస్య జన్మచ ధ్రువమ్=నశించినదానికి పుట్టుకయును తప్పనిదే-
తప్తాత్ అవరిహార్యే అథే=చహితువువలన పరిహరింపందగని వి-
షయమున, త్వమ్ శోచితుమ్ నాహాసి=నీవు దుఃఖింపం దగవు.

నశించినది తిరిగియుం బుట్టుటయెట్లన్నను, —పుట్టుక నాశముఅ-
నునవి ఉన్నద్రవ్యమునకే అవస్థావిశేషములుకాని త్రోత్తగా నొక్క-
వస్తువైనను లేచిది పుట్టుటలేదు. దూదియొడికినచో నూలగుచున్నచి-
నూలు నేసినచో బట్టయగుచున్నది బట్టచెడిపోయినయెడను నూలైన
నగును, దూదియైననగును- తుదకు మనకంటికి కనబడని దూదియొక్క-
యవయవములైన నగుంగాని శుద్ధముగా లేకపోదు- కాబట్టి నశించి-
న వస్తువెల్ల మఱియొక్క వస్తువగుట కలదుగాన, ధ్రువం జన్మమృతస్య
చ, అనుటకు కొంతలేదు- అని రామానుజభాష్యమున వివరింపఁబడి
నది.

జన్మక్షరణములు అత్తకు నియతములు గాన శోకింపవలసినది లే-
దు- అని మధ్యభాష్యము.

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత |

అవ్యక్తనిధనాన్యేష తత కా పరిదేవనా || ౨౮ ||

(హి) భారత!=(ఓ) భరతవంశమువాఁడా!, భూతాని=మనుష్యాది
భూతములు, అవ్యక్తాదీని=తెలియఁబడని యాదికలవి- వ్యక్తమధ్యాని
=తెలియఁబడిన మధ్యముకలవి- అవ్యక్తనిధనాన్యేష=తెలియఁబడని
నాశముకలవియో- తత్ర పరిదేవనా కా=అందు విలాప మేల!

ఆశ్చర్యవ తృశ్యతి కశ్చిదేన

మాశ్చర్యవ ద్వదతి తత్రైవ చాన్యః |

ఆశ్చర్యవ త్త్వేన మన్య శ్శృణోతి

శ్రుత్వాఽప్యేనం వేద నచైవ కశ్చిత్ || ౨౯ ||

కశ్చిత్ సగమ్ ఆశ్చర్యవత్ వశ్యతి=ఒకామొకడు ఈతనిని అచ్చుక

వస్తువునువలె చూచుచున్నాఁడు- తత్తైవద ఆన్యః ఆశ్చర్యవత్ వదతి
= అట్లే మఱియొక్కఁడు- అద్భుతవస్తువుంగురించివలె చెప్పుచున్నాఁ
డు- ఆన్యశ్చ ఆశ్చర్యవత్ ఏనమ్ శృణోతి=మఱియొక్కఁడు అద్భు
తమునువలె ఈయాత్మను వినుచున్నాఁడు- కశ్చిత్ ఏనమ్ శ్రుత్వా
ఽపి నవేదచ=ఒకానొకఁడు ఈయాత్మను వినియును తెలిసికొనకు
న్నాఁడు.

ఒకానొకఁడు ఈయాత్మను చూచుచున్నాఁడు- వాఁడు ఆశ్చర్యవ
స్తువువంటివాఁడు- ఒకానొకఁడు ఈయాత్మ తత్త్వముంగూడఁ చెప్పు
చున్నాఁడు- వాఁడును ఆశ్చర్యవస్తువు వంటివాఁడు- ఒకానొకఁడు ఈ
యాత్మతత్త్వముంగూర్చి వినుచున్నాఁడు- వాఁడును ఆశ్చర్యమువం
టివాఁడు- తలుచుగా ప్రతిమనుష్యుఁడును ఓనియును తెలిసికొనకు
న్నాఁడు- ఒకానొకఁడు(వేయింటనొక్కఁడు) తెలిసికొనుచున్నాఁడు-
అనియును శంకగభాష్యమున యోజన చేయఁబడినది.

అద్భుతవస్తువువలెనున్న ఈజీవుని ఒకానొకఁడు చూచుచున్నాఁ
డు. ఒకానొకఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. ఒకానొకఁడు వినుచున్నాఁ
డు. తత్త్వస్థితిలో నెవ్వఁడును ఎఱుంగఁడు. అని రామానుజభాష్య
ము.

ఆశ్చర్యవత్=మలభముగా- ఎవ్వని ప్రతిబింబమైన యీయా
త్మను లెస్సగాఁ దెలిసికొనుట దుర్లభమో, ఆ యీశ్వరుని సామ
ర్థ్యముంగూడఁ చెప్పవలసినదేమి? అని యీశ్వరసామర్థ్యమును
ఈశ్లోకము చూపుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహీ సర్వస్య భారత!

తప్తా త్సర్వాణి భూతాని నత్వం శోచితు మహాని||౩||

(హే)భారత!=(ఓ)ధరతవంశ్యుఁడా!, సర్వస్య దేహీ (వధ్యనూ
నేఽపి)= సమస్తమైన ప్రాణిజాతమునకును దేహము (చెడఁగొట్టఁ
బడుచున్నను), అయిందేహీ నిత్యమ్ అవధ్యః=ఈదేహముకలవాఁ
డగునాత్మ నిత్యముగా చెడఁగొట్టఁబడఁదగనివాఁడు- తప్తాత్ త్వమ్
సర్వాణి భూతాని శోచితుమ్ నాహాసి=అందఁడవలన నీవు అన్ని
భూతములంగూడఁయు దుఃఖపం దగవు.

స్వధర్మమపి చావేత్స్య న వికమ్పితు మహానః।

ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య నవిద్యతే॥

అపిచ=ఇంతియె కాక, స్వధర్మమ్ అవేత్స్య వికమ్పితుమ్ నార్హసి
=స్వకీయచుగు క్షత్రియధర్మమును ఆలోచించి చలించు దగవు-
క్షత్రియస్య ధర్మ్యాత్ యుద్ధాత్ అన్యత్ శ్రేయః నవిద్యతేహి-
=క్షత్రియునికి ధర్మముచుదప్పుని యుద్ధముకంటె వేఱు మేలు లే
దుగదా.

యుద్ధము ప్రాణిహింసారూపంబయినను ఆప్రాణులకు మేలైన దే-
హాదులక గలుగఁజేయుఁగాన అగ్నిహోమియ పశుహింసవలె ధర్మకా-
మే-వైమ్యఁడుజేయు శస్త్రుకర్మము రోగికివలె అగ్నిహోమియ పశు-
హింస పశువునకు రక్షణంబె యగును- అని రామానుజభాష్యము.

యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వార మపాశ్చతమ్।

సుఖినః క్షత్రియాః పాథక లభన్తే యుద్ధ మిదృశమ్॥31॥

(హే)పాథక!=(ఓ) సుంతీపుశ్రిడా!, యదృచ్ఛయా ఉపపన్నమ్
=ప్రయత్నము లేకయే చేకూరినదియు, అపాశ్చతమ్ స్వర్గద్వారమ్
=లెఱవఁబడిన స్వర్గద్వారమైనదియునగు, ఈదృశమ్ యుద్ధమ్=
ఇట్టి యుద్ధమును, సుఖినః క్షత్రియాః లభన్తే=ప్రణయముకల క్షత్రియు
లు పొందుచున్నారు.

ఇట్టియుద్ధము నెవ్వరు లభించుచున్నారో ఆ క్షత్రియులు సుఖవం-
తులు కారా! అని శంకరభాష్యమున యోజనచేయఁబడినది.

అథచేత్స్వం ధర్మ్యమిమం సంగ్రామం నకరిష్యసి।

తత స్స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్యా పాప మవాప్స్యసి॥32॥

అథ త్వమ్ ధర్మ్యమ్ ఇహం సంగ్రామం నకరిష్యసిచేత్=ఇంక
నీవు ధర్మముచుండితప్పుని ఈ యుద్ధమును చేయకపోయెదవేని, త
తః స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్యా=భావింపలన స్వకీయమైన ధర్మ-
మునును కీర్తినిని విడిచి, పాపమ్ అవాప్స్యసి=పాపముచు పొందె
దవు.

కీర్తి పశుపతితోఁ గలిసికొనుట మొదలగు దానివలనఁగలిగినది- అ
ని శంకరభాష్యము.

స్వధర్మమును అవగాహన స్వధర్మమునకు ఫలమైన నిరతిశయ సుఖమును- కీర్తి జయమువలన కలుగునది- అని రామానుజభావ్యము.

అకీర్తిఁచాపి భూతాని కథయివ్యన్తి తేఽవ్యయామ్ |

సంభావితస్య చాకీర్తి మరణా దతిరిచ్యతే || 38 ||

తే అవ్యయామ్ అకీర్తిఁచాపి భూతాని కథయివ్యన్తి=నీకు స్థిరమైన అపకీర్తినిఁగూడ ప్రాణులు ప్రశంసించెదరు- సంభావితస్య అకీర్తిః మరణాద్భూతిరిచ్యతే=గౌరవింపఁబడినవానికి అకీర్తి మరణముకంటెను నతిశయించుచున్నది.

భయా ద్రణా దుపరతం మన్యస్తే త్వాం మహారథాః |

యేహం చ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్ ||
యేహం త్వమ్ బహుమతో భూత్వా=ఎవ్వరికి నీవు (ఇప్పటికి)ను నింపఁబడినవాఁడవై, లాఘవమ్ యాస్యసి=ఇంక)చులకదనమును పొందఁగలవో, తే మహారథాశ్చ=ఆ (దుర్యోధనాది)మహారథులును, త్వామ్ భయాత్ రణాత్ ఉపరతమ్ మన్యస్తే=నిన్ను భయమువలన యుద్ధమునుండి మఱలినవానిఁగా తలంతురు.

అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదివ్యన్తి తవాహితాః |

నిష్టంతస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం నుకీమ్ || 39 ||

తవ అహితాః=నీ శత్రువులు, తవ సామర్థ్యమ్ నిష్టంతః=నీ సామర్థ్యమును నిండించుచున్నవారై, బహూన్ అవాచ్యవాదాంశ్చ వదివ్యన్తి=పెక్కులైన చెప్పఁదగని ప్రసంగములను చెప్పెదరు- తతః దుఃఖతరం కింను?=అంతకిన్న మిక్కిలిదుఃఖకరమైనది ఏది?

హతోవా ప్రాప్స్యసి స్వగం జిత్వా వా భోక్తృసి మహీమ్

తస్మా దుత్తిష్ఠ కాస్తేయ యద్ధాయ కృతనిష్ఠయః || 40 ||

(హే)కాస్తేయ!=(ఓ)కున్నీవుత్రుఁడా!, హతః స్వగంవా ప్రాప్స్యసి=చంపఁబడినవాఁడవై స్వర్గమునైన బొందఁగలవు- జిత్వా మహీంవా భోక్తృసే=జయించి భూమినైన ననుభవింపఁగలవు- తస్మాత్ యద్ధాయ కృతనిష్ఠయః ఉత్తిష్ఠ=ఆహీతువువలన యుద్ధము కొఱకు చేయఁబడిననిష్ఠయముకలవాఁడవై లేము.

సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాఽయా |

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ వైవం పాప మవాప్స్యసి॥౩౮॥
 సుఖమఃఖే సమే కృత్వా = సుఖమఃఖములను సమములం జేసికొని,
 లాభాలాభా (సమాకృత్వా) = లాభమునునులాభము లేకపోవుటనును
 (సమములం జేసికొని), జయాజయా (సమాకృత్వా) = జయపరాజయ
 ములను (సమములం జేసికొని), తతిః యుద్ధాయ యుజ్యస్వ = అటపైని
 యుద్ధమునకు తలపడుము- ఏవమ్ పాపమ్ నావాప్స్యసి = ఈచొప్పు
 న పాపముం బొందఁగలవాఁడవుకావు.

ఇట్లు శరీరముకంటె విలక్షణుండగు నాత్మను తెలిసికొని యుద్ధము
 లోని ఆయుధపుదెబ్బలు మొదలగువానిచే సుఖమఃఖాదులు కలిగినను బు
 ద్ధివికారము లేనివాఁడవై స్వర్గాదిఫలలోద్దేశములేక యుద్ధమును చే
 యుము- ఇట్లుచేసినచో పాపమును అనఁగా దుఃఖరూపమగు సంసార
 మును బొందవు అనిరామానుజభాష్యము.

ఏషా లేభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధి ర్యోగే త్విహం శృణు|

బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పార్థ కర్మబంధం ప్రహాస్యసి॥౩౯॥
 సాంఖ్యే ఏషాబుద్ధిః లే అభిహితా = సాంఖ్యమందలి ఈబుద్ధి నీకు చె
 ప్పఁబడినది- యోగే ఇమాంబుద్ధింతు శృణు = యోగమునందలి ఈ
 బుద్ధిని వినుము- యయా బుద్ధ్యా యుక్తః కర్మబంధం ప్రహాస్యసి =
 ఏ బుద్ధితోఁ గూడినవాఁడవై కర్మబంధమును విడువఁగలవో.

స్వధర్మ మపిచావేత్త్య (౨౮॥౩౯శ్లో) అనునది మొదలు ఈవఱకు
 ఆజ్ఞానుని శోకమోహములను పోగొట్టుటకు లౌకికన్యాయము చెప్పఁ
 బడినది- అది ముఖ్యోద్దేశముతోఁ జెప్పఁబడలేదు. కాన పూర్వము ఆరం
 భింపఁబడిన పరమార్థజ్ఞానమే ఈశ్లోకముచే ముగింపఁబడుచున్నది.

— సాంఖ్యబుద్ధియనఁగా పరమార్థజ్ఞానము- అదియె సంసారహే
 తువులగు దుఃఖము ఆజ్ఞానము మొదలగు దోషములను సాక్షాత్తుగానివ
 ర్తింపఁజేయును- యోగమనఁగా ఆజ్ఞానమును కలుగఁజేసెడి కర్మ
 యోగము- అది ద్వంద్వపరిత్యాగపూర్వకంబై ఈశ్వరారాధనముకొ
 అకు కర్మములనాచరించుటయును, సమాధియోగంబును- ఈ యోగ
 మువలననీశ్వర ప్రసాదముకలిగి దానిచే జ్ఞానముకలుగఁగా పుణ్యపాప
 బంధమును విడుచును అనిశంకరభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా బుద్ధిచేఁదెలిసికొనవలసిన యాత్మతత్త్వము. సాంఖ్యజ్ఞానమనఁగా అట్టినిత్యమైన యాత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట. ఇది నత్వేవాహమ్ (అ||౧||౧||౧||) అనునది మొదలు, తస్మాత్స్వర్వాణిభూతాని సత్త్వంశో వితుమహాశసి (అ||౩||౩||౧||) అనునటకుఁ జెప్పఁబడినది. యోగమనఁగా ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగు మోక్షమునకు పాధనములగు శమశాముల నాచరించుటయందు తెలివికలుగుట. అది ఇంక చెప్పఁబడును. అనిరామానుజభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా పరిశుద్ధాత్మతత్త్వజ్ఞానము. బుద్ధియనఁగా వాక్కు-- ఆత్మజ్ఞానముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడినది. ఇంక యోగము అనఁగా ఉపాయముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడును. అని మధ్వభాష్యము.

నేహాభిక్రమవాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే.

స్వల్పమన్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ||

ఇహ అభిక్రమవాశః నాస్తి = దీనిలో ఆరంభము చెడుటలేదు. ప్రత్యవాయః నవిద్యతే = తప్ప లేదు. అన్య ధర్మస్య స్వల్పమపి = ఈ ధర్మముయొక్క పిన్నరైనను, మహతః భయాత్ త్రాయతే = గొప్పభయమునుండి కాపాడుచున్నది. — ఆరంభించినది చెడుటయనఁగా ఫలము కలుగకపోవుట. భయమనఁగా సంసారభయము.

చికిత్సలోపతే ప్రత్యవాయములేదు. అనిశంకరభాష్యము.

ఆరంభించినదాని మధ్యకాలమున విడుచుటవలన గలిగెడుదోషము ప్రత్యవాయము. అని రామానుజభాష్యము.

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునన్దన!

బహుశౌఖ్యాహ్యనవ్తశ్చ బంధయోఽన్యవసాయినామ్ || ౪౧ || (హే) కురునన్దన! = (హే) కురువంశమువాడా!, ఇహ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః ఏకా = దీనిలోని శ్చయన్వభావమైన బుద్ధి ఒకటి. అన్యవసాయినాం బుద్ధయః బహుశౌఖ్యాః ఆనవ్తశ్చ = నిశ్చయము లేనివారి బుద్ధులు అనేకశౌఖ్యములనియు అనన్తములును.

వ్యవసాయాత్మకబుద్ధియనఁగా ఈశ్రేయోమాగమన (హితమగమన) మంది ప్రమాణములవలనఁబుట్టిన నిశ్చయస్వభావముగల

సాంఖ్యబుద్ధియును యోగబుద్ధియును- ఇట్టి వికారి వివరీతబుద్ధులు అవ్యవసాయాత్మకబుద్ధులు- అవికలవారు అవ్యవసాయులు- అనఁగా ప్రమాణమువలనఁబట్టిని వివేకజ్ఞానములేనివారు- అనిశంకకథాప్యము.

వ్యవసాయ వనఁగా నిశ్చయము- అనఁగా ఆత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయము- (ఆత్మజ్ఞానము)- మోక్షేచ్ఛకలవానికి తాను ఆచరించెడి కర్మములయందుండెడి బుద్ధి ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగుటచే వ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- కామ్యకర్మములవాచరించుటలో, ఆత్మస్వరూపయాథాత్మ్యనిశ్చయము లేకపోయినను, స్వర్పాదిఫలములంగోరికర్మములంజేసిఫలముననుభవించుట నంభవించునుగాన, కామ్యకర్మపిషయ మగు బుద్ధి అవ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- వ్యవసాయాత్మకబుద్ధి ఒక్క- మోక్షముకొరకె అగుటను ఒక్కటియనఁబడుచున్నది- అవ్యవసాయులు అనఁగా స్వర్గపుత్రవశ్యన్నాది ఫలములకు సాధనములగు కర్మములవాచరించువారు- వారిబుద్ధులు, ఫలములు ఆనంతములగుటను, ఆనంతములు- ఇవి ఒక్కొక్కముఖ్యఫలమునకై విధింపఁబడినను దక్కపూర్ణమాసాదులలోని ఆయుస్సు మొదలగు ఫలములవంటి అవాంతరఫలములువీనికిఅనేకములుకలవుగానబహుశాఖములు—నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ప్రధానావాంతరఫలములన్నిటిని వీడిచి మోక్ష మొక్కదానికొరకె ఆచరింపఁబడవలసినవి- తమతమదగ్గో శ్రమముకుతగిన కామ్యకర్మములును, వానివానిఫలములును వీడిచి, మోక్షసాధనములుగావె నిత్యనైమిత్తికములతోఁజేర్చి యథాశక్తిగాచరింపఁబడవలసినవి- అని రామానుజభాష్యము.

యా మిమాం పుష్పితాం వాచంప్రవద స్త్యవిచ్ఛింతః।

వేదవాదరతాః పాథా నాన్య దస్తితి వాదినః॥౪౧॥

కామాత్మాన స్వగపరా జన్మకర్మఫలప్రదామ్।

కియావిశేషబహుత్వాం భోగైశ్వర్యగతిం వ్రతి॥౪౩॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాఽపహృతచేతసామ్।

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥౪౪॥

(హే)పాథా!=(ఓ)కున్తిపుత్రాడా!, వేదవాదరతాః=ఫలసాధనములంగూర్చిన) వేదవాక్యములయందాసక్తికలవారును, అన్యత్ నాస్తి ఇతి వాదినః=కర్మముగంటు)త్తితరమైనది లేదు అని చెప్పువారును, కా

మాత్సానః=కోరికయొప్పుభావముగాఁగలవారును, స్వర్గాపరాః=స్వర్గ
మనందాసక్తులునగు, అవిపశ్చిత్తః=అల్పజ్ఞానులు, జన్మకర్మఫలప్రదా
మ్=పుట్టుకయ నెడికర్మఫలమును ఇచ్చునదియు, భోగైశ్వర్యగతింప్రతి
కీయావిశేషబహుభావం=సుఖానుభవమును నైశ్వర్యమును బొందుటనుం
గూర్చిన కర్మవిశేషములుమిక్కిలిగాఁగలదియునగు, పుష్పితామ్
యామ్ భిమాం వాచం ప్రవదంతి=పూసినదానివలెభోభించుచున్న
ప యీ వాక్యమును చెప్పుచున్నారో, తయా అపహృతచేతసామ్=
దాని(అవాకు)చేత అపహరింపఁబడినవనస్సులుగలవారైన, భోగైశ్వ
ర్యప్రసక్తానామ్ సమాధౌ=సుఖానుభవమునందునువిశ్వర్యమునందును
ఆసక్తిగలవారియొక్క మనస్సునందు, వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః నివి
ధీయలే=నిశ్చయస్వభావముగల బుద్ధి కలుగదు.

పుష్పితామ్=పూయుటయె యలముగాఁగల, అనఁగా, ప్రేమాపుకు
సుందరముగానుండెడి- అనితాత్పర్యము. నాన్యదస్త్రీతివాదినః=స్వర్గా
దులకంటె గొప్పఫలములేదనువారు- కామాత్సానః=కామముందు మ
నస్సుగలవారు- జన్మకర్మఫలప్రదామ్=స్వర్గాద్యనుభవంతమున జ
న్మకర్మమునెడి ఫలమునిచ్చునది- అపహృతచేతసామ్=అపహరింపఁబ
డినఅత్తజ్ఞానముకలవారికి- వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః=అత్తయాధాన్య
నిశ్చయపూర్వకంబగు మోక్షసాధనభూతకర్మవిషయకజ్ఞానము- మో
క్షేచ్ఛకలవాఁడు కావ్యకర్మములందు సంగమును చేయఁగూడదు-
అనిరామానుజభాష్యము.

మోక్షమును ఫలమును గోరి స్వర్గాదిపుష్పములతోఁగూడిన వా
కులను చెప్పుచున్నారు- వేదవాదరితాః=కర్మాదివాచకముగు వే
దమునందు ఆసక్తిగలవారు- వేదములచేత పెక్కి పది చెప్పఁబడినదో
ఆయథావం దాసక్తిగలవారు- మతియేమియు లేదని చెప్పుచున్నవా
రు- వేదములు పరోక్షముగాభగవంతునిఁజెప్పుచున్నవి - భోగైశ్వర్య
ప్రాప్తియొవేదమునకుఫలమనియెదరు- వారికి, ఈశ్వరునియందరి మ
నస్సుమాధానముకొఱతైన యుక్తినిగ్గయస్వరూపమైన బుద్ధిగలుగదు -
ఆసమాధానమేకదా మోక్షసాధనము - అని మధ్వభాష్యము.

త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిత్రైగుణ్యో భవాజానః|

నిర్వాణస్థా నిత్యసత్త్వస్థో నిర్వోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥౪౫॥
 వేదాః త్రైగుణ్యవిషయాః=వేదములు సత్త్వరజస్తమోగుణములుని
 షయముగాఁగలవి- (హే)అజ్ఞానః=(ఓ)అజ్ఞానుఁడా! , నిస్త్రైగుణ్యః
 నిర్వాణస్థః నిత్యసత్త్వస్థః నిర్వోగక్షేమః ఆత్మవాన్ (చ) భవ=
 మూడుగుణములును లేనివాఁడవును శీతోష్ణాదిద్వంద్వములు లేనివాఁడవు
 ను ఎల్లప్పుడును సత్త్వగుణముననున్నవాఁడవును యోగక్షేమములులే
 నివాఁడవును ఆత్మజ్ఞానముకలవాఁడవును అగుము- యోగమనఁగా త
 నకు లేనిదానిని సంపాదించుట- దానిని సంరక్షించుకొనుట క్షేమ
 ము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సంసారము- నిస్త్రైగుణ్యుడనఁగా కోరికలేని
 వాఁడనుట- అని శంకరాభాష్యము.

త్రైగుణ్యశబ్దముచే సత్త్వరజస్తమోగుణములుమిక్కిలిగాఁగలపురు
 షులు చెప్పఁబడుదురు- వారివారికి తగినహితములను వేదములు చె
 ప్పును- నీవు ఆమ్యోన్యసంకీర్ణములగు మూడుగుణములను వృద్ధిపొం
 దిందికొనక వృద్ధిపొందిన సత్త్వగుణము మాత్రము కలవాఁడవు అ
 గుము- ఆత్మస్వరూపమును అదికలుగుటకు సాధనమునుతప్ప మిగిలిన
 యోగక్షేమములు లేనివాఁడవై ఆత్మస్వరూపమును వెదుకువాఁడ
 వుకమ్ము- అని రామానుజభాష్యము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణసంబంధియగు స్వర్గాదిక
 ము- అదివేదమునకు ప్రైకితోచేడియభాము - అట్టియర్థమునందు భ్ర
 మపడకుము- వేదములు స్వస్వరూపమున విష్ణువును తెలియఁజేయు
 నవి- అని మధ్వభాష్యము.

యావానథా ఉదపానే సర్వత స్సంప్లుతోదకే|

తావా న్సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః॥౪౬॥

ఉదపానే యావాన్ అథాః=బావిమొదలగుదానియందు ఎంతవఱ
 యోజనమో, తావాన్ సర్వతస్సంప్లుతోదకే (భవతి)=అంతప్రయో
 జనము అంతటనిండియున్ననీరుగలదానియందును (కలుగుచున్నది) -
 సర్వేషు వేదేషు (యావాన్ అథాః)=సమస్తములైనవేదములలోఁజె

ప్రబలితకర్మములలో (ఎంత ప్రయోజనమో), తావాన్ విజానతః
బ్రాహ్మణస్య (భవతి) = అంతప్రయోజనము జ్ఞానముగల బ్రాహ్మణునిబంధి
యయినవానికి (కలుగుచున్నది) - అనిశంకరభావ్యము.

సర్వతస్సంపుతోదకే ఉదపానే (పురుషస్య) యావాన్ అర్థః =
అంతటనిండియున్ననీరుగల బావిమొదలగుదానియందు (పురుషునికి)
ఎంతప్రయోజనమో, విజానతః బ్రాహ్మణస్య సర్వేషు వేదేషు తా
వాన్ అర్థః = జ్ఞానముగల ముముక్షువునకు అన్ని వేదములయందును
అంతియ ప్రయోజనము - బావిలో ఎవ్వనికెంత కావలయునో అంత
నీరే పరిగ్రహింపఁబడునట్లు ముముక్షువుచే వేదమున మోక్షసాధనము
మాత్రమే పరిగ్రహింపఁబడును - అని రామానుజభావ్యము.

బావిమొదలగువానివలనం గలుగు ప్రయోజనము మహాజలమువ
లనంగలుగుదానిలో సంతకృషించునట్లే వేదములలోని ఫలము బ్రాహ్మ
ణునిఫలములో సంతభవించును - బ్రహ్మ అణతి (బ్రహ్మమును పొందు
వాఁడు) అనువిగ్రహముచే బ్రహ్మ పరోక్షజ్ఞానముకలవాఁడు బ్రాహ్మ
ణుఁడు - అది జ్ఞానమువలనకలుగునని విజానతః అనువిశేషణము తెలి
యఁజేయుచున్నది - అని మధ్వభావ్యము.

కర్మణ్యైవాధికారస్తే మా ఫలేషుకదాచన |

మా కర్మఫలహేతుభూత్ మా తే సజ్జోత్స్వకర్మణః || ౪౭ ||

తే కర్మణ్యైవ అధికారః = నీకు కర్మమునందే అధికారము - కదాచ
న ఫలేషు (అధికారః) మా (భూత్) = ఒకరొప్పుడును ఫలములయందు
(అధికారము) కాఁగూడదు - కర్మఫలహేతుః మా భూః = కర్మఫలము
లకు హేతువైతవాఁడవు కాకుండుము - తే అకర్మణి సజ్జః మాస్త్రు = నీ
కు చేయకుండుటయందు ప్రీతి కలుగఁగూడదు.

నీకు కర్మవివృత్యందే కాని జ్ఞాననిష్ఠయందధికారము లేదు - కర్మ
ఫలములయందు దాశ కలవాఁడవైతివేని తిరిగియు జన్మమును పొందుదు
వు - అని శంకరభావ్యము.

ఫలమును కోరక భగవదారాధనరూపముగాఁజేయుటచేడి కర్మ
ము మోక్షసాధనమగుంగాన, నిత్యసత్త్వస్థుఁడవగుటచే మోక్షమంగో
రెడినీకు కర్మములందుమాత్రమే కాని వానిఫలములందుందధికారము లే

దు-కర్మమునకును ఫలమునకును నీవు హేతువు కాఁగూడదు- అనఁగా కర్మమునకు నేను కర్తాను కాననియు ఫలమునకు హేతువు కాననియుఁ గూడ నీవు తలంచికొనవలయును- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానియైన నీకే ఫలపుకోరికకూడదు- ఇతనజ్ఞానులకు కూడదనిచెప్ప నేల?- వేదములో రుచివుట్టుటకై కర్మములకు ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి- కర్మఫలము కర్మామనావలించుటకు ఎవ్వనికి హేతువగునో అట్టివాఁడవుకావలయును- మిగిలిన ఫలములులేకపోయినను నాప్రసాద (అనుగ)హ)మనెడి ఫలము కలచుగాన కర్మములను చేయుటను విడువ కూడదు- లోకములో నీకేమి కావలయునని యడుగింపడియు తమసేవయె కావలయునని కోరువానియందు కలిగెడిప్రీతి, స్వాధ్యాయమై సేవఁజేయువానియందు కలుగదుగాన భక్తిజ్ఞానాదిపాధికాన చేయఁదగినదియె యని మధ్వభాష్యము.

యోగస్థః కురు కర్మాణి సజ్జం త్యక్త్వా ధనంజయః |

సిద్ధ్యసిద్ధో స్సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే || ౪౮ ||
(హ)ధనంజయః! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సజ్జమ్ త్యక్త్వా = సంగమును విడిచి, సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమః భూత్వా = ఫలముసిద్ధించుటయలచును సిద్ధిగపక పోవుటయందును సమానుఁడవు అయి, యోగస్థస్త్వా కర్మాణి కురు = యోగమునందున్నవాఁడవై కర్మములను చేయుము- సమత్వమ్ యోగః (ఇతి) ఉచ్యతే = సమముగానుండుటయె యోగము (అని) చెప్పఁబడును.

ఈశ్వరుఁడు ప్రీతిని బొందవలయునని తలంచుచు ఫలసంగమును విడిచి కర్మములను జేయుము- కర్మానుష్ఠానమువలనఁగలిగెడి సత్త్వ శుద్ధిద్వారకమైన జ్ఞానప్రాప్తి కలిగినను కలుగకున్నను ఒకరి విధముగా నుండుటయె యోగము- అని శంకరాభాష్యము.

రాజ్యము బంధువులు మొదలగువారియందు సంగమును విడిచి జయముకలిగినను కలుగకున్నను ఒకరివిధముగా నెయుండి యుద్ధాదికర్మములంజేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

యోగస్థుఁడనఁగా ఉపాయముందున్నవాఁడు- సంగమనఁగా ఫలస్నేహము- అనిమధ్వభాష్యము.

దూరేణవ్యవరం కమః బుద్ధియోగా ద్ధనఃజయ ।

బుద్ధా శరణ మస్మిచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః॥౪౯॥

(హే)ధనంజయ!=(ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, బుద్ధియోగాల్ కమః దూరేణ అవరంహః=సమత్వబుద్ధితోఁగూడినకమఃముకంటె (మిగిలిన)కర్తము మిక్కిలి తక్కువగదా- బుద్ధి శరణమ్ అస్మిచ్ఛ=జ్ఞానమునందు ఆశ్రయమును కోరుము- ఫలహేతవః కృపణాః=ఫలమునుకోరువారు దీనులు.

ఈశ్వరారాధనాభావమైన కమఃముకన్న ఫలమునుకోరి చేయఁబడిన కమఃము జన్మమరణాదిహేతువగుటవలన మిక్కిలి నికృష్టమైనది- కాఁబట్టి యోగబుద్ధియందుకాని దానిపరిపాకమువలనకలిగెడి సాంఖ్యబుద్ధియందుగాని అభయప్రాప్తికారణమును కోరుము- అని శంకరభాష్యము.

ఫలత్యాగవిషయంబును సిద్ధ్యసిద్ధి సమత్వవిషయంబునగు బుద్ధితోఁగూడినకమఃము సాంసారికమఃఖముల నన్నిటిని నివారించఁజేసి మోక్షమును నెందించును- మిగిలిన కమఃము సాంసారికమును పొందించును- శరణమనఁగా నివాసస్థానము- ఆబుద్ధియందె నిలుపువనుట - కృపణులనఁగా సాంసారులు- అనిరామానుజభాష్యము.

బుద్ధియోగ మనఁగా జ్ఞానస్వరూపమైన యుపాయము - శరణ మనఁగా ఉనికి- కర్తమునుచేయుటకు ఫలమే హేతువుగాగలవారు ఫలహేతువులు- అని మధ్వభాష్యము.

బుద్ధియుక్తోజహాతీహ ఉభే సుకృత దుష్టుతే ।

తస్మా ద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్తవ్యః కాశలమ్॥౫౦॥

బుద్ధియుక్తః ఇహ ఉభే సుకృతదుష్టుతే జహాతి=బుద్ధితోఁగూడినవాఁడు ఈలోకమున రెండైన పుణ్యపాపములను విడుచుచున్నాఁడు- తస్మాత్ యోగాయ యుజ్యస్వ=ఆహేతువువలన బుద్ధికిలుగుటకొఱకు సిద్ధపడుము- కర్తవ్యః కాశలం యోగః=కర్తములయందలి నేర్పు యోగము.

నేర్పచేత సాధింపందగినది యనుట- అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞాని అసిద్ధమే మనుష్యాదిఫలమగు సుకృతమును విడిచిపెట్టు నగా

ని మహాశలంబై ఉపానవాదిఫలంబగు సుకృతమును విడువఁడు, కర్మక్షయము శ్రుతిలో నెచ్చటఁజెప్పియున్నను అజ్ఞానులంగూర్చినదియె- మోక్షములోఁగూడ కామాన్నికామరూప్యనుసంచరణ (కోరఁబడినయ న్నముకలవాఁడును కోరఁబడిన రూపముకలవాఁడునై పంచరింపుచును) ఇత్యాదులచే పుణ్యామభవము చెప్పఁబడుచున్నది- దుష్కృతిమును సంపూర్ణముగా విడుచును- యోగచునఁగా జ్ఞానోపాయము- అదియెకదా కర్మములో నేర్ప- అని మధ్వభాష్యము;

కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి శలం త్యక్త్వా మనీషిణః!

ఇన్ద బన్ధ వినిముఁకాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్॥౫౧॥

బుద్ధియుక్తాః మనీషిణః=జ్ఞానముతోఁగూడిన బుద్ధిమంతులు, కర్మజం శలం త్యక్త్వా=కర్మమువలనఁగలిగెడి శలమును విడిచి, ఇన్ద బన్ధ వినిముఁకాః (స్సన్తః) అనామయం పదం గచ్ఛన్తిహి=ఇన్దమనెడికట్టుచే తవిడువఁబడినవా(రగుచు) ఉపద్రవములులేని స్థానమును పొందుచు న్నారుగదా.

ఇష్టా నిష్ఠ శరీరప్రాప్తియై కర్మజశలము- బుద్ధియనఁగా సమత్వబుద్ధి- మనీషిణః అనుదానికి జ్ఞానులయి అని యథామ- జన్మబన్ధ వినిముఁకాః=బ్రదికియుండియై జన్మబన్ధమున్మై మోక్షాభ్యుపగమ విష్ణుస్థానమును చెందుదురు- లేక, బుద్ధియోగార్థ నంజయ (అ॥ ౪౯ శ్లో॥) అనునది మొదలు ఇదివఱకును కర్మయోగమువలన సత్త్వశుద్ధికలిగి దానివలన కలిగెడి బ్రహ్మజ్ఞానమే చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

బుద్ధియోగముతోఁగూడినవారై శలమును విడిచి కర్మములఁజేయువాఁలిం గూర్చినచిక్షాకము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను వానిఫలముంగోరక, ఈశ్వరునకు సమర్పించి, మంచిజ్ఞానము కలవారై మోక్షమును పొందుదురు- యోగముతోఁగూడిన కర్మము జ్ఞానసాధనము, జానము మోక్షసాధనము అనిభావము- అని మధ్వభాష్యము.

యదాతే మోహకలిలం బుద్ధి వ్యవతరీవ్యతి |

తదా గతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ॥౫౨॥

తే బుద్ధిః మోహకలిలం యదా వ్యవతరీవ్యతి=నీ బుద్ధి మోహమునె

దిశలంతను ఎప్పుడు దాటఁగలదో, తదా శ్రోతవ్యస్య శ్రుతవ్యవ ని
ర్వేదం గత్వాసి=అప్పుడు వినఁబడవలసినదానియొక్కయు వినఁబడిన
దానియొక్కయు వైరాగ్యమును పొందఁగలవు.

అత్తావాత్సవివేక్షానమును చెడఁగొట్టి విషయములనుఁగూర్చి యం
తఃకరణమును ప్రవర్తింపఁజేసెడి మోహము పోయి, నీబుద్ధి యెప్పుడు
పరిశుద్ధమగునో, అప్పుడు నీకు వినవలసినదియు విన్నదియు నిష్ఫలము
గాఁదోచును- అని శంకరభాష్యము.

చెప్పినచోప్పున కర్మములను చేయుటచే పాపక్షయము కలుగుటను
స్వల్ప కలనగమునకు హేతువగు మోహమును నీబుద్ధి యెప్పుడు దా
టునో, అప్పుడు, మాబోఁటివారిచే నింతకు మున్నె త్యాగముగాఁ జె
ప్పఁబడినదియు, ఇంక జెప్పఁబడఁబోవునదియు నగుఫలము మొదలగు దా
నియందు వైరాగ్యమును పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

మనస్సునకు మిథ్యాజ్ఞానము పోవువఱకు ఈశ్వరసమర్పణముతో క
ర్మములంజేయవలయును- నిర్వేదమ్ అనుదానికి మిక్కిలిలాభమును
ని యర్థము-గొప్పవారిచే వినఁబడఁదగినదియు వినఁబడినదియునగు వే
దము మొదలగువాని ఫలమును పొందుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపత్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా |

సమాధా వదలా బుద్ధి స్తదా యోగ మవాప్నోతి || ౩౫ ||

శ్రుతివిప్రతిపత్నా తే బుద్ధిః=శ్రుతులచేతననేకవిధములుగాఁ తెలిసికొని
న నీ అంతఃకరణము, యదా నిశ్చలా(సతీ) సమాధా అదలా స్థా
స్యతి=ఎప్పుడు విశ్లేషములేనిది(అగుచు) ఆస్థాయందు వికల్పజ్ఞానములే
నిదై ఉండునో, తదా యోగమ్ అవాప్నోతి=అప్పుడు వివేకజ్ఞాన
రూపఁబగు సమాధిని పొందుదువు- అని శంకరభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపత్నా అదలా తే బుద్ధిః=వాచనవిమటవలనవిశేష
ముగాఁ దెలిసికొనినదై ఒకవిధముగానుండెడి నీ బుద్ధి, సమాధా
యదా నిశ్చలా స్థాస్యతి=మనస్సులో ఎప్పుడు నిలకడకలది అగు
నో, తదా యోగమ్ అవాప్నోతి=అప్పుడు ఆత్మవలలోకనమును
పొందఁగలవు- శాస్త్రములనఁగలిగిన ఆగ్రహానముతోఁగూడిన కర్మ
యోగము స్థితప్రజ్ఞతయ నెడి జ్ఞానవిత్తను కలుగఁజేయును. అని ఆ

తాత్పర్యమును సాధించును- అని రామానుజభాష్యము.

నీ బుద్ధి, మొదట శ్రుతులతో విరుద్ధమైనదైయును, ఎప్పుడు కేదార్థమునకు అనుకూలమగు తత్త్వనిర్ణయమున విరుద్ధ వాక్యములచేగూడ కదల్చబడదో, అట్లు చెప్పి బ్రహ్మప్రత్యక్షముచేత భేద్యాదులు మోసినను చరింపనిదిటగునో, అట్లుడు ఉపాయసిద్ధికలవాడవగుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

అజ్ఞాన ఉపాస.

స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామా సమాధిస్థస్య కేశవ!

స్థితధీః కింప్రభాషేత కిమాసేత ప్రజేత కిమ్॥౫౪॥

(హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణమూర్తి! సమాధిస్థస్య స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామా కా=సమాధిలోనుండెడి స్థితప్రజ్ఞానకు శబ్దము ఏది? స్థితప్రజ్ఞాడు జనులచే నేమని చెప్పబడుననుట- స్థితధీః కింప్రభాషేత=స్థితప్రజ్ఞాడు చేసిని పలుకును!-కిమ్ ఆసేత=ఎట్లు ఉండును!-కింప్రజేత=ఎట్లు నడచును.

అజ్ఞానుఁ డెఱింగియున్నను, లోకోపకారార్థము ప్రశ్నముచేయుచున్నాడు- స్థితప్రజ్ఞాదనఁగా నిలిచిన జ్ఞానము కలవాడు- కావయనఁగలక్షణము- సమాధిస్థస్య అనునదిలక్షణమైనను మఱియొకలక్షణమును ఆడుగుచున్నాడు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పాథాన్ మనోగతాన్!

అత్సన్యేవాత్మనా తుష్ట స్థితప్రజ్ఞ ప్రదోష్యతే॥౫౫॥

(హే)పాథాన్!=(ఓ)యజ్ఞానుడా! అత్సని అత్సవైత తుష్టః=అత్సయంకు అత్సచేతనె నంతోపించినవాడై, మనోగతాన్ సర్వాన్ కామాన్ యదా ప్రజహతి=మనస్సులోని అన్ని కోరికలను ఎప్పుడు విడుచునో, తదా స్థితప్రజ్ఞః (ఇతి) ఉచ్యతే=అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞాడు (అని) చెప్పబడును.

ఇంద్రియధ్యాయమంతయు స్థితప్రజ్ఞాని లక్షణమిను సాధనమును తెలియజేయును. వెలుపటిలాభములయం దపేక్ష లేక తనవృత్తాననుండె తనివిని పొందినవాడు స్థితప్రజ్ఞాడు- అని శంకరాభాష్యము.

వ్యము.

అత్త్యనేవ అత్తనా తుష్టః = అత్త్యేవ విషయంబగు మనస్సుచే సంతోషిం
చినవాడై, మిగిలిన యన్ని కామములను ఎప్పుడు విడుచునో, అప్పుడు స్థి
తః శ్రీజ్ఞత్వముయొక్క తుదియవస్థకలుగును. అని రామానుజభాష్యము-ఈ
యవస్థ వశీకారమనుపేరుగల నాల్గవయవస్థ.

పరమాత్మయందెవరమాత్మచేతనున్నవాడై తలుచుగా నన్నికోరి
కెలను విడుచుచున్నాడు- పరమాత్మయందున్నవానికి పరమాత్మప్రసా
దంబుననే తుష్టికలుగును- అని మధ్వభాష్యము.

దుఃఖేషు అనుద్విగ్నమనా న్సుఖేషు విగతస్పృహః |

వీతరాగభయక్రోధ స్థితధీః మునిరుచ్యతే || ౫౬ ||

దుఃఖేషు అనుద్విగ్నమనాః = దుఃఖములయందు శ్రోభమునుపొందనిమత
స్సుకలవాడగును, సుఖేషు విగతస్పృహః = సుఖములయందు ఆశ
లేనివాడగును, వీతరాగభయక్రోధః మునిః = రాగం బును భయం
బునుక్రోధంబునులేని ముని, స్థితధీః (ఇతి) ఉచ్యతే = స్థితప్రజ్ఞుడు (అని)
చెప్పబడుచున్నాడు.

దుఃఖములు ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికములనునవి- (ఆధ్యాత్మికములు
రోగాదులవలనఁగలుగునవి- ఆధిభౌతికములు చోరపిశాచాదులవలనఁ గ
లుగునవి- ఆధిదైవికములు పిడుగులు మొదలగు బానిసలనఁ గలుగునవి)-
సుఖములయందు దాశలేకపోవుటయనఁగా అగ్నిలో పుడకలను వేయుట
తోనే అగ్ని వృద్ధిపొందినట్లు సుఖముకలిగినప్పుడు వృద్ధిపొందకుండుట-
మునియనఁగా నిన్యాసి- అని శంకరాభాష్యము.

దుఃఖములనఁగా ఇష్టమైనవస్తువులు లేకపోవుట మొదలగు దుఃఖనిమిత్తము
లు- సుఖములనఁగా ఇష్టమైనవి- తనకులేనివానియందరికోరిక రాగము-
ఇష్టమైనదిపోవుటకును అనిష్టమైనదివచ్చుటకును కారణము లగువానిం
బూది దుఃఖించుటభయము- ఇష్టముపోవుటవలనను అనిష్టము కలుగుటవల
నను కలిగినదై దుఃఖకరమై తనలోఁగలిగెడి మమోచితకారము క్రోధము-
ముని అనఁగా ఆత్మను మననముచేయు స్వభావము కలవాడు- ఇదివెను
కటిశోక్తమున చెప్పిన యవస్థకంటె పూర్వమైనయవస్థ- అని రామానుజ
భాష్యము. ఇదివేకేంద్రియమునుపేరుగలమూడవయవస్థ.

వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినట్లుగా నోపాయములే ఇంక మూడుశ్లోకములచే న్నష్టపటుపఁబడును-రాగమనఁగా చెడ్డవిషయములను మంచివిషయములుగా భ్రమింపట- అని మధ్యభాష్యము.

య సుర్వ త్రానభిన్నేహ స్తత్తత్ప్రతివ్య శుభాశుభమ్ |

నాభినష్టతి నద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౭ ||

యః సర్వత్ర అనభిన్నేహః (నక) = ఎవ్వఁడు అంతట స్నేహములేనివాఁడు (అగుచు), తత్తత్ శుభాశుభం ప్రాప్య నాభినష్టతి నద్వేష్టి = ఆయా మంచిచెడ్డలను పొంది సంతోషింపఁడో ద్వేషింపఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడనుపొందినది.

అంతటనఁగా దేహము ప్రాణము మొదలగువానియందు- అనిశంకరభాష్యము.

ఇప్తమలైనవానియందంతటను ఉదాసీనుఁడగుచు- శుభమనఁగా ఇప్తమయినదికలుగుట- అదిపోవుట అశుభము- ఇదీ వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదానికన్న వెనుకటిదశ- అనిరామానుజభాష్యము. ఇదివ్యతిరేకమను పేరుగలరెండవయవస్థ.

అంతట స్నేహములేకపోవుట శుభాశుభములచే సంతోషద్వేషములు లేకపోవుటకు హేతువు- అని మధ్యభాష్యము.

యదా సంహర తేచాయం కూమోఽక్లానీవ సర్వశః |

ఇద్రియా ణీద్రియా ర్థేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౮ ||

అయమ్ యదా = ఈతఁడు ఎప్పుడు, కూమఃః అక్లానీవ = తాబేలు ఆవయవములనువలె, ఇద్రియాణి సర్వశః ఇద్రియా ర్థేభ్యః సంహర తే = ఇంద్రియములను అన్ని విషయములనుండియు మఱిందికొనుచు న్నాడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలకడగలిగినది.

ఇంద్రియములను విషయములనుండి మఱింది మనస్సును ఆస్థాయం దునుచు చున్నాడు- ఈ నాలుగుజ్ఞాననిష్ఠలను పూర్వపూర్వముచెప్పఁబడినది పైపైని చెప్పఁబడినదానిచేఁబుట్టఁదగినవి- అని రామానుజభాష్యము. ఈశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినదియతమానమ నెదిప్రథమదశ.

విషయా వినీతతాన్తే నిరాహరస్య దేహినః |

రసవజ్ఞం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నితతా తే || ౫౯ ||

[౫౬]

గీతాభాష్యత్రయపారము.

నిరాహారస్య దేహినః=అహారములేని పురుషునకు, విషయాః రసవ
జ్ఞాం వినివర్తంతే=విషయములు రాగములేనవి మఱలుచున్నవి- పరం
దృష్ట్యా(స్థితస్య) అస్య రహిషి నివర్తంతే=ఆత్మస్వరూపమును చూచి
(యున్న) వీనికి రాగమును మఱలుచున్నది.

విషయములనఁగా ఇంద్రియములు- నిరాహారు నకు ఆనఁగా విష
యములను స్వీకరింపనివానికి- పరబ్రహ్మమును చూచియున్నవానికి ఆనఁ
గా బ్రహ్మమేనేనుఅనుకొనినవానికి- అనిశంకరభాష్యము.

ఇంద్రియములకు అహారము విషయములే- రాగంబును, విషయముల
కంటెపరమైన అనఁగా మిక్కిలినుభవరమైన ఆత్మస్వరూపమును చూచిన
పై మఱలుచున్నది- ఆనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానము ప్రయత్నములేక సిద్ధింపదని యుత్తరశ్లో
కములచేఁజెప్పఁబడుచున్నది- అహారము(లిండి) లేనివానికి ఇతరవిషయ
ములనుభవింపెడి శక్తి లేకపోవును- మిగిలినవిషయములయందు కోరికయై
నను లేకపోవును- రసమును(రుచిని) కోరుటమొదలగునది నివర్తంపదు-
అది అపరోక్షజ్ఞానమువలననే మఱలును- రసశబ్దము రాగముంగూడ చె
ప్పను- అని మధ్వభాష్యము.

యథోహృపి కాన్త్రేయ పురుషస్య వివశ్చిరః||

ఇద్వీయాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసథం మనః||౬౦||

(హే)కాన్త్రేయ!= (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, యథః వివశ్చితోఽపి పురుష
స్య మనః=ప్రయత్నముచేయుచున్నవాఁడును జ్ఞానవంతుడునైనను పు
రుషునియొక్క మనస్సును, ప్రమాథీని ఇద్వీయాణి ప్రసథం హరన్తిహి
=క్షోభముకలుగఁజేసెడి ఇంద్రియములు బలాత్కరించి లాగుచున్నవి-
విషయములతోఁజేరుచున్నవియనుట.

ఇంద్రియములను బంబించుటఆత్మకళానంబునంగానికలుగదు- కాన
జ్ఞాననికడులభమేనది- అని రామానుజభాష్యము.

అపరోక్షజ్ఞానములేక పట్టిజ్ఞానముకలవాఁడైనను పాదారణమైనయ
త్కముకలవాఁడైనను శరీరాభిమానియగువాని మనస్సును ఇంద్రియములు
లాగుచున్నవి- అనిమధ్వభాష్యము

తా ని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత్మత్పరః||

వశేహి యస్యేద్భియాణి తస్య పృజ్ఞా పృతిష్ఠితా॥౬౧॥

తాని సర్వాణి సంయమ్య=వానిని అన్నిటిని స్వాధీనముచేసికొని, యుక్తః మత్పరః(స్పన్) ఆసీత=సమాధికలవాడై నాయందా సక్తిగలవాఁడగుచు) ఉండునది- యన్య ఇద్భియాణి వశే వత్తాన్తే=ఎవనికి ఇంద్రియములు తనవశమున నున్నవో, తస్య పృజ్ఞా పృతిష్ఠితా=వాని జ్ఞానము నిలకడకలది.

మత్పరః ఆసీత అనుదానికి అందఱికిని ఆత్మనైన నేను పరుఁడుగాఁగలవాడై, ఆతనికింటే నేను వేఱుగాదు అనియుండునది- అనిశంకరభాష్యము.

మత్పరః అనుదానికి నాయందుమనస్సునుఉంచినవాడై అనియథాము- భగవంతునియందు ఉంచబడిన ననస్సు అన్నిపాపములును నశించుటవలన నిమగ్నమై విషయానురాగములేనిదై ఇంద్రియములను స్వాధీనముచేసికొనును- అనిరామానుజభాష్యము.

మిక్కిలి పరియత్నముకలవానికి ఇందియములు స్వాధీనములుఅగును- యుక్తః=నాయందుమనస్సుకలవాడై, మత్పరః=సమస్తముకన్నను తక్కువ్వుండనుగా నన్ను ఎవ్వఁడెఱుఁగునో అట్టివాడై అని మధ్వభాష్యము.

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః సృజ్ఞ స్తేషూపజాయతే।

సక్తా త్సంజాయతే కామః కామా తోక్రోధోఽభిజాయతే॥

కోధా ద్భవతి సంమోహ స్సంమోహో త్స్మృతివిభీమః।

స్తృతిభింశా ద్భుద్ధినాశో బుద్ధినాశా త్ప్రతివ్యతి॥౬౩॥

విషయాన్ ధ్యాయతః పుంసః=విషయములను ఆలోచించుచున్న పురుషునకు, తేషు సక్తః ఉపజాయతే=వానియందు ప్రీతి కలుగుచున్నది- సక్తాత్ కామః సంజాయతే=విషయప్రీతివలన ఆశ పుట్టుచున్నది- కామాత్ కోధః అభిజాయతే=ఆశవలన కోధము పుట్టుచున్నది- తాను ఆశపడినదానిని మఱియొకఁడు ఆశపడినతోడనే వానియందు కోపముపుట్టునుగదా- కోధాత్ సంమోహః భవతి=కోపమువలన అవివేకముకలుగుచున్నది- సంమోహాత్ స్మృతివిభీమః (భవతి)=అవివేకమువలన మఱపు (కలుగుచున్నది)- స్మృతిభింశాత్ బుద్ధి

నాశః (భవతి) = మఱపువలన తెలివిపోవుట (కలుగుచున్నది) - బుద్ధినాశాత్ ప్రణశ్యతి = తెలివించెడుటవలన నశింపుచున్నాఁడు.

బుద్ధినాశవనఁగా అంతఃకరణముచెడుట - అనఁగా ఇది చేయఁదగినది ఇది చేయఁదగనిది అను నేర్పాటు లేకపోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా పురుషార్థమునకు లగిశపోవుట - అనిశంకరభాష్యము.

కామ మనఁగా విషయములను అనుభవించక నిలువ లేకపోవుట - సంమోహ మనఁగా కార్యాకార్యవివేకము లేకపోవుట - స్మృతిభ్రంశము అనఁగా తాను నడపించుచున్న ఇంద్రియజయము మొదలగు దానిని మఱచుట - బుద్ధినాశవనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునందలి వ్యవసాయము (నిశ్చయము) పోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా సంసారములో బడుటయె - అనిరామానుజభాష్యము.

సంమోహ మనఁగా ఆకార్యములయందలి కోరిక - స్మృతివిభ్రమ మనఁగా శాస్త్రనిషేధములను మఱచుట - బుద్ధినాశవనఁగా అస్మివిధములను దోషమనెడి జ్ఞానమే లేకపోవుట - నిశ్యతి అనుదానికి నరకము మొదలగు అనర్థములను పొందుచున్నాఁడు అనియర్థము - అని మధ్వభాష్యము.

రాగద్వేషవియక్తైస్తు విషయా నిద్రియై శ్చరన్ |

ఆత్మవత్స్యై ర్విధేయాత్మా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి || ౬౪ ||

రాగద్వేషవియక్తైః ఆత్మవత్స్యైః ఇద్రియైః విషయా చరన్ = రాగద్వేషములు లేనివై తనకు లాంగియున్న ఇంద్రియములచేత విషయములను అనుభవించుచున్నవాఁడై, విధేయాత్మా ప్రసాదమ్ అధిగచ్ఛతి = స్వాధీనమైన అంతఃకరణముకలవాఁడై లేటను పొందుచున్నాడు.

స్వాధీనములైన ఇంద్రియములచేత శరీరముగలుచుటకై విధువశక్యముకాని విషయములను అనుభవించు - ప్రసాదమనఁగా స్వస్థత - అని శంకరభాష్యము.

విషయాన్ చరన్ = విషయములను తిరస్కరించియున్నవాఁడై - ప్రసాదమనఁగా నిర్మలమైన మనస్సు కలిగియుండుట - అని రామానుజభాష్యము.

విషయములను తిరస్కరించుచు ము జయింపఁబడిన మనస్సు కలవాఁడు

మనస్సుయొక్క తేటను పొందుచున్నాడు- అనిమధ్యభావ్యము.

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హని రసోపజాయతే॥

ప్రసన్నచేతనో హ్యశు బుద్ధిః పర్యవర్తితతి॥౬౫॥

ప్రసాదే (సతి) అస్య సర్వదుఃఖానాం హనిః ఉపజాయతే=ప్రసన్నతకలుగుచుండగా నీని సర్వదుఃఖములకును నాశము కలుగుచున్నది. ప్రసన్నచేతనః బుద్ధిః ఆశు పర్యవర్తితతి=ప్రసన్నమైన యంతఃకరణముకలవాని బుద్ధి శీఘ్రముగా నిలకడకలదియగుచున్నది.

పర్యవర్తితతే=ఆకాశమువల్లనెంతటనుండునదియగును. ఆత్మస్వరూపముచేత నిశ్చలమగుననుట- అనిశంకరభావ్యము.

ప్రసన్నచేతనః=ఆత్మవలోకనమునకు విరోధులగు దోషములులేని మనస్సుకలవానికి. బుద్ధిః=ప్రత్యేకముగా ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము- అని రామానుజభావ్యము.

బుద్ధిః పర్యవర్తితతి=జ్ఞానము బ్రహ్మసరోక్షత్వముచేత లెన్నగాస్థితినిచేయును- ప్రసాదమనగా తనప్రియతమములేకయెనను తఱచుగా విషయములయందు ప్రవర్తింపకపోవుట- అనిమధ్యభావ్యము.

నాస్తి బుద్ధి రయుక్తస్య నచాయుక్తస్య భావనా॥

నచా భావయత శ్చాస్తి రశాస్త్రస్య కుత స్సుఖమ్॥౬౬॥

అయుక్తస్య బుద్ధిః నాస్తి=యోగములేనివానికి జ్ఞానము లేదు- అయుక్తస్య భావనాచ న=యోగములేనివానికి భావనయును లేదు- ఆభావయతశ్చ శాస్తిః న=భావనచేయకున్నవానికి శాంతి లేదు- ఆశాస్త్రస్య సుఖమ్ కుతః?=శాంతిలేనివానికి సుఖము ఎక్కడది?

నమాధిలేనివానికి ఆత్మస్వరూపజ్ఞానంబును ఆత్మజ్ఞానమునందలి అభినివేశంబు(నిశ్చయము)ను కలుగదు- సుఖమనగా ఇంద్రియములు విషయానుభవపు ఆశనుండి మఱలుట- విషయములయందరియాశదుఃఖమే- ఆశకలిగినప్పుడు సుఖలేశమైనను కలుగదు- అనిశంకరభావ్యము.

యోగమనగా భగవంతునియందు మనస్సునుంచుట- బుద్ధియనగా ప్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- భావనయనగా ఆత్మభావనము శాంతియనగా విషయములయందలి స్పృహ(ఆశ) యుడుగుట- ఇదిలేవానికి, నిత్యమై, ఇంతకుంటె వెక్కుడు లేదనందగిన సుఖము కలుగదు

అనిరామానుజభాష్యము.

అయత్తుండనఁగా మనోనిగ్రహములేనివాఁడు- బుద్ధియనఁగా మం
చిజ్ఞానము- శాంతియనఁగా మోక్షము- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్రియాశాంతిః చరతాం యత్సహోఽనువిధీయతే।

త దస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయు వావ మివావృత్తిః॥౬౨॥

యత్ మనః=ఏ మనస్సు, చరతామ్ ఇద్రియాశామ్ అను విధీయ
తే=విషయములననుభవించుచున్న ఇంద్రియముల వెంటను ప్రవర్తించు
చునో, తత్ అస్య ప్రజ్ఞామ్=అది వీడ్చి తెలివిని, వాయుః అవృత్తి
నావమివ=గాలి నీటిలో ఓడనువలె, హరతి=చకిరింపుచున్నది.

ఓడవాండ్రు యోడను గాలి, మార్గమును తప్పించి అపమార్గ
మునకు నడపించునట్లు ఇంద్రియముల ననుసరించెడి మనస్సు సంచారాని
యొక్క ఆత్మానాత్మవివేకమువలనఁగలిగిన జ్ఞానమును నశింపఁజేయును-
అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజ్ఞయనఁగాఁ బ్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- వాయువనగా
ఎదురుగాలి-అనిరామానుజభాష్యము.

విధీయతే=ఈశ్వరునిచేతఁజేయఁబడుచున్నదో- ప్రజ్ఞామ్=శ్రేష్ఠ
మైనజ్ఞానమును- ఇతఃపుట్ట బోవుదానింగూడ నివారించుచున్నది-పుట్టిన
దానిని తిరస్కరించుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా ద్యస్య మహాబాహుః నిగృహీతాని సర్వశః।

ఇద్రియా నిద్రియాథేభ్యః సైస్య పిజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా॥౬౩॥
(హే)మహాబాహు!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, తస్మాత్=అ
హేతువువలన, యస్య ఇద్రియాని సర్వశః ఇద్రియాథేభ్యః
నిగృహీతాని=ఎవ్వని ఇంద్రియములు అంతటను విషయములనుండి
నిగ్రహింపఁబడినవో, తస్య పిజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా=వాని బుద్ధి నిలకడ
కలది.

కాఁబట్టి సమస్తవిధముల నిగ్రహింపఁబడిన ఇంద్రియములు కల
వాఁడె జ్ఞాని- అనిమధ్వభాష్యము.

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తా సంయమి।

యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యంతో మునేః॥౬౪॥

సర్వభూతానాం యా నిశా = సమస్త ప్రాణులకును ఏది రాత్రియో, తస్యాం సంయమీ జాగతి = దానిలో యోగి. మేలుకనుచున్నాడు. యస్యాం భూతాని జాగ్రతి = దేనియందు భూతములు మేలుకనుచున్నవో, సా పశ్యతః మనేః నిశా = అది తెలిసికొనుచున్న మునికి రాత్రి.

సర్వప్రాణులకు రాత్రియగునది పరమార్థతత్త్వమజ్ఞానికి రాత్రియగునది లౌకికవైదికవ్యవహారము- అనిశంకరభాష్యము.

సర్వభూతములరాత్రియగునది అత్తజ్ఞానము- జ్ఞానికి రాత్రియగునది శబ్దాదివిషయజ్ఞానము- అనిరామానుజభాష్యము.

సమస్తభూతములకురాత్రియగునది పరమేశ్వరస్వరూపము- దానియందు జ్ఞానిమేలుకొనుటయనగా లెస్సగా అదిరో, శ్రుజ్ఞానముకలవాడగుట- జ్ఞానికి రాత్రి విషయస్వరూపము- మునియనగా మననముకలవాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఆపూర్వమాణ మచలపతిష్ఠం

సముద్ర మాపః పవిత్రశన్తి యద్వత్ |

తద్వత్కామా యం పవిత్రశన్తి సర్వే

స శాన్తి మాప్నోతి న కామకామీ || ౭౯ ||

ఆపూర్వమాణమ్ అచలపతిష్ఠమ్ సముద్రమ్ = నింపబడుచున్నదై చలింపనిస్థితిగల సముద్రమును, ఆపః యద్వత్ పవిత్రశన్తి = నీళ్లు ఎట్లు చొచ్చుచున్నవో, తద్వత్ సర్వే కామాః యం ప్రవిత్రశన్తి = అట్లు అన్ని కోరికెలును ఎవ్వనిని చొచ్చుచున్నవో, సః శాన్తిమ్ ఆప్నోతి = వాడు శాంతిని పొందుచున్నాడు- కామకామీ శాన్తిమ్ నాప్నోతి = కామములగోరువాడు శాంతిని పొందడు.

సమస్తమైనకోరికలును ఎవ్వనికి ఆత్మయందే అగుచున్నవో, వాడు మోక్షమును పొందును- అని శంకరభాష్యము.

శబ్దాదివిషయములు ఇంద్రియగోచరములైనను కామన్నను ఎవ్వడు తనయాత్మావలోకనకృత్తిచేత వికారములేనివాడైయుండునో, వాడే నిష్ప్రహతను పొందును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఎవ్వడు విషయములచే నింపబడినవాడైనను కర్వము లేకుండునో,

[౫౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

ప్రయత్నమును చేయఁజూచి, విజయములు లేనిచో శోషింపఁజూచి, వాఁడు మోక్షము జెందును. అని మధ్యభాష్యము.

విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాం శ్చరతి నిస్పృహః |

నిర్మమో నిరహంకార స్స శాన్తి మధిగచ్ఛతి || ౭౧ ||

యః పుమాన్ = ఏ పురుషుఁడు, సర్వాన్ కామాన్ విహాయ = అన్ని కోరికలను విడిచి, నిస్పృహః నిర్మమః నిరహంకారః చరతి = ఆశ లేనివాఁడును మమకారము లేనివాఁడును అహంకారము లేనివాఁడునై సంచరించుచున్నాఁడో, సః శాన్తిమ్ అధిగచ్ఛతి = వాఁడు శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

చరతి అనుదానికి జీవనమాత్రవ్యాపారమే మిగిలి తిరుగుచున్నాఁడో అని యర్థము- అహంకారమనఁగా తనను గొప్పఁజేసికొనుట- శాంతి యనఁగా అన్నిసంసారదుఃఖములు నుడుగుటయ నెడిమోక్షము- అని శంకరభాష్యము.

కామములనఁగా కోరఁబడెడి శబ్దాదివిషయములు- నిరహంకారః = దేహమునందు ఆత్మాభిమానము లేనివాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

కామము లనఁగా విషయములు- చరతి = భ్రమింపుచున్నాఁడో- నే ను భ్రమింపుచున్నాననే అహంకారమమకారములు లేనివాడై ముక్తిని పొందును- అని మధ్యభాష్యము.

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పాథా నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి |

స్థిత్యాఽస్యా మంత్రకాలేపి బ్రహ్మ నిర్వాణ మృచ్ఛతి || ౭౨ ||

(హే) పాథా! ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా! ఇది బ్రహ్మ సంబంధియగు స్థితి- ఏనాం ప్రాప్య నముహ్యతి = దీనిని పొంది మోహము జెందఁడు- అంతకాలేపి అస్యాం స్థిత్యా = చరమవయస్సు నందుఁగూడ దీనిలో ఉండి, బ్రహ్మనిర్వాణమ్ ఋచ్ఛతి = బ్రహ్మసంద మును పొందుచున్నాఁడు.

అన్నికర్మములను విడిచి బ్రహ్మస్వరూపముగా నుండుటయ నెడి జ్ఞానము, బ్రాహ్మీ స్థితిః అని చెప్పఁబడినది- వార్ధకమున సంస్కరించినవాఁడుఁ గూడ మోక్షమును పొందఁగా బ్రహ్మచర్యమునుండియే సంస్కరించి జీవ

నకాలమంతయు బ్రహ్మమునందె యున్నవానికి మోక్షముకలుగునని చెప్పవలయునే? అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యాత్మజ్ఞానముకలవాడై సంగములేని కర్మముల నాచరించుటయె, బ్రహ్మమును పొందించునదిగాన, బ్రాహ్మీ స్థితిః అనిచెప్పఁబడినది- ఇట్టి కర్మస్థితినిబొంది తిరిగియు సంసారముజేందఁడు- బ్రహ్మనిర్వాణమును అనఁగా నిర్వాణమయమగు బ్రహ్మమును, అనఁగా సుఖైకస్వరూపంబగు నాత్మను పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రాహ్మీ = బ్రహ్మవిషయమగు, స్థితిః = లక్షణము- అంతకాలమందైనను ఈస్థితిలో నిలిచియె బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు- లేనియెడను జన్మాంతరమును పొందుచున్నాఁడు- జ్ఞానులకుఁగూడ ప్రాకృతబ్ధిక్రమ మున్నయెడను మఱియొక్క-శరీరము కలుగును- నిర్వాణం బ్రహ్మ = శరీరములేని బ్రహ్మమును- శరీరములేకపోవుటయనఁగా ప్రకృతివలనఁగలిగిన శరీరములేకుండుటకాని ఎల్లప్పుడును ఆనందరూపమైఅంతటను పరిపూర్ణమైన అపాకృతశరీరము లేకపోవుటకాదు- ఆశరీరమునె తన మాయచేత పరిచ్ఛిన్నమునుచేసి రామకృష్ణాదిరూపముగాఁజూపును- ఎల్లప్పుడును అన్నిశరీరములయందును లేక-లేని అనంతములైన గుణములు కలదియు దోషము లేనియులేనిదియునగు నారాయణుఁడను పరబ్రహ్మమును ఆవరోక్షజ్ఞానముచే బొందుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఇతి త్వి భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్వికృష్ణార్జునసంవాదే సాం

ఖ్యయోగోనామ ద్వితీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతి

పాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణ

జ్ఞాన సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో

సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకంబగు

రెండవయధ్యాయము.

మూడవయథాయము.

అజ్ఞానరూపావ.

జ్యాయసీచే తగ్రమణస్తే మతా బుద్ధి జగనాదన!

తత్త్విం కమణి ఘోరే మాం నియోజసియ కేశవ॥౧॥

వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే!

తదేకం వద నిశ్చిత్తయేన శ్రేయోఽహ మాపుయ్యామ్॥౨॥

(హే)జనాదన!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, బుద్ధిః కర్మణః జ్యాయసీ తే
మతాచేత్=జ్ఞానము కర్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనదిగా నీకుభిష్టమ
య్యేనేని, (హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, తత్=అందువలన, ఘో
రే కమణి మామ్ కిం నియోజయసి? = ఘోరమైన కర్మమునందు
నన్ను ఏల ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నావు? - వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన=క
లతగానుండెడిదానివంటి వాక్యముచేత, మే బుద్ధిం మోహయసీవ =
నా బుద్ధిని మోహింపఁజేయుచున్నట్లు ఉన్నావు - యేన అహమ్
శ్రేయః ఆపుయ్యామ్=దేనిచేత నేను మేలును పొందుచునో, తత్
ఏకమ్ నిశ్చిత్త్య వద=అట్టి ఒక్కదానిని నిశ్చయించి చెప్పుము.

ఈయజ్ఞానప్రశ్నముచే జ్ఞానకర్మముచ్చయము అనఁగా జ్ఞాన
మతోతుల్యముగా కర్మమునుఁగూడ చేర్చి యాచరించుట సిద్ధాంత
ముకాదని స్పష్టపఱువఁబడినది - అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞాననిష్ఠయే ఆత్మావలోకనమునకు సాధనము-కర్మనిష్ఠ ఆజ్ఞాననిష్ఠ
ను కలుగఁజేయునది - ఇందియముల వ్యాపారములన్నియు గుడుగుటచే
గలిగెడి ఆత్మావలోకనమే సాధింపవలసినదైనచో సకలకర్మములను వ
దిలి జ్ఞానమనే యాచరించుటయందు నన్ను నియోగింపుము - సర్వేం
దియవ్యాపారరూపమైనకర్మమున నన్నేల నియోగించెదవు - అనిరా
మానుజభాష్యము.

కర్మముకన్న జ్ఞానము మిక్కిలి యుత్తమమైనదని చెప్పితివి - అట్లు
య్యేనేని నివృత్తికర్మముల విడిచి యుద్ధమనెడి ఘోరమయికర్మ
మందు నన్నేల నియోగింపుచున్నావు? అని మధ్యభాష్యము.

లోకేఽప్రిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా వయా పోక్తా పురానఘ!

జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్॥౩॥

(హే) అనఘ = (ఓ) పాపములు లేనివాడా! అస్మిన్ లోకే = ఈ లోకమునందు, పురా ద్వివిధా నిష్ఠా మయా ప్రోక్తా = పూర్వము రెండువిధములుగల నిష్ఠ నాచేత చెప్పఁబడినది - పాంఖ్యానామ్ జ్ఞానయోగేన (నిష్ఠా ప్రోక్తా) = జ్ఞానులకు జ్ఞానమనెడియోగముచేత (నిష్ఠ చెప్పఁబ

పూర్వమునందు అనఁగా సృష్ట్యాదియందు-వేదార్థసంప్రదాయమును బయలుపుద్వినష్టంబు- నిష్ఠయనఁగా అనుష్ఠేయమందలి తాత్పర్యము- జ్ఞానయోగము బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందె సంన్యసించిన పరమహంసపరివ్రాజకులకు- అటుకాక కర్మములనాచరించెడి వారికి కర్మయోగము- అనిశంకరభాష్యము.

సంన్యసనఁగా బుద్ధి-దానితోఁగూడినవారు సాంఖ్యులు- ఆత్మచార్యవిషయమైన జ్ఞానముకలవారు- దానికితగినవారై కర్మయోగాధికారులైనవారు యోగులు- విషయములయందు వ్యాకులమైన బుద్ధికలవారికి కర్మయోగమున నధికారము- వ్యాకులముకాని బుద్ధికలవారికి జ్ఞానయోగమున నధికారము- కాఁబట్టి వ్యామిశ్రమైన వాక్యము చెప్పఁబడలేదు- అనిరామానుజభాష్యము.

సనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములను విడిచి జ్ఞాననిష్ఠులైనవారును, జనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములలోనుండియె జ్ఞాననిష్ఠులైనవారు నని రెండువిధములైన జనులు కలరు-ఇందు మొదటివారు సాంఖ్యులు-రెండవవారు యోగులు- జ్ఞాననిష్ఠులైనను ఆధికారికులగుటవలన ఈశ్వరేచ్ఛచేతనును లోకసంగ్రహార్థ మగుటవల్లనును కర్మయోగులయినవారును యోగులు- ఈశ్వరేచ్ఛచేతనె కర్మమును చేసెడివారు ప్రియవ్రతాదులు- నీవు జనకాదులవలె కర్మములనాచరించుచు నె జ్ఞానమునకు తగినవాడవు- అని మధ్వభాష్యము.

న కర్మణా మనారమ్భా నైషకర్మమ్యం పురుషోశ్చ తే |

నచ సంన్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి || ౪ ||

కర్మణామ్ అనారమ్భాత్ = కర్మములను ఆచరింపకపోవుటవలన, పురుషః నైషకర్మ్యమ్ నాశ్చ తే = మనుష్యుఁడు జ్ఞాననిష్ఠుడు పొందఁడు- సంన్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి = కర్మములను విడుదలుచూ

[౬౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

త్రమున నె జ్ఞానసిద్ధిని పొందఁడు.

ఈజన్మమునఁగాని జన్మాంతరమునఁగాని అనుష్ఠింపఁబడిన కర్మములు పాపక్షయకారణములగుటను అంతఃకరణశుద్ధిని కలుగుజేసి జ్ఞానోన్ముత్తిద్వారమున జ్ఞానసిద్ధి కు కారణములగును- అంతఃకరణశుద్ధి లేక వట్టి కర్మపరిత్యాగ మాత్రముచేత జ్ఞానసిద్ధి కలుగదు- అని శంకరభాష్యము.

అవారంభమునఁగా కర్మములను ఆరంభింపకయె పోవుట. సంస్కృత నవనఁగా ఆరంభించినవానిని విడుచుట- ఫలాభిసంధిలేక కర్మములచేష్ట గవంతుని వారాధించినఁగాని అవాదికాలమునుండియున్న పాపములు పోయి అవ్యాకులేంద్రియత్వపూర్వకముగు ఆత్మనిష్ఠులుగదు- అనిరామా నుజభాష్యము.

కర్మములను ఆనఁగా యుద్ధము మొదలగు వానిని చేయకపోవుటవలన నైషధ-కర్మమునఁగా కామ్యకర్మములను విడుచుటచే బొందఁబడెడి మోక్షముకలుగదు-జ్ఞానముమోక్షసాధనముగాని కర్మములంజేయకపోతేకాదు- ఇందుకు హేతువు పురుషుండగుట-ఎల్లప్పుడును ఘోలమైన సూక్ష్మమైన నగు పురమ (శరీరము)తోఁగూడియె యుండువాఁడు- కర్మములను చేయకపోవుటవలన నె ముక్తికలుగునెడను స్థావరములకు ముక్తి కలుగవలయును- సంస్కృతనవనఁగా కామ్యకర్మములను విడుచుట- కామములేనికర్మములనాచరించుటచే నంతఃకరణశుద్ధి కలిగి జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగను- యత్పాశ్రమము ప్రయతత్త్వమ్ (మనస్సమాధానము) కొఱకు నుభగవంతునికి సంతోషము కలుగుటకు నైయున్నది- గృహస్థులు ఇతర కర్మచలలో ప్రవర్తించుటవలన అపయిత్యతై యుండురు- ఆధికారికు లగృహస్థులైయె ప్రయతులగుటను సమర్థులగుదురు- అని చక్రభాష్యము.

నహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠ శ్చకర్మకృత్ |

కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః పశ్యతి తై ర్ధృతైః || ౫ ||

కశ్చిదపి జాతు క్షణమపి = ఒకానొకఁడును ఒక్కొక్కడు క్షణకాలమైనను, ఆకర్మకృత్ నతిష్ఠతిహి = కర్మములను చేయనివాఁడు (అగుచు ఉండఁడు)గా- సర్వః లవశః = సమస్తమైనవాఁడును అస్వాధీనుడై

ప్రకృతిజైః గుజైః కర్షణ్యలేహి=ప్రకృతివలనఁగలిగిన సత్త్వర
రజస్తమోగుణములచేత కర్షణమును చేయించుచుచున్నాఁడుగదా.

జ్ఞానులగు సత్త్వాదిగుణములచే కదల్చబడుట లేదుగాన ఈశ్వోక
ము అజ్ఞావిషయము- అజ్ఞ=అజ్ఞాఁడు, అను వదమును తెచ్చికొని యన్వ
యించునది. అనిశంకరభాష్యము.

కర్షణ్యోగముచేత ప్రాచీనపాపములను నశింపజేసికొని, సత్త్వాది
గుణములను స్వాధీనముచేసికొని, నిర్గుణమైనయంతఃకరణముకలవానిచే
సంపాదించవలసినది జ్ఞానయోగము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్షణములను సర్వవిధములను విడుచుట శక్యముకాదు- అని మధ్వ
భాష్యము.

కమేఙ్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే వనసా స్మరన్ |

ఇంద్రియాధాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచారః స ఉచ్యతే || ౬
యః కమేఙ్ద్రియాణి సంయమ్య=ఎవ్వఁడు కమేఙ్ద్రియములను*
నియమించికొని, ఇంద్రియాధాన్ వనసా స్మరన్ | ఆస్తే=ఇంద్రి
యవిషయములను మనస్సుచేత తలంచుచును ఉన్నాఁడో, సః విమూ
ఢాత్మా మిథ్యాచారః (ఇతి) ఉచ్యతే=వాఁడు మోహమునుజెంది
నమనస్సుకల మిథ్యాచారుఁడు (అని) చెప్పబడుచున్నాఁడు.

ఆత్మజ్ఞానము లేనివాఁడు కర్షణములంజేయకుండుట యయుక్తము- మి
థ్యాచారుఁడనఁగా పాపాచారుఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

పాపము నశింపకపోవుటవలన అంతఃకరణజయము లేనివాఁడైయును
ఆత్మజ్ఞానమునప్రవర్తించి విషయాసక్తమైన మనస్సుకలవాఁడు, ఒక్క-
విధముగా నుద్దేశించి మఱియొకవిధముగా నడచువాఁడుగాన మిథ్యా
చారుఁడనబడుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అయినను కర్షణములను శక్తికొలది విడువవలయును-అనిమధ్వభాష్యము.

వాక్కు, హస్తము, పాదము, గురము, ఉపవృత్తు, అనునవియును కమేఙ్

ద్రియములు- దీని వినరణము సృష్టి సంగ్రహవిత్తరమున నున్నట్లవగును-

యస్మిన్ద్వియాణి మనసా నియమ్యా రభ తేఽర్జున |

కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగ మసక్త స్స విశిష్యతే || ౭ ||

(హే)అర్జున!=(ఓ)యర్జునుడా!, యస్మ ఇన్ద్రియాణి మనసా నియమ్య=ఎవ్వఁడైతే ఇంద్రియములను మనస్సుచేత నియమించి, ఆసక్త(స్స)కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగమ్ ఆరభతే=ఫలసంగములేనివాఁడై కర్మేంద్రియములచేత కర్మయోగమును ఆరంభింపుచున్నాడో, సః విశిష్యతే=వాఁడు విశేషింపుచున్నాడు.

ఇట్లు కర్మముల నాచరించెడి యర్జుఁడు, వెనుకటి మిథ్యాచారునికంటె శ్రేష్ఠుఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మావలోకనమందు మనస్సుకలవాఁడై, తనకు అలవాటుపడిన విషయములపంటివైన శాస్త్రీయకర్మములయందు ఇంద్రియములను నియమించి, సంగములేక కర్మములంజేయువాఁడు ప్రమాదము నూహించుటకైన నవకాశము లేకపోవుటచే, జ్ఞాననిష్ఠుఁడైనపురుషునికంటె ము విశేషింపుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

వెనుకటి స్థోకములో మనస్సుచేత తలంచుచును అనియు, ఈ స్థోకమున మనస్సుచేత నియమించి అనియు చెప్పటచే మనస్సు ప్రయోజకము అని తెలియఁజేయఁబడినది- కర్మయోగమనఁగా సంన్యాసముమొదలయిన వర్ణాశ్రమధర్మములన్నియుంగాని ఒక్కగృహస్థకర్మము మాత్రమే కాదు- కాఁబట్టి తప్పక స్వవర్ణాశ్రమోచితమైన కర్మమును చేయుము- అనిమధ్యభాష్యము.

నియతం కురు కర్మ త్వం కర్త జ్యాయో హ్యకర్తృణః |

శరీరయాత్రాపిచ తే న ప్రసిద్ధ్యే దకర్తృణః ||

త్వం నియతం కర్మ కురు=నీవు నియతమైన కర్మమును చేయుము, ఆకర్తృణః కర్మ జ్యాయః హి=అకర్తృముకంటె కర్తృము శ్రేష్ఠము గదా-అకర్తృణః తే శరీరయాత్రాపిచ నప్రసిద్ధ్యేత్=కర్తృములులేని నీకు శరీరమునిలుచుటకూడను సిద్ధింపదు.

నియతమనఁగా నిత్యము- ఫలములేక ఏయధికారికి ఏకర్తృము విధింపఁబడుచున్నదో, వానికి అధినియతకర్తృము- అకర్తృమనఁగా కర్తృములంజేయకపోవుట- అని శంకరభాష్యము.

నియతమే వ్యాపింపబడినది- ప్రకృతిసంబంధము కలవానిచేత కర్మము వ్యాపింపఁబడినదిగదా- ప్రకృతిసంపర్కము అనాదివాసనచే కలిగినది- అర్హమనఁగా జ్ఞానము- సాధనముపూరితయగుచు ఆకు శరీరమును నిలబెట్టికొనుట అవశ్యకము- వ్యాయముగా సంపాదించఁబడిన ధనము చేత పంచమహాయజ్ఞాదులంజేసి మిగిలిన యన్నముచే శరీరమును నిలబెట్టికొనవలయును- కాఁబట్టి జ్ఞాననిష్ఠునికిఁగూడ శరీరమునిలిచియుండునాకు, సాధనము పూర్తియగునందాక, మహాయజ్ఞములు మొదలైన నిష్కలైవెత్తిక కర్మములు ముఖ్యముగాఁ జేయవలసినవి- కర్మయోగమునందుఁగూడ ఆత్మకతకా కాఁడను తెలంపు ఉండవలసినదిగాన ఆస్యయాథాత్మ్యజ్ఞానము అంతభంగించియె యున్నది- ప్రకృతిసంస్కర్తము కలవానికి కర్మయోగము సుకేశంబును స్రవదామలేఖియియు- కాఁబట్టి జ్ఞాననిష్ఠు యోగ్యుడైనవానికిఁగూడ జ్ఞానయోగముకన్న కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము- కావున వీవు కర్మమును చేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

నియతమనఁగా తనవణిగమునకును ఆశ్రమమునకును తగినది- అని మధ్యభాష్యము.

యజ్ఞాథా తే-మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబధనః |

తదథం కర్మ కాన్తేయ ముక్త సజ్జ సుమాది || ౯ ||

యజ్ఞాథాత్ కర్మణః అన్యత్రయజ్ఞాథమైన కర్మముకన్న మిగిలినవిషయమున నె, ఆయం లోకః కర్మబధనః (భవతి) = ఈ లోకము కర్మముబంధనముగాఁగలది (అగుచున్నది) = (హే) కాన్తేయ ! = (ఓ) పుత్రీ పుత్రుడా!, ముక్తసంగ (స్వ) తదథం కర్మ సమాచర = ఘనసంగము లేనివాఁడ(వగుచు) యజ్ఞాథమైన కర్మమును ఆచరింపుము.

యజ్ఞశబ్దమునకు ఈశ్వరుఁడథాము- ఈశ్వరునికొఱకు చేయఁబడే కర్మము యజ్ఞాథము- అనిశంకకభాష్యము.

యజ్ఞాథమనఁగా యజ్ఞముమొదలగు శాస్త్రీయకర్మములకొఱకైన ద్రవ్యాజనము మొదలయినది- అజ్ఞాత్మీయవీయోజనములగు కర్మములచేత ఈ లోకము బంధముగలదియగును- తనవీయోజనముకొఱకైన దనుతలంపుచేగలిగెడి సంగము లేనివాఁడవై ధన సంపాదనము మొదలగు

[౬౬]

గీతా భావ్యత్రయపారము.

దానింజేసి యజ్ఞాదులంజేసినచో, దానిచేసారాధి. పలుడి భావంతుఁ
డు అనాదికాలపువృత్తంబగు కర్మకావాసనను లెగఁగొట్టి కలఁత లేనిఅత్తా
కలలోకనమును కలుగఁజేయును- అనిరామానుజభావ్యము.

యజ్ఞశబ్దమునకు విష్ణువు అర్థము- యజ్ఞార్థమై పంగము లేని కన్న
ము బంధకముకాదు- అనిమధ్యభావ్యము.

సహయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్యా పురోవాద ప్రజాపతిః|

అనేన ప్రసవివ్యధ్య మేషవో స్త్రిష్టకామధుక్||

ప్రజాపతిః సహయజ్ఞాః ప్రజాః సృష్ట్యా=ప్రజాపతి కర్మములతోఁ
గూడిన ప్రజలను సృజించి, పురా ఉవాచ=తొల్లి (ఇట్లు)అనెను- అ
నేన ప్రసవివ్యధ్యమ్=దీనిచేత వృద్ధి పొందుడు, ఏషః షః ఇష్టకా
మధుక్ అస్తు=ఇది మీకు కోరికకోరికలనుఇచ్చునది అగును.

ప్రజాపతిఅనఁగా ప్రజలను సృజించువాఁడు- కామములు ఆనఁ
గా ఫలములు- అనిశంకరభావ్యము.

ప్రజాపతిఅనఁగా సర్వేశ్వరుఁడు ఇష్టకామధుక్=ఇష్టములైన, మో
క్షమునును దానికి అగుణములైన కామములనును, ఇచ్చునది- అని రా
మానుజభావ్యము.

ఈశ్లోకము వెనుక చెప్పఁబడినధానికి అర్థకావాదము- అని మధ్య
భావ్యము.

దేవాన్ భావయ రానేన లేదేవా భావయన్తుః|

పరస్పరం భావయన్త శ్రేయః పర షవాప్యథ||౧౧||

అనేన దేవాన్ భావయత=దీనిచేత దేవతలను కలుగఁజేయుఁడు-లే
దేవాః షః భావయన్తు=అ దేవతలు మిమ్మును కలుగఁజేయుదురు-
పరస్పరం భావయన్తః=అవ్యోగ్యము పోషించుచున్నవారై , పరమ్
శ్రేయః అవాప్యథ=గొప్ప వేలును పొందఁగలరు.

భావయత=వృద్ధిపొందింపుఁడు - భావయన్తు=వర్ణము మొదలగువా
నిచే వృద్ధిపొందింతురు- భావముకలిగి తద్వార్థమున మోక్షమును పొం
చుదురు అనిశంకరభావ్యము.

భావయత=కరాధింపుఁడు- భావయన్తు=పోషింతురు- పరం శ్రే
యః=మోక్షమును- అనిరామానుజభావ్యము.

ఇష్టార్థభోగాన్ హి వో దేవా దాస్యస్తే యజ్ఞభావితాః |

తై దక్షత్రా న ప్రదాయైభ్యో యో భుక్షేత్ ప్రేన పవనః || ౧౨ ||
యజ్ఞభావితాః దేవాః హి = యజ్ఞములచేత భావించబడిన దేవతలు గదా,
౧: ఇష్టార్థ భోగాన్ దాస్యస్తే = మీకు ఇష్టములైన భోగములను
ఈక్షలరు- తైః దక్షత్రా = వారిచేత ఈబడినవానిని, పవనః అప్రదా
య యః భుక్షేత్ = వీరికి ఈయక ఎవ్వడు అనుభవించుచున్నాడో,
౨: ప్రేన పవనః = వాడు దొంగయె.

భావతులనగా వృద్ధిపొందింపఁబడినవారు- అనగా నంతోప పెట్టఁ
బడినవారనుట- భోగములనగా స్త్రీపుత్రపశ్యాదులు- దేవతల స్వ
మ్మును అపహరించుటచే దొంగయగును- అనిశంకరభాష్యము.

భావతులనగా ఆరాధింపఁబడినవారు- దేవతలు పైపైని వెండియు
తమనారాధించుటకు తగిన భోగములను భగవంతుఁడు అన్యగాఁగఁజే
రై ఇత్తురు- చౌర్యము (దొంగతనము) అనగా ఇతరులచేత తక్షకార్య
మునకై సంపాదించఁబడి వారిదైయున్న వస్తువును తనదని లంఛను
దానిచే తనను పోషించుకొనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

యజ్ఞశిష్టాశిస సుమ్రో ముచ్యస్తే సర్వకీర్తిషైః |

భుజ్జలే తే త్వం సం పాపా యే పచ న్త్రాక్షకారణాత్ || ౧౩ ||
యజ్ఞశిష్టాశిసః సన్తః = యజ్ఞములుచేయఁగా మిగిలినదానికలిపి నత్వ
రుములు, సర్వకీర్తిషైః ముచ్యస్తే = అన్నిపాపములచే విడువఁబడుదురు-
యే ఆక్షకారణాత్ పచన్తి = ఎవ్వరు తమనిమిత్తము నండుకొనుచు
న్నారో, తే పాపాః అఘం భుజ్జలే = ఆ పాపులు పాపమునె
రినుచున్నారు.

దేవయజ్ఞాదులనుచేసి ఆచ్యుతమును పేరుగల తచ్చేష్టమును భుజించు
టచే చుల్లి(పొయ్యి)మొదలగు పంచసూనః (అయిదుహిందూస్థానముల)
చే గలిగెడు పాపములచేతనును, ప్రమాదమువలనఁ గలిగెడు పాప
ములచేనును, విడువఁబడుదురు- అనిశంకరభాష్యము. (౧ దేవయజ్ఞము
అనగా నిత్యము అగ్నిలో హోమములుచేయుట- ౨ బ్రహ్మయజ్ఞము
అనగా నిత్యమును ఆధ్యయనముచేయుట- ౩ పితృయజ్ఞము- అనగా ప్ర
తిదినమును పితృదేవతలను తృప్తిని బోలుడించుట- ౪ వసువ్యయజ్ఞము- ౫

నఁగా పురిచినమువచ్చిన అతిథులకు భోజనము పెట్టుట, గృహతయజ్ఞము. అనఁగా నిత్యమును జంతువులను బలివేయుచుండుట- ఇవి పంచమహాయజ్ఞములనియెదరు- పంచసూనలనునవి గమ్యుని(పూయ్య) ౨ కుట్టని(రోకలి) ౩ శేషణి(పూత)ము) రక్షదకుంభి(నీర్లక్షణ) ౪ మాజణి(చీపురు కట్ట) ౫నికలన చిన్నచిన్నపురుగులు మొదలగుచానికి హింసకలుగునుగా నత్త పంచసూనలని చెప్పఁబడును.

ఇంద్రాదిస్వరూపముగానున్న పరమపురుషుని ఆరాధించుటకై ద్రవ్యములను సంపాదించి వానిచే అర్చిత భగవంతుని ఆరాధించి నిచ్చేపము చే పొటపోసికొనెడివారు, అనాదికాలమునుండిసంపాదించఁబడినవైఅత్తయారాధ్యజ్ఞానమునకు విరోధులైన నమస్తపాపములచే, పిదువఁబడుదురు- ఇంద్రాదిస్వరూపుఁడగు పరమపురుషునిచే తననారాధించుటకై తొలచిన ద్రవ్యములను తమకొఱకై పండుకొని తినెడి పాపాత్ములు పాపమునె తినుచున్నారు- పాపముగాఁబరిణమించునదిగా న పాపమని చెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మావలోకనమున వైముఖ్యముకలవారై సరకమను పొందుదురు- అనిరామానుజభాష్యము.

అన్నాద్భవన్తి భూతాని పజాన్యా దన్నసంభవః॥
 యజ్ఞాద్భవతి పజాన్యోః యజ్ఞః కర్మసముద్భవః॥౧౪॥
 కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మక్షరసముద్భవమ్॥
 తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్॥౧౫॥
 ఏవం ప్రవర్తతంచక్రం నానువర్తయతిహయః॥

అఘాయ రిద్ధియా రామో మోఘం పార్థ సజీవతి॥ ౧౬॥

అన్నాత్ భూతాని భవన్తి=అన్నమువలన భూతములు కలుగుచున్నట్టి- పజాన్యాత్ అన్నసంభవః (భవతి=మేఘమువలన అన్నము కలుగుట (అటచున్నది)- యజ్ఞాత్ పజాన్యః భవతి=యజ్ఞమువలన మేఘము కలుగుచున్నది- యజ్ఞః కర్మసముద్భవః=యజ్ఞము చనివలనఁగలుగునది- కర్మ బ్రహ్మాద్భవం=విద్ధి=కర్మమును బ్రహ్మమువలనఁబుట్టుకకలదనిగాను ఎఱుంగుము- బ్రహ్మ అక్షరసముద్భవమ్=బ్రహ్మము అక్షరనికలనపుట్టుకగలది- తస్మాత్=అహితువులన, సర్వగతం బ్రహ్మ=సర్వమునుచేరియున్న బ్రహ్మము, నిత్యం య

జ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్ = నిత్యముగా యజ్ఞమున నిదివియున్నది- ఏమ్ ప్రవ
తితమ్ చక్రమ్ = ఇట్లు ప్రవర్తించఁజేయఁబడిన చక్రమును, ఇహ
యః నానువర్తయతి = ఇచ్చటను ఎవ్వఁడు అనువర్తించఁడో, (హే)
పార్థ! = (ఓ) బ్రహ్మచారి! , సః ఆఘాయః ఇన్ద్రియావాహ (శ్చ
సన్) = వాఁడు పాపజీవనముకలవాఁడును ఇన్ద్రియములచేత నెక్కిడించు
చున్నవాఁడ (నగుచు), మోఘమ్ జీవతి = వ్యర్థముగా బడుచుచు
న్నాఁడు.

యజ్ఞమనఁగా యజ్ఞముచేయుటవలనఁగలిగెడి అపూర్వము- (అదృ
ష్టము- అనఁగా నిచ్చటపుణ్యము)- కర్మమనఁగా ఋత్విక్కులతోఁగూ
డి యజమానుఁడుచేసెడివ్యాపారము- బ్రహ్మార్థవచనఁగా వేదము
చేఁబఱకాశించఁజేయఁబడినదియనుట- ఆశ్రదము అక్షరునివలన అనఁగా
పరమాత్మవలనఁగలిగినది- పరమాత్మవలనపుట్టుటనె అన్నివిషయము
లందెలియఁజేయుటను సర్వగతంబయ్యును యజ్ఞవిధియె పరధానముగాఁ
గలది- శర్మాధికారియైన యెవ్వఁడు ఈశ్వరకర్మమును అనువర్తించ
ఁడో, వాఁడునిరర్థకజీవనముకలవాఁడు- కాఁబట్టి జ్ఞానికానివాఁడు
కర్మమునుచేయవలసినదియె- అనిశంకరభావ్యము.

యజ్ఞమనఁగా కర్మమె- అది ధనముసంపాదించుటమొదలును యజ
మానవ్యాపారముచేగలుగునదిగాన కర్మోద్భవము. బ్రహ్మార్థవ
మేతనునప్పుడు బ్రహ్మశబ్దముప్రకృతిపరిణామరూపమైన శరీరమును చెప్పు
ను- ఆవ్యాపారము శరీరమువలనఁగలుగునదియనియర్థము. అక్షర శబ్ద
మునకు జీవాత్మయర్థము- అన్నపానాదులచే తృప్తిబొందినజీవునిచేన
ధిష్ఠింపఁబడినదై శరీరమువ్యాపారములంజేయుంగాన బ్రహ్మము అ
క్షరసముద్భవము అని చెప్పఁబడినది- సర్వగతమనఁగా సర్వాధికారుల
ను పొందియున్నది యనుట- యజ్ఞప్రతిష్ఠితమ్ అనువాక్యమునకు శరీర
ము యజ్ఞమునకు మూలమైనది అనియర్థము- అన్నమువలన భూతములు
అనఁగా జీవులతోఁగూడిన శరీరములును, మేఘమువలన అన్నంబును,
యజ్ఞమువలన మేఘంబును, యజ్ఞము యజమానుని వ్యాపారమువలనను,
ఆవ్యాపారము జీవునితోఁగూడిన శరీరమువలననును, అట్టిశరీరములు తిరి
గియును అన్నమువలననుఅనియిట్లు ఒకదానికొకర టికారములై చక్ర

మువలెతిరుగువన్నదానిని, కమకయోగాధికారి గాని జ్ఞానయోగాధి-
కారిగాని ప్రవర్తింపజేయఁజేసి, యజ్ఞశేషముచేత పొట్టపోసికొనుటలేదు
గానవాఁడు ఆఘాయువు- అనఁగా పాపములను చేయుటకేయైన ఆ
యుస్సుకలవాఁడుగానీ పాపరూపమ గాఁబరిగమించిన ఆయుస్సుకలవాఁ
డుగానీరెండువిధములనుండెడి యాయుస్సుకలవాఁడుగానీ అగును-వాఁ
డు ఆత్మారామఁడుకాఁడుగాన ఇంద్రియారామఁడు. అఁగా ఇం
ద్రియములెత్తోట అనఁగా విహారప్రదేశముగాఁగలవాఁడు అగును-
యజ్ఞశేషముచే దేహపోషణము లేకపోవుటచే అతిశయించిన రజస్త
మోగుణములుగలవాఁడై ఆత్మవలోకనమున విముఖుడగును- దీనిఁబ
స తాను చేయుచుండెడిజ్ఞానయోగాది ప్రవృత్తియు నిష్ఫలఁబగును-
అని గామానుభవావ్యము.

కమకములను చేయవలయుననుటకు మఱియొక్క- హేతువుచెప్పఁబ
డుచున్నది- పద్మన్యఁడనఁగా ఆదిత్యుఁడును మేఘవత్కాభిమానియగు
దేవతయు- యజ్ఞమువలన ఆదిత్యుఁడుబలవృద్ధినిపొందును- మేఘవక్రము
యజ్ఞమువలనకలుగుంగాన యజ్ఞద్భవతిపద్మన్యఃఅనిచెప్పఁబడినది- యజ్ఞ
మనఁగా దేవతలకు హేమామాదులంజేయుట-కర్మమనఁగా-క్రియ(పని)-
జీవులవ్యాపారములన్నియు పరమాత్మవలనవె కలుగుచున్నవి ఏవహ్యే
వ సాధుకమకా కారయై(ఇతఁడేగదా మంచి పనిని చేయుంచుచున్నాఁ
డు)అనిశ్రుతి-ప్రతిబింబమైన జీవునికి వింబమైన పరమాత్మనుపట్టియొకదా
వ్యాపారము- పరబ్రహ్మ ముఅక్షరములచే స్ఫుటపఱుపఁబడును- ఆ య
క్షరములు(వేదము)నిత్యములైనవి- ఇట్లు పరంపరచే యజ్ఞమునకు బ్రహ్మ
ము ఆభివ్యంగ్యము(స్ఫుటపఱుపఁబడునది)గాన యజ్ఞమున ప్రతిష్ఠితముఅ
నిచెప్పఁబడినది- ఆఅక్షరములు భూతములచే స్ఫుటపఱుపఁబడునవిగా
న ఇది వక్రము- ఈజగచ్చక్రమును ఎవ్వఁడు అనుసరింపఁడో వాఁడుదా
నిని చెడఁగొట్టువాఁడుగానఆఘాయువనంబడును- పాపముకొఱకేయై
న ఆయుస్సుకలవాఁడు అనియథాము- అనిమద్భవావ్యము.

య సాత్త్వికరతి లేవస్యా దాత్మత్వప్రశ్న మాశః |

ఆత్మ స్వేవచ సగురుష్ట స్తస్య తాత్యం విద్యతే ||

యః మానివస్త=ప మనుష్యుడైతే, ఆత్మరతిలేవ=స్వగ్గయ. దెలస

క్రీలవాడును, ఆత్మత్వప్రశ్న=తనయందెత్తప్రీతిపొందినవాడును, ఆత్మప్రేమ సంతుష్టత్వ స్యాత్=ఆత్మయందె సంతోషించినవాడును అగునో, తస్య కార్యమ్ నవిద్యతే=వానికి చేయవలసినది లేదు.

ఆత్మను తెలిసికొని ఆజ్ఞానము తేనివారై పుత్రైషణాదులును లేనివారై శరీరమునిలుచుటకు మాత్రము భిక్షాచరణము చేయుచున్నవారికి ఆత్మజ్ఞానముతప్ప రెండవది చేయవలసినదిలేదు- ఆత్మయందె సంతోషించినవాడునుచే అంతటను ఆశలేనివాడనుట- అని శంకరాభావ్యము.

సాధనముల యుక్త-అలేకయె యాత్మదశకానము కలవాడుగు ముక్తినికె మహాయజ్ఞములు మొదలగు విశాలశ్రీవికర్మముల యుక్త-అలేకపోవుటయని ఇతిమూడుశ్లోకములచే చెప్పబడుచున్నది- భారకపోషకభోగ్యములుకూడాను ఆత్మయొ వివరికగునో, వానికి, స్వయముగానె యాత్మస్వరూపము ఎల్లప్పుడును చూడబడుటచే, ఆత్మదశకానముకొఱకు చేయవలసినది ఏమియులేదు- అని రామానుజభావ్యము.

ఆత్మయనగా పరమాత్మ - ఆపరమాత్మయొక్క దశకానము మొదలగు దానిచేగలిగిన సుఖమరతి- ఇతరములు వలదు, అనెడి జ్ఞానము తృప్తి-ఆత్మప్రీతి కలుగజేసెడి సుఖమె సంతోషము- పరమాత్మదశకానాది సుఖమును పొంది మిగిలిన వానియందెల్లిన తృప్తి కలవాడుగుటనె పరమాత్మయందె యుండి సంతోషించినవాడై మఱియేదియు సంతోషకారణము లేనివాడైత అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికి కర్మము లేదు- మిగిలినజ్ఞానికి కర్మమ కలదు- మానవశబ్దమునకు జ్ఞానిఅనిఅర్థము- దీనిచే అపరోక్షజ్ఞానము కలవానికె అసంప్రజ్ఞాతసమాధి కలుగునని తెలుపబడినది- అని మధ్వభావ్యము.

వైవ తస్య కృతే వాగ్ధో వాకృతే నేహ కశ్చన |

న చాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దధావ్యపాశ్రయః || ౧౮ ||

9 భారకమనగా శరీరమును నిలువజెల్పెడి పాదము (నీరు)-పోషకమనగా శరీరమునకు తృప్తినికలుగజేసెడియన్నము- భోగ్యముఅనగా ముఖానుభవము కొఱకైన రోటలు, పూవులదండలు, చందనము, సంగీతము, వాద్యము- నాట్యము మొదలైనవి.

[౭౨] * గీతాభావ్యత్రయ సారము.

తస్య కృతేన ఆర్థః వైస=వానికి చేయఁబడినదానిచే ప్రయోజనము లేనేలేదు- ఇహ ఆకృతేన కర్మణ న=ఇచ్చట చేయఁబడినదానిచే ఒకటియు లేదు- అస్య సర్వభూతేషు ఆర్థభవ్యపాశ్రయః కల్పిచ్చ న=ఏనికి సమస్తభూతములయందును ప్రయోజనసాధనమైనది ఒకటియు లేదు.

అస్మిన్వానికి కర్మమునుచేయుటచేత ప్రయోజనములేదు- కర్మమునుచేయకపోవుటచేతప్రత్యవాయము(తప్ప) లేదు- ఈతనికి బ్రహ్మమొదలుకొని స్థావరమువలకునుండెడి భూతములలో నెక్కొదానివలననుకార్యములేదు- కార్యమున్నయెడనుగదా దానికొకటే కర్మమునాచరింపవలయును- అనిశంకరభావ్యము.

ముక్తునికి ఎల్లప్పుడును ఆత్మదర్శనము సిద్ధమగుటను ఆత్మదర్శనముకొంతైన పాధనములను చేసినను చేయకున్నను ఏమియును ప్రయోజనములేదు- ఆత్మకంటె నితరములగు నచేతనములయందు స్వయముగానే వైముఖ్యముగలవినికి ఆకాశాదిభూతములయందు ఒక్కొటియును ప్రయోజనముగా నాశ్రయింపఁదగినది లేదు- అట్లున్నంతదా దానియందు వైముఖ్యముకలుగుటకు పాధనమును ఆచరింపవలసినది- అనిరామానుజభావ్యము.

ఆసంప్రీక్షాతసమాధిలోనున్నవాఁడు దానిని విడిచి కర్మములు చేసినచో ప్రయోజనములేదు- సంధ్యావందనాదులను చేయకపోయినను ప్రత్యవాయములేదు- సమస్త భూతములయందును పనికి ప్రయోజనమునకు ఆశ్రయము(నిమిత్తము) అయినది లేదు- అనిమధ్వభావ్యము.

తస్మా దిసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర |

అసక్తో హ్యవరక కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః || ౧౯

తస్మాత్ అసక్తః(సన్) కార్యం కర్మ సతతం సమాచర=అందువలన సంగములేనివాఁడవు(అగుచు) చేయవలసిన కర్మమును ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుచుండుము. పూరుషః అసక్తః(సన్) కర్మ ఆచరన్=చునున్నవాఁడు సంగములేనివాఁడు(అగుచు) కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాడై, పరమ్ ఆప్నోతి=పరమును పొందుచున్నాఁడు.

నీవు అట్టి జ్ఞానములో లేవు గాన, చేయవలసిన నిత్యకర్మమును

ఆచరింపుము- ఈశ్వరాధకమై కర్మమును చేయుచు పురుషుడు మోక్షమును పొందుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

సాధనములు లేకయె ఆత్మదశశానమువెన్నకి కలుగు మో వానికె ఆత్మదర్శనసాధనములయక- అలేదు- సాధనములం జేయఁదలంచినవానికిఁ గూడ, ఆత్మజ్ఞానగర్భముగుటనును, జ్ఞానయోగికిఁగూడ తగుమాత్రము ఆచరింపవలసియుండుటనును, కర్మయోగమై ఆత్మదశశానము కలుగుటకు శ్రేష్ఠమైనది- కాఁబట్టి సంగములేనవాఁడవై ఆత్మప్రాప్తికలుగువఱకును కర్మమును, చేయవలసినదియె యని, జేయుచుండుము- చెప్పబోయెడి ఆకర్మత్వజ్ఞానముతోఁగర్మముంజేయువాఁడు పరుని అనఁగా ఆత్మను పొందుచున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అసంప్రభాతగుమాధిలోనున్నవానికె కార్యములేదుగాన నీవు కర్మమును ఆచరింపుము- అని వధ్వభాష్యము.

కర్మశ్రేవహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః||౧౯౪||
జనకాదయః కర్మశ్రేవ సంసిద్ధిమ్ ఆస్థితాః హి=జనకుఁడు మొదలగువారు కర్మముచేతనే సిద్ధినిపొందినవారు గదా.

జనకుఁడు ఆశ్వపతి మొదలగువారు జ్ఞానులైనయెడను లోకసంగ్రహముకొఱకు కర్మమును విడువకుండ్కిరనియర్థము- జ్ఞానములేనివారైనయెడను, సత్త్వశుద్ధికొఱకు కర్మములను ఆచరించి క్రమముగా సిద్ధిని పొందిరని యర్థము- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానయోగమున కధికారియైనను కర్మయోగమును ఆచరించుటయె ఆత్మదర్శనమువిషయమై శ్రేష్ఠముగాన, జ్ఞానులలో నగ్రగరులగు జనకాదులుగూడ కర్మయోగమున నె సిద్ధిని పొందిరి- అనఁగా ఆత్మనుపొందిరనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను ఆచరించెడి యాచారముకలదు- కర్మశాసనము=కర్మముతోఁగూడ నె అనఁగా కర్మమునుచేయుచు నె అనుట- కర్మమునుచేయుచు నె జ్ఞానమునుపొంది సిద్ధినిపొందిరి- జనకాదులు జ్ఞానులగుట భారతాదులలోఁప్రసిద్ధము- ప్రయాగాదితీర్థములు ముక్తిసాధనములనుట పాపవిముక్తిసాధనములనుట- లేకఆతిర్థములస్తోత్రమైననగును- కాఁబట్టి ఆచారోక్తజ్ఞానమువలననే మోక్షముకలుగును- కర్మముదానికి సా

ధనము- అనిమధ్యభాష్యము.

లోకసంగ్రహమేవాసి సంపశ్యన్ కర్తు మహాని॥౨౦॥

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదే వేతరో జనః |

స యత్ప్రమాణం కురుతే లోక స్త దనువర్తతే॥౨౧॥

లోకసంగ్రహం సంపశ్యన్నపి=లోకసంగ్రహమును చూచుచున్నను, కర్తుమేవ ఆహాసి=కర్మములంజేయుటకై తగుచున్నపు- శ్రేష్ఠః యద్యత్ ఆచరతి=శ్రేష్ఠుఁడు దేనినిదేనిని ఆచరించునో, ఇతరః జనః తత్తదేవ ఆచరతి=మిగిలినజనుఁడును దానినిదానినె ఆచరింపుచున్నాడు- సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు దేనిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయుచున్నాడో, లోకః తత్ అనువర్తతే=(మిగిలిన) జనుఁడు దానినె అనుసరింపుచున్నాడు.

లోకసంగ్రహమనఁగా లోకమును అపమార్గమున ప్రవర్తింపకుండునట్లు నివారించుట- ప్రమాణముఅనునది లోకంబును వైదికంబును- అని శతకరభాష్యము.

యత్ప్రమాణమ్=ఏపాటిదానినిగా ఆనఁగా ఏఆంగములతోఁగూడి నదానిగాఁజేయునో, తత్ అట్టిదానినిగా నెఅనఁగాఆయంగములతోఁగూడినదానినిగా నె, సంపూర్ణజ్ఞానము లేనిజనుఁడును ఆచరింపుచున్నాడు- కాబట్టి లోకమును కాపాడుటకై శిష్టుఁడుగా ప్రసిద్ధుఁడయినవాఁడు నానాశ్రమధర్మములనాచరించునది- లేనిచో లోకమును చెడఁగొట్టుటచేఁగరిగిన పాపము వీనిని జ్ఞానయోగమునుండిగూడ తప్పించును- అనిరామానుజభాష్యము.

సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు ఏవాక్యము మొదలగుదానిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయునో, అనిమధ్యభాష్యము.

నమే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కిచ్చన |

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కర్మణి॥౨౨॥

(హే)పార్థ!=(ఓ)కుంతీపుత్రుడా!, మే త్రిషు లోకేషు కర్తవ్యం కించన నాస్తి=నాకు మూడు లోకములయందును చేయవలసినది ఒకటియు లేదు- అనవాప్తమ్ అవాప్తవ్యం న=పొందఁబడనిదై పొందవలసినది లేదు- (అహం)చ కర్మణి వర్తేషద=(నేను)ను

కర్మమున నుంచునేయున్నాను- నేనుగూడ లోకసంగ్రహముకొఱకై
కర్మమునాచరింపుచున్నాను- అనితాత్పర్యము.

యదీ హ్యహం నవ లేయం జాతు కర్మ ఇతిర్ద్వితః|

మమ వత్కౌనువత్తే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః||౨౩||

అహం జాతు కర్మణి ఆత్మభ్రీత(స్సన్) నవ లేయంయది=నేను
ఒక్కప్పుడు కర్మమున పాలుమాలికలేనివాడ(నై) ప్రళయంపకుండు
నేని, (హే)పార్థ!=ఓ)యజ్ఞానుడా!,మనుష్యాః సర్వశః మమ
వత్కౌ ఆనువత్తే=మనుష్యులు అన్నిప్రకారముల నా మార్గము
ను అనువర్తించుదురు.

ఉత్ప్రదేయ రిమే లోకా నకుర్యాం కర్మచే దహమ్|

సంకరస్యచ కతా స్యా ముపహన్యా మిమాః పృజాః||౨౪||

అహం కర్మ నకుర్యాంచేత్=నేను కర్మమును చేయకుండునేని,
ఇమే లోకాః ఉత్ప్రదేయః=ఈ జనులు చెడుదురు-సంకరస్య కర్తా
చ స్యామ్=సంకరమును చేయువాడనును అగుదును- ఇమాః పృ
జాః ఉపహన్యామ్=ఈ పృజును చెడగొట్టుదును.

సక్తాః కర్మ ఇవిద్వాంసో యథా కుర్వన్తి భారత|

కుర్యాద్విద్వాంస్తథా ౭సక్త శ్చి కీర్షురోక్తసంగ్రహమ్||

(హే)భారత!=(ఓ)భరతవంశమువాడా, కర్మణి సక్తాః అవిద్వాం
సః యథా కుర్వన్తి=కర్మములయందు. ఫలసంగముకల అజ్ఞానులు
ఎట్లు కర్మములం జేయుదురో, విద్వాన్ అసక్తః లోకసంగ్రహం చ
కీర్షుః=జ్ఞాని ఫలసంగములేనివాడై లోకసంగ్రహమును చేయ
గోరుచున్నవాడై, తథా కుర్యాత్=అట్లు(అజ్ఞులయట్లు) కర్మము
నాచరించునది.

న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మగణ్ఠినామ్|

జోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్త సమాచరన్||౨౫||

విద్వాన్ కర్మగణ్ఠినామ్ అజ్ఞానాం బుద్ధిభేదం నజనయేత్=జ్ఞా
ని కర్మములయందాసక్తిగల అజ్ఞులకు బుద్ధిభేదమును పుట్టింపగూడ
దు- యుక్తః సమాచరన్=ప్రానికలవాడై చేయుచును, సర్వకర్మా
ణి జోషయేత్=అన్నికర్మములను ఆచరింపజేయవలయును.

[౭౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

బుద్ధి భేదమనగా ఈ కర్మము నాచరించి దీని ఫలము జేసుభవింపవలయునను నిశ్చయమును చరింపజేయుట- అని శంకరభాష్యము.

అజ్ఞులనగా అన్యజ్ఞానము సంపూర్ణముగా లేనివారై జ్ఞానయోగమును అవలంబింపలేక మోక్షము నె కోరి కర్మములంజేయువారు-బుద్ధి భేదమనగా అత్సావలోకనమునకు కర్మయోగముకన్న వేలుసాధనమున్నదను బుద్ధిని పుట్టించుట- అన్యజ్ఞానము సంపూర్ణముగాఁగలిగితాను జ్ఞానయోగాధికారియైనను జ్ఞానయోగాపేక్ష లేకయె కర్మయోగము అత్సావలోకనసాధన మగునను బుద్ధితో (యుక్తః) కూడుకొనినవారై కర్మము నె అచరింపుచు, కర్మములంజేయువారికి అన్నికర్మములయందును (జోషయేత్) ప్రీతినిపుట్టించవలయును- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః |

అహంకారవిమూఢాత్సా కర్తాహ మితి మన్యతే || ౨౭ ||

సర్వశః ప్రకృతేః గుణైః క్రియమాణాని కర్మాణి (ప్రకృతే) = అన్ని ప్రకారములను ప్రకృతియొక్క గుణములచేత చేయఁబడుచున్న కర్మములందుచీక, అహంకారవిమూఢాత్సా అహం కర్తా ఇతి మన్యతే = అహంకారముచే మోహమునుపొందిన యంతఃకరణముకలవాఁడు నేను కర్తను అని తలంచుచున్నాఁడు.

మధుసూదనటికలో, కర్మాణి కర్తా అహమ్ = కర్మములను చేయువాఁడు నేను- అని యన్వయము- కర్మశబ్దము తృప్తింతము- అని వ్రాయఁబడినది.

ప్రకృతియనగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల సామ్యవస్థాపనమైన ప్రధానతత్త్వము- దానిగుణములనగా కార్యకరణరూపములగు వికారములు. కర్మములనగా లోకములను శాస్త్రీ ముషులును- అహంకారమనగా కార్యకారణ సముదాయమందు అహమ్ (నేను) అనెడి జ్ఞానము- అది కలవాఁడు అజ్ఞానముచేత కర్మములు అర్హుని తలంపుచు ఆయా కర్మములను నేను కర్తను అని తలంపుచున్నాఁడు. అని శంకరభాష్యము

ప్రకృతియొక్క గుణములనగా సత్త్వరజస్తమోగుణములు- అహం

కార మనఁగా అహమ్ (నేను) శబ్దముచే చెప్పఁబడిన ప్రకృతియందు అహమ్ (నేను) అనేది యభిమానము (దేహాత్మాభిమానము) - దానిచేత ఆత్మస్వరూపము నెఱుఁగనివాడై గుణకర్మములవిషయమున నేనెకతానకునుచున్నాడు - అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతినిపట్టి గుణభూతములు (అప్రధానములు) ను, ప్రకృతిసంబంధమునగు ఇంద్రియములు గుణములు - ప్రతివింబమునకు శక్యము లేదు గదా - అనిమధ్యభాష్యము.

తత్త్వవిత్తు మహాబాహుళ్యా గుణకర్మవిభాగయోః |

గుణా గుణేషు వతఃస్త ఇతి మత్వా నగజ్జలే || ౨౦ ||

(హే) మహాబాహుళ్యా! = (ఓ) గొప్పభజములుకలవాడా!, గుణకర్మవిభాగయోః తత్త్వవిత్తు = గుణములనుపర్వముచుటయందును కర్మములనుపర్వముచుటయందును తత్త్వము నెఱింగినవాడో, గుణాః గుణేషు వతఃస్తే = గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి, ఇతి మత్వా నగజ్జలే = అని తలంచి సంగమునుపొందడు.

గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియములు విషయములయందు అనుట - ఆత్మ, విషయములయందు ప్రవర్తించదని తలంచి యనుట - అనిశంకరభాష్యము.

గుణములనఁగా సత్త్వాదులు - కర్మములనఁగా వానివానిపనులు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా సత్త్వాదిగుణములు వానికార్యములయందు అనుట నగజ్జలే = గుణములకర్మములయందు నేనుకతాను అనితలంపఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మభేదగుణభేదముల తత్త్వము నెఱింగినవాడు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియాదులు విషయములయందు అనుట - అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢా శ్శజ్జతే గుణకర్షణ |

తానకృత్స్నవిదో మద్వాన్ కృత్స్నవిత్స్నవిచాలయేత్ || ౨౧ ||

ప్రకృతేః గుణసంమూఢాః = ప్రకృతియొక్క - గుణములచేత మోహమునుపొందినవారు, గుణకర్మను శజ్జతే = గుణములకర్మములయందు తగులుకొనుచున్నారు - అకృత్స్నవిదః తాన్ మద్వాన్ = సంపూర్ణముగా

[౭౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

నైఋత్యం ఆ మూఢులను, కృత్తివిత్ నవిచారయేత్ = సంపూర్ణముగా నెఱంగినవాడగు కవల్యుడగుడు.

కర్మములయందు తగుతుకొనుటయ నఁగా మేముఫలముకొనుకర్మములం జేయుచున్నామనుకొనుట- కృత్తివిత్తునఁగా అత్తజ్ఞానముకలవాఁడు- కదలింతుటయనఁగా బుద్ధిభేదమును (౨౬||శ్లో) పుట్టింతుట- అనిశంకరభాష్యము.

సంపూర్ణజ్ఞానములేనివారు అత్తావలోకనమునకై ప్రవర్తించి ప్రకృతిసంస్కర్మముకలవారగుటచే ప్రకృతిగుణములచేత అత్తస్వరూపమునమోహమును పొందనవారై క్రియలయందె ఆసక్తులగుదురు- ప్రకృతికలటె విలక్షణముగానుండెడి యాత్మస్వరూపమున తగుతుకొనరు- ఇలదుపలన జ్ఞానయోగమునకు సమర్థులు కారుగాన వారికి కర్మయోగమునందె యధికారము- ఇట్టివారిని సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాడు, తాను జ్ఞానయోగమునె ఆచరించుటచేతఁ జెడఁగొట్టఁగూడదు- కర్మయోగమును విడిచిన యీతనింజూచి ఆ మందులుగూడ కర్మయోగమున నిలుకడలేని మనస్సుకలవారగుదురు. కాబట్టి శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడును స్వయముగా కర్మయోగమునె ఆచరింపుచు అత్తయోధాత్మ్యజ్ఞానముచే, ఆత్మకిర్తనకాఁడు, అనితలచుచున్నవాఁడై అత్తావలోకనమునకు కర్మయోగమే ఇతిహాపేక్ష లేని సాధనమనిచూపుచు ఆమందులకు కర్మయోగమున ప్రీతిని పుట్టింపవలయును- అనఁగా జ్ఞానియు లోకసంగ్రహమునకై కర్మయోగమునాచరింపవలయుననుట- గుణములయందు కర్మత్వమును తలంచుటయనఁగా ఈకర్మత్వము అత్తకు స్వరూపముంబట్టి వచ్చినది కాదు- మఱియేమన్నను గుణసంపర్కముపలన వచ్చినది అని తలంచుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియొక్కగుణములగుణిండ్రియాదులయంద మూఢుఁడై- ఇంద్రియాద్యభిమానమువలనఁగదా విషయాదిప్రసంగము కలుగుచున్నది- గుణకర్మసు=విషయములయందును కర్మములయందును - అనిమధ్యభాష్యము.

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్య ప్యాధ్యాత్మచేతసా |

నిరాశీ ర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వవిగతజ్వరః || ౩౦ ||

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్యస్య = నాయందు అన్నికర్మములను ఉనిచి, అధ్యాత్మచేతసా = ఆత్మయందలిమనస్సుతో (గూడినవాడవై), నిరాశీః నిర్మమః భూత్వా = ఆశలేనివాడవును మమకారములేని వాడవును అయి, విగతజ్వరః (సన్) యుద్వస్వ = పరితాపములేనివాడవును) యుద్ధమును చేయుము.

జ్ఞానము లేనివాడై మోక్షేచ్ఛకలవాడు కర్మముల నాచరింపవలసినప్రకారము చెప్పబడుచున్నది- అధ్యాత్మచేతస్సు అనగా కర్తవైన నేను ఈశ్వరునికై భృత్యునివలె కర్మములంజేయుచున్నాను అనెడి వివేకబుద్ధి - జ్వరమనగా దుఃఖము - అనిశంకరభావ్యము.

అధ్యాత్మచేతస్సు అనగా శ్రుతులవలనఁగలిగిన ఆత్మస్వరూపవిషయమైన జ్ఞానము- అనగా తాను భగవంతునికి శరీరమనియు భగవంతునిచే ప్రవర్తకంపఁబడువాడనియు తలంచుట- అందఱును ఈశ్వరుఁడు (నియమించువాడు)ను శేషియు (పలినవాడును)నగు పరమపురుషుఁడై తనవాడగు ఆత్మచేత తనఉపకరణముల (సాధనసామగ్రి) చేత తన యారాధనముకొఱచు స్వయముగానే తనకర్మములను చేయించికొనుచున్నాడు, అనితలంచి మమకారములు లేనివాడవై, పూర్వము అనాది కాలమునుండి సంపాదించబడినపాపగుణములతో నేనెట్లు ఉండగలను అనెడి అంతర్జ్వరము లేనివాడవై, పరమపురుషుఁడై కర్తవ్యము చేసారాధింపబడి సంసారబంధమునుండి విడిపించునని తలంచి సుఖముగాకర్మమొగమున చేయుము- అని రామానుజభావ్యము.

భ్రాంతిచే జీవునియందారోపింపబడిన కర్మములను భగవంతునియందు విడిచి, అనగా భగవంతుఁడై అన్నికర్తవ్యములంజేయుచున్నాడనితలంచి- ఈకర్తవ్యములన్నియు భగవంతుని పూజయనియుతలంచి- అధ్యాత్మచేతస్సు అనగా పరమాత్మనుపట్టిన మనస్సు- అనిమధ్వభావ్యము.

యే మే మత మిదం నిత్య మనుతివృత్తి మానవాః |

శ్రద్ధావస్తౌ ౭ నసూయస్తౌ ముచ్యంతే తేవీ కర్మభిః || 3 ||

యే మానవాః మే ఇదమతమ్ = ఏ మనుష్యులు నాయొక్క- ఈ మతమును, శ్రద్ధావస్తాః అనసూయస్తాః నిత్యమ్ అనుతివృత్తి = శ్రద్ధకలవారును అసూయలేనివారునై ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుచుండురో, తే

౭పి కర్మభిః ముచ్యంతే = వారును కర్మములచేత విడువబడుదురు.

పరమగురువును బాసుచేపుడునగు నాయందు అసూయచేయుచున్న వారై- కమకములనఁగా పుణ్యపాపములు- అనిశంకరభాష్యము.

ఇదియె శాస్త్రతాత్పర్యమని తలంచి నామరమును ఆచరించువారును, ఆచరింపలేకపోయినను శ్రద్ధశలవారును, శ్రద్ధ లేకపోయినను ఇది శాస్త్రతాత్పర్యముకాదనెడి యసూయలేనివారును, పీఠంబును బంధమునకు హేతువులై అనాదికాలమునుండియున్న కర్మములచే విడువబడుదురు- తే౭పి = వారుగూడ అనెడియపిశబ్దమునను, ఇప్పుడు ఆచరింపకపోయినను శ్రద్ధశలవారును అసూయలేనివారును శ్రద్ధాసూయలనే పాపక్షయమును పొందినవారై శీఘ్రకాలముననే దీనిననుష్ఠించి ముక్తులగుదురు, అనితాత్పర్యము. అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు నివృత్తకర్మాచరణము చేయువారుగూడ జ్ఞానద్వారమన ముక్తిని పొందెదరు- ఇక అపరోక్షజ్ఞానులంగూడఁ చెప్పవలసినదేమి? అనిమధ్యభాష్యము.

యే త్వేత దభ్యసూయంతో నానుతివృత్తి మే మతమ్ |

సర్వజ్ఞానవిమూఢాం ప్రాన్ విద్ధి నష్టా నచేతసః || ౩౨ ||

యేతు ఏతత్ మే మతమ్ అభ్యసూయంతః నానుతివృత్తి = ఎవ్వరైతే ఈ నా మతమును అసూయచేయుచున్నవారై ఆచరింపరో, తాన్ సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్ నష్టా ఆచేతసః విద్ధి = వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును మూఢులనుగానును చెడినవారినిగానును చిత్తములేనివారినిగానును తెలిసికొనుము.

అసూయచేయుటయనఁగా నిందించుట- అన్నిజ్ఞానమలయందును ఆ నేకవిధములుగా మూఢులయినవారు- ఆచేతస్సులనఁగా అవివేకులు, అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మలంబును నాకు శరీరమగుటను నేను ఆధాగముగాఁగలవారు, నాకు శేషభూతులు(ఏలుబడి)అయినవారు, నాచేతనే ప్రవర్తించువారు, అనుతలంపుతో అన్నికమకములను ఎవ్వరు చేయరో, ఎవ్వరు శ్రద్ధ చేయరో, ఎవ్వరు అసూయచేతురో, వారిని అన్నిజ్ఞానములయగిడును విశేషముగా మూఢులమున వారినిగానును, కావుననే చెడినవారినిగానును, చే

తస్య(మనస్స)నకు కార్యమైన వస్తుతత్త్వానము లేకపోవుటచే చేత
స్సు లేనివారినిగానుము, అనగా విపరీతజ్ఞానము కలవారినిగానుము తెలిసి
కొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవాసః |

ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని నిగ్రహః కింకరివ్యతి || ౩౩ ||

జ్ఞానవాసపి స్వస్యాః ప్రకృతేః సదృశం చేష్టతే = జ్ఞానముకలవాఁ
డైనను తనదగు ప్రకృతికి తగినట్లు పనిచేయును- భూతాని ప్రకృతిం
యాన్తి = ప్రాణులు ప్రకృతిని అనుసరింపుచున్నవి- నిగ్రహః కింక
రివ్యతి = నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు.

ప్రకృతియనగా ప్రకృతజన్మాదులయందు బయలుపడిన పూర్వజ
న్యసంబంధులగు భర్మాభర్మములసంసారము(వాసన)- అనిశంకిర
భాష్యము.

జ్ఞానవంతుడనఁగా, ఆత్మస్వరూపము ప్రకృతికంటె విలక్షణమైన
ది, అదియె యెల్లప్పుడును అనుసంధానముచేయఁదగినదని శాస్త్రీము
లు చెప్పుచున్నవి, అనియెడి జ్ఞానముకలవాఁడు- ప్రకృతియనఁగా ప్రా
చీన(పాత)వాసన- దానిననుసరించెడి జంతువులను శాస్త్రీముచే చే
యఁబడిన నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగాఁ బూర్వసంసారము- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇద్రియ స్పేద్రియ స్యాథే రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ |

తయో ర్మతశ మాగచ్ఛేత్ హ్యస్య పరివర్థనా || ౩౪ ||

ఇద్రియస్య ఇద్రియస్య అథే = ఇంద్రియము ఇంద్రియము (అన్నిఇం
ద్రియముల) యొక్క విషయమున, రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ = రాగద్వే
షములు ఏర్పడియున్నవి-తయోః వశం నాగచ్ఛేత్ = వానికి లొంగు
బాటును పొందఁగూడదు- తౌ అస్య పరివర్థనాహి = అది ఏనికి వి
ఘ్నముచేయునదిగాదా.

శాస్త్రీముచొప్పున ప్రవర్తించువాఁడు మనుపటికలై రాగద్వేషము
ల మధీనుఁడుకాఁగూడదు- పురుషునియొక్క ప్రకృతి రాగద్వేషానుసార
ముగానే యుండును- అది పురుషుని ప్రవర్తించఁజేయునేని యప్పుడు
తనభర్మమును విడుచుటయు ఇతరభర్మములను ఆచరించుటయు కలుగు

ను- పురుషుడు రాగద్వేషములను అడవికొనినప్పుడు శాస్త్రదృష్టికలపాడై యగునుగాని ప్రకృతివశుడు కాదు- కాఁబట్టి శాస్త్రమునిరథము కాదు- అది శంకరభాష్యము.

శ్రోతము మొదలగుజ్ఞానేంద్రియములకు విషయంబులగు శబ్దాదులయందును వాక్య మొగలగు శర్కేంద్రియములకు విషయములగు వచనము(మాట) మొదలగు వానియందును వానిని అనుభవించుగోరుటయ నెడి రాగము పూర్వవాసనవలనఁగలిగినదై తప్పకయుండును-అయనుభవము అడ్డగించఁబడెనేనితప్పక ద్వేషము కలిగియుండును-ఈ రాగద్వేషములు, జ్ఞానయోగమునకు బీయత్నము చేయుచుండుటను అన్ని యింద్రియములను నియమించుచున్న పురుషుని, లాంగఁదీసికొని, తమ కార్యములయందు చేర్చును. అందువలన నీఁడు ఆత్మస్వరూపానుభవమునకు విముఖుడై పడును- కాఁబట్టి జ్ఞానయోగమును ఆరంభించి రాగద్వేషములకు అధీనుడై పడఁగూడదు- రాగద్వేషములు వీనికి జయింపరాని శత్రువులుగదా- అవిజ్ఞానాభ్యాసమును నివారించును- అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకములో చెప్పినట్లేయైనను తనశక్తికొలది నిగ్రహమును చేయవలసినదియె- నిగ్రహమువలన అప్పటికి ప్రయోజనము లేకపోయినను మిక్కిలి ప్రయత్నముచేయుటవలన ప్రయోజనముకలుగును-అని మధ్వభాష్యము.

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మోఽస్మన్వస్మి తాత్ |

స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః || ౩౫ ||

స్వమస్మి తాత్ పరధర్మోదపి = లెస్సగునాచరింపఁబడిన ఇతరులధర్మముకంటెనును, విగుణః స్వధర్మః శ్రేయాన్ = గుణములేనిదైనను తనధర్మము ప్రశస్తమైనది - స్వధర్మే (స్థితస్య) నిధనం (మపి) శ్రేయః = తనధర్మమున (సన్నాహికి) మగణ (మైనను) మేలు- పరధర్మః భయావహః = ఇతరధర్మము భయమునుకలుగఁజేయునది.

రాగద్వేషములచే ప్రకృతికంటెవాఁడు ఇతరధర్మముగూడ ధర్మమొకాన యాచరింపవలసినదియని కలంచును- అది యుక్తముకాదు- భయమవఁగా నరకము మొదలగునది- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతిసంబంధము కలవానికి ఆచరింపశక్యముకానిదగుటచే జ్ఞాన

యోగముపరధగ్గము- శక్యమగుటచే కమయోగము స్వధర్మము-
మేలైనది అనఁగా ప్రమాదము లేనిదగుట- కమయోగముననున్నవాఁ
డు ఒక్కొక్కప్పుడును ఫలమును పొందక మృతిఁబొందినను మేలే- విఘ్న
ములచే బాధింపఁబడకపోవుటను- రెండవజన్మమునైనను కలతలేని కర్మ
యోగము సంభవించును- జ్ఞానయోగము ప్రమాదగర్భమగుటను భ
యాపహమే- అనిరామానుజభాష్యము.

యద్ధము రాగాదులతోఁగూడినదైనను ఆచరింపవలసినదియె- అని
మధ్వభాష్యము.

అజానాదీవాచ.

అథ కేన ప్రయక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః |

అనిచ్ఛన్నపి వార్ణ్యే బలాదీన నియోజితః || ౩౬ ||

(హ)వార్ణ్యే!=(ఓ)ప్రస్థితంశమువాఁడా!, అథ=ఇతను, అయమ్
పూరుషః అనిచ్ఛన్నపి=ఈ పురుషుఁడు కోరకున్నవాఁడైనను, కేన
ప్రియక్తః=చేనిచేత ప్రేరణచేయఁబడినవాఁడై, బలాత్ నియోజ
ితశ్చ పాపం చరతి=బలాత్కారముగా నియోగింపఁబడినవానివలె
పాపమును చేయుచున్నాఁడు!.

ఈపురుషుఁడు అనఁగా జ్ఞానయోగమునకై ప్రసత్తిఁపడువాఁడు-
పాపము అనఁగా విషయానుభవము- అనిరామానుజభాష్యము.

అథఅనునది అథాంతరము(మఱియొక్కవిషయము) అని తెలియఁ
జేయును. కర్మమునకు కారణములైనవి క్రోధముమొదలగునవియు కా
మమున నెడి య నేకములుకలవు- వానిలో నేది బలవత్తైనది!- అనిమధ్వ
భాష్యము.

అనిచ్ఛవాచవాచ.

కామ ఏష కోధఏవ రజోగుణసముద్భవః |

మహాశనో మహాపాచ్ఛా నిష్ఠ్యేనమిహవైరిణి || ౩౭ ||

ఏషః రజోగుణసముద్భవః కామః=ఇది(నివడిగినహేతువు) రజస్సు
నెడిగుణమువలనపుట్టెడి కామము- ఏషః కోధః=ఇది(యొ) క్రోధము-
ఒక్కొక్కప్పుడును రాను కోరఁగాదానికిమఱియొద్దైనను అడ్డముచేసి

నయోగము ఆప్పుడె కోపముగలుగునుగాన ఇదియే కోధమని చెప్పఁబడుచున్నది- (ఏమి) మహాశనః=(ఇది) మిక్కిలితిండికలది- (ఏమి) మహాపాపా= (ఇది) మిక్కిలిపాపము- ఇహ ఏనమ్ వైరిణమ్ విద్ధి =ఇచ్చట దీనిని శత్రువునుగా ఎఱుంగుము.

కామము(కోరిక) అందఁటిని స్వాధీనముచేసికొనుచున్న శత్రువు- అన్నియనభాంబులుంగలుగుట దీనింబట్టియే- ఈకామము మఱియొకటి- దానిచే నడ్డగింపఁబడినదై కోధరూపముగాఁబరిణమించుచున్నది- ఇది రజోగుణమువలనఁబుట్టునదియు రజోగుణమును పుట్టింపునదియు- పాపములు కామముచే ప్రేరణచేయఁబడియె పాపములుజేయుమరగాన ఇది మహాపాపా యనఁబడుచున్నది- కాబట్టి ఈసంపారమున ఈకామమును శత్రువునుగా నెఱుంగుము- అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వరజస్తమోగుణవయమైన శక్తికృతితో కలిసియున్నవాడై జ్ఞానయోగమును ఆరంభించినవానికి, పూర్వపువాక్యనవలనఁగలిగిన శబ్దాదీవిషయములంగూర్చిన కామము ఈతనిని విషయములకై లాగుచున్నది- ఈకామమే అడ్డగింపఁబడినదై అడ్డగించిన చేతనులయందు కోధరూపముగాఁబరిణమించి ఇతరులను హింసించుటమొదలగు గొప్ప పాపకార్యములంబనివర్తింపఁజేయును- రజోగుణమువలనఁబుట్టిన ఈ కామమును జ్ఞానయోగమునకు సహజశత్రువునుగా తెలిసికొనుము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములంబనివర్తింపఁజేయువానిలోఁ బనిలమైనది ఈకామమే- దీనివలనఁబుట్టునదిగాన కోరికంబును ఇదియే- గురువులను నిందించుట మొదలగు దానివలనఁగలిగిన కోరికముఁగూడ, తనకు గురువులుమొదలగు వారియందుండెడి భక్తివలన, వారిని నిందింపకుండుటను కోరుటచేఁగలిగినదియే- కామమునకు భోగ్యము (అనుభవించఁబడఁదగినది) మిక్కిలిగాఁగలదుగాన మహాశనమనఁబడును- బ్రహ్మచార్యమొదలగు గొప్ప పాపములకు కారణముగాన మహాపాపాన్నియనఁబడును- అన్నిపురుషార్థములకును విరోధియగు టనువైరియనఁబడును- అని మధ్వభాష్యము.

ధూమే నావ్రియతే వహ్నిర్యథా ఽదర్శ్యమతేనచ |

యథోల్లే నావృతో గథా స్తథా తేనేవ మాన్యమితి || ౩౮ ||

యథా ధూమేన వహ్నిః అవియతే=ఎట్లు పొగచేత నిప్పు ఆవరింపబడుచున్నదో, యథా అదశశశ్వ మతేన (అవియతే)=ఎట్లు అద్దంబును ముటికిచేత (ఆవరింపబడుచున్నదో), యథా గభాః ఉత్పేన* ఆవృతః=ఎట్లు గర్భము మూచిచేత ఆవరింపబడినదో- తథా తే న్యభ్రమ్ ఆవృతమ్=అట్లు దానిచేత ఇది ఆవరింపబడినది.

కామము శత్రువగుటకు దృష్టాంతములు చూపబడుచున్నవి- ఇది యనగా జ్ఞానము- అని శంకరభాష్యము.

ఇది యనగా ప్రాణి సమూహము- అని రామానుజభాష్యము.

త్రకాశరూప మైనను అగ్ని పొగచేత క)వ్యబధిన్ దై ఇతరులచేతను ఎట్లు చూడబడదో అట్లు పరమాత్మ మన కామముచేత ఆవరింపబడిన వాడై చూడబడడు- మకిల గిమ్మిన యద్దమున ముఖము మొదలగు నవి ఎట్లు తెలియబడవో అట్లు కామముచే నావరింపబడిన యంతఃకరణము జీవేశ్వరాదులయభివ్యక్తికి పనికి రాదు- ఉల్బముచేత ఆవరింపబడిన గభామ, ఎట్లు తనపనిచేయఁజాలదో అట్లు దీనిచేత నావరింపబడిన జీవుఁడు ఈశ్వరాదులను తెలిసికొనఁజాలఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఆవృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా।

కామరూపేణ కాన్తేయ దుష్పూరేణానలేనచ॥౩౯॥

(హే) కాన్తేయ!=(ఓ)కున్రి పుత్రుడా!, నిత్యవైరిణా కామరూపేణ దుష్పూరేణా అనలేనచ ఏతేన=నిత్యముగా శత్రువైనదియు కోరిక స్వయాపముగాఁగలదియు నింపశక్యముకానిదియు తృప్తిలేనిదియునగు దీనిచేతను, జ్ఞానినః జ్ఞానమ్ ఆవృతమ్=జ్ఞానముకలవాని జ్ఞానము ఆవరింపబడినది.

జ్ఞానినః నిత్యవైరిణా=జ్ఞానముకలవానికి నిత్యముగా శత్రువైన-జ్ఞానముకలవాడై దీనిచేత వేను అనర్థములోఁబడితి ననుకొననుగాన ఇది జ్ఞానము కలవానికే శత్రువు. గాని మూఖునికి కాదు- జ్ఞానము కలవాడు ఆత పుట్టి నప్పుడు కామమును ఇష్టమైనదానిగా నాలో

* ఉత్పేనా ఉల్పాజ్జరాయః అశేత్రులివలన గభామనంబుండెడి శిశువుపైనుండు నది ఉల్బము- దానిపైనుండెడిది జరాయపు- ఇట్లయినను నిమింబువులలో ఉల్బజరాయశబ్దములు సర్వాయములుగాఁగూడవ్యవహరింపబడుచున్నవి- కలలో జరాయుడల్ప! అని రత్నకోశము.

చిదిదినను దానివలన దుఃఖమువచ్చినప్పుడు ఆశచేత నేనిట్లు దుఃఖమును పొందుచున్నానని తెలిసికొనునుగాన ఇది భాగిక శత్రువు- మూఖునికి కాదు- అనలము అనగా అలమ్=చాలును అనునదిలేనది- అని శంకరభాష్యము.

భానమే స్యభావముగాఁగలవాడైనను ఈజీవునియొక్క భానము దీనిచే నావరింపఁబడినది- దుష్పూర్వమనగా పొందశక్యము కాని పుయములు కలది- అని రామానుజభాష్యము.

శాస్త్రమువలన భానము కలిగినను కామముచే నావరింపఁబడినచో పరమాత్మాపరోక్షత్వమునకై (పరమాత్మ సాత్త్వతా-రమునకై) పరికారింపను- విసాదము జ్ఞానముకలవానికై ఇట్లుండ కొంచెము భానము కలవాని పుయమున చెప్పవలసినదేమి? కామరూపమనగా కామమును పేరుగలదియనుట- దుఃఖముచేతఁగదా కామము పూరింపఁబడుచున్నది- కాఁబట్టి దుష్పూర్వమనఁబడుచున్నది- ఇంద్రాది పదము సుఖముచే దొరకదుగదా. ఇంద్రాదిపదముదొరకినను బ్రహ్మాదిపదము కోరఁబడునుగాని అలమ్=చాలును అనేడి బుద్ధికలుగదుగాన కామము అనలమనఁబడుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

ఇద్రియాణి మనో బుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే।

ఏతై ర్విమోహయ త్యేష జ్ఞాన మాశ్మశ్య దేహినమ్॥౧౦॥

అస్య అధిష్ఠానమ్=దీనికి అధిష్ఠానము, ఇద్రియాణి మనః బుద్ధిః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఇంద్రియములును మనస్సును బుద్ధియును (అని) చెప్పఁబడుచున్నది- ఏతైః జ్ఞానమ్ అస్మత్వ=వీనిచేత జ్ఞానమును ఆవరించి, దేహినమ్ విమోహయతి=అగ్గును మోహింపఁజేయుచున్నది.

అధిష్ఠానమనగా ఆశ్రయము- శత్రువుయొక్క పట్టు తెలిసినచో ముఖముగా శత్రువును బయింపవచ్చునుగాన అది ఈశ్లోకమున చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

ఈకామము ఇంద్రియము మొదలగువానిని ఉపశరణములను (సాధనములను) గాఁ జేసికొని ఆత్మకు ఆశ్రయించి యుండునుగాన ఆ యింద్రియావలు ఈకామమునకు అధిష్ఠాన మనఁబడును- మోహింపఁజేయుటయనగా ఆత్మజ్ఞానమున వైముఃఖ్యంబునును నివయానుభవమున ఆ

నక్తి నినిపుట్టించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధి మొదలగు నవి విషయములను పొందినయెడనుగదా జ్ఞానము ఆ వరింపఁబడును- అభిప్రాయముహరింపఁబడినతోడనే శత్రువు నశించును గదా. అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మాత్త్వ మిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతపక్షః |

పాప్కానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ || రం ||

(హే) భరతపక్షః! = (ఓ) భరతనంశమువారిలో శ్రేష్ఠుడా!; తస్మాత్ త్వత్ త్వమ్ ఆదౌ ఇన్ద్రియాణి నియమ్య = ఆహేతువువలన నీవు మొదటను ఇన్ద్రియములను నియమించి, జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ పాప్కానమ్ ఏనమ్ ప్రజహి = జ్ఞానవిజ్ఞానములను నశింపఁజేసెడి పాపస్వరూపమైన దీనిని నశింపఁజేయుము- హి అనునదిపాదపూరణము. హి = స్థూలముగా అని మధుసూదనటీకలో అర్థము చేయఁబడినది. †

పాపమనఁగా కామమ- జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రములవలనను ఆచార్యునివలనను ఆత్మ మొదలగువానిఁ దెలిసికొనుట- విజ్ఞానమనఁగా విశేషముగా దానిననుభవించుట- ఈరెండును వేలును పొందుటకు సాధనములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

సమస్తేంద్రియవ్యాపారములను క్షేదగుట స్వరూపముగాఁగల జ్ఞానయోగమునఁ బ్రవర్తించినవానికి, ఈ కామ మనెడి శత్రువు, విషయములరూపము ఆభిముఖ్యమును కలుగఁజేసి ఆత్మయందు వైముఖ్యమును కలుగఁజేయునుగాన, ప్రకృతిసంపర్కము కలిగియుండుటచేత ఇన్ద్రియవ్యాపారములయందే ఆసక్తికల నీవు, మొదటను అనఁగా మోక్షోపాయమును మొదలు వెళ్లి నస్పృహఇన్ద్రియవ్యాపారరూపమగుకర్మయోగమున నే ఇన్ద్రియములను నియమించి, ఈ కామమును నశింపఁజేయుము- జ్ఞానమనఁగా ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనుట- విజ్ఞానమనఁగా ఆత్మజేహముకంటె వేలు అని యెఱుంగుట- అని రామానుజభాష్యము.

మనదేశపుశంకరభాష్యపు సక్రములో ప్రజహిహి = నరీత్యజ అని పాఠము న్నడి బాంబాయిలో అచ్చుపడినపు సక్రములో ప్రజహి చరిత్యజహి యనార్ - అనియశ్చది- రామానుజభాష్యమధ్వభాష్యములకు ప్రజహి, హి, అని రెండవదములయొక్క అర్థము- మధుసూదన టీకలో ఏకపదముగా నున్న, రెండవ పదములుగా నున్న గూడ వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది.

ఇద్వియాణి పరాణ్యాహు రిద్వియేభ్యః పరం మనః |

మనసస్త పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః || ౧౮ ||

ఇద్వియాణి పరాణి ఆహుః=ఇంద్రియములను ఉత్కృష్టములనుగా చెప్పమన్నాడు- ఇద్వియేభ్యః మనః పరమ్=ఇంద్రియములకంటె మనస్సు ఉత్కృష్టము- మనసఃతు పరా బుద్ధిః=మనస్సుకన్నను ఉత్కృష్టమైనది బుద్ధి- బుద్ధేఃతు పరతః యః, సః (పరమాత్మా)=బుద్ధికంటెను పైని ఎవ్వడో, వాడు (పరమాత్మ)- బుద్ధియనఁగా అభ్యసనాయము- అనఁగా నిశ్చయజ్ఞానము.

ఎవ్వఁడు బుద్ధిచటనుండెడి దృశ్య(తెలియఁబడెడి)పదార్థములకు లోనివాడో, దేహవంతుడైన ఎవ్వనిని ఇంద్రియాదులనాశ్రయించియున్న కామము జ్ఞానమును ఆవరించి మోహింపఁజేయునని చెప్పఁబడినదో, అతఁడె తెలిసికొనెడి పరమాత్మ- అనిశంకరభాష్యము.

పరశబ్దమునకు జ్ఞానముతో విరోధించుటయందు ప్రధానము అనియర్థము- ఇంద్రియములు విషయవ్యాపారముననున్నచో ఆస్మజ్ఞానము ప్రవర్తించదు- ఇంద్రియములుడిగినను మనస్సు విషయాగుక్తమైనచో ఆస్మజ్ఞానము కలుగదు- మనస్సు మిగిలిన ప్రవృత్తులు లేనిదైనను వీరుద్ధమన నిశ్చయము కలిగెనేని జ్ఞానము ప్రవర్తించదు- ఇన్నియునుడిగినను కోరికె యుండనేని అది ఇంద్రియాదులన్నిటిని తనవిషయమున నడిపించి ఆస్మజ్ఞానమును నిరోధించును- కాబట్టి యో బుద్ధేః పరతస్తు సః అని చెప్పఁబడుచున్నది- అనఁగా బుద్ధికంటె పైని ఏది కలదో అది కామమే అని యర్థము- అనిరామానుజభాష్యము.

శత్రువును చంపుటకు ఆయుధమువంటిదైన జ్ఞానమును చెప్పటకు ఈ స్లోకములో జ్ఞేయము (తెలియఁబడవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది- శరీరముకంటె ఇంద్రియములు ఉత్కృష్టములు- బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టుఁడు ఎవ్వడో వాఁడె తెలియఁబడవలసినవాడు- వాడు ఈశ్వరుఁడు- వాడు బుద్ధికంటెనే కాదు- అవ్యక్తము(ప్రకృతి)కంటెనును ఉత్కృష్టుఁడుగా తెలియఁబడవలసినవాడు- అనిమధ్యభాష్యము.

ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్త భ్యాత్కాన మాత్మనా |

ఐహి శత్రుం యహాబాహుళా కామరూపం దురాశదమ్ || ౧౯ ||

(హే)మహాబాహు!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, ఏదం బు
దేః పరం బుద్ధ్వా=ఇట్లు బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైనదానిని తెలి
సికొని, ఆత్మనా ఆత్మనమ్ సంస్తభ్య=ఆత్మచేతను ఆగ్నేను నిలిపి,
దురాశ్రయమ్ కామరూపమ్ శత్రుమ్ జహి=దుఃఖముచేబొందఁదగి
న కామస్వరూపమైన శత్రువును నశింపఁజేయుము.

బుద్ధికంటె పరుండైన ఆగ్నేను తెలిసికొని ఆయాగ్నేచేతనే మనసు
ను నిలిపి తెలియశక్యముగాని అనేకవిశేషములుగల ఈకామమును చం
పుము- అనిశంకరభాష్యము.

. కామమును బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైన జ్ఞానయోగవిరోధినిగాఁ
దెలిసికొని (ఆత్మనా=)బుద్ధిచేత మనస్సును శమయోగమున నిలిపి
ఈకామము నెడి శత్రువును నశింపఁజేయుము - అని రామానుజభా
ష్యము

బుద్ధి మొదలగువానికంటె సుతక్ష్మాన్పూర్ణమైన హరిని తెలిసికొని-
ఆత్మనమ్=మనస్సును- ఆత్మనా=బుద్ధిచేతను- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి త్విభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశ్చ

ప్రే) త్వికృష్ణాజ్ఞానసంవాదే కర్మయోగోనామ

తృతీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లుఉపనిషదథాప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణాజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలోకర్మయోగప్రతిపాదకంబగు

నూడవయధ్యాయము.

నాలుగవ ధ్యాయము.

శ్రీ భగవానువాచ.

ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్షవా నహ మవ్యయమ్ |
 వివస్వాన్ మనవే ప్రాహ మను రిత్వాకవేల్యవీత్ || ౧ ||
 ఏవం పరంపరాప్రాప్తమ్ మిదం రాజర్షయో విదుః |
 సకాలే నేహమహతా యోగో నష్టః పరంతపః || ౨ ||
 సవయం మయా తేద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః ||
 భక్తోసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దుత్తమమ్ || ౩ ||

అహమ్ అవ్యయమ్ ఇమమ్ యోగమ్. వివస్వతే ప్రోక్షవా = నేను
 అవ్యయమైన ఈ యోగమును ఆదిత్యునికొఱకు చెప్పియుంటిని- ఏ
 వస్వాన్ మనవే ప్రాహ = ఆదిత్యుడు మనువుకొఱకు చెప్పెను- మ
 నుః ఇత్వాకవే అబీత్ = మనువు ఇత్వాకువుకొఱకు చెప్పియుండె
 ను. ఏవమ్ పరంపరాప్రాప్తమ్ ఇదమ్ రాజర్షయః విదుః = ఇట్లు
 పరంపరచేతచ్చిన దీని రాజర్షులు ఎఱుంగుదురు- (హే) పరంత
 ప = (ఓ) కీర్తువులను తపింపజేయువాడా!, సః యోగః ఇహ
 మహతా కాలేన నష్టః = ఆ యోగము ఈలోకమున గొప్ప కాలము
 చేత నశించినది- సః పురాతనః యోగఏవ = ఆ ప్రాచీనమైన యో
 గమే, మే భక్తః సఖాచ అసి 'ఇతి = నా భక్తుడవును చెలికొండ
 వును అగుచున్నావు అని, అద్య మయా తే ప్రోక్తః = ఇప్పుడు నా
 చేత నీకు చెప్పబడినది- ఏతత్ ఉత్తమమ్ రహస్యం హి = ఇది గొ
 ప్ప రహస్యముగదా.

అవ్యయమనగా ఫలము తప్పనిది- తప్పక మోక్షమును కలుగజే
 యునదియునుట- క్షత్రియులకు ప్రియలను పరిపాలించెడి సామర్థ్యము
 కలుగుటకై సృష్ట్యాదియందు ఆదిత్యుడు మొదలగువారికికర్మ యోగము
 వలనగలిగెడి సాంఖ్యయోగము ఉపదేశింపబడినది, అని శంకరభా
 ష్యము.

సమస్తజగత్తును ఉద్ధరించుటకై ఈమన్వంతరము మొదటను మో
 క్షసాధనముగా యోగము వివస్వంతుడు మొదలగువారికి ఉపదేశింప
 బడెనని రామానుజభాష్యము.

అజ్ఞానరూపావ.

అవరం* భవతో జన్మ పరంజన్మ వివస్వతః!

కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదా పోక్తవానితి॥౪॥

భవతః జన్మ అవరమ్ = నీయొక్క పుట్టుక తరువాతిది- వివస్వతః జన్మ పరమ్ = ఆదిత్యునియొక్క పుట్టుక మునుపటిది- అదో త్వమ్ పోక్తవాన్ ఇత్యేతత్ = మొదటను నీవు చెప్పితివి అనుదీనిని, కథమ్ విజానీయామ్ = ఎట్లు తెలిసికొనుదును.

భగవంతుఁడు చెప్పినది పరస్పరవిరుద్ధమని యెవ్వరు ననుకొనకుండుటకై అజ్ఞానుఁడు ప్రశ్నము చేయుచున్నాఁడు- అనిశంకర భాష్యము.

అజ్ఞానుఁడు శ్రీకృష్ణమూర్తిగాని సర్వేశ్వరునిగా నెఱింగినవాడైనను సర్వేశ్వరునికి కర్మపరవశులకువలెఁగలిగిన జన్మము ఇంద్రిజాలామలవలె అసత్యమా? సత్యమా? సత్యమైనయెడను జన్మవిధమెట్లు- ఈ శరీరము ఏమి స్వరూపమైనది? పుట్టుట కేమిహేతువు- పుట్టుకయెప్పుడు కలుగును- పుట్టుట (జన్మమునకు) ప్రయోజనమేమి- అని శంకంజేయుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

పయి సర్వాణి ఆనుశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడిన భగవద్భూతత్వమును సహేతుకముగాఁ దెలియుటకు ప్రశ్నము చేయుచున్నాఁడు- అని మధ్వ భాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

బహూనిమే వ్యతీతాని జన్మాని త్వచాజ్ఞాన!

తా న్యహం వేదసర్వాణాం నర్తం వేత్త వరంతప॥౫॥

(హే) అజ్ఞానః = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, మే త్వచ బహూని జన్మాని వ్యతీతాని = నాకును నీకును అనేకములయిన జన్మములు అతిక్రమించినవి- తాని సర్వాణి ఆహమ్ వేద = వానిని అన్నిటిని నేను ఎఱుంగుదును- (హే) పరంతప! = (ఓ) శత్రువులను తపింపఁజేయువాఁడా!, త్వం నవేత్థ = నీవు ఎఱుంగవు.

* కొన్ని శంకర భాష్య ప్రకరములలోను, మధ్వ భాష్య ప్రకరములలోనును అపధ్యక్ష అనిపాతము- అజ్ఞానమొక్కటియే.

కర్మానంతరములే ప్రతిబంధింపబడిన జ్ఞానశక్తిలవాడవగుటచే నీ నెటులగు- నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తసత్యస్వభావుడనుటనఁగానిత్యమైపరి శుద్ధమై ముక్తమై సత్యమైన స్వభావముగలవాడనగుటను అవరణము (కప్పు)లేని జ్ఞానశక్తిలవాడనుగాన నేను సమన్వితత్వములను నెటుం గుడును- అని శంకరభాష్యము.

విశిష్టములగు నాజన్మములును సత్యములేకాని విధాన్లు-తములు కావు- అని రామానుజభాష్యము.

అజోపి సన్నవ్యయాత్మా భూతావా మీశ్వరోపి సన్ |

ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవా మ్యాత్మమాయయా || ౬ ||
అజోపిసన్ = పుట్టుక లేనివాడనగుచును, అవ్యయాత్మా (సన్ = నాశ ము లేనిస్వభావములవాడను (అగుచు), భూతానామ్ ఈశ్వరోపిసన్ = సూతములకు ఈశ్వరుడను నగుచు, స్వాం ప్రకృతిమ్ అధిష్ఠాయ = నాడైన ప్రకృతిని ఆధిష్ఠించి, అల్లహుయయా సంభవామి = స్వ మాయచేత పుట్టుచున్నాడను.

ప్రకృతియనఁగా విష్ణుసంబంధియగు త్రిగుణాత్మకమైన మాయ- ఈ జగత్తంతయును దానివశముననే ఉన్నది- మాయచేత మోహితుడగుటనె తాను వాసుదేవుడను జ్ఞానము ఎవ్వనికినికలుగకున్నది- అట్టిమాయను స్వాధీనముచేసికొని, పుట్టినపానివలెనుండును- లోకులవలెఁ జర మాధికముగాఁ బుట్టుటలేదు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా స్వభావము- మాయఅనఁగా జ్ఞానము- అనఁగా సంకల్పము- పునఃమేశ్వరస్వభావములగు అపహతపాష్కత్వము (పాపములు లేకుండుట) మొనలగుదానిని విడువకయే తనశుద్ధసత్యమయమైన యాపమునె(విగ్రహమునె) దేవమనుష్యాదులతో సమానమైనయా కారములదానిగాఁజేసి తన సంకల్పముచేతదేవాదికాపములవాడై పుట్టుచున్నాడు- అని రామానుజభాష్యము.

అవ్యయాత్మా అనుదానికి నాశము లేని దేహములవాడై అనియధము- అత్తనువాదియగుట అవధికిని తుల్యమే- ప్రకృతివలఁబుట్టినవసుదేవాదులు మ దానితో నెవారికిఁబుట్టినట్లు కనిపించుచున్నాడు- అత్తనుయే మాత్రమ దానికి అత్తత్వావముతో అనియధము- సృష్టికారణ

మైన మాయ(ప్రకృతి)వలన వసుదే వాడులశరీరములను సృజించివిమో
హితమును మాయ చే పుట్టనివాడై పుట్టి నట్లుతోడుచున్నాడు అనియై
సనధము- ఈశులగు బ్రహ్మరుద్రులక్ష్య శేషాదులకుంటెవరుడు (శ్రేష్ఠుడు)
డు)గాన ఈశ్వరుడనగుదును- అని సుధ్యభాష్యము.

యదా యదాహి ధర్మశస్య గ్లాని శ్చవతి భారః ।

అభ్యుత్థాన మధర్మశస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్ ॥ ౧॥

(హి) భారః! = (ఓ) యజ్ఞశుండా!, యదాయదాహి ధర్మశస్య
గ్లానిః భవతి = ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమునకు హాని కలుగుచున్నదో, అ
ధర్మశస్య అభ్యుత్థానం (భవతి) = అధర్మమునకు అభివృద్ధి (కలుగు
చున్నదో), తదా అహమ్ అత్మానమ్ సృజామి = అప్పుడు నేను స
న్ను సృజింతును.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ మమకృతామ్ ।

ధర్మశంస్థాపనార్థాయ శంభవామి యుగే యుగే ॥ ౨॥

సాధూనాం పరిత్రాణాయ = శత్రువులను రక్షించుటకొఱకును, మ
మకృతామ్ వినాశాయచ = పాపకర్మములను చేయువారి నాశము
కొఱకును, ధర్మశంస్థాపనార్థాయ = ధర్మములను లెక్కగ స్థాపించుట
కొఱకును, యుగేయుగే శంభవామి = ప్రతియుగమునందును పుట్టు
చుందును.

ధర్మశంతుడు ఆశ్రయించియే రక్షణాధికమును చేయునను నియమము
లేదు- రించేతనును స్వభావము చేతనును యశేష్ట ముగాఁ బ్రవర్తించు
చుండును- అనిమధ్యభాష్యము.

జన్మ కర్మభ మే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్త్వతః ।

త్యక్త్వా దేహం ప్రసక్త్వా నైతిమా మేతి సోఽజ్ఞానః ॥ ౩॥

ఏవం దివ్యం మే జన్మ కర్మభ తత్త్వతః యః వేత్తి = ఇట్లు అప్రా
కృతమైన వా పుట్టుకనును వ్యాపారమునును యథాశక్తిముగా ఎవం
డు ఎఱుంగుచున్నాడో, సః దేహం త్యక్త్వా పునః జన్మ నైతి =
వాడు దేహమును విడిచి తిరిగియే జన్మమును పొందెడు- (హి)
అజ్ఞానః = (ఓ) యజ్ఞశుండా!, (సః) మామ్ ఏతి = (వాడు) న
న్ను పొందుచున్నాడు- వ్యాపార మనగా సాధువులను రక్షించుట

మొదలయినది.

ఇట్టి జ్ఞానముకలవాఁడు ముక్తిని పొందును. అనిశంకర భాష్యము.
భగవంతుని నాశ్రయించుటకు విరోధులగు పాపములన్నియును ఈ
యదృశ తారజ్ఞానము చేత పోయి అజన్మమున నె భగవంతుని ఆశ్రయించి
భగవదేక్షప్రియుండై భగవంతునిఁ జేరును. అనిరాక్ష నుఁ భాష్యము.

ఈజ్ఞానముమాత్రముననే ముక్తి కలుగదు. వానివానికి తగిన ఫలమస్త
గుణముల జ్ఞానంబును కలుగవలయును, అని, తత్త్వతః అను పదము
తెలియఁజేయుచున్నది. అనిమధ్య భాష్యము.

ఏతరాగభయక్రోధా మత్తయా మా మపాశ్చీతాః |

బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భవ మాగతాః || ౧౦ ||

ఏతరాగభయక్రోధాః = అనిరాగంబునుభయంబునుకోపంబునుపోయిన
వారును, మత్తయాః = నాస్వరూపములోనివారును, హమ్ ఉపాశ్చీతాః
= నన్ను ఆశ్రయించినవారునగు, బహవః = పెక్కుఁడు, జ్ఞానతపసా
పూతాః = జ్ఞానమునెడి తపస్సుచేత పవిత్రులై, మద్భవమ్ ఆగతాః
= నాస్వరూపమును పొందిరి.

మత్తయులు అనఁగా ఈశ్వరునితో నభేదమును తెలిసికొనినవారు.
పరమాత్మజ్ఞానమనెడి తపస్సుఅనుటచేత జ్ఞానసిద్ధుకు ఇతరతపస్సు
యొక్క అపేక్ష లేదని సూచింపఁబడుచున్నది. అనిశంకర భాష్యము.

జ్ఞానతపస్సు అనఁగా ఆవతారములయు వ్యాపారములయు తత్త్వ
జ్ఞానమనెడి తపస్సు. దీనిచేత పవిత్రులయినవారు నన్ను ఆశ్రయించిన
వారై రాగాదులుపోయి మన్మయములు అనఁగా నాయుడు చిత్తముక
లవారై వాతోసమానమైనధర్మములు (గుణములు) కలుగుటను పొం
దిరి. అనిరామానుజ భాష్యము.

మన్మయములు అనఁగా మత్ప్రేమరులు. అంతటనన్నుబిడిచి మఱియొక
దానిం జూడనివారు. అని. మధ్య భాష్యము.

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాంస్తక్రవ భజామ్యహమ్ |

మమ వత్సానువర్తన్తే మనుష్యాః పాథా సర్వశః || ౧౧ ||

యే యథా మామ్ ప్రపద్యంతే = ఎవ్వరు ఎట్లు నన్ను ఆశ్రయింతురో,
అహమ్ తాం తక్రవ భజామి = నేను వారిని అట్లే స్వీకరింతును.

(హీ)పార్థ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, మనుష్యాః పర్వతః మమ వర్తికా
అనుభవకోనే = మనుష్యులు అన్నివిధములను నామాముఖులు అనుగరిం
పుచున్నారు.

ఏద్రకారముగా అనఁగా ఏఫలమునుగోరి అశ్రయింతురో - జ్ఞానభరి
తులై కర్మగంధ్యాసముకలిగి మోక్షము నుకోరెడివారికి మోక్షమునును,
ఫలమును కోరక కర్మములం జేయువారికి జ్ఞానమునును, అతులైనవా
రికి అతిగానిపోగొట్టుటనును, వారివారి కోరికప్రకారము ఇచ్చెదమగాని
వాకుఁబక్కనియందును రాగమైనను ద్వేషమైనను లేదు - అనిశంకకథా
వ్యము.

నన్నాశ్రయించువారికి దేవమనుష్యుఁడీరూపమున నవతరించియె రక్ష
ణమును చేయుదునను నియమములేదు - నన్ను అశ్రయింపఁగోరవారు
వారివారి అపేక్షానుసారముగా నా రూపమును ఎట్లుదాహించుకొందు
రో - వారికి అట్లే నా స్వరూపమును చూపుదును - సమస్తమనుష్యులును,
నామాగణమును అనఁగా నా స్వభావమును, యోగులవాక్కులకును
మనస్సులకునుగూడ అగోచరమైనను, లెచుతమ చతురాదికరణములచేత
తమకు అపేక్షితములైన అన్నిప్రకారములచేతను, అనుభవించి అనువ
ర్తింతురు - అపితామానుజభావ్యము.

అన్యదేవతాదిస్వరూపముగానన్ను భజించినంతమాత్రమున ముక్తి
లేదు - అయినను వారివారికి తగిన ఫలముల సిచ్చెదమ - నేను సర్వకర్మ
ములకు కతగాను భోక్తనుంగాన, అన్యదేవతలకుగూడ యజ్ఞములు
చేయువారైనను నామాగణమునె అనుగరింపుచున్నారు - అని ముఖ్య
భావ్యము.

కాష్ఠైస్తః కర్మణాం సిద్ధిర్యజస్త ఇహ దేవతాః |

క్షిప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధి భవతి కర్మణా ||౧౨||

ఇహ కర్మణాం సిద్ధిం కాష్ఠైస్తః = తిలోకమున కర్మములయొక్క
ఫలసిద్ధిని కోరుచున్నవారై, దేవతాః యజస్తే = ఇంద్రుఁడేవతలను
గూర్చి యాగములను చేయుచున్నారు - మానుషే లోకే = మనుష్యులం
బంధియగు లోకమున, కర్మణా సిద్ధిః క్షిప్రం భవతిహి = మరణముల
నకలిగిన ఫలసిద్ధి సమయమున అనుచున్నదిగదా.

నేను వేటు, దేవతలు వేటు, అని దేవతలను గూర్చి భేదమద్వితో యా గము చేయువారికి మామషలోక మున శీఘ్రిముగా ఫలసిద్ధి యగున-
దనిచే ఇతరలోకముల ముందుగూడ కమఃఫలములసిద్ధి లేలియఁజేయఁబ-
డినది- మనుష్యలోకమున వర్ణాశ్రమాది కర్మములు విశేషము. అని
శంకరాభాష్యము.

మనుష్యలోకశబ్దము స్వర్గాదులం గూడఁ దెలియఁజేయును- ఈ
లోకములోనివారు అందఱును అవివేకులై శ్రీఘ్నఫలములంగోరి పుత్ర
పశ్యన్నాదులకొఱకును స్వర్గాదులకొఱకును ఇంద్రాది దేవతలనుమాత్ర
ము కమఃములచే నారాధింపుచున్నారు- ఒక్కఁడైనను సంసారమం
దురొత్తపుట్టి మోక్షమును పొందెదామన్న ఆత్మజాతుఁడనగు నన్ను
కర్మములచే నారాధింపకున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అన్యదేవతలంగూర్చి యజ్ఞముచేయువారును నామ గమ్యు ననుసరిం
చువారులనె పుత్రాదీఫలప్రాప్తి శీఘ్రిముగా కలుగుచున్నది- ఓష్ఠ్య
పు యజ్ఞభోక్తకావియెడను విహ్మములకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవుట
చేఫలమునిప్పు సామర్థ్యము లేమగాన ఫలసిద్ధి కలుగకపోవలసినది- అ
ని మధ్వభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్యం శుద్ధ్యం గుణ కర్మవిభాగశః |

తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్య కర్తార మన్యయమ్ || ౧౩ ||

మయా గుణకర్మవిభాగశః చాతుర్వర్ణ్యం సృష్టమ్ = రాజేత స
త్త్వరజస్తమోగుణములయ్యవ్యాపారములయు విభాగముచొప్పున చాతు
ర్వర్ణ్యము (బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యకుమ్రులు) సృజింపఁబడినది. అన్య
యం మాం తస్య కర్తారమ్ అకర్తారమపి విద్ధి = నిర్ముఁడనైన న
న్ను దానికి (చాతుర్వర్ణ్యమునకు) కర్తానుగానును కర్తగానివానిగాను
ను తెలిసికొనుము.

సత్త్వగుణప్రధానుఁడగు బ్రాహ్మణునికి శమము (ఇంద్రియగ్రహము),
దక్షమ (అంతఃకరణనిగ్రహము), తపస్సు, మొదలగు నదికర్మములు- సత్త్వ
ముతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల క్షత్రియునికి శౌర్యము
(మారత్వము), తేజస్సు (ప్రీతాపము), మొదలగునవి కమఃములు- తమ
స్వతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల వైశ్యునికి కృషి (వ్యవ

సా యము) మొదలగునవి కర్మములు- రజస్సత్తోగూడిన తమోగుణము ప్రధానముగాఁగల శూద్రునికి శుశ్రూష (పరిచర్య)యొ కర్మము- ఇట్లు గుణకర్మవిభాగముచొప్పున చాతుర్వర్ణ్యమును స్వజించుటకు నన్ను మాయావ్యవహారము న కర్తానుగానును, పరమార్థమున కర్తాకానివాఁడనుగానును, అవ్యయునిగానును, ఆనఁగా ఆసంసారినిగానును తెలిసికొనుము- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మ మొదలుస్తంభము (గడ్డి కాడ) వరకునుండు జగత్తంతయు నాచే సృజింపఁబడినది, రక్షింపఁబడుచున్నది, సంహరింపఁబడుచున్నది, అని యెఱుంగునది- నన్ను దానికి కర్తానుగానును అకర్తానుగానును తెలిసికొనుము- (తొయంశము ఉత్తరశ్లోకమున వివరింపఁబడును)- అని రామానుజభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్యమునఁగా నాలుగువర్ణముల సముదాయము. బ్రాహ్మణుఁడు సాత్త్వికుఁడు- క్షత్రియుఁడు సాత్త్విక రాజసుఁడు- వైశ్యుఁడు రాజసతామసుఁడు- శూద్రుఁడు తామసుఁడు- అనిగుణవిభాగము. శమోదయః (గౌరవ)రశ్శ్లో) ఇత్యాదిశ్లోకముచే కర్మవిభాగముచెప్పఁబడును. కర్త నైన నన్ను క్రియ(పరి)యందు అభిషేచములే కపోలుకలన అకర్తానుగాఁడెలిసికొనుము- అని మధ్వభాష్యము.

న మాం కర్మాణి లిప్సున్తి నమే కర్మఫలే స్పృహః |

ఇతి మం యోభిజానాతి కర్మభిర్న సబధ్యతే || ౧౮ ||

కర్మాణి మాం నలిప్సున్తి = కర్మములు నన్ను అంటవు- మే కర్మఫలే స్పృహః న = నాకు కర్మములఫలమును కోరిక లేదు- ఇతి మాం యః అభిజానాతి = ఇట్లు నన్ను ఎవ్వఁడు తెలిసికొనునో, సః కర్మభిః సబధ్యతే = వాఁడు కర్మములచేత కట్టబడఁడు.

ఎవ్వరికి నేను కర్తాను అనెడి యభిమానంబును కర్మములఫలముల యందు ఆశయునుకలదో, ఆసంసారులకు కర్మములు దేహములంగలు గఁజేయును-ఆరెండునులేని నన్ను కర్మములు అంటవు- మఱియెవ్వఁడైనను నేనుకర్తానుగాను, నాకుకర్మఫలమున కోరిక లేదు, అనుకొని నన్ను తనుగా తెలియఁమో, వాఁడును, కర్మములచే బంధింపఁ (కట్టబడఁడు)- అని శంకరభాష్యము.

ఈ విచిత్రసృష్టి మొదలగు కర్మములు (పనులు) నన్ను సంబంధించవు- అనఁగా దేవమనుష్యాదిసృష్టి వేదవ్రతములు గృహింపఁబడువారి పుణ్యపాపకర్మ విశేషములంబుట్టి వచ్చినవి- కాబట్టి నేను విచిత్రసృష్టి మొదలగు దానికి కర్మనుగాను- కరణకల్పేబరములతో గృహింకఁబడిన జీవులు సృష్టివలన కలిగిన భోగ్యములను వారివారి కర్మానుగుణముగా ననుభవించుదురు- కాబట్టి సృష్ట్యాదికర్మఫలంబునంగూడ వారికే కోరికగాని నాకు కోరికలేదు- ఇట్లు సృష్టికి కర్మనుగానును ఆకర్మనుగానును సృష్ట్యాదికర్మఫలపుంసంగము లేనివానిగానును నన్ను ఎవ్వఁడెఱుంగునో, వాఁడు కర్మయోగారంభమునకు ఓరోధులగు పాపీనకర్మములతో సంబంధించఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

నాకు కర్మఫలమందు (పరులకొఱకు) ఇచ్ఛమాత్రముకలదుగాని అభినివేశము లేదు- కొందఱు మకులగుచు గాని క్రిమముగానైనను సర్వముక్తిలేదు- అందుకు జీవులు అనంతముగలయె హేతువు- అనిమధ్వభాష్యము- ఫలముకలుగుకొఱకును దేనివలన పనస్సకకు విశ్లేషము కలుగునో అది అభినివేశము- అనిమాధ్వజీక.

ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వై రపి మముక్షుభిః |

కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వగతైః కృణిత్ ||

పూర్వైః మముక్షుభిరపి = పూర్వులైన మోక్షేచ్ఛులవారిచేతనను, ఏవం జ్ఞాత్వా కర్మ కృతమ్ = ఇట్లు తెలిసికొని కర్మము చేయఁబడినది. తస్మాత్ త్వమ్ పూర్వైః కృతం పూర్వతరం కర్మైవ కురు = అందువలన నీవు పూర్వులచేత చేయఁబడిన పురాణమైన కర్మమునే చేయుము.

నేను కర్మనుగాను, నాకు కర్మఫలమున కోరిక లేదు, అని తెలిసికొనఁబడి పూర్వులగు మముక్షువులచేతకర్మము చేయఁబడినది- కాబట్టి నీవొకడులచే చేయఁబడినకర్మమును, నీవు ఆగృహానములేనివాడవైనచో అంతఃకణశుద్ధికొఱకును, ఆగృహానము కలవాడవైనయెడల లోకసంగ్రహముకొఱకును చేయుము- అని శంకరాభాష్యము.

ఇట్లు తెన్ను తెలిసికొని పాపములన్నిటిని పోగొట్టికొనిన పూర్వమునుమునువులచే వె కర్మబుఁబడినకర్మము చేయఁబడినది- అ

దువలన నీవును ఇట్టిజ్ఞానముచే పాపములం బోగొట్టికొని పూర్వమును
ఏవస్థయందు, మనువు, మొదలగువారిచే జేయఁబడిన పురాతనకర్మ-
మును చేయుము- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానముకలిగినను కర్మమును చేయుటకు ఆచారముకలదు పూర్వ
తరం అనుదానికి పూర్వముకలిగినది అనియథాము- అనిమధ్వభాష్య
ము- జ్ఞానికి మోక్షముకలుగుట నిశ్చితమైనను అంతకుంటే నెక్కడు
మోక్షము కలుగుటకు కర్మముల నాచరించుట యాచారసిద్ధము- అని
మాధ్వటికగో వివరింపఁబడినది.

కిం కర్మ కి మకర్గేతి కవయో వ్యత్ర మోహితాః |

తత్రే కర్మ ప్రవత్సౌమి య జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసే శుభాత్ ||

కర్మ కిమ్ = కర్మము ఏది, అకర్మ కిమ్ = అకర్మము ఏది, ఇ
త్యత్ర కవయోఽపి మోహితాః = అనునీషయమున పండితులును మో
హమును చెందిరి- తత్ తే కర్మ ప్రవత్సౌమి = అందువలన నీకు
కర్మమును చెప్పెదను- యత్ జ్ఞాత్వా శుభాత్ అశుభాత్ మోక్ష్యసే
దేసిని తెలిసికొని సంసారమునుండి విడుదలను పొందఁగలవో.

అకర్మ మనగా కర్మయైన ఆత్మయొక్క తత్త్వజ్ఞానము- చే
యవలసిన కర్మమును దానిలోజేరిన జ్ఞానమును ఎట్టివి, అనన్తం
శమున పండితులకూడ వెలులగువన్నారు- ఇట్లు అంతర్గతమైన
జ్ఞానముగల కర్మమును నేను నీకు చెప్పెదను- దేనివలన సంసారము
నుండి విడువఁబడుచువో- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మణో హ్యపి బోధవ్యం బోధవ్యంచ వికర్మణః |

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః || ౧౭ ||

కర్మణోపి బోధవ్యం (శత్ర్యమ్ అస్తిహి) = కర్మమునకును తెలి
యఁబడఁదగిన (స్వరూపము కలదుగదా)- వికర్మణశ్చ బోధవ్యమ్
(అస్తి) = వికర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- అకర్మణశ్చ
బోధవ్యమ్ (అస్తి) = అకర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- క
ర్మణః గతిః గహనా = కర్మముయొక్క విధము తెలియశక్యముకానిది-
కర్మమనగా శాస్త్రముచే విధింపఁబడినది- వికర్మమనగా శా
స్త్రముచే నిషేధింపఁబడిన కర్మము- అకర్మమనగా కర్మములంజేయ

[౧౦౦]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

క యూగకుండుట- వీనియొక్క- తత్త్వము తెలియశక్యమున నది- అని శంకరాభాష్యము.

కర్మమనఁగా మోక్షసాధనమైనది. వికర్మమనఁగా నిర్వృతమిది క కామ్యరూపముచేతనును దానికి సాధనములగు ద్రవ్యసంపాదనాది రూపములచేతనును అనేకవిధములయినకర్తృము- అకర్మ మనఁగా జానము- వికర్మమున తెలియవలసినది ఏది అనఁగా,--నిత్యనైమిత్తిక కామ్య ద్రవ్యాణాదికర్మమున ఫలభేదములవలన వచ్చిన నానావిధత్వమును విడిచి మోక్షమే ఫలము అగునట్లు ఏకశాస్త్రార్థత్వమును అనుసరించునముచేయుట- ఇది, వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః (అ॥ ౨౧ శ్లో॥) అను శ్లోకమునవివరింపబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్తృవికర్మములు విహితనిష్ఠికర్మములు- అకర్మమనఁగా కర్మమును చేయకపోవుట- అనివిధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యోకర్మ యః పశ్యే దకర్మణిచ కర్మ యః |
స బుద్ధిమాన్మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్సకర్మకృత్ ||
యః కర్మణి ఆకర్మ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు కర్మమున ఆకర్మమును చూచునో, యః అకర్మణి కర్మచ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు అకర్మమున కర్మమును చూచునో, సః మనుష్యేషు బుద్ధిమాన్ = వాఁడు మనుష్యులలోను బుద్ధిమంతుఁడు- సః యుక్తః = వాఁడు యోగముకలవాఁడు- సః కృత్సకర్మకృత్ = వాఁడు అన్నికర్మములంజేయువాఁడు.

కర్మమనఁగా లోకులుచేసెడి వ్యాపారము(పని)- అకర్మమనఁగా లోకులు పనులుచేయక ఊరఁయుండుట. అనఁగా నేను పనులేమియును లేక సుఖముగానున్నాననుకొనుట. ఈరెండును అవిద్య(అజ్ఞానము) వలన ఆశ్మకుకలిగిన అధ్యాసమనెడిసంసారభ్రాంతిలో చేసెననియె-అర్మకు ఒకక్రియకు(పనికి) కర్త (Agent)యగుటయ నెడు కర్తృత్వము, లేదు- కాబట్టి లోకులు చేసెడిపని ఆశ్మయొక్క కర్మము కాదనియు, అట్లే, పనులు లేక సుఖముగానున్నాననుకొనుట, నేను ఊన్నాను అని కర్తృత్వముతోఁ గూడియుండుటచేత కర్మమే యనియును, ఎవ్వఁడెఱుంగునో, వాఁడు పండితుఁడును, యోగియును, అన్ని కర్మములనును చేసినవాఁడును. ఒక్క యోగ కొండబడమల నెక్కి-ఒకొని

నదిలో పోవుచుండఁగా దానిలోనున్న వానికి స్థిరముగా నుండెడి కొండలు చెట్లు మొదలగునవి ఎదురుగా వచ్చు చున్నట్లును, పడవలోనున్నవాండు స్థిరముగానున్నట్లును కనుబడును. విమర్శించినచో వచ్చుచున్నట్లు తోచెడి వృక్షములయందు కదలిక లేకపోవుటయు, నిలుకడగానున్నట్లు తోచెడి యోడ మనుష్యులయందు నడకయును తెలియును. ఇందు వచ్చుచు నెడి కదలిక కర్మమునకును, నిలుకడగానుండుట యనెడు కదలిక లేకపోవుట అకర్మమునకును దృష్టాంతము. అని శేషకర భాష్యము

అకర్మమునఁగా కర్మముకానిదగు జ్ఞానము- కర్మముండగ నెయ్యార్య స్వరూపజ్ఞానమునును, జ్ఞానముండగ నెకర్మమునును, ఎవ్వఁడెఱుఁగునో వాఁడు బుద్ధిమంతుఁడు; అనఁగా శాస్త్రార్థము నంతయు నెఱిగినవాఁడు- వాఁడె యుత్తుఁడు; అనఁగా మోక్షమునకుఁగొనినవాఁడు- వాఁడె యన్ని కర్మములం జేసినవాఁడు; అనఁగా శాస్త్రార్థమునంతయు జరిపినవాఁడు- కర్మజ్ఞానములు రెండు నొక్క దాని తోనొకటి చేరియుండవలయుననుట- అని గామానుజభాష్యము.

అకర్మ అనునప్పుడు ఆ అనునది విష్ణువును చెప్పును- కాన విష్ణువుయొక్క కర్మము(వని) అని యర్థము- కర్మముచేయఁబడిన దగుచుండఁగా, అది భగవంతుని కర్మము, చిత్పీఠిబింబమైన నాకు గప్పితముగాఁగ తృణములేదు, అని యెవ్వఁడు తలంచునో; అకర్మ అనువానికి జీవుని పనులు లేని నిద్రమొదలగు కాలమందు అని యర్థము; జీవుడు పనిచేయక పడియుండు నిద్రాదిసమయములయందును భగవంతునికి సృష్టి మొదలగు కర్మము కలననియు నేవ్వఁడు తలంచునో; వాఁడు మనుష్యులలోఁ బామరుఁడుకానివాఁడు- వాఁడె యోగముతోఁగూడినవాఁడు- వాఁడె అన్నికర్మములంజేసినవాఁడు, అన్నికర్మములంజేయకపోయినను అన్నికర్మములం జేసినవైఁగలిగెడు మోక్షఫలము కలుగుననుట- అని మధ్వభాష్యము.

యస్య సర్వే సమాశమ్భాః కామగుంకల్పవజితాః॥
జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం త మాహుః పశ్యేతం బుధాః॥౧౯॥
యస్య సర్వే సమాశమ్భాః కామగుంకల్పవజితాః=ఎవ్వనియొక్క

అన్ని కర్మములును కామములును సంకల్పములును లేనివో, బుధాః జ్ఞానాగ్నిదగ్గరక్షార్థం తం పశ్యేత్ తమ్ ఆహుః=పండితులు జ్ఞానము నెడియగ్నిచేతవహి-పరిణతకర్మములుగల ఆతని పండితునిగా చెప్పుచున్నారు.

కామములకు కారణములైనవి సంకల్పములు- ఈరెండను లేనివాడై, ప్రకృతి మార్గమున నున్నవాడు లోకసంగ్రహముకొఱకును, నివృత్తి మార్గముననున్నవాడు తాను బ్రదుకుటకుమాత్రంబును, పనులు చేయును- జ్ఞానమనగా వెనుకటిశ్లోకములోఁజెప్పఁబడినది- అని శంకరభాష్యము- కామ మనగా ఫలమును కోరుట- సంగ్రహమనగా నేను చేయుచున్నాను, అనెడి కర్మత్వాభిమానము- అని మధుసూదనటీక.

సమాగ్రభములు అనగా ద్రవ్యమును సంపాదించుట మొదలగు లోకీకవ్యాపారము లతోఁగూడిన నిశ్చలనైమిత్తిక కామ్యకర్మముల ఆగ్రంభములు- కామ మనగా ఫలసంగము- సంగల్పమనగా ప్రకృతితోను ను దానిగుణములతోనును ఆశ్చను ఏకీభవించజేసి తలంచుట- జ్ఞానమనగా కర్మకారణమున మైన ఆత్మజ్ఞానము- దీనివలన కర్మమునకు జ్ఞానాకారత్వము సంగభవించుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము

ఇతి నైమిత్తికములు ఈ వెనుకటిశ్లోకముయొక్క ప్రపంచమే- అనిమధ్యభాష్యము- ఇది వాకు కావలయుననెడు ఫలసంగము కామము- ఇది చేసెననను కర్మకారణము సంకల్పము- అనిమాధ్వటీక-

త్యక్త్వా కర్మకలహాశ్చక్రం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః |

కర్మకల్యాణిప్రవృత్తౌపి నైవ కిచ్ఛి త్కరోతి సః || ౨౦ ||

కర్మకలహాశ్చక్రం త్యక్త్వా=కర్మములందునుఫలములందును ఆసక్తిని విడిచి, కర్మకల్యాణి అభిప్రాయతోఁపి నిత్యతృప్తః నిరాశ్రయః=కర్మముందు ప్రవర్తించినవాడైనను నిర్భయమైనప్పటికలవాడును ఆధారములేనివాడును ఎవ్వఁడో, సః కిచ్ఛిత్ నకరోత్సేవ=వాడు ఒక్కదానిని చేయుచున్నవాడై.

దేనిని ఆశ్రయించి ఫలమునుకోరునో అది ఆశ్రయము (అది చేసేహం ద్రియావీకము- అని మధుసూదనటీక)- అది లేనివాడు నిరాశ్రయుఁ

దు సంన్యాసియగువాఁడు బ్రతుకుటకుమాత్రము కర్మములను జేయును- సంన్యాసికానివాఁడును కర్మములను ప్రయోజనము లేదని తెలిసికొని కర్మములను వాని సాధనములతోగూడ విడిచినవాఁడైనను లోకసంగ్రహార్థమే కర్మములను చేయును- వాని కర్మముగూడ జ్ఞానము నెడి యగ్నిచే దహింపబడినదై అకర్మమే యగును- అని శంకరభాష్యము.

నిత్యమైన తనయాత్మయందు తృప్తినిచేంచినవాఁడు నిత్యతృప్తుఁడు- అస్థిరమైన ప్రకృతియందు ఆశ్రయబుద్ధిలేనివాఁడు నిరాశ్రయుఁడు- ఇట్టివాఁడు కర్మములయందు ప్రవర్తించినను కర్మవ్యాజమున జ్ఞానాభ్యాసమును చేయుచున్నాఁడుగాన కర్మమును చేయనివాఁడే అని రామానుజభాష్యము.

ఆనన్దమ్ = సేవామును- నిత్యతృప్తుఁడునిరాశ్రయుఁడనైనఈ శ్వరునితో సమానమైన యాపముకలవాఁడనైతి ననుకొనువాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

నిరాశీ శ్చతచిత్రాత్కా త్యక్తసర్వపరిగ్రహః |

శారీరం కేవలంక ర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కల్పివమ్ || ౨౧ ||

నిరాశీ = ఆశలులేనివాఁడును, యత్చచిత్రాత్కా = నియమింపబడిన చిత్తమును ఇంత్రీయంబులును కలవాఁడును, త్యక్తసర్వపరిగ్రహః = ఏడువఁబడిన అన్నిపట్టుదలను కలవాఁడునై, కేవలం శారీరం కర్మ కర్షణ = కేవలమైన శరీరసంబంధియగు కర్మమును చేయుచున్నవాఁడై, కల్పివం నాప్నోతి = పాపమును పొందఁడు- సంపారమును పొందఁడునుట..

శారీరమనఁగా శరీరము నిలుచుటమాత్రము ప్రయోజనము గాఁగల భిక్షాటనాదికము- అని శంకరభాష్యము.

నిరాశీ = ఫలోద్దేశములేనివాఁడు- పరిగ్రహమునఁగా శ్రకృతియందును పాశ్చాత్యములయందును ముచుకారము- కేవలశారీర కర్మమనఁగా జ్ఞానివృత్తి లేనివట్టి కర్మయోగము- దీనివలన అత్యుద శోభము కలుగుననుట అని రామానుజభాష్యము.

ఈశోక్తము కామాదులను విడుచుటకు ఉపాయమును చెప్పుచు

[౧౦౪]

గీతాభాష్యత్రయ సారము

బుద్ధి- నియమింపబడిన బుద్ధియును మనస్సును కలవాడగుటచే ఆశ-
లేనివాడై- చరిత్రహామును విడుతుటయనగా అభిమానము లేకపోవుట-
ఇట్టివాడు కర్మములవలనఁగలిగెడి పాపమును పొందడు. అనిమధ్య
భాష్యము.

యద్యచ్ఛా లాభసంతుష్టో ద్వద్వాతీతో విమతః॥

స మస్మిన్ధా చ సద్ధా చ కృత్వాఽపి న నిబధ్యతే॥౧౨॥

యద్యచ్ఛాలాభసంతుష్టః = తనంత వెకిలినిలాభముచేసంతోషించిన
వాడును, ద్వద్వాతీతః = తోడ్పాడిద్వంద్వములనుమించినవాడును, వి-
మతః = మాత్సర్యము లేనివాడును, సద్ధా అసద్ధా చ సమః = కలిమి-
యందును తేమియందును సముండును (అయినవాడు), కృత్వాఽపి
ననిబధ్యతే = కర్మములను చేసినను బంధమునుపొందడు.

విమత్సరుడనగా వైరబుద్ధిలేనివాడు- ఇట్టివాడు భిక్షులవాది క-
ర్మమును చేసినను, కర్మకర్తాభిమానము లేకపోవుటచే, చేయనివా-
డై- అనికంకరభాష్యము.

సిద్ధసిద్ధులయందు సముండు అనగా తాను చేయుచుండెడి యు-
ద్ధాదికర్మములలో యెము చచ్చినను అపజయముచచ్చినను స-
మానమైన చిత్తముకలవాడు- ఇట్టివాడు జ్ఞానములేక చట్టి క-
ర్మమును చేసినను సంపారమును పొందడు- అనిరామానుజా-
భ్యము.

ఈశ్వరము నియమింపబడిన బుద్ధియును మనస్సునుకలవారి శ్మ-
హాపమును చెప్పును- సిద్ధసిద్ధులలో సముండగుటను ద్వంద్వాతీతు-
డగును- అని మధ్యభాష్యము.

గతసజ్జన్య ముక్త్యన్య జ్ఞానావస్థితచేతసః॥

యజ్ఞాయ చరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవీరియతే॥౧౩॥

గతసజ్జన్య ముక్త్యన్య జ్ఞానావస్థితచేతసః = సంగములేనివాడును వి-
డుదబడినవాడును జ్ఞానమందునిలిచియున్న మనస్సుకలవాడును, య-
జ్ఞాయ కర్మ అరతః = యజ్ఞము(జరుగుట)కొరకు కర్మమును చే-
యుచున్నవాడననివాది, సమగ్రం కర్మ ప్రవీరియతే = సమస్త
మన కర్మమును అచగించును- అనగా వశ్యంబుచున్నదియగుట

ఈశ్లోము బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినను ఒకానొకనిమిశ్రమువలన సం
న్యాసము లేకుండెడి వానింగూర్చినది- ఈతఁడె త్యక్తాకర్మఫలాన
జ్ఞమ్ (రతి||౨౦||శ్లో) అనుశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు- ముక్తుఁడనఁగా
పుణ్యపాపసంబంధము లేనివాఁడు. సమగ్రమైనకర్మము అనఁగా ఫల
ముతోఁ గూడిన కర్మము అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మజ్ఞానము కలవాఁడగుటచే మిగిలినవానియందు సంగము లేనివాఁ
డు, గతసంగుఁడు- అన్ని పరిగ్రహములచేతనును విడువఁబడినవాఁడు
ముక్తుఁడు. కర్మ సమగ్రం (యథాతథా) ప్రవీలీయతే = బంధకమగు
ప్రాచీనకర్మము నిశ్చేదముగా వ్రయించును- అని రామానుజభాష్య
ము.

ఫలస్నేహము లేనివాఁడు గతసంగుఁడు- ముక్తుఁడనఁగా శరీరా
ద్యభిమానము లేనివాఁడు- జ్ఞానావస్థితచేతసుగఁడు అనఁగా పరమేశ్వ
ర జ్ఞానము కలవాఁడు- అని మధ్యభాష్యము.

.బ్రహ్మర్పణం బ్రహ్మహవి ర్బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతమ్ |

బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మ సమాధినా || ౨౪ ||

ఆర్పణం బ్రహ్మ = హోమామసాధనము బ్రహ్మము- హవిః బ్రహ్మ =
హవిస్సు బ్రహ్మము- బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతం బ్రహ్మ = బ్ర
హ్మస్వరూపమైనయిన్నియందు బ్రహ్మము చేత నైన హోమము బ్ర
హ్మము- బ్రహ్మకర్మ సమాధినా తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మైవ = బ్రహ్మ
స్వరూపమైన ముగియదు సమాధిగల పొనిచే పొందఁబడినది బ్ర
హ్మమే.

లోకసంగ్రహారథము కర్మము చేయువాఁడును బ్రహ్మజ్ఞానము కల
వాఁడై కర్మతత్సాధనములన్నియు బ్రహ్మమయని యెఱింగి కర్మము
లను చేసినయెడను అది ఆత్మమే యగును- సర్వకర్మసంన్యాసికి
కర్మము లేకపోయినను కర్మసంబంధియైన అర్పణాదికమంతయు బ్ర
హ్మమే- అనిశంకరభాష్యము.

బ్రహ్మర్పణమ్ బ్రహ్మహవిః బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతమ్ =
బ్రహ్మైవ ముములగు హోమామసాధనములుగల బ్రహ్మమయమగుహవి
స్సు బ్రహ్మమయమయినయిన్నియందు బ్రహ్మమైన తత్చేత హోమా

[౧౦౬]

గీతాభాష్యత్రయ సారము

మము చేయఁబడినది- అని సమస్త కర్మమును బ్రహ్మస్వరూపమున గ్రహింపజేయుటచేత బ్రహ్మమయమని యెవ్వఁడు తలంచునో, వాఁడు, బ్రహ్మకర్మ సమాధి- వాణిచేత, బ్రహ్మస్వరూపమును బ్రహ్మయమైన నీనయా స్వరూపమే పొందఁబడఁదగినది- మోక్షముంగోరువానిచే జేయఁబడనకర్మము పరబ్రహ్మస్వరూపమనెడి యనుసంధానము (తలంపు)తోఁ గూడియుండటమే జ్ఞానాకారమై ఆత్మజ్ఞాన ముగియఁబడెను అత్యంత బోధనసాధన మగును- అని రామానుజ భాష్యము. ఈ రామానుజ సిద్ధాంతములో భగవంతునికి మిగిలిన చేతనాచేతనములన్నియు శరీరములు- వానికి భగవంతుఁడు శరీరి(ఆత్మ)- ఇట్టి శరీరశరీరిభావమును పట్టి యే మిగిలినవదాభావములన్నియు బ్రహ్మమనుట- అనియెఱుంగునది.

పాపముసాధనములన్నియు బ్రహ్మమనుట, బ్రహ్మస్వరూపమైన సమస్త కలవియగుటవలన- సమాధితోఁగూడ బ్రహ్మమే కర్మము- ఇట్లు భగవంతుఁడొక్కఁడే స్వతంత్రుఁడు, మిగిలినదంతయువాఁడయినదనము, అను జ్ఞానముకలవాఁడే వెనుకటి స్తోత్రమునఁ జెప్పఁబడిన జ్ఞానావస్థితచేత ముగియఁ- అని మధ్యభాష్యము.

దైవమే వాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యపాసలే।

బ్రహ్మగ్నావపరేయజ్ఞం యజ్ఞేనై వోపజుహ్వతి॥౨౫॥

అపరే యోగినః దైవం యజ్ఞమేవ పర్యపాసలే=కొందఱు కర్మానిష్ఠులు దేవసంబంధియగు యజ్ఞమునే ఆచరింపుచున్నారు- అపరే బ్రహ్మగ్నో యజ్ఞేనైవ యజ్ఞం ఉపజుహ్వతి=రుతికొందఱు బ్రహ్మమనెడియన్నియందు యజ్ఞముచేతనే యజ్ఞమును పాపముచేయుచున్నారు.

దేవతలనుగూర్చి యజ్ఞములంజేయువారే కర్మానిష్ఠులు- ఉత్తరాధ్యాయంలో యజ్ఞశబ్దము ఆత్మను చెప్పును- ఈ యుపాధితోఁ గూడి నయాత్మనుగూర్చి పరబ్రహ్మ స్వరూపముగాఁ దలంచువారు బ్రహ్మచారముగల సంన్యాసులు- అని శంకరభాష్యము.

దైవయజ్ఞమనఁగా దేవాగ్రహనయాపంబగు యజ్ఞము- దీనినాచరించు వారు ఒకవిధమైన కర్మయోగులు- ఉత్తరాధ్యాయమున యజ్ఞమ్ అనునది హవిస్సును) కుగ్ర మొదలగు యజ్ఞసాధనములం జెప్పును- వెనుకటి

శ్లోకమునఁజెప్పఁబడినట్లు జ్ఞానాకారమగు కమలాము నాభరించువారు ఒకవిధమగు కమలయోగులు- అని రామానుజభాష్యము.

దైవమ్=భగవంతుని, యజ్ఞం(యథాతథా) పర్యుపాసతే=యజ్ఞ (మగునట్లుగా) ఉపాసన చేయుచున్నారు- భగవదుపాసనమే యజ్ఞ మనుట. యతులకు ఇంతకంటె వేఱు యజ్ఞము లేదు- యజ్ఞేన యజ్ఞ మేన ఉపజాహ్వతి=ప్రసిద్ధమైనయజ్ఞముచేతనే భగవంతునింగూచి శామామము చేయుచున్నారు- (వీరు వానప్రస్థులు- అని మాధ్వ టీక) అనిమాధ్వభాష్యము.

శ్రోత్రాదీ నీర్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జహ్వతి|

శబ్దాదీన్ విషయానన్య ఇన్ద్రియాగ్నిషు జహ్వతి||౨౬||

అన్యే సంయమాగ్నిషు శ్రోత్రాదీని ఇన్ద్రియాణి జహ్వతి=ఇతరు లు ఇంద్రియనియమనముల నెడియ గులయందు శ్రోత్రముమొదల గు ఇంద్రియములను శామామముచేయుచున్నారు- అన్యే ఇం ద్రియాగ్నిషు శబ్దాదీన్ విషయాన్ జహ్వతి=అన్యులు ఇంద్రియ ములనెడియగులయందు శబ్దముమొదలగు విషయములను శామా మముచేయుచున్నారు.

ఇంద్రియములు అనేకములుగాన వాని నియమించుటలును అనేక ములుగాఁ జెప్పఁబడినవి. కొందఱు ఇంద్రియములను నియమించుట యే శామామమని తలంతురు- మఱికొందఱు ఆవిరుద్ధమైన విషయ ములను అనుభవించుటయే శామామమనితలంతురు- అని శంకరభా ష్యము.

కొందఱు కమలానిష్ఠులు శ్రోత్రాదీంద్రియములను నియమించుట యందె ప్రయత్నము చేయుదురు- మఱికొందఱు కమలానిష్ఠులు శబ్దా దీవిషయములను అనుభవించుచును శబ్దాదీవిషయములయందు ఆత్యస క్తినినివారించుటయందు ప్రయత్నము చేయుదురు- అని రామానుజ భాష్యము.

ఈ శ్లోకమున పూర్వార్థము ఇంద్రియనియమనము చేసెడి నై ష్ఠికల హ్యచారిని గూచినది- ఉత్తరార్థము యుక్త విషయానుభ వముచేసెడి గృహస్థునిలగూచినది- అనిమాధ్వటీక.

సర్వాణ్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే।

ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జహ్వతి జ్ఞానదీపితే॥౨౭॥

అపరే = మఱికొందఱు, సర్వాణి ధ్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చ = సమస్తములైన ఇంద్రియ వ్యాపారములనును ప్రాణముల వ్యాపారములనును, జ్ఞానదీపితే ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జహ్వతి = జ్ఞానముచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన ఆత్మసంయమమనెడియోగాగ్నియందు హోమావసానము చేయుచున్నారు.

ప్రాణకర్మములనఁగా ప్రాణవాయువుయొక్క వ్యాపారములగు ఆవయవములనుముడుచుట, చాచుట, మొదలగునవి. ఆత్మవిషయమగు సంయమము (సమాధి) అనెడి యోగము - అదియె అగ్ని - దీనికి జ్ఞానము, దీపమునకు చమురువంటిది - అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మసంయమమనఁగా మనస్సును నియమించుట - మనస్సునకు ఇంద్రియ వ్యాపారములయందును ప్రాణవ్యాపారములయందును ఆసక్తిఁ బ్రసంగుచుటకై పరియత్నము చేయువారు - అని రామానుజభాష్యము.

ఆత్మసంయమమనెడి ఉపాయాగ్నియందు - అనిమధ్వభాష్యము

ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథా౨౮౯।

స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ స్సంశితవ్రతాః॥౨౯॥

యతయః సంశితవ్రతాః అపరే ద్రవ్యయజ్ఞః = పయత్నముకలవారును తీర్థమైనవ్రతముకలవారునగు మఱికొందఱు ద్రవ్యయజ్ఞముకలవారు - (అపరే) తపోయజ్ఞః = (మఱికొందఱు) తపస్సనెడియజ్ఞముకలవారు - తథా అపరే యోగయజ్ఞః = అట్లే (మఱికొందఱు) యోగమనెడియజ్ఞముకలవారు - (అపరే) స్వాధ్యాయజ్ఞః = స్వాధ్యాయజ్ఞంబును, యజ్ఞశ్చ = (మఱికొందఱు) స్వాధ్యాయయజ్ఞంబును, యజ్ఞంబునుకలవారు.

ద్రవ్యయజ్ఞులనఁగా పుణ్యతీర్థములయందు ధనమును వినియోగము చేసి దానిని యజ్ఞమని తలంచువారు - యోగయజ్ఞులు ప్రాణాయామాదియజ్ఞముం చేయువారు - వేదాధ్యయనము చేయువారు స్వాధ్యాయయజ్ఞులు - శాస్త్రార్థజ్ఞానము కలవారు జ్ఞానయజ్ఞులు. అని శంకరభాష్యము.

యొక్కముగా ద్రవ్యములనుపంపాడించి, దేవతలుం గూర్చిన దానములయందును యోగములయందును హేమామములయందును ద్రవ్యము చేయువారు ద్రవ్యయజ్ఞులు. కృత్రిమాద్వాయోగోపవాహుయందు నివృత్తలవారు తపోయజ్ఞులు. పుణ్యతీర్థములను పుణ్యస్థానములను పొందుటకు ప్రయత్నముచేయువారు యోగయజ్ఞులు. వేదాధ్యయనాభ్యాసమునందును తదభ్యాసాభ్యాసమునందును అసక్తికలవారు వరుగును స్వాధ్యాయయజ్ఞులును జ్ఞానయజ్ఞులును- అనిరామాపజ్ఞాప్యము.

ద్రవ్యమును హేమామముచేయువారు ద్రవ్యయజ్ఞులు- ఈతపస్సు నెడిహాపస్సును ఆత్మహక్తియందు ఆభిహక్తియొక్క పూజకొరకు హేమామము చేయుచున్నాను అనుకొనువారు తపోయజ్ఞులు- అర్పణము నె హేమామముని తలంచుట- అని మధ్వభాష్యము.

అపానే జహ్వతి పాణం పాణేపానం తథాపరే।

పాణాపానగతి రుద్ధ్వా పాణాయామపరాయణాః॥౨౯॥

అపరే నియతాహారాః పాణాన్ పాణేషు జహ్వతి।

(అపరే) అపానే పాణం జహ్వతి=(మరికొందఱు) అపానవాయువులో ప్రాణవాయువును హేమామముచేయుచున్నారు- తథా అపరే ప్రాణే అపానం (జహ్వతి)=అట్లు మఱికొందఱు ప్రాణవాయువునందు అపానవాయువును (హేమామముచేయుచున్నారు)- (అపరే) పాణాపానగతి రుద్ధ్వా-ప్రాణాయామపరాయణాః (భవంతి)=మఱికొందఱు) ప్రాణాపానములనడకను నిలిపి ప్రాణాయామమును జ్ఞాముగాంగలవారు (అగుచున్నాడు)- అపరే నియతాహారాః(సంతః) ప్రాణేషు ప్రాణాన్ జహ్వతి=ఇతరులు నియమింపబడిన(తగ్గింపఁబడిన)యాహారముకలవారు(అగుచు) పాణములయందు ప్రాణమును హేమామముచేయుచున్నారు-ప్రాణాయామముచేయునప్పుడు మొదట రెండువముక్కుచెరచును మూసే ఒక్కముక్కుచెరచులోనుండి గాలిని లోపలకుపీల్చెదరు- దీనికి పూరకమని పేరు- తరువాత కొంతసేపు రెండుచెరములను విడిచి గాలిని లోపల నిలిపెదరు- ఇదివ్రంభకమనఁబడును- తరువాత పీరిదినచెరముగాక రెండువచెరమువెంటను

చిగించిన గాలిని మెల్లగా తెలుపలకు విడిచెదరు- దీనికి రేచకమని పేరు- ఇందు ఆపానే జహ్వతి ప్రాణమ్ అని పూరకంబును, ప్రాణె ౭పానంతభావరే అని రేచకంబును, ప్రాణాపానగతీరుద్ధాఅని కుంభకంబును చెప్పబడినవని యెఱుంగునది.

వోఁడఁగాని ముక్కునఁగాని వాయువును వెలుపలకు వదలుట ప్రాణగతి- అట్లుగాక లోపలకు పీల్చుట ఆపానగతి- ప్రాణములను ప్రాణములలో హేమామము చేయుటయనఁగా ఒక్కొక్కవాయువును జయింపుచు జయింపఁబడినవాయువులో మిగిలిన వాయువును ప్రవేశపెట్టుట- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రాణాయామవరాయణాః నియతాహారాః అనునవి ముగ్ధురికిని అన్వయించును- ప్రాణాపానగతీ రుద్ధాప్రాణాన్ ప్రాణేషు జహ్వతి=ప్రాణాపానగతులను నిలిపి ప్రాణములను ప్రాణములలోనే హేమామముచేయుచున్నారు (సర్వపా)ణములను ఏకీభవింపఁజేయుచున్నారు)- అని కుంభకము చెప్పబడినది- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రాణమును ఆపానములోనును ఆపానమును ప్రాణములోనును హేమామము చేయుట కుంభకమునె తెలియఁజేయును- నియతాహారుడగుటను ప్రాణములు శోషించుట(ఇగురుట)వలన ప్రాణములను ప్రాణములలో హేమామము చేయుచున్నాడు- ప్రాణములను ప్రాణములలో హేమామము చేయుటను, యచ్చద్వాజ్ఞనసిప్రాజ్ఞః (కథ. ౩- ౧౩) అనుశ్రుతిలోఁజెప్పబడినరీతి నెనఁజెప్పించుచును- అని మధ్వభాష్యము.

సర్వేష్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞత్వపితకల్పహః॥౩౦॥

యజ్ఞశిష్టా మృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమ్॥

నాయం లోకోన్యాయజ్ఞగ్య కుతోన్యః కురుసత్॥౩౧॥

ఏలే సర్వేష్యే=ఏరు అందఱును, యజ్ఞేదః యజ్ఞత్వపితకల్పహః యజ్ఞశిష్టామృతభుజః = యజ్ఞమునెఱిగినవారును యజ్ఞముచేసేగొట్టబడినపాదముకలవారును యజ్ఞమునమిగిలినఅమృతమునుఅనుబంధించువారునై, సనాతనం బ్రహ్మ యాన్తి=కొత్తరమైన బ్రహ్మమును పొందుచున్నార్యు (హే) కురుసత్తు! అయజ్ఞగ్య ఆయం లోకః నాన్తి

=(ఓ) కారణశ్రేష్ఠుఁడా ! , యజ్ఞములేనివానికి ఈలోకము లేదు-
అన్యః కుతః (అస్తి)=మఱియొకలోకము దేనివలన కలుగును?
యజ్ఞములు చేయఁగా మిగిలిన శేషమునకు అన్యతనని పేరు .

యజ్ఞశిష్టావృతభువి=యజ్ఞములుచేయఁగామిగిలినకాలమున ఆ యజ్ఞ శేషమును తినుచున్నవారై- మోక్షేచ్ఛుకలవారై యజ్ఞములనుచేసి నయెడను కాలక్రమమున మోక్షమును చెందుదురు- అని శంకరభాష్యము.

ఏవం బహువిధా యజ్ఞా విరతా బ్రహ్మణో ముఖే|

కర్మజాన్ విద్ధి తాన్ సర్వాన్ ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే
ఏవం బహువిధాః యజ్ఞాః=ఇట్లు పలువిధములగు యజ్ఞములు,
బ్రహ్మణః ముఖే విరతాః= బ్రహ్మముయొక్క ముఖమున వ్యాప్తములైయున్నవి- తాన్ సర్వాన్ కర్మజాన్ విద్ధి=వానిని అన్నిటిని కర్మములచేబుట్టినవానినిగాను ఎఱుఁగుము-ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే=ఇట్లు తెలిసికొని మోక్షముంజెందఁగలవు.

బ్రహ్మముఖంబునను అనఁగా వేదద్వారంబుననుట - వేదద్వారంబున తెలియఁబడుచున్నవిగాన బ్రహ్మముఖంబున వీసిర్గఁబులైనవియనిచెప్పఁబడును- కర్మజములుఅనఁగా కాయకవాచిక మానసవ్యాపారంబులవలనఁ గలిగినవి- అనఁగా ఆత్మనిర్వాహారండుటను ఇవి ఆత్మనలనఁబుట్టినవి కావనుట- ఇవి నావ్యాపారములుకావు, నేనునిర్వాహారుఁడనుగదా, అని తెలిసికొనువాఁడు సంతోషపువిడుదలం బొందును - అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞములనఁగా కర్మయోగములు - బ్రహ్మముయొక్క-ముఖంబున (వేదాంతమునందు అనిరామానుజీయటీక-) వ్యాపించియున్నవి అనగా, ఆత్మయాథాస్యసాగ్రిప్తి సాధనములుగాఁజెప్పఁబడియున్నవి- కర్మములనుగాను అనఁగా నిత్యము ఆచరింపఁబడుచున్న నిత్యనైమిత్తికకామ్యకర్మములవలనఁబుట్టినవానిగాననుట - వెనుకఁజెప్పినప)కాముగా వాచరించి మోక్షముం జెందఁగలవు - అనిరామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మణః ముఖేవిరతాః=పరమాత్మయొక్క ముఖమునవిస్తరించియున్నవి(అనఁగాపరమాత్మభోగ్యములు అనుట అనిమాధ్వటీక)- కర్మ

[100]

గీతాభాష్యశ్రీ సారము

జములు అనగా మానసవాచిక కాయక కర్మముల కలనం కలిగినవి- ఇట్లు
తెలిసికొని ఆకర్మములంజేసి మోక్షమును చేందగలవు - మోక్షముకొ
టకు, యుక్తమును విడిచి మతియొకదానిని చేసినను, అదియు కర్మ మొక
దా- కాఁబట్టి విహిత మైనదానిని విడ వఁగూడదు - అనిమధ్యభాష్యము.

శ్రీయాన్ ద్రవ్యమయా దృష్టాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప |

సర్వం కర్మాఖలం పాథక జ్ఞానే పరిసమాప్యతే || 33 ||

(హే) పరంతప (హే) పాథకా = (ఓ) శత్రువులను తపింపఁజేయువాఁడా
(ఓ) యజ్ఞుఁడా, ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః శ్రీ
యాన్ = ద్రవ్యములతోఁజేరినయశఃముకంటె జ్ఞానయజ్ఞము మంచిది-
అఖలం సర్వం కర్మ = అఖలమును సమస్తముకైన కర్మము, జ్ఞానే పరి
సమాప్యతే = జ్ఞానమున పూర్తి చేయఁబడుచున్నది.

ద్రవ్యమయమనఁగా ద్రవ్యమనెడిపాథనముచేత పాథింపఁబడఁదగి
నది- ద్రవ్యయజ్ఞముఫలమును కలుగఁజేయును- జ్ఞానయజ్ఞముఫలమును
కలుగఁజేయదుగాన ద్రవ్యయజ్ఞము కంటె శ్రేష్ఠము- అఖలమనఁగా పృ
తిబంధింపఁబడినది- కర్మ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే అనుదానికి కర్మము జ్ఞా
నమున సంతర్భించుచున్నది- అనియథాము- (శ్లో ౨ ఆ|| ౪౬ శ్లో ||) అ
నిశంకకభాష్యము.

కర్మములలో ద్రవ్యమయాంశమును జ్ఞానమయాంశమునను రెండంశ
ములు కలవు- అందు ద్రవ్యమయాంశంబుకంటె జ్ఞానమయాంశము శ్రే
ష్ఠము- అఖలమే అనుదానికి కర్మముకంటె మిగిలిన ఉపాదేయము (స్వీకరిం
పఁదగినది) ఆంతయును అనియథాము- సమస్తపాథనములచే బొందఁ
దగినజ్ఞానముకర్మాంతర్గతముగనట్లు అభ్యసించఁబడుచున్నదై క్రిమము
గా పోష్య (పొంపవలసిన)దశను చెందును- అనిభాషామణిభాష్యము
అఖలమే అనుదానికి ఉపాసనకొల్పకైన యంశములతోఁగూడినఅని
యథాము- కర్మమంతయు జ్ఞానముఫలముగా గలదే- అనిమధ్యభాష్య
ము.

తద్విద్ధి పునఃపాతేన పరిపక్వేన సేవయా |

ఉపదేశ్యంతే జ్ఞానం జ్ఞానసత్త్వదర్శిన్ || 34 ||

తత్ పునఃపాతేన పరిపక్వేన సేవయా (వ) నిధి = దానిని జ్ఞా

నమును) నమపాకారముచేతనును ఆమగుటచేతనును తుమ్రాపచేత
నును తెలిసికొనుము- తత్త్వదర్శనః జ్ఞానిః=తత్త్వమువెలింగి
న జ్ఞానులు, తే జ్ఞానమ్ ఉపదేక్ష్యన్తి=నీకు జ్ఞానమును ఉ
పదేశింపఁగలరు.

ప్రణిపాత వనఁగా దీర్ఘనమపాకారము- పరివ్రజ్యమనఁగా, బం
ధమెట్లు కలుగును? మోక్షమెట్లు గలుగును? అవిద్య యేదీ? విద్యయే
దీ? అని యిట్లు అమగుట- జ్ఞానవంతులైనను కొందఱు తత్త్వము
నెఱుంగరు గాన తత్త్వదర్శనః అను విశేషణము జేయఁబడినది- అని
శంకరభాష్యము-

యక్తమైన కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాడవై- అత్కస్యరూప
సాత్మాకారముకలవారికి నమపాకారాదులంజేసి, వారివలన అస్మిహ్నా
నోపదేశమును పొందఁగలవు. అని రామానుజభాష్యము-

యజ్ఞాత్వా నపున ర్నోహ మేవం యాశ్రయి పాణ్డవ!
యేన భూతా న్యశేషేణ ద్రత్య స్యాత్క న్యథో మయి||౩౫||
(హే)పాణ్డవ!=(ఓ)పాండవుడా!, యత్ జ్ఞాత్వా=దేనిని తెలి
సికొని, పునః ఏవం మోహం నయాశ్రయి=తిరిగియును ఇట్లు ఆ
జ్ఞానమును పొందవో- యేన=దేనిచేతను, అత్కని అథో మయి=
అస్మయంను అటపైని వాయందును, భూతాని అశేషేణ ద్ర
త్యసి=భూతములను నిశ్శేషముగా చూచుచున్నావో-

భూతములనఁగా అహ్మది స్తంభవర్యంతమైన ప్రాణిజాతము-
జ్ఞానుల యుపదేశమును పొంది అన్నియుపనివత్తులయందును ప్రసిద్ధ
మైన త్రైత్రజ్ఞేశ్వరైశ్వర్యమును తెలిసికొందువు- అనిశంకరభాష్యము
మోహమనఁగా అత్కలయందు దేహాద్యభిహనము- అదియే మ
మకారాదులకు ఆధారము- ప్రకృతినంబంధములేని యాశ్రయస్త్వవర
యు అన్యోన్యముతుల్యముగానుండును- న ర్వేశ్వరునితోనును తుల్యము
గానుండును- అని రామానుజభాష్యము-

ఇష్టమగు నాద నజ్ఞానమయై- (ప్రార్థనశక్తివలన)తిరో
భావము(మూయఁబడుట) కలుగుటవలన మోహము కలిగినది- ఏ జ్ఞా
నముచేత అత్కభూతుండనగు నాయందు నమస్త భూతములనును చూ

[౧౦౬]

గీతా భావ్యత యోగసారము

యాయానానో (అన్నిటికిని నేను ఆధారముని యాయానానానో) అని అనుచున్నాఁడు మోహనాశము కలిగిన తరువాతను, అని యర్థము అని ష ధ్య భావ్యము.

అపిచే దేవ పాపేభ్యః సుర్యేభ్యః పాపశ్చ త్తతః ।

సర్వం జ్ఞానప్రవేనైవ వృజినం సంకరిష్యసి ॥ ౩౬ ॥

సుర్యేభ్యః పాపేభ్యః పాపశ్చ త్త మోఽపి అపిచే = అందఱు పా పులకుండు మిఁకరిచిపాపములను జేసినవాఁడవుమాడను అగుచుకేని, స ర్వం వృజినం జ్ఞానప్రవేనైవ సంకరిష్యసి = సమస్త మైన పాపము నును జ్ఞానమనెడితెప్పచేతని చాటుగలవు. (రథావ్యము.

ఇవట వృజినశబ్దముచే పుణ్యముగూడ గ్రహించఁబడును. అనిశంక పాథనమైన జ్ఞానముయొక్క ప్రకారము తుష్టోక్తము మొదలు మూ దుష్టోక్తములచేత, జేయఁబడును. అని సుధ్య భావ్యము.

యత్రైథాంసి సమిష్టోగ్ని భాస్కసా తుకరు లేఽజాన ।

జ్ఞానాగ్ని సుగన్ధకర్మాణి భాస్కసా తుకరు లే తథా ॥ ౩౭ ॥

(హే) అజాన! = (ఓ) యజానుడా! యథా సమిద్ధః అగ్నిః ఏథాం సి భాస్కసాతుకరు లే = ఎట్లు లెగ్గినా (అకాశించిన అగ్ని సమిత్తుల ను) (గట్టలను) సంపూర్ణముగా భాస్కముచేయునో, తథా జ్ఞానాగ్నిః వ ర్షకర్మాణి భాస్కసాతుకరు లే = అట్లు జ్ఞానమనెడియగ్ని అన్నికర్మ ములను సంపూర్ణముగా భాస్కముచేయును.

ఏ భాస్కముచే శరీరములరంభింపఁబడెనో, అకర్మము (పారభిము), అనుభవము చేతని నశింపవలసినది. కాఁబట్టి ఈజన్మమున జ్ఞానముపు ట్టులకు ముందు చేయఁ దినవియు జ్ఞానముతోఁగూడకలిగినవియు అ నేకప్రార్థనములయందు చేయఁబడినవియు నగు కర్మములనన్నిటి ని) మూలమే జ్ఞానము నశింపఁజేయును. అనిశంకరభావ్యము.

నహి జ్ఞానైవ భాస్కరం చరిత్ర మిహ విద్యతే ।

ని భావ్యయం యోగనిరంభిత్తా కాలే నాత్మని విద్వతి ॥ ౩౮ ॥

జ్ఞానేన భాస్కరం చరిత్రమే ఇహ నవిద్యతే = జ్ఞానముతో తుల్య మైన తుద్ధినియుండనేగదిది ఈలోకమున లేదు. స్వయం యోగ నిరంభిత్త (నానో) = సర్వముగా యోగము చేతపెద్దనిపొంకనవాఁడు అ

జనును). కాతన అత్తన తల్లి చిద్దతి=కాలకృష్ణమున అన్యాయం
దు దానిని(జ్ఞానమును) పొందుచున్నాడు.

యోగమనఁగాకమఁయోగంబును సమాధియోగంబును. సుంపి
ద్దఁడనఁగా యోగ్యతనుపొందినవాఁడు. అని శంకరభాష్యము.

గురుపదేశానుసారమున ప్రతిదినంబునజ్ఞానాకారముగా నావ
తించుచున్న కమఁయోగముచే సిద్ధిని పొందినవాఁడు అస్తజ్ఞాన
మును తనంతటనే పొందుచున్నాడు. అని రామానుజభాష్యము.

శ్రీధ్వావా లభతే జ్ఞానం తత్పర్యస్థంయ తేన్ద్రియః।

జ్ఞానం లభ్యా పరాం శాన్తి ముచిరే కాధికచ్చతి॥౩౯॥

శ్రీధ్వావా లభ్యతః సంయతేన్ద్రియః జ్ఞానం లభతే=శ్రద్ధకలవాఁ
డును అసక్తి కలవాఁడును నియమించబడినప్రపయములనుండివిజృంభించి
పరిశుద్ధిని(శుద్ధి)యములుకలవాఁడును జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు.
జ్ఞానం లభ్యా=జ్ఞానమును పొంది, అచిరేణ పరాం శాన్తిమ్ అ
ధికచ్చతి=కొద్దికాలముననే గొప్ప శాంతిని పొందుచున్నాడు.

శ్రద్ధావంతుడనఁగా నన్యుకము కలవాఁడు. తత్పరుడనఁగా గు
రువులసేవ మొనలగువానియందుప్రవేశించినవాఁడు. నమస్కారా
దికము శరీరధర్మముగాన మోసగాండు) సుంపురుగాన వానింబట్టి
జ్ఞానము తత్పరకలుగునని చెప్ప శక్యముకాదు. శ్రద్ధాదికము మనోధ
ర్మముగాన తప్పక జ్ఞానలభమున స ఉపాయముగను. ఈజ్ఞానలా
భమువలన శాంతిని అనఁగా మోక్షమును పొందును. అని శంకరభా
ష్యము.

శ్రద్ధావంతుడనఁగా జ్ఞానమును శ్రద్ధిపొందించికొనుట యందు
శ్రద్ధకలవాఁడు. తత్పరుడనఁగా దానియందే మనస్సుకలవాఁడు. శం
య లేంద్రియంబనఁగా మిగిలిన విషయములనుండి మజలించబడిన
శుద్ధియములు కలవాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

ఈ శ్లోకము జ్ఞానపాదమును తెలుపును. అనిపాద్యభాష్యము.

అజ్ఞా శ్చిద్రద్ధధానశ్చ సరిశయాత్కా విసశ్యతి।

వాయం లోకోఽస్తి నవరో నేనుఖం సరిశయాత్కనశ్చ॥౪౦॥

అజ్ఞా : విసశ్యతి=అజ్ఞాఁడు నశించుచున్నాడు. అశ్రద్ధధానశ్చ (ఃన

శ్యతి)=సమ్యక్కున్నవాఁడును (నశింపుచున్నాఁడు). సంశయాత్మక (వి
నశ్యతి)=సంశయచిత్తముకలవాఁడును (నశింపుచున్నాఁడు). సంశయా
త్మకః అయం లోకః నాస్తి = సంశయాత్మకు ఈ లోకము లేదు. ప
రః న=పరలోకము లేదు. సుఖం న=సుఖము లేదు.

అత్కా జ్ఞానము లేనివాఁడును విశ్వాసము లేనివాఁడునుగూడ చెడు
దురుగాలి సంశయాత్మకబడివంత చెడరు. సంశయాత్మకపాపిష్ఠుఁడు.
అని శంకరభాష్యము.

ఉపదేశమువలన కలిగిన జ్ఞానము లేనివాఁడును, ఉపదేశింపబడిన
జ్ఞానమును వృద్ధిపొందించుకొనుట యందుత్కర లేనివాఁడును, ఉపదేశిం
పబడినజ్ఞానమును సంశయమనసుకలవాఁడును చెడుదురు. ఈసం
శయాత్మకు ఈలోకము మొదలగునవియే లేనియప్పుడు మోక్షమెట్లుక
లుగును? కావున సంశయాత్మకు లేశాదులైననెఱింగింపటసంభవిం
నదు. అనిరామానుజభాష్యము.

ఈలోకము మొదలు జ్ఞానవిరోధిఫలము చెప్పబడుచున్నది-అని
మధ్వభాష్యము.

యోగసంన్యస్తకర్మాణం జ్ఞానసంభిన్నసంశయమ్ |

అత్కవన్తం న కర్మాణి నిబర్హన్తి ధనశ్శయః || ౮ ||

(హే) ధనఃశయ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా! యోగసంన్యస్తకర్మాణమ్
జ్ఞానసంభిన్నసంశయమ్ అత్కవన్తమ్ = యోగముచేత సంన్యసింపబడి
నకర్మములుగలవాఁడును జ్ఞానముచేత తెగఁగొట్టి బడినసంశయముకల
వాఁడును దృఢమైనవనస్సుకలవాఁడనగువాని, కర్మాణి ననిబర్హన్తి
= కర్మములు బంధింపవు

యోగమనఁగా ఐరమాధజ్ఞానము. దానిచేత ధర్మధర్మరూ
పములగు కర్మములను విడిచినవాఁడును, అత్కయును ఈశ్వరుఁడును
ఒక్కఁడై అను జ్ఞానముచే పోయిన సంశయముకలవాఁడును, అత్క
వతితుఁడును అనఁగా పారపాటులేనివాఁడునగువాని, కర్త్వరజస్తే
మోగుణ వ్యాపారరూపములైన కర్మములు బంధింపవు. అనఁగా అ
నిష్ఠాదిఫలములం గలుగఁజేయ వనుట. అని శంకరభాష్యము.

తెనుకఁజెప్పబడిన యోగముచే సంన్యసింపబడిన అనఁగా జ్ఞా

వాకారమునుపొందింపబడిన కర్మములుకలవాఁడు. కర్మములనఁగా బంధమునకు హేతువులయిన ప్రాచీనకర్మములు. అని రామానుజభాష్యము.

తస్మాత్ కర్మానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాని నాత్మనః॥

భిత్త్యైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠిత్తివ భారత॥౪౨॥

తస్మాత్ = అహేతువువలన, అజ్ఞానసంభూతం హృత్ స్థమ్ అర్జునః ఏనం సంశయం భిత్త్వా = అజ్ఞానమువలనగలిగినదియు హృదయముననున్నదియునగు అర్జునునికీ (అర్జునికయమగు) ఈ సంశయమును భేదించి, యోగమ్ అతివృత్తి = యోగమును ఆవరింపుము - (హే) భారత! = (ఓ) భరతవంశమువాఁడా!; ఉత్తివృత్తి = తప్పు.

అజ్ఞానమనఁగా అవివేకము - హృదయమనఁగా బుద్ధి - యోగమును అనఁగా పరమాధఃజ్ఞానమునకు సాధనమైన కర్మాచరణమును చేయుము - యుద్ధమునకు తమ్ము - అని శంకరభాష్యము.

అజ్ఞానమనఁగా అనాదిగానుండెడిది - కర్మయోగానుష్ఠానమును చేయుము - దానినిమిత్తము తమ్ము - అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి త్విభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యో

గశాస్త్రే త్వికృష్ణాజ్ఞానసంవాదే జ్ఞానయోగో నామ

చతుర్థోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధ్యక్షప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాద

కంబును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణాజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలో జ్ఞానయోగ ప్రతిపాద

కంబును నామగత యధ్యాయము.

బొంబయిలో అచ్చు వేసిన మధుసూదనచీక పుస్తకములో (బ్రహ్మర్షి జియోగో నామ) బ్రహ్మపరణయోగ ప్రతిపాదకంబగు నామగత యధ్యాయము అనియున్నది.

[౧౦౭]

గీతాభావ్యత్రయసారము

అయిదవ యధ్యాయము.

అజ్ఞానదీపావళి.

సంన్యాసం కర్మకారం కృష్ణ పునర్వ్యగంచ శంకసి |
 యచ్చేయి పతయో రేకం తస్మై బ్రూహి సునిశ్చితమ్ || ౧ ||
 ('హి) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా!; కర్మకారం సంన్యాసం వినః యోగంచ శంకసి = కర్మముల సంన్యాసమునును తిరిగి యోగమునును జెప్పుచున్నావు- పతయోః యత్ పకం శేయః = పది ఒకటి మేలైనదో, సునిశ్చితం తత్ మే బ్రూహి = లెస్సగా నిశ్చయింపబడిన దానిని నాకు చెప్పుము.

ఒక్కొక్కప్పుడు సంన్యాసమును కర్మ యోగమును గూడ నాచరించుట సంభవింపదు- అని శంకరభావ్యము.

కర్మములసంన్యాసమనగా జ్ఞానయోగము. రెండవ యధ్యాయములో మొదట కర్మయోగమునె చేయునది, దానిచేత అంశకరణమృద్ధి కలిగినపై జ్ఞానయోగమును చేయునది, అని చెప్పబడినది- తృతీయదశాధ్యాయములలో, జ్ఞానయోగాధికారపు దశను పొందినవానికిని కర్మసిద్ధియై ప్రశస్తమైనది, అది జ్ఞానములేకయెరిగిపోవుచున్నది- అనికర్మయోగము ప్రశంసింపబడినది- ఈ జ్ఞానయోగకర్మయోగములలో, సులభముగా నాచరింపబడినదియు అర్హమైనది శీఘ్రముగా కలిగించునదియు అగుటను పదిమేలైనదో దానిని జెప్పుము- అని కామానుజభావ్యము.

నియమించుట మొదలగువానిచే నన్నిలోకముల సకష్టించువాడుగాన కృష్ణుడనబడును- సంన్యాసమే శ్రేష్ఠమైనయెడల దానికి ఈయిష్టము విరుద్ధము- అని ప్రశ్నతాత్పర్యము. సంన్యాసమనగా యత్కాశీషము కాదు- సంన్యాసస్వరూపమును భగవంతుడై (౫||౩||) చెప్పించెను- అని మధ్యభావ్యము.

అజ్ఞానదీపావళి.

సంన్యాసః కర్మయోగస్య నిశ్చేయకరః పుణా |
 తయోస్తు కర్మకారో నాత్ కర్మయోగో విశిష్టశ్చే || ౧ ||

సంన్యాసః కర్మయోగశ్చ (ఇత్యేతా) ఉభా నిశ్చేయకకరా=సం
న్యాసంబును కర్మయోగంబును (అనునీ) రెండును మోక్షమునులు
గఁజేయునని- తయోః కర్మయోగః కర్మసంన్యాసాత్ విశిష్టతే=
వానిలో కర్మయోగము కర్మసంన్యాసముకంటె విశేషింపుచున్నది.

సంన్యాసమునఁగా కర్మములను విడుచుట- కర్మయోగమునఁగా
కర్మములనాచరించుట- ఈ రెండును జ్ఞానము పుట్టుటకు హేతువు
లగుటను మోక్షమును కలుగఁజేయుననియైనను వానిలో కర్మయోగమే
ప్రశస్తమని కర్మయోగము సోత్తముచేయఁబడుచున్నది- అని శం
కరాభిప్రాయము.

జ్ఞానయోగకర్మయోగములు రెండును ఒకరి దానియపేక్ష్యము
కూడానికి లేకయే నిశ్చేయసముతుకలుగఁజేయునని- అని రామాను
జాభిప్రాయము.

జ్ఞేయస్స నిత్యసంన్యాసీ యే నద్వేష్టి నకాక్షతి |

నిర్వకన్యోహి మహాబాహువా సుఖం బన్ధత్ప్రీముచ్యతే ||
యః నద్వేష్టి నకాక్షతి=ఎవ్వఁడు ద్వేషింపఁడో కోరఁడో, సః
నిత్యసంన్యాసీ జ్ఞేయః=వాఁడు నిత్యముగా సంన్యాసిగా తెలియఁబడఁ
దనినవాఁడు- (హే) మహాబాహువా! =(ఓ) గొప్పభుజములుకల
వాఁడా!, నిర్వకన్యః బన్ధాత్ సుఖం ప్రముచ్యతేహి=వ్యంద్యము
లులేనివాఁడు బంధమునుండి సుఖముగా విడువఁబడుచున్నాడుగాదా.

కర్మయోగికర్మములనాచరింపుచున్నను రాగద్వేషములులేనివాఁ
డేని నిత్యసంన్యాసియనబడును. అని శంకరాభిప్రాయము.

కర్మయోగియై యుండి కర్మయోగములో నంతర్భవించియున్న
యాత్మానుభవముందే త్యేప్తిని పొందినవాఁడై మఱిదేనినైననలగోటు
టయు మఱిదేనినైనను ద్వేషించుటయు లేకుండునేని నిత్యసంన్యాసి
అనఁగా నిత్యజ్ఞాననిష్ఠుడని చెప్పఁబడును- అని రామానుజాభిప్రాయము.

ఈ శ్లోకము సంన్యాసశబ్దార్థమును తెలియఁజేయును. సం
న్యాసము జ్ఞానమునకు అంతరంగముఅనిమధ్యభావ్యము.

సాజ్ఞ్యయోగో పృథగ్భావాః ప్రపద్యంతి సవశ్చిత్తాః |

ఏకమప్యన్ధిత స్సన్యాసుకయో ర్విద్వతే ఫలమ్ || ౧ ||

అంటే, పాంఖ్యయేగ్, పృథక్ ప్రవర్తన = బ్రహ్మలు పాంఖ్యయేగ్
ముఖము చేతుగాను చేస్తుచున్నారు. పృథక్ ప్రవర్తన = పం
డితులు, పాంఖ్యయేగ్, పృథక్ ప్రవర్తన = రెంటిలో ఒకదాని నైనను లేకుండా అవలంబించి వాడుకొని యిట్లు పరిపక్వ
తే = రెంటియొక్క ఫలమును పొందుచున్నాడు.

చేతుగా చేస్తుట యనగా విరుద్ధములైన ప్రవర్తనలు గలవను
ట - పాంఖ్యయేగములు రెంటికిని మోక్షమే ఫలము. కాబట్టి ఫల
మున విరోధము లేదు. జ్ఞానముతో కూడిన కర్మసంన్యాసము (కర్మ
ములకు విడుదలు) పాంఖ్యయేగము. జ్ఞానపాదనమై ఘనుబుద్ధితో
కూడిన కర్మమే యోగము. అని శంకరభాష్యము.

కర్మయేగము జ్ఞానయేగమును కలుగజేయు ననియు, జ్ఞాన
యేగము అత్కావలోకనమును కలుగజేయు ననియు, ఫల భేదమును
చెప్పువారు పండితులు కారు. రెండిటికిని అత్కావలోకనమే ఫలము.
అని రామానుజభాష్యము. [దు. అని మధ్యభాష్యము.

పాంఖ్యయేగములు రెండును అంతరంగములగుటచే విరోధము లే
దు. తాత్పర్యంబైతే ప్రాప్త్యతే స్థానం త వ్యోగైరపి గమ్యతే.

ఏకం పాంఖ్యంక యేగంక యః పశ్యతి స పశ్యతి || ౫ ||

యత్ స్థానం పాంఖ్యైః ప్రాప్త్యతే = ఏ స్థానము పాంఖ్యులచే పాం
ఖ్యయేగముననున్నదో, తత్ యేగైరపి గమ్యతే = అది యేగులచేతనును
పాంఖ్యయేగముననున్నది. పాంఖ్యంక యేగంక ఏకం యః పశ్యతి =
పాంఖ్యయేగమును యేగమునును ఒకటిగా చర్చించు తెలిసికొనుచు
న్నాడో, సః పశ్యతి = వాడు తెలిసికొనుచున్నాడు.

జ్ఞానవిన్యాయము సర్వములచేతక బొందుటచేడి మోక్షము, క
ర్మములనన్నిటిని తత్కార్యమను అపొందిక తమకు ఫలమును గోరకకర్మ
ములనాదిని చేడి యేగులచేతకగూడ పొందఁగలుగునట్లు. ఇట్టి కర్మ
ముజ్ఞానప్రాప్తిని కలుగజేసి తద్వారా యేగుల మోక్షమును కలుగజే
యును. కాబట్టి ఫలములు ఒకటి యగుటను పాంఖ్యయేగములు రెండు
యేగములు. అని శంకరభాష్యము.

అట్లే నను అచే పాంఖ్యయేగములయొక్క భేదము మోక్షమునకు

మృత్యుచే బాంధవమును- ఇట్లు భలమొక్కటియగుటచే జ్ఞానయోగకర్మయోగములు ఒకటి అనగా వైకల్పికములు అనుట-అధిరామానుజభాష్యము. వైకల్పికము లనగా దేని నాచరించినను లేండవదాని నాచరింపనకు-అలేనివి.

యోగము చేగూడ జ్ఞానద్వారమున జ్ఞానభజనము పాండవదుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

సంన్యాసస్త మహాబాహుళ్య దుఃఖ మాపు మయోగతః।

యోగయోగో ముని బ్రహ్మ నచిరే కాధిగచ్ఛతి॥

(హ)మహాబాహుళ్య!=(ఓ)గొప్పభజనములుకలవాడా! సంన్యాసస్త అయ్యేగతః అప్రమ్ దుఃఖమ్=సంన్యాసమైతే యోగములేక పొందుటకు శక్యముకానిది- యోగయోగః మునిః=యోగముతోగూడినముని, నచిరేణ బ్రహ్మ అధిగచ్ఛతి=శీఘ్రముగా బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు.

వెనుకటి శ్లోకముచొప్పున కర్మయోగముకంటె సంన్యాసమే శ్రేష్ఠమగుచున్నది- ఇట్లుండగా కర్మసంన్యాసముకంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము(౫అ.౨శ్లో) అని చెప్పినది ఎట్లు సందర్భించు ననిన-—వినుము- నీవు కేవలమైన కర్మసంన్యాసము కేవలమైన కర్మయోగము వీరిలో నేది శ్రేష్ఠమని అడిగినదానికి కర్మసంన్యాసము కంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠమని దానికి తగిన యుత్తరమును చెప్పితివి- ఈ చెప్పినది జ్ఞానము నుద్దేశించి చెప్పబడలేదు- జ్ఞానాపేక్షగల సంన్యాసము సాంఖ్యమని నా యభిప్రాయము- అదియెవరమార్గయోగము- వైదికమైన కర్మయోగము కూడ దానికొక యగుటను సంన్యాసమనియు యోగమనియుఁ చెప్పబడును- ఇట్లు వైదికకర్మయోగము సాంఖ్యముకొఱకగుటను తెలియఁజేయునదియె-ఈశోకము- ఈశోకమున యోగమనగా వైదికకర్మయోగము- అది ఈశ్వరసమర్పితమును ఫలాపేక్షలేనిదియు నగు కర్మావరణము- ముని యనగా ఈశ్వరస్వరూపమును తలంపుచున్న కర్మయోగి- బ్రహ్మమును, అనగా బ్రహ్మజ్ఞానమును, అనగా పూర్వము చెప్పబడిన వరమాఖ్యసంన్యాసమును పొందుచున్నాడు- కానిట్టియె నాచేత క

శ్రీ భాగ్యలక్ష్మి కుమారుల గణము

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

[౧౨౪] గీతాభాష్యత్రయపారము

చును, కించిత్ నకరోక్యత ఇతి ఒకజానీనైనను చేయకయెయ్యన్నాను అని, యుక్తశ్చ (స) మన్యేత = సమాహితదిత్తుడు (అగుచు) తలంచునది.

ఇట్లు అన్నివ్యాపారములును అకర్మాములు అనెడి జ్ఞానము కలవానికి, కర్మాములేవను జ్ఞానము కలుగుటవలన కర్మాసంన్యాసమందెఅధికారము- ఎండమావులలో నీరున్నదని తలంచి త్రాగుటకుప్రవర్తించినవాడునీరు లేదనుజ్ఞానము కలిగినపైని జలపానమునకు ప్రవేశించకుగదా. అనిశంకరభాష్యము.

అర్హతత్వము నెఱింగినవాడు, జ్ఞానమే స్వభావముగాఁగలనాకు కర్మామూలకంబగు ఇంద్రియ ప్రాణసంబంధమువలన ఇట్టి కర్మకర్తృత్వము కలిగినదిగాని, కర్మకర్తృత్వము స్వరూపప్రయుక్తము (స్వభావ సిద్ధము) కాదని తలంచునది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఈ శ్లోకములు రెండును సంన్యాసమును స్ఫుటపఱచుచున్నవి- అని మధ్వభాష్యము.

బ్రహ్మ జ్ఞానాయ కర్మాణి సజ్జం త్యక్త్వా కరోతి యః |

లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్ర మివాచ్ఛపా || ౧౦ ||

కర్మాణి బ్రహ్మణి ఆధాయ = కర్మాములను బ్రహ్మమునందు ఉంచినది, సజ్జం త్యక్త్వా = సంకమును విడిచి, యః కరోతి = ఎవ్వఁడు కర్మామును చేయుచున్నాఁడో, పద్మపత్రమ్ అచ్ఛపేన = తామరాకు నీటిచేతవలె, సః పాపేన సలిప్యతే = వాడు పాపముచేత పూయఁబడఁడు.

ఈ శ్లోకము కర్మాసంన్యాసమును చేయనితానిం గూర్చినది- ఇట్లు త్యక్తుడు తన స్వామి కొఱకు పనులం జేసినట్లు ఈశ్వరునికొఱకు కర్మములంజేయుచు మోక్షమునెడి ఫలమునందుఁగూడ సంకము లేనివాడు పాపముతో సంబంధింపఁడు- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మచర్యగా వ్రత్యతి- వెనుకటి శ్లోకమునం జెప్పినచోవ్వన కర్మాముల కర్మకర్తృత్వమును ఇంద్రియరూపముగాఁ బరిణమించిన వ్రత్యతియందునది, ఫలసంగమును విడిచి, నేనేమియు చేయుట లేదనుకొని, కర్మాములంజేయువాడు దేవతార్హమనఁగావచ్చును సంకహతునగు పాప

మః చే పూయబడఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

సంస్కారసంయోగముతోఁ గూడినవాఁడె కర్మఫలములతోఁడను- అని యాశ్లోకతాత్పర్యము- అనిమధ్యభాష్యము.

కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలైర్నిర్దియై రపి।

యోగినః కర్మ= కుర్వన్తి సజ్జం త్యక్త్వా ఆత్మశుద్ధయే॥౧౧॥
యోగినః ఆత్మశుద్ధయే సజ్జం త్యక్త్వా=యోగులు ఆత్మశుద్ధికోట
కు సంగమును విడిచి, కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలైః ఇద్వియై
రపి కర్మ= కుర్వన్తి=శరీరముచేతను మనస్సుచేతను బుద్ధిచేతను కేవ
లములైన ఇంద్రియములచేతనును కర్మమును చేయుచున్నారు.

కేవలములనఁగా మమకారము లేనివనుట- కర్మములంజేయుట ఈ
శ్వరునికొటకుగాని ఫలముకొటకు గాదని తలచి, ఫలసంగమును విడిచి,
యోగులు అనఁగా కర్మయోగులు, సత్త్వశుద్ధికోటకు కర్మముం జే
యుదురు- అనిశంకరభాష్యము.

శరీరాదులచే పాధింపఁడగిన కర్మమును స్వగాఁది ఫలసంగమును
విడిచి ఆత్మయందుండెడి ప్రాచీనకర్మాబింధము నశింపుటకొటకు చే
యుదురు- అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు పూర్వుల యాచారముకల్గదని తెలియఁజేయునది ఈశ్లోక
ము- అని మధ్యభాష్యము.

యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాన్తి మాప్నోతి వైష్ణి కీమ్।

అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే॥౧౨॥

యుక్తః=యుక్తుఁడు, కర్మఫలం త్యక్త్వా=కర్మఫలమును విడిచి,
వైష్ణి కీమ్ శాన్తిమ్ ఆప్నోతి=నిష్కాయందుకలిగిన శాంతిని పొందు
చున్నాఁడు- అయుక్తః=యుక్తుఁడుకానివాఁడు, కామకారేణ ఫలే
సక్తః(సక) నిబధ్యతే=కామప్రేరణచేత ఫలమునందు ఆసక్తుఁడు
(అగుచు) బంధింపఁబడుచున్నాఁడు.

ఈశ్వరునికొటకు కర్మములంజేయుచున్నాను, వాళలముకొటకు
కాదు, అనుచిత్తసమాధానముకలవాఁడు యుక్తుఁడుఅట్టివాఁడైకర్మ
ములంజేయువాఁడు, దానివలన, సత్త్వశుద్ధి(ఆత్మకర్మసరిశుద్ధి), జ్ఞాన
ముక్తులుగుట, అన్నికర్మములనువిడుచుట, జ్ఞానవిజ్ఞ కలుగుట, అనువరు

[౧౩౫]

గీతాభాష్యము

ఇది కాంతిని అనగా మోక్షమును పొందుచున్నాడు. కామ్యప్ర
సాదే నాభిలముకొను కనుకములందేయచున్నాడు. అనితనకామలర
జేయచున్న కంఠగముకలవాడు (అయితడు); బంధమును పొందును.
కాబట్టి చిత్త యుక్త డెపు కమ్ము. అనికంఠభాష్యము.

యుక్త డై అనగా అత్తకంటె నితరములను కలములయందు చపలు
డుకానివాడై, అత్తయందె ప్రాప్తజ్ఞముకలవాడై, కమకలములను
విడిచి, కేవలముగా అత్తకుద్ధికోటకై కర్మములజేసి నైష్ఠికకాంతిని
నగొప్పరమైన ఆత్మమభివృద్ధిచేయుచున్న అనందమును పొందుచున్నాడు.
కాబట్టి కలసంఘములైనవాడై ఇంద్రియములముగా బరిణమించిన
ప్రకృతయందు కనుకములను సంస్కరించి, విబంధమును విడిపించుకొను
టకై కమకలములందేయచు. అనిరామానుజభాష్యము.

యుక్త డనగా యోగముతోఁగూడినవాడు, అని మధ్వభాష్యము.

సర్వకమాణి మనసా సంస్కృత్యాస్తే సుఖంవశః।

సవద్యారే పురే దేహే నైవ కుర్వన్నకారయన్॥౧౩॥

సర్వకమాణి మనసా సంస్కృత్య = అన్ని కమకలములను మనస్సుచేత
విడిచి, వశీ(సర్వ) = ఇంద్రియజయముకలవాడు (డిగుడు); నకుర్వన్ సకా
రయన్ నైవ = చేయకున్నవాడును చేయంపకున్నవాడనై యె, సవ
ద్యారే పురే దేహే సుఖమ్ ఆస్తే = తొమ్మిదిద్యారములుగల ప
ట్టణమును శరీరమున సుఖముగా నున్నాడు.

పరమార్థజ్ఞానముకలవాడు సర్వ నైమిత్తికకామ్యనిపిద్ధకమాములను
మనస్సుచేతను అనగా కమకలములయందు ఆకమకడకానను నైది వివే
కబుద్ధిచేత విడిచి, కాబట్టి అత్తవోవ్యాపారములను విడిచి, యతియై
అయాగములేనివాడై స్వస్థునిడు డై అత్తకంటె మిగిలిన ప్రయో
గనములేనివాడై, కేవలమున ఏడురంధ్రములును కులమూత్రముల
ను విడిచెడి రెండురంధ్రములను నెడి తొమ్మిదిరంధ్రములతోఁగూడిన శరీర
మునకృత్యలేయవాడు (డిగుడు) కారయన్ త్య (చేయుచు కలముల)ము
లు లేనివాడై సుఖముగా నున్నాడు. దేహాను ఆత్మ యనకొనెడియ
దాడు దేహమునందు ఆత్మయిచ్చాదురి అనకొనడు. అది కమక
కాభ్యుత్థ

కర్మకర్తము అర్హులైనట్లుగా ప్రాచీనకర్మకర్తములను దేహగుణం
భవములన వచ్చినదిగాని స్వరూపములన్నియు వచ్చినవి కాదునది విదేశ
ముగలమనస్సుతో సమత్వ కర్మకర్తములను నవరంధ్రములుగలకరేతమున
సంస్కరించి అనగా కర్మకర్తమునుగిరిపి, తానుదేహమును అధిష్టింపి
యుండుటయందలి ప్రయత్నమును చేయక దేహముచేత చేయింపని
వాడు కై సుఖముగానున్నాడు- అదిరామానుజభాష్యము.

ఈశోకముగూడ సంవాసకభూభూమును వివరించును- మనస్సుచే
తననుటచే అభిమానత్యాగము చెప్పబడుచున్నది- అనిమర్మభాష్యము.

నకర్మకర్తం నకమాణి లోకస్య సృజతి వ్రాణః

నకమకఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తకే||౧౮||

వ్రాణః కర్మకర్తం న(సృజతి)=అర్హ కర్మకర్తమును సృజింపడు-
లోకస్య కమాణి నసృజతి = లోకముయొక్క కర్మకర్తమును సృజిం
పడు- కమకఫలసంయోగం న(సృజతి)=కమకఫలములసంబంధమును
సృజింపడు- స్వభావస్తు ప్రవర్తకే||౧౮|| ప్రవర్తకంపుడు
న్నది.

కమకములనగా లోకమునకు ఇవ్వములైన రథములు కుంజలు మేక
లు మొదలగునవి- కమకఫలసంయోగమనగా ఇట్లు రథాదులను చేసి
నవానికి వారిఫలములతో సంబంధము- స్వభావము అనగా అవిద్యా
స్వరూపమైన ప్రకృతియనెడి మాయయే- ప్రవర్తకంపుడున్నది- అని
శంకరభాష్యము.

దేవతలు తిర్యకులు(పశుపక్ష్యాదులు) స్థావరములు అనెడి స్వ
రూపముగా ప్రకృతిలో జేరియున్న ఈలోకముయొక్క వానివాని(దే
వాదుల)కర్మకర్తమును, వానివానికమకములను, ఈకమకములఫలముగ
లిగిది దేవాదిఫలసంబంధములను, వ్రాణపు అనగా కమకకర్తము
కాక స్వాభావికమైన స్వరూపముతోనుండెడి యాత్మ సృజింపడు-
నుజియేమన్నను- ఈకర్మకర్తాదికమంతయును అనాదికాలముండి
కలిగిన పూర్వపూర్వకమకములన దేవాదిస్వరూపమైన ప్రకృతిగం
సర్వముచేయుటగఁజేయఁబడిన అయా యాత్మాభిమానముచేకలిగిన
వాగునది కలుగఁజేయఁబడినదియే- స్వరూపములేక కలిగినదిగాదు-

[౧౦౫]

గీతాభాష్యత్రయసారము

స్వభావమనగా ప్రకృతివాసన- అనిరామానుజభాష్యము.

వస్తుస్థితినిబట్టి కర్మ-త్వము లేదు- అని ఈశ్వరకాత్పర్యము- జీవునిప్రభువనట బడములంబట్టి - అనిమధ్వభాష్యము.

నాదత్తే కస్యచిత్ తావం న ప్రవ సుకృతం విభుః |

అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జన్తవః || ౧౫ ||

విభుః కస్యచిత్ తావం నాదత్తే=అర్థ ఏవ్యనిదైవము పాపమును స్వీకరింపఁడు- సుకృతంచ నాదత్త ఏవ=పుణ్యమునుగూడ స్వీకరింప కయెయ్యనాఁడు- జ్ఞానమ్ అజ్ఞానేన అవృతమ్=జ్ఞానము అజ్ఞానముచేత మూఁడుబడినది- తేన జన్తవః ముహ్యంతి=దానిచేత పొలు మోహముంజెందుచున్నారు

అర్థ తనభక్తుని పాపమును గాని పుణ్యమునుగాని స్వీకరింపఁడు- భక్తులుచేసెడి పూజాదికంబులును యోగదాన-మోహమాదికంబులును అజ్ఞానప్రయంత్రములై- అనిశంకరభాష్యము-

విభువనగా అంతటనుండఁవాఁడు- దేవాదిదేహములయందు కొన్నిటియందె అన్తయుండి మనుష్యాదిదేహములలో లేకపోవుట లేదని భావము- ఈయాత్మ తనసంబంధులుగా తలంపఁబడిన కొడుకులు మొదలగువారి పాపమును పోగొట్టుఁడు- తనకు ప్రతికూలు దుగా తలంపఁబడినవారియొక్క పుణ్యమును పోగొట్టుఁడు- కాబట్టి అర్థ ఒకని కే సంబంధియును ఒక నీకినిధోధియును కాఁడు- అజ్ఞానమనఁగా జ్ఞానవిరోధియగు పూర్వ పూర్వకముకాదు-దానిచేత ఈ యాత్మయొక్క జ్ఞానము సంకోచింపఁబడినది- ఈకమముచేతనే దేవాదిదేహసంబంధంబును దేవాదిదేహములయందు అత్మాభిమానమనెడి మోహంబును కలుగుచున్నది- దానివలన అట్టి అత్మాభిమానవాసనయు దానికిరిగిన కమావాసనయుకలుగుచున్నవి- వాసన వలన విచరణాత్మాభిమానంబును కమారంభమును సంబర్హింపుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్య

జ్ఞానేనమనఃకర్మానం యేహం వాశిత మాత్మనః | (ము.

లేహమానుజభాష్యం జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరమ || ౧౬ ||

యేహం తత్ అజ్ఞానంకు అన్తనః జ్ఞానేన నాశితమ్=ఏయాత్మల

యొక్క అ అజ్ఞానము అన్త యొక్క జ్ఞానముచేత నాశముంబొం

డింపఁబడినవో, లేమిం జ్ఞానమేవఁబరిజ్ఞానము, తల్ పరమ అ
దివ్యవల్ ప్రకాశయతి=ఆ పరత్వమును సూక్ష్మనివలె ప్రకాశింపఁ
జేయును.

జ్ఞాన మనఁగా అగ్న్యవీచయమగు వివేకజ్ఞానము- అవరించుటచే
మోహమును కలుగఁజేసెడి యెవరి యజ్ఞానము అగ్న్యవీచయమగు వి
వేకజ్ఞానముచేత నశింపఁజేయఁబడినవో, వారిజ్ఞానము సూక్ష్మని
వలె అన్నివస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది- అదియె పరమాధా
తత్వము- అనిశంకరభాష్యము.

అగ్నివామ్ అనిపాతము- యేషామ్ అగ్నివామ్ జ్ఞానేన=ఏ యా
గ్న్యయొక్క- అత్తజ్ఞానముచేత, కమగ్రంథయదావమయిన అజ్ఞానము
నశింపఁజేయఁబడినవో, వారియొక్క, ప్యాభావికమై, పరమ=ఉ
త్కృష్టమైన, తల్ జ్ఞానమేవఁబరిజ్ఞానము, గంగోచమలైంద్రే, స
మస్తమును ప్రకాశింపఁజేయును- అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్వరావరోక్షజ్ఞానమే అజ్ఞానవాశము, అని ఈశ్లోకముచే
ష్టుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

త ద్బుద్ధయ ప్రదాత్తాన త్తన్నిష్ఠా తత్పరాయణాః|

౫వృ న్నైపునరావృత్తిం జ్ఞాననిధూత కల్పమాః||౧౩||

తద్బుద్ధయః=దానియందుబుద్ధికలారును, తదాత్మ్యానః=అదియెయత్త
యనితలంచువారును, తన్నిష్ఠాః=దానియందెయిల్లినివేళముకలవారు
ను, తత్పరాయణాః=అదియెవలెమగతిగాఁగువారును, జ్ఞాననిధూతకల్ప
మాః=జ్ఞానముచేతపోఁగొట్టఁబడినపాపముకలారును, అపునరావృ
త్తిం ౫వృత్తి=పునరావృత్తిలేకపోవుటను పొందుచున్నారు.

తద్బుద్ధముచేత్రహ్మముచెప్పఁబడును- ఈతెప్పఁబడినలక్షణములు
కల వంజ్యానులువెండియు దేహస్థంబంధమును పొందరు- అని శంకర
భాష్యము.

తద్బుద్ధముచే నాత్మ చెప్పఁబడును-తదాత్మ్యానః=అయాత్మవీచ
యమైన మనస్సుకలవారు- తన్నిష్ఠాః=దానియభ్యాసమునందుజన్మవృ
త్తైనవారు. తత్పరాయణాః=అదియె పరమప్రయోజనమని తలంచు
వారు- ఏయవస్థలోనున్నయాత్మకు పునరావృత్తిలేవో ఆ యాత్మ

మహాధుర్యుడారు దోషవంతులగు శ్వశూరులు యందలి దోషగుణపరకమును, బ్రహ్మమునకు అల్పవిధియు, బ్రహ్మము విద్యోగము మైనది. బ్రహ్మము నినుకొనుచును గుణభేదముచేత గలిగిడి భేదములును లేనిదిగాన బ్రహ్మము. కానిట్టి గమబుద్ధిగలవారు బ్రహ్మమునందె యున్నవారు. వారికి వేదాదిగంధాకము యందు ఆత్మ యను బుద్ధి నెదుకాన దోషపుగంధమైనది. వారిని అంటడు. అనిశం శకభాష్యము.

ఇహావ=ఇద్వటవె- ఆహుగా పాదనమును అదరించెడి దశ యందు ఆనుట- గుణమునగా సంపాదము. ప్రకృతిగంధంధమునది దోషము లేకపోవుట చే గమముగా ముండెడి యాత్మనమనేకదా బ్రహ్మమునందును ముటచేకదా సంపాదయము. ఆత్మయందు జ్ఞానైక స్వరూపులగుటయ నెడి పాష్యమునె కలంచుచున్నవారు ముక్తు లే యనట- అనితామానుజభాష్యము.

వెనుకటి శ్లోకములోని పాశ్యదర్శనమునె ఈశ్వరము ప్రోక్తము చేయుచున్నది. అనిమధ్యభాష్యము.

నసౌక్య ప్యేచ్ఛియం సౌప్య వోద్విజేత్సౌప్యచాపీయమ్.

స్థిరబుద్ధి రగంమూఢో బిహ్మనిద్ధృహ్మణి స్థిరః ౧౦

స్థిరబుద్ధిః అసంమూఢః బిహ్మల్ బిహ్మణి స్థిరః=స్థిరమై నబుద్ధి కలవాడును మోహములేనివాడును బిహ్మజ్ఞానముకలవాడును

బిహ్మము అందు ఉన్నవాడు (నగువాడు), పీయం సౌప్య నసౌక్య ప్యేత్ = ఇష్టమైనదానిని పొంది నంతపించుకొనడు. అపీయం సౌప్య వోద్విజేత్స = అనిష్టమైనదానిని పొంది భయపడకుం గూడదు.

స్థిరబుద్ధియనః సాక్షుత్సౌప్యం యథామతాత్మని. ఇత్యుక్తము. ఇతి శ్లోకం, అనెడివిశ్వాసములు వాడును బిహ్మయందున్నవాడు అనగా కష్టములను చేయనివాడు. గమత్తకర్తములను కనిష్టపిరికిన వాడునుట- అనిశకభాష్యము.

స్థిరమైనవిశ్వాసమునుబుద్ధిగలవాడు స్థిరబుద్ధి. మోహమున గా జ్ఞానమైతరీయముతో స్థిరమైకలగి నున్నది అనిలేనివాడు.

క్షుద్రసంఘాతము-చిత్తవృత్తినఁ గాత్యయోగి యాభ్యాసమును లేనిది
కొనినవాఁడు- చిత్తయందున్నవాఁడనఁగా అజ్ఞానమునందె అభ్యాస
ము లేదుచున్నవాఁడు- ఒకొకర శరీరములనున్నప్పుడు ప్రాచీనకర్మ
పాపనంబుట్టికొనికొన్ని ఇష్టానిష్టములగును- అభ్యాసములైన ఈయిష్ట
నిష్టములంబొంది సంతోషభయములంబెందఁగూడదు. అనిరామా
నుభాష్యము.

ఇతనుఅధ్యాయశేషముచే సంన్యాసయోగజ్ఞానములుమూడును
మొత్తముగావిస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నది, అనిమధ్వభాష్యము.

భావ్యాన్నరేష్యసక్తాత్మా విన్ద త్యాత్మని యత్సుఖమ్ |

సప్రప్తయోగయక్తాత్మా మఖ మక్షయ మశ్నుతే ||౨౧||

భావ్యాన్నరేష్య అసక్తాత్మా = భావ్యావిషయముఁడందు సం
ములేఁయంతఃకరణముకలవాఁడు, అత్మని యత్సుఖమ్ = అత్మయందు
ఏసుఖము(కలదో), (తత్) విన్దతి = వానినిపొందుచున్నాఁడు, సః
హ్యయోగయక్తాత్మా (సన్) = వాఁడు బ్రహ్మమునందలిగమాధిత
గూడినయంతఃకరణముకలవాఁడై, అక్షయం సుఖమ్ అశ్నుతే = అక్ష
యములేని సుఖమును పొందుచున్నాఁడు.

అత్మయందలి అక్షయసుఖమునుకోరువాఁడు తనకేమైన భా
వ్యావిషయసుఖమునుండి ఇంద్రియములకు మరలితచునది- అనిక
భాష్యము.

యత్సుఖమ్ అనిపాఠము- భావ్యాస్పర్శములు అనఁగా అన్యకంటె
నితర మైనవిషయములయనుభవములు- (యః) విన్దతుఁడు, వెలివిషయా
మధ్యములందు సంఘము లేదనునప్పు కలవాఁడై, అత్మని పశ్యంతిన్ద
తి = అత్మలోనే సుఖమునుపొందుచున్నాఁడో, వాఁడు ప్రత్యక్షభ్యాసము
నుండి బ్రహ్మభ్యాసముతోఁగూడినమనస్సుకలవాఁడై బ్రహ్మనుభవ
మాప మైన అక్షయ సుఖమును పొందుచున్నాఁడు- అని రామాను
భాష్యము.

ఈకోఁముచేయోగముయొక్క అభ్యాసము స్థూలదేహపఁబడుచున్న
ది- కానును(కోరిక)లేని అన్యాయందు(యత్తు)వ్యయమును పొందు
చున్నాఁడో, వాఁడై బ్రహ్మమునుగూర్చిలేనిగముతో అనఁగా భ్యాసము

మొదలగుదానితోఁగూడిన ఆత్మ కలవాడయ్యెనని, ఆయత్తయను
భిమువేహిందుచున్నాడు. ధ్యానాచలతోఁగూడినవానికే అత్తయమై
నయాత్మసుఖము కలుగును. మఱియొక విధముగాఁగూర్చు- అని మ
ధ్యభాష్యము.

యేహి సంస్కర్మజా భోగా దుభయోనయ ఏవతే ।

ఆద్యంతవస్తః కావ్రేయ నలేమ రమతేబుధః॥౨౨॥

యే సంస్కర్మజాః భోగాః=ఏవి విజయేంద్రియసంబంధములవలనఁగ
లిగిన అనుభవములతో, ర మఃభయోనయఏవహి=అవి దుఃఖహేతువు
లేకదా- (లే) ఆద్యంతవస్తః= అని ఆరంభమునుసమాప్తయ్యుకలవి-
అనఁగా స్వల్పకాలముండునవియనుట- (హే) కావ్రేయ= (ఓ)కుంతివు
తుఁడా, బుధః తేషునరమతే=జ్ఞానముకలవాడు వానియందు పీఠిం
జేయఁడు

సంన్యాసమునకై కామభోగము నిందింపఁబడుచున్నది- అని మధ్యభా
ష్యము

శక్తో తిహైవయస్సధుం ప్రాక్సరీరవిమోక్షణాత్ ।

కామకోభోద్భవం వేగం సయ్యక్త స్ససుఖీనరః॥౨౩॥

యః ఇహైవ శరీరవిమోక్షణాత్ ప్రాక్=ఎవ్వఁడు ఇచ్చటనే శరీ
రనూచువిడుచుటకుముందె, కామకోభోద్భవం వేగం సాధుర శక్తోతి
=కామమువలననుకోధమువలననుపుట్టిన. వేగమును సహితజాలు
చున్నాడో, సః నరః య్యక్తః=ఆ మనుష్యుఁడు యోగముకలవాడు,
సః సుఖీ=వాడు సుఖముకలవాడు-

కామమనఁగా ఇంద్రియేన యము ఇంద్రియగోచరమైనవృద్ధుగా
నీ వినఁబడినప్పుడుగానీ తలంపఁబడినప్పుడుగానీ కలిగెడి ఆశ-కోధమనఁ
గా తనకు అనిచ్ఛములైన విషయములు అనుభవించఁబడినప్పుడుగానీ
వినఁబడినప్పుడుగానీ తలంపఁబడినప్పుడుగానీ కలిగెడి ద్వేషమా-
వీని వేగము అనఁగా అంతఃకరణము యొక్క క్రోధము-
అందు కామవేగమునకు రోమాంచము (పులకింత), నేత్రము
భవికానము, మొదలగునవిగులుతులు. కోధవేగమునకు, నడిఁక, చెమ
ట, క్రోధుకలచుట (పెరివేకలచుట), కండ్లు ఎఱ్ఱుకొలుట, మొదలగునవి

[గరికి]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము

గురుకులు: మరణమును తవధిగాఁ జెప్పినచో, చీడికియున్నవానికి కా
ముక్తి యేమో తెప్పరిది, దానికినివిత్తములు లెక్కలేకయుండును, కాఁబ
ట్టి మరణమున తవధినున్న గురుకులు అని తెలియఁజేయఁబడినది. అనిశం
కరభాష్యము.

ఇట్లును అనఁగా పాథనానుష్ఠానవశయందే- యుక్తఁడైనఁగా
అత్మానుభవమునకుఁగిన వాఁడు-సుఖఅనఁగా శరీరవైమోక్షానానందర
ముల అత్మానుభవ మొక్కటియనుభవము గాఁగల వాఁడగును- అనిరామానుజ
భాష్యము.

ఈ శ్లోకముకామభోగపరిత్యాగమును వశంసంపుచున్నది. శరీరవై
మోక్షమునకు పూర్వము అనుటను నుపశ్చ శరీరమున వెట్లు సహింపశక్యము
గునో అట్లు మఱియొక్క- శరీరమున శక్యము కాదని భావము- బ్రహ్మలోక
ము మొదలగునది కామమును జయించినవారికే కలుగును- అనిమధ్య
భాష్యము.

యోస్తస్సుభోః 2 ప్రరారామ ప్రథానర్త్యోతిరేవ యః
సయోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతో 2 ధిగచ్ఛతి 11 12
యః అస్తస్సుభోః=ఎవ్వఁడు అత్యయందే సుఖము కలవాడో, (యః) అన్త
రారామః= (ఎవ్వఁడు) అత్యయందే క్రీడించుట కలవాడో, తథా యః
అస్తజ్యోతిరేవ=అట్లే, ఎవ్వఁడు అత్యయందే ప్రకాశము కలవాడో,
సః యోగీ (బ్రహ్మభూతః స్వర్గ) బ్రహ్మనిర్వాణమ్ అధిగచ్ఛతి=అ
య్యోగీ (బ్రహ్మమైన(వాఁడై) బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నాఁడు.

(బ్రదికియుండు) గవై బ్రహ్మభూతుడై- అనిశంకరభాష్యము.
ఎవ్వఁడు అత్మానుభవ మొక్కటియనుభవము గాఁగల వాఁడో-ఎవ్వఁడు
అత్మమొకటి టియో తోటగాఁగలవాడో, అనఁగా అత్యయంలేనగు
ముఖేన సుఖమును పొంది బ్రదికించునదిగా కలవాడో- బ్రహ్మనిర్వాణ
మనఁగా అత్మానుభవము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇట్లు నిలక్షణమునకు రిజుచిచ్చు బడుచున్నది- అరామమనఁగా
పరదిర్భవాదులనఁ గలిగిన సుఖము- సుఖమునఁగా చీడుక్రవవని పో
వుటకునఁ గలిగినది. ఈ శ్లోకములను అరామము పరమాత్మ
భావములనలఁగఁగొనినది. సరమాత్మ భవ్యయంద్యోతిస్యగాన. అ

యనయంధున్న జ్ఞాని అంతర్బోధితిః అని దేవుఁడగుచున్నాడు-
అనంత్రా తనమాధికలవానికి బాహ్యోపాయములు కలఁబడఁజేయుటక
ల్లనును కనఁబడినను కావ్యకరములు కాని పోవుటకల్లనును ఏకకారముఁ
యొగింపఁబడినది- బ్రహ్మభూతుఁడుఅనఁగా బ్రహ్మమునందయినవా
డు- ఈవిశేషముచే అంతస్సుఖశాన్తిములకు హేతువుఁడెప్పఁబడినది-
అనిమధ్యభాష్యము.

అభస్తే బ్రహ్మనిర్వాణ మృత్యుః క్షీణకల్కహః |

భిన్నద్వైధా యతాత్మానః సర్వభూతహితే రతాః || ౧౨ ||

క్షీణకల్కహః భిన్నద్వైధాః యతాత్మానః సర్వభూతహితే రతాః
ఋషయః = సశించిన పాపములుకలవారును పోయినసంశయముకలవారు
ను నియమింపఁబడినశ్రిద్రియములుకలవారును త్సిద్ధిభూతములగును
హితమైనదానియందు ఆసక్తిగలవారునగు జ్ఞానులు, బ్రహ్మనిర్వా
ణం అభస్తే = బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నారు.

భిన్నద్వైధులనఁగా శీతోష్ణాదిద్యుభిద్యములచే విడువఁబడినవారు- య
తాత్మలనఁగా ఆత్మయందె నియమింపఁబడిన మనస్సుకలవారు- ఋషు
లనఁగా ఆత్మావలోకనముచేయువారు- కల్కపములనఁగా అశ్రుపాఞ్చి
కివిరోధులైన పాపములు- అనిరామ్యామణభాష్యము.

భిన్నద్వైధాయతాత్మానః అని ఏకపదము- ద్వైధవనఁగా సంశ
యమైనను విపర్యయమైనను- ఇదిచేదంపఁబడినవో భిన్నద్వైధులనఁబ
డుదురు- ఆయతాత్మలనఁగా పాడవైనమనస్సుకలవారు- సర్వజ్ఞులను
ట- అనిమధ్యభాష్యము.

కామకోధవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్ |

అభిత్ బ్రహ్మ నిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్ || ౧౩ ||

కామకోధవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్ విదితాత్మనామ్ =
కామకోధములచే విడువఁబడినవారును యతులును నియమింపఁబడిన
మనస్సుకలవారును తెలియఁబడినమాత్మకలవారునగుచుండి, బ్రహ్మనిర్వా
ణమ్ అభిత్ వర్తతే = బ్రహ్మనందము అంతటను కలుగును.

యతులనఁగా సుంద్యములు- అభిత్ అనఁగా ప్రతికియున్నమస్సుతి
నిబొందినను అగుట- అనికలకభాష్యము.

యతులనఁగా ప్రయత్నముచేయుట స్వభావముగాఁగలవారు. ౩ జ
తాత్పర్య వాచి అనిపాతము- జయింపఁబడినమనస్సుకలవారు అనియర్థ-
ము- దీనికి నియమింపఁబడినమనస్సుకలుగుటకారణము- అంతటనున్నది
అనగా చేతిలోనిదే బ్రహ్మానంద మనుట - అనిరామానుజభాష్యము.

చారిత్రే బ్రహ్మము శ్రమము లేకయె పొందఁదగినది అనిఈశ్వోకము
చే జెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

స్మర్మాన్ కృత్యా బహిర్యాచ్యన్ చతుశ్చేవాన్తరేభ్రువోః |

ప్రాణాపానా సమాకృత్వా నాసాభ్యంతరచారిణౌ || ౨౭ ||

యలేన్ద్రియ మనోబుద్ధి ద్మనీ ర్లోకపరాయణః |

విగతేచ్ఛా భయక్రోధో యస్సదా ముక్త ఏవ సః || ౨౮ ||

బాహ్యో స్మర్మాన్ బహిః కృత్యా = వెలపటి విషయములను వె
లిగాఁజేసి, చతుశ్చేవ భ్రువోః అన్తరే (కృత్యా) = చతుస్సునే కని
బొమల నమను (నిలిపి), ప్రాణాపానా సమా నాసాభ్యంతర
చారిణౌ కృత్యా = ప్రాణాపానములను సమములనుగాను ముక్కున
దుమనుసంవరిండువానినిగాను చేసి, యలేన్ద్రియ మనోబుద్ధిః విగతే
చ్ఛాభయక్రోధః మోక్షపరాయణః మునిః యః = నియమింపఁబడిన
బాహ్యేంద్రియములను మనస్సునుబుద్ధియునుకలవాఁడును పోయినకోరి
కయుభయమునుక్రోధమునుకలవాఁడును మోక్షము ముఖ్యముగాఁగల
వాఁడునగు ముని ఎవ్వఁడో, సః సదా ముక్త ఏవ = వాఁడు ఎల్లప్పుడు
ను ముక్తినిజెందినవాఁడె.

ఈరెండుశ్లోకములను ధ్యానయోగమునకు సూత్రములవంటివి- శ
బ్దాదులుశ్రోత్రాదీంద్రియములద్వారమున బుద్ధిలోఁబ్రవేశపెట్టఁబడిన
యెడను విషయములగును- ఆశబ్దాదులను తలపఱచువానికి అవిచాప్య
ములయి వెలిగాఁజేయఁబడినవగును- మునియనఁగా సంన్యాసి-అని శం
కరభాష్యము.

స్మర్కములనఁగా శబ్దాదివిషయసంబంధములు- వానినివెలిగాఁజే
యుటయనఁగా బాహ్యేంద్రియవ్యాపారములను చాలించుకొనుట-ప్రూ
మధ్యమందనఁగా సాక్షాదనుభవము- ప్రాణాపానములనఁగా ఉచ్ఛ్వా
సనిశ్వాసములను, సమానమైన గతిగల వానిగాఁజేసి- ఇంద్రియాదుల

సునియమించుటయనఁగా ఆత్మావలోకనమునఁదప్ప మఱియొక్కచా
నియమప్రవర్తింపనీకపోవుట- మునియనఁగా ఆత్మావలోకనముచే
యువాఁడు- వాఁడుసాధనమును నడపించునప్పుడుగూడ సాధ్యదశ
యందువలె ముక్తుఁడే-అనిరామానుజభాష్యము.

ఇకధ్యానప్రకారముచెప్పఁబడుచున్నది- శ్రోత్రాదీంద్రియములనుని
యమించుటచేత బాహ్యస్పర్శములను నియమించి-చక్షుస్సును కనుబొ
మలనడుమనుంచుటయనఁగా శ్రూమధ్యమును చూచుట- ప్రాణాపానము
లనుగమముగాఁజేయుటయనఁగా కుంభకములోనుండుట- అనిమధ్య
భాష్యము.

భోక్తారం యజ్ఞ తపసాం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ |

సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వామాం శాన్తిమృచ్ఛతి ||
యః తపసాం భోక్తారమ్ = యజ్ఞములకును తపస్సులకునుభోక్త
(అనుభవించువాఁడు)యనినవాఁడనును, సర్వలోకమహేశ్వరమ్ =
అన్నిలోకములకును గొప్పయ్యాశ్వరుడైనవాఁడనును, సర్వభూతా
నాం సుహృదమ్ = అన్నిభూతములకును సుహృత్తైనవాఁడనునగు, మాం
జ్ఞాత్వా శాన్తిమ్ ఋచ్ఛతి = నన్ను తెలిసికొని శాంతిని పొందుచు
న్నాఁడు.

భోక్తయనఁగా కర్మరూపంబునను దేవతారూపంబుననుగూడ న
నుభవించువాఁడు- సుహృత్తనఁగా ప్రత్యుపకారమును కోరక ఉపకార
ముచేయువాఁడు- శాంతియనఁగా సంపారముడుగుట- అనిశంకరభా
ష్యము.

నన్ను తెలిసికొని కర్మయోగము నావరించినచోనే శాంతిని అనఁ
గానుభమునుపొందుచున్నాఁడు- నన్ను సర్వలోకమహేశ్వరునిగానును
సర్వసుహృత్తునుగానును తెలిసికొని కర్మయోగము నాయొక్కయ
గాధనముగానదానీలోసుకముగాఁబ్రవర్తించుచున్నాఁడు- అనిరామా
నుజభాష్యము.

ఈలోకముచేధ్యేయము(ధ్యానముచేయవలసినది) చెప్పఁబడుచున్న
ది- అనిమధ్యభాష్యము.

[౧౩౮]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము

ఇతి తిథిభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశా
స్త్రీతిష్ఠస్థానసంవాదే కర్మసంన్యాసయోగోనామ
పంచమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు యోపనిషదభిప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం
బును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణ జ్ఞానసంవాదం
బునగు భగవద్గీతలలో కర్మసంన్యాసయోగప్ర
తిపాదకంబగు అంశవచన ధ్యాయము -

బొంబాయిలో అచ్చుపడినపుస్తకములో సంన్యాసయోగోనామ అనియు
న్నది.

గీతాభాష్యత్రయ పాఠము

అజయధ్యాయము

శ్రీ భగవానువాచ.

అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కన్య కరోతి యః |

స సంన్యాసీత యోగీత న నిరగ్ని ర్న చాక్రియః || ౧ ||

కర్మఫలమ్ అనాశ్రిత(స్స)కార్యం కర్త యః కరోతి = కర్తముయొక్క ఫలమును ఆశ్రయింపనివాడై చేయఁదగిన కర్మమును ఎవ్వఁడు చేయుచున్నాఁడు, సః సంన్యాసీత యోగీత = వాడు సంన్యాసియును యోగియును- నిరగ్నిః (సంన్యాసి) న = అగ్నులులేనివాడు (సంన్యాసి) కాఁడు- అకియశ్చ (సంన్యాసి) క = క్రియలు (కర్మములు) లేనివాడును (సంన్యాసి) కాఁడు.

ఈశ్లోకముచే ఘమునుగోరక చేయఁబడెడి కర్మము సంన్యాసము వంటిది అని స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది గాని సంన్యాసము నిష్కేపింపఁబడలేదు- కర్మఫలమును ఆశ్రయింపనివాఁడనఁగా కర్మఫలములను ఆశ్రయించివాఁడు- చేయఁదగిన కర్మమనఁగా నిత్యకర్మము- క్రియలనునవి అగ్నిపేక్ష లేని తపస్సు దానము మొదలగునవి- అనిశఁకరభాష్యము.

కార్యమ్ = చేయవలసినదానిగా- కరమపురుషుని యారాధనరూప మగుటను కర్మమేనాకు ప్రయోజనము కాని దానివలనపాధింపవలసినది లేదు అనితలంచుచుఎవ్వఁడు కర్మమును చేయునో, వాడు సంన్యాసియును అనఁగా జ్ఞానయోగనిష్ఠుఁడును, యోగియును అనఁగా కర్మయోగనిష్ఠుఁడును- ఆత్మావలోకనము నెడి యోగమునకు పాధనములైన జ్ఞానకర్తృములరెంటియందును నిష్ఠ కలవాఁడు అని యర్థము- వేదమున విధింపఁబడిన యజ్ఞాదికర్తృములంబివర్తింపని కేవలజ్ఞాననిష్ఠుఁడు ఇట్టి వాఁడు కాఁడు- వానికి జ్ఞాననిష్ఠ మాత్రమేకలదు- ఈ కర్మయోగికి రెండునుకలవు- అనిరామానుజభాష్యము.

సంన్యాసికిఁగూడ అగ్నియును క్రియయును కలవు- అతనికి అగ్నిని వ్యాపే- తగని, హృత్పూజయే క్రియ- అనిమధ్యభాష్యము.

యం సంన్యాస ఇతి పార్శ్వము ర్యోగం యం నిర్దిష్టాగ్నిత |

న హ్య సంస్యస్త సంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన॥౨॥
 యం సంన్యాసృత్తి పాపహః=దేనిని సంన్యాసమని చెప్పచున్నా
 రో, (హే)పాపహ! యోగం తం విద్ధి=(ఓ)యర్జునుడా! యోగమును
 దానినిగానే తెలిసికొనుము- అనంస్యస్త సంకల్పః కశ్చన యోగీ న
 భవతిహి=విడువఁబడనిసంకల్పముకలవాఁడు ఎవ్వఁడును యోగి
 కాఁడుగదా.

సమస్తము లేనకర్మములను వానిఫలములనుగూడవిడుచుట సంన్యా
 సము - కర్మఫలసంకల్పమును మాత్రము విడిచినవాఁడగు కర్మయోగి
 యును సంన్యాసముచేసినవాఁడుగా స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నాఁ
 డు - ఫలమునువిడుచుట అనేడిసామ్యము ఇంద్రికేనికలముగాన ఇట్లు
 చెప్పఁబడినది- సంకల్పమనఁగా ఫలమునుగూర్చిన యుద్దేశము-ఇదిలేక
 కర్మములనాచరించువాఁడు చిత్తముయొక్క విక్షేపమునకు (చెదిరి
 పోవుటకు) కారణమైన ఫలసంకల్పములేనివాఁడగుటచేయోగి అనఁగా
 చిత్తసమాధానము(చిత్తముయొక్క నిలకడ)కలవాఁడు అగును - అని
 శంకరభాష్యము.

సంన్యాసమనఁగా జ్ఞానయోగము- అదీకర్మయోగమేఅనితెలిసి
 కొనుము- సంకల్పమనఁగా ఆగ్నేకానిప్రకృతియందు ఆగ్నేయ నెడిత
 లంపు- దానిని ఆగ్నేయాధాత్మ్యజ్ఞానముచేబోగొట్టికొననివాఁడు
 కర్మయోగికాఁడుగదా- అనిరామానుజభాష్యము.

సంన్యాసముగూడ యోగములోనంతర్భూతమేయని చెప్పఁబడుచు
 న్నది- కామసంకల్పాదులనుపిడువక ఉపాయముకలవాఁడెట్లుగును?అ
 వితాత్పర్యము- అనిమధ్యభాష్యము.

ఆరురుక్షో ర్కృపే ర్యోగం కర్మ కారణముభ్యతే॥

యోగాదాధస్య తస్యైవ శమః కారణముభ్యతే॥౩॥

యోగమ్ ఆరురుక్షోః మునేః=యోగమును పొందఁగోరిన మునికి,
 కర్మ కారణమ్(ఇతి)ఉభ్యతే=కర్మము సాధనము (అని)చెప్పఁబడు
 చున్నది- యోగాదాధస్య తస్యైవ=యోగమునుపొందిన వానికే,శ
 మః కారణమ్ (ఇతి)ఉభ్యతే=శాంతి సాధనము (అని)చెప్పఁబడుచు
 న్నది.

ధ్యానయోగమును ఆచరించుటకు కత్తి లేనివాడును ధ్యానయోగమును పొందఁగోరువాఁడు నగువానికి ఫలాపేక్ష లేని కర్మముగము సాధనము. యోగమునఁజేరించినవానికి శమముఆనందగా సర్వకర్మనివృత్తియై సాధనమగును. కర్మములను వదిలివేసి ఆయాసములే కుండుటచే ఇంద్రియవియముకలవాఁడై ధైర్యతైకాగ్రము కలవాఁడు అగును. అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనఁగా ఆత్మవలోకనము (వైవర్ధ్యము) అనెడి మోక్షము. శమమనఁగా కర్మనివృత్తి. మోక్షముకలుగు వాఁడగు కర్మముచేయుఁ దగినది. ఆనిరామానుజభాష్యము.

యోగమనఁగా ఉపాయము. ఆచరణములు అనఁగా ఆయుపాయముయొక్క సుప్రార్థినికోరువాఁడు. ఆయాధుఁడనఁగా సుప్రార్థమైన ఉపాయముకలవాఁడు. అనఁగా ఆపరోక్షజ్ఞానముకలవాఁడు. శమమనఁగా అనుభవించవలసిన కర్మములన్నియు క్షయించుట. కారణమనఁగా పరమసుఖసాధనము. అపరోక్షజ్ఞానముకలవానికి భోక్తవ్య కర్మోపశమముకలిగెనేని అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలేస్తుగాకలుగును. కర్మోపశమముకలుగనియెడను భగవంతునిచరిత్రములు మొదలగువానిచే కాలముగడుపుట సంభవించును. అనిమధ్వభాష్యము.

యదాహి నేర్చియాథేమా న కర్మ స్వనువజ్జలే।

సర్వసంకల్పసంన్యాసి యే గాయాథ ప్రవోచ్యతే॥౪॥

యదా ఇర్చియాథేమా నానువజ్జలే = ఎప్పుడు విషయములయందు ఆసక్తినిచేయఁడో, కర్మను (నానువజ్జలే) = కర్మములయందు ఆసక్తినిచేయఁడో, తదా సర్వసంకల్పసంన్యాసి యోగాయాథ (ఇతి) ఉచ్యతేహి = అప్పుడు అన్నిసంకల్పములను విడిచినవాఁడై యోగాయాథుఁడు (అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

ఇంద్రియాధాములనఁగా శబ్దాదివిషయములు. కర్మములనఁగా నిత్యవైమర్శకామ్యునిష్ఠములు. వివిధలక్షణములనుబట్టి వానువజ్జలే, నానువజ్జలే = ఇదిచేయఁదగినవి అనుతలపునుచేయఁడు. సర్వసంకల్పసంన్యాసి అనఁగా విహితమున్న కారణములకు హేతువులగువానిని అన్నిటినివిడిచినవాఁడు. కరుణ కామములను కను

క్రమములను విడుచునది అని యథాము- అని శంకరభాష్యము.

ఇందియాభాములనఁగా ఆత్మకామిగిలిన పాశ్చాత్యవిషయములు- ఈయొగి అత్యైకానుభవస్వభావముకలవాఁడగుటచే పాశ్చాత్యవిషయములయందును వానితో సంబంధించిన కర్మములయందును, ఎప్పుడు, సంగమును చేయఁదగఁజేసే, అప్పుడు, వాఁడు సమస్త సంగల్పములను విడిచినవాఁడై యే గాఢాధుఁడు అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు- కాఁబట్టి అతరుత్తువైనవాఁడు విషయానుభవమునకు తగినవాఁడుగాన విషయానుభవముకలగా భ్యాసమావేశముగు కర్మయొగి మే వానికియే గసిద్ధిన కలుగఁజేయును- అని రామానుజభాష్యము. (విషయములయందు ఆసక్తి లేకపోవుటను ఆభ్యసించుట స్వరూపముగాఁగలది)

ఈర్ష్యోకము యోగాధునికమును చెప్పుచున్నది- అవరోక్షజ్ఞానముకలవానికి తనంతనె దోషములు అఁగిపోవుట కలుగును- అనియే రెస్సయైన యనకుపంగము- అని మధ్వభాష్యము.

ఉద్ధరే జాత్స్నానాత్సానం నాత్సాన మవసాదయేత్ |

అత్యైక హ్యత్యైకానో బద్ధు ర్నాత్యైక రిపు రాత్మకః ||౫||

ఆత్మనా ఆత్మానమ్ ఉద్ధరేత్ = ఆత్మచేత ఆత్మను లేవనెత్తవలయును- ఆత్మానం నావసాదయేత్ = ఆత్మను బాధింపఁగూడదు- ఆత్మనః ఆత్యైకహి బద్ధుః = ఆత్మకు ఆత్మయేకతా బద్ధులు- ఆత్మనః ఆత్మైక రిపుః = ఆత్మకు ఆత్మయే శత్రువు.

ఉద్ధరించుటయనఁగా సంసారమునది యనధికముమాహానుడు డిక్రమితవైకుట- అవసాదయేత్ అనుచానికి అధోగతిని పొందింపఁగూడదు అని యథాము- ఆత్మకు సంసారమును విడిపించుటకై నబంధువు ఆత్మయే- మిగిలినబంధువులు స్నేహాదిబంధమునకు ఆధారములగుటను మోక్షమునకు ప్రతిహాలులే- మిగిలినయవసారముచేసెడి వెలవలి శత్రువులుగూడ ఆత్మను వట్టి వచ్చినవారెగాన ఆత్మయే శత్రువని చెప్పఁబడుచున్నది. అని శంకభాష్యము.

ఆత్మనా = మనస్సుచేత- విషయములయందు ఆసక్తి లేని మనస్సుచేత ఆత్మను ఉద్ధరింపవలయునుగాని విషయములయందు ఆసక్తిగల మనస్సుచేత ఆత్మను బాధింపఁగూడదు- అని రామానుజభాష్యము.

యోగాదూత్యము ప్రయత్నము చే జేయఁబడినదికాని ఈశ్వోక
ముచేఁజెప్పఁబడుచున్నది- అత్తనా = మనస్సు చేత- అత్తానమ్ = జీవుని-
అత్తైవ = మనస్సే- అత్తనః = జీవునికి- అనిమధ్యభాష్యము.

బహురాత్నా అత్తనత్తస్య యేనాత్మైవాత్మనా జితః |

అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వర్తే తాత్మైవ శత్రువత్ || ౬ ||

యేన అత్తనా అత్తైవ జితః = ఏ యాత్మచేత అత్తయే జయింపఁబడినాడో, తస్య అత్తనః అత్తా బహుః = అయాత్మకు అత్త బంధువు- అనాత్మనస్తు అత్తైవ శత్రువత్ శత్రుత్వే వర్తేత = జయింపఁబడినవాఁడైనా తక్కులవానికో అత్తయే శత్రువువలె శత్రుత్వమున ఉండును.

అత్త యనఁగా కార్యకరణసంఘాతము (జేహేంద్రియాదినముదాయము) దానినిజయింపఁబడినవాఁడు అనఁగా జేతేంద్రియుఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఏమిరుమని చేతతనమునస్సనీపయములను చేతకుండునట్లు జయింపఁబడినదోవానికి, అమనస్సు బంధువు- జయింపఁబడిన మనస్సులవానికితన నస్సేశత్రువువలెతనకీడునందు ప్రవర్తించును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఎట్టివానికిఅత్త బంధువగునోఅది ఈశ్వోకమునఁజెప్పఁబడుచున్నది- యేన = ఎవ్వనిచేత, అత్తైవ = మనస్సే, అత్తనా = బుద్ధిచేతగాని జీవుని చేతగాని, జయింపఁబడినదో- అనాత్మనః = మనస్సు లేనివానికి అనఁగా జయింపఁబడినమనస్సులవానికి- జయింపఁబడినమనస్సుల పురుషునియొకరి- మనస్సుఉన్నదైనను ఉపకారముచేయునదికాదుగాన లేనట్లే చెప్పఁబడినది- జేతగాఁడుకలిగియున్నను వాఁడుజేయవలసినపనివాఁడుచేయనిచో అధికారి జేతగాఁడులేనివాఁడె- అనిమధ్యభాష్యము.

జితాత్మజః ప్రకౌత్తస్య పరమాత్మా గమాహితః |

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః || ౭ ||

జితాత్మనః ప్రకౌత్తస్య పరమాత్మా గమాహితః (భవతి) = జయింపఁబడినకార్యకరణసంఘాతములవాఁడును శాంతిని పొందినవాఁడునగువానికి పరమాత్మ గమాధిచేబొందఁబడినవాఁడు (అగుచున్నాఁడు)- శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః (గమఃస్యాత్) = శీ

[108]

గీతాభ్యాసశాస్త్రము

శీతోష్ణసుఖదుఃఖములయందును అత్యంత హాసమునందును (ప్రమాదభావమునను) అనిశ్చయభావము.

శీతోష్ణసుఖదుఃఖము తథామాదానమానయోః శీతాత్మనః ప్రకాస్తస్య (మనః) = శీతోష్ణములయందును సుఖదుఃఖములయందును అట్లే మానానమానములయందును జయఃపరిజేతవనస్సులువాడై శాంతినిపొందినవారియొక్క (జననస్థితి) సకమాత్మా శమాహితః = ఆత్మ స్వరూపమున నున్నవాడు-శబ్దము, పరమాత్మయని ప్రత్యగాత్మయై (తత్త్వం) చెప్పబడుచున్నాడు- ఆత్మా పరమ్ సమాహితః = ఆత్మ మిహితి స్వరూపమున నున్నవాడు అయ్యు నన్వయంపనమును. తథామాదానభావము.

శీతాత్మయొక్క మనస్సు తఱచుచుగా విషయములను పొందచుగాన ప్రకాస్తయగును- అప్పుడు వానిమృదయమనందు పరమాత్మ (ఈత్వరుడు) సమాహితః అనగా శబ్దమిహితుడగును- అపరోక్షజ్ఞానముకలవాడగునగుట. శీతోష్ణసుఖదుఃఖము అనునదియెదలు అపరోక్షజ్ఞానియొక్క అక్షణము చెప్పబడుచున్నది- అనిమధ్యభావము.

జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థః విశిలేర్ద్రియః |

యత్తత్త్వే త్యక్త్యతే యోగీ సమలోష్టాత్మాత్మనః || ౧౧ ||

జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థః విశిలేర్ద్రియః సమలోష్టాత్మాత్మనః యోగీ = జ్ఞానవిజ్ఞానములచేతృప్తినిపొందినయం తఃకరణముకలవాడగును కూటస్థః అను జయంపరిజేతవనియంద్రియములుకలవాడగును సమంతైరసమంతైరెద్దయనుశీలయనుస్వర్థంబునుకలవాడగును యోగీ, యత్తత్త్వే త్యక్త్యతే = యత్తత్త్వే అని చెప్పబడుచున్నాడు- జ్ఞానమనగా తత్త్వములో చెప్పబడిన పదార్థములను తెలిసి

కొనుట-విజ్ఞానమనగా తత్త్వములన తెలియఁబడినవారిని తనయనుభవమునను తెత్తికొనుట- కూటస్థః అనగా కదలక శక్యము కానివాడగుట- యత్తత్త్వే అనగా సమాధి కలవాడు- అనిశ్చయభావము.

జ్ఞానమనగా తృప్త్యర్థమును తెలిసికొనుట, విజ్ఞానమనగా ఆత్మస్వరూపమున స్థితికల వింతలు మన ఆకారముకలది అని తెలిసి

కొనుట-కూటస్థుడనఁగా దేవాద్యవస్థలలోఁ గూడననుసరించియుండెడి జ్ఞానేకస్వరూపుడగు ఆత్మయందున్నవాఁడు- కావున నెఱయించఁబడిన ఇంద్రియములకలవాఁడు- సమలోష్ఠాశ్చ కౌంచనఁడనఁగా ప్రకృతివిక్షణమైన స్వరూపముననున్నవాఁడుగుటచే పాశ్చాత్యవస్తువులయందు భౌగ్యతాబుద్ధియుండదుగాన లోష్ఠాశ్చ కౌంచనములవలన సమానమైన ప్రయోజనముకలవాఁడు- యోగియనఁగా కర్మయోగి, యుక్తుడనఁగా ఆత్మవలోకనహావముగు యోగాధ్యాసమునకు తగినవాఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు- అనిరామానుభావ్యము.

శీతోష్ణాదుల యందుకూటస్థుడైనవాఁడు- కూటస్థుడనఁగా కూటమున లే-ఆకాశమున లేనుండువాఁడు- అనఁగా నిర్వికారుఁడు- ఇట్లు కూటస్థుడగుటకు హేతువులు, జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్త్యాత్మావిశేషత్వేతియః అనునవి- విజ్ఞానమనఁగా సాధారణులెఱుంగనిశేషముల నెఱుంగుట యైనను అవిరోక్షజ్ఞానమైనను- యోగియనఁగా యోగము చేయుచున్నవాఁడు- యుక్తుడనఁగా సంపూర్ణమైనయోగముకలవాఁడు- ఇట్లు యోగానుష్ఠానము చేయువాఁడు యోగసంపూర్ణుడని చెప్పఁబడును- అనిమధ్యభావ్యము.

సుహృద్స్సిత్ర రుదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్య బన్ధుః |

సాధుష్యపి పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశిష్యతే ||౯||

సుహృద్స్సిత్ర రుదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్య బన్ధుః సాధుష్యపి పాపేషు వ = సుహృత్తులు మిత్రులు శత్రువులు కదాసీనులు మధ్యస్థులు ద్వేష్యులు బంధువులు అనువీరియందును సజ్జనులయందును పాపులయందును, సమబుద్ధిః విశిష్యతే = సమానమైన బుద్ధికలవాఁడు విశేషించుచున్నాఁడు.

సుహృదనఁగా ప్రత్యుపకారమునుకోరక ఉపకారము చేయువాఁడు- మిత్రుడనఁగా స్నేహముకలవాఁడు- ఉదాసీనుఁడు విత్వనివృత్తము సంజేరనివాఁడు- మధ్యస్థుడనఁగా విరోధముకలయుభయులకు హితమునుకోరువాఁడు- ద్వేష్యుడనఁగా తనకు అనిష్టుడైనవాఁడు- బంధువు అనఁగా చుట్టము- సాధువులనఁగా శాస్త్రమును అనుసరించువాఁడు- పాపులనఁగా నిషిద్ధకార్యములంజేయువాఁడు- సమబుద్ధియనఁగా క

గర్భయోజ్యండు కర్మమేది అంవిమర్శించి బుద్ధిని ప్రసరింపజేయ నివాఁడు. పదువ్యలే=విదేహబతుచున్నాఁడు, అనియు పాఠము కలదు. యే గారూఢులందఱిలోవీఁడు ఉత్తముఁడని యర్థము. అనిశంకరభాష్యము.

వయసును ఆలోచింపకతనహితమునుకోరువారు సుహృత్తులు. సమానవయస్కులవారై హితమునుకోరువారు మిత్రులు. శత్రువులనఁగానిమిత్రమునుపట్టి అనర్థమునుకోరువారు. హితమునును అనర్థమునునుగూడ కోరుటకునిమిత్రములేనివారు ఉదాసీనలు. వారిపుట్టుక మొదలు ఎవ్వనికిని ఈరెంటినికోరకున్నవారు మధ్యస్థులు. వారిపుట్టుక మొదలు అనిష్టమునెకోరుచుండువారు ద్వేష్యులు. వారుపుట్టినది మొదలుహితమునెకోరువారు బంధువులు. పాధువులనఁగా ధర్మగర్వభావముకలవారు. పావులనఁగా పాపగర్వభావముకలవారు. వీనికి ఆత్మజ్ఞాననే ప్రయోజనముకాని సుహృత్తులు మొదలగువారివలనప్రయోజనమును వారితోవిరోధమును లేదుగాన వారియందు సమానమైనబుద్ధికలవాఁడు యే గాభ్యాసమునకు తగినవాఁడగుటలో విశేషింపుచున్నాఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

జీవులయొక్క చిత్తు అనఁగాజ్ఞేతన్యంబును, పరమాత్మయును, అన్నియునుపరమాత్మవలనఁలుగుటయు, సాధువులు పాపులు మొదలైన యందఱియందును ఒక్కవిధముగా నుండుటచే అందఱియందును సమబుద్ధికలవాఁడు. జీవులుచిద్రూపులకదా, విశేషము (దోషము) అంతఃకరణమువలనఁగలిగినది, అందఱికిని సాధుత్వాధికమతయును ఈశ్వరుని చేజేయఁబడినదియె, స్వయముగా నొక్కటియునులేదు, అని యట్లు సమబుద్ధికలవాఁడైయుండునదియెకాని సాధువులకును పాపులకును పూజమొదలగువానిలో సామ్యమును చేయఁగూడదు. సుహృత్తులు మొదలగువారికి శాస్త్రములోఁ జెప్పినదానికంటె హెచ్చుతగ్గులు లేక పూజచేయుటయు సమత్వమే. ప్రత్యుపకారాపేక్షలేక యుపకారము చేయువాఁడు సుహృత్తు. శ్లోకస్థానమును అనఁగా దుఃఖమువచ్చెడిస్థితిని కనిపెట్టి రక్షించువాఁడు మిత్రుఁడు. హింస మొదలగుదానింజేయువాఁడు శత్రువు. చేయవలసినయుపకారమునను అపకారమునను

గూడ ఉపేక్ష చేయువాడు ఉదాసీనుడు- ఆరెంటినిచేయువాడువ
ధ్యస్థుడు- అవాసిరమును అనగా అనిష్టమునుచేయువాడు ద్వే
ష్యుడు- అనిమధ్యభాష్యము.

యోగీ యుజ్జీత సతత మాత్సానం రహసిస్థితః|

ఏకాకీ యతదిత్తాత్స్యా నిరాశీ రపరిగ్రహః||౧౦||

యోగీ=యోగి, ఏకాకీ యతదిత్తాత్స్యా నిరాశీః అపరిగ్రహః రహ
సి స్థితశ్చ(గన్)=ఒంటరియును నియమింపబడినచిత్తంబును ఆత్మ
యునుకలవాడును ఆశలేనివాడును పరిగ్రహములేనివాడును ఏ
కాంతిమునందు ఉన్నవాడు(నగుచు), సతతమ్ ఆత్సానమ్ యుజ్జీత
=ఎల్లప్పుడును ఆత్మచుగూడి యోగమునుచేయునది.

యోగియనగా ధ్యానముచేయువాడు. ఆత్సానమ్ యుజ్జీత=
అంతఃకరణమును నిగ్రహింపవలయును- ఏకాంతమనగా కొండగు
హమొదలగునది- ఏకాకియనగా సంన్యాసమును చేసినవాడుఅను
ట- చిత్తమనగా అంతఃకరణము- ఆత్మయనగా శరీరము- అనిశం
కరభాష్యము.

యోగియనగా వెనుక జెప్పబడిన కర్మయోగనిష్ఠుడు- సత
తమ్ఆనగా ప్రతిదినంబునయోగాధ్యాసకాలంబున- ఆత్సానమ్ యు
జ్జీత=ఆత్మను యత్తునిగాజేయునది- తన్నుచూచువానిగాజేయు
నదియనుట- రహస్యులనగా జనులులేని నిశ్శబ్దమైన ప్రదేశము- ఏ
కాకియనుటచే తానుదప్ప మఱియొకఁడైననుండగూడనటు-చిత్తమ
నగా చింతతోగూడినమనస్సు- ఆత్మయనగా అట్టిదికాని మనస్సు-
అపరిగ్రహుడనగా ఆత్మ తప్ప మిగిలిన దానియందు మమకారము
లేనివాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతను సమాధియొక్కప్రకారముచెప్పబడుచున్నది. ఆత్సానం యు
జ్జీత=మనస్సును సమాధియొగముతోగూడినదానిగా జేయునది
అనిమధ్యభాష్యము.

శుచాదేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిర మాసన మాన్యసః|

వాత్యుచ్చితం నాతనీడం చేలాజనపశోత్తరమ్||౧౧||

త త్రైకాగం వసః కృత్వా యతదిత్తేన్ద్రియక్రియః|

[౧౪౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము

ఉపవిశ్యాసే యజ్ఞాన్యోగమాత్మశుద్ధయే॥౧౨॥
 శుచౌ దేశే=పరిశుద్ధమైన చోటను, వాత్సర్జ్యచిత్తమ్ వాతనివమ్ చే
 లాజినకుశోత్తరమ్ స్థిరమ్ అశ్శునః అశనం పౌతిష్ఠావ్య=మిక్కిలియె
 త్తుగానుండవిడియు మిక్కిలిపొట్టగానుండవిడియు వస్త్రీంబునుభర్త
 బునుకుశలమీడ్చినెయన్నదియు నిశ్చలమైనదియు(నగు) తన అశనమును
 నిలిపి, తత్ ఆశనే ఉపవిశ్య=ఆ యాశనమున కూర్చుండి, యతవి
 త్రేద్రియకియః(సక) మనః ఏకాగ్రం కృత్యా=నియమింపబడినదిత్త
 ముమొకరియొద్దొంద్రియములయొక్కయువ్యాపారములుకలవాడు(అగు
 చు) మనస్సును నిశ్చలమును చేసి, అశ్శునిశుద్ధయె యేగం యజ్ఞాన్య
 త్=అశ్శుపరిశుద్ధకొలకు యోగమును చేయునది.

శుచియనఁగా స్వతస్సిద్ధముగాఁగాని చేయుటకలనఁగాని నిజ-
 నమైనది- క్రింద కుశలును, వానిపైని అజినంబును, దానిపైని వ-
 స్త్రీంబునని క్రమము- యేగమునుఅనఁగాసమాధానము(చిత్తవృత్తి
 నిరోధము)నుచేయునది- మనస్సును ఏకాగ్రమును చేయుటయనఁగా వి-
 వయమునుండి మఱిండుటి- అశ్శునిశుద్ధియనఁగా అంతఃకరణపరిశు-
 ద్ధి- అని శంకరభాష్యము-

శుచియనఁగా అపరిశుద్ధలైషపురుషులచే వాశ్రయింపబడినదిగాని
 పరిశ్రమింపబడినదిగాని కానిదియు అపరిశుద్ధనస్తువులసంపర్కములే
 నిడియునగుటచే పవిత్రమైనది- అట్టి ప్రదేశమందు కట్టిమొదలగుదాని
 చేదేయఁబడినదియు కుశలును అజినంబును వస్త్రీంబును ప్రైపైనికలది
 యునగువాసనమునునిలిపి- మనస్సునకు నైర్మల్యమును కలుగఁజేయున-
 దియు చేరువుకలదియునగు వా యాశనమునం గూరుచుండిఅశ్శునిశు-
 ద్ధికొలకుఅనఁగాబంధనివృత్తికొలకు అత్కావలోకనమునుచేయునది-
 అని రామానుజభాష్యము-

యేగమునుఅనఁగా సమాధియోగమునుఅని మధ్వభాష్యము-
 సమం కాయశిరోగ్రీవం భారయ స్మచలంస్థిరః।
 సంపేక్ష్వ నాసికాగ్రం శ్చం దిశ శ్చానవలోకయ॥౧౩॥
 ప్రకాశాత్కా విగతభృచ్చిహ్లాహారికై స్థితః।
 మన స్సంయమ్య మద్భిత్తయః అసిత మర్చుకః॥౧౪॥

కాయశిరోగ్రీవం సమమ్ అవలం(చ) ధారయత్ = కరీరమునను
శిరస్సునునుకంతమునును సమముగానును కదలకుండునట్లును నిలుపుచు
న్నవాఁడును, స్థిరః = స్థిరుఁడును, స్వం నాసికాగ్రం సంప్రేక్ష్య దిశః
అనవలోకయంశ్చ = స్వకీయమైన ముక్కుకొనను చూచి దిక్కులను
చూడకున్నవాఁడును, ప్రశాంతాత్మా = శాంతినిపొందినఅంతఃకరణము
కలవాఁడును, విగతభీః = భయము లేనివాఁడును, బ్రహ్మచారివ్రతే స్థిరః =
బ్రహ్మచారియొక్కవ్రతమునందు ఉన్నవాఁడును(అయి), మనః సం
యమ్య = మనస్సును నియమించి, మద్భిత్తః కుత్సితః యుక్తః ఆసీత్ =
నాయందుదిత్తముకలవాఁడును నేమగొప్పవాఁడుగాఁగలవాఁడును స
మాధికలవాఁడునై కూరుచుండునది.

నాసికాగ్రం సంప్రేక్ష్యత్ = నాసికాగ్రమునుచూచినట్లుండియని
ఇవశబ్దముచులేడ్చి యన్వయింపవలయును- తననాసికాగ్రమునుచూచు
టయె యెప్పు(బడినయెడను మనస్సుకూడ ముక్కుకొనను చూచుటయందె
ప్రవర్తించునుగాని ఆత్మనుచూచుటయందు ప్రవర్తించును- కాఁబట్టి
రెండుకన్నులను దగ్గిరకుచేర్చుటయె ఇక్కడ విధింపఁ బడుచున్నది- బ్ర
హ్మచారివ్రతమనఁగా స్త్రీసంపర్కములేకపోవుట, గురువునకుశుశ్రూ
ష చేయుట, భిక్షాన్నమునుతినుట, మొదలగునది - మనస్సును
నియమించుటయనఁగా మనస్సుయొక్కవృత్తులను అణఁ
చుట- లోకములోస్త్రియందు చిత్తముకలవాఁడైనను రాజునుగానిమ
హాదేవునిగాని గొప్పవానిగాఁడలఁచుటకలదుగాన, నట్లుకాక, పరమే
శ్వరునియందెదిత్తముకలవాఁడైఆపరమేశ్వరుఁడెవరుఁడనుజ్ఞానము
కలిగి యుండునదియని విధింప బడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

అవలంస్థిరమ్ అనిపాఠము- స్థిరముగాననఁగా చేరువు కలిగియుండు
టచేత స్థిరముగానిలుపుచునని యన్వయము- ప్రశాంతాత్మయనఁగామి
క్కిలి సుఖించినమనస్సుకలవాఁడు- యుక్తఁడనఁగా అవధానముకల
వాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యుక్తః స్నేహం సదాత్మాకం యోగీ నియతమానసః
శాంతి నిర్వాణపరమాం మద్భింతా మధికశ్చత్తి||౧౫||
యోగీ = ధ్యానముచేయువాఁడు, నియతమానసః = నియమింపబడినమ

నన్నుకలవాడై, ఏవం సదా ఆత్మానం యజ్ఞన్ = ఇట్లు ఎల్లప్పుడును అంతఃకరణమును సమాహితమునుగా జేయుచున్నవాడై, నిర్వాణపరమామ్ మత్సంస్థామ్ శాన్తిమ్ అధిగచ్ఛతి = మోక్షమెచర మావధిగాఁగలదియు నాయంపున్నదియునగు శాంతిని పొందుచున్నాడు.

శాంతియచఁగా ఉపరతి (పనులెవ్వియుచేయకండుట) - నాయందున్నయనఁగా నాకు అధీనమైనదనుట - అనిశంకరభాష్యము.

పరబ్రహ్మంబును పురుషోత్తముడననగు నాయందు మనస్సును చేర్చుచున్నవాడై, నాసంపర్కముచే మనస్సు పవిత్రమగుంగాన నిత్యలమైన మనస్సుకలవాడై - ఆత్మయోగముచేయువానికి మనోవైర్గ్యల్యమునకై మనస్సును భగవంతునియందుంచుట చెప్పఁబడినది - అని రామానుజభాష్యము.

నిర్వాణపరమామ్ = శరీరమును విడిచినతరువాతఁగలిగెడి - అనిమథ్యభాష్యము.

నాత్యశ్చతస్త్వం యోగోస్తి నతైకాన్త మనశ్చతః!

నచాతి స్వప్నశీలస్య జాగ్రతో వైవ చాజ్ఞానః ॥౧౬॥

ఆత్యశ్చతః యోగః శాన్తి = మిక్కిలి తినువానికి యేగములేదు - ఏకాన్తమ్ అనశ్చతశ్చాన్త = బొత్తిగా తినివానికిని లేదు - అతిస్వప్నశీలస్యచ న = మిక్కిలి లినిదించుటస్వభావముగాఁగలవానికిని లేదు - (హ)అజ్ఞానః = (బి)యజ్ఞానుడా! (ఏకాన్తం) జాగ్రతశ్చ వైవ = (బొత్తిగా) మేలకొనువానికిని లేనేలేదు.

ఆత్మసంమితమైన అన్నముకంటె హెచ్చుగా తినవాడు మిక్కిలి తినువాడు - (ఏపాటియన్నమును తినినచో అజ్ఞానము లేకుండునో, ఏపాటులకు అనుకూలముగానుండునో, ఆపాటియన్నము ఆత్మసంమితము - అనిమధుఘాదనటిక) యోగశాస్త్రములోఁ జెప్పినట్లు సగము కమపుసిండునట్లు గాక అధికముగా తినుటయత్యశనమనియుంజెప్పుచున్నను - మిగిలినసగముకమపులో సగము అనఁగా ఒకపాతికను మాత్రము నీటితో నింపునది - మిగిలినపాతిక వెలితిగా నెయిండ్లవలయుననియేగ శాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది - అనిశంకరభాష్యము.

అనశవాదులు కూడదనుట శక్తిలేనివానికి- శక్తికలవాడువిద్రుండు
డిమొదలగువానిని విడిచి కన్నులుమూసికొని ధ్యానముచేయుచు సిద్ధి
నిపొందునని నారదీయమునఁ జెప్పఁబడినది. అనిమధ్వభాష్యము.

యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కమఃసు|

యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహః||౧౬||

యుక్తాహారవిహారస్య=తగినఆహారంబునుసంచారంబునుకలవాడును,
కమఃసు యుక్తచేష్టస్య=కమఃములయందు తగినవ్యాసారముకల
వాడును, యుక్తస్వప్నావబోధస్య=తగిననీద్రయు మెలుకువయుకలవా
డును(అగువానికి), దుఃఖహః యోగః భవతి=దుఃఖములనుపోగొట్టె
డియోగము కలుగుచున్నది- దుఃఖములనఁగా సాంసారికదుఃఖములన్ని
యును.

యుక్తమనఁగా ఉపాయముతోఁగూడినది- ఎంతమాత్రము చేతశ్రీ
మాదులు లేకపోవునో, అంతమాత్రము ఆహారాదులు కలవానికి అనుట-
అనిమధ్వభాష్యము.

యదా వినియతం చిత్త మాత్మనే వాచతిష్ఠతే|

నిస్పృహ స్సగ్ధకామేభ్యో యుక్తై త్యుచ్యతే తదా||౧౭||

యదా చిత్తం వినియతం(సత్) ఆత్మనేవ వాచతిష్ఠతే=ఎప్పుడు
చిత్తము నియమింపఁబడినది(అగుచును) ఆత్మయందే నిలుచుచున్న
దో, తదా సగ్ధకామేభ్యః నిస్పృహః(సత్) యుక్తై త్యుచ్యతే=
అప్పుడు అన్నికోరికలనుండియు మఱినయాశకలవాడు(అగుచు)
యుక్తుడని చెప్పఁబడుచున్నాడు-

వినియతమనఁగా ఏకాగ్రత్వమును పొందింపఁబడినది- అనఁగా బా
హ్యవిషయములనువిడిచినది- యుక్తుడనఁగా సమాధిని పొందినవా
డు- అనిశంకరభాష్యము. [ము.

యుక్తుడనఁగా యోగమునకు తగినవాడు- అనిరామానుజభాష్య
ఆస్థాయందు అనఁగా భగవంతునియందు అనిమధ్వభాష్యము.

యథా దీపో నివాతస్థో నేజ్ఞతే సోపమా స్మృతా|

యోగినో యతఃచిత్తస్య యుక్త్యతో యోగ మాత్మనః||౧౮||

నివాతస్థః దీపః యథా నేజ్ఞతే=గాలిలేనిచోటనున్న దీపము ఎ

[౧౫౨]

గీతా భాష్యత్రయ సారము

య్య కదందో, యోగం యుజ్జతః యతః పరస్థ్య యోగినః = యోగము ను చేయుచున్నవాడును నియమించబడిన మనస్సుల వాడునగు యోగియొక్క, ఆత్మనః సా ఉపమా స్మృతా = ఆత్మకు అది సాటిగా కలంబుబడినది-

ఆత్మయనఁగా చిత్తము. అనికంకర భాష్యము.

ఆత్మయనఁగా ఆత్మస్వరూపము వారి లేని స్థలముతోనుండుటచేతక దలికలేక, వెలుగుతోఁగూడిన దైయందెడి దీపమువలె, ఇతరములైన మ వోవృత్తులన్నియు బొటబుచేత యోగియొక్క యాత్మకదలని దె బ్బా ననునది వెలుగుకల దైయందును- అనిరామానుజ భాష్యము.

ఆత్మనః యోగం యుజ్జతః యోగినః సా ఉపమా = భగవంతుని యొక్క (భగవంతునిం గూర్చిన) యోగమును చేయుచున్న యోగికి అది సాటి- అనిమధ్య భాష్యము.

యతోవరమలే చిత్తం నిరద్ధం యోగ సేవయా |

యతోవైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్మాత్మని తుష్యతి || ౨౦ ||

సుఖ మాత్మనిం యన్త ద్బుద్ధి గ్రాహ్యమతిర్ద్వీయమ్ |

వేద్ధి యతో నైవాయం స్థిత శ్చలతి తత్త్వరః || ౨౧ ||

యం లబ్ధ్వా చాపకం బాధం మన్యతే వాధకం తతః |

యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే || ౨౨ ||

తం విద్యాత్మకః సయోగవిద్యోగం యోగసంజ్ఞితమ్ |

సవిశ్చయేనయోక్తవ్యో యోగో నిర్విణ్ణచేతసా || ౨౩ ||

యోగ సేవయా చిరుద్ధం చిత్తం యత్ర ఉపకమలే = యోగమునాచరిం చుటచేత నిరోధించబడిన చిత్తము చేనియందు ఉపరతినిపొందుచు న్నదో, యతోచ ఆత్మనా ఆత్మానం పశ్యన్ ఆత్మవ్యేక తుష్యతి = దేనియందు నున్నచేత ఆత్మను చూచుచున్నవాడై ఆత్మయం దె సంబోధించుచున్నాడో, యత్ అర్థియం బుద్ధి గ్రాహ్యమ్ ఆత్మనిం నులమ్ = అది భంద్రియములన్ని మించినదియు బుద్ధిచేత నిరూపించబడునదియు ముఖ్యము మోక్షమునకు మార్గము, తతో య త్ర వేద్ధి = వారిని వేదిలో తుదదించుచున్నాడో, యత్ర స్థితః కాయసా తత్త్వః సదైవమని = వేదిలో ఉన్న కాయ (యోగి) త

త్వమునుండి చలింపఁదో, యం అభ్యాస ఆవరణ లాభం తః అభి
కమ్ నమస్య లేదఁ దేనిని పొంది మఱియుఁ లాభమును కానికంటె
అభివృద్ధి నదానిగా తలంపఁదో, యత్త్విన్ సతః గురునామః భావాపి నివచా
ల్య లేదేనిలో ఉన్నవాఁడు గొప్ప దుఃఖముచేఁగూడ కదల్చఁబడఁదో,
దుఃఖవంఁదొగవియొగం తం యొగగ్రంథి తం విద్యాత్ = మఃఖగ్రం పర్క
మాయొక్క వియొగమైన దానిని యొగమును పేర్కొనదానిగా తెలిసికొన
వలయును- సః యోగః అనిర్విణ్ణ చేతనా నిశ్చయేన యోక్తవ్యః = ఆ
యోగము నిర్వేదము లేనిమనస్సుగలవానిచేత నిశ్చయముతో ఆచరింపఁ
బడవలసినది.

యత్ర = ఏ కాలమునందు- (ఆత్మనా) సమాధిపరిశుద్ధమైన యంతఃక
ణముచేత (ఆత్మానమ్) అంతటజ్యోతిస్స్వరూపమగు పరమచైతన్యమును
(పశ్యన్) తెలిసికొనుచున్నవాఁడై- ఆత్మంతికమనఁగా అనంతమనుట-
దుఃఖమనఁగా ఆయుధపు దెబ్బ మొదలగునది- నిశ్చయంబును అనిర్వే
దంబును యొగసాధనములని తెలియఁజేయుటకై “సనిశ్చయేన” అ
నెడియథాగ్లోకము చెప్పఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

యత్ర ఉపరమ లే = ఏయోగమునందు ఉపరమింపుచున్నదో, అనఁ
గా మిక్కిలి సుఖమును కలుగఁజేయునది అనిప్రీతినిచేయుచున్నదో- త
త్త్వమునుండిచలింపఁదో అనఁగా యొగమువలనఁగలిగిన సుఖాతిశ
యమునుండితప్పఁదో- ఏయోగమునుపొంది, కానినచాలించికోసినప్పు
డును, ఏయోగము నెకోరుచున్నవాఁడై మఱియుక్కలాభమునుతలంపఁ
దో- యొగములోనున్నప్పుడును యోగమునువధలినప్పుడునుగూడ పుత్ర
వియొగము (కొడుకులుఎడఁబాయుట) మొదలగు గొప్పదుఃఖములచేతఁ
గూడ కదల్చఁబడఁడు- దుఃఖగ్రంబంధమునకు విరుద్ధమైనసర్వరూపము
గల, దానినె, యోగశబ్దార్థమునుగా నెఱుంగునది- ఆగ్రంథదశయం
దు, యొగముశ్చిట్టిదనునిశ్చయముతోఁగూడ హర్షముతోఁగూడినమన
స్సుతో యొగమునునడపునది- అనిరామానుజభాష్యము.

(ఆత్మనా) మనస్సుచేత (ఆత్మని) దేహమునందు (ఆత్మానమ్) భగవం
తుని (పశ్యన్) చూచుచున్నవాఁడై- తత్త్వమునుండిఅనఁగా భగవద్భూ
తిమునుండి- దుఃఖగ్రంయొగము దేనిచేతవిడుచునో, అదిదుఃఖగ్రయోగ

వియోగము- పుట్టినమఃకమునుమాత్రమే నివారించుటకాదు- దుఃఖపు పుట్టుకనె నివారించునని తేలియఁజేయునది సంయోగశబ్దము- నిశ్చయముతోనాచరింపఁబడఁదగినది, అనఁగాకలిమినికోరినవానిచే తప్పక ఆచరింపఁబడవలసినదనుట- అనిమధ్యభాష్యము-

సంకల్పప్రథవా నాకామాం వ్యక్త్యా సర్వా సశేషతః |

మనసై శ్రద్ధీయగ్రామం వినియమ్యసమస్తతః || ౨౪ ||

శనైశ్శనై రుపరమే ద్భుద్భ్యా ధృతి గృహీతయా |

అశ్మసంస్థం మనః కృత్వా స కిజ్ఞిదపి నచింతయేత్ || ౨౫ ||

సంకల్పప్రథవా నర్వాన్ కామాన్ అశేషతః త్యక్త్యా = సంకల్పమువలనఁగలిగిన అన్ని కాముములను శేషములేకుండునట్లు విడిచి, మనసై శ్రద్ధీయగ్రామం సమస్తతః వినియమ్య = మనస్సుచేతనె శ్రద్ధీయసమూహమును అంతట నియమించి, ధృతిగృహీతయా బుద్ధ్యా శ్శనైశ్శనైః ఉపరమేత్ = దైర్యముచేగ్రహింపఁబడిన బుద్ధితేత మెల్లమెల్లగా ఉపరతినిపొందునది- మనః అశ్మసంస్థం కృత్వా = మనస్సును అత్యయండున్నదానినిగాఁ జేసి, కిజ్ఞిదపి నచింతయేత్ = ఒక్కదానినిని తలంపఁగూడదు.

అశేషము నానఁగా నితాశ్మగా (అటులేకుండునట్లు) ననుట- విశేషముతోఁగూడినమనస్సుచేతనె ఇంద్రియసముదాయమునునియమించి- ధృతిగృహీతయనఁగా దైర్యముతోఁగూడినదనుట- అత్యయండున్నది అనఁగా అంతయునాత్మయే, దానికంటె మఱియొక్కటిలేదు, అని యిట్లు ఉండినమనస్సు- ఇదియోగమునకువగమావధి- అనిశంకరభాష్యము.

స్వర్కజములనియు సంకల్పజములనియు కాముములురెండు విధములు- స్వర్కజములు (స్వర్కజమువలనఁగలవి) శీతోష్ణాదులు- సంకల్పజములు (సంకల్పమున ననఁగలవి) పుక్తుఁడుయేత్రము (భూమి) మొదలగునవి- అందుసంకల్పజములను, జానితో వివరసంబంధములేదనుకొనుటచేమనస్సుచేతనెవిడిచియు, తప్పనివైశ్వశకజములు తటస్థించినప్పుడువానివలనఁగలిగెడి సంతోషభయంబులనువిడిచియు, సమస్తవిషయములనుండినూ అన్నియింద్రియములనును నియమించి, మెల్లమెల్లగా వి

వేదవిషయకంబగుబుద్ధిచేత ఆత్మకంటె మిగిలినవానినన్నిటినుండియు మువకరినిపొంది, మనస్సునుఆత్మయందునిది చేసినిది కలంపము మనది-అని రామానుజభాష్యము.

సర్వాన్ ఆచుదానికి అన్నివిషయములైన అనియతము-అశేషతః ఆచుచలన ఒక్క-విషయముగల కామమునుగూడ స్వల్పముగానైనను ఒకానొకప్పుడైనను యేయఁగూడదుట- ఏతదనుకల్పము మనస్సుచేత నెనియమింపశక్యమగునుగానిమఱియొక్క-దానిచేతకాదనితెలియఁజేయును-బుద్ధి,మనస్సుననిగ్రహించుటయందును ఆత్మరమణము(ఆస్మయంచక్రి) డించుట)నడును సాధనము-అనిమధ్వభాష్యము.

యతో యతో నిశ్చరతి మనశ్చిత్తం మస్థి రమ్|

తతస్తతో నియమ్యైత దాస్త్విన్యేన వశం నయేత్ ||౨౬||

చిత్తం అస్థిరమ్ మనః-చంచలమైనదియును (కావుననె)స్థిరముగా నిదియునగు మనస్సు, యతో యతః నిశ్చరతి-ఏయేవిషయమునిమిత్తము బయలు వెడలుచున్నదో, తతస్తతః ఏతత్ నియమ్య=దానిదాని నుండి దీనిని(మనస్సును) మరలిండి, ఆత్మన్యేన వశం నయేత్ =ఆత్మవిషయమున నె వశమును పొందింపవలయును.

మనస్సును విషయములనుండి నియమించి, ఆనఁగా, ఆ భాధాస్థితిని తెలిసికొనుటచే ఆయావిషయములనుఆధానమును(భా)ంతివలనఁజేరియఁబడినదాని)గాఁ జేయుచుండి, వైరాగ్యమునుభావించుటచేత మనస్సునకు ఆత్మచశ్యతను కలుగఁజేయునది. ఇట్లు యే గాఢ్యాగబలమున యోగియొక్క-మనస్సు ఆస్మయంచ-కాఁతినిపొందుచున్నది- అనిశలక రభాష్యము.

ఆత్మయంచ మిక్కుటమైన సుఖమునుభావించుటచే మనస్సును వశ్యమునుగాఁజేయునది. అనిరామానుజభాష్యము.

యతో యతః=ఎచ్చట నెచ్చట- ఆత్మన్యేనవశంనయేత్ =ఆత్మవిషయమున నె వశించునది- అనిమధ్వభాష్యము.

[వశస్తమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ ముత్తమమ్|
ఉపైతి శాస్త్రరచనం బ్రహ్మసూత్ర మకల్మషమ్||౨౭||
ప్రశాస్తమనసం శాస్త్రరచనం బ్రహ్మసూత్రమ్ ఆకల్మషమ్ ఏనం

వియోగము- పుట్టినమఃశమునుమాత్రమే నివారించుటకాదు- దుఃఖపు పుట్టుకనె నివారించునని తెలియఁజేయునది సంయోగశబ్దము- నిశ్చయముతోనాచరింపఁబడఁదగినది, అనఁగాకలిమినికొదినవానిచే తప్పఁ అచరింపఁబడవలసినదనుట- అనిమధ్యభాష్యము-

సంకల్పప్రభవా నామాం స్త్యక్త్వా సర్వా నశేషతః |

మననై శేద్వీయగా)౧౦ వినియమ్యసమస్తతః || ౨౪ ||

శనైశ్శనై రుపరమే దృష్ట్యా ధృతి గృహీతయా |

ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కిచ్ఛేదపి నచింతయేత్ || ౨౫ ||

సంకల్పప్రభవా నామాం స్త్యక్త్వా సర్వా నశేషతః త్యక్త్వా = సంకల్పమువలనఁగలిగిన అన్ని కామములను శేషములేకుండునట్లు విడిచి, మనసైత ఇద్వీయగా)మమ్ సమస్తతః వినియమ్య = మనస్సుచేతనె ఇద్వీయసమూహమును అంతట నియమించి, ధృతిగృహీతయా బుద్ధ్యా శ్చనైశ్చనైః ఉపరమేత్ = దైర్యముచేఁగఁపఁబడిన బుద్ధిచేత మెల్లమెల్లగా ఉపరతినీపొందునది- ఎనఁ ఆత్మసంస్థం కృత్వా = మనస్సును ఆత్మయందున్నదానినిగాఁ జేసి, కిచ్ఛేదపి నచింతయేత్ = ఒక్కదానినిని లెంపఁగూడదు.

అశేషము గాననఁగా నిర్లోపముగా(అ.టులేకుండునట్లు)ననుట- విశేషముతోఁగూడినమనస్సుచేతనె ఇంద్రియగమదాయమునునియమించి- ధృతిగృహీతయనఁగా దైర్యముతోఁగూడినదనుట- ఆత్మయందున్నది అనఁగా అంతయునాత్మయే, దానికంటె మఱియొక్కటిలేదు, అనియిట్లు ఉండినమనస్సు- ఇదియోగమునకుపరమావధి- అనిశంకరభాష్యము.

స్వర్గజములనియు సంకల్పజములనియు కామములురెండు విధములు- స్వర్గజములు (స్వర్గమువలనగునవి) శీతోష్ణాదులు- సంకల్పజములు(సంకల్పమువలనగునవి)పురుషుడైత్రము(భూమి) మొదలగునవి-అందుసంకల్పజములను, జానితోఁగనకుంబంధములేదనుకొనుటచేమనస్సుచేతనెవిడిచియు, తప్పనివైనస్వర్గజములు తటస్థించినప్పుడువానివలనఁగలిగెడి సంతోషభయంబులనువిడిచియు, సమస్తవిషయములనుండియు అన్నియింద్రియములనును నియమించి, మెల్లమెల్లగా వి

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి ౩౯||
 సుఖమః ఘే సమే కృత్వా = సుఖమః ఖములను సమములం జేసికొని,
 లాభాలాభౌ (సమాకృత్వా) = లాభమునునులాభము లేకపోవుటనును
 (సమములం జేసికొని), జయాజయా (సమాకృత్వా) = జయచరాజయ
 ములను (సమములం జేసికొని), తతిః యుద్ధాయ యుజ్యస్వ = అటపైని
 యుద్ధమునకు తలపడుము- ఏవమ్ పాపమ్ నానాప్స్యసి = ఈచొప్పు
 న పాపముం బొందఁగలవాఁడవుకావు.

ఇట్లు శరీరముకంటె విలక్షణుండగు నాత్మను తెలిసికొని యుద్ధము
 లోని ఆయుధపుదెబ్బలు మొదలగువానిచే సుఖమఃఖాదులు కలిగినను బు
 ద్ధివికారము లేనివాఁడవై స్వర్గాదిఫలప్రదేశములేక యుద్ధమును చే
 యుము- ఇట్లుచేసినచో పాపమును అనఁగా దుఃఖిసూచకు సంసార
 మును బొందవు అనిరాజునుజభాష్యము.

ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధి ర్యోగే త్విహం శృణు|

బుద్ధాయుద్ధై యయా పాశ్వా కర్మబంధం ప్రహస్యసి ౪౦||
 సాంఖ్యే ఏషాబుద్ధిః తేఽభిహితా = సాంఖ్యమందలి ఈబుద్ధి నీకు చె
 ప్పబడినది- యోగే ఇమాంబుద్ధింతు శృణు = యోగమునందలి ఈ
 బుద్ధిని వినుము- యయా బుద్ధ్యా యుక్తః కర్మబంధం ప్రహస్యసి =
 ఏ బుద్ధితోఁ గూడినవాఁడవై కర్మబంధమును విడువఁగలవో.

స్వధర్మ మపిచాక్షిక్య (అం ౩౧ స్లో) - అనునది మొదలు ఈ-అను
 బాధనుని శోక మోహములను పోగొట్టుటకు లోకకన్యాయము చెప్పబ
 డినది-అది ముఖ్యోద్దేశముతోఁ చెప్పబడలేదు. కాన పూర్వము ఆరం
 బించబడిన పరమాశ జ్ఞానమే ఈశ్లోకముచే ముగింపబడుచున్నది.

సాంఖ్యబుద్ధియ నఁగా పరమాశ జ్ఞానము- ఇదియె సంసారి నీ-
 తువులగు దుఃఖము జ్ఞానము మొదలగు నోషములను నాటొత్తిగాఁగ
 లింపఁజేయును- యోగమనఁగా ఆజ్ఞానమును కలుగఁజేసెడి కర్మ
 లాగము-అది ద్వంద్వపరిత్యాగపూర్వకంబై ఈస్వరారాధనముకొ
 ను కర్మములనాచరింపటయును, సమాశ్చయోగంబును- ఈ యోగ
 ములననీశ్వర ప్రసాదముకలిగి దాచే జ్ఞానముకలుగఁగా పుణ్యసా
 ంధమును విజయమును అధికంకకభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా బుద్ధిచేఁదెలిసికొనవలసిన యాత్మతత్త్వము. సాంఖ్యజ్ఞానమనఁగా అట్టినిత్యమైన యాత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట. ఇది నత్వేవాహమ్ (అల||౧౨||) అనునది మొదలు, తస్మాత్సర్వాణిభూతాని సత్త్వంశోచితుమహాకాసి (అల||౩౦||) అనువటకుఁ జెప్పఁబడినది. యోగమనఁగా ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగు మోక్షమునకు సాధనములగు కర్మకాముల నాచరించుటయందు తెలివికలుగుట. అది ఇంక చెప్పఁబడును. అనిరామామజభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా పరిశుద్ధాత్మతత్త్వజ్ఞానము. బుద్ధియనఁగా వాకుట. ఆత్మజ్ఞానముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడినది. ఇంక యోగము అనఁగా ఉపాయముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడును. అని మధ్వభాష్యము.

నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే.

స్వల్పమ పృథ్వీ ధర్మస్య త్రాయతే మహతో ధయాత్ ||
ఇహ ఆభిక్రమనాశః నాస్తి = దీనిలో అరంభము చెడుటలేదు. ప్రత్యవాయః నవిద్యతే = తప్పు లేదు. అపృథ్వీ ధర్మస్య స్వల్పమః = ఈ ధర్మము యొక్క పిన్నతనము, మహతః ధయాత్ త్రాయతే = గొప్పభయమునుండి కాపాడుచున్నది — అరంభించినది చెడుటయనఁగా ఫలము కలుగకపోవుట. భయమనఁగా మోసారభయము.

చిక్ల్యలోపతే ప్రత్యవాయములేదు. అనిశంకరభాష్యము.

అరంభించినదాని మధ్యకాలమున విడుచుటవలన గలిగెడుదోషము ప్రత్యవాయము. అని రామామజభాష్యము.

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునన్దన!

బహుశౌఖ్యాన్ హ్యనన్తాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ || ౪౧ ||
(హే) కురునన్దన! = (హే) కురువంశమువాడా!, ఇహ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః ఏకా = దీనిలోని శ్చయస్వభావమైన బుద్ధి ఒకటి. అవ్యవసాయినాం బుద్ధయః బహుశౌఖ్యాః అనన్తాశ్చ = నిశ్చయము నివారి బుద్ధులు అనేక శౌఖ్యకలయలు అనన్తములును.

వ్యవసాయాత్మిక బుద్ధియనఁగా ఈశ్రేయోమాగ్గమున (హితమాగ్గమున) మంచి ప్రమాణములవలన బుద్ధిన నిశ్చయస్వభావముగల

సాంఖ్యబుద్ధియును యోగబుద్ధియును- ఇట్టి వికారి విపరీతబుద్ధులు అవ్యవసాయాత్మకబుద్ధులు- అవికలవారు అవ్యవసాయులు- అనఁగా ప్రమాణములవలనఁబుట్టిన వివేకజ్ఞానములేనివారు- అనిశంకరభాష్యము.

వ్యవసాయ వనఁగా నిశ్చయము- అనఁగా అశ్నయాభ్యాసనిశ్చయము- (ఆత్మజ్ఞానము)- మోక్షేచ్ఛకలవానికి తాను ఆచరించెడి కర్మములయందుండెడి బుద్ధి ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగుటచే వ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- కామ్యకర్మములనాచరించుటలో, అశ్నన్వరూపయాభ్యాసనిశ్చయము లేకపోయినను, స్వర్గాదిఫలములంగోరికర్మములంజేసికలముననుభవించుట సంభవించునుగాన, కామ్యకర్మపిషయ వగు బుద్ధి అవ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- వ్యవసాయాత్మకబుద్ధి ఒక్క- మోక్షముకొఱకె అగుటను ఒక్క- టియనఁబడుచున్నది- అవ్యవసాయులు అనఁగా స్వర్గపుత్రపిశ్చన్నాది ఫలములకు సాధనములగు కర్మములనాచరించువారు- వారిబుద్ధులు, ఫలములు ఆనంతములగుటను, ఆనంతములు- ఇవి ఒక్కొక్కముఖ్యఫలమునకై విధింపఁబడినను దక్కపూర్ణమాసామలలోని ఆయుస్సు మొదలగు ఫలములవంటి అవాంతరఫలములువీనికి అనేకములుకలవుగానఁబహుశాఖిములు—నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ప్రధానావాంతరఫలములనన్నిటిని వీడివి మోక్ష మొక్కదానికొఱకె ఆచరింపఁబడవలసినవి- తమతమదస్తావశ్యముముకుతగిన కామ్యకర్మములును, వానినికలమును వీడివి, మోక్షసాధనములుగావె నిత్యనైమిత్తికములతోఁజేర్చి యథాశక్తిగ నాచరింపఁబడవలసినవి- అని రామానుజభాష్యము.

యా మిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవద న్నైవిద్యతః॥

వేదవాదరతాః పాథా నాన్య దస్తీతి వాచినః॥౪౧॥

కామాత్మాన స్వగర్హరా జ్యకర్మఫలప్రదామ్॥

కియావిశేషబహుధాం భోగైశ్వర్యగతిం వ్రత॥౪౩॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాఽపహృతచేతసామ్॥

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥౪౪॥

(హే)పాథా!=(ఓ)మనీషుకు!దా!, వేదవాదరతాః=ఫలసాధనములంగుచ్చిన) వేదవాక్యములయందాసక్తికలవారును, అన్యత్ శాస్త్ర ఇతి వాచినః=కర్మముకంటె)ఇతరమైనది లేదు అని చెప్పువారును, కా

[౪-౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

మాతాత్మనః=కోరికయొప్పుభావముగాఁగలవారును, స్వర్గాపరాః=స్వర్గమునందాసక్తులనగు, అవిపశ్చిత్తః=అబుజ్ఞానులు, జన్మకర్మఫలప్రదామ్=పుట్టుకయ నెడికర్మఫలమును ఇచ్చునదియు, భోగైశ్వర్యగతింప్రతికీయావిశేషబహుభామ్=సుఖానుభవమునువైశ్వర్యమునబొందుటనుంగూర్చిన కర్మవిశేషములుమిక్కిలిగాఁగలదియునగు, పుష్పితామ్యామ్ ఇమాం వాచం ప్రవదన్తి=పూసినదానివలెశోభించుచున్న ఏ యీ వాక్యమును చెప్పుచున్నారో, తయా అపహృతచేతసామ్=దాని(అవాకు)-చేత అపహరింపఁబడినవనస్సులుగలవారైన, భోగైశ్వర్యప్రసక్తానామ్ సమాధా=సుఖానుభవము నందునువైశ్వర్యము నందును ఆసక్తిగలవారియొక్క మనస్సునందు, వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః సవిధీయతే=నిశ్చయస్వభావముగల బుద్ధి కలుగదు.

పుష్పితామ్=పూయుటయె యలముగాఁగల, అనఁగా, మైచూపుకు సుందరముగానుండెడి- అనితాత్పర్యము. నాన్యదస్థీతివాదినః=స్వర్గాదులకంటె గొప్పఫలము లేదనువారు- కామాత్మనః=కామముందు మనస్సుగలవారు- జన్మకర్మఫలప్రదామ్=స్వర్గాద్యనుభవంతమున జన్మకర్మమువెడి ఫలమునిచ్చునది- అపహృతచేతసామ్=అపహరింపఁబడినఅబుజ్ఞానముకలవారికి- వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః=అన్తయోధాన్య నిశ్చయ పూర్వకంబగు మోక్షసాధనభూతకర్మవిషయ క్షణానము- మోక్షేచ్ఛకలవాడు కావ్యతిరస్కరములయందు సంగమును చేయఁగూడదు- అనిరామానుజభాష్యము.

మోక్షమును ఫలమును గోరి స్వర్గాదిపుష్పములతోఁగూడిన వాకులను చెప్పుచున్నారు- వేదవాదంతాః=కర్మాదివాచకమగు వేదమునందు ఆసక్తిగలవారు- వేదములచేత ప్రతి ఏది చెప్పఁబడినదో ఆయథావం దాసక్తిగలవారు- మఱియేమియు లేదని చెప్పుచున్నవారు- వేదములు పరోక్షముగాభగవంతునిచెప్పుచున్నవి - భోగైశ్వర్యప్రాప్తియెవేదమునకుఫలమనియెదరు- వారికి, ఈశ్వరునియందరి మనస్సుమాధానముకొనకైన యుక్తినిగ్ధయస్వరూపమైన బుద్ధిగలుగదు - ఆసమాధానమేకదా మోక్షసాధనము - అని మధ్యభాష్యము.

త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిష్ఠైగుణ్యో భవాజ్ఞానః।

నిర్దామ్యై నిత్యసత్త్వస్థో నిర్మోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥౪౫॥
 వేదాః త్రైగుణ్యవిషయాః=వేదములు సత్త్వరజస్తమోగుణములువి
 షయముగాఁగలవి-(హే)అజ్ఞాన!=ఁ(ఓ)అజ్ఞానుఁడా!, నిస్తైగుణ్యః
 నిర్దామ్యై నిత్యసత్త్వస్థః నిర్మోగక్షేమః ఆత్మవాన్(చ) భవ=
 మూడుగుణములును లేనివాఁడవును శీతోష్ణాదిద్వంద్వములు లేనివాఁడవు
 ను ఎల్లప్పుడును సత్త్వగుణముననున్నవాఁడవును యోగక్షేమములులే
 నివాఁడవును ఆత్మజ్ఞానముకలవాఁడవును అగుము- యోగవ్యసఁగా త
 నకు లేనిదానిని సంపాదించుట- దానిని సంరక్షించికొనుట క్షేమ
 ము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సంసారము- నిస్తైగుణ్యుఁడనఁగా కోరికలేని
 వాఁడనుట- అని శంకరాభాష్యము.

త్రైగుణ్యశబ్దముచే సత్త్వరజస్తమోగుణములుమిక్కిలిగాఁగలపురు
 షులు చెప్పఁబడుదురు- వారివారికి తఱినహితములను వేదములు చె
 ప్పును- నీవు ఆ మోక్షసంకీర్ణములగు మూడుగుణములను వృద్ధిపొ
 దించికొనక వృద్ధిపొందిన సత్త్వగుణము మాత్రము కలవాఁడవు అ
 గుము- ఆత్మస్వరూపమును అదికలుగుటకు పాథనమునుతప్ప మిగిలిన
 యోగక్షేమములు లేనివాఁడవై ఆత్మస్వరూపమును వెదుకువాఁడ
 వుకమ్ము- అని రామానుజభాష్యము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణసంబంధియగు స్వర్గాదిక
 ము- అదివేదమునకు ప్రైకితోచేడియథము - అట్టియథమునందు భ్ర
 మపదకుము- వేదములు స్వస్వరూపమున విష్ణువును తెలియఁజేయు
 నవి- అని మధ్వభాష్యము.

యావానిథా ఉదపానే సర్వత స్సంప్లుతోదకే|

తావా స్సర్వేషు వేదేషు ప్రాహ్లాణ్య విజానతః॥౪౬॥
 ఉదపానే యావా అథః=బావిమొదలగుదానియందు ఎంతవఱి
 యోజనమో, తావాన్ సర్వతస్సంప్లుతోదకే (భవతి)=అంతప్రయో
 ౨. ౪ అంతలనిండియున్ననీరుగలదానియందును (కలుగుచున్నది) -
 సర్వేషు వేదేషు (యావాన్ అథః)=సమస్తములైనవేదములలోఁజె

[౪౪]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

ప్రబంధినకర్మములలో (ఎంత ప్రయోజనమో), తావాన్ విజానతః
బ్రాహ్మణస్య (భవతి) = అంతప్రయోజనము జ్ఞానముకల బ్రహ్మసంబంధి
యయినవానికి (కలుగుచున్నది) - అనిశంకరభాష్యము.

సర్వతస్సంపు తోదకే ఉదపానే (పురుషస్య) యావాన్ అర్థః =
అంతటనింశియున్ననీరుగల బావిమొదలగుదానియందు (పురుషునికి)
ఎంతప్రయోజనమో, విజానతః బ్రాహ్మణస్య సర్వేషు వేదేషు తా
వాన్ అర్థః = జ్ఞానముగల ముముక్షువునకు అన్ని వేదములయందును
అంతయ ప్రయోజనము - బావిలో ఎవ్వనికెంత కావలయునో అంత
నీరే పరిగ్రహింపఁబడునట్లు ముముక్షువుచే వేదమున మోక్షసాధనము
మాత్రమే పరిగ్రహింపఁబడును - అనిరామానుజభాష్యము.

బావిమొదలగువానివలనం గలుగు ప్రయోజనము మహాశలముక
లనంగలుగుదానిలోసంతృప్తియొందునట్లే వేదములలోని ఫలము బ్రాహ్మ
ణునిఫలములో సంతృప్తియొందును - బ్రహ్మ అణి (బ్రహ్మమును పొందు
వాడు) అనువిగ్రహముచే బ్రహ్మ పరోక్షజ్ఞానముకలవాడు బ్రాహ్మ
ణుడు - అది జ్ఞానమువలనకలుగునని విజానతః అనువిశేషణము తెలి
యఁజేయుచున్నది - అనిమధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యై కాధికారస్తే మా ఫలేషుకదాచన |

మా కర్మఫలహేతుర్భూత్ మా తే సజ్జోత్స్వకర్మాని || ౪౭ ||

లే కర్మణ్యై కాధికారః = నీకు కర్మమునందే అధికారము - కదాచ
న ఫలేషు (అధికారః) మా (భూత్) = ఒక్కప్పుడును ఫలములయందు
(అధికారము) కాఁగూడదు - కర్మఫలహేతుః మా భూః = కర్మఫలము
లకు హేతువైతవాడవు కాకుండుము - లే అకర్మాణి సజ్జః మాస్తు = నీ
కు చేయకుండుటయందు ప్రీతి కలుగఁగూడదు.

నీకు కర్మవివృతమందే కాని జ్ఞాననిష్ఠయందధికారములేదు - కర్మ
ఫలములయందు దాశ కలవాడవైతవేని తిరిగియు జన్మమును పొందుచు
వు - అనిశంకరభాష్యము.

ఫలమును కోరక భగవదాధారాధనరూపముగాఁజేయఁబడెడి కర్మ
మమోక్షసాధనమగుంగాన, నిత్యసర్వస్థుడవగుటచే మోక్షమంగో
రెడినీకుకర్మమలయందుమాత్రమెకాని వానిఫలమలయందధికారములే

దు-కర్మమునకును ఫలమునకును నీవు హేతువు కాఁగూడదు- అనఁగా కర్మమునకు నేను కర్తాను కాననియు ఫలమునకు హేతువు కాననియుఁ గూడ నీవు తలంచికొనవలయును. అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞానివైన నీకే ఫలపుకోరికకూడదు- ఇతనజ్ఞానులకు కూడదనిచెప్ప నేల:- వేదములో రుదిపుట్టుటకై కర్మములకు ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి- కర్మఫలము కర్మమునావరించుటకు ఎవ్వనికీ హేతువగునో అట్టివాఁడవుకావలయును- మిగిలిన ఫలములేకపోయినను నాప్రసాద (అనుగ్రహ)మనెడి ఫలము కలచుగాన కర్మములను చేయుటను విడువకూడదు- లోకములో నీకేమి కావలయునని యడుగింబడియు తనుసేవయె కావలయునని కోరువానియందు కలిగెడిప్రీతి, స్వాభావమై సేవఁజేయువానియందు కలుగచుగాన భక్తిజ్ఞానాదిప్రాధికార చేయఁదగినదియె యని మధ్యభాష్యము.

యోగస్థః కురు కర్మాణి సజ్జం త్యక్త్వా ధనంజయః |

సిద్ధ్యసిద్ధో సుమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే || ౪౮ ||
(హ)ధనంజయః! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సజ్జమ్ త్యక్త్వా = సంగమును విడిచి, సిద్ధ్యసిద్ధోః సమః భూత్వా = ఫలమునిద్ధించుటయందును సిద్ధింపక పోవుటయందును సమానుఁడవు అయి, యోగస్థస్త్వం కర్మాణి కురు = యోగమునందున్నవాఁడవై కర్మములను చేయుము- సమత్వమ్ యోగః (ఇతి) ఉచ్యతే = సమముగానుండుటయె యోగము (అని) చెప్పఁబడును.

ఈశ్వరుఁడు ప్రీతిని బొందవలయునని తలంచుచు ఫలసంగమును విడిచి కర్మములను జేయుము- కర్మానుష్ఠానమువలనఁగలిగెడి సత్త్వశుద్ధిద్వారకమైన జ్ఞానప్రాప్తికరిగినను కలుగకున్నను ఒక్క విధముగా నుండుటయె యోగము- అని శంకరభాష్యము.

రాజ్యము బంధువులు మొదలగువారియందు సంగమును విడిచి దియముకలిగినను కలుగకున్నను ఒక్క-విధముగా నెయుండి యుద్ధాదికర్మములచేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

యోగస్థుఁడనఁగా ఉపాయమందున్నవాఁడు- సంగమనఁగా ఫలస్నేహము. అని మధ్యభాష్యము.

దూరేణ్యవరం కమలా బుద్ధియోగాద్ధనఃజయ ।

బుద్ధౌ శరణ మస్మిచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః॥౪౯॥

(హే)ధనంజయ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, బుద్ధియోగాత్ కమలా దూరేణ్యవరంహం=సమత్వబుద్ధితోఁగూడినకమలముకంటె (మిగిలిన)కర్తృము మిక్కిలి తక్కువగదా- బుద్ధౌ శరణమ్ అస్మిచ్ఛ=జ్ఞానమునందు ఆశ్రయమును కోరుము- ఫలహేతవః కృపణాః=ఫలమునుకోరువారు దీనులు.

ఈశ్వరాధనాథామైన కమలముకన్న ఫలమునుకోరి చేయఁబడిన కమలము జన్మమరణాదిహేతువగుటవలన మిక్కిలి వికృతమైనది- కాఁబట్టి యోగబుద్ధియందుకాని దానిపరిపాకమువలనకలిగెడి పాంశ్యబుద్ధియందుగాని ఆధయప్రాప్తికారణమును కోరుము- అని శంకరాభాష్యము.

ఫలత్యాగవిషయంబును సిద్ధ్యసిద్ధిసమత్వవిషయంబునగు బుద్ధితోఁగూడినకమలము సాంసారికమఃఖముల నన్నిటని నివర్తంపఁజేసి మోక్షమును నెఱచించును- మిగిలిన కమలము సాంసారమును పొందించును- శరణమనఁగా నివాసస్థానము- ఆబుద్ధియందె నిలుపుచునుట - కృపణులనఁగా సాంసారులు- అనిరామానుజభాష్యము.

బుద్ధియోగ మనఁగా జ్ఞానస్వరూపమైన యుపాయము - శరణ మనఁగా ఉనికి- కర్తృమునుచేయుటకు ఫలమే హేతువుగాగలవారు ఫలహేతువులు- అని మధ్వభాష్యము.

బుద్ధియుక్తోజహతీహ ఉభే సుకృత ముక్త్యుతే ।

తప్తా ద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్తృసు కాశలమ్॥౫౦॥

బుద్ధియుక్తః ఇహ ఉభే సుకృతముక్త్యుతే జహతీ=బుద్ధితోఁగూడినకాఁదుతులొకమున రెండైన పుణ్యపాపములను విడుచుచున్నాఁడు- తప్తాత్ యోగాయ యుజ్యస్వ=అహేతువువలన బుద్ధి కలుగుటకొఱకు సిద్ధపడుము- కర్తృసు కాశలం యోగః=కర్తృములయందలి నేర్పు యోగము.

నేర్పచేత సాధింపఁదగినది యనుట- అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞాని అనిర్బంధ మే ననుష్ఠాదిఫలమగు సుకృతమును విడిచిపెట్టునగా

ని మహాశలంబై ఉపాసనాదిఫలంబగు సుకృతమును విడువఁడు, కర్మక్షయము శ్రుతిలో నెచ్చటఁజెప్పియున్నను అజ్ఞానులంగూర్చినదియె- మోక్షములోఁగూడ కామాన్నీకామరూప్యనుసంవరక (కోరఁబడినయ న్నుముకలవాఁడును కోరఁబడిన రూపముకలవాఁడునై పంచరింపుచును) ఇత్యాదులచే పుణ్యానుభవము చెప్పఁబడుచున్నది- దుష్కృతిమును సంపూర్ణముగా విడుచును- యోగమనఁగా జ్ఞానోపాయము- అదియెకదా కర్మములో నేర్పు- అని మధ్వభాష్యము;

కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి శలం త్యక్త్వా మనీషిణః॥

జన్మబన్ధవినిముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్॥౫౧॥

బుద్ధియుక్తాః మనీషిణః=జ్ఞానముతోఁగూడిన బుద్ధిమంతులు, కర్మజం శలం త్యక్త్వా=కర్మమువలనఁగలిగెడి శలమును విడిచి, జన్మబన్ధవినిముక్తాః (సంతః) అనామయం పదం గచ్ఛన్తిహి=జన్మమనెడికట్టు చేతవిడువఁబడినవా(రగుచు) ఉపద్రవములులేని స్థానమును పొందుచు న్నారుగదా.

ఇష్టా నిష్ఠ శరీరప్రాప్తియై కర్మజశలము- బుద్ధియనఁగా సమత్వబుద్ధి- మనీషిణః అనుదానికి జ్ఞానులయి అని యర్థము- జన్మబన్ధ వినిముక్తాః=బ్రదికియుండియే జన్మబన్ధమున్మలై మోక్షార్థమగు విష్ణుస్థానమును చెంచుచురు- లేక, బుద్ధియోగార్థసంజయ (౨౬॥ ౪౯శ్లో) అనునది మొదలు ఇదివఱకును కర్మయోగమువలన సత్త్వగుణ్ణికలిగి దానివలనఁ గలిగెడి బ్రహ్మజ్ఞానమే చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరాభాష్యము.

బుద్ధియోగముతోఁగూడినవారై ఫలమును విడిచి కర్మములఁజేయువారిం గూర్చినదిఈశ్లోకము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములనువానిఫలముంగోరక, ఈశ్వరనను సమర్పించి, వందిజ్ఞానము కలవారై మోక్షమును పొందుచురు- యోగముతోఁగూడిన కర్మము జ్ఞానసాధనము, జానము మోక్షసాధనము అనిభావము- అని మధ్వభాష్యము.

యదాతే మోహశలిం బుద్ధి వ్యవతరీప్యతి॥

తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ॥౫౨॥

లే బుద్ధిః మోహశలిం యదా వ్యవతరీప్యతి=నీ బుద్ధి మోహమునె

[౪౦]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

డికలంతను ఎప్పుడు దాటఁగలదో, తదా శ్రోతవ్యస్య శ్రుతవ్యవ ని
ర్వేదం గన్తసి=అప్పుడు వినఁబడవలసినదానియొక్కయు వినఁబడిన
దానియొక్కయు వైరాగ్యమును పొందఁగలవు.

అత్తానాత్మవివేకజ్ఞానమును చెడఁగొట్టి విషయములనుఁగూర్చి యం
తఃకరణమును ప్రవర్తింపఁజేసెడి మోహము పోయి, కీబుద్ధి యెప్పుడు
పరిశుద్ధమగుదో, అప్పుడు నీకు వినఁపఱిసినదియు విన్నదియు నిష్ఫలము
గాఁదోచును- అని శంకరభాష్యము.

చెప్పినచొప్పున కర్మములను చేయుటచే పాపక్షయము కలుగుటను
స్వల్ప కలనగమునకు హేతువగు మోహమును కీబుద్ధి యెప్పుడు దా
టుదో, అప్పుడు, మాబోఁటివారిచే నింతకు మున్నె త్యాగ్యముగాఁ జె
ప్పఁబడినదియు, ఇంక జెప్పఁబడఁబోవునదియు నగుఫలము మొదలగు దా
నియందు వైరాగ్యమును పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

మనస్సునకు మిథ్యాజ్ఞానము పోవువఱకు ఈశ్వరసమర్పణముతో క
ర్మములంజేయవలయును- నిర్వేదమ్ అనుదానికి మిక్కిలిలాభమునుల
ని యర్థము-గొప్పవారిచే వినఁబడఁదగినదియు వినఁబడినదియునగు వే
దము మొదలగు దాని ఫలమును పొందుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపత్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా |

సమాధౌ వచలా బుద్ధి స్తదా యోగ మవాప్నోతి || ౩౫ ||

శ్రుతివిప్రతిపత్నా తే బుద్ధిః=శ్రుతులచేతననేకవిధములుగాఁజెలిసికొని
న నీ అంతఃకరణము, యదా నిశ్చలా(సతీ) సమాధౌ అదలా స్థా
స్యతి=ఎప్పుడు విక్షేపములేనిది(అగుచు) అగ్నయందు వికల్పజ్ఞానములే
నీదై ఉండుదో, తదా యోగమ్ అవాప్నోతి=అప్పుడు వివేకజ్ఞాన
రూపఁబగు సమాధిని పొందుదువు- అని శంకరభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపత్నా అదలా తే బుద్ధిః=వాచలనమిటులఁబనివేశప
ముగాఁజెలిసికొనినదై ఒక్కవిధముగానుండెడి నీ బుద్ధి, సమాధౌ
యదా నిశ్చలా స్థాస్యతి=మనస్సులో ఎప్పుడు నిలకడకలది అగు
దో, తదా యోగమ్ అవాప్నోతి=అప్పుడు అత్తానాత్మకనమును
పొందఁగలవు- శాస్త్రములనుఁగలిగిన ఆగ్నేజ్ఞానముతోఁగూడిన కర్మ
యోగము స్థిరమై నది జ్ఞాననిష్ఠను కలుగఁజేయును- అని ఆ

త్వావలోకనమును సాధించును- అని రామానుజభావ్యము.

నీ బుద్ధి, మొదట శ్రుతులతో విరుద్ధమైనదైయును, ఎప్పుడు కేదార్థమునకు అనుకూలమగు తత్త్వనిశ్చయమున విరుద్ధవాక్యములచేగూడ కదల్చబడదో, అట్లైని బ్రహ్మప్రత్యక్షముచేత భేర్యాడులు మ్రోసినను చరింపనిదిఅగునో, అప్పుడు ఉపాయస్థితికలవాడవగుదువు- అని మధ్వభావ్యము.

అజ్ఞాన ఉపాచ.

స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామా సమాధిస్థస్య కేశవ!

స్థితధీః కింప్రథామేత కిమాసేత వ్రజేత కిమ్॥౫౪॥

(హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణమూర్తీ!, సమాధిస్థస్య స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామా కా=సమాధిలోనుండెడి స్థితప్రజ్ఞునకు శబ్దము ఏది!- స్థితప్రజ్ఞుడు జనులచే నేమని చెప్పబడునుట- స్థితధీః కింప్రథామేత=స్థితప్రజ్ఞుడు దేనిని వలుకును!-కిమ్ ఆసేత!=ఎట్లు ఉండును!- కింప్రజేత=ఎట్లు నడచును.

అజ్ఞానుఁ డెఱిగియున్నను, లోకోపకారార్థము పుష్కలముచేయుచున్నాడు- స్థితప్రజ్ఞుఁడనఁగా నిలిచిన జ్ఞానము కలవాడు- భావయనఁగలక్షణము- సమాధిస్థస్య అనునదిలక్షణమైనను మఱియొకలక్షణమును అడుగుచున్నాడు- అని మధ్వభావ్యము.

శ్రీ భగవానుచాచ.

ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థా మనోగతాన్ |

ఆత్మనేవైవాత్మనా తుష్ట స్థితప్రజ్ఞ ప్రదోవ్యతే॥౫౫॥

(హే)పార్థా!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, ఆత్మని ఆత్మవైత తుష్టః=ఆత్మయందు ఆత్మచేతనే వంతోపిందినవాడై, మనోగతాన్ సర్వాన్ కామాన్ యదా ప్రజహతి=మనస్సులోని అన్ని కోరికలను ఎప్పుడు విడుచునో, తదా స్థితప్రజ్ఞః (ఇతి) ఉచ్యతే=అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుడు (అని) చెప్పబడును.

ఇఁగనీయధ్యాయమంతయు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణంబును సాధనంబును తెలియఁజేయును. వెలుపటిలాభములయందు దుష్టలేక తనవ్వరూపమందె తనివిని పొందినవాడు స్థితప్రజ్ఞుడు- అని శంకరాభా

వ్యము.

ఆత్మనేవ ఆత్మనా తుష్టః = ఆత్మైకవిషయంబగు మనస్సుచే సంతోషిం
చినవాడై, మిగిలిన యన్నికామములను ఎప్పుడు విడుచునో, అప్పుడు స్థి
తః శ్రీభక్త్యముయొక్క- తుదియవ స్థలుగును. అని రామానుజభాష్యము-ఈ
యవస్థ వశీకారముపేరుగల నాల్గవయవస్థ.

పరమాత్మయందెవరమాత్మ చేతనున్నవాడై తటుచుగా నన్నికోరి
కెలను విడుచుచున్నాడు- పరమాత్మయందున్నవానికి పరమాత్మప్రసా
దంబుననే తుష్టికలుగును- అని మధ్వభాష్యము.

దుఃఖేషునుద్విగ్నమవా స్సుఖేషు విగతస్పృహః॥

వీతరాగభయక్రోధ స్థిరశ్చి ముని రుచ్యతే॥౫౬॥

దుఃఖేషు ఆనంద్యిగ్నమనాః = దుఃఖములయందు క్రోధమునుపొందనిమన
స్సుకలవాడను, సుఖేషు విగతస్పృహః = సుఖములయందు ఆశ
లేనివాడను, వీతరాగభయక్రోధః మునిః = రాగం బును భయం
బునుక్రోధంబునులేని ముని, స్థిరశ్చిః (ఇతి) ఉచ్యతే = స్థిరప్రజ్ఞుడు (అని)
చెప్పఁబడుచున్నాడు.

దుఃఖములు ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధితీకములనునవి- (ఆధ్యాత్మికములు
హోగాదులవలనఁగలుగునవి- ఆధితీకములు చోరపిశాచాదులవలనఁగ
లుగునవి- ఆధిదైవికములు పిడుగులు మొదలగు బానివలనఁ గలుగునవి)-
సుఖములయందు దాశలేకపోవుటయనఁగా అగ్నిలో పుడకలను వేయుట
లోనే అగ్ని వృద్ధిపొందినట్లు సుఖముకలిగినప్పుడు వృద్ధిపొందకుండుట-
మునియనఁగా నివ్యాసి- అని శంకరాభాష్యము.

దుఃఖములనఁగా ఇష్టమైనవస్తువులు లేకపోవుటమొదలగు దుఃఖనిమిత్తము
లు- సుఖములనఁగా ఇష్టమైనవి- తనకు లేనివానియందరికోరిక కాగము-
ఇష్టమైనదిపోవుటను అనిష్టమైనదివచ్చుటను కారణము లగువానిం
బూది దుఃఖించుటభయము- ఇష్టముపోవుటవలనను అనిష్టము కలుగుటవల
నను కలిగినదై దుఃఖకరమై తనలోఁగలిగెడి మనోవికారము క్రోధము-
మది అనఁగా ఆత్మను మననముచేయు స్వభావము కలవాడు- ఇదివెను
కటిశోక్తమున చెప్పిన యవస్థకంటె పూర్వమైనయవస్థ- అని రామానుజ
భాష్యము. ఇదివేదవ్యాసమునుపేరుగలమూడవయవస్థ.

వెనుకటిశ్లోకములోఁజెప్పఁబడినజ్ఞానోపాయములె ఇక మూడుశ్లోకములచే స్పష్టపఱుపఁబడును-రాగమనఁగా చెడ్డవిషయములను మంచివిషయములుగా భ్రమించుట- అని మధ్యభాష్యము.

య సుర్వ తానభిన్నేహ తత్తత్ప్రతివ్య శుభాశుభమ్ |

నాభినన్దతి నద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౭ ||

యః సర్వత్ర అనభిన్నేహః (సక) = ఎవ్వఁడు అంతట 'స్నేహములేని వాఁడు (అగుచు), తత్తత్ శుభాశుభం ప్రాప్య నాభినన్దతి నద్వేష్టి = ఆయా మంచిచెడ్డలను పొంది సంతోషింపఁడో ద్వేషింపఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడనుపొందినది.

అంతటననఁగా దేహము ప్రాణము మొదలగువానియందు- అనిశంకరభాష్యము.

ఇప్తమత్రైనవానియందంతటను ఉదాసీనుఁడగుచు- శుభమనఁగా ఇప్తమయినదికలుగుట- అదిపోవుట అశుభము- ఇది వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదానికన్న వెనుకటిదశ- అనిరామానుజభాష్యము. ఇదివ్యతిరేకమును పేరుగల రెండవయవస్థ.

అంతట స్నేహములేకపోవుట శుభాశుభములచే సంతోషద్వేషములు లేకపోవుటకు హేతువు- అని మధ్యభాష్యము.

యదా సంహారతేచాయం కూమోఽశ్లాగీవ సర్వశః |

ఇద్రియా ఇద్రియా క్షేభ్యః ప్రస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౮ ||

అయమ్ యదా = ఈతఁడు ఎప్పుడు, కూమః = అశ్లాగీవ = తాబేలు అవయవములనులె, ఇద్రియాణి సర్వశః ఇద్రియా క్షేభ్యః సంహారతే = ఇంద్రియములను అన్ని విషయములనుండియు మఱిందికొనుచు న్నాడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడగలిగినది.

ఇంద్రియములను విషయములనుండి మఱింది మనస్సును అశ్లేయం దునుచు చున్నాడు- ఈ వాలుగుజ్ఞాననిష్ఠలును పూర్వపూర్వముచెప్పఁబడినది మైత్రేని చెప్పఁబడినదానిచేఁబుట్టఁదగినవి- అని రామానుజభాష్యము. ఈశ్లోకమునఁజెప్పఁబడినదియతమానమవేదిప్రకరదశ.

విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః |

రసవజం రసోపస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే || ౫౯ ||

నిరాహారస్య దేహినః=ఆహారములేని పురుషునకు, విషయాః రసవ
జ్ఞాం నివసితకాంతే=విషయములు రాగములేవని మఱలుచున్నది- పరం
దృష్ట్యా(స్థితస్య) ఆస్య రసోపి నివతకాలే=ఆత్మస్వరూపమును చూచి
(యన్న) వీనికి రాగంబును మఱలుచున్నది.

విషయములనఁగా ఇంద్రియములు- నిరాహారు నకు ఆనఁగా విష
యములను స్వీకరింపనివానికి- పరబ్రహ్మమును చూచియున్నవానికి ఆనఁ
గా బ్రహ్మ మేనేనుఅనుకొనినవానికి- అనిశంకరభాష్యము.

ఇంద్రియములకు ఆహారము విషయములే- రాగంబును, విషయముల
కంటెపరమైన ఆనఁగా మిక్కిలిసుఖకరమైన ఆత్మస్వరూపమును చూచిన
పై మఱలుచున్నది- ఆనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానము ప్రయత్నములేక సిద్ధింపదని యుత్తరశ్లో
కములచేఁజెప్పఁబడుచున్నది- ఆహారము(లిండి) లేనివానికి ఇతరవిషయ
ములననుభవించెడి శక్తి లేకపోవును- మిగిలినవిషయములయందు కోరికయై
నను లేకపోవును- రసమును(రుచిని) కోరుటమొదలగునది నివర్తకంపడు-
అది అపరోక్షజ్ఞానమువలననే మఱలును- రసశబ్దము రాగమంగూడ చె
ప్పను- అని మధ్వభాష్యము.

యతతోహ్యపి కాంతేయ పురుషస్య వివశ్చితః|

ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసథం మనః||౬౦||

(హీ)కాంతేయః=(ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, యతః వివశ్చితోఽపి పురుష
స్య మనః=ప్రయత్నముచేయుచున్నవాఁడును జ్ఞానవంతుడునైనను పు
రుషునియొక్క మనస్సును, ప్రమాథీని ఇన్ద్రియాణి పరిసథం హరన్తిహీ
=క్షోభముకలుగఁజేసెడి ఇంద్రియములు బలాత్కరించి లాగుచున్నది-
విషయములతోఁజేరుచున్నవియనుట.

ఇంద్రియములను బంబించుటఆత్మజ్ఞానంబునంగానికలుగదు- కాన
జ్ఞాననిష్ఠులకాభ మేనది- అని రామానుజభాష్యము.

అపరోక్షజ్ఞానములేక వట్టిజ్ఞానముకలవాఁడైనను సాధారణమైనయ
త్నముకలవాఁడైనను శరీరాభిమానియగువాని మనస్సును ఇంద్రియములు
లాగుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము

తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీతమన్వరః|

వశేహి యస్మైస్త్వియాణి తస్య పజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా॥౬౦॥

తాని సర్వాణి సంయమ్య=వానిని అన్నిటిని స్వాధీనముచేసికొని, యుక్తః మత్పర(స్సన్) ఆసీత్=సమాధికలవాడై నాయందాసక్తిగలవాఁడగుచు) ఉండునది- యన్య ఇన్ద్రియాణి వశే వత్తాన్తే=విరసికి ఇంద్రియములు తనవశమున నున్నవో, తస్య పజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా=వాని జ్ఞానము నిలకడకలది.

మత్పరః ఆసీత్ అనుదానికి అందఱికిని ఆత్మనైన నేను పరుఁడుగాఁగలవాడై, ఆతనికింటే నేను వేఱుగాదు అనియుండునది- అనిశంకరభాష్యము.

మత్పరః అనుదానికి నాయందుమనస్సునుఉండినవాడై అనియథామ- భగవంతునియందు ఉండబడినదనస్సు అన్నిపాపములును నశించుటవలన నిమగ్నమై విషయానురాగములేనిదై ఇంద్రియములనుస్వాధీనముచేసికొనును- అనిరామానుజభాష్యము.

మిక్కిలి ప్రయత్నముకలవానికి ఇంద్రియములు స్వాధీనములుగను- యుక్తః=నాయందుమనస్సుకలవాడై, మత్పరః=సమస్తముకన్నను తక్రాష్టుఁడనుగా నన్ను ఎవ్వఁడెఱుఁగునో అట్టివాడై అని మధ్వభాష్యము.

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సర్వ స్తేషావజాయతే।

సర్వో త్పింజాయతే కామః కామా కోక్రిహోభిజాయతే।

కోధా ద్భవతి సంమోహ స్సంమోహః త్కృత్తివిభ్రమః।

శ్శ్రుతిభిశ్చా మ్బుద్ధివాశో బుద్ధివాశా త్ప్రణశ్యతి॥౬౩॥

విషయాన్ ధ్యాయతః పుంసః=విషయములను ఆలోచింపుచున్న పురుషునకు, తేషు సర్వః ఉపజాయతే=వానియందు ప్రీతి కలుగుచున్నది- సర్వోత్ కామః సంజాయతే=విషయప్రీతివలన ఆశ పుట్టుచున్నది- కామాత్ కోధః అభిజాయతే=ఆశవలన కోధము పుట్టుచున్నది- తాను ఆశపడినదానిని మఱియొకఁడు ఆశపడినతోడనే వానియందు కోపముపుట్టునుగదా- కోధాత్ సంమోహః భవతి=కోపమువలన అవివేకముకలుగుచున్నది- సంమోహాత్ శ్శ్రుతివిభ్రాంః (భవతి)=అవివేకమువలన మఱి (కలుగుచున్నది)- శ్శ్రుతిభిశ్చా త్

నాశః (భవతి) = మఱపువలన తెలివిపోవుట (కలుగుచున్నది) - బుద్ధినాశాత్ ప్రణశ్యతి = తెలివిచెడుటవలన నశింపుచున్నాడు.

బుద్ధినాశమనఁగా అంతఃకరణముచెడుట- అనఁగా ఇది చేయఁదగినది ఇది చేయఁదగనిది అను నేర్పాటు లేకపోవుట- దానివలన నశించుటయనఁగా పురుషార్థమునకు తగిలకపోవుట- అనిశంకరభాష్యము.

కామ మనఁగా విషయములను అనుభవించక నిలువ లేకపోవుట- సంమోహ మనఁగా కార్యాకార్యవివేకములేకపోవుట- స్మృతిభ్రంశము అనఁగా తాను నడపించుచున్న ఇంద్రియజయముమొదలగుదానిని వఱచుట- బుద్ధినాశమనఁగా అర్హజ్ఞానమునందలి వ్యవసాయము (నిశ్చయము) పోవుట- దానివలన నశించుటయనఁగా సంసారములో బడుటయె- అని రామానుజభాష్యము.

సంమోహమనఁగా అకార్యములయందలి కొరిక- స్మృతివిభ్రమమునఁగా శాస్త్రవిషేషములను వఱచుట- బుద్ధినాశమనఁగా అస్మిదేకము అను దోషమనెడి జ్ఞానమే లేకపోవుట- నిశ్యతలనుదానికి నరకము మొదలగు అనర్థములను పొందుచున్నాడు అనియర్థము- అని మధ్వభాష్యము.

రాగద్వేషపీయక్తైస్తు విషయా నిర్జియై శ్చరన్ |

అత్సవశ్యై ర్విధేయాత్సా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి || ౬౪ ||

రాగద్వేషపీయక్తైః అత్సవశ్యైః ఇర్జియైః విషయా చరన్ = రా

గద్వేషములు లేనివై తనకులాంగియున్న ఇంద్రియములచేత విషయములను అనుభవించుచున్నవాడై, విధేయాత్సా ప్రసాదమ్ అధిగచ్ఛతి = స్వాకీనమైన అంతఃకరణముకలవాడై లేటను పొందుచున్నాడు.

స్వాకీనములైన ఇంద్రియములచేత శరీరముగలుచుటకై విడువశక్యముకాని విషయములను అనుభవించుచు- ప్రసాదమనఁగా స్వస్థత- అని శంకరభాష్యము.

విషయాన్ చరన్ = విషయములను తిరస్కరించియున్నవాడై- ప్రసాదమనఁగా నిర్మలమైన మనస్సు కలిగియుండుట- అని రామానుజభాష్యము.

విషయముల ననుభవించుచున్నను జయింపఁబడిన మనస్సుకలవాడు

మనస్సుయొక్క తేటను పొందుచున్నాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హి రస్యోపజాయతే।

ప్రసన్నచేతసో హ్యశు బుద్ధిః పర్యవర్తితః॥౬౫॥

ప్రసాదే (సత) అస్య సర్వదుఃఖానామ్ హిః ఉపజాయతే=ప్రసన్నత కలుగుచుండగా నీని సర్వదుఃఖములకును నాశము కలుగుచున్నది. ప్రసన్నచేతసః బుద్ధిః అశు పర్యవర్తితః=ప్రసన్నమైన యంతఃకరణముకలవాని బుద్ధి శీఘ్రముగా నిలకడకలదియగుచున్నది.

పర్యవర్తితః=అకాశమువలెనంతటనుండునదియగును. ఆత్మస్వరూపముచేత నిశ్చలమగుననుట- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రసన్నచేతసః=ఆత్మవలోకనమునకు విరోధులగు దోషములులేని మనస్సుకలవానికి. బుద్ధిః=ప్రత్యేకముగా ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధిః పర్యవర్తితః=జ్ఞానము బ్రహ్మసరోక్షత్వముచేత తన్నుగాఢి తనిచేయును- ప్రసాదమనగా తనప్రియతమమలేకయైనను తలుచుగా విషయములయందు ప్రవర్తింపకపోవుట- అనిమధ్వభాష్యము.

నాస్తి బుద్ధి రయుక్తస్య నచాయుక్తస్య భావనా।

నచ భావయత శాన్తి ర్శాన్తస్య కుత స్సుఖమ్॥౬౬॥

అయుక్తస్య బుద్ధిః నాస్తి=యోగములేనివానికి జ్ఞానము లేదు. అయుక్తస్య భావనా న=యోగములేనివానికి భావనయును లేదు. ఆభావయత శాన్తిః న=భావనచేయ కున్నవానికి శాంతి లేదు. ఆ శాన్తస్య సుఖమ్ కుతః?=శాంతిలేనివానికి సుఖము ఎక్కడవి?

నమాధిలేనివానికి ఆత్మస్వరూపజ్ఞానంబును ఆత్మజ్ఞానమునందలి ఆధినివేశంబు(నిశ్చయము)ను కలుగదు- సుఖమనగా ఇంద్రియముల విషయానుభవపు ఆశనుండి వుటలుట- విషయములయందలియాశమఃఖమై- ఆశకలిగినప్పుడు సుఖలేశమైనను కలుగదు- అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనగా భగవంతునియందు మనస్సునుంచుట- బుద్ధియనగా ప్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- భావనయనగా ఆత్మభావనము- శాంతియనగా విషయములయందలి స్పృహ(ఆశ) యుడుగుట- ఇది లేనివానికి, నిత్యమై, ఇంతకంటె పెక్కుడు లేదనదగిన సుఖము కలుగును.

అనిరామానుజభాష్యము.

అయ్యుక్తుడనగా మనోనిగ్రహము తేనివాడు- బుద్ధియనగా మం
చిజ్ఞానము- శాంతియనగా మోక్షము- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్విరియాణాంహి చరతాం యత్సహోఽనువిధియతే।

త దస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయు నావ మివాహ్నుః॥౬౭॥
యత్ మనః=ప మనస్సు, చరతామ్ ఇద్విరియాణామ్ ఆసు విధియ
తే=విషయములననుభవింపుచున్న ఇంద్రియముల వెంటను ప్రవేశిం
చునో, తత్ ఆస్య ప్రజ్ఞామ్=అది వీడ్చి తెలివిని, వాయుః అహ్నుసి
నావమివ=గాలి నీటిలో ఓడనువలె, హరతి=చక్రింపుచున్నది.

ఓడవాండ్రు యోడను గాలి, మార్గమును తప్పించి అపమార్గ
మునకు నడపించునట్లు ఇంద్రియముల ననుసరించెడి మనస్సు సంన్యాసి
యొక్క ఆత్మానాత్మనివేక్షమువలనఁగలిగిన జ్ఞానమును నశింపఁజేయును-
అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజ్ఞయనగా బ్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- వాయువనగా
ఎదురుగాలి-అనిరామానుజభాష్యము.

విధియతే=ఈశ్వరునిచేతఁజేయఁబడుచున్నదో- ప్రజ్ఞామ్=శ్రేష్ఠ
మైనజ్ఞానమును- ఇతఃపుట్ట బోవుదానింగూడ నివారించుచున్నది-పుట్టిన
దానిని తిరస్కరింపుచున్నది అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా ద్యస్య మహాబాహూ నిగృహీతాని సర్వశః।

ఇద్విరియాణీద్విరియాణేభ్యస్తస్య ప్రిజ్ఞా ప్రిత్యిత్తా॥౬౮॥
(హే)మహాబాహూ!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, తస్మాత్=
ఆహేతువువలన, దాస్య ఇద్విరియాణి సత్వశః ఇద్విరియాణేభ్యః
నిగృహీతాని=ఎవ్వని ఇంద్రియములు అంతటను విషయములనుండి
నిగ్రహింపఁబడినవో, తస్య ప్రిజ్ఞా ప్రిత్యిత్తా=వాని బుద్ధి నిలకడ
కలది.

కాబట్టి సమస్తవిధముల నిగ్రహింపఁబడిన యింద్రియములు కల
వాడె జూని- అనిమధ్వభాష్యము.

యో విశా సర్వభూతానాం తస్యోం జాగర్తా సంయమీ।

యస్యోం జాగర్తా తాని సా నిశా వశ్యతో మునేః॥౬౯॥

సర్వభూతానాం యా నిశా = సమస్త ప్రాణులకును ఏది రాత్రియో, తస్యాం సంయమీ జాగతి = దానిలో యోగి. మేలుకుచున్నాం. యస్యాం భూతాని జాగతి = దేనియందు భూతములు మేలుకుచున్నవో, సా పశ్యతః మనః నిశా = అది తెలిసికొనుచున్న మునికి రాత్రి.

సర్వప్రాణులకు రాత్రియగునది పరమాక్షర స్వప్న-జ్ఞానికి రాత్రియగునది జాగృతవైదికవ్యవహారము- అని శంకరాభాష్యము.

సర్వభూతమలరాత్రియగునది అర్హజ్ఞానము- జ్ఞానికి రాత్రియగునది శబ్దాదివిషయజ్ఞానము- అని రామానుజభాష్యము.

సమస్తభూతమలరాత్రియగునది పరమేష్వరస్వప్నహృదయందు- జ్ఞానిమేలుకొనుటయందుగా లేక నా అనిశోక్తిజ్ఞానములువాదగుట- జ్ఞానికి రాత్రి విషయస్వప్నహృదయందు- అని శంకరాభాష్యము.

అపూర్వమానా మనలప్రవృత్తం

నమద మానో వ్యవేకస్త్రి యచ్ఛ్రవః

తద్వ తావతా యం వ్యవేక్తి సర్వే

సర్వే మానోనీ న కామకామో ॥ ౭౦ ॥

అపూర్వమానాః అచుప్రవృత్తమ్ సమదమ్ = సంపదకుచున్నవై చలంపన్నిత్యిగల సమదమును, అపః యచ్ఛ్రవః వ్యవేక్తి = నిర్గుణ స్వరూపమైననవో, తద్వ తావతా యం వ్యవేక్తి = అట్లుగానిని కోరితెలుసు ఎవ్వరిని చూపుచున్నవో, సః శాన్తిమ్ ఆస్నోతి = వాడు శాంతిని పొందుచున్నాడు- కామకామో శాన్తిమ్ నాస్నోతి కామములగోరువాడు శాంతిని పొందడు.

సమస్తమైనకోరికలును ఎవ్వనికి లేకనందుచే అనిగనుచున్నవో, వాడు మోక్షమును పొందును- అని శంకరాభాష్యము.

శబ్దాదివిషయములు ఇందియగోచరమైనను కాన్పిను ఎవ్వరికి తనయాత్మావలోకినసృష్టిచేత వికారములేనివారైనయందులయో, వాడు నిస్పృహతను పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

ఎవ్వరికి విషయములచే సంపదమైనవారైనను దర్శనమేసంపదవో.

ప్రయత్నమును చేయఁజూ, విషయములు లేనిచో శోషింపఁజూ, వాఁడు మోక్షముం జెందును. అని మధ్య భాష్యము.

ఏహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాం శ్చరతోనిస్సృహః॥

నిర్మమో నిరహంకార స్స శాన్తి మధిగచ్ఛతి॥ ౭౧॥

అయి: పుమాన్ = ఏ పురుషుఁడు, సర్వా కామాన్ విహాయ = అన్ని కోరికలను విడిచి, నిస్సృహః నిర్మమః నిరహంకారః చరతి = ఆశ లేనివాఁడును మమకారము లేనివాఁడును అహంకారము లేనివాఁడునై సంఛరింపుచున్నాఁడో, సః శాన్తిమ్ అధిగచ్ఛతి = వాఁడు శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

చరతి అనుదానికి జీవనమాత్రవ్యాపారమే మిగిలి తిరుగుచున్నాఁడో అని యర్థము- అహంకారమనగా తనను గొప్పఁజేసికొనుట- శాంతి యనగా అన్నిసంసారదుఃఖములు నడుగుటయ నెడిమోక్షము- అని శంకరభాష్యము.

కామములను గాకోరఁటడెడి శబ్దాదివిషయములు- నిరహంకారః = దేహమునందు అత్తాభిమానము లేనివాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

కామము లనఁగా విషయములు- చరతి = గతింపుచున్నాఁడో- నే ను భక్షింపుచున్నాననే అహంకారమమకారములు లేనివాఁడై ముక్తిని పొందును- అని మధ్య భాష్యము.

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ నైశాం ప్రాప్య విముహ్యతి॥

స్థిత్యా-స్యా మస్తకాలేపి బ్రహ్మ నిర్వాణ మృచ్ఛతి॥ ౭౨॥

(పే) పార్థ! ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా! ఇది బ్రహ్మ సంబంధించిన స్థితి- ఏనాం ప్రాప్య నముహ్యతి = దీనిని సాంది మోహముం జెందఁడు- అస్తకాలేపి అస్యాం స్థిత్యా = చరమవయస్సు సంపదించున దీనిలో ఉండి, బ్రహ్మనిర్వాణమ్ మృచ్ఛతి = బ్రహ్మసంపదించు నొందుచున్నాఁడు.

అన్నికములను విడిచి బ్రహ్మస్వరూపముగా నుండుటయ నెడి జ్ఞానము, బ్రాహ్మీ స్థితిః అని చెప్పబడినది- వార్ధకమున సన్యసింపినవాఁడు గూడ మోక్షమును పొందఁగా బ్రహ్మచర్యమునుండియే సంన్యసింపి తన

నకాలమంతయు బ్రహ్మమునందె యున్నవానికి మోక్షముకలుగునని చెప్పవలయునే! అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యాన్యజ్ఞానముకలవాడై సంగములేని శర్మముల నాచరించుటయె, బ్రహ్మమును పొందించునదిగాన, బ్రాహ్మీ స్థితిః అనిచెప్పబడినది- ఇట్టి కమస్థితినిబొంది తిరిగియు సంపాదముజేందడు- బ్రహ్మనిర్వాణము అనగా నిర్వాణమయమగు బ్రహ్మమును, అనగా సుఖైకస్వరూపంబగు నాత్మను పొందుచున్నాడు- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రాహ్మీ = బ్రహ్మవిషయమగు, స్థితిః = లక్షణము- అంతకాలమందైనను ఈస్థితిలో నిలిచియె బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు- లేనియెడను జన్మాంతరమును పొందుచున్నాడు- జ్ఞానులకుగూడ పాశ్రబ్ధకర్మ మాన్యుయె యగు మఱియొక్క-శరీరము కలుగును- నిర్వాణం బ్రహ్మ = శరీరములేని బ్రహ్మమును- శరీరము లేకపోవుటయనగా పశ్యతివలనఁగలిగిన శరీరములేకుండుటకాని ఎల్లప్పుడును ఆనందరూపమైఅంతటను పరిపూర్ణమైన అపాశ్రబ్ధకశరీరము లేకపోవుటకాదు- ఆశరీరమునె తన మాయచెత పరిచ్ఛిన్నమునుచేసి రామకృష్ణాదిరూపముగాఁజూపును- ఎల్లప్పుడును అన్నిశరీరములయందును లేక-లేని అనంతములైన గుణములు కలదియు దోషము లేమియులేనిదియునగు నారాయణుడను పరబ్రహ్మమును అపరోక్షజ్ఞానముచే బొందుచున్నాడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఇతి త్వి భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్వికృష్ణజ్ఞానసంవాదే సాం

ఖ్యయోగోనామ ద్వివీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతి

పాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణ

జ్ఞాన సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో

సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకంబును

రెండవయధ్యాయము.

మూడవయథ్యామము.

అజ్ఞానజ్ఞానవాచ.

జ్యాయసీచే తగమణస్తే మతా బుద్ధి జ్ఞానాదణన|

తత్త్విం కమణి ఘోరే మాం నియోజసియ కేశవ||౧||

వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే|

తదేకం వద నిశ్చిత్తయేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్||౨||

(హే)జ్ఞానాదణన!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, బుద్ధిః కర్మణః జ్యాయసీ తే మతాచేత్=జ్ఞానము కర్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనదిగా నీకుఞ్చమయ్యేనేని, (హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, తత్=అందువలన, ఘోరే కమణి మామ్ కిం నియోజయసి=ఘోరమైన కర్మమునందు నన్ను ఏల ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నావు?- వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన=కలతగానుండెడిదానినంటి వాక్యముచేత, మే బుద్ధిం మోహయసీవ=నా బుద్ధిని మోహింపఁజేయుచున్నట్లు ఉన్నావు- యేన అహమ్ శ్రేయః ఆప్నుయామ్=దేనిచేత నేను మేలును పొందుచునో, తత్ ఏకమ్ నిశ్చిత్త్య వద=అట్టి ఒక్కదానిని నిశ్చయించి చెప్పుము.

ఈయజ్ఞానప్రశ్నముచే జ్ఞానకర్మణముచ్చయము ఆనఁగా జ్ఞాన ముతోతుల్యముగా కర్మణమునుఁగూడ చేర్చి యాచరించుట నిర్ధారముకాదని సుప్రపటుఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞాననిష్ఠయే ఆత్మావలోకనమునకు సాధనము-కర్మణిష్ఠ ఆజ్ఞాననిష్ఠ ను కలుగఁజేయునది- ఇందియముల వ్యాపారములన్నియు నడుగుటచే గలిగెడి ఆత్మావలోకనమే సాధింపవలసివచ్చినచో సకలకర్మములను వదిలి జ్ఞానమునె యాచరించుటయందు నన్ను నియోగింపుము- సర్వేంద్రియవ్యాపారరూపమైనకర్మమున నన్నేల నియోగించెదవు- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మణముకన్న జ్ఞానము మిక్కిలి యుత్తముమైనదని చెప్పితిని- అట్లయ్యేనేని నివృత్తికర్మముల నడిచి యుద్ధమనెడి ఘోరమయినకర్మములకు నన్నేల నియోగింపుచున్నావు? అని మధ్వభాష్యము.

లోకేఽప్సిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా వయా పోక్తా పురానఘ|

జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగివామ్||౩||

(హే) అనఘ = (ఓ) పాపములు లేనివాడా! అస్మిన్ లోకే = ఈ లోకము నందు, పురా ద్వివిధా నిష్ఠా మయా ప్రోక్తా = పూర్వము రెండువిధములుగల నిష్ఠ వాచేత చెప్పబడినది - పాంఖ్యానామ్ జ్ఞానయోగేన (నిష్ఠా ప్రోక్తా) = జ్ఞానులకు జ్ఞానమనెడియోగముచేత (నిష్ఠ చెప్పబడినది).

పూర్వమునందు అనఘా సృష్ట్యాదియందు - వేదార్థసంప్రదాయమును బయలుపుద్వినష్టమ - నిష్ఠయనఘా అనుష్ఠేయమందలి తాత్పర్యము - జ్ఞానయోగము బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందే సంస్కరించిన పరమహంసపరివ్రాజకులకు - అబ్బికాక కర్మములనాచరించెడి వారికి కర్మయోగము - అనిశంకరభాష్యము.

సంఖ్యతనఘా బుద్ధి - దానితోఁగూడినవారు సాంఖ్యులు - ఆత్మమార్గవిషయమైన జ్ఞానముకలవారు - దానికితగివారై కర్మయోగాధికారులైనవారు యోగులు - విషయములయందు వ్యాకులమైన బుద్ధికలవారికి కర్మయోగమున నధికారము - వ్యాకులముకాని బుద్ధికలవారికి జ్ఞానయోగమున నధికారము - కాఁబట్టి వ్యామిశ్రమైన వాక్యము చెప్పబడలేదు - అనిరామానుజభాష్యము.

సనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములను విడిచి జ్ఞాననిష్ఠులైనవారును, జనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములలోనుండియె జ్ఞాననిష్ఠులైనవారు నని రెండువిధములైన జనులు కలరు - ఇందు మొదటివారు సాంఖ్యులు - రెండవవారు యోగులు - జ్ఞాననిష్ఠులైనను ఆధికారికులగుటవలన ఈశ్వరేచ్ఛచేతనును లోకసంగ్రహార్థ మగుటవల్లనును కర్మయోగులయినవారును యోగులు - ఈశ్వరేచ్ఛచేతనే కర్మమును చేసెడివారు ప్రియవ్రతాదులు - నీవు జనకాదులవలె కర్మములనాచరించుచు నె జ్ఞానమునకు తగినవాడవు - అని మధ్వభాష్యము.

న కర్మణా మనారమ్భా నైషకమ్యుతం పురుషోక్తుతే |

నచ సంస్యసనాదేవ సిద్ధిం సమశిగచ్ఛతి || ౪ ||

కర్మణామ్ అనారమ్భాత్ = కర్మములను ఆచరింపకపోవుటవలన, పురుషః నైషకర్యమ్ నాశ్నుతే = మనుష్యుఁడు జ్ఞాననిష్ఠును పొందఁడు - సంస్యసనాదేవ సిద్ధిః నసమశిగచ్ఛతి = కర్మములను విడుదలచూ

[౬౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

త్రమున నె జ్ఞానసిద్ధిని పొందెడు.

ఈజన్మమునఁగాని జన్మాంతరమునఁగాని అనుష్ఠింపఁబడిన కర్మములు పాపక్షయకారణములగుటను అంతఃకరణశుద్ధిని కలుగఁజేసి జ్ఞానోత్పత్తి ద్వానమున జ్ఞానసిద్ధి కు కారణములగును- అంతఃకరణశుద్ధి లేక వట్టి కమకాపరిత్యాగ మాత్రముచేత జ్ఞానసిద్ధి కలుగదు- అని శంకరభాష్యము

అనారంభమనఁగా కర్మములను ఆరంభింపకయె పోవుట. సంస్కృత నవనఁగా ఆరంభించినవానిని విడుచుట- ఫలాభిసంధిలేక కర్మములచేష్ట గవంతుని వారాధించినఁగాని అవాదికాలమునుండియున్న పాపములు పోయి అవ్యాకులేంద్రియత్వపూర్వకమగు ఆత్మనిష్ఠులుగదు- అనిరామానుజభాష్యము.

కమకములను అనఁగా యుద్ధము మొదలగు వానిని చేయకపోవుటవలన నైషక-ర్మ్యమన గా కాచ్యకర్మములను విడుచుటచే బొందఁబడెడి మోక్షముకలుగదు-జ్ఞానముమోక్ష సాధనముగాని కర్మములంజేయకపోతేకాదు-ఇందుకు హేతువు పురుషుఁడగుట-ఎల్లప్పుడును స్థూలమైనను సూక్ష్మమైన నగు పురమ (శరీరము)తోఁగూడియె యుండఁవాడు- కర్మములను చేయకపోవుటవలననె ముక్తికలుగునెడను స్థావరములకు ముక్తి కలుగవలయును- సంస్కృతనవనఁగా కాచ్యకర్మములను విడుచుట- కావములేనికర్మములనాచరించుటచే నంతఃకరణశుద్ధి కలిగి జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగును- యత్కార్యమము ప్రయతత్వమ(మనస్సమాధానము) కొఱకు నుభగవంతునికి సంతోషము కలుగుటకు నెయున్నది- గృహస్థులు ఇతర కర్మములలో పవిత్రించుటవలన అపవిత్రులై యుండుదురు- అధికారికు లగృహస్థులైయె ప్రయతులగుటను సమర్థులగుదురు- అని శంకరభాష్యము.

నహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠ త్యకర్మకర్త ।

కార్యతే హ్యవశో కర్మ సర్వః సృష్టితై ర్థై ర్జ్ఞానే ॥౫॥

కచ్చిదపి జాతు క్షణమపి = ఒకానొకఁడగు ఒక్కొక్కడు క్షణకాలము, అకర్మకర్త నతిష్ఠితిహి = కర్మములను చేయనివాఁడ(అగుచు) గదా- సర్వః అవశో = సమస్తమైనవాఁడను అస్వాధీనుఁడై

ప్రకృతిజైః గుణైః కర్షణాగ్రతేహి = ప్రకృతివలనఁగలిగిన సత్త్వర
రజస్తమోగుణములచేత కర్షణమును చేయించుచున్నాఁడుగాఁ-

జ్ఞానులను సత్త్వాదిగుణములచే కదల్చబడుట లేదుగాన ఈశ్వోక
ము అజ్ఞావిషయము- అజ్ఞా = అజ్ఞాఁడు, అను వదమును తెచ్చికొని యన్వ
యించునది. అనిశంకరభాష్యము.

కర్షణయోగముచేత ప్రాచీనపాపములను నశింపఁజేసికొని, సత్త్వాది
గుణములను స్వాధీనము చేసికొని, నిర్గుణమైనయంతఃకరణముకలవానిచే
సంపాదించవలసినది జ్ఞానయోగము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్షణములను సర్వవిధములను ఏడుచుట శక్యముకాదు- అని మధ్వ
భాష్యము.

కమేఙ్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్మి షనసా శ్చరన్ |

ఇంద్రియాధాన్ విమూఢాత్సా మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే || ౬

యః కమేఙ్ద్రియాణి సంయమ్య = ఎవ్వఁడు కమేఙ్ద్రియములను*
నియమించుకొని, ఇంద్రియాధాన్ షనసా శ్చరన్ | ఆస్మి = ఇంద్రి
యవిషయములను మనస్సుచేత తలంచుచును ఉన్నాఁడో, సః విమూ
ఢాత్సా మిథ్యాచారః (ఇతి) ఉచ్యతే = వాఁడు మోహమునుజెంది
నమనస్సుకల మిథ్యాచారుఁడు (అని) చెప్పబడుచున్నాఁడు.

ఆత్మజ్ఞానములేనివాఁడు కర్మములంజేయకుండుట యయ్యుక్తము- మి
థ్యాచారుడనఁగా పాపాచారుఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

పాపము నశింపకపోవుటవలన అంతఃకరణజయము లేనివాఁడైయును
ఆత్మజ్ఞానమునైనవతికొంది విషయాసక్తమైన మనస్సుకలవాఁడు, ఒకకా
విధముగా నుద్దేశించి చుటియొక్కవిధముగా నడచువాఁడుగాన మిథ్యా
చారుడనఁబడుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అయినను కర్మములను శక్తికొలది విడువవలయును- అని మధ్వభాష్యము.

* వాక్కు, మాన్తము, పాదము, గురము, ఉపస్థము, అనునవియును కమేఙ్

ద్రియములు- వీని వివరము సృష్టి సంగ్రహవివరమున మున్నున్నది.

యస్త్విన్ద్రియాణి మనసా నియమ్యా రభతేఽజాన |

కర్మన్ద్రియైః కర్మయోగ మసక్త స్స విశిష్యతే || ౭ ||

(హే)అజాన!=(ఓ)యజానుడా!, యస్త్తు ఇన్ద్రియాణి మనసా నియమ్యా=ఎవ్వఁడైతే ఇందియములను మనస్సుచేత నియమించి, అసక్త(స్వ)కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగమ్ ఆరభతే=ఫలసంగములేనివాఁడై కర్మేంద్రియములచేత కర్మయోగమును ఆరంభింపుచున్నాఁడో, సః విశిష్యతే=వాఁడు విశేషింపుచున్నాఁడు.

ఇట్లు కర్మముల నాచరించెడి యజ్ఞుఁడు, వెనుకటి మిథ్యాచారనికంటె శ్రేష్ఠుఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మాచలోకనమందు మనస్సుకలవాడై, తనకు అచాటుపడిన విషయములవంటివైన శాస్త్రీయకర్మములయందు ఇంద్రియములను నియమించి, సంగములేక కర్మములంజేయువాఁడు ప్రమాదము నూహించుటకైన నవకాశము లేకపోవుటచే, జ్ఞానవిష్ణుఁడైనపుడు మనికంటెను విశేషింపుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకటి శ్లోకములో మనస్సుచేత తలంచుచును అనియు, ఈ శ్లోమున మనస్సుచేత నియమించి అనియు చెప్పబడెను మనస్సు ప్రయోజకము అని తెలియఁజేయఁబడినది- కర్మయోగమనఁగా సంస్కాసమునొడలయిన వర్ణాశ్రమధర్మములన్నియుంగాని ఒక్కొక్కపాఠ్యకర్మము మాత్రమే కాదు- కాఁబట్టి తప్పక స్వవర్ణాశ్రమోదితమైన కర్మమును చేయును- అనిమధ్వభాష్యము.

నియతం కురు కర్మ త్వం కర్త జ్యాయో హ్యకర్తణః |

శరీరయాత్రాపిచ తే న విసిధ్యే దకర్మణః ||

త్వం నియతం కర్మ కురు=నీవు నియతమైన కర్మమును చేయుము, అకర్తణః కర్మ జ్యాయః హి=అకర్తముకంటె కర్మము శ్రేష్ఠము గదా-అకర్మణః తే శరీరయాత్రాపిచ నవిసిధ్యేత్=కర్మములులేని నీకు శరీరమునిలుచుటకూడను సిద్ధింపదు.

నియతమనఁగా నిత్యము- ఫలములేక పయధికారికి పకర్మము విధింపఁబడుచున్నదో, వానికి అదినియతకర్మము- అకర్మమనఁగా కర్మములంజేయకపోవుట- అనిశంకరభాష్యము.

నియతమ్=వ్యాపింపబడినది- ప్రకృతిసంబంధము కలవానిచేత కర్మము వ్యాపింపబడినదిగదా- ప్రకృతిసంపర్కము అనాదివాసనిచే కలిగినది- అక్కమనఁగా జ్ఞానము- సాధనముపూర్తియగువఱకు శరీరమును నిలబెట్టికొనుట అవశ్యకము- న్యాయముగా సంపాదించబడిన ధనము చేత పంచమహాయజ్ఞాదులంజేసి మిగిలిన యన్నముచే శరీరమును నిలబెట్టికొనవలయును- కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠునికెఱుఁగఁ జరీరమునిలిదియుండువఱకు, సాధనము పూర్తియగునందాక, మహాయజ్ఞములు మొదలైన నిత్యైనైమిత్తిక కర్మములు ముఖ్యముగాఁ జేయవలసిన:- కర్మయోగమునందుఁగూడ అత్త కఠా కాండను తెలంపు ఊండలపినదిగాన అత్తయూ థాత్త్యజ్ఞానము అంతభంగించియె యున్నది- ప్రకృతిసంస్కర్షము కలవానికి కర్మయోగము సుశకంబును ప్రమాదములేనిదియు- కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠుకు యోగ్యుడైనవానికిఁగూడ జ్ఞానయోగమకన్న కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము- కావున నీవు కర్మమును చేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

నియతమనఁగా తనవర్తమానమును ఆశ్రమమునకును తగినది- అని మధ్వభాష్యము.

యజ్ఞాథా తే-వర్ణోఽన్యగ్రీ లోకోఽయం కర్మబద్ధనః |

తదథం కర్మ కౌస్తేయ ముక్త సద్భగ్నమాది || ౯ ||

యజ్ఞాథాత్ కర్మణః అన్యగ్రేయజ్ఞాథామైన కర్మముకన్న మిగిలినవిషయమునకె. ఆంబూకః కర్మబద్ధనః (భవతి)=ఈలోకము కర్మముబంధనముగాఁగలది (అనుచున్నది)=(హే కాస్తే !=(ఓ)కుఁటి పుత్రుఁడా!, ముక్తసంగ (స్వ) తదథం కర్మ సమాధర=భలసంగము లేనివాడ(వగుచు) యజ్ఞాథామైన కర్మమును ఆచరింపుము.

యజ్ఞశబ్దమునకు ఈశ్వరుఁడథామ- ఈశ్వరునికొఱకు చేయఁబడెడి కర్మము యజ్ఞాథామ- అనిశంకకభాష్యము.

యజ్ఞాథామనఁగా యజ్ఞము మొదలగు శాస్త్రీయకర్మములకొఱకైన ద్రవ్యాఙ్గానము మొదలయినది- ఆత్మాత్మీయవియోజనములగు కర్మముల చేత ఈలోకము బంధము కలదియగును- తనపయోజనముకొఱకైన దనుతలంపుచేగలిగెడి సంగము లేనివాడవై ధన సంపాదనము మొదలగు

దానించేసి యజ్ఞాదులంజేసినచో, దానిచేనారాధి. పంబడి భావంతుడు అనాదికాలప్రవృత్తంబగు కర్మకావసనను తెగఁగొట్టి కలఁత లేనిఅత్తా వలొకనమును కలుగఁజేయును- అనిరామానుజభావ్యము.

యజ్ఞశబ్దమునకు విష్ణువు అర్థము- యజ్ఞార్థమై పంగములేని కర్మము బంధముకాదు- అనిమధ్వభావ్యము.

సహాయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః|

అనేన ప్రసవివ్యధ్వ మేషవో స్త్రిష్టకామధుక్||

ప్రజాపతిః సహాయజ్ఞాః ప్రజాః సృష్ట్యా=ప్రజాపతి కర్మములతోఁ గూడిన ప్రజలను సృజించి, పురా ఉవాచ=తొల్లి (ఇట్లు) అనెను- అనేన ప్రసవివ్యధ్వమ్=దీనిచేత సృష్టి పొందఁడు, ఏషః యః ఇష్టకామధుక్ అస్తు=ఇది మీకు కోరికకోరికలనుఇచ్చునది అగును.

ప్రజాపతిఅనఁగా ప్రజలను సృజించువాఁడు- కామములు అనఁగా ఫలములు- అనిశంకరభావ్యము.

ప్రజాపతిఅనఁగా సర్వేశ్వరుఁడు ఇష్టకామధుక్=ఇష్టములైన, మోక్షమునును దానికి అగుణములైన కామములనును, ఇచ్చునది- అనిరామానుజభావ్యము.

ఈశ్లోకము వెనుక చెప్పఁబడినదానికి అర్థకావదము- అని మధ్వభావ్యము.

దేవాన్ భావయ రానేన లేదేవా భావయస్తుతః|

పరస్పరం భావయన్త శ్రేయః పర మవాప్సిక||౧౧||

అనేన దేవాన్ భావయత=దీనిచేత దేవతలను కలుగఁజేయుఁడు- లేదేవాః యః భావయన్తు=ఆ దేవతలు మిమ్మును కలుగఁజేయువారు- పరస్పరం భావయన్తః=అన్యోన్యము పోషింపుచున్నవారై , పరమ్ శ్రేయః అవాప్సిక=గొప్ప వేలును పొందఁగలరు.

భావయత=సృష్టిపొందింపుఁడు - భావయన్తు=పరమముమొదలగువానిచే సృష్టిపొందింతురు- భావముకలిగి తద్వార్థమున మోక్షమును పొందువారు అనిశంకరభావ్యము.

భావయత=ఆరాధింపుఁడు - భావయన్తు=పోషింతురు- పరమ్ శ్రేయః=మోక్షమును- అనిరామానుజభావ్యము.

ఇష్టార్థోగాన్ హి వో దేవా దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః |

తై దత్తా న ప్రదాయైభ్యో యో భుక్షేర్ సై న పవనః || ౧౨

యజ్ఞభావితాః దేవాః హి = యజ్ఞములచేత భావించబడిన దేవతలు గదా,
 ౮: ఇష్టార్థోగాన్ దాస్యన్తే = మీకు ఇష్టములైన భోగములను
 ఈగలరు- తైః దత్తా = వారిచేత ఈబడినవానిని, పవనః ఆప్రదా
 యయః భుక్షేర్ = వీరికి ఈయక ఎవ్వరకు అనుభవింపుచున్నాడో,
 ౯: సై న పవ = వారు దొంగయె.

భావతులనగా వృద్ధిపొందింపబడినవారు- అనగా సంతోషపెట్ట
 బడినవారనుట- భోగములనగా స్త్రీపుత్రీపశ్వాదులు- దేవతల స్వ
 మ్మును అపహరించుటచే దొంగయగును- అనిశంకరభావ్యము.

భావతులనగా ఆరాధింపబడినవారు- దేవతలు పైపైని వెండియు
 తమనారాధించుటకు తగిన భోగములను భగవంతుడు అన్నగాఁగలవా
 రై ఇతరు- చౌర్యము (దొంగతనము) అనగా ఇతరులచేత తమకార్య
 మునకై సంపాదించబడి వారిదైయున్న వస్తువును తనదని కలంచుచు
 దానిచే తనను పోషించుకొనుట- అనిరామానుజభావ్యము.

యజశిష్టాశిన స్సమ్రో ముచ్యన్తే సర్వకీర్తిప్తైః |

భుజ్జతే తే త్వం పాపా యేవ చ వ్రాత్యై ర్కారణాత్ || ౧౩ ||

యజశిష్టాశినః సన్తః = యజ్ఞములుచేయఁగా మిగిలినదానినితినెడి సత్పు
 రుషులు, సర్వకీర్తిప్తైః ముచ్యన్తే = అన్నిపాపములచే విడువబడుదురు-
 యే ఆత్మకారణాత్ పవన్తి = ఎవ్వరు తమనిమిత్తము నందకొనుచు
 న్నారో, తే పాపాః అఘం భుజ్జతే = ఆ పాపులు పాపమున
 లినుచున్నారు.

దేవయజ్ఞాదులనుచేసి ఆమృతమును పేరుగల తచ్చేపమును భుజించు
 టచే చుట్టి(ప్రాయ్య) మొదలగు పంచసూనల (అయిదుహింకూష్ఠానముల)
 చే గలిగెడు పాపములచేతనును, ప్రమాదమువలన గలిగెడు పాప
 ములచేతనును, విడువబడుదురు- అనిశంకరభావ్యము. (౧ దేవయజ్ఞము
 అనగా నిత్యము అగ్నిలో మోములు చేయుట- ౨ బ్రహ్మయజ్ఞము
 అనగా నిత్యమును ఆధ్యాయనముచేయుట- ౩ పితృయజ్ఞము- అనగా ప్ర
 తీనమును పితృదేవతలను తృప్తిని బొందుదుట- ౪ వసుష్వయజ్ఞము- ౫

నఁగా పుతిదీనమువచ్చిన అతిథులకు భోజనము పెట్టుట, గృహతయజ్ఞము. అనఁగా నిత్యమును జంతువులకు బలివేయుచుండుట- ఇవి పంచమహాయజ్ఞములనియెదరు- పంచసూనలనునవి గమ్యుని(పాయ్య) ౨ కుట్టనిరోకలి) ౩ పేషణి(పాత)ము) రడదకుంఖి(నీళ్లకడవ) ౪ మాజాని(చీపురు కట్ట) ౫ నివలన చిన్నచిన్నపురుగులు మొదలగువానికి హింసకలుగునుగా నశ్చ పంచసూనలని చెప్పఁబడును.

ఇంద్రాదిస్వరూపముగానున్న పరమపురుషుని ఆరాధించుటకై ద్యవ్యములను సంపాదించి వానిచే అట్టి భగవంతుని ఆరాధించి భిక్షేపము చే పొటపోసికొ నెడివారు, అవాదికాలమునుండిసంపాదించఁబడినవై ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమునకు విరోధులైన సమస్తపాపములచే, పదువఁబడుదురు- ఇంద్రాదిస్వరూపుఁడగు పరమపురుషునిచే తనసారాధించుటకై ఈబడిన ద్యవ్యములను తమకొఱకై వండుకొని తి నెడి పాపాత్ములు పాపము నె తినుచున్నారు- పాపముగాఁబరిణమించునదిగా న పాపముని చెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మావలోకవమున వైముఖ్యముకలవారై సరకమను పొందుదురు అనిరామానుజభాష్యము.

అన్నాద్భవంతి భూతాని పజాన్యా దన్నసంభవః।

యజ్ఞాద్భవతి వజాన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః॥౧౪॥

కర్మబ్రహ్మాద్భవం పిద్ధి బ్రహ్మాక్షరసముద్భవమ్।

తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్॥౧౫॥

ఏనం ప్రవర్తితంచక్రం నానువర్తయతీహయః।

అథాయు రిద్ధియా రామో మోఘం పార్థ సజీవతి॥ ౧౬॥

అన్నాత్ భూతాని భవంతి=అన్నమువలన భూతములు కలుగుచున్నవి- పజాన్యాత్ అన్నసంభవః (భవతి=మేఘమువలన అన్నము కలుగుట (అరుచున్నది)- యజ్ఞాత్ పజాన్యః భవతి=యజ్ఞమువలన మేఘము కలుగుచున్నది- యజ్ఞః కర్మసముద్భవః=యజ్ఞము జనివలనగలుగునది- కర్మ బ్రహ్మాద్భవం=పిద్ధి=కర్మమును బ్రహ్మమువలనఁబుట్టుకలదనిగాను ఎఱుంగుము- బ్రహ్మ అక్షరసముద్భవమ్=బ్రహ్మము అక్షరనివలనపుట్టుకగలది- తస్మాత్=అహేతువులని, సర్వగతం బ్రహ్మ=సర్వమునుచేరియున్న బ్రహ్మము, నిత్యం య

ఇట్లే ప్రతిష్ఠితమ్ = నిత్యముగా యజ్ఞమున నిలిచియున్నది- ఏమో ప్రవ
తాతమ్ చక్రమ్ = ఇట్లు ప్రవర్తించఁజేయఁబడిన చక్రమును, ఇహ
యః వానువర్తయతి = ఇచ్చటను ఎవ్వఁడు అనువర్తించఁడో, (హే)
పార్థ! = (ఓ) రుజువునుఁడా!, సః అఘాయః ఇన్ద్రియా రావః (శ్చ
సన్) = వాఁడు పాపజీవనముకలవాఁడును ఇంద్రియములచేత నెక్రీడించు
చున్నవాఁడ (నగుచు), మోఘమ్ జీవతి = వ్యర్థముగా బ్రదుకుచు
నాఁడు.

యజ్ఞమనఁగా యజ్ఞముచేయుటవలనఁగలిగెడి అపూర్వము- (అర్థ
ప్రము- అనఁగా నిచ్చటపుణ్యము)- కర్మ మనఁగా ఋత్విక్కులతోఁగూ
డి యజమానుఁడుచేసెడివ్యాపారము- బ్రహ్మార్పణమనఁగా వేదము
చేఁచి కాశించఁజేయఁబడినదియనుట- ఆశ్రదము అక్షరునివలన అనఁగా
పరమాత్మవలనఁగలిగినది- పరమాత్మవలనపుట్టుటనె అన్నివిషయము
లందెలియఁజేయుటను సర్వగతంబయ్యును యజ్ఞవిధియే ప్రధానముగాఁ
గలది- కర్మాధికారియైన యెవ్వఁడు ఈజగచ్చక్రమును అనువర్తించ
ఁడో, వాఁడునిరర్థకజీవనముకలవాఁడు- కాబట్టి జ్ఞానికానివాఁడు
కర్మమునుచేయవలసినదియె- అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞమనఁగా కర్మమె- అని ధనముసంపాదించుటమొదలగు య
మానవ్యాపారముచేఁగలుగునదిగాన కర్మోద్భవము- బ్రహ్మార్పణ
మేతనునప్పుడు బ్రహ్మశబ్దముప్రకృతిపరిణామరూపమైన శరీరమును చెప్పు
ను- ఆవ్యాపారము శరీరమువలనఁగలుగునదియనియర్థము- అక్షరశబ్ద
మునకు జీవాత్మయర్థము- అన్నపానాదులచే తృప్తిబొందినజీవునిచేసిన
ధిష్ఠింపఁబడినదై శరీరమువ్యాపారములంజేయుంగాన బ్రహ్మము అ
క్షరసముష్ఠవము అని చెప్పఁబడినది- సర్వగతమనఁగా సర్వాధికారుల
ను పొందియున్నది యనుట- యజ్ఞప్రతిష్ఠితమ్ అనువాక్యమునకు శరీర
ము యజ్ఞమునకు మూలమైనది అనియర్థము- అన్నమువలన భూతములు
అనఁగా జీవులతోఁగూడిన శరీరములును, మేఘమువలన అన్నంబును,
యజ్ఞమువలన మేఘంబును, యజ్ఞము యజమానుని వ్యాపారమువలనను,
ఆవ్యాపారము జీవునితోఁగూడిన శరీరమువలననును, అట్టిశరీరములు ని
గియును అన్నమువలననుఅనియట్లు ఒకదానికొకటికారణములై చక్ర

మువలెతిరుగుచున్నదనిని, కమలయోగాధికారి గాని జ్ఞానయోగాధి-
కారిగాని ప్రవర్తింపఁజేయఁడేని, యజ్ఞశేషముచేత పొట్టపోసికొనుటలేదు
గానవాఁడు ఆఘాయువు- అనఁగా పాపములను చేయుటకైయైన ఆ
యుస్సుకలవాఁడుగానీ పాపరూపము గాఁబరిఁగిమిందిన ఆయుస్సుకలవాఁ
డుగానిరెండువిధములనుండెడి యాయుస్సుకలవాఁడుగాని అగును-వాఁ
డు ఆత్మారామఁడుకాఁడుగాన ఇంద్రియారామఁడు. అఁగా ఇం-
ద్రియములెఱిఁగి అనఁగా విహారప్రదేశముగాఁగలవాఁడు అగును-
యజ్ఞశేషముచే దేహపోషణము లేకపోవుటచే అతిశయించిన రుద్రస్త-
మోగుణములుగలవాఁడై ఆత్మవలోకనమున విడుఁఖుఁడగును- ఇదివి-
నతాను చేయుచుండెడిజ్ఞానయోగాది ప్రవృత్తియు నిష్ఫలమగును-
అని గాహనుచుభాష్యము.

కమలములను చేయువలయుననుటకు మఱియొక్క- హేతువుచెప్పఁబ-
డుచున్నది- పర్జన్యఁడనఁగా ఆదిత్యుఁడును మేఘచక్రాభిరూపియగు
దేవతయు- యజ్ఞమువలన ఆదిత్యుఁడుబలవృద్ధినిపొందును- మేఘచక్రము
యజ్ఞమువలనకలుపఁగాన యజ్ఞాదృవతీపర్జన్యఃఅనిచెప్పఁబడినది- యజ్ఞ-
మనఁగా దేవతలకు హోమాదులంజేయుట-కర్మమనఁగా క్రియ(పని)-
జీవులవ్యాపారములన్నియు పరమాత్మవలననే కలుగుచున్నవి ఏవహ్యే
వ సాధుకర్మ కారయః(ఇతఁడేగదా మంచి పనిని చేయించుచున్నాఁ-
డు)అనిశ్రుతి-ప్రతిబింబమైన జీవునికి వింబమైన పరమాత్మనుపట్టియొకదా
వ్యాపారము- పరబ్రహ్మ ములక్షరములచే స్ఫుటపఱుపఁబడును- ఆ య-
క్షరములు(వేదము)నిత్యములైనవి- ఇట్లు పరంపరచే యజ్ఞమునకు బ్రహ్మ-
ము అభివ్యంగ్యము(స్ఫుటపఱుపఁబడునది)గాన యజ్ఞమున ప్రతిష్ఠితముఅ-
నిచెప్పఁబడినది- అలక్షరములు భూతములచే స్ఫుటపఱుపఁబడునవిగా
న ఇది దత్త(ము)- ఈజగచ్చక్ర(ము)ను ఎవ్వఁడు అనుసరింపఁడో వాఁడు దా-
నిని చెడఁగొట్టువాఁడుగానఆఘాయువనంబడును- పాపముకొఱకెయై
న ఆయుస్సుకలవాఁడు అనియథాము- అనిమధ్యభాష్యము.

య సాత్విగ్గురతి రేవస్యా దాత్మశృప్తశ్చ మానవః |

ఆత్మశ్లేషవ సంతుష్ట స్తస్య కార్యం నివిష్యత్కరి ||

యః మానివస్తు=ఏ మనుష్యుడైతే, ఆత్మరతి=రేవ=ఆత్మయ-దేవ

క్షీలవాడను, ఆశ్మశ్చత్వ=తనయందెత్తప్తినిపొందినవాడను, ఆత్మస్వేక సంతుప్తశ్చ స్యాత్=ఆత్మయందె సంతోషించినవాడను అగునో, తస్య కార్యమ్ నవిద్యతే=వానికి చేయవలసినది లేదు.

అన్నను తెలిసికొని ఆజ్ఞానముతేనివారై పుత్రైషణాదులును లేనివారై శరీరమునిలుచుటకు చూత్రము భిక్షావరణము చేయుచున్నవారికి ఆత్మజ్ఞానముతప్ప రెండవది చేయవలసినదిలేదు- ఆత్మయందె సంతోషించినవాడనుటచే అంతటను ఆశలేనివాడనుట- అని శంకరాభావ్యము.

సాధనముల యుక్త-అలేకయె యాశ్చర్యదర్శనము కలవాడగు ముగ్ధునికే మహాయోగములు మొదలగు విశాలశ్రమి కర్మముల యుక్త-అలేకపోవుటయని ఇతిమూడుశ్లోకములచే చెప్పబడుచున్నది- భారకపోషకభోగ్యములుకీ మూడును ఆశ్చర్యమెవనికగునో, వానికి, స్వయముగా నె యాశ్చర్యరూపము ఎల్లిప్పుడును చూడబడుటచే, ఆశ్చర్యదర్శనముకొనకు చేయవలసినది ఏమియులేదు- అని రామానుజభావ్యము.

ఆశ్చర్యదర్శనం పరమాత్మ - ఆపరమాత్మయొక్క దర్శనముమొదలగుదానిచేగలిగిన సుఖముకల- ఇతరములు వలదు, అనేది జ్ఞానము తృప్తి-ఆత్మప్తిని కలుగజేసెడి సుఖమె సంతోషము- పరమాత్మదర్శనాది సుఖమును పొంది మిగిలినవానియందెల్లఁచు తృప్తికలవాడగుటనె పరమాత్మయందె యుండి సంతోషించినవాడై మఱియేదియు సంతోషకారణము లేనివాడైన అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికి కర్మము లేదు- మిగిలినజ్ఞానికి కర్మము కలదు- మానవశబ్దమునకు జ్ఞానిఅనిఅర్థము- దీనిచే అపరోక్షజ్ఞానము కలవానికి అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలుగనని తెలుపబడినది- అని శుద్ధభావ్యము.

నైవ తస్య కృతే వాగ్ధో వాకృతే నేహ కశ్చన |

న చాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దభావ్యపాత్రయః || ౧౮ ||

భారకమనగా శరీరమును నిలువజెల్పెడి పానము (నీరు)-పోషకమనగా శరీరమునకు తృప్తినికలుగజేసెడియన్నము- భోగ్యముఅనగా మహానభవము కొంతైన లోటము, పూవు,దండలు, చరితనము, సుగంధము, వాచ్యము- చాట్యముమొదలైనవి.

[౭౨]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

తస్య కృతేన ఆర్థః వైవ=వానికి చేయబడినదానిచే ప్రయోజనము లేనేలేదు- ఇహ ఆకృతేన శశ్వత న=శశ్వట చేయబడినదానిచే ఒక్కటియు లేదు- ఆస్య సర్వభూతేషు ఆర్థభాష్యపాత్రయః కశ్చిచ్ఛ న=ఏనికి సమస్తభూతములయందును ప్రయోజనసాధనమైనది ఒకటియును లేదు.

అన్యజ్ఞానికి కన్యమును చేయుట చేత ప్రయోజనము లేదు- కర్మమును చేయుకపోవుట చేత ప్రత్యవాయము (తప్ప) లేదు- ఈతనికి బ్రహ్మమొదలుకొని స్థావరమువరకునుండెడి భూతములలో నెక్కడనివలననుకార్యము లేదు- కార్యమున్నయెడనుగదా దానికొకట కర్మమునాచరింపవలయును- అనిశంకరభాష్యము.

ముక్తునికి ఎల్లప్పుడును ఆత్మదేశనము సిద్ధమగుటను ఆత్మదేశనముకొరకైన పాదనములను చేసినను చేయకున్నను ఏమియును ప్రయోజనము లేదు- ఆత్మకంటె నితరములగు నచేతనములయందు స్వయముగానే వైముఖ్యముగలవనికి ఆకాశాదిభూతములయందు ఒక్కటియును ప్రయోజనముగా నాశ్రయింపఁదగినది లేదు- అట్లున్నంగదా దానియందు వైముఖ్యముకలుగుటకు పాదనమును ఆచరింపవలసినది- అని రామానుజభాష్యము.

ఆసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవాఁడు దానిని విడిచి కర్మములు చేసినచో ప్రయోజనము లేదు- సంధ్యావందనాదులను చేయకపోయినను ప్రత్యవాయము లేదు- సమస్త భూతములయందును ఏనికి ప్రయోజనమునకు ఆశ్రయము (నిమిత్తము) అయినది లేదు- అని మధ్వభాష్యము.

తస్మాద్దశక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర |

అసక్తో హ్యవరక కర్మ పర మాప్నోతి పూరుషః || ౧౯ ||
తస్మాత్ ఆసక్తః (సన్) కార్యం కర్మ సతతం సమాచర=అందువలన సంగములేనివాఁడవు (అగుచు) చేయవలసిన కర్మమును ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుచుండుము. పూరుషః ఆసక్తః (సన్) కర్మ ఆచరన్=మనుష్యుఁడు సంగములేనివాఁడు (అగుచు) కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాఁడై, పరమ్ ఆప్నోతి=పరమును పొందుచున్నాఁడు.

నీవు అట్టి జ్ఞానములో లేవు గాన, చేయవలసిన నిత్యకర్మమును

ఆచరింపుము- ఈశ్వరాధ్యక్షమై కర్మమును చేయుచు పురుషుడు మోక్షమును పొందుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

సాధనములులేకయె ఆత్మదర్శనమువివస్థానికి కలుగు నొ వానికె ఆత్మదర్శనసాధనములయొక్క అలేదు-సాధనములం జేయఁదలంచినవానికిఁ గూడ, ఆత్మజ్ఞానగర్భముగుటనును, జ్ఞానయోగికిఁగూడ తగుమాత్రము ఆచరింపవలసియుండుటనును, కర్మయోగమై ఆత్మదర్శనము కలుగుటకు శ్రేష్ఠమైనది- కాబట్టి సంగములేనివాఁడవై ఆత్మప్రాప్తికలుగువఱకును కర్మమును, చేయవలసినదియె యని, జేయుచుండుము- చెప్పఁబోయెడి ఆకర్మత్వజ్ఞానముతోఁగల్గముంజేయువాఁడు పరుని అనఁగా ఆత్మను పొందుచున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికె కార్యములేదుగాన నీవు కర్మమును ఆచరింపుము- అని వద్వభాష్యము.

కర్మజ్ఞైవహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః||౧౯౪||
జనకాదయః కవ -జైవ సంసిద్ధిమ్ ఆస్థితాః హి=జనకుఁడుమొదలగువారు కర్మముచేతనే సిద్ధినిపొందినవారు గదా.

జనకుఁడు అశ్వపతి మొదలగువారు జ్ఞానులైనయెడను లోకసంగ్రహముకొఱకు కర్మమును విడువకుండ్లిరనియర్థము- జ్ఞానములేనివారైనయెడను, సత్త్వశుద్ధికోఱకు కర్మములను ఆచరించి క్రమముగా సిద్ధిని పొందిరని యర్థము- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానయోగమున కధికారియైనను కర్మయోగమును ఆచరించుటయె ఆత్మదర్శనమువిషయమై శ్రేష్ఠముగాన, జ్ఞానులలో నశ్రేష్ఠులగు జనకాదులుగూడ కర్మయోగముననే సిద్ధిని పొందిరి- అనఁగా ఆత్మనుపొందిరనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములనుఆచరించెడి యాచారముకలదు- కర్మజ్ఞానహ=కర్మముతోఁగూడ నె అనఁగా కర్మమునుచేయుచునె అనుట- కర్మమునుచేయుచునె జ్ఞానమునుపొంది సిద్ధినిపొందెరి- జనకాదులు జ్ఞానులగుట భారతాదులలోప్రసిద్ధము- ప్రయాగాదితీర్థములు ముక్తిసాధనములనుట పాపవీముక్తికిసాధనములనుట- లేకఆతీర్థములస్తోత్రమైన నగును- కాబట్టి అపరోక్షజ్ఞానమువలననే మోక్షముకలుగును- కర్మముదానికి పా

ధనము- అనిమధ్వభాష్యము.

లోకసంగ్రహ మేవాపి సంపశ్యన్ కర్తు మహాని॥౨౦॥

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదే వేతరో జనః |

స యత్ప్రమాణం కురుతే లోక స్తదనువర్తతే॥౨౧॥

లోకసంగ్రహం సంపశ్యన్నపి=లోకసంగ్రహమును చూచుచున్నన కర్తుమేవ అహాని=కర్మములంజేయుటకై తగుచున్నావు- శ్రేష్ఠ యద్యత్ అచరతి=శ్రేష్ఠుఁడు దేనినిదేనిని అచరించునో, ఇతర జనః తత్తదేవ అచరతి=మిగిలినవఁడును దానినిదానిని అచరింపు చున్నాఁడు- గః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు దేనిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయుచున్నాఁడో, లోకః తత్ అనువర్తతే=(మిగిలిన వఁడును దానిని అనుగరింపుచున్నాఁడు.

లోకసంగ్రహవనఁగా లోకమును అపమాగమన ప్రవర్తింపకుండునట్లు నివారించుట- ప్రమాణముఅనునది లౌకికంబును వైదికంబును అని శతకృతాభాష్యము.

యత్ప్రమాణమ్=ఏపాటిదానినిగా ఆనఁగా ఏఅంగములతోఁగూడ నదానిగాఁజేయునో, తత్=అట్టిదానినిగా నెఅనఁగాఅయి అంగములతోఁగూడినదానినిగా నె, గంపూర్ణాంజ్ఞానములేనిజనుఁడును అచరింపుచున్నాఁడు కాబట్టి లోకమును కాపాడుటకై శిష్టుఁడుగా ప్రసిద్ధుఁడయినవాఁడు వశాశ్రమధర్మములనాచరించునది- లేనిచో లోకమును చెడఁగొట్టుటచేఁగలిగిన పాపము వీనిని జ్ఞానయోగమునుడిగూడ తప్పించును. అనిరామానుజభాష్యము.

గః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు ఏవాక్యము మొదలగుదానిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయునో, అనిమధ్వభాష్యము.

నమే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కిచ్చన |

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కర్మణి॥౨౨॥

(హే)సార్థ!=(ఓ)కుంటివుత్రుడా!, మే త్రిషు లోకేషు కర్తవ్యం కించన నాస్తి=నాకు మూడు లోకములయందును చేయవలసినది ఒక్కటియు లేదు- అనవాప్తమ్ అవాప్తవ్యం న=పొందఁబడనిదై పొందవలసినది లేదు- (అహం) కర్మణి వర్తేషచ=(నేను)ను

కర్మమున నుంచునేయున్నాను- నేనుగూడ లోకసంగ్రహముకొఱకై
కర్మమునాచరింపుచున్నాను- అనితాత్పర్యము.

యదీ హ్యహం నన తేయం జాతు కర్మణ్యతద్విరః|

మమ వత్కానువతఃస్తే మనుష్యాః సార్థా సర్వశః||౨౩||

అహం జాతు కర్మణి తత్త్వీత(స్సన్) నన తేయంయదీ=నేను
ఒక్కప్పుడు కర్మమున సాలుమాలికలేనివాడ(నై) ప్రకటించుచు
నేని, (హే)సార్థా!=ఓ)యజ్ఞానుడా!,మనుష్యాః సర్వశః మమ
వత్కా=అనువతఃస్తే=మనుష్యులు అన్నిప్రకారముల నా మార్గము
ను అనువతించుదురు.

ఉచ్చేదేయ రిమే లోకా నకుర్యాం కర్మచే దహమ్|

సంకరస్య చ తతా స్యా ముపహన్యా మిహాః ప్రిజాః||౨౪||

అహం కర్మ నకుర్యాంచేత్=నేను కర్మమును చేయకుండునేని,
ఇమే లోకాః ఉచ్చేదేయః=ఈ జనులు చెడుచురు-సంకరస్య కర్తా
చ స్యామ్=సంకరమును చేయువాడనును అగుదును- ఇమాః ప్రి
జాః ఉపహన్యామ్=ఈ ప్రజను చెడఁగొట్టుదును.

సత్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వన్తి భారత|

కుర్యాద్విద్వాంస్తథా ౭సక్త శ్చి కీర్షు ర్లోకసంగ్రహమ్||
(హే)భారత!=ఓ)భరతవంశమువాడా, కర్మణి సత్తాః అవిద్వాం
సః యథా కుర్వన్తి=కర్మములయందు, ఫలసంగముకల అజ్ఞానులు
ఎట్లు కర్మములం జేయుచురో, విద్వాన్ అసక్తః లోకసంగ్రహం వి
కీర్షుః=జ్ఞాని ఫలసంగములేనివాడై లోకసంగ్రహమును చేయఁ
గోరుచున్నవాడై, తథా కుర్యాత్=ఎట్లు(అజ్ఞులయెట్లు) కర్మము
నాచరించునది.

న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానం కర్మసన్ధినామ్|

జోషయే త్సర్వకర్మణి పిద్వాన్ యుక్త స్సూచకః||౨౫||

విద్వాన్ కర్మసన్ధినామ్ అజ్ఞానం బుద్ధిభేదం నజనయేత్=జ్ఞా
ని కర్మములయందాసక్తిగల అజ్ఞులకు బుద్ధిభేదమునా పుట్టింపఁగూడ
దు- యుక్తః సూచకన్=పూనికలవాడై చేయుచును, సర్వకర్మా
ని జోషయేత్=అన్నికర్మములను ఆచరింపఁజేయఁజలయును.

బుద్ధి భేదమనఁగా ఈ కర్మమునాచరించి దీనిఫలము ననుభవించవలయునను నిశ్చయమును చరింపఁజేయుట- అని శంకరభాష్యము.

అజ్ఞులనఁగా అన్యజ్ఞానము సంపూర్ణముగా లేనివారై జ్ఞానయోగమును అవలంబించితే మోక్షము నె కోరి కర్మములంజేయువారు- బుద్ధి భేదమనఁగా ఆత్మావలోకనమునకు కర్మయోగముకన్న వేఱుసాధనమున్నదను బుద్ధిని పుట్టించుట- అన్యజ్ఞానము సంపూర్ణముగాఁగలిగితాను జ్ఞానయోగాధికారియైనను జ్ఞానయోగాపేక్ష లేకయె కర్మయోగము ఆత్మావలోకనసాధన మగునను బుద్ధితో (యుక్తః) కూడుకొనినవాడై కర్మమునె ఆచరింపుచు, కర్మములంజేయువారికి అన్నికర్మములయందును (జోషయేత్) ప్రీతినిపుట్టించవలయును- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః |

అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే || ౨౭ ||

సర్వశః ప్రకృతేః గుణైః క్రియమాణాని కర్మాణి (ప్రీతి) = అన్ని ప్రకారములను ప్రకృతియొక్క గుణములచేత చేయఁబడుచున్న కర్మములందును, అహంకారవిమూఢాత్మా అహం కర్తా ఇతి మన్యతే = అహంకారముచే మోహమునుపొందిన యంతఃకరణముకలవాఁడు నేను కర్తను అని తలంచుచున్నాఁడు.

మధుసూదనచీకలో, కర్మాణి కర్తా అహమ్ = కర్మములను చేయువాఁడను నేను- అని యన్వయము- కర్తృశబ్దము తృప్తంతము- అని వ్రాయఁబడినది.

ప్రకృతియనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల సామ్యవస్థాపనమైన ప్రధానతత్త్వము- దానిగుణములనఁగా కార్యకరణరూపములగు వికారములు. కర్మములనఁగా లోకకర్మములు శాస్త్రీయములును- అహంకారమనఁగా కార్యకారణ సముదాయమందు అహమ్ (నేను) అనెడి జ్ఞానము- అది కలవాఁడు అజ్ఞానముచేత కర్మములు ఆత్మవని తలంపుచు ఆయా కర్మములను నేను కర్తను అని తలంపుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము

ప్రకృతియొక్క గుణములనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణములు - అహం

కార మనఁగా అహమ్ (నేను) కల్పముచే చెప్పఁబడిన ప్రకృతియందు
అహమ్ (నేను) అనేది యభిమానము (దేహాత్మాభిమానము) - దానిచే
త ఆత్మస్వరూపము నెఱుఁగనివాడై గుణకర్మములవిషయమున నేనె
కతఁ ననుకొనుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతినిపట్టి గుణభూతములు (అప్రధానములు) ను, ప్రకృతిసంబం
ధులునగు ఇంద్రియములు గుణములు- ప్రతిబింబమునకు కర్మము లేదు
గదా- అనిమధ్యభాష్యము.

తత్త్వవిత్తు మహాబాహూ గుణకర్మవిభాగయోః |

గుణా గుణేషు వత్తత్త్వ ఇతి మత్వా నగజ్జలే || ౨౮ ||
(హే) మహాబాహూ! = (ఓ) గొప్పభజములుకలవాడా!, గుణకర్మ
విభాగయోః తత్త్వవిత్తు = గుణములనుపర్వముచుటయందును కర్మము
లనుపర్వముచుటయందును తత్త్వము నెఱింగినవాడో, గుణాః గుణేషు
వత్తత్త్వే = గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి, ఇతి
మత్వా నగజ్జలే = అని తలంచి సంగమునుపొందఁడు.

గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియములు విషయ
ములగుందు అనుట- ఆత్మ, విషయములయందు ప్రవర్తించదని తలంచి
యనుట- అనిశంకరభాష్యము.

గుణములనఁగా సత్త్వాదులు- కర్మములనఁగా వానివానిఫలము- గు
ణములు గుణములయందు అనఁగా సత్త్వాదిగుణములు వానికార్యము
లయందు అనుట నగజ్జలే = గుణములకర్మములయందు నేనుకతఁను అ
నితలంచఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మభేదగుణభేదముల తత్త్వము నెఱింగినవాడఁడు- గుణములు గుణము
లయందు అనఁగా ఇంద్రియాదులు విషయములయందు అనుట- అనిమధ్య
భాష్యము.

ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢా శ్శజ్జలే గుణకర్మసు |

తానకృత్స్నవిదో మద్వాన్ కృత్స్నవిన్నపిచాలయేత్ || ౨౯ ||

ప్రకృతేః గుణసంమూఢాః = ప్రకృతియొక్క- గుణములచేత మోహము
నుపొందినవారు, గుణకర్మసు శ్శజ్జలే = గుణములకర్మములయందు త
గులుకొనుచున్నారు- అకృత్స్నవిదో తాన్ మద్వాన్ = సంపూర్ణముగా

నెఱుంగని ఆ మూఢులను, కృత్స్నవిత్ నవీచాలయేత్ = సంపూర్ణముగా నెఱింగినవాఁడు కదల్పఁగూడదు.

కర్తృములయందు తగులుకొనుటయనఁగా మేముఘలముకొఱకుకర్తృములం జేయుచున్నామనుకొనుట- కృత్స్నవిత్ అనఁగా అత్యజ్ఞానముకలవాఁడు- కదలించుటయనఁగా బుద్ధభేదమును (౨౬||౧౦||) పుట్టించుట- అనిశంకలభాష్యము.

సంపూర్ణజ్ఞానములేనివారు అత్తావలోకనమునకై ప్రవర్తించి ప్రకృతిసంగర్భముకలవారగుటచే ప్రకృతినగుములచేత అత్తస్వరూపమునమోహమును పొందనవారై క్రియలయందె ఆసక్తులగుదురు- ప్రకృతికలటెపిలక్షణముగానుండెడి యాత్మస్వరూపమున తగులుకొనరు- ఇలవలన జ్ఞానయోగమునకు సమర్థులు కారుగాన వారికి కర్మయోగమునందె యధికారము- ఇట్టివారిని సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాడు, తాను జ్ఞానయోగమునె ఆచరించుటచేత బెడఁగొట్టఁగూడదు- కర్మయోగమును విడిచిన యీతనింజూచి ఆ పనులుగూడ కర్మయోగమున నిలుకడలేని పననుకలవారగుదురు. కాబట్టి శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడును స్వయముగా కర్మయోగమునె ఆచరింపుచు అత్యంతాభ్యాసజ్ఞానముచే, ఆత్మకిర్తకఁడగు, అగీతలంచుచున్నవాఁడై అత్తావలోకనమునకు కర్మయోగమే ఇతిరాపేక్షలేని సాధనమనిచూపుచు అపంకులకు కర్మయోగమున ప్రీతిని పుట్టంపవలయును- అనఁగా జ్ఞానియు లోకసంగోహమునకై కర్మయోగమునాచరింపవలయుననుట- గుణములయందు కర్మత్వమును తలంచుటయనఁగా ఈకర్మత్వము అత్తకు స్వరూపమంబట్టి వచ్చినది కాదు- మఱియేమన్నను గుణసంపర్కమువలన వచ్చినది అని తలంచుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృత్యయోగగుణములగుఇంద్రియాదులయందు మూఢుఁడై ఇంద్రియాద్యభిమానమువలనఁగా విషయాదిప్రసంగము కలుగుచున్నది- గుణకర్మసు = విషయములయందును కర్మములయందును - అనిమధ్వభాష్యము.

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్య ప్యాధ్యాత్మచేతసా |

నిరాశీ ర్నిర్గుమో భూత్వా యుధ్యస్వపితజ్వరః || ౩౦ ||

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్యస్య=నాయందు అన్నికర్మములను ఉనిది, అధ్యాత్మచేతసా=ఆత్మయందలిమనస్సుతో (గూడినవాడనై), నిరాశీః నిర్మమః భూత్వా=ఆశలేనివాడవును మమకారములేని వాడవును అయి, విగతద్వారః (సన్) యుద్వస్వ=పరితాపములేనివాడ(వగుచు) యుద్ధమును చేయుము.

జ్ఞానములేనివాడై మోక్షేచ్ఛకలవాడు కర్మముల నాచరింపవలసినప్రకారము చెప్పబడుచున్నది- అధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా కర్తవైన నేను ఈశ్వరునికై భృత్యునివలెకర్మములంజేయుచున్నాను అనెడి వివేకిబుద్ధి - బ్యర్థమనఁగా దుఃఖము- అనిశంకరభావ్యము.

అధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా శ్రుతులవలనఁగలిగిన ఆత్మస్వరూపవిషయమైన జ్ఞానము- అఁగా తాను భగవంతునికి శరీరమనియు భగవంతునిచే ప్రవర్తింపబడువాఁడనియు తలంచుట- అందఱును ఈశ్వరుడు (నియమించువాడు)ను శేషియు (ఏలినవాడు)నగు పరమపురుషుండై తనవాడగు ఆత్మచేత తనఉపకరణముల (సాధనసామగ్రి) చేత తన యారాధనముకొఱచు స్వయముగానె తనకర్మములను చేయించికొనుచున్నాడు, అనితలంచి మమకారములులేనివాడనై, పూర్వము అనాది కాలమునుండి సంపాదించబడినపాపసమూహముతో నేనెట్లు ఉండగలను అనెడి అంతర్కారములేనివాడనై, పరమపురుషుండై కర్తృమలచే నారాధింపబడి సంసారబంధమునుండివిడిపించునని తలంచి సుఖముగాకర్మయోగమునెచేయుము- అనిరామానుజభావ్యము.

భ్రాంతిచే జీవునియందారోపింపబడిన కర్మములను భగవంతునియందు విడిచి, అనఁగా భగవంతుండై అన్నికర్మములంజేయుచున్నాడనితలంచి- ఈకర్మములన్నియు భగవంతుని పూజయనియుతలంచీ- అధ్యాత్మచేతస్సు అనఁగా పరమాత్మనుపట్టిన మనస్సు- అనిమద్వభావ్యము.

యే మే మత మిదం నిత్య మనుతివృత్తి మానవాః |

శ్రద్ధావన్తాః ౭నసూయన్తా ముచ్యన్తే తేపి కర్మభిః || ౩ ||

యే మానవాః మే ఇదంమతమ్=ఏ మనుష్యులు నాయొక్క ఈ మతమును, శ్రద్ధావన్తః అనసూయన్తః నిత్యమ్ అనుతివృత్తి=శ్రద్ధావలవారును అసూయలేనివారునై ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుమనురో, తే

౭పి కర్తృభిః మువ్యస్తే=వారును కర్తృములచేత విడువబడుదురు.

పరమగురువును వాసుదేవుఁడనగు నాయందు అసూయచేయకున్న వారై- కర్మములనఁగా పుణ్యపాపములు అనిశంకరభాష్యము.

ఇదియె శాస్త్రతాత్పర్యమని తలంచి నామతమును ఆచరించువారును, ఆచరింపలేకపోయినను శ్రద్ధకలవారును, శ్రద్ధ లేకపోయినను ఇది శాస్త్రతాత్పర్యముకాదనెడి యసూయలేనివారును, పీఠంబటును బంధమునను హేతువులై అవాదికాలమునుండియున్న కర్మములచే విడువబడుదురు- తే౭పి=వారుగూడ అనెడియపిశబ్దమునను, ఇప్పుడు ఆచరింపకపోయినను శ్రద్ధకలవారును అసూయలేనివారును శ్రద్ధాసూయలనే పాపక్షయమును పొందినవారై శీఘ్రకాలముననే దీనిననుష్ఠించి ముక్తులగుదురు, అనితాత్పర్యము. అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు నివృత్తకర్మాచరణము చేయువారుగూడ జ్ఞానద్వారమున ముక్తిని పొందెదరు- ఇంక అపరోక్షజ్ఞానులంగూడఁ చెప్పవలసినదేమి? అనిమధ్వభాష్యము.

యే త్వేత దభ్యసూయన్ తే నానుతివృత్తి మే మతమ్ |

సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్ స్తాన్ విద్ధి నష్టా నచేతకః || ౩౨ ||

యేతు ఏతత్ మే మతమ్ అభ్యసూయన్తః నానుతివృత్తి=ఎవ్వరైతే ఈ నా మతమును అసూయచేయుచున్నవారై ఆచరింపరో, తాన్ సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్ నష్టా అచేతకః విద్ధి=వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును మూఢులనుగానును చెడినవారినిగానును చిత్తములేనివారినిగానును తెలిసికొనుము.

అసూయచేయుటయనఁగా సిండించుట- అన్నిజ్ఞానములయందును ఆనేకవిధములుగా మూఢులయినవారు- అచేతస్సులనఁగా అవివేకము, అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మలంఛను నాకు శరీరమగుటను నేను ఆధారముగాఁగలవారు, నాకు శేషభూతులు(పలుబడి)అయినవారు, నాచేతనే ప్రవర్తించువారు, అనుజలంపుతో అన్నికర్మములను ఎవ్వరు చేయరో, ఎవ్వరు శ్రద్ధచేయరో, ఎవ్వరు అసూయచేతురో, వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును వీశేషముగా మూఢులయినవారినిగానును, కావుననే చెడినవారినిగానును, చే

తస్య(మనస్సు)నకు కార్యమైన వస్తుతత్త్వజ్ఞానము లేకపోవుటచే తేతస్సులేనివారినిగానును, అనగా విపరీతజ్ఞానము కలవారినిగానును తెలిసికొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవానః |

ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని నిగ్రహః కింకరివ్యతి || ౩౩ ||

జ్ఞానవానపి స్వస్యాః ప్రకృతేః సదృశం చేష్టతే = జ్ఞానముకలవాండైనను తనదగు ప్రకృతికి తగినట్లు పనిచేయును- భూతాని ప్రకృతిం యాన్తి = ప్రాణులు ప్రకృతిని అనుసరింపుచున్నవి- నిగ్రహః కింకరివ్యతి = నిగ్రహము ఏమి చేయఁగలదు?.

ప్రకృతియనగా ప్రకృతజన్మాదులయందు బయలుపడిన పూర్వజన్మసంబంధులగు ధర్మాధర్మములసంసారము(వాసన)- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానవంశుడనగా, ఆత్మస్వరూపము ప్రకృతికంటె విలక్షణమైనది, అదియె యెల్లప్పుడును అనుసంధానముచేయఁదగినదని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి, అనియెడి జ్ఞానముకలవాఁడు- ప్రకృతియనగా ప్రాచీన(ప్రాత)వాసన- దానిననుసరించెడి జంతువులను శాస్త్రముచే చేయఁబడిన నిగ్రహము ఏమిచేయఁగలదు- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనగాః బూర్వసంసారము- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇన్ద్రియ సేన్ద్రియ స్యాథే రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ |

తయో ర్నవశ మాగచ్ఛేత్ హ్యస్య పరిపథినా || ౩౪ ||

ఇన్ద్రియస్య ఇన్ద్రియస్య అథే = ఇంద్రియము ఇంద్రియము (అన్ని ఇంద్రియముల) యొక్క విషయమున, రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ = రాగద్వేషములు ఏర్పడియున్నవి-తయోః వశం నాగచ్ఛేత్ = వానికి లాంగుబాటును పొందఁగూడదు- తౌ అస్య పరిపథినాహి = అవి వీనికి విఘ్నముచేయునదిగాదా.

శాస్త్రముచొప్పున ప్రవర్తించువాఁడు మనుపటివలె రాగద్వేషములనుదీనుఁడుకాఁగూడదు- పురుషునియొక్క ప్రకృతి రాగద్వేషానుసారముగానే యుండును- అది పురుషుని ప్రవర్తించఁజేయునేని యప్పుడు తనధర్మమును విడుచుటయు ఇతరధర్మములను ఆచరించుటయు కలుగు

సు- పురుషుడు రాగద్వేషములను ఒడచి కొనినప్పుడు శాస్త్రదృష్టికలవాడై యగునుగాని ప్రకృతివశుడు కాదు- కానిబట్టి శాస్త్రమునిరర్థకముకాదు- అని శంకరభాష్యము.

శ్రోత్రము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములకు విషయంబులగు శబ్దాదుఃఖయందును వాక్కు మొగలగు శక్లేంద్రియములకు విషయమలగు వచనము (మాట) మొదలగు వానియందును వానిని ఆనుభవించు గోరుటయ నెడి రాగము పూర్వవాసనవలనఁగలిగినదై తప్పకయుండును- ఆయనుభవము అడ్డగించబడెనేని తప్పక ద్వేషము కలిగి యుండును- ఈ రాగద్వేషములు, జ్ఞానయోగమునకు ప్రయత్నము చేయుచుండుటను అన్ని యింద్రియములను నియమించుచున్న పురుషుని, లాంగఁదీసికొని, తమ కార్యములయందు చేర్చును. అందువలన యీడు ఆత్మస్వరూపానుభవమునకు విముఖుఁడై చెడును- కాబట్టి జ్ఞానయోగమును ఆరంభించి రాగద్వేషములకు అధీనుఁడై చెడఁగూడదు- రాగద్వేషములు వీనికి జయింపరాని శత్రువులుగదా- అవిజ్ఞానాభ్యాసమును నివారించును- అనిరామానుజభాష్యము.

మొకటిశ్లోకములో చెప్పినట్లేయైనను తన శక్తికొలది నిగ్రహమును చేయవలసినదియె- నిగ్రహమువలన అప్పుటికి పయోజనము లేకపోయినను మిక్కిలి ప్రయత్నము చేయుటవలన పయోజనము కలుగును- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మో తస్యన్వృత్తితాత్.

స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః॥ ౩౫॥

స్వస్వత్వతాత్ పరధర్మోదపి = లెస్సగానాచరింపఁబడిన ఇతరుల ధర్మముకంటెనును, విగుణః స్వధర్మః శ్రేయాః = గుణములేనిదైనను తనధర్మము ప్రశస్తమైనది - స్వధర్మే (స్థితస్య) నిధన (మపి) శ్రేయః = తనధర్మమున (సన్నవానికి) మగణ (మైనను) మేలు- పరధర్మః భయావహః = ఇతరధర్మము భయమును కలుగఁజేయునది.

రాగద్వేషములచే ప్రవర్తించువాఁడు ఇతరధర్మముగూడ ధర్మమెకాన యాచరింపవలసినదియె యని తలంచును- అది యుక్తముకాదు- భయమవఁగా నరకము మొదలగునది- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతిసంబంధము కలవానికి ఆచరింపశక్యముకానిదగుటచే జ్ఞాన

యోగముపరధగ్గము- శక్యమగుటచే కర్మయోగము స్వధర్మము-
మేలైనది అనగా ప్రమాదము లేనిదనుట- కర్మయోగముననున్నవాఁ
డు ఒక్కజన్మమున కలమును పొందక మృతిబొందినను మేలే- విఘ్న
ములచే బాధింపబడకపోవుటను రెండవజన్మమందైనను కలతలేని కర్మ
యోగము సంభవించును- జ్ఞానయోగము ప్రమాదగర్భమగుటను భ
యావహమె- అనిరామానుజభాష్యము.

యుద్ధము రాగాదులతోఁగూడినదైనను ఆచరింపవలసినదియె- అని
మధ్యభాష్యము.

అర్జునఉవాచ.

అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః |

అనిచ్ఛన్నపి వార్జ్యేయ బలాదీవ నియోజితః || ౩౬ ||

(హ)వార్జ్యేయ!=(ఓ)వృష్టివంశమువాఁడా!, అఠ=ఇతను, ఆయమ్
పూరుషః అనిచ్ఛన్నపి=ఈ పురుషుఁడు కోరకున్నవాడైనను, కేన
ప్రియుక్తః=దేనిచేత ప్రేరణచేయబడినవాడై, బలాత్ నియోజి
తశ్చ పాపం చరతి=బలాత్కారముగా నియోగింపబడినవానివలె
పాపమును చేయుచున్నాఁడు.

ఈపురుషుఁడు అనగా జ్ఞానయోగమునకై ప్రవర్తించువాఁడు-
పాపము అనగా విషయానుభవము- అనిరామానుజభాష్యము.

అథఅనునది అథాంతరము(మఱియొక్కవిషయము) అని తెలియఁ
జేయును. కర్మమునకు కారణములైనవి క్రోధముమొదలగునవియు కా
మమున నేడి యనేకములుకలవు- వానిలో నేది బలవత్తైనది? అనిమధ్య
భాష్యము.

తేనభగవానువాచ.

కామ ఏష కోధపష రజోగుణసముద్భవః |

మహాశనో మహాపాప్కా విధ్వేనమిహవైరిణమ్ || ౩౭ ||

ఏషః రజోగుణసముద్భవః కామః=ఇది(నీవడిగినహేతువు) రజస్సు
నేడిగుణమువలనపుట్టెడి కామము- ఏషః కోధః=ఇది(యె) క్రోధము-
ఒక్కవస్తువును తాను కోరఁగ్గాదానికిమఱియొవ్వడైనను అడ్డముచేసి

నయెడను ఆప్పుడె కోపముగలుగునుగాన ఇదియె కోధమని చెప్పబడుచున్నది- (ఏహః) మహాశనః=(ఇది) మిక్కిలితిండికలది- (ఏహః) మహాపాపా=(ఇది) మిక్కిలిపాపము- ఇహ ఏనమ్ వైరిణమ్ ఏద్ధి=ఇచ్చట దీనిని శత్రువునుగా ఎఱుంగుము.

కామము(కోరిక) అందఁటిని స్వాధీనముచేసికొనుచున్న శత్రువు- అన్నియనభంగములుగలుగుట దీనింబట్టియె- ఈకామము మఱియొక్కదానిచే నడ్డగింపఁబడినదై కోధరూపముగాఁబరిణమించుచున్నది- ఇది రజోగుణమువలనఁబుట్టునదియు రజోగుణమును పుట్టించునదియు- పాపములు కామముచే ప్రేరణచేయఁబడియె పాపములుజేయుదురగాన ఇది మహాపాపంబునఁబడుచున్నది- కాబట్టి ఈసంపారమున ఈకామమును శత్రువునుగా నెఱుంగుము- అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వరజస్తమోగుణవయమైన శక్తితో కలిసియున్నవాడై జ్ఞానయోగమును ఆరంభించినవానికి, పూర్వపువాగనవలనఁగలిగిన శబ్దదీప్తియములంగూర్చిన కామము ఈతనిని విషయములకై లాగుచున్నది- ఈకామమె అడ్డగింపఁబడినదై అడ్డగించిన చేతనులయందు కోధరూపముగాఁబరిణమించి ఇతరులను హింసించుటమొదలగు గొప్ప సాపకార్యములంబవలెంపఁజేయును- రజోగుణమువలనఁబుట్టిన ఈ కామమును జ్ఞానయోగమునకు సహజశత్రువునుగా తెలిసికొనుము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములంబవలెంపఁజేయువానిలోఁ బ్రబలమైనది ఈకామమె- దీనివలనఁబుట్టునదిగాన కోరింబును ఇదియె- గురువులను నిందించుట మొదలగు దానివలనఁగలిగిన కోరికముఁగూడ, తనకు గురువులు మొదలగు వారియందుండెడి భక్తివలన, వారిని నిందింపకుండుటను కోరుటచేఁగలిగినదియె- కామమునకు భోగ్యము (అనుభవింపఁబడఁదగినది) మిక్కిలిగాఁగలదుగాన మహాశనమనఁబడుచు- బ్రహ్మహత్యమొదలగు గొప్ప పాపములకు కారణముగాన మహాపాపమయనఁబడును- అన్నిపురుషార్థములకును విరోధియగు టనువైరియనఁబడును- అని మధ్వభాష్యము.

ఘామే నావ్రియతే వహ్నిర్యథా ఓదర్శ్యమతేనచ |

యథోత్థే నావృతో గర్భాస్తథా తేనేద మాశ్చ మ్మితి || ౩౨ ||

యథా ధూమేన వహ్నిః ఆవ్రియతే=ఎట్లు పొగచేత నిప్పు ఆవరింపబడుచున్నదో, యథా అనశశశ్చ మలేన (ఆవ్రియతే)=ఎట్లు అద్దంబును ముటికిచేత (ఆవరింపబడుచున్నదో), యథా గభాః ఉల్లేస* ఆవృతః=ఎట్లు గర్భము మూచితేత ఆవరింపబడినదో- తథా తే స* ఇంద్రమ్ ఆవృతమ్=అట్లు దానిచేత ఇది ఆవరింపబడినది.

కామము శత్రుపగుటకు దృష్టాంతములు చూపబడుచున్నవి- ఇది యనగా జ్ఞానము- అని శంకరభాష్యము.

ఇది యనగా ప్రాణి సమూహము- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకాశరూప మైనను అగ్ని పొగచేత క)వృద్ధిబడినదై ఇతరులచేతను ఎట్లు చూడబడదో అట్లు పరమాత్మ మన కామముచేత ఆవరింపబడిన వాడై చూడబడడు- మఱి గిమ్మిన యద్దమున ముఖము మొదలగు నవి ఎట్లు తెలియబడవో అట్లు కామముచే నావరింపబడిన యంతఃకరణము జీవేశ్వరాదులయభివ్యక్తికి పనికి రాదు- ఉల్బముచేత ఆవరింపబడిన గభాము ఎట్లు తనపనిచేయఁజాలదో అట్లు దీనిచేత నావరింపబడిన జీవుఁడు ఈశ్వరాదులను తెలిసికొనఁజాలఁడు అని మధ్వభాష్యము.

ఆవృతం జ్ఞాన మేలేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా|

కామరూపేణ కాన్తేయ దుష్పూరేణానలేనచ||౩౯||

(హే) కాన్తేయ!=(ఓ)కున్తి పుత్రుడా!, నిత్యవైరిణా కామరూపేణ దుష్పూరేణ అనలేనద ఏలేన=నిత్యముగా శత్రువైనదియు కోరికస్వరూపముగాఁగలదియు నింపశక్యముకానిదియు తృప్తిలేనిదియునగు దీనిచేతను, జ్ఞానినః జ్ఞానమ్ ఆవృతమ్=జ్ఞానముకలవాని జ్ఞానము ఆవరింపబడినది.

జ్ఞానినః నిత్యవైరిణా=జ్ఞానముకలవానికి నిత్యముగా శత్రువైన-జ్ఞానముకలవాడై దీనిచేత నేను అనర్థములోఁబడితి ననుకొననుగాన ఇది జ్ఞానము కలవానికి శత్రువు గాని మూఖునికి కాదు- జ్ఞానము కలవాడు ఆత పుట్టి నప్పుడు కామమును ఇష్టమైనదానిగా నాలో

* ఉత్తరంచా ఉచ్చాజ్జరాయః అనేశ్శ్రుతివలన గభామునండుండెడి కిక్కువైసండునది ఉల్బము- దానివైసండుండితి జరాయపు- ఇట్లయినను నిమిత్తువులలో ఉచ్చాజరాయశబ్దములు సర్వాయములుగాఁగూడవ్యవహరింపబడుచున్నవి- కలలో జరాయుడల్పః అని రత్నకోశము.

నిందినను దానివలన దుఃఖమువచ్చినప్పుడు అశచేత్ర సేసిట్లు దుఃఖమును పొందుచున్నానని తెలిసికొనునుగాన ఇది జ్ఞానికే శత్రువు- మూఖునికి కాదు- అనలము అనగా అలమ్=చాలును అనునదిలేసిది- అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమే సృష్టావముగాఁగలవాడైనను ఈజీవునియొక్క జ్ఞానము దీనిచే నావరింపఁబడినది- దుష్పూరితమనగా పొందశక్యము కాని విషయములు కలది- అని రామానుజభాష్యము.

శాస్త్రమువలన జ్ఞానము కలిగినను కామముచే నావరింపఁబడినచో పరమాత్మపరోక్షత్వమునకై (పరమాత్మ సాక్షాత్కారమనకై) ప్రకాశింపదు- విస్తారము జ్ఞానముకలవానికే ఇట్లుండ కొంచెము జ్ఞానము కలవాని విషయమన చెప్పవలసినదేమి? కామరూపమనగా కామమును పేరుగలదియనుట- దుఃఖముచేతఁగదా కామము పూరింపఁబడుచున్నది- కాఁబట్టి దుష్పూరితమనఁబడుచున్నది- ఇంద్రాది పదము సుఖముచే దోరకమగదా. ఇంద్రాదిపదముదోరకనను బ్రహ్మాదిపదము కోరఁబడునుగాని అలమ్=చాలును అనేది బుద్ధి కలుగదుగాన కామము అనలమనఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధి ర్హృదిస్థాన ముచ్యతే।

ఏతై ర్విమోహయ త్యేష జ్ఞాన మావృణ్య దేహినమ్॥౪౦॥

అస్య అధిష్ఠానమ్=దీనికి అధిష్ఠానము, ఇంద్రియాణి మనః బుద్ధిః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఇంద్రియములును మనస్సును బుద్ధియును (అని) చెప్పఁబడుచున్నది- ఏతైః జ్ఞానమ్ ఆవృణ్య=వీనిచేత జ్ఞానమును ఆవరించి, దేహినమ్ విమోహయతి=ఆత్మను మోహింపఁజేయుచున్నది.

అధిష్ఠానమనగా ఆశ్రయము- శత్రువుయొక్క పట్టు తెలిసినచో సుఖముగా శత్రువును జయింపవచ్చునుగాన అదిఈశ్లోకమున చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

ఈకామము ఇంద్రియము మొదలగువానిని ఉపశంభములను (సాధనములను) గాఁ జేసికొని ఆత్మను ఆశ్రయించి యుండునుగాన ఆ యింద్రియములు ఈ కామమునకు అధిష్ఠాన మనఁబడును- మోహింపఁజేయుటయనగా ఆత్మజ్ఞానమున వైముఖ్యంబునును విషయానుభవమున ఆ

సక్తినినిపుట్టించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధిమొదలగునవి విషయములను పొందినయెడనుగదా జ్ఞానము ఆ వరింపఁబడును- అనిష్ఠానముహరింపఁబడినతోడనే శత్రువు నశించును గదా- అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మాత్త్వ మిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతపక్షః |

పాప్కానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ || ౮ ||

(హే) భరతపక్ష! = (ఓ) భరతనంశమువారిలో శ్రేష్ఠుడా!; తస్మాత్ త్వమ్ ఆదౌ ఇన్ద్రియాణి నియమ్య = ఆహేతువులన నీవు మొదటను ఇంద్రియములను నియమించి, జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ పాప్కానమ్ ఏనమ్ ప్రజహి = జ్ఞానవిజ్ఞానములనునశింపఁజేసెడి పాపస్వరూపమైన దీనిని నశింపఁజేయుము- హి అనునదిపాదపూరణము. హి = స్ఫుటముగా అని మధుసూదనటీకలో అర్థము చేయఁబడినది. ‡

పాపవనఁగా కామము- జ్ఞానవనఁగా శాస్త్రములవలనను ఆచార్యనివలనను ఆత్మ మొదలగువానిఁజెలిసికొనుట- విజ్ఞానవనఁగా విశేషముగా దాసిననుభవించుట- ఈరెండును వేలును పొందుటకు సాధనములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

సమస్తేంద్రియవ్యాపారములను క్షేడుగుట స్వరూపముగాఁగల జ్ఞానయోగమునఁ బ్రవర్తించినవానికి, ఈ కామ మనెడి శత్రువు, విషయములందును ఆభిముఖ్యమును కలుగఁజేసి ఆత్మయందు వైముఖ్యమును కలుగఁజేయునుగాన, ప్రకృతిసంపర్కము కలిగియుండుటచేత ఇంద్రియవ్యాపారములయందే ఆసక్తికల నీవు, మొదటను అనఁగా మోక్షోపాయమును మొదలు వెచ్చినప్పుడు ఇంద్రియవ్యాపారరూపమగుకర్మయోగమున నే ఇంద్రియములను నియమించి, ఈ కామమును నశింపఁజేయుము- జ్ఞానవనఁగా ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనుట- విజ్ఞానవనఁగా ఆత్మదేహమకంటె వేలు అని యెఱుంగుట- అని రామానుజభాష్యము.

మనదేశపుశంకరభాష్యపుస్తకములో ప్రజహిహి = పరిత్యజ అని పాఠమున్నది- బాంబాయిలో అచ్చువడినపుస్తకములో ప్రజహి పరిత్యజహి యస్మాత్ - అనియన్నది- రామానుజభాష్యమధ్వభాష్యములకు ప్రజహి, హి, అనిరెండు పదములవియై తాత్పర్యము- మధుసూదనటీకలో ఏకపదముగానున్న, రెండు పదములుగానున్న గూడ వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది.

ఇద్వియాణి పరాణ్యాహు రిద్వియేభ్యః పరం మనః |

మనసస్త్వ పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః || ౧౮ ||

ఇద్వియాణి పరాణి ఆహుః=ఇంద్రియములను ఉత్కృష్టములనుగా చెప్పుచున్నారు- ఇద్వియేభ్యః మనః పరమ్=ఇంద్రియములకంటె మనస్సు ఉత్కృష్టము- మనసఃతు పరా బుద్ధిః=మనస్సుకన్నను ఉత్కృష్టమైనది బుద్ధి- బుద్ధేఃతు పరతః యః, సః (పరమాత్మా)=బుద్ధికంటెను పైని ఎవ్వడో, వాడు (పరమాత్మా)- బుద్ధియెచుగా అధ్యవసాయము- అనగా నిశ్చయజ్ఞానము.

ఎవ్వడు బుద్ధికంటెనుండెడి దృశ్య(తెలియఁబడెడి)పదార్థములకు లోనివాడో, దేహవంతుడైన ఎవ్వనిని ఇంద్రియాదులవాత్రయింపియున్న కామము జ్ఞానమును ఆవరించి మోహింపఁజేయునని చెప్పఁబడినదో, అతడె తెలిసికొనెడి పరమాత్మ- అనిశంకరభాష్యము.

పరశేద్బమునకు జ్ఞానముతో విరోధించుటయందు ప్రధానము అనియర్థము- ఇంద్రియములు విషయవ్యాపారముననున్నచో ఆస్మజ్ఞానము ప్రవర్తింపదు- ఇంద్రియములుడిగినను మనస్సు విషయాగ్రక్తమైనచో ఆస్మజ్ఞానము కలుగదు- మనస్సు మిగిలిన ప్రవృత్తులు లేనిదైనను వీరుద్ధమన నిశ్చయము కలిగెనేని జ్ఞానము ప్రవర్తింపదు- ఇన్నియునుడిగినను కోరికె యుండనేని అది ఇంద్రియాదులనన్నిటిని తనవిషయమున నడిపించి ఆస్మజ్ఞానమును నిరోధించును- కాబట్టి యో బుద్ధేః పరతస్తు సః అని చెప్పఁబడుచున్నది- అనగా బుద్ధికంటె పైని ఏది కలదో అది కామమే అని యర్థము- అనిరామానుజభాష్యము.

శత్రువును చంపుటకు ఆయుధమువంటిదైన జ్ఞానమును చెప్పటకు ఈ స్లోకములో జ్ఞేయము (తెలియఁబడవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది- శరీరముకంటె ఇంద్రియములు ఉత్కృష్టములు- బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టుడు ఎవ్వడో వాడె తెలియఁబడవలసినవాడు- వాడు ఈశ్వరుడు- వాడు బుద్ధికంటెనే కాదు- అవ్యక్తము(ప్రకృతి)కంటెనును ఉత్కృష్టుడుగా తెలియఁబడవలసినవాడు- అనిమధ్యభాష్యము.

ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్త భ్యాత్కార మాశ్మనా |

ఏహి శత్రుం షహా బాహూ కామరూపం దురాసదమ్ || ౧౯ ||

(హే)మహాబాహు!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, ఏవం బు
దే: పరం బుద్ధ్వా=ఇట్లు బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైనదానిని తెలి
సికొని, ఆత్మనా ఆత్మనమ్ సంస్తభ్య=ఆత్మచేతను ఆత్మను నిలిపి,
దురాశ్రయ కామరూపమ్ శత్రుమ్ జహి=దుఃఖముచేబొందఁదగి
న కామస్వరూపమైన శత్రువును నశింపఁజేయుము.

బుద్ధికంటె పరుడైన ఆత్మను తెలిసికొని ఆయాత్మచేతనే మనసు
ను నిలిపి తెలియశక్యముగాని అనేకవిశేషములుగల ఈకామమును వం
పుము- అనిశంకరభాష్యము.

. కామమును బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైన జ్ఞానయోగవిరోధినిగాఁ
దెలిసికొని (ఆత్మనా=)బుద్ధిచేత మనస్సును కర్మయోగమున నిలిపి
ఈకామము నెడి శత్రువును నశింపఁజేయుము - అని రామానుజభా
ష్యము

బుద్ధి మొదలగువానికంటె సుత్యమ్బుడైన హరిని తెలిసికొని-
ఆత్మనమ్=మనస్సును- ఆత్మనా=బుద్ధిచేతను- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి త్రివిధగవద్ధితానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశా

స్త్రే త్రికృష్ణాజ్ఞానసంవాదే కర్మయోగోనామ

తృతీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్రికృష్ణాజ్ఞానసంవాదం

బునిగుభగవద్గీతలలోకర్మయోగప్రతిపాదకంబగు

మూడవయధ్యాయము.

నాలుగవ యధ్యాయము.

శ్రీభగవానువాచ.

ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్షవా నహ మవ్యయమ్ |
 వివస్వాన్ మనవే ప్రాహ మను రిత్వైకవేదబ్రవీత్ || ౧ ||
 ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిదం రాజఘోషో విదుః |
 సకాలే నేహమహతా యోగో నష్టః పరంతప || ౨ ||
 సపహాసం మయా తేద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః ||
 భక్తోసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దుత్తమమ్ || ౩ ||

అహమ్ అవ్యయమ్ ఇమమ్ యోగమ్ వివస్వతే ప్రోక్షవా = నేను
 అవ్యయమైన ఈ యోగమును ఆదిత్యునికొఱకు చెప్పియుంటిని- వి
 వస్వాన్ మనవే ప్రాహ = ఆదిత్యుడు మనువుకొఱకు చెప్పెను- మ
 నుః ఇత్వైకవే అబ్రవీత్ = మనువు ఇత్వైకువుకొఱకు చెప్పియుండె
 ను. ఏవమ్ పరంపరాప్రాప్తమ్ ఇదమ్ రాజఘోషః : గుః = ఇట్లు
 పరంపరచేరచిన దీని రాజఘోషులు ఎఱుంగుదురు- (హే) పరంత
 ప = (ఓ) ఆత్మీవులను తపింపజేయువాడా!, సః యోగః ఇహ
 మహతా కాలేన నష్టః = ఆ యోగము ఈలోకమున గొప్ప కాలము
 చేత నశించినది- సః పురాతనః యోగఏవ = ఆ ప్రాచీనమైన యో
 గమే, మే భక్తః సఖాచ అసి ఇహే = నా భక్తుడవును చెలికొండ
 వును అనుచున్నావు అని, అద్య మయా తే ప్రోక్తః = ఇప్పుడు నా
 చేత నీకు చెప్పబడినది- ఏతత్ ఉత్తమమ్ రహస్యం హి = ఇది గొ
 ప్ప రహస్యముగదా.

అవ్యయమనగా ఫలము తప్పనిది- తప్పక మోక్షమును కలుగజే
 యునదియునుట- క్షత్రియులకు ప్రజలను పరిపాలించెడి సామర్థ్యము
 కలుగుటకై సృష్టాదియందు ఆదిత్యుడు మొదలగువారికిగ్గ యోగము
 వలనగలిగెడి సాంక్ష్యయోగము ఉపదేశింపబడినది, అని శంకరాచార్యు
 వ్యము.

సమస్తజగత్తును ఉద్ధరించుటకై ఈమన్వంతరము మొదలగు మో
 క్షసాధనముగా యోగము వివస్వంతుడు మొదలగువారికి ఉపదేశింపఁ
 బడెనని రామానుజభాష్యము.

అజ్ఞానదీనాచ.

అవరం* భవతో జన్మ పరంజన్మ విజన్మతః॥

కథ మేత ద్విజానీయం త్వ మాదౌ హక్తవానితి॥౮॥

భవతః జన్మ అగ్రమ్ = నీయొక్క పుట్టుక తరువాతిది- వివస్వతః
జన్మ పగమ్ = ఆదిత్యునియొక్క పుట్టుక మునుపటిది- ఆదౌ త్వమ్ పౌ
క్తవాన్ ఇత్యేతత్ = మొదటను నీవు చెప్పితివి అనుదీనిని, కథమ్ వి
జానీయామ్ = ఎట్లు తెలిసికొనుదును.

భగవంతుడుచెప్పినది పరస్పరవిరుదమని యెవ్వరు ననుకొనకుండు
టక్రై ఆజ్ఞానుడు పుష్కముచేయుచున్నాడు- అనిశలకరభాష్యము.

అజ్ఞానుడు శ్రీశృష్టమూర్తిని సర్వేశ్వరునిగా నెరిగినవాడైన
ను సర్వేశ్వరునికి కర్మపరవశులకువలెగలిగిన జన్మము ఇంద్రజాలా
మలవలె అసత్యమా? సత్యమా? సత్యమైనయెడను జన్మవిధమెట్లు- ఈ
శరీరము ఏమి స్వరూపమైనది? పుట్టుట కేమిహేతువు- పుట్టుకయెప్పు
డుకలుగును- పుట్టుట(జన్మమునకు) ప్రయోజనమేమి- అని శంకంజేయు
చువ్వాడు- అని రామానుజభాష్యము.

పయిన ద్వాణి అనుష్టోకమునఁ జెప్పఁబడిన భగవద్భావతత్వమును స
హితులను గాఁజెలియుటకు ప్రశ్నము చేయుచున్నాఁడు - అని మధ్య
భాగము

క్రిథగ వానువాచ.

నిమే వ్యతీర్ణం శుని తేవచాజుకన।

తా న్యహం వేద సర్వం నత్తి వేత్త వరంతవ॥౫॥

(హే)అజ్ఞానః=ఓయజ్ఞానఁడా!, మే తవ చ బహువాని జన్మాని
వ్యతీతాని=నీకును నీకును అనేకములయిన జన్మములు అత్యక్రమించిన
వి-తాని సర్వాణి అహమ్ వేద=వానిని అన్నిటిని నేను ఎఱుం
గుదను- (హే) ధర్మతపః=ఓ ధర్మపులనుతపింపఁజేయువాడా!,
త్వం నవేన్ద్ర=నీవు ఎఱుంగవు.

గొన్నితలకర గొప్పవుక్తములలోనును, మృషభామృవుక్తములలోనును అపరధము
అననానము అభిహముక్తియె.

ధర్మాశ్రయమలచే ప్రతిబంధింపబడిన జ్ఞానశక్తికలవాడవగుటచే నీ వెటులగుచు నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తశత్యస్వభావుడనుటనంగారి త్యమై పరిశుద్ధమై ముక్తమై శత్యమైన స్వభావముగలవాడనగుటను ఆవరణము (కప్పు)లేని జ్ఞానశక్తికలవాడనుగాన నేను సమస్తజన్మములను నెటుంగుడును- అని శంకరభాష్యము.

వీజన్మములవలె నాజన్మములును శత్యములేకాని మిథ్యాభూతములు కావు- అని రామానుజభాష్యము.

అజోపి సన్నవ్యయాత్మా భూతానా మీశ్వరోపి సన్ |

ప్రకృతిం స్వామిహిమ్యాయ సంభవా మ్యాత్మమాయయా || ౬ ||
అజోపి సన్ = పుట్టుక లేని వాడనగుచును, అవ్యయాత్మా (సన్ = నాశము లేని స్వభావముకలవాడను (అగుచు), భూతానామ్ ఈశ్వరోపి సన్ = సూతములకు ఈశ్వరుడను నగుచు, స్వాం ప్రకృతిమ్ అధిహ్యాయ = నాడైన ప్రకృతిని ఆధిష్ఠించి, అగ్నేహ్యాయా సంభవామి = స్వమాయచేత పుట్టుచున్నాడను.

ప్రకృతియనగా విష్ణుసంబంధియగు తిగుణాత్మకమైన మాయ- ఈ జగత్తంతయును దానివశముననే ఉన్నది- మాయచేత మోహితుడగుటనె తాను వాసుదేవుడను జ్ఞానము ఎవ్వనికిని కలుగజున్నది- అట్టిమాయను స్పృశినముచేసికొని, పుట్టినవానివలెనుండును- లోకులవలె బరమాధిముగాఁ బుట్టుటలేదు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనగా స్వభావము- మాయఅనగా జ్ఞానము- అనగా సంకల్పము- పురమేశ్వరస్వభావములగు అపహతపాపకృత్వము (పాపములు లేకుండుట) మొదలగు దానిని విడువకయే తనశుద్ధశత్యమయమైన రూపమున (విగ్రహమున) దేవమనుష్యాదులతో సమానమైనయూ కారముకలదానిగాఁ జేసి తన సంకల్పముచేత దేవాదిరూపముకలవాడై పుట్టుచున్నాడు- అని రామానుజభాష్యము.

అవ్యయాత్మా అనుదానికి నాశము లేని దేహముకలవాడై అనియర్థము- ఆత్మమనాదియగుట అందఱికిని తుల్యమే- ప్రకృతివలనఁబుట్టినవసుదేవాదులు మదానితో నెవారికిఁ బుట్టినట్లు కనిబడుచున్నాడు- ఆత్మసూయ మాత్రమదానికి అన్యత్కావముతో అనియర్థము- శుష్టికారణ

(హీ)పార్థ! = (హీ)యజ్ఞానుడా! మనుష్యుః పర్యవశః మమ వత్తితా
అనువర్తనై = మనుష్యులు అన్నివిధములను నామానములు అనుసరిం
పుచున్నారు.

ఏద్రకారముగా అనగా ఏఫలమునుగోరి ఆశ్రయింతురో- జ్ఞానవం
తులై కర్మసంస్కారముకలిగి మోక్షమునుకోరెడివారికి మోక్షమునును,
ఫలమును కోరక కర్మములం జేయువారికి జ్ఞానమునును, అత్యుత్తమవా
రికి అతినిహిగొట్టుటనును, వారివారి కోరికెప్రకారము ఇచ్చెదనుగాని
వాకుబక్ర-నియందును రాగమైనను ద్వేషమైనను లేదు- అనిశంకకథా
ప్రము.

నన్నాశ్రయించువారికి దేవునిమృత్యువలన నవతరించియెరక్ష
ణమును చేయుచున్నను నియమములేదు- నన్ను ఆశ్రయించగోరువారు
వారివారి అపేక్షానుసారముగా నా మామమును విజ్ఞుడొహించికోరు
నో వారికి అట్లే నా కర్మరూపమునుచూపుదును- సమస్తమనుష్యులున్న
నామానమును అనగా నా స్వభావమును, దోషగుణవాక్కులకును
వనస్సంకుతుకూడ అగోచరమైనను, అందును వత్తురాదికరణములచేత
తమను అపేక్షితములైన అన్నిప్రకారములచేతను వివిధించి అనువ
ర్తించుదురు- అని మామానుషభాష్యము.

అన్యదేవతాదిస్వరూపముగానన్న భజించినంతమాత్రమున ముక్తి
లేదు- అయినను వారివారికి తగిన ఫలముల నిచ్చెదను- దేవతాస్వరూ
పములకు కర్తాను భోక్త్రమంగాన, అన్యదేవతలగుగూర్చి యజ్ఞములు
చేయువారైనను నామానమునె అనుసరింపుచున్నారు- అని మన్వ
భాష్యము.

కాక్షత్వః కర్మణాం సిద్ధిర్యజన్త ఇహ దేవతాః |

క్షిప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధి భవతి కర్మణా || ౧౨ ||

ఇహ కర్మణాం సిద్ధిం కాక్షత్వః = ఈలోకమున కర్మములయొక్క
ఫలసిద్ధిని కోరుచున్నవారై, దేవతాః యజన్తే = ఇంద్రాదిదేవతలను
గూర్చి యాగములనుచేయుచున్నారు- మానుషే లోకే = మనుష్యుల
బంధియగు లోకమున, కర్మణా సిద్ధిః క్షిప్రం భవతిహి = మరణములవల
నయలిగిన ఫలసిద్ధి శీఘ్రముగా అగుచున్నదిగదా.

నేను వేటు, దేవతలు వేటు, అని దేవతలను గూచి ఖేదముద్ధితో యా గము చేయువారికి మామవలోకమున శీఘ్రముగా ఫలసిద్ధి యగున-
దీనిచే ఇంద్రలోకములయందు గూడ కర్మఫలములసిద్ధి తెలియజేయఁబ
డినది- మనుష్యలోకమున వర్ణాశ్రమాది కర్మములు విశేషము. అని
శంకరాభాష్యము.

మనుష్యలోకశబ్దము స్వర్గాదులం గూడఁ జెలియఁజేయును- ఈ
లోకములోనివారు అందఱును అవివేకులై శీఘ్రఫలములంగోరి పుత్ర
పశ్యన్నాదులకొఱకును స్వర్గాదులకొఱకును ఇంద్రాదిదేవతలనుమాత్ర
ము కర్మములచే నారాధింపుచున్నారు- ఒక్కఁడైనను సంసారమం
దుర్యోతపుట్టి మోక్షమునుకొని ఇంద్రాదులకు ఆత్మభూతుఁడైనను నన్ను
కర్మములచే నారాధింపకున్నాఁడు- అవిరామానుభాష్యము.

అన్యదేవతలంగూర్చి యజ్ఞముచేయువారును నాచు గాము ననుసరిం
చువారగుటచే పుత్రాదిఫలపాప్తి శీఘ్రముగా కలుగుచున్నది- పిమ్మ
వు యజ్ఞభోక్త కానియెడను బ్రహ్మములకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవుట
చేఫలమునిచ్చు సామర్థ్యము లేమగాన ఫలసిద్ధి కలుగకపోవలసినది- అ
ని మధ్వభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్యం శుభ్రం సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః॥

తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్య కర్తారమన్యయమ్॥౧౩॥

మయా గుణకర్మవిభాగశః చాతుర్వర్ణ్యం సృష్టమ్=నాచేత స
త్త్వరజస్తమోగుణములయ్యుపారములయు విభాగముచేర్చిన చాతు
ర్వర్ణ్యము (బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు) సృజింపఁబడినది- అన్య
యం మాం తస్య కర్తారమ్ అకర్తారమపి విద్ధి=నిత్యుండనైన న
న్ను దానికి (చాతుర్వర్ణ్యమునకు) కర్తానుగానును కర్తాగానివానిగాను
ను తెలిసికొనుము.

సత్త్వగుణప్రధానుఁడగు బ్రాహ్మణునికిశ్రమము (ఇంద్రియనిగ్రహము),
దమము (అంతఃకరణనిగ్రహము), తపస్సు, మొదలగు నవికర్మములు- సత్త్వ
ముతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల క్షత్రియునికి శౌర్యము
(పూరత్వము), తేజస్స (ప్రతిభాపము), మొదలగునవి కర్మములు- తమ
స్వతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల వైశ్యునికి కృషి (వ్యవ

సాయము) మొదలగునవి కర్మములు- రజస్సతోఁగూడిన తమోగుణము ప్రధానముగాఁగల శూద్రునికి శుశ్రూష (పరిచర్య)యే కర్మము- ఇట్లు గురకర్మవిభాగముచొప్పున చాతుర్వర్ణ్యమును సృజించుటకు నన్ను మాయావ్యవహారమున కతఁనుగానును, పరమార్థమున కతఁ కానివాఁడనుగానును, అవ్యయునిగానును, ఆనఁగా ఆసంసారినిగానును తెలిసికొనుము- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మమొదలుప్రపంచము (గడ్డి కాడ) వరకునుండు జగత్సంతయు నాచే సృజింపఁబడినది, రక్షింపఁబడుచున్నది, సంహరింపఁబడుచున్నది, అని యెఱుంగునది- నన్ను దానికి కతఁనుగానును భృకతఁనుగానును తెలిసికొనుము. (ఈయంశము ఉత్తరశ్లోకమున వివరింపఁబడును)- అని రామానుజభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్య- ఏ నఁగా నాలుగువర్ణముల సముదాయము. బ్రాహ్మణుఁడు సాత్త్వికుఁడు- క్షత్రియుఁడు సాత్త్విక రాజసుఁడు- వైశ్యుఁడు రాజసతామసుఁడు- శూద్రుఁడు తామసుఁడు- అనిగుణవిభాగము. శమోదయః (౧౮౮||౨౨శ్లో) ఇత్యాదిశ్లోకముచే కర్మవిభాగము చెప్పఁబడును. కర్తవ్యమైన నన్ను క్రియ(పరి)యంగిమ అభిమానములే కపోలువలన అకర్మనుగాఁదెలిసికొనుము- అని మధ్వభాష్యము.

న మాంకర్మాణి నిష్క్రున్తి నమే కర్మఫలే స్పృహః |

ఇతి మం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్న సబధ్యతే || ౧౮ ||

కర్మాణి మాం నిష్క్రున్తి = కర్మములు నన్ను అంటవు- మే కర్మఫలే స్పృహః న = నాకు కర్మములఫలమును కోరిక లేదు- ఇతి మాం యః అభిజానాతి = ఇట్లు నన్ను ఎవ్వఁడు తెలిసికొనునో, యః కర్మభిః సబధ్యతే = వాఁడు కర్మములచేత కట్టబడఁడు.

ఎవ్వరికి నేను కతఁను అనెడి యభిమానంబును కర్మములఫలముల యందు ఆశయునుకలదో, ఆసంసారులను కర్మములు తేహములగులు గఁజేయును-ఆ రెండునులేని నన్ను కర్మములు అంటవు- మఱియెవ్వఁడై నను నేనుకతఁనుగాను, నాకుకర్మఫలమున కోరిక లేదు, అనుకొని నన్ను తనుగా నెఱచు మో, వాఁడను, కర్మములచేత కట్టబడఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఈ విచిత్రసృష్టి మొదలగు కర్మములు (పనులు) నన్ను సంబంధించువు- అనగా దేవమనుష్యాదిసృష్టి వైచిత్ర్యములు సృజించబడువారి పుణ్యపాపకర్మ విశేషములంబుట్టి వచ్చినవి- కాబట్టి నేను విచిత్రసృష్టి మొదలగు దానికి కర్తనుగాను- కరణకథేబరములతో సృజించబడిన జీవులు సృష్టిచలన కలిగిన భోగ్యములను వారివారి కర్మానుగుణముగా ననుభవించుదురు- కాబట్టి సృష్ట్యాదికర్మ ఫలంబునంగూడ వారి కేకోరికగాని నాకు కోరికలేదు- ఇట్లు సృష్టికి కర్తనుగానును ఆకర్తనుగానును సృష్ట్యాదికర్మ ఫలపుంగము లేనివానిగానును నన్ను ఎవ్వరెఱుంగునో, వాడు కర్మయోగారంభమునకు ఓరోధులగు పాపచీనకర్మములతో సంబంధించడు. అనిరామానుజభాష్యము.

నాకు కర్మఫలమందు (పరులకొరకు) ఇచ్చమాత్రమకలుగాని అభిప్రేషము లేదు- కొండతో మకుటలగుచు గాని క్రిమముగానైనను సర్వముక్తిలేదు- అందుకు జీవులు అనంతమగుటయే హేతువు- అనిమత్సభాష్యము- ఫలముకలుగుకలుకును దేనివలన వనస్సగుకు విక్షేపము కలుగునో అది అభినిప్రేషము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైః కపి మముయుభిః |

కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వైః కృత్వాన్ |

పూర్వైః మముయుభిః = పూర్వైః అన మోక్షేచ్ఛకలవారిచేతనకు, ఏవం జ్ఞాత్వా కృత్వాన్ = ఇట్లు తెలిసికొని కర్మము చేయబడినది. తస్మాత్ త్వం పూర్వైః కృతం పూర్వైః కర్మైః కురు = కందువలన నీవు పూర్వైఃచేత చేయబడిన పురానమైన కర్మమున చేయుము.

నేను కర్తనుగాను, నాకు కర్మఫలమున కోరిక లేదు, అని తెలిసికొనబడి పూర్వులగు మముయువులచే కర్మము చేయబడినది- కాబట్టి జనకాదులచే చేయబడిన కర్మమును, నీవు అస్మజ్ఞానములేనివాడవైనచో ఇంతింక గణపతికొరకును, అస్మజ్ఞానము కలవాడవైనయెడల లోకగ్రహముకొరకును చేయుము- అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లు తెన్ను తెలిసికొని పాపములన్నిటిని పోగొట్టికొనిన పూర్వుముముమువులచే వె కరణబడినకర్మము చేయబడినది- అం

మహాన నీపును ఇట్టిజ్ఞానముచే పొందుములం బోగొట్టికొని పూర్వమును
పవస్వంతుఁడు, మనువు, మొదలగు వారచే జేయఁబడిన పురాణసకలమును
చేయుము- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానముకలిగినను కర్మమును చేయుటకు ఆచారముకలదు పూర్వ
తరం అనుదానికి పూర్వముకలిగినది అనియర్థము- అనిమధ్యభాష్య
ము- జ్ఞానికి మోక్షముకలుగుట నిశ్చితమైనను అంతకుంటె నెక్కుడు
మోక్షము ల్గునుటకు కర్మముల నాచరించుట యాచారసిద్ధము- అని
మాధ్వటీకగో వివరించఁబడినది.

కిం కర్మ కి మకర్గేతి కవయో వ్యత్ర మోహితాః|

తత్తే కర్మ ప్రవత్యౌమి య జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసే శుభాత్||

కర్మ కిమ్=కర్మము ఏది?, అకర్మ కిమ్=అకర్మము ఏది?, ఇ
త్యత్ర కవయోఽపి మోహితాః=అనునీపదయమున పండితులు మో
హమును చెందరి- తత్ తే కర్మ ప్రవత్యౌమి=అందువలన నీకు
కర్మమును చెప్పెదను- యత్ జ్ఞాత్వా శుభాత్ మోక్ష్యసే=జ్ఞా
నేని తెలిసికొని సంసారమునుండి విడుదలను పొందుగలవో.

అకర్మ మనగా కర్మయొన ఆస్మయొక్క- తత్త్వజ్ఞానము- చే
యవసిన కర్మమును దానిలోఁజేరన జ్ఞానమును ఎత్తివి, అనంత
శమున పండితులూడ నెఱుంగున్నారు- ఇట్లు అంతర్వత్తమైన
జ్ఞానముగల కర్మమును నేను నీకు చెప్పెదను- దేనివలన సంసారము
నుండి విడుదలబడుచువో- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మణో హ్యపి బోధవ్యం బోధవ్యంచ వికర్మణః|

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా క్కణో గతిః||౧౭||

కర్మణోపి బోధవ్యం (అప్రిమ్ అప్రిహి)=కర్మమునకును తెలి
యఁబడఁదగిన (స్వరూపము కలదుగదా)- వికర్మణశ్చ బోధవ్యమ్
(అప్రి)=వికర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- అకర్మణశ్చ
బోధవ్యమ్ (అప్రి)=అకర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- క
ర్మణః గతిః గహనా=కర్మముయొక్క విధము తెలియశక్యముకానిది-

కర్మమనగా శాస్త్రముచే విధింపఁబడినది- వికర్మమనగా శా
స్త్రముచే నిషేధింపఁబడినకర్మము- అకర్మమనగా కర్మములంజేయ

[౧౦౦]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

క యూగమండుట- వీనియొక్క తత్త్వము తెలియశక్యము; నిది- అన శంకరభాష్యము.

కర్మమనఁగా మోక్షసాధనమైనది. విరక్తమనఁగా నిత్యనైమిత్తిక కామ్యరూపము చేరినను దానికి సాధనములగు ద్రవ్యసంపాదనాది రూపములచేతనును అనేకవిధములయినకర్తృము- అకర్మ మనఁగా జ్ఞానము- వికర్మమున తెలియవలసినది ఏది అనఁగా,--నిత్యనైమిత్తిక కామ్య ద్రవ్యాదులనాదికర్మమున ఫలభేదములవలన వచ్చిన నానావిధత్వమును విడిచి మోక్షమే ఫలము అగునట్లు ఏకశాస్త్రార్థత్వమును అనుసరింపఁగలము చేయుట- ఇది, వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః (అ||రంగశ్లో||) అను శ్లోకమునవివరింపఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్తృవిరక్తములు విహితనిష్ఠకర్మములు- అకర్మమనఁగా కర్మమును చేయకపోవుట- అని ధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యైకమయః పశ్యేదకర్మణిచ కమయః|

స బుద్ధిమాన్మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్సకర్మకృత్||

యః కర్మణి ఆకర్మ పశ్యేత్=ఎవ్వఁడు కర్మమున ఆకర్మమును చూచుచో, యః అకర్మణి కర్మ పశ్యేత్=ఎవ్వఁడు ఆకర్మమున కర్మమును చూచునో, సః మనుష్యేషు బుద్ధిమాన్=వాఁడు మనుష్యులలోను ద్విమంతుఁడు- సః యుక్తః=వాఁడు యోగముకలవాఁడు-సః కృత్సకర్మకృత్=వాఁడు అన్నికర్మములం జేయువాఁడు.

కర్మమనఁగా లోకులుచేసెడి వ్యాపారము(పని)- ఆకర్మమనఁగా లోకులు పనులుచేయక ఊరఁయుండుట. అనఁగా నేను పనులేమియును లేక నుఖముగానున్నాననుకొనుట. ఈరెండును అవిద్య(అజ్ఞానము) వలన ఆస్థాపకలిగిన అధ్యాసమనెడిసంసారభ్రాంతిలో చేసనియె-ఆత్మకు ఒకక్రియ(పనికి) కర్త (Agent)యగుటయ నెడు కర్తృత్వము, అందు- కాబట్టి లోకులు చేసెడిపని ఆస్థాయొక్క కర్మము కాదనియు, అట్లే, పనులు నుఖముగానున్నాననుకొనుట, నేను ఉన్నాను అని కర్తృత్వముతోఁ గూడియుండుటచేత కర్మమే యనియును, ఎవ్వఁడెఱుంగుచో, వాఁడు పండితుఁడును, యోగియును, అన్ని కర్మములనును చేసినవాఁడును. 2.క. యోజ కొండలబిరుదు నెక్కి పిలిచి

వేదవిషయకంబగుబుద్ధిచేత ఆత్మకంటె మిగిలినవానినన్నిటినుండియు మ
వరతనిపొంది, మనస్సును ఆత్మయందునిచి దేనిని తలంపకుండునది-అని
రామానుజభాష్యము.

సర్వాన్ అనుదానికి అన్నివిషయములైన అనియతము-అశేషతఃఅ
నుచలన ఒక్క-విషయముగలకామమునుగూడ స్వల్పముగానైనను ఒ
కానొకప్పుడైనను చేయఁగూడదనుట- ఏవలనుశబ్దము మనస్సుచేత నెని
యమిలపశ్యము గనుగానిమఱియొక్క-దానిచేత కాదనితెలియఁ జేయును-
బుద్ధి, మనస్సైపునిగ్రహించుటయందును ఆత్మగ్రహణము (ఆత్మయందుకీ)
డించుట)నందును సాధనము - అనిమధ్యభాష్యము.

యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చిత్తుల మస్థి రమ్|

తత స్తతో నియమైత దాన్తి న్యేవ వశం నయేత్ || ౨౬ ||

చిత్తులమ్ అస్థిరమ్ మనః=చంచలమైనదియును (కావున నె)స్థిరముగా
నదియునగు మనస్సు, యతోయతః నిశ్చరతః=ఏయేవిషయమునిమిగ్న
ము బయలు వెడలుచున్నదో, తతస్థతః ఏతత్ నియమ్య=దానిదాని
నుండి దీనిని(మనస్సును) మరలించి, ఆత్మన్యేవ వశం నయేత్=ఆ
త్మవిషయమున నె వశమును పొందింపవలయును.

మనస్సును విషయమునుండి నియమించి, ఆనఁగా, ఆధార్థాస్థి
తిని తెలిసికొనుటచే ఆయావిషయమును ఆధానమును (భ్రాంతిచలనఁదె
లియఁబడినదాని)గాఁ జేయుచుండి, వైరాగ్యమునుభావించుటచేత మ
నస్సునకు ఆశ్చర్యతను కలుగఁజేయునది. ఇట్లు యే గాఢ్యాకబలమున
యోగియొక్క-మనస్సు ఆశ్చర్యం దె-శాంతినిపొందుచున్నది- అనిశలక
ర భాష్యము.

ఆత్మయందు మిక్కిల మైన సుఖమునుభావించుటచే మనస్సును వ
శ్యమునుగాఁజేయునది- అనిరామానుజభాష్యము

యతోఽతః=ఎవ్వట వెచ్చట- ఆత్మన్యేవవశంనయేత్=ఆత్మవి
షయమున నె వశించునది- అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రశాంతమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ మతమమ్|

ఉపైతి శాంతరజసం బ్రహ్మసూత మల్కషమ్|| ౨౭ ||

ప్రశాంతమనసం శాంతరజసం బ్రహ్మసూతమ్ ఆకల్మషమ్ ఏనం

యోగినమ్ = శాంతినిపొందినమనస్సు కలవాడును శాంతినిపొందినరజోగుణముకలవాడును బ్రహ్మమైనవాడును కల్మషములేనివాడునగు ఈ యోగిని, ఉత్తమమ్ సుఖమ్ ఉపైతిహి = గొప్ప సుఖము పొందుచున్నదిగాదా.

శాంతరజస్సునఁగా పోయినమోహాది క్లేశములుకలవాడనుట- బ్రహ్మభూతుఁడుఅనఁగా జీవస్మృక్తుఁడు(బ్రహ్మకుచుండియె ముక్తిని జేందినవాడు), అంతయు బ్రహ్మమే అనెడినిశ్చయముకలవాడు-అకల్మషుఁడనఁగా ధర్మము(పుణ్యము) మొదలకనవలెనివాడు. అనిశంకరభాష్యము.

ప్రశాంత మనస్సైతనఁగా ఆత్మయందునిశ్చలముగా ఉన్న(బడిన)మనస్సుకలవాడును, దానివలన నె రజోగుణములేనివాడును, దానివలన నె బ్రహ్మభూతుఁడు అనఁగా తనస్వరూపముతో నన్నవాడు నగుయోగిని ఆత్మస్వరూపముగను ఉత్తమసుఖము పొందుచున్నది-ఆత్మస్వరూపముఉత్తమసుఖరూపమగుటదీనికి హేతువు, అనిహిశ్చద్ధము తెలియఁజేయుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము-

ఏవం యుజ్జ్వా నదాత్స్లానం యోగీ విగతకల్మషః|

సుఖేనబ్రహ్మసంస్పర్శ మత్యంతం సుఖ మశ్నుతే||౨౦||

ఏవమ్ నదాత్స్లానం యుజ్జ్వా = ఇట్లు, ఎప్పుడును ఆత్మనుగూర్చి యోగమునుజేయుచున్నవాడై, విగతకల్మషః యోగీ = పోయినపాపములుగల యోగి, బ్రహ్మసంస్పర్శమ్ అత్యంతం సుఖమ్ సుఖేన ఆశ్నుతే = బ్రహ్మసంబంధించు గొప్ప సుఖమును ఆనాయాసమునఁబొందుచున్నాడు.

ఏఘ్నుములులేకుండ నిట్లు యోగమును ఆచరింపుచున్నవాడై-అత్యంతమనఁగా అంతమునతిక్రమించినది- నాశములేనిదనుట- అనిశంకరభాష్యము- యుజ్జ్వా నైవంఅనిశంకరభాష్య పుస్తకములలోపాఠము.

కల్మషములనఁగా పొందిన పాపములుబ్రహ్మసంస్పర్శమనఁగా బ్రహ్మనుభవరూపమైనవనుట- నదాత్స్నుతే = ఎల్లప్పుడును పొందుచున్నాడు అనిరామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకమునప్రార్థనోక్తమునఁజెప్పఁబడినదెనివ్వురింపఁజేయఁబడిన

ది- అని మన్వభావ్యము.

సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని |

ఈక్షతే యోగయక్తాత్మా సర్వత్ర సమదశః॥౨౯॥

యోగయక్తాత్మా సర్వత్ర సమదశః = యోగముతోఁగూడినయం
తఃకరణముకలవాఁడై అంతట సమబుద్ధికలవాఁడు, ఆత్మానం స
ర్వభూతస్థమ్ = ఆత్మను అన్నిభూతములయందున్నవానిగానును, సర్వ
భూతాని ఆత్మనిచ = అన్నిభూతములను ఆత్మయందు (ఉన్నవానిగా
ను)ను, ఈక్షతే = చూచుచున్నాఁడు.

యోగమునకుగొప్పఫలమై సంపారముపోవుటకు కారణమైన, బ్ర
హ్మమొక్కటియెకలదనెడిజ్ఞానము, ఈశ్లోకముచేఁజూపఁబడుచున్న
ది- తనయాత్మను అన్నిభూతములలోనున్నవానినిగానును, బ్రహ్మమొ
దలుకొనిస్తంభమువలకు నుండెడి అన్నిభూతములను ఆత్మయందు ఏక
త్వమును పొందినవానినిగానును, చూచుచున్నాఁడు- అంతటసమబుద్ధి
కలవాఁడనఁగాబ్రహ్మమొదలుకొనిస్థావరముల (చెట్లుమొదలుగునవి)
వలకును హేచ్చుతన్మలుగానున్నయన్నిభూతములయందును, నిర్విశే
షమైవికారములులేనిదైన బ్రహ్మంబును ఆత్మయునైనయొక్కటియె
అనెడిజ్ఞానముకలవాఁడు- అనిశంకరభావ్యము-

ఇత్యేకనాలుగుశ్లోకములచే యోగముయొక్క నాలుగుపరిపాకదశలు
చెప్పఁబడుచున్నవి- తనయాత్మయును మిగిలినయన్నిభూతములయా
త్మలును ప్రకృతిసంబంధములేని స్వరూపముంబట్టి జ్ఞానమొక్కటియె
యోకారముగాఁగలుగుటచే సమానులగుటనును, వైషమ్యముప్రకృతి
యందున్నదగుటనును, యోగముతోఁగూడినమనస్సుకలవాఁడు, ఆత్మ
లయందఱియందును జ్ఞానైకాకారులు అనెడిసమబుద్ధికలవాఁడై తన
యాత్మను అన్నిభూతములలోనున్నవానినిగానును అన్నిభూతములను
తనయాత్మయందున్నవానిగానునును చూచుచున్నాఁడు- తనయాత్మ
నుఅన్నిభూతములతో సమానమైనయోకారముకలవానిగానును, త
నయాత్మతోసమానమైన ఆకారముకలవానిగానన్నిభూతములనును
చూచుచున్నాఁడని యర్థము- ఒక్కయాత్మకస్తువునుచూచినచో
ఆత్మకస్తువంతయు దానితో సమానమైనదగుటను ఆత్మకస్తువంత

యు చూడఁబడినదిగుచున్నదియనుట-అని గామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకముచేధ్యేయమ(ధ్యానముచేయఁబడవలసినది)చెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మను అనఁగా పరమేశ్వరుని అన్ని భూతములలానున్నవానినిగానును, ఆత్మయందు అనఁగా పరమేశ్వరునియందు సర్వభూతములును, ఆపరమేశ్వరుని బ్రహ్మశృణుము మొదలగునన్నిటియందు విశ్వరూపము మొదలగు సామ్యముతోడనును చూచుచున్నాడు- అని మధ్యభాష్యము.

దేయ మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వం చ మయి పశ్యతి |

త స్యాహం న ప్రణిశ్యామి స చ మే న ప్రణిశ్యతి || ౩ ||

యః=ఎవ్వఁడు, మాం సర్వత్ర పశ్యతి=నన్ను అంతట చూచుచున్నాడో, మయి సర్వం చ పశ్యతి=నాయందు గనుగ్తమునును చూచుచున్నాడో, తస్య అహం న ప్రణిశ్యామి=వానికి నేను కనుబడకపోను- స చ మే న ప్రణిశ్యతి=వాడును నాకు కనుబడకపోఁడు.

వెనుక చెప్పఁబడిన ఆత్మైకత్వదర్శనమునకు ఫలము ఈశ్లోకముని చెప్పఁబడుచున్నది- అన్నిటికిని ఆత్మవైవాసుదేవుఁడనైన నన్ను అన్ని భూతములయందును, అన్ని భూతములను సర్వాత్మనైన నాయందును, చూపుచుండెడి ఆత్మైకత్వదర్శికి, నేను పరోక్షుఁడనుగాను- నాకు ఆత్మానియం పరోక్షుఁడుగాఁడు- వానికిని నాకును ఆత్మయొక్కటయే- అనయాత్మైకగుప్తీయుఁడకదా- అని శంకరభాష్యము.

వెనుకటిదశకంఠే విపాకదశనుపాం దినవాఁడు, పుణ్యపాపములు వదలి స్వరూపముననున్నయాత్మనస్తువంతయు నాతో(భగవంతునితో) సమానమని చూచుచున్నాడు- (వెనుకటిశ్లోకముచూపున నెయన్వయము) అని రామానుజభాష్యము-

ఫలము చెప్పఁబడుచున్నది- వానికి నేను(నప్రణిశ్యామి) ఎల్లప్పుడును యొక్కత్రేనుములను వహించినవాఁడనగుచును- వాడునాకు (నప్రణిశ్యతి) ఎల్లప్పుడును భక్తుఁడగును- ఏలకయున్నను వీనిని యెఱపకున్నచో ఓడు=నాకుండె- ఇట్టి శ్రీశృంగుడున్నను భృత్యుఁడులేనివాఁడె- అని మధ్యభాష్యము

సర్వభూతస్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మస్థితం |

సర్వభూతానాం సర్వమూర్తిసః స యోగీ మయి విర్తతే॥ ౩౧॥

యః ఏకత్వమ్ ఆస్థితః (సకా)=ఏవ్వఁడు ఏకత్వమును పొందినవాఁడు (అగుచు), సర్వభూతస్థితం మాం భజతి=అన్నిభూతములయందునున్న నన్ను సేవింపుచున్నాఁడో, సః యోగీ=ఆ యోగి, సర్వభూతానాం సర్వమూర్తిసః మయి విర్తతే=అన్నిప్రకారములను ఉన్నవాఁడైనను నాయందె ఉన్నాఁడు.

ఏకత్వముననున్నవాఁడనఁగా సర్వాల్లైకత్వమును తెలిసికొనువాఁడు- వాఁడు ఏప్రకారమున్నను వెట్లవ పరమపరమైన నాయందు ఉన్నవాఁడె- వాఁడునిర్భముక్తుఁడె- మోక్షమునుగూర్చి దేనిచేతనును ప్రతీతింపఁబడఁడు, అనియర్థము- అనిశంకరభాష్యము.

ఏకత్వమును పొందినవాఁడై యనఁగా, సంకోచము లేని జ్ఞానమే యాకారముగాఁగలవాఁడగుటచేత ప్రాకృతభేదములను విడిచినవాఁడై యనుట- ఇట్టివాఁడై సర్వభూతములయందునున్న నన్ను, యేగడశయందు దృఢముగా నెవ్వఁడు భజించునో, వాఁడు వ్యుత్థాన (యోగము లేని) దశయందును, తనయాశ్శనును సర్వభూతములనును చూచుచున్నవాఁడైనను నాయందెయున్నాఁడు- అనఁగా నన్నెచూచుచున్నాఁడు- తనయాశ్శయందును సమస్త భూతములయందును ఎల్లప్పుడును నాసామ్యమునె చూచుచున్నాఁడనిఫలితార్థము- ఇదివెనుక విశ్లేషపుదానికంటెను పరిపాకమునుపొందినదశ- అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకమునఁజెప్పఁబడినదె స్వచ్ఛ పరుషభేదమున్నది- ఏకత్వమును పొందినవాఁడు అనఁగా అంతటను ఈశ్వరఁడు ఒక్కఁడై అని యున్నవాఁడు, అన్నిప్రకారములనున్నవాఁడైనను నాయందెయున్నాఁడు- అపరోక్షజ్ఞానముకలవానికిజ్ఞానఫలము తప్పనిదియనియర్థము- అట్లయినను తలుచుగా నధర్మమునుజేయఁడు- అనివర్ణభాష్యము.

ఆత్మోపమ్యేన సర్వణి సమం పశ్యతి యోగజ్ఞః!

సుఖంవా యదివా దుఃఖం సయోగీ పరమో మతః॥ ౩౨॥

(హే) అజ్ఞాన! =(ఓ)యజ్ఞానుడా!, సుఖంవా దుఃఖం, యదివా

అత్యోచ్యమైన సర్వత్ర గమం యః పశ్యతి=సుఖమునైనను దుఃఖమునైనను తనసాటితోడ అంతట సమముగా ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాఁడో, సః పరమః యోగీ మతః=వాఁడు గొప్ప యోగిగా తలంపఁబడినాఁడు.

నాకు సుఖమెట్లు అనుకూలమో (ఇష్టమో), అట్లు అన్ని పాఠములకు సుసుఖము అనుకూలము, దుఃఖముప్రతికూలము (అనిష్టము), అని తెలిసికొనినవాఁడై, ఎవ్వనికిని ప్రతికూలముమఁచేయక, అహంసకుఁడైయుండెడి యోగి అందఱుయోగులలో నుత్తముఁడు- అని శంకరాభాష్యము.

అత్యలం దఱును జ్ఞానమెస్వరూపముగాఁగలవారగుటచేత పుత్రజన్మాది సుఖంబును పుత్రమరణాదిదుఃఖంబును అత్యలకు సంబంధింపనివి అనియెవ్వఁడుతలంచునో, అనఁగా ఒరునికి కలిగినపుత్రజన్మమరణాది కమువలెనే తనపుత్రజన్మమరణాదికమునుగూడ సమముగా నెవ్వఁడుతలంచునో, వాఁడు యోగదరమావధినిపొందినవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

సామ్యమును వటియొక్క విధమైన ఈశ్వోకమువివరింపుచున్నది- ఆ నిమగ్నభాష్యము.

అజ్ఞానదేవాద.

యోయం యోగ స్త్వయా ప్రోక్త సామ్యేన మధుసూదనః
ఏతస్యాహం నపశ్యామి చచ్చలత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్॥౩౩॥
(హే)మధుసూదన!= (ఓ)తిత్కృష్ణుఁడా!, సామ్యేన యోయం యోగః త్వయా ప్రోక్తః=సామ్యముచేత ఏయీ యోగము నీచేత చెప్పఁబడినదో. (మనసః)చచ్చలత్వాత్=(మనస్సు) చంచలమగుటవలన, ఏతస్య స్థిరాం స్థితిం నపశ్యామి=ఈయోగముయొక్క స్థిరమైన ఉనికిని కానకున్నాను.

దేవతలు మనుష్యులు అనేది భేదంబును, జీవుఁడు ఈశ్వరుఁడు అనేది భేదంబును చాలకాలమునుండి అనుభవించఁబడుచుండుటచే, జ్ఞానైకస్వరూపులగుటచే జీవులందఱును పరస్పరము సములనియు, కర్మవశ్యులుకాకుండుటచే ఈశ్వరునితో సములనియు తలంచుటయనెడి, నీచేత చెప్పఁబడినయోగము స్థిరపడుట సంభవింపదని తోచుచున్నది.

అని రామానుజభావ్యము.

చచ్చలంహి మనః శృష్ట ప్రమాధి బలవ ద్దృఢమ్ |

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యేవాయోరివ సుమహర్-రమ్ || ౩౪ ||

(హే) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా!, మనః = మనస్సు, చచ్చలమ్ ప్రమాధి బలవత్ దృఢంహి = నిలకడలేనిదియు త్రోవపెట్టునదియు స్రవణమైనదియు గెట్టిదియునుగదా- వాయోరివ తస్య నిగ్రహం సుమహర్-రమ్ అహం మన్యే = వాయువునువలె దానిని నిగ్రహించుటను మిక్కిలి యసాధ్యమైచదానిగా నేను తలంపుచున్నాను.

శృష్ట (గీయు) అనిధాతువు- కృష్ణుడనగా భక్తజనుల పాపాది దోషములనుపోగొట్టువాడు- ప్రమాధియనగా శరీరములను ఇంద్రియములనుగూడ పరవశముగాఁజేయునది- బలవత్తనగా ఎవ్వఁడును నియమించుటకుశక్యముకానిది- దృఢమనగా తత్తునాగమువలె తెగఁగొట్టశక్యముకానిది- అనిశంశభావ్యము (తత్తునాగమనునది నడులు మడుగులు మొదలగువానిలో పొడవుగా కాసెకోకైననుండెడియొకజంతువు- అదిమనుష్యులపశువులు మొదలగునవి నీటిలో ఈమచున్నప్పుడు వానికాళ్లకుచుట్టుకొనును- దానివలన ఆజంతువులు మునిగిపోవును)

తనకుఅలవాటుపడియున్నవిషయములలోఁగూడ నిలుకడలేనిదైన మనస్సును అట్టిదికాని ఆశ్చర్యరూపమునగుటను, ఎదురుగాలిని విసనకర్ర మొదలగుదానితో నిలుపుటవలెమిక్కిలిదుస్సాధమునుగాఁడలఁచెదను- మనోనిగ్రహంపాపాయమును చెప్పవలయుననియశ్చిపాయము- అనిరామానుజభావ్యము.

శ్రీభగవానువాచ-

అసంశయం మహాబాహూ మనో దుర్నిగ్రహం చలమ్ |

అథ్యాసేనతు కాస్తేయ వైరాగ్యేణచ శృహ్యతే || ౩౫ ||

(హే) మహాబాహూ! = (ఓ) గొప్ప భుజములుకలవాడా!, మనః చలమ్ దుర్నిగ్రహంచ = మనస్సు చంచలమైనదియు (కావుననె) నిగ్రహింపశక్యముకానిదియును, అసంశయమ్ = సంశయములేదు- కింతు = ఇంకనున్నను, — (హే) కాస్తేయ! = (ఓ) కున్నీపుత్రుడా!, అథ్యాసేన వైరాగ్యేణచ శృహ్యతే = అథ్యాసముచేతనును వైరా-

గృహముచేతనును నిగ్రహింపఁబడుచున్నది.

అభ్యాసమనఁగా చిత్తమున సమానమైనజ్ఞానమును ఆవృత్తిచేయుచుండుట(ధ్యానము)- వైరాగ్యమనఁగా విషయములయందుదోషములను తెలిసికొనుచుండుటచేఁగలిగెడి నిరాశ- ఈరెంటిచేనును చిత్తముయొక్కఁజేష్టము నిగ్రహింపఁబడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మగుణస్వరూపమగుట నభ్యసించుటచే నాత్మయందుఁగలిగిన యాభిముఖ్యముచేతనును, ఆత్మకంటెమిగిలిన వాగయందు దోషాకాగత్వమును తెలిసికొనుటచేఁగలిగిన వైత్యభ్యము(నిరాశ)వల్లనును, ఒకానొకవిధమున మనస్సుగ్రహింపఁబడును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఒక్కప్పుడును మనస్సుస్వయముగా నిగ్రహింపఁబడదు- అనిసూర్యభాష్యము.

అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రపశ్యతి మే మతిః |

వశ్యాత్మనాతు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః || ౩౬

అసంయతాత్మనా యోగః దుష్ప్రపశ్యతి=నియమింపఁబడనియంతఃకరణముకలవానిచే యోగము పొందశక్యముకానిది, ఇతి మే మతిః=అనినా తాత్పర్యము- యతతా వశ్యాత్మనాతు=ప్రియత్నముచేయుచున్నవాడై స్వాధీనమైనయంతఃకరణముకలవానిచే, ఉపాయతః అవాప్తుం శక్యః=ఉపాయమువలన పొంద శక్యమైనది.

అభ్యాసవైరాగ్యములచేత స్వాధీనముచేయఁబడిన యంతఃకరణముకలవాఁడు వశ్యాత్మ-అట్టివాఁడు తానివాఁడు అసంయతాత్మ-అనిశంకరభాష్యము.

అసంయతాత్మయనఁగా జయింపఁబడనిమనస్సుకలవాఁడు- (ఉపాయతః)జ్ఞానము అంతర్భవించియున్న కర్మముచేత (వశ్యాత్మనా)=యింపఁబడినమనస్సుకలవానిచేత-అనిరామానుజభాష్యము.

అర్జునఉవాచ

అయతి శృద్ధయోపేతో యోగా చ్చలితమానః |

అప్రాప్య యోగసంసిద్ధిం కాంగతిం కృష్ణ గచ్ఛతి || ౩౭ ||

(పే)కృష్ణ!=ఓకృష్ణుఁడా! అయతిః=ప్రయత్నములేనివాఁడును, శృద్ధయా ఉపేతః=సన్మృగముతో కూడినవాఁడును, యోగాత్ చలిత

మానసః=యోగమునుండి తప్పిన మనస్సుకలవాఁడునగువాఁడు, యోగసంసిద్ధిమ్ అప్రాప్య=యోగసిద్ధిని పొందక, కాం గతిం గచ్ఛతి=ఎగతినీ పొందుచున్నాఁడు.

యోగాభ్యాసమును అంగీకరించుటచేత ఇహలోక పరలోకములరెంటిని పొందఁదగిన శర్కములుబడువఁబడినవి- యోగసిద్ధికిఫలమై మోక్షసాధనమైనమందిజ్ఞానముపొందఁబడలేదు- ఇట్టియోగి,మరణకాలమున యోగమార్గమునుండి తప్పిన చిత్తముకలవాఁడు, ఏగతినీపొందును- అనిశంకరభాష్యము

శ్రద్ధచేత యోగమునఁబ్రవర్తించినవాఁడు మిక్కిలిదృఢమైనయభ్యాసము నెడియత్నములేనివాడై యోగసిద్ధినిపొందక యోగమునుండి చలించిన మనస్సుకలవాడైపనుగును- అనిరామానుజభాష్యము.

కచ్చినోభయవిభ్రష్ట శ్చిన్నాభ్రమివ నశ్యతి|

అప్రతిష్ఠో మహాబాహూ విమూఢో బ్రహ్మణః పథి|| ౩౮||

(కా) మహాబాహూ!=బ్రహ్మగొప్పభుజములుకలవాఁడా!, అప్రతిష్ఠః=ఆధారములేనివాఁడును, బ్రహ్మణః పథి విమూఢః=బ్రహ్మయొక్క మార్గమునందు మోహముంజెందినవాఁడనై, ఉభయఃభ్రష్టః=రెంటంజెడ్డవాడై, చిన్నాభ్రమివ, నశ్యతికచ్చితే=విడిచివేఱుమువలె నశింపఁడుగదా-

ఉభయమనఁగా శర్కమార్గంబును యోగమార్గంబును- అనిశంకరభాష్యము.

స్వనాదిసాధనమైనశర్కము, వీనికిఫలాభిసంధి(ఫలపుకోరిక) లేకపోవుటచేత, తనఫలమును కలుగజేసి వీనికి ఆధారముకాదు గాన ఈయోగి అప్రతిష్ఠుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- వీడు తనచే నారంభింపఁబడిన బ్రహ్మమార్గమునుండితప్పినవాఁడుగూడ గాన ఉభయవిభ్రష్టుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- చిన్నాభ్రమివలె నశించుటయనఁగా మేఘపుగునియ ఒకగొప్ప మేఘమునుండి విడిచినదై రెండవ మేఘమును చేరకయె నడుమనె నశించినట్లు నశించుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ఏతం మే సంశయం శృణ్వ ఛేత్తు మహాభ్యుత్థేన||

త్వదన్య స్సంశయస్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే|| ౩౯||

(హే) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా, మే పతం సంశయమ్ = నాయొక్క ఈ సంశయమును, అశేషతః ఛేత్తుమ్ అహంసి = నిశ్చేషముగా తెగగొట్టను తగుచున్నావు- త్వదన్యః = నీకంటెనితరుడు, ఆస్య సంశయస్య ఛేత్తా నోపపద్యతే = ఈ సంశయమును తెగగొట్టువాడు కుదురుడు.

ఛేత్తుమ్ = పోగొట్టను- నీకంటెనితరుడైన ఋషియైనను దేవుడైనను- అనిశంకరభాష్యము.

స్వయముగా ప్రత్యక్షముగా ఒక్కసారె అన్నిటినిచూచువాడవగు నీకంటె నితరుడు- అనిరామానుజభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

పాథా నైవేహ నాముత్ర వినాశ సైస్యవిద్యతే |

నహి కల్యాణకృత్ కుశ్చిద్ధర్మతః తాత గచ్ఛతి || ౮ ||

(హే) పాథా! = (ఓ) యజ్ఞానుడా, తస్య = వానికి, వినాశః = చేటు, ఇహ నవిద్యతేపి = ఈలోకమున బొత్తిగాలేదు- అముత్ర (చ) నవిద్యతే = పరలోకమందు (ను) లేదు- (హే) తాత! = (ఓ) తండ్రీ!, కల్యాణకృత్ కుశ్చిత్ దుర్గతిం నగచ్ఛతిహి = నుంచిపనినిచేయువాడు ఒక్కడు (ను). చెడుగతిని పొందగడగదా.

వినాశమనఁగా మనపటిదానికంటెతక్కువపుట్టకకలుగుట- శిష్యుడును కొడుకునంటివాడుగాన తండ్రీ! అనిపిలువబడుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

శ్రద్ధతో యోగము నారంభించి యోగమునుండి తప్పినవానికి, వినాశము అనఁగా స్వగౌరవిభోగములననుభవించుటలోగానీ బ్రహ్మనుభవంబునఁగానీ తానుకోరినదిదొరకకపోవుటయు ప్రత్యవాయముకలుగుటయును లేదు- అనిరామానుజభాష్యము.

పాప్య పుణ్యకృతాం లోకా నుషిత్యా శాశ్వతీ స్సమాః |

శుచీవాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే || ౯ ||

యోగభ్రష్టః = యోగమునుండితప్పినవాడు, పుణ్యకృతాం లోకాన్ పాప్య = పుణ్యముచేసినవారి లోకములను పొంది, శాశ్వతీః సమాః ఉషిత్యా = పెక్కు సంవత్సరములను ఉండి, శ్రీమతాం శుచీ

సాం గేహీ అభిజయతే సంపదకలవారును పరిశుద్ధులును (అగు వారి) ఇంటను పుట్టుచున్నాడు.

యోగముగఁమునఁబ్రవర్తించిన సంన్యాసి ఆత్మమేధాదులుచేసిన వారిలోకములనుబొంది, అవృత్తియనుభవము అయినతోడనె, శుచులు అనఁగా శాస్త్రోక్తముగా నాచరించువారియింటనుబుట్టుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఎట్టి భోగమునుకోరుటచే యోగమునుండినెడునో ఆట్టి భోగములను యోగపుచుహిమచేతనె అనుభవించి భోగములయందలి ఆశోభమునతోడనె యోగారంభమునుచేయుటకుతగినవారి ఇంటనుపుట్టుచున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అథవా యోగినామేవ కులేభవతి ధీమతాం।

ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ యదీదృశం॥౪౨॥

అథవా=లేక, ధీమతాం యోగినాం కులపిత భవతి=జ్ఞానవంతులగు యోగుల వంశముందె పుట్టుచున్నాడు- ఈదృశం జన్మ యత్=ఇట్టి జన్మము ఏది (కలదో), లోకే ఏతత్ దుర్లభతరంహి=లోకమున ఇది మిక్కిలి దుర్లభమైనదికదా.

అథవా అనునది దరిదులయిన యోగులవంశమున అనీలెలియఁజేయుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

పరిపక్వమైన యోగముకిలవాడై చలించెనేని, యోగమునుచేయువారును స్వయముగానె యోగమునువడేశింపఁగినవారునగువారివంశమునఁబుట్టుచున్నాడు- (వెనుకటిశ్లోకమునఁజెప్పఁబడిన) యోగమునకు తగినవారియింటఁబుట్టుటయు (ఈశ్లోకమునఁజెప్పఁబడిన) యోగముకలవారివంశమునఁబుట్టుటయుఁగూడ లోకంబున పాకృతులకు మిక్కిలి దుర్లభమైనవి- అనిరామానుజభాష్యము.

తత్ర తం బుద్ధిగంయోగం లభతే పార్శ్వదైహికమ్।

యతలేచ తతో భూయ స్సంసిద్ధౌ కురునన్దన॥౪౩॥

పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి॥౪౩॥

తత్ర=అప్పుటనె, పార్శ్వదైహికం తం బుద్ధిగంయోగమ్ లభతే=వెనుకటిశరీరపుడైన ఆ బుద్ధిసంబంధమును పొందుచున్నాడు- (హే)

కురునష్టన! = (ఓ)కారపుండా!, తతశ్చ సంసిద్ధౌ భూయః యత
 తే = దానివలన సిద్ధివిషయమున మిక్కిలి ప్రయత్నముచేయుచు
 న్నాడు- గః అనశోఽపి = అతడు పరపశుడైనను, తేన పూర్వా
 భ్యాసేనైవ హి యతే = ఆ పూర్వాభ్యాసముచేతనే హరింపబడు
 చున్నాడు.

తతః = ఆ యోగికులమున, తతః = ఆ పూర్వ సంసారము వలన-
 యే గాభ్యాసమువలన (గలిగిన) సంసారము కంటె బలవత్తరమైన ఆ
 ధర్మాదికర్మము చేయబడకుండనేని యే గాభ్యాస సంసారము
 చే నీయోగభ్రష్టుడు హరింపబడుచున్నాడు- బలవత్తరమైన అధ
 ర్మమే చేయబడినయెడను అధర్మముచేతనే యే గపుక సంసారము
 తరస్కరింపబడుచున్నది- ఆయధర్మము దుయించినపైని ఎంతకాల
 మ్రేయున్నను తిరిగియు యోగవిగ్రహము కార్యకరమగును- ఆ
 నిశంకరభాష్యము.

తతః = ఆ జన్మమున, (తః) అట్లైనది, నిద్రాపోయి లేచినట్లు (భూ
 యః) వెండియు సిద్ధివిషయమున విష్ణుములచే నడ్డబడకుండనట్లు
 ప్రియత్నముచేయుచున్నాడు- ఈ యే గమ హత్త్యము (హి) ప్రసిద్ధ
 మేకదా అనిరామానుజభాష్యము.

జిజ్ఞాసురపి యే గస్య శబ్దబ్రహ్మతివర్తతే || ౪౪ ||
 యే గస్య జిజ్ఞాసురపి = యే గమును తెలియఁగోరువాడును, శబ్ద
 బ్రహ్మ అతివర్తతే = శబ్దబ్రహ్మమును అతిక్రమింపుచున్నాడు-
 యే గస్వరూపమును తెలియఁగోరినవాడై యే గమార్థమున (బ్ర)
 వర్తించిన సంన్యాసి, యోగభ్రష్టుడైనను శబ్దబ్రహ్మమును ఆనఁగా
 వేదమునందు చెప్పబడిన కర్మానుష్ఠానమును అతిక్రమింపుచున్నాడు-
 ఇట్టి వాడై ఇట్లునుచుండఁగా ఇతఁ యోగమును దెలిసికొని యోగనిష్ఠు
 డై యోగాభ్యాసమును చేయుచున్నవానిగూర్చి చెప్పవలసినదేము
 న్నది! అనిశంకరభాష్యము.

యే గమున (బ్ర) వర్తింపకపోయినను యే గముం దెలియఁగోరి దాని
 నుండి తప్పినను నన్యకలవాడు వెండియును ఆకోరికన పొంది కర్మ
 యోగము మొదలగు యే గమును ఆదరించి, శబ్దబ్రహ్మమును అతిక్ర

మింపుచున్నాడు- శబ్దబ్రహ్మమనఁగా దేవుఁడు మనుష్యుఁడు భూమి
ఆకాశము స్వర్గము అనియిట్లు శబ్దములచే జెప్పఁబడఁదగినదైనప్రకృ
తి- దానిసత్త్వమించుటయనఁగా ప్రకృతిబంధమువదలినవాఁడై దేవ
మనుష్యాదిశబ్దములచే జెప్పఁదగని జ్ఞానానందైకస్వరూపమైన యా
త్మనుపొందుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నానుయోగము తెలియవలయునని మిక్కిలికోరికగలవాఁడుకూడ
(శబ్దబ్రహ్మ) పరబ్రహ్మమును (అతివర్తతే) పొందుచున్నాఁడనియుర్థా
ము-అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రయత్నా ద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః |

అనేకజన్మసంసిద్ధ స్తో యాతి పరాం గతిమ్ || ౪౫ ||

ప్రియత్నాత్ యతమానః యోగీతు=ప్రియత్నమువలన యత్నము
చేయుచున్న యోగి, సంశుద్ధకిల్బిషః అనేకజన్మసంసిద్ధః=పోయిన
పాపములుకలవాఁడును అనేకజన్మములయందుసిద్ధినిపొందినవాఁడు
నై, తతః పరాం గతిం యాత=అటపైని గొప్ప గతిని పొందు
చున్నాఁడు.

ప్రయత్నమువలన యత్నముచేయుచున్నవాఁడనఁగా మిక్కిలియ
త్నము చేయుచున్నవాఁడు- యోగియనఁగా తెలిసినవాఁడు- అనేక
జన్మములయందుకొంచెముకొంచెము సంసారములను సంపాదిం
చుకొని దానిచేతసిద్ధినిపొందినవాఁడు దానివలన మంచిజ్ఞానముకలిగి
గొప్పగతినిపొందుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

యోగమాహత్మ్యమిచ్ఛి దిగావున ననేకజన్మములయందు సంపాదిం
పఁబడినపుణ్యగుణముదాయములచేత పాపములులేనివాఁడై యత్నము
చేయుచున్నయోగి వలించినను తిరిగియు పరమగతినిపొందును- అనిరా
మానుజభాష్యము.

తెలియఁగోరినవాఁడు, తెలిసీకొనిప్రయత్నముంచేయును- ఇట్లు అ
నేకజన్మములచే సిద్ధినిపొందినవాఁడై అపరోక్షజ్ఞానియై గొప్పగతి
పొందుచున్నాఁడు- అనిమధ్వభాష్యము.

తపస్వి భ్యోఽధికో యోగీ శ్శానిభ్యోపి మతోధికః |

కర్మభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్య ద్యోగీ భవాజ్ఞః || ౪౬ ||

యోగీ తపస్వీభ్యః అధికః=యోగి తపస్సుకలవారలకంటె అధికుఁ
డు- జ్ఞానిభ్యోపి అధికః మతః=జ్ఞానులకంటెనును అధిభుఁడుగా
తలంపఁ బడినాఁడు- యోగీ కర్మిభ్యశ్చ అధికః=యోగి కర్మముకలవా
రలకంటెనును అధికుఁడు- (హే)అజ్ఞానః!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, త
స్మాత్ యోగీ భవ=ఆహేతువువలన యోగివి కమ్ము.

జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రాధ్యయనమందలి పాండిత్యము- కర్మములు ఆ
గ్ని హేమాశ్రాదులు- అనిశంకరభాష్యము.

కేవలతపస్సులచేతను, ఆత్మజ్ఞానముకాక మిగిలినజ్ఞానములచేత
నును, కేవలములయినయశ్వమేధముమొదలగు కర్మములచేతనును, ఏ
యేపురుషార్థము(ఫలము)పాధింపఁబడునో, వానియన్నిటికన్ననధిక
మైనపురుషార్థమును పాధించునది యేగము- అనిరామానుజభా
ష్యము.

జ్ఞానులనఁగా యోగజ్ఞానముకలవారు- తపస్సులు అనఁగా కృ
త్రము మొదలగువానిని ఆచరించువారు- అనిమధ్యభాష్యము. (కృత్ర)
మనఁగా గోమూత్రాదులను భక్షించి యుపవాసముచేయుట)

యేగినామప సర్వేషాం మన్తతే నాన్తరాత్మనా।

శ్రద్ధావాన్ భజతే యే మాం స మే యుక్తతమోమతః॥

సర్వేషాం యేగినామ్=అందఱు యోగులలోపల, యః శ్రద్ధావాన్
మన్తతేన అన్తరాత్మనా మామ్ భజతే=ఎవ్వఁడు శ్రద్ధకలవాడై
నన్నుజేరిన అంతఃకరణముతో నన్ను భజింపుచున్నాడో, సః మే
యుక్తతమః మతః=వాడు నాకు మిక్కిలియుక్తుఁడుగా తోచిన
వాడు.

శివుఁడు ఆదిత్యుఁడు మొదలగువారిని ధ్యానముచేయువారి యం
దటిలోపలను వాసుదేవుఁడనైననాయందు సమాహితమైన అంతః
కరణముతో నన్ను సేవించువాడు మిక్కిలియుక్తుఁడు- అని శం
కరభాష్యము.

వెనుక(౮౮॥౨౯- ౩౦- ౩౧- ౩౨శ్లో)నలుగురు యోగులు చెప్పఁ
బడిరి- వీరందఱును ప్రత్యగాత్మను (జీవుని) చూచువారు- వారికంటెను
పరవిద్య (భగవదుపాసనము)నాచరించువాఁడు గొప్పవాఁడని ఈశ్లో

శముచెప్పుచున్నది- యేగివామ్ అనుదానికి యేగులకంటెననియథాము- సర్వేషామ్ అనుదానికి తపస్సులు మొదలగు వారియందటికంటెనుననియథాము- ఆచగింజలు, వానిలో పరస్పరము హెచ్చుతక్కులున్నను, మేరుపర్వతముంబట్టి క్రొద్దివగుటలోనెట్లు తుల్యములో అట్లు, యేగము తపస్సు మొదలగువానిలో. నన్యోన్యతారతమ్యమున్నను పరవిద్యకంటె తక్కువయగుటలో నన్నియు సమానములె- అంతర్వాగ్మయనఁగా బాహ్యములును (వెలుపలివి) ఆభ్యంతరములును (లోపలివి) అగుప్రవృత్తి విశేషములకు ఆశ్రయమగుచునప్పు- నాయందుమిఁకొలి పీతిగలవాఁడగుటచే నన్నవిడిచి ఆత్మసునిలిపికొనలేడుగాన నన్నజేరినమనస్సుతో, శ్రీధ్వావంతుడైయనఁగా ఒకక్షణ మైనను నన్నుడిదియుండ లేకపోవుటచేత నన్నపొందుటకైనప్రవృత్తియందు త్వరకలవాడై ఎవ్వఁడునన్నఁడపాసింపుచున్నాఁడో, వాఁడు అందటికంటె శ్రేష్ఠుఁడని సర్వజ్ఞుఁడనైననేనె తలఁచుచున్నాను- అని రామానుజభావ్యము.

తపస్సులకంటెను యజ్ఞాదికర్మములకంటెనును న్యాయముగాను విశేషింపుచున్నది- ఆధ్యానములలోఁగూడ అదిశ్రేష్ఠము- ని, లక్ష్మి, బహ్మశివుఁడు, మొదలగువారిధ్యానముకంటె విష్ణువుయొక్కాధ్యానము శ్రేష్ఠము- జ్ఞానములేనిధ్యానముకంటె జ్ఞానముశ్రేష్ఠము- కేవలజ్ఞానముకంటె జ్ఞానముతోఁగూడినధ్యానముశ్రేష్ఠము- దానముకంటె సుదర్శనముశ్రేష్ఠము- దర్శనముకంటెనును భక్తి శ్రేష్ఠము- అని సాధనములేదు- అనిమధ్యభావ్యము.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాఁ

యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే ఆత్మ

సంయమయోగోనామషష్ఠోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదథాపత్రిపాదకంబునుబ్రహ్మవిద్యాపరమ

పాదకంబునుయోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జున

సంవాదంబునగుభగవద్గీతలలో ఆష్టమం

యమయోగపత్రిపాదకంబగు

ఆటవయధ్యాయము

ARSHA PRESS, VIZAGAPATAM, 1889.

గీతాభావ్యత్రయపాఠము.

ఏడవ యధ్యాయము

త్రిభుగవానువాచ.

మ య్యాసక్తమనాః పాథాయోగం యుజ్జన్మదాశ్రయః |

అసంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాన్యసి తచ్చక్షణం
హే) పాథా! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, మయి ఆసక్తమనాః మదా
శ్రియః యోగం యుజ్జా = నాయందు ఆసక్తిగలమనస్సుకలవాడ
గును నేను ఆధారముగాఁగలవాడవునై యోగమును ఆచరింపుచు
న్నవాడనై (త్వమ్ = నీవు,) మామ్ అసంశయమ్ సమగ్రమ్ యథా
జ్ఞాన్యసి = నన్ను సంశయము లేకుండునట్లును సంపూర్ణముగానును
ప్రకారమున తెలిసికొనఁగలవో, తత్ శృణు = దానిని వినుము.

ఎవ్వడైనను ఒక్కపురుషార్థమును (ఫలమును) కోరువాడు నా
రికి పాథనమగు అగ్ని హోమాత్రాదికర్మమునైనను, తపస్సు ఈవి మొ
దలగుదానినైనను ఆధారమును జేసికొనును- ఈయోగి మిగిలినపాథన
ములనువదలి నన్నె ఆశ్రయముగాతలంచును- నాయందె ఆసక్తిగల
వాడగును- సమగ్రమ్ మామ్ = సంపూర్ణుడనైన నన్ను, అనఁగా
దిభూతులు బలము శక్తి విశ్వరూపు. మొదలగువానితోఁగూడిననన్ను
అనుట- అనిశంకరభావ్యము.

ఆసక్తమనస్సు అనఁగా నాస్వరూపము గుణములు నావ్యాపార
ములు నావిభూతి వీనితోవిశ్లేషముగలిగినచో తత్క్షణమే నిలువలేని
స్వభావముకలవాడగుటచే నాయందు దృఢముగా తగులుకొనిన మన
స్సుకలవాడు- యోగమునాచరించువాడనఁగా యోగమునాచరిం
చుటకుప్రవర్తించువాడు- యోగమునకువిషయమైన నన్ను ఎట్లు,
తెలిసికొనునో అనఁగా ఏజ్ఞానముచేతతెలిసికొనునో ఆజ్ఞానమును
వినుము- అనిరామానుజభావ్యము.

ఆసక్తమనస్సు అనఁగా మిక్కిలి స్నేహముతోఁగూడినమనస్సు కల
వాడు- నేను ఆశ్రయముగాఁగలవాడు అనఁగా భగవంతుడై నా
చేత నన్నిటినిజేయింపుచున్నాడు, వాడె నాకు శరణము (రక్షకుఁ
డు), వానియందె నేను ఉన్నాడను అనియున్నవాడు- అని మధ్య

భాష్యము.

జ్ఞానం తేహం సవిజ్ఞాన మిదం వత్సావ్యశేషతః |

యజ్ఞాత్వా నేహ భూయేన్యత్ జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే ||
అహమ్ తే=నేను నీకొఱకు, సవిజ్ఞానమ్ ఇదం జ్ఞానమ్=వి
జ్ఞానముతోఁగూడిన ఈ జ్ఞానమును, అశేషతః వత్సామి=నిశ్చేద
ముగాను చెప్పఁగలను- యత్ జ్ఞాత్వా (స్థితస్య)=దేనిని తెలిసి
కొని (ఉన్నవానికి), ఇహ భూయః అన్యత్ జ్ఞాతవ్యం నావశి
ష్యతే=ఈవిషయమున తిరిగియు మఱియొక్కటి తెలియవలసినది
మిగులదో.

విజ్ఞానమనఁగా స్వానుభవము (తనయనుభవము)- తత్త్వము నె
ఱిగినవాఁడు సర్వజ్ఞుఁడె- అనిశంకరభాష్యము.

విజ్ఞానమనఁగా భగవంతుఁడు మిగిలినచేతనాచేతనములన్నిటికం
టె విలక్షణుఁడు అనెడిజ్ఞానము- అని రామానుజభాష్యము.

ఈ జ్ఞానమనఁగా నన్నుగుఱించినజ్ఞానము- విజ్ఞానమనఁగా వి
శేషజ్ఞానము- అనిమధ్యభాష్యము-

మనుష్యాణాం శహసేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే |

యతతా మపి సిద్ధాన్తాం కశ్చి న్నాన్వేత్తి తత్త్వతః || ౩ ||
మనుష్యాణాం శహసేషు=మనుష్యుల వేలలో, కశ్చిత్ సిద్ధయే
యతత=ఒకానొకఁడు సిద్ధికొఱకు ప్రయత్నముచేయుచున్నాఁడు- య
తతాం సిద్ధానామపి=ప్రయత్నముచేయుచున్న సిద్ధులలోఁగూడ, క
శ్చిత్ మాం తత్త్వతః వేత్తి=ఒకానొకఁడు నన్ను తత్త్వముతో తెలిసి
కొనుచున్నాఁడు-

మోక్షముకొఱకు మోక్షమార్గమునఁబ్రవర్తింపుచున్నవారు సిద్ధిని
పొందినవారెకదా- అనిశంకరభాష్యము.

మనుష్యులనఁగా శాస్త్రమునుఅధికరించుటకు (నేర్చికొనుటకు) తగిన
వారు- సిద్ధులకు ప్రయత్నముచేయువారివేలలో ఒకానొకఁడె నన్ను
తెలిసికొని నావలసిసిద్ధికొఱకు ప్రయత్నముచేయుచున్నాఁడు- నన్ను
దెలిసికొనవారి వేలలోనొకానొకఁడె నన్ను యథాస్థితిగానెఱుంగు
వాఁడు- వివక్షించునట్లుగఁడని తాత్పర్యము- అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్వోకము జ్ఞానమర్లభత్వమును తెలిపి యేయును- అని మ
ధ్వభాష్యము.

భూమి రాపోఽనలోవాయుః ఖం మనో బద్ధిరేవచ |

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరవ్యధా || ౪ ||

భూమిః ఆపః అనలః వాయుః ఖం మనః బుద్ధిః అహంకారశ్చ
ఇతి అష్టధైవ = భూమియును నీళ్లును నిప్పును గాలియును ఆకాశం
యును మనస్సును బుద్ధియును అహంకారమును, అని ఎనిమిదివిధము
లుగానే, మే ప్రకృతిః భిన్నా = నాప్రకృతి విభజింపబడినది.

భూమి మొదలగునయిదింటిచేతను స్థూలభూతములు (మనకు నబ
డెడి) మన్ను మొదలగునవి సుష్ణుబద్ధు- తస్మాత్ప్రేములు (సూక్ష్మ
భూతములు) చెప్పబడును, మనస్సునగా మనస్సునకు గారణమైనయ
హంకారము- బుద్ధి శబ్దముచేత అహంకారమునకు గారణమైన మ
హస్తత్వమును, అహంకారశబ్దముచేత అవిద్యతో గూడినయవ్యక్తము
ను చెప్పబడును- ఈప్రకృతి నాయొక్క ఈశ్వరమాయాశక్తి- అని
శంకర భాష్యము.

ఈవిదితమైన జగత్తుయొక్క ప్రకృతి (మూలము) పంచభూతములు
ను మనస్సు మొదలగు నిందియములును మహదహంకారములునని
యెనిమిదివిధములుగలది- అదినాయది- అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుక పరిచ్ఛేదేయబడినజ్ఞానము చెప్పనారంభింపబడినది- మ
హస్తత్వమునకు అహంకారముననే యంతర్భావము- అని మధ్వ
భాష్యము.

అపరేయ మిత స్త్వన్యం ప్రకృతం విద్ధి మేపరామ్ |

జీవభూతాం మహాబాహూ య యేదం ధార్యతే జగత్ ||

ఇయమ్ అపరా (ప్రకృతిః) = ఇది (భూమి మొదలుగునది) కొద్ది (ప్ర
కృతి) - (హే) మహాబాహూ! - (ఓ) గొప్పభుజములకలవాడా!, ఇ
తః అన్యమ్ జీవభూతాం ప్రకృతిమ్ = ఇంతకంటెను ఇతరమైన
జీవస్వరూపమైన ప్రకృతిని, మే పరాం (ప్రకృతిం) విద్ధి = నాయొ
క్క డేశస్థమైన (ప్రకృతినిగాను) తెలిసికొనుము- యయా ఇ
దంజగత్ ధార్యతే = దేనిచేత ఈజగత్తు ధరింపబడుచున్నదో.

కొద్దిది అనఁగా నికృష్టమైనది- అనఁగా అపరిశుద్ధమైనదియు
సంసారస్వరూపమైనదియు బంధకస్వరూపమైనదియుననుట- నాయొ
కొ యనఁగా నాకు అశ్చయమైనదియనుట- జీవుఁడనఁగా ప్రాణమునిలి
చియుండుటకునిమిగ్నమైనక్షేత్రజ్ఞుఁడు- ఏక్షేత్రజ్ఞుఁడు లోపలజ్ఞో
చ్చియుండుటచేత ఈజాతు నిలిచియున్నదో- అనిశంకరభాష్యము.

మఁయనఁగా భోక్తృత్వమును భుజించువాఁడు అగుటచేప్రధానమైనది-
జగత్తునఁగా అచేతనము- అనిరామానుజభాష్యము.

జీవభూతయనఁగా లక్ష్మీ- అనిమధ్వభాష్యము.

ఏతద్బోధీని భూతాని సర్వాణి త్యుపధాకయః |

అహం కృత్స్నిశ్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా ||౭||

సర్వాణి భూతాని ఏతద్బోధీని = అన్ని భూతములును ఇహి (రెండు
వ్రకృతులును) కారణముగాగువి, ఇతి ఉపధాకయః = అని తలంపుము.
అహం కృత్స్నిశ్య జగతః ప్రభవః = నేను సమస్తమైన జగత్తునకు ఉ
త్పత్తి కారణమైనవాఁడను, తథా ప్రళయః = అట్లే వాతకారణమైన
వాఁడను.

క్షేత్రజ్ఞులనిడి, నాయొకొ రెండువ్రకృతులును, జగత్తునకు కా
రణముగాన, వానివ్వారమననేర్పజ్ఞుఁడనై ఈశ్వరుండనైన నేనే జ
గత్తునకు ఉత్పత్తి కారణమైనవాఁడను- అని శంకరభాష్యము.

భూగములుఅనఁగా బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతములైనవి- నావ్రకృతుల
వలనఁగలిగినవిగాన నవియన్నియునావియె- నేను వానికిశేషియై
నవాఁడను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఉనికికిని తెలియఁబడుటకును కారణమగుటను ప్రభవముమొదల
గునదియగుచున్నాను- అనిమధ్వభాష్యము.

మత్తః పరతరం నాన్య తీర్థశ్చి దస్తి ధనశ్చయః |

మయి సర్వ మిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణాశ్చ ||౮||

(హే) ధనశ్చయః! = (ఓ)యజ్ఞానుడా!, మత్తః పరతరమ్ = నాకం
తె గొప్పదైనది, అన్యత్ తీర్థత్ నాస్తి = ఇతరమైనది ఒకానొక
టియు లేదు- సూత్రే మణిగణాశ్చ = దారమునలదు మణులసమూ
హములువలె, ఇదం సర్వమ్ మయి ప్రోతమ్ = ఇది ఆంతయును నా

యందు గుచ్ఛబడినది.

పరమేశ్వరుడైన నాకంటె నితరమైన కారణములేదు- నేనేకారణము అనియథాము- పోతము అనఁగా పడుగునందు బట్ట (పేళ)వలెనే గుచ్ఛబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

నేను, అన్నిటికిని కారణమైన రెండుప్రకృతులకును కారణమగుట చేతనును, అన్నియచేతనములకును శేషియైనచేతనునికిఁగూడ శేషి (నియామకుఁడు)యగుట చేతనును, గొప్పవాఁడనైనట్లు, జ్ఞానము శక్తి బలము మొదలగుగుణములుకలుగుటనుఁగూడ నేనే గొప్పవాఁడను- జ్ఞానబలాదిగుణములుగలది మఱియేదియు గొప్పదికాదు- ఈ చేతనాచేతనవస్తుస్థముదాయనంతయు కార్యవస్థలోనున్నదియు కారణావస్థలోనున్నదియుఁగూడ నాకుశరీరమై ఆస్మనైనవాయందు దారమునందుమణులవలెఁగుచ్ఛబడినది- అనఁగా నన్ను ఆశ్రయించి యున్నదనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నేనేగొప్పవాఁడను- నాకంటెమిగిలినది ఒక్కటియును గొప్పదికాదు- అనితలంచుటజ్ఞానము- ఇఁకమిదిగ్లోకములచేఁజెప్పఁబడు నదివిజ్ఞానము- అనిమధ్వభాష్యము.

రసోహ మప్ను కాన్తేయ ప్రభాఽస్మి శశిసూర్యయోః |

ప్రణవ సుర్యవేదేషు శబ్దః ఖే పారుషం నృషు ||౮||

పుణ్యోగస్థః పృథివ్యాంచ లేజ శ్చాస్మి విభావసా |

జీవనం సర్వభూతేషు తపశ్చాస్మి తపస్విమ ||౯||

బీజం మాంసరవభు-తానాం విద్ధి పార్థ సనాతనమ్ |

బుద్ధి ర్బుద్ధిమతా మస్మి లేజ స్తేజస్వినా మహమ్ ||౧౦||

బలం బలవతాం చాహం కామరాగవివర్జితమ్ |

ధర్మావిగ్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరత్వథ ||౧౧||

(హే)కాన్తేయ!-(ఓ)కుంతిపుత్రుడా!, అహమ్ అప్పు రసః (అస్మి)=నేను నీళ్లయందు రసము (అగుచున్నాను)- శశిసూర్యయోః ప్రభా అస్మి=చంద్రసూర్యులయందు వెలుగు అగుచున్నాను- సుర్యవేదేషు ప్రణవః (అస్మి)=అన్నివేదములయందును ఓ-కాము (అగుచున్నాను)- ఖే శబ్దః (అస్మి)=అవాశమైనంత శబ్దము (అగుచున్నాను)

న్నాను)- నృమ పారుషమ్ (అస్మి)=మనమ్యులయందు పారుషము (అగుచున్నాను)- పృథివ్యాం పుణ్యః గంధర్వ (అస్మి)=భూమియందు పుణ్యమైన గంధంబును (అగుచున్నాను)- షిఖాదీనా తేజశ్చ అస్మి=అగ్నియందు తేజస్సును అగుచున్నాను- సర్వభూతేషు జీవనమ్ (అస్మి)=అన్నిభూతములయందు బ్రదుకును (అగుచున్నాను)- తపస్వీషు తపశ్చ అస్మి=తపసులయందు తపస్సును అగుచున్నాను, (హే)పార్థ!-(ఓ)కుంతీపుత్ర! డా!, మామ్ సర్వభూతానాం సనాతనం బీజం విద్ధి=నన్ను అన్నిభూతములకును నిత్యమైన విత్తనమునుగాను ఎఱుఁగుము- బుద్ధిమతామ్ బుద్ధిః అస్మి=బుద్ధిమంతుల బుద్ధిని అగుచున్నాను- అహమ్ తేజస్వినామ్ తేజః (అస్మి)=నేను తేజస్సుకలవారియొక్క- తేజస్సును (అగుచున్నాను)- అహం బలవతాం కామరాగవివర్జితం బలంచ (అస్మి)=నేను బలవంతులయొక్క- కామం బునురాగంబునులేని బలంబును (అగుచున్నాను)- (హే)ధరతర్షభ!=(ఓ)ధరతశ్రేష్ఠ! డా!, భూతేషు ధర్మావిరుద్ధః కామః అస్మి=సూతములయందు ధర్మమునకువిరుద్ధముగాని కామమును అగుచున్నాను.

నీటియొక్క-సారమురసము- ఆరసమైననాయందు గీర్ణప్రాతమ్యలైయున్నవి. అంతటనిట్లే- నేనునీటియందు రసమెట్లయితో అట్లేచంద్రసూర్యులయందు వెలుగునగుచున్నాను- పారుషమనగా మృతసము- పుణ్యగంధమనగా మంచివాసన- ఇట్లు రసాదులయందుఁ గూడ పుణ్యమైన గసము అనియిట్లు అన్వయించికొనునది- గంధాదులకు పుణ్యశ్రేణు స్వభావసిద్ధము- అపుణ్యత్వము అవిద్యాధర్మాదులంబట్టి వచ్చినదై సంసారులకు భూతనీశేషములతో సంబంధముకలుగుటకు కారణమగును- అగ్నియందు తేజస్సులనగా దీప్తి (జ్వాల)- బీజమనగా మొలచుటకు కారణమైనది- బుద్ధియనగా అంతఃకరణముయొక్క వివేకశక్తి- తేజస్సునగా ప్రాగ్భ్యము (నేర్పు)- బలమనగా సామర్థ్యము- దీని నేటిజన్మనియెదరు- కామమనగా లభించని విషయములయందలియాశ- రాగమనగా లభించినవిషయములయందలియనురాగము (ప్రీతి)- ఈరెండును లేనిబలమనగా దేహాదిధార

జముమా క)ముకొ అకైన సత్వము(శత్రువ)- తృష్ణారాగములకు కారణమైన సంపాదులబలము నేనుకాననుట- ధర్మమునఁగా శాస్త్రములో విధింపఁబడినది- భూతములనఁగా ప్రాణులు- కామమునఁగా దేహ కారణముమాత్రము ప్రయోజనముగాఁగల ఆశనపానాదివిషయమైనకోరిక- అనిశంకరభాష్యము-

అంతయును పరమపురుషునికి శరీరమగుటను అన్నిశబ్దములచేతనును ఆతఁడెచిప్పఁబడునని తెలియఁజేయఁబడుచున్నది- ఈవిధములైన పదార్థములన్నియు నావలన నెపుట్టినవి- నాకు శేషములు (నియామకములు) అయినవి- నాకు శరీరమగుటచే నాయం దెయున్న వి-కాఁబట్టి అవీ ప్రకాముగాఁగలవాఁడనై నే నెయ్యవాఁడను- అని కామానుషభాష్యము.

నిర్గుణమొదలగునవియును ఆతనివలననే కలుగుచున్నవి- రసము మొదలగునవి వానివానిస్వభావములగుటయును పారములగుటయును ఏర్పడుచువాఁడు (నియామకుఁడు) ఆతఁడెకాని జలారులయొక్క ఏర్పాటువలన రసాదులు రసాదులగుటయు వానివానిపారములగుటయును లేదు- కాఁబట్టి ఇట్లు రసాదులకు కారణమగుటనును రసము మొదలగు పారములను అనుభవించుచువాఁడు (భోక్త) అగుటనును ఆతనికి రసాది శబ్దములు నామములు- ఈ రసాదులయందు భగవంతుని నుపాసించవలయుననియఁ దెలియఁ జేయఁబడుచున్నది- అన్నిబలములయందును అన్నికామములయందును భగవంతుని నుపాసించఁగూడదు- మఱియేచున్నను కామరాగములు లేనిబలమందును ధర్మావిరుద్ధమైనకామమునందునె- ఈశ్వరుఁడు పుణ్యగంధమునకె భోక్త- పుణ్యగంధమునందె ఆతని నుపాసించునని- జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును గూడ శరీరులని చెప్పఁబడుదురు- అని మధ్యభాష్యము.

యేనైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా సత్తమసాశ్చ యే |

మత్త పవేతి తా నిష్ఠి నత్వహం తేషు తే మయి || ౧౩ ||

సాత్త్వికాపద భావాః యే = సాత్త్వికములైన యైన భావములు పవిత్ర (శుభ), రాజసాః యే = రాజసములైనవి పవిత్ర (శుభ), తామసాశ్చ యే = తామసములైనవియును పవిత్ర (శుభ), తాన్ మత్తపవిత్ర

న్నాను)- నృమ పారుపమ్ (అస్మి)=మనమ్యలయందు పారుపమ్ (అగుచున్నాను)- పృథివ్యాం పుణ్యగః ప్థశ్చ (అస్మి)=భూమియందు పుణ్యమైన గంధంబును (అగుచున్నాను)- ఓభాదీసౌ తేజశ్చ అస్మి=అగ్నియందు తేజస్సును అగుచున్నాను- సర్వభూతేషు జీవనమ్ (అస్మి)=అన్నిభూతములయందు బ్రహ్మకను (అగుచున్నాను)- తపస్యేషు తపశ్చ అస్మి=తపసులయందు తపస్సును అగుచున్నాను, (హే)పార్థ!-(ఓ)కుంతీపుత్ర! ఛా!, మామ్ సర్వభూతానాం సనాతనం బీజం విద్ధి=నన్ను అన్నిభూతములకును నిత్యమైన విత్తనమునుగాను ఎఱుంగుము- బుద్ధిమతామ్ బుద్ధిః అస్మి=బుద్ధిమంతుల బుద్ధిని అగుచున్నాను- అహమ్ తేజస్వినామ్ తేజః (అస్మి)=నేను తేజస్సుకలవారియొక్క- తేజస్సును (అగుచున్నాను)- అహం బలవతాం కామరాగవివర్జితం బలంబ (అస్మి)=నేను బలవంతులయొక్క- కామం బుమరాగంబునులేని బలంబును (అగుచున్నాను)- (హే)ధరతర్షభ!=(ఓ)ధరతశ్రేష్ఠ! ఛా!, భూతేషు ధర్మావీరుద్ధః కామః అస్మి=సూతములయందు ధర్మమునకువిరుద్ధముగాని కామమును అగుచున్నాను.

నీటియొక్క- సారమురసము- ఆరసమైననాయందు గీఢహృతములై యున్నవి. అంతటనిట్లే- నేనునీటియందు రసమెట్లుయిడినో అట్లే చంద్రసూర్యులయందు వెలుగునగుచున్నాను- పారుపమనగా మగతనము- పుణ్యగంధవనగా మంచివాసన- ఇట్లు రసాదులయందు గూడ పుణ్యమైనగసము అనియిట్లు అన్వయించికొనునది- గాధాపలకు పుణ్యశ్యము స్వభావసిద్ధము- అపుణ్యత్వము అపిద్యాధర్మాదులంబట్టి వచ్చినదై సంసారులకు భూతవిశేషములతోఁగలబంధముకలుగుటకుకాణమగును- అగ్నియందు తేజస్సులనగా దీప్తి (జ్వాల)- బీజమనగా మొలచుటకుకారణమైనది- బుద్ధియనగా అంతఃకరణముయొక్క వివేకశక్తి- తేజస్సునగా ప్రాగ్భ్యము(నేర్పు)- బలమనగా సామర్థ్యము- దీని నెఱిగిజన్మునొదరు- కామవనగా లభింపని విషయములయందలియాశ- రాగమనగా లభించినవిషయములయందలియనురాగము (ప్రీతి)- ఈరెండునులేనిబలవనగా సేవదిధార

అముమా కముకొ అకైన సత్వము (సత్తువ) - తృష్ణారాగములకు కారణమైన సంపాదులబలము నేనుకాననుట - ధర్మమునఁగా శాస్త్రముల విధింపఁబడినది - భూతములనఁగా ప్రాణులు - కామమునఁగా దేహ కారణముమాత్రము ప్రయోజనముగాఁగల ఆశనపానాదివిషయమైనకోరిక - అనిశంకరభాష్యము.

అంతయును పరమపురుషునికి శరీరమగుటను అన్నిశబ్దములచేతనును ఆతఁడెచిప్పఁబడునని తెలియఁజేయఁబడుచున్నది - ఈవిభక్షణములైన పదార్థములన్నియు నావలనవెపుట్టినవి - నాకుశేషములు (నియామకుములు) అయినవి - నాకుశరీరమగుటచే నాయందెయున్నవి - కాఁబట్టి అవీప్రకాశముగాఁగలవాఁడనై నేనెయివాఁడను - అని కామానువిభాష్యము.

నీర్లు మొదలగునవియును ఆతనివలననే కలుగుచున్నవి - రసము మొదలగునవి వానివానిస్వభావములగుటయును సారములగుటయును ఏర్పడుచువాఁడు (నియామకుఁడు) ఆతఁడెకాని జలారులయొక్క ఏర్పాటువలన రసాదులు రసాదులగుటయు వానివానిసారములగుటయును లేదు - కాఁబట్టి ఇట్లు రసాదులకు కారణమగుటనును రసము మొదలగు సారములను అనుభవించువాఁడు (భోక్త) అగుటనును ఆతనికిరసాది శబ్దములు, నామములు - ఈరసాదులయందు భగవంతుని నుపాసించువలయుననియఁదెలియఁజేయఁబడుచున్నది - అన్నిబలములయందును అన్నికామములయందును భగవంతునినుపాసించఁగూడదు - మఱియేఁడును కామరాగములు లేనిబలమందును ధర్మావిరుద్ధమైన కామమునందునె - ఈశ్వరుఁడు పుణ్యగంధమునకై భోక్త - పుణ్యగంధమునందె ఆతని నుపాసించునని - జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును గూడ శరీరులనిచెప్పఁబడుదురు - అనిమధ్యభాష్యము.

యేచైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా సామసాశ్చ యే |

మత్త పవేతి తా నిర్విధి నత్వహం తేషు తే మయి || ౧౨ ||

సాత్త్వికావస భావాః యే = సాత్త్వికములైన యైన భావములు ఏవి (కలవో), రాజసాః యే = రాజములైనవి ఏవి (కలవో), తాను సాశ్చ యే = తామగములైనవియును ఏవి (కలవో), తాన్ మత్తపవన

[౧౬౮]

గీతాభాష్యత్రయపారము

ఇతి విధిః=వానిని నావలనఁ (గలిగినవియె) అని తెలిసికొనఁము- అహంతు తేషు న(అస్మి)=ఁను వానియందు లేను- తే షు (సన్తి)=అవి నాయందు ఉన్నవి.

సాత్త్వికములనఁగా సుస్త్విగుణమువలననయినవి- రాజసములనఁగా రజోగుణమువలననయినవి- తామసములనఁగా తమోగుణమువలననయినవి- ఇన్దియన్నియునావలనఁగలిగినవైనను . నెను, సుంసారులవలె, వానికి అధీనమైనవాఁడను కాను- అవినాకుఁ అధీనములె- అనిశంకక భాష్యము.

దేహముగానును ఇంద్రియములుగానును భోగ్యములు (అనుభవించవలసినవి)గానును వానికికారణములుగానునుండెడి సాత్త్వికగా జగతామసములయిన భావములన్నియు నావలనఁబుట్టి నవనియు నాకు శరీరపుకుటచేత నాయఁదెయున్నవనియును తెలిసికొనుము- నేనుఎప్పుడును వానికిఅధీనమైన ఉనికికలవాఁడనుకాను.

శరీరము జీవునాధీనమైన స్థితికలదైనను జీవునియొక్క స్థితియందు శరీరపు ఉపకారము (సహాయము) కూడకలదు. నాకువానివలన అట్టి యుపకారములేదు- వట్టిలీలయెనాకు ప్రయోజనము- అని రామానుజభాష్యము.

నేనువానియందులేననుటచే అవీయాధారములుకాకపోవుటచెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము

తిథిగుణమయై ర్భావై తేభి స్సర్వమిదం జగత్ ।

మోహితం నాభిజానాతి మా మేధ్యః పరమవ్యయమ్॥౧౩॥
సర్వమ్ ఇదమ్ జగత్=సమస్తమైన ఈ జగత్తు, గుణమయైః తిథిభిః భావైః మోహితమ్=సత్త్వరజస్తమోగుణమయములైన మూడుభావములచేత మోహమునుజెందింపఁబడినదై, ఏధ్యః పరమ్ అవ్యయం మామ్ నాభిజాతి=వీదికంటె గొప్పవాఁడనును నాశములేనివాఁడనునగు నన్ను ఎఱుంగకున్నది.

భావములనఁగా రాగము ద్వేషము మోహము మొదలగునవి- మోహమనఁగా అవివేకము - వీదికంటెననఁగా తగుగుణములకంటె, పరుఁడులనఁగా అలిరిక్తుఁడును, విలక్షుణఁడును- అన్యాయమ్ అ

నుటచే భావవికారములాటును తేనివాఁడనుట- అనిశంకరభాష్యము.
(అ॥ ౨౦శ్లో॥ ౩౦౫॥)

ఈపాద్విక రాజన తామస గుణమయములగు భావములకంటె
గొప్పవాఁడనును అవ్యయుఁడనును అనఁగా ఎల్లప్పుడునొక్క-విధము
గానుండుచు- ఁడనునగు నన్ను తుణముననశించిపోయెడివిధి, పూర్వక
ర్థానుసారముగా దేహములుగానును ఇంద్రియములుగానును భో
గ్యములుగానునుండెడి గుణమయపదార్థములచేత మోహితమై
దేవతర్యజ్ఞనువ్యస్థాపరరూపముగానున్న యీజగత్తు ఎటుంగడు- అ
నిరామానుజభాష్యము-

గుణమయములనఁగా గుణాత్మకములనుట- భావములనఁగా పదా
ర్థములు- వీనికింటెపరుఁడు- ఈతనబడుచుండుభావములన్నియు
గుణమయములే- జ్ఞానులుకాకమిగిలినఈజగత్తంతయు, గుణమయమ
గు శరీరాదికమునుజూచి ఈశ్వరశరీరంబునట్టిదియె యనుకొనుటచే
మాయా మోహితమైనదియని యర్థము- అని మధ్వభాష్యము.

దైవీ హృదే గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ।

మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరన్తి తే ॥

దైవీ గుణమయీ మమ ఏషా మాయా = దేవశంఖంధియు గుణమ
యమైనదియునగు నాయొక్క ఈ మాయ, దురత్యయా = అతిశయింప
మింపశక్యముకానిది- యే మామేవ ప్రపద్యంతే = ఎవ్వరు నన్నే
ఆశ్రయింపుచున్నారో, తే ఏతాం మాయాం తరన్తి = వారు ఈ
మాయను దాటుచున్నారు-

దైవయనఁగా ఈశ్వరుఁడనును విష్ణువుననగు నాకు స్వభావమై
నది- ఎవ్వరు అన్ని పర్శములనుపడిచి, మాయకులవాఁడనును వారికిఅ
త్మనునైన నన్నె శర్వవిధములను ఆశ్రయింపుచున్నారో, వారుఅ
న్నిభూతములదిశ్చములను మోహింపజేసెడి ఈమాయను అతిక్రమిం
పుచున్నారు- అనిశంకరభాష్యము.

దైవియనఁగా క్రీడించుటకు ప్రవర్తించిననాచేతన్నింపఁబడిన
ది- గుణమయినఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణమయమైనది- విచిత్ర
కార్యములను జేయునదియగుటచే మాయయని దెప్పఁబడుచున్నది

మాయాయనునదిప్రకృతి- ఇదిభగవత్స్వరూపము తెలియకుండనట్లు పడును- కాఁబట్టి మాయామోహిత మెవఁగతు భగవంతుని యానందస్వరూపమును తెలిసికొనకున్నది- నన్నె ఎవ్వరు శరణమునుగాఁబొందుచున్నారో, వారు యీమాయను విడిచి నన్నుఁజూపింపుచున్నారు- అనిరామానుజభాష్యము. [ఈ శరణాగతియెప్రవృత్తియనఁబడును- దీనివిస్తరమువరమిట్లేకమునఁ(౧౮౭||౬౬తో||)జూడనగును]

ఇది మోహిక (మోహింపఁజేసెడిది)యగు మాయ- అదియును శృష్ట్యాదికీర్తిడ మొదలుగునవికల దేవునిదిగాన శక్తివలనదాటశక్యముకానిది- మిగిలినదానినంతయువిడిచి నన్నె ఎవ్వరు ఆశ్రయింపుచున్నారో, గురువు మొదలగువారికిచేయు వందనములఁగూడ నాయందె సమర్పింపుచున్నారో, భగవంతుఁడెవారియందున్న వాఁడై గురువుమొదలగువారుఅగుచున్నాఁడుఅని తెలిసికొనుచున్నారో, వారితే, దాటఁదగినది- అనిమధ్వభాష్యము.

న మాండువట్కరినో మూఢాః ప్రపద్యంతే నరాధమాః |

మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావ మాశ్రితాః ||

దుష్కర్మతినః మూఢాః=పాపములఁజేయువారును అజ్ఞానులును, మాయయా అపహృతజ్ఞానాః=మాయచేత నపహరింపఁబడినజ్ఞానముకలవారును, ఆసురం భావమ్ ఆశ్రితాః=అసురసంబంధియగు స్వభావమును ఆశ్రయించినవారునగు, నరాధమాః=మనుష్యాధములు, మాం నప్రపద్యంతే=నన్ను ఆశ్రయింపరు

ఆసురభావమనఁగా హింసింపుట ఆసత్యమువలుకుటమొదలగునది- అనిశంకరభాష్యము.

నన్నుఆశ్రయింపని దుష్కర్మతులు నాలుగువిధములవారు-౧. మూఢులు అనఁగా విపరీతజ్ఞానముకలవారు - తమయోగ్యమును మిగిలినవన్నియును గూడతమకే శేషములనుకొనువారు-౨.నరాధములు - అనఁగా నాస్వరూపము తెలిసిననునాయందలిఆభిముఖ్యమునకుతగనివారు-౩. మాయచేతనపహరింపఁబడినజ్ఞానముకలవారు-అనఁగా నాజ్ఞానముకలిగియుదానినిచెడుముకులచేతపోగొట్టుకొనినవారు-౪. అసురభావమును ఆశ్రయించినవారు - అనఁగా నన్ను లేస్సగాఁదెలిసికొని నాయందు

దేవుడును వహించువారు- వీరిలో ఉన్న రోస్త్రులు పాపిష్టులు- అని రామానుజభావ్యము.

దుష్కర్మములగుటను మూఢులైనవారు- కావుననే నరాధములు- ఆ పహరింపబడిన అనఁ గాఁగిరిగరింపబడిన జ్ఞానముకలవారగుట కూడ మూఢులగుటకు హేతువు- కావుననే ఆసుగభావమును పొందిన వారు- ఆసుగభావము ప్రవృత్తింపనివృత్తింప (101) (2 స్తోత్రం) అను శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడఁగలదు- ఆసురులనఁ గా (అసు)పా)ణములయందు (ర=రత) ఆసక్తి కలవారు- అని మధ్వభావ్యము.

చతుర్విధ భజనై మాం జవా స్సుకృతినోఽర్జున |

ఆరో జిజ్ఞాసు రథార్థాథీ జ్ఞానీ చ భరతృభ || 102 ||
(హ) అర్జున! = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, ఆర్జు: జిజ్ఞాసు: అథార్థాథీ జ్ఞానీ చ (ఇతి) = ఆర్జుఁడును జిజ్ఞాసువును అథార్థాయను జ్ఞానియును (అనెడి), చతుర్విధా: సుకృతిన: జవా: = నాలుగువిధములవాసును పుణ్యవంతులునగు జనులు, మాం భజనై = నన్ను భజింపుచున్నారు.

ఆర్జుఁడనఁగా దొంగలు, పెద్దపులులు, రోగములు, మొదలగువాని చేఁపగరింపబడినవాఁడు- జిజ్ఞాసువనఁగా భగవంతుని తత్త్వమును తెలియఁగోరువాఁడు- అథార్థాయనఁగా భగవంతుని గోరువాఁడు- జ్ఞానియనఁగా నిష్ఠువు యొక్క తత్త్వము నెఱింగినవాఁడు- అని శంకరాభావ్యము.

పుణ్యకర్మముకలవారు నన్ను శరణముగాఁబొందినన్ను భజింతురు- వారు పుణ్యతారతమ్యము చే నాల్గువిధములవారు- అందు ఉత్తరోస్త్రులు అధికులు- అర్జుఁడనఁగా విశ్వర్యముపోయి స్థితిలేనివాఁడై తిరిగియు నైశ్వర్యమునుకోరువాఁడు- అథార్థాయనఁగా విశ్వర్యమును పొందకుండుటచే నైశ్వర్యమునుకోరువాఁడు- జిజ్ఞాసువు అనఁగా శక్తిని సంబంధము లేని యాత్మస్వరూపమును (తేవల్యమును) పొందఁగోరువాఁడు- జ్ఞానియనఁగా ఆత్మస్వరూపము భగవంతునికి శేషభూతమని యెఱింగినవాఁడై భగవంతుని పొందఁగోరువాఁడు- అని రామానుజభావ్యము.

తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త పకభక్తి ర్విశిష్యతే |

ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యథామహం సచ మమప్రియః ||

తేషాం-వారలలో; నిత్యయుక్తః పకభక్తిః జ్ఞానీ విశిష్యతే=ఎల్లప్పుడు యోగముకలవాఁడును ఒక్కనియందెభక్తికలవాఁడునగు జ్ఞానీ విశేషించుచున్నాఁడు- అహం జ్ఞానినః అత్యథామహం ప్రియోహి-నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి ఇష్టుఁడనుగదా- సచ మమ ప్రియః-వాఁడును నాకు ఇష్టుఁడు.

వాసుదేవుఁడనైన నేనుజ్ఞానికి అత్యనుగాన ప్రియుఁడను- జ్ఞానియునునాకు అత్యనుగాన ప్రియుఁడు- అస్మిప్రియుఁడగుటలోకమునఁబ్రసిద్ధమేకవా- అనిశంకరభాష్యము.

నేనొక్కఁడని పాప్ర్యుఁడు (పొందఁదగినవాఁడు) గాఁగలవానికి నాతోడ యోగము (సంబంధము) నిత్యము- మిగిలినవారికి వారివారి కోరికలు లభించువఱకు నే నాతోఁగంబంధము- జ్ఞానికి నాయొక్కని యందెభక్తి- మిగిలినవారికి తమతేఁగోరఁబడినదానియందును దానికి సాధనమగుటచే నాయంచునుభక్తి- అత్యథామహం గా చెప్పనలవిగా నంతయనియథామహం అనిరామానుజభాష్యము.

ఉదారా సుర్వపత్రేతే జ్ఞానీ త్వత్స్త్వేవ మే మతమ్ |

అస్థిత సుహి యక్తాత్స్యా మామే వాసత్తమాం గతిమ్ ||
పతే సర్వే ఉదారాపవ=వీరు అందఱును ఉదారత- జ్ఞానీతు అత్స్యే=జ్ఞానియో అత్యయ, (ఇతి) మే మతమ్=(అని) నా మతము- యక్తాత్స్యా సః=యోగముగలయాత్మకలవాఁడైన ఆతఁడు, మామేవ అనుత్తమాం గతిమ్ అస్థితోహి=నన్నె ఇంతకంటె నుత్తమములేని గతినిగాను పొందినవాఁడుగదా.

ఉదారంనఁగా ఉత్కృష్టులు- అందఱును అనఁగా ముగ్గురును నాకు ప్రియులే- వాసుదేవుఁడనైననాకు నాభక్తుఁడైనవాఁడు అనిష్టుఁడుగాఁడుగదా- జ్ఞానియు మిక్కిలియిష్టుఁడు- అత్యయ అనఁగా వాకంటెవేఱుగాఁడు- యక్తాత్స్యయనఁగా అభగవతుఁడైన వాసుదేవుఁడు నేనితని సమాధానమునుపొందిన చిత్తముకలవాఁడు- అస్థితుఁడనఁగా ధర్మహృదయైన నన్ను పొందుటకు ప్రవర్తించిన

వాడు - అనిశంకరభాష్యము.

ఉదాహరణగా దాతలు- ఎవ్వారలునావలన నొకరిదానినిగ్రహింతురో వారునాకు సర్వస్వమును ఇచ్చినవారు- జ్ఞానినాకు ఆత్మయే అనగా నేను జ్ఞానికి అధీనమైన ఉనికికలవాడనుగాఁదలంచెదను- ఈజ్ఞాని నన్ను విడిచి తాను ఉండలేక నన్నె పోష్యనిగాఁబొందెనుగాన నేనును ఆతనివిడిచి నిలువలేను- కాబట్టి ఆతఁడు నాకు ఆత్మగఁబా- అనిరామానుజభాష్యము.

బహుశాం జన్మనా మస్తే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే।

వాసుదేవ సుగ్ర్యమితి స మహాత్మా సుమర్శభః॥౧౯॥

బహుశాం జన్మవామ్ అస్తే జ్ఞానవా-పెక్కు జన్మముల అందున జ్ఞానముకలవాడై, సర్వం వాసుదేవః ఇతి=అంతయును వాసుదేవుడై అని, మాం ప్రపద్యతే=నన్ను పొందుచున్నాఁడు-సః మహాత్మా సుమర్శభః=ఆ మహాత్మ మిక్కరిదుర్లభుఁడు.

జ్ఞానమకొలకైన సంసారమును సంపాదించుటకలయ నేకజన్మములసమాప్తియందు పరిపాకజ్ఞానమునుపొందినవాడై అంతయును వాసుదేవుడై అని, ప్రత్యగాత్మయై వాసుదేవుడనైన నన్ను తెలిసికొనుచున్నాఁడు- వాడెఁమహాత్మ-వానితోసముడైనను అధికుడైననులేఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

తెగిలేది పుణ్యజన్మములుగడదినపైసి, నేను వాసుదేవునికిశేషభూతుఁడను, నాస్వరూపంబును నాయునికియు వాప్రవృత్తియువానియధీనంబులు, వాడు తెగిలేనికల్యాణగుణములచేనుత్రుమ్మఁడు, అనుజ్ఞానముకలవాడై వాసుదేవుడైనాకు అంతయును అనగా పోష్యంబును పోషకంబును, ఇదిగాక నేను కోరవలసినదంతయును వాసుదేవుడై, అని నన్ను ఉపాసింపుచున్నాఁడు(భజింపుచున్నాఁడు) వాడుమహాత్మయనగా గొప్పచునస్సుగువాడు- అని రామానుజభాష్యము.

అనేకజన్మములందుదిసి జ్ఞానవంశుండగును- అని మధ్యభాష్యము.

కామై తైతైహ్యగణజ్ఞానాః ప్రపద్యంతే న్యదేవతాః।

తంతం నియమ మాఘాయ పశ్యత్యాగయతా స్వయాః॥

[౧౮౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము

స్వయా ప్రకృత్యా నియతాః=తనదేని ప్రకృతిచేత నియమింపఁబడినవారను, తైత్తిరీ కామైః హృతజ్ఞానాః=ఆయా కోరికలచేత అపహరింపఁబడినజ్ఞానములవారునై, తంతం నియమమ్ అస్థాయ=ఆయా నియమమును ఆవలంబించి, అన్యదేవతాః ప్రప్రద్యంతే=ఇతరదేవతలను ఆశ్రయింపుచున్నారు. (నియమములనఁగా ఏయేదేవత ప్రీతికలుగుటకు ఏయేనియమములు ఆవశ్యకములాయ.వి.)

కామములనఁగా సంతానము పశువులు స్వర్గముమొదలగువాని కోరికలు- ఆత్మయైన వాసుదేవునికిఁ బెనితరమైనదేవతలను- ప్రకృతియనఁగా స్వభావము, అనఁగా జ్ఞాంతరమున సంపాదించఁబడిన సంసారవిశేషము- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా పాపవాసన- అదిగుణవ్యభావముల (2అ|| ౧౩శ్లో||)యందలిది- దానితో నియతులనఁగా నిత్యముగాఁగూడి యున్నవారు. జ్ఞానమనఁగా నా (భగవంతుని)స్వరూపమును తెలిసికొనుట- ఇతరదేవతలనఁగా వట్టి యిందాదిదేవతలను- ప్రప్రద్యంతే=ఆదేవతలనాశ్రయించి పూజింపుచున్నారు- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా స్వభావము- అనిశుభ్యభాష్యము.

యోయో యాయాం తనుంభక్త శ్రీధ్యాయార్చిత మిచ్ఛతి తస్యత ప్యాచలాం శ్రీధాం తామేవ విదధావ్యహమ్||౨౧ యేయః యాగయామ్ తనుం భక్త(స్సౌ) శ్రీధ్యాయార్చితమ్ ఇచ్ఛతి-ఎవ్వఁడెవ్వఁడు ఏయే శరీరమును భక్తికలవాఁడగుచు శ్రీధతో పూజింపఁ గోరుచున్నాఁడో, అహమ్=నేను, తస్యతస్య తాం శ్రీధామేవ=వానివానియొక్క ఆ శ్రీధనై, అచలాం విదధామి=నిశ్చలమైనదానిగా చేయుచున్నాను.

తనుమ్=దేవతాశరీరమును- అచలామ్=స్థిరమైనదానిగా- అని శంకరభాష్యము.

తనుమ్=నాకుశరీరమైనదేవతను- నాశరీరమనియెఱుంగఁబోయినను పూజింపఁగోరుచున్నాఁడో- అచలామ్=నిర్విఘ్నమైనదానిగా- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మాదిస్వరూపమైనశరీరమును- అనిశుభ్యభాష్యము.

సతయా శ్రద్ధయా యత్త స్తస్యారాధనమీహతే ।

లభతేచ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ॥

సః తయా శ్రద్ధయా యత్తి = వాడు ఆ శ్రద్ధతో కూడినవాడై, తస్య ఆరాధనమ్ ఈహతే = దానియొక్క ఆరాధనమును చేయుచున్నాడు. తతః = దానివలన నె, మయైవ విహితాన్ హితాన్ కామాంశ్చ లభతే = నాచేతనె కలుగజేయబడినవియును హితములైనవియునగు కామములనును పొందుచున్నాడు.

తస్యః = ఆ దేవతావిగ్రహముయొక్క - (తస్యః = రాధనమ్ అని పదచ్ఛేదము. రాధనమనఁగా ఆరాధనము. అనిమధుసూదనటీక) దానివలననఁగా ఆ దేవతావిగ్రహమువలననగుట. హి, తాన్ అనిరెండు పదములు. తాన్ కామాన్ లభతేహి = ఆ కోరికలను పొందుచున్నాడు గదా. హితాన్ అని పదచ్ఛేదము చేసినయెడను హితముల (మేలకలుగజేయువాని) కలెదోచెడి అని యర్థము. అని శంకకథాప్యము.

హితాన్ = తనచే గోరబడిన. అనిరామానుజభాష్యము.

అన్తవత్తు ఫలం తేషాం త ద్భవ త్యల్పమేధసామ్ ।

దేవాన్ దేవయజో యాన్తి మధ్యక్తా యాన్తి మామపి ।
అల్పమేధసాం తేషామ్ తత్ ఫలంతు = స్వల్పబుద్ధిగల వారలయొక్క ఆ ఫలము, అన్తవత్ భవతి = నశించునది అగుచున్నది. దేవయజః దేవాన్ యాన్తి = దేవతలఁగూర్చి యాగముల జేయువారు దేవతలను పొందుచున్నారు. మధ్యక్తా అపి మామ్ యాన్తి = నాభక్తులును నన్ను పొందుచున్నారు.

కోరికకల నాభక్తులు మొదటను నాయుగ్రహమువలన కావలసినకోరికలను పొందుదురు, అట్లై పని నన్నుగూర్చిన యుపాసన ముచురుటవలననన్ను గూడఁజెందుదురు, అని అపి శబ్దము తెలియజేయుచున్నది. అనిమధుసూదనటీక.

ఇంద్రాదులుకొంతకాలమెయుండువారును పరిమితమైనభోగముకలవారునగుటచే, వారలఁగూర్చి యాగము చేసినవారు వారలతోఁగూడ భోగముల ననుభవించి వారలతోఁగూడ నెచారుదురు. నాభక్తులైనవారు ఆకర్మములు నాకు ఆరాధనదూపములనియెఱింగి స్వల్పఫలమును

చిదివి నాప్రీతికొఱకె కష్టములనాచరింపుచున్నవారై నన్ను జేం
దుచున్నారు- మతీమణులరు- అనిరామానుజభాష్యము

ఆత్మకం వ్యక్తి మాపన్నం మన్యస్తే మా మబుద్ధయః |

పరం భావ మజ్ఞానన్తో మమావ్యయ మనస్తమమ్ || ౨౮ ||

అబుద్ధయః=అజ్ఞానులు, మమ అవ్యయమ్ అనుస్తమమ్ పరం భా
వమ్ అజ్ఞానన్తః=నాయొక్క వికారమాలేనిదియును ఇంతకుం
టెనుత్తమమైనదిలేనిదియనగు ఉత్కృష్టమైన స్వభావమును ఎ
టుగఱచున్నవారై, మామ్ అవ్యక్తిమ్ వ్యక్తిమ్ అపన్నమ్ వన్య
స్తే=నన్ను గృహపడనివాడనైయుండి గృహపడుటను పొందినవా
నిగా తలంపుచున్నారు.

ఎల్లప్పుడును ప్రసిద్ధుడనై ఈశ్వరుడనైన నన్ను- పరమ్ భా
వమ్=పరమాత్మస్వరూపమును- అనిశంకరభాష్యము (అవ్యక్తుడ
నైయుండి అనఁగా ఈ దేహమునుధరించుటకు మందుకార్యములు
చేయుటకుతగనిస్థితిలోనుండి, ఇప్పుడు వసుదేవునియింటను భౌతిక
దేహమును ధరించుటచే వ్యక్తిని అనఁగా కార్యములుచేయఁదగి
నస్థితిని పొందినవానిగా- అనిమధుసూదనటీకలోఁగివరింపఁబడినది)

సర్వేశ్వరుడనైన నేను నాస్వభావములను వదిలకయె ఎను
దేవునియింట నవతరించితిని యెటుగక ప్రాకృతులైన రాజపు
తులవలె పుట్టకముందు అభివ్యక్తిలేకయుండి కష్టవశమువలన
జన్మమునుపొంది వ్యక్తినిపొందినవానిగా, బుద్ధిలేనివారు, తలంపు
చున్నారు- ఇందువలననే నన్ను ఆశ్రయింపరు- నన్ను కష్టములచేవా
రాధింపరు- అనిరామానుజభాష్యము.

అవ్యక్తుడను అనఁగా కార్యము దేహము మొదలగునవిలేని
వాడనగు నన్ను కార్యదేహములనుపొందినవానిగా అజ్ఞాను త
లంపుచున్నారు- ఆనందదేహముకలవానిని గౌణదేహముకలవానిగా
దలంపుచున్నారు- భావమును అనఁగా యాభాష్యమును- అని వధ్వ
భాష్యము

నాహం ప్రకాశ స్సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః |

మూఢోఽయం నాభిజ్ఞానాతి లోకో మా మజ మవ్యయమ్

యేగమాయాగమావృతః అహమ్=యేగమాయ చేనావరింపఁబడిన నేను, సర్వస్య(లోకస్య)ప్రకాశః న=సమస్తమైన(జనమునకును)ప్రసిద్ధుఁడను కాను- మూఢః ఆయం లోకః=మోహమునుజెందిన ఈ లోకము, మామ్ అజమ్ అవ్యయమ్ వాభిశావతి=నన్ను పుట్టుకలే శివానిగానును నాశములేనివానిగానును ఎఱుఁగకున్నది.

నాభక్తులైన కొందఱికి నేను తెలియఁబడుదును అనియభిప్రాయము- యేగమనఁగా సర్వరజస్తమోగుణములకూడిక- అదియె నూయ- అనిశంకరభాష్యము. (యేగమనఁగా భగవత్సంకల్పము- తానికి అధీనయైనమాయ యేగమాయ-అనిమధుసూదనటీక)

త్రైతజ్ఞులకు(జీవులకు)కలిగెడియనువ్యత్యము మొదలగుఆకారముల యేగమనెడిమాయచేత. సర్వేశ్వరుఁడైనను అందఱును ఆశ్రయించుటకుగాను మనుష్యాకారమును పొందినవానిగా నెఱుఁగరు- అని రామానుజభాష్యము.

అట్లుతెలిసికొనకపోవుటయును నాయిచ్చచేతనే- యేగముచేతనును ఆరఁగాసామర్థ్యోపాయముచేతనును, మాయచేతనును- అని మధ్వభాష్యము.

వేదాహం సమతీతాని వక్తమానానిచాఙ్గాన్ |

భవిష్యాణిచ భూతాని మాంతు వేద స కశ్చనః || ౨౬ ||

(హే)అఙ్గాన!=(ఓ)ఽఙ్గానుఁడా!, సమతీతాని వక్తమానాని భవిష్యాణిచ భూతాని=గతించినయు ఉన్నవియు కాగలవియునగు భూతములను, అహమ్ వేద=నేను ఎఱుఁగుదును- మాంతు=నన్నో, కశ్చన నవేద=ఒక్కఁడును ఎఱుఁగఁడు.

నాభక్తుఁడతప్ప మిగిలినవాఁడెవ్వఁడును నన్నెఱుఁగఁడు- నా తత్త్వము తెలియకపోవుటనె నన్ను భజింపఁడు- అని శంకరభాష్యము.

అందఱురా శ్రయించుటకై నేనవతరించితినియెవ్వఁడు నెఱుఁగఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

మాయ నన్ను బంధింపఁజాలదు- ఎంతసమర్థుఁడైనను తనసామర్థ్యముచేత నన్నెఱుఁగలేదు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇచ్చాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన భారత |

సర్వభూతాని గంమోహం సర్వే యాన్తి పరంతప || ౨౭ ||
(హే)పరంతప!=(ఓ)శతుపులనుతపింపఁజేయువాడా!, (హే)భారత!=(ఓ)భగవంశమువాడా!, సర్వే=సర్వకాలమందు, ఇచ్చాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన=కోరిక ద్వేషము ఆనుపినివలనఁబుట్టిన ద్వంద్వమోహముచేత, సర్వభూతాని గంమోహం యాన్తి=అన్నిభూతములును మోహమును చెందుచున్నవి.

ద్వంద్వమునిమిత్తముగాఁగలమోహము ద్వంద్వమోహము- ద్వంద్వమనఁగా ఇచ్చాద్వేషములు- సుఖమునందును సుఖమునకు హేతువయినదానియందును ఇచ్చ(కోరిక)యును, దుఃఖమునందును దుఃఖమునకు హేతువయినదానియందును ద్వేషంబునకులిగి, ఇట్లు ఇచ్చాద్వేషములు నిలువఁచారినతోడనె, అపి, అన్నిభూతములయొక్కయుతెలిపిని తమయశీనముచేసికొని పరమార్థజ్ఞానము(ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము)పుట్టుటకు ప్రతిబంధకమైన మోహమును(అజ్ఞానమును)కలుగఁజేయును- ఇచ్చాద్వేషములకు పరవశమైన చిత్తముగలవానికి వెలుపలఁగూడ యథార్థజ్ఞానము పుట్టదుగదా- ఇట్లుండగా ఆనేకప్రతిబంధకములకుల ప్రత్యేకజ్ఞానము పుట్టదనికూడ చెప్పవలయునా- అనిశంకరభాష్యము.

ద్వంద్వమనుపేరుగలమోహము ద్వంద్వమోహము- అందఱకునుజన్మకాలమందే పూర్వపూర్వజన్మవాగువానుసారముగా సుఖదుఃఖాదులయందు ఇచ్చాద్వేషములు కలుగుటచే ద్వంద్వమోహముకలుగుచున్నది- కావుననేవృండును నాతోకలియుటయె సుఖముగానును నాతోనెకబాయుటయెదుఃఖముగానును కలందుటయెస్వభావముగాఁగలవాడుకాదు- జ్ఞానిమాత్రము అట్టివాడు- పుట్టుకతోడనె యట్టిస్వభావము కలిగియుండుట గంభవీంపదు- అనిరామానుజభాష్యము.

ద్వంద్వమోహమనఁగా సుఖదుఃఖాదివిషయమోహము- ఇచ్చాద్వేషములుపెరిగినచో నేదియును తెలియశక్యముకాదు- ఇదియొకరతారణము- సర్వే=సర్వకాలమునందు- శరీరము కలిగినంగదా

ఇచ్చామలుకలుగుట- శరీరములేనియప్పుడు అర్హతమును తగ్గిమెయిండును- అనిమధ్యభాష్యము.

యేహం ద్వంద్వగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్

తే ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తాః భజన్తే మాం దృఢవ్రతాః॥

పుణ్యకర్మణాం యేహం జనానాం పాపమ్ అన్తగతమ్ = పుణ్యకర్మముగల ఏ జనుల పాపము అంతమునుపొందినదో (నశించినదో), తే తు ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తాః దృఢవ్రతాః మామ్ భజన్తే = వారోయ న్నను ద్వంద్వమోహముచేతవిడువబడినవారై దృఢమైనవ్రతముకలవారై నన్ను భజింతురు-

అంతగతమనగా క్షయించినది- శస్త్రశుద్ధికి కారణమైనపుణ్యకర్మమెవ్వరికిగలదో వారుపుణ్యకర్మములు- అట్టివారు నన్ను ఆర్చి ను గాభజింపుచున్నారు- శర్వమునుపరిత్యజించి (నన్యసింది), ఇదియెదగ మాధాతత్త్వము, మతియొక్కవిధముకాదు, అనియిట్లు నిశ్చితమైన జ్ఞానముకలవారు దృఢవ్రతులనబడుచున్నారు- అని శతకథా వ్యము-

పాపమనగా గుణమయద్వంద్వములయందలి రాగద్వేషములకారణమై, నామెడను ఆభినుభ్యముకలుగుటకువిరోధమైనది- అది అనే కజన్మములయందు సంపాదించబడిన గొప్పపుణ్యులచేత వెవ్వరికి క్షయించినదో, వారు, నన్ను ప్రపత్తిచేయుటచేగుణమయ మోహపినిర్ముక్తులై జరామరణముల విడుదలకొఱకును (౧) గొప్పమోక్షి ర్యముకొఱకును (౨) నన్ను జేందుటకును (౩) దృఢమైన సంకల్పముకల వారై నన్ని భజింపుచున్నారు- అని రామానుజభాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకమున జెప్పబడినవారికంటె విపరీతులైనవారుమగురు, అని ఈశ్లోకములేయి జేయుచున్నది- అని మధ్యభాష్యము.

జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్య యత్నియే॥

తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్వా సుధ్యాగ్గం శక్త్యా చాఖిలమ్॥
జరామరణమోక్షాయ మామ్ ఆశ్రిత్య యే యత్ని = ముగియింనుచావునువిడుచుటకై నన్ను ఆశ్రియించి ఎవ్వరు ప్రయత్నముచేయుదురో, తే = వారు, తత్ బ్రహ్మ = ఆ బ్రహ్మమునును-

స్మిమ్ అధ్యాత్మమ్ = కమత్తమైన అస్మత్త్వమునును, అఖలం కర్మవ-సమస్తమైన కర్మమునును, విదః = ఎటుఁగదురు.

నన్నంత్రీయించి నాయందె ఏకాగ్రతగల చిత్తవ కలవారై- అధ్యాత్మమనఁగా ప్రత్యగాస్మ్యోవయమైనవస్తువు- అనిశఁకరభావ్యము. (ప్రీయత్నముచేయుటయనఁగా వేదవిహితములయిన కర్మములను నాకుసమర్పించి ఫలమునుగోరక యాచరించుట- సగుణుడైన నన్న శరణమునుగాఁబొందిన ఇట్టివారు, తత్పదార్థమైనది గుణబ్రహ్మమును, త్వంపదార్థమైనజీవాత్మనును తెలిసికొందురు- ఈజ్ఞానమునకు సాధ్యమైన గురువునాశ్రీయించుట, అతనివలనవీనుట, దా నిమననముచేయుట, మొదలగుకర్మమునుగూడతెలిసికొనుదురు- ఆ ముఖసూత్రమునచీక.)

జరామరణమోక్షమనఁగా ప్రకృతిసంబంధములేని యాస్మద్వరూపమును సూచుట- అనిరామానుజభాష్యము

ఏకాంతభక్తికలవారు ఫలముకొఱకు భగవంతునాశ్రీయించఁగూడదుగాన జరామరణమోక్షముకొఱకునట, మిగిలిపోరికలు శ్రమంజవలయునని తెలియఁజేయునుగాని మోక్షమునుగోరవలయుననివిధింపదు- అనిమధ్యభాష్యము.

సాధిభూతాధిదైవంమాం సాధియ్యంత యే విదః||

ప్రయాణకాశేపివ మాం తే ఏమ ర్యుక్తచేతనః||౩౦||
యే మామ్ = ఎవ్వరు నన్న, సాధిభూతాధిదైవం సాధియ్యంత విదః = అధిభూతముతోడనునాధిదైవముతోడనునుగూడినవానిగానును అధియ్యముతోఁగూడినవానిగానును తెలిసికొనుచున్నారో, తే-వారు, ప్రయాణకాశేపివ యుక్తచేతనః మామ్ విదః = సురణకాలమందును నీయమింపఁబడినయంతఃకరణముకలవారై నన్ను ఎటుంగుదురు.

భగవద్భక్తులు మూఁడువిధములవారు- అందొక్కవిధమువారు వెనుకటిశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడిరి- ఈశ్లోకమున మఱియొక్కవిధమువారగు విశ్వరూపులు చెప్పఁబడచున్నారు- ముగ్ధులుఅధికారులకును నిత్యవైమిత్తికసూచములైన పంచమహాయజ్ఞాదలవాచరించుట

యాచార్యకముగాన సాధియజ్ఞం విమః అనునది అందఱకును అన్వయించును- ప్రయాణకాలమున వారివారిప్రాప్త్యమునకు తగినట్లు నన్నెఱుఁగుటయును మాన్దరికినితుల్యమె- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే వి

జ్ఞానయోగోవామ సప్తమోఽధ్యాయః

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకము బ్రహ్మవిద్యప్రతిపాద

కము యోగశాస్త్రమును శ్రీకృష్ణార్జునసంవా

దమునగు భగవద్గీతలలో షిజ్ఞానయోగప్రతి

పాదకముగు ఏడవ అధ్యాయము.

కిం తద్భ్రహ్మ కిమధ్యాత్మ్యం కిం యోగో పురుషోత్తమః ।

అధిభూతం చ కిం ప్రోక్త మధిదైవం కిమద్యతే ॥౧॥

అధియజ్ఞః కథం కోత్రోదేహోఽస్మి న్నధుసూచినః ।

ప్రయోగాకాలే చ కథం జ్ఞేయోఽసి నియతాస్మభిః ॥౨॥

(హే)పురుషోత్తమ!=(ఓ)భ్రహ్మ(డా!), తత్ బ్రహ్మ కిమ్=అ
బ్రహ్మము ఏది- అధ్యాత్మ్యమ్ కిమ్=అధ్యాత్మ్యము ఏది- క్స్య కి
మ్=కర్మము ఏది- అధిభూతం చ కిం ప్రోక్తమ్=అధిభూతంబును
ఏదిగాఁ జెప్పఁబడినది- అధిదైవం కిమ్ ఉద్యతే=అధిదైవము
ఏదిగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది- (హే)మధుసూచిన!=(ఓ)భ్రహ్మ(డా!),
అస్మిన్ ఉదేహో అధియజ్ఞః కః=ఈదేహమునందు అధియజ్ఞ (డు
ఎవ్వఁడు- అత్ర) కథమ్ (జ్ఞేయః)=ఈవిషయమున ఎట్లు (తెలి
యఁబడఁదగినవాఁడు)- నియతాస్మభిః ప్రయోగాకాలే కథం
జ్ఞేయః అసి=నియమింసుఁబడినయులతోకరణముకలవారిచే మరణకాల
మున ఎట్లు తెలియఁబడఁదగినవాఁడవు అగుచున్నావు-

తైవల్యాధుకాలకు తెలియఁదగిన బ్రహ్మంబును అధ్యాత్మ్యంబును
ఎయ్యవి- విశ్వరూపకాలకు తెలియఁదగిన అధిభూతంబును అధిదై
వంబును ఏదీ- ముగ్ధురికిని తెలియఁదగిన అధియజ్ఞ (డు) ఎవ్వఁడు-
ఈముగ్ధురిచేతనును ప్రయోగాకాలమున నెట్లు తెలియఁబడఁదగిన
వాఁడవు- అనిరామానుజభాష్యము.

మరణకాలమున(జేయవలసినది, గతి, మొదలగునది ఈయధ్యా
యమున నుపదేశింపఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

అక్షరం బ్రహ్మ సమం స్వభావోఽధ్యాత్మ్యముద్యతే ।

భూతభావోద్భవకరో విసర్గః కర్మ సంజితః ॥౩॥

పరమమ్ అక్షరం బ్రహ్మ=పరమమైన అక్షరము బ్రహ్మము-
స్వభావః అధ్యాత్మ్యమ్ ఉద్యతే=స్వభావము అధ్యాత్మ్యముగాఁ
జెప్పఁబడుచున్నది- భూతభావోద్భవకరః విసర్గః కర్మ సంజితః

= భూతభావముయొక్కయుత్పత్తినిచేసెడి విధము కర్మమునుసంజ్ఞకలది.

పరమమైనయత్తురమనగా పరమాత్మ- స్వభావమనగా ఆ బ్రహ్మము ప్రతిశరీరంబునను ప్రకృత్యాత్మయగుట- దేవతలంకూర్చి చరుపురోడాశాదులనువిడుచుటయె కర్మమనబడును- అది వర్షాది క్రియముచేత స్థావరజంగమాదిసూతములు పుట్టుటకుకారణమగును- (చరువనగా అన్నము- పురోడాశమనగా వరిపండితోజేయబడునది- స్థావరములు వృక్షాదులు - జంగమములు మనువ్యవశు పత్ర్యాదులు) అనిశంకరభాష్యము.

అత్తగమనగా త్రేత్యజ్ఞసహస్త్రి (జీవభముదాయము)- పరమాత్మగమనగా ప్రకృతిసంపరకములేని యాగ్నేస్వరూపము- స్వభావమనగా ప్రకృతి- అనగా ఆత్మకంటెజేత్రైవేదియు ఆత్మతోగలియునదియునగు సూక్ష్మసూతములు, వానివాసన, మొదలగునది- ఇదితెలియదగినదిగాబంచాగ్నివిద్యలోజెప్పబడినది- కైవల్యమునుగోరువారిచే పరమాత్మరము పోష్యము (పాంథదగినది)గానును, స్వభావము పరిత్యాగ్యము (విడువవలసినది)గానును దెలియబడవలసినది- భూతభావమనగా మనుష్యావలగుట- అదికలుగుటకుకారణమై స్త్రీసంయోగముచేతకలిగెడి రేతోవిసజ్జనము (వీర్యమునువిడుచుట) కర్మమనిచెప్పబడును- ఈకర్మంబును దీనితోసంబంధించినవియునుగూడ నేవగింపదగినవిగానును పరిహరింపబడదగినవిగానును మోక్షముంగోరువారిచేదెలియబడదగినవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇచ్చటపరమమైనయత్తురముబ్రహ్మముగాని వేదాదులుకావు- ఆత్మయందున్నదిఆధ్యాత్మము- ఆత్మాధికారంబుననేదికలదోదాదియైనను- స్వభావము జీవసంబంధియగునది- స్వభావమనగా జీవుడునుగావచ్చును- ఎల్లప్పుడు నొక్కవిధముగానుండువాడని భావము- అంతఃకరణాదులుకాకుండుటకై భావశబ్దము- అంతఃకరణాదులు వికారమునుపొందునవిగాన ఎప్పుడునొక్కవిధముగానుండవు- స్వశబ్దము ఈశ్వరుడుకాకుండుటకు- భూతములయొక్కయును అనగా జీవుల

యొక్కయును భావములయొక్కయును అనఁగా జడవదాథము
లయొక్కయును ఉద్భవమును అనఁగా ఉత్పత్తినిచేసెడిఈశ్వరుని
యొక్క వ్యాపారము వినగఁగము- విశేషముగాసృజించుటకదావిన
గఁగము- అనిమధ్యభాష్యము.

అధిభూతం తురో భావః పురుష శ్చాధిదైవతమ్ |

అధియజ్ఞోఽహమేవాతః దేహో దేహభృతం వర||౮||

తురో భావః అధిభూతమ్-తురమైన భావము అధిభూతము- పు
రుషశ్చ అధిదైవతమ్=పురుషుఁడు అధిదైవతము- (హే)దేహభృ
తం వర!=ఁడు శరీరమునుధరించినవారిలో శ్రేష్ఠుఁడా!, అతః
దేహో అహమేవ అధియజ్ఞః=ఈ శరీరమున నేనే అధియజ్ఞు
ఁడను.

తురమైన భావముఅనఁగా నశించెడివదాథము- అధిభవః =
పుట్టుచున్నది- పుట్టెడిననుకల్గును అధిభూతము- పురుషుఁడనఁ
గా సూర్యునిలోనుండి హరిణ్యగర్భుఁడు- అతఁడు అన్నిపాఱు
లయుకరణములకు (శరీరేంద్రియాదులకు) ఉపకారకుఁడు- అతఁడే
అధిదైవతము- యజ్ఞము దేహముచేతఁజేయఁబడునదిగాన దేహ
మునందున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నది- అట్టి యజ్ఞములన్నీటికిని ఆ
భిమానియైన విష్ణువనెడిదేవత అధియజ్ఞము- అని శంకరభాష్య
ము.

అధిభూతాధిదైవతములు విశ్వరూపులకుఁదెలియవలసినవి- అ
కాశాదిభూతములయందుండి విలక్షణములైన శబ్దగర్భరూపరక
గంధములను వానియాశ్రయములును అధిభూతము- పురుషుఁడనఁ
గా భోక్త- ఇంద్రియములు పరిపూర్ణమువారి బోగ్యములకుం
టే విలక్షణమైన శబ్దాదులను అనుభవించెడిపురుషుఁడు అధిదైవత
ము- ఈ భోక్తృత్వావస్థయైశ్వర్యాధులచే పాపముగాఁదలఁపఁబ
డఁదగినది-అధియజ్ఞుఁడనఁగా యజ్ఞములచే నారాధింపఁబడెడివా
రకు, నాకుశరీరములైన ఇంద్రియములయందు అత్లగానున్న నేనేభ
క్తృభూతఁడే) యజ్ఞములచేతనారాధింపఁబడఁదగినవాఁడనని, పంచమ
బ్రహ్మములు మొదలగు తత్వనైమిత్తికశక్తులను అవరించువేదలలో,

ముగ్గురు అధికారులచేతనును తలంపబడవలసినది- అని రామానుజభాష్యము.

భూతములనఁగా శరీరములతోఁగూడినజీవులు- వారిని అధికరించి యేదికలదో ఆ వినిశి(నశించెడి)పదార్థము అనిభూతము- అవ్యక్తమునకుఁగూడ మఱియొకగ్రవిధముగా నగుటయ నెడి వినిశము కలదు- పురుషుఁడనఁగా జీవుఁడు- ఇచ్చట సకలకణుఁడైనను బ్రహ్మయైనను- అతఁడు అందఱుదేవతలపైనిని అధిపతిగాన అధిదైవతము- దేవాధికారములనున్నవాఁడని యైనను జెప్పవచ్చును- అన్నియట్లములను అనుభవించుట మొదలగుదానిచేత నధియజ్ఞుఁడు- అందఱుపాణుల శరీరమునందనుండెడి విష్ణుస్వరూపములు అధియజ్ఞము- అనిమధ్యభాష్యము.

అన్తకాలేచ మామేవ స్మరన్ ముక్త్వా కల్లేబరమ్ |

యః ప్రియాతి స మద్భావం యాతి వాక్స్యతీగంశయః ||
యః=విద్యుఁడు, అన్తకాలే మామేవచ స్మరన్=మరణకాలమున నన్నె తలంపుచు, కల్లేబరం ముక్త్వా ప్రియాతి=శరీరమును విడిచి పోవుచున్నాఁడో, సః మద్భావం యాతి=వాడు ముద్భావమును పొందుచున్నాఁడు- అతః సంగయః నాస్తి=ఇందు సంగయము లేదు.

పరమేశ్వరుఁడనును విష్ణువునను నన్ను- ముద్భావమును అనఁగా వైష్ణవత్వమును- అని శంకరభాష్యము.

ఇది ముగ్గురు అధికారులకును అవశ్యకమె- మద్భావమును అనఁగా నాయొకగ్రస్యభావమును- మరణకాలమున నన్నెట్లు తలంచునో యట్టి యాకారముకలవాఁడనును- అదిభగతుఁడు మరణకాలమునతలంపబడినవృత్తిముతో సమానమైనయాకారముకలవాఁడై పుట్టెను గదా- ఇని రామానుజభాష్యము.

మద్భావమును అనఁగా నాయందు ఉనికిని- అదిదుఃఖము లేనిదియును నిరతశయానందము స్వరూపగాఁగలదియును- అని మధ్యభాష్యము.

యంతుం వాపి స్మరన్ భావం త్యజ శృణ్వే కల్లేబరమ్ |

తం మే వైతకాన్తేయ సదా తద్భావభావశః ||

(హే)కాన్తేయ!=(ఓ)కుంతిపుత్రుడా!, అన్తే=మరణకాలమందు, యంయంవాపి భావం స్మరణ కలేబరం త్యజతి=ఏయే పదార్థమును తలంపుచు శరీరమును విడుచుచున్నాడో, సదా తద్భావభావితః=ఎల్లప్పుడును దానిభావముచేతభావితుడై, తంతమేవ ఏతే-దానిదానిని పొందుచున్నాడు.

భావమనఁగా దేవతావిశేషము(ఒకటి-దేవత)- తద్భావభావితుడనఁగా, ఆదేవతయందలిభావము తలంపఁబడుటచేత అభ్యసించఁబడినదిగాఁగలవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

అంతకాలమునందలితలంపు, తలంచువానిని, తలంపఁబడినదానితో సజాతీయమైన యాకారముగలవానిగాఁజేయును- సదాతద్భావభావితః అనునది, అంతకాలపుతలంపు, అంతకు పూర్వము బ్రీడికియున్నప్పుడు భావించఁబడినదానియందే కలుగునని తెలియఁజేయును- అనిరామానుజభాష్యము.

సదాతద్భావభావితః అనుదానిచేతను అంతకాలస్మరణమనకు ఉపాయము చెప్పఁబడినది- భావవనఁగా లోపలనుండేమనస్సు- భావితమనఁగా మిక్కిలివాసనకలది- అనిమద్భాష్యము.

తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు మా మమస్మర యుధ్యత.

మన్యర్పితమనోబుద్ధి ర్సామే వైష్య స్యసంశయః॥ ౭॥

తస్మాత్=ఆహేతువువలన, సర్వేషు కాలేషు మామ్ అనుస్మర- అన్నికాలములయందును నన్ను తలంపుము- యుధ్యత=యుద్ధమునుం గూడచేయుము- మయి ఆర్పితమనోబుద్ధిః=నాయందు అర్పించఁబడినమనస్సునుబుద్ధియునుకలవాఁడవై, మామేవ ఏష్యసి=నన్నె పొందంగలవు- ఆసంశయః=సంశయములేదు.

తస్మాత్ అనుదానికి అంత్యమైన భావన(తలంపు)దేహాంతరమునుపొందుటకు కారణమగుటచే అని యథాము- యుద్ధమును చేయుమనుటకు తనధర్మము వాచరింపవలసినదియనియథాము- అనిశంకరభాష్యము.

తస్మాత్ అనుదానికి పూర్వకాలమున నభ్యసించఁబడిన దానియందే అంతిమప్రత్యయము కలుగుటవలనననియథాము- మరణ

మువఱకునునన్ను స్మరింపుము- నాస్మృతిని కలుగఁజేసెడి యుద్ధాది కమైన నిత్యవైమిత్తి కవధ్వాశ్రమధర్మమునాచరింపుము- దీనిచేతనీబుద్ధియును మనస్సును నాయందర్పింపఁబడినవి అయిననాఁడవై అంతకాలమున నన్నెతలంపుచు నన్ను పొందెదవు- అని రామానుజభాష్యము-

అభ్యాసయోగయత్నేన చేతసా నన్యగామినా |

పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పార్థానుచింతయన్ ||౮||
(హే)పార్థ!=(ఓ)పంతువుతుండా!, అభ్యాసయోగయత్నేన నాన్యగామినా చేతసా=అభ్యాసయోగసహితంబును మఱియొక్కదానినిపొందనిదియునగు అంతఃకరణముచేత, దివ్యం పరమంపురుషమ్ అనుచింతయన్=దివ్యుడైన పరమపురుషుని . తలంపుచున్నవాఁడై, (పరమంపురుషమ్) యాతి=(పరమపురుషుని) పొందుచున్నాఁడు.

అభ్యాసమనఁగా మధ్యమునమఱియొక్కతలంపు లేంకుండునట్లునా తలంపును ఆస్మృతిచేయుచుండుట- అదియే యోగముగాన అభ్యాసయోగమనఁబడును- దివ్యుడనఁగా సూర్యమండలముననుండువాఁడు- అనుచింతయన్ అనుదానికి శాస్త్రము ఆచార్యోపదేశము వీనిననుసరించి భ్యాసముచేయుచున్నవాఁడై అనియర్థము- అనిశంకరభాష్యము-

ఇతరమూఁడుగ్లోకములచేతను విశ్వరూపభూల యుపాసనప్రకారంబును అంత్యప్రత్యయప్రకారంబును చెప్పఁబడుచున్నవి- అభ్యాసమనఁగా నిత్యవైమిత్తి కకర్మములకు విరోధములేనికాలములయందంతటను మనస్సుచేత ఉపాసింపవలసినదానిని అనుసంధించుట- యోగమనఁగా ప్రతిదినంబును యోగకాలముననాచరింపఁబడుచుండెడి సలక్షణమైనయుపాసనము- ఈరెంటితోనుం గూడిన మనస్సుచేత అంతకాలమున దివ్యపురుషుడైన నన్ను తలంచునేని నన్నె పొందును- అదిభరతునికి మృగత్వము వచ్చినట్లు విశ్వరూపచేత నాతో సమానమైనయాకారముకలవాడగును- అని రామానుజభాష్యము.

సదాతద్భావభావితత్వము ఈశ్లోకముచే స్పష్టపఱుపఁబడుచున్నది- అభ్యాసమే యోగము- దివ్యుడనఁగా స్వప్రకాశుడైన

[౧౯౮]

గీతాభావ్యతయసారము

లుకలవాడు- పురుషుడైనగా శరీరముననుండువాడును పూర్ణుడును- అనిమధ్యభావ్యము.

శబిం పురాణ మనుశాసితార

మణో రణీయాంసమనుస్మరేద్యః |

సర్వస్య ధాతార మచిన్వయాప

మాదిత్యవర్ణం తమసః పరిపాత్ || ౧౯ ||

శబిం పురాణమ్ అనుశాసితారమ్=సర్వజ్ఞుడైనవాడును పురాతనుడైనవాడును జగత్తునుశాసించువాడును, అణోః అణీయం సమ్=అణువుకంటెను మిక్కిలిసూక్ష్మమైనవాడును, సర్వస్య ధాతారమ్=నిర్మిటికిని ధాతయైనవాడును, అచిన్వయాపమ్=తలంప శక్త్యునుగానిస్వరూపముకలవాడును, తమసః పరిపాత్ అదిత్యవర్ణమ్=తమస్సునకు పైని సూర్యునివంటివర్ణముకలవాడును (అగు పాని), యః విచిన్తయేత్=ఎవ్వడు తలంచునో.

ఎవ్వడుతలంచునో వాడు దీవ్యపురుషునిపొందును అని పూర్వశ్లోకముతోనన్వయము. అంతటికినిధాతయనగా శర్మఫలమున నిర్మిటిని పంచియిచ్చువాడు- తమస్సునగా అజ్ఞానముపడి చీకటిదానికిపైనున్నవాడు- అనిశంకరభావ్యము.

అణువుకంటెను సూక్ష్ముడైనగా జీవునికంటెను మిక్కిలిసూక్ష్ముడనుట- ధాతయనగా సృజించువాడు- అచిన్వయాపుడనగా మిగిలినపదార్థములన్నిటికంటెను విలక్షణమైనస్వరూపముకలవాడు- తమసః పరిపాత్ అదిత్యవర్ణమ్=ప్రకృతికంటె పైభాగమున దివ్యమంగళవిభావముతోగూడియున్నవాడు- ఇట్టివానినిప్రయాణకాలమున నెవ్వడు తలంచునోయని యుత్తరశ్లోకముతోనన్వయము- అని రామానుజభావ్యము.

ఈశ్లోకముతో భావనముచేయవలసినది చెప్పబడుచున్నది- ధాతయనగా ధారణపోషణములజేయువాడు- తమస్సుకంటెను అనగా అవ్యక్తముకంటెను పైనున్నవాడు- అనిమధ్యభావ్యము.

ప్రయాణకాలే మనపాఠచరేన

భక్త్యా యుక్త యోగదలేనచ |

భువో ర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్

కృతం పరం పురుష ముపైతి దివ్యమ్॥౧౦॥

ప్రియాణకాలే = మరణకాలమునందు, ఆచలేన మనసా భిక్త్వా యోగబలేనచ యుక్తవన(సక) = నిశ్చలమైన మనస్సుతోనును భిక్తితోనును యోగబలముతోనును కూడుకొనినవాడై (అగుచు), భువోః మధ్యే ప్రాణం సమ్యక్ అవేశ్య = కనుబొమల మధ్యమునందు ప్రాణమును లెస్సగాను ఉంచి, సః = వాడు, దివ్యం పరం పురుషమ్ ఉపైతి = దివ్యుడైన పరమపురుషుని పొందుచున్నాడు.

భక్తియనగా భజనము- యోగబలమునగా సమాధిసంపాదకమునలనగలిగిన విత్తస్థైర్యము- మొదలను హృదయపుండరీకమున(గుండెకాయలో) విత్తమును స్వాధీనముచేసికొని దానినుండి ప్రకనడచెడి నాడిచేత భూమిజయక్రమముచేత కనుబొమలనడుచును ప్రాణమునునిలిపిన యోగి, వెనుకటిశ్లోకమున చెప్పబడిన యాపురుషుని పొందుచున్నాడు- దివ్యుడైనగా ప్రకాశించుట స్వరూపముగాఁగలవాడు- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రతిదినము నభ్యసించుచున్న భక్తితోఁగూడిన యోగబలముచేత సంపాదకముగలిగియుండుటను నిశ్చలమైనమనస్సుచేత ప్రయాణకాలమున కనుబొమలమధ్యను ప్రాణమునునిలిపి, దివ్యపురుషునివివ్వడుతలంచునో, వాడు ఆతనివె పొందును- అనగా అది వ్యపురుషునితోసమానమైన విశ్వర్యముకలవాడగును- అని రామానుజభాష్యము.

వాయువులనుడయించుట మొదలగు యోగముతోఁగూడినవారి కిమరణకాలమున చేయవలసినది చెప్పబడుచున్నది- వాయుజయాదులు లేనివారైనను జ్ఞానభక్తివైరాగ్యాదులు సంపూర్ణముగాఁగలిగెనేని ముక్తినిపొందుదురు- వాయుజయాదులుకలవారికోయన్నను జ్ఞానాదిసంపూర్ణికొంచెముతగ్గినను నేర్పరులైనచో ముక్తికలుగును- అని గుఱుభాష్యము.

యదక్షరం వేదవీచో వదనీ

ఏకస్మిన్ ద్యుతయో వీతరాగాః।

య దిచ్ఛతో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి

త త్తే వదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే॥౧౦॥

యత్ ఆక్షరమ్ వేదవిదః పఠన్తి=ఏ ఆక్షరమును వేదములనెఱిగినవారు చెప్పుచున్నారో, వీతరాగాః యతయః యత్ ఏకస్మిన్=రాగములులేని యతులు దేనిని చొచ్చుచున్నారో, యత్ ఇచ్ఛన్తిః బ్రహ్మచర్యం చరన్తి=దేనిని కోరుచున్నవారై బ్రహ్మచర్యమును ఆచరింపుచున్నారో, తత్ వదమ్=ఆ పాండవదగినదానిని, తే సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే=నీకు సంగ్రహముగా చెప్పఁగలను.

ఆక్షరమనఁగా నాశములేనిది- వేదవీత్తులనఁగా వేదార్థము నెఱిగినవారు, స్థూలముగానిది సూక్ష్మముగానిది పొట్టిదిగానిది పొడవైనదిగానిది అనిఇట్లు విశేషములెవ్వియు లేనిదానిగాఁజెప్పుచున్నారో- సంన్యాసులు జ్ఞానముకలిగినవైన దేనిలోఁబ్రవేశింపుచున్నారో- పయత్కరమును తెలిసికొనుటకు గురువుదగ్గర బ్రహ్మచర్యమును చేయుచున్నారో,- అనిశంకరభాష్యము.

కైవల్యమునుకోరువారుస్థూలపవలసిన ప్రకారము చెప్పఁబడుచున్నది. ఆస్థూలత్వము(స్థూలముకాకపోవుట)మొదలగు గుణములగుల ఆక్షరమును- పయత్కరమునుపొందుటకు బ్రహ్మచర్యమునుచేయదురో- మనస్సుచేత(పద్యతే)పొందఁబడునదిగాన పదమనఁబడును- వేదాంతములచేఁజెలియఁదగిన నాయత్కరస్వరూపమునుపాసననును సంక్షేపముగాఁజెప్పెదను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆధ్యేయమే విస్తరముగాఁజెప్పఁబడుచున్నది- మోక్షమునుగోరువారిచే పొందబడుటచేత పదమనఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము.

సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నియమ్యచ।

మూర్ఖాధ్యాధా యాత్మనః పాణి మాస్థితో యోగధారణామ్

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహర న్నా మనుస్మరన్।

యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం సయాతి పరమాంతరి॥

సర్వద్వారాణి సంయమ్య-అన్నిద్వారములను నియమించి, మనః హృది నియమ్యచ=మనస్సును హృదయమున నియమించియును,

అశ్మనః పాణిం మూర్ఖీ అథాఽతనయోక్తః. పాణిమును శిరస్సునందు నిలిపి, యోగధారణామ్ అస్థిః=యోగధారణను పొందినవాడై, ఓమ్ ఇతి ఏకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్=ఓమ్ అని ఒక్కయక్షరమైన బ్రహ్మమును పలుకుచు, మామ్ అనుగ్గ ర్=నన్ను తలంపుచున్నవాడై, యః దేహం తృజ్జా ప్రయాతి=ఎవ్వఁడు దేహమును విడుచుచున్నవాడై పోవుచున్నాడో, గః పరమాం గతిం. యాతి=వాడు పరమమైన గతిని పొందుచున్నాఁడు.

ప్రశోపనిషత్తునందును క శోపనిషత్తునందును ఓంకారమునుభ గవంతునికీ వాచకముగానును ప్రతిమాలే ప్రతీకము(అవయము) గానును ఉపాసనచేయుట మందమధ్యాధికారులకై చెప్పబడినది- దానివలనకాలాంతరమున ముక్తిఃలుగును- ఇందును ఇతను అదియెచెప్పబడును- అన్నిజ్ఞానద్వారములనును- మనస్సును నిరోధించుటయనగా సంచారములేకుండునట్లుచేయుట- ఆహృదయమునుండిపైకిపోయెడినాడిచేత మీదికెక్కి, శిరస్సున తనపాణిమునునిలిపి- అస్థితుడనగా ప్రవర్తిండునవాడు- బ్రహ్మమనగాబ్రహ్మమునకువాచకమనట- ఆప్రణవమునకభ్యమైన నన్ను తలంపుచు- ప్రయాతి=వచ్చుచున్నాడో- దేహమనశించుటచేనాశ్మకు మరణముగాని, స్వయముగానాశములేనని తాత్పర్యము- అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనకు ద్వారములైన శ్రోత్రమ్ మొదలగు సింధ్రియములన్నిటిని వానివానివ్యాపారములనుండి హరించి హృదయకమలముననున్న యక్షరుడనైన నాయందు మనస్సునునిలిపి యే గమనుపేరుగలధారణను అనగా నాయందునిశ్చలమైనస్థితినిపొందినవాడై నాకువాచకమైన ఓమ్ అనుదానిపలుకుచు దానికివాచ్యుడనైన నన్ను తలంపుచు- పరమగతిని అనగా ప్రకృతిగంపరములేనివాడును నాతోనమానమైనయాకారముకలవాడనని నాస్యను(కైవల్యమును)పొందుచున్నాఁడు- మతిపునరావృత్తి లేదు- అని రామానందభాష్యము.

బ్రహ్మనాడితప్ప ముత్యయొక్కనాడినుండి వెడలులేని మోక్ష

మునుపొందక సాక్ష్యము దిక్కులు మొదలగు స్థానాంతరములను
పొందునుగాన నన్ని ద్వారములను నియమించి- హృది=నారాయణుని
యందు మనస్సును నిలిపి- శిరస్సున పొగిమండగా హృదయమును
మనస్సును పట్ట సంభవింపదు- యోగమును భరింపుట యందె మికిల
లియుక్తుడై- అనిమధ్యభాష్యము.

అనన్యచేతా సుతతం యోమాం స్మరతి నిత్యశః |

తస్యాహం సులభః పార్థ నిత్యయుక్తస్య యోగినః || ౧౪ |
(హే) పార్థ! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, యః అనన్యచేతాః (సన్
మామ్ సతతమ్ నిత్యశః స్మరతి = ఎవ్వఁడు మఱియొక్కదాని యంద
ను నన్ను లేవివాడ (అతఁడు) నన్ను ఎల్లప్పుడును నిత్యముగా తలంపు
చున్నాడో, నిత్యయుక్తస్య తస్య యోగినః = నిత్యముగా యోగము
కలవాడగు ఆ యోగికి, అహం సులభః = నేను సులభుడను.

నిత్యముగా ననుటచే అటు నెలలుగాని ఒక కంఠస్థరముగాని కా
బ్రదికియుండువలెను ఎవ్వఁడు నన్ను తలంచునో యని యర్థము
అని శంకరాభాష్యము.

ఇతఁడు జ్ఞానియొక్క (భగవత్ప్రీతిని గోరువానియొక్క) భగవ
దుపాసనప్రకారము చెప్పబడుచున్నది- నిత్యశః = ఉద్యోగించినది
మొదలు- సతతమ్ = కన్నికాలమయందును- నాతలంపులేనిచో ని
లువలేవాడై అతిప్రీతితో నన్నెవ్వఁడు తలంచునో- నిత్యయు
క్తుడనగా నిత్యయోగమును కోరువాడు- ఇట్టివానిని విడువక
నేనె ఆతనిని వరించెదను- నన్ను పొందుటకు తగిన యుపాసనప్రకార
మును, దానిని రోధులు పోవుటను, నేనెమికి లిప్రియుండనై యుం
డుటను, కలుగజేసెదను- అని రామానుజభాష్యము.

నిత్యయుక్తుడనగా నిత్యోపాయము కలవాడు- యోగియనగా
సంపూర్ణమైన యోగము కలవాడు- అనిమధ్యభాష్యము.

మాముషేశ్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయ సుశాశ్వతమ్ |

వాపునన్తి మహత్స్లాన గ్నంసిద్ధిం పరమాం గతాః || ౧౫ ||
మామ్ ఉపేత్య = నన్ను పొంది, పరమాం గ్నంసిద్ధిం గతాః మహా
త్సానః = గొప్ప సిద్ధిని పొందిన వహత్సులు, దుఃఖాలయమ్ సుశా

శ్వతమ్ పునఃశ్చ న పౌపునన్తి = మఃఖమఃలకు ప్థానమైనదియును అనిత్యమైనదియునను పునఃశ్చన్తిమును పొందరు.

ఇ.కను అధ్యాయాంతమునటకును జ్ఞానీకిని కైవల్యాధికాని అపునరావృత్తియు, విశ్వర్యాధికాని పునరావృత్తియును, చెప్పఁబడుచున్నది - పునః = తిరిగియు, జన్మ = జన్మమును, పొందరు - అని రామానుజభాష్యము.

ఆబ్రహ్మ భవనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽజానః |

మామపేత్యతు కాన్తేయ పునఃశ్చన్మ నవిద్యతే || ౧౬ ||

(హే) - జాన! - (ఓ) యజానుఁడా! , ఆబ్రహ్మభవనాల్ = బ్రహ్మలోకమునటకు (నుండెడి), లోకాః పునరావర్తినః = లోకములు పునరావృత్తి కలవి - (హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతిపుత్రుఁడా! , మామ్ ఉపేత్యతు = నన్ను జేరియో, పునఃశ్చన్మ నవిద్యతే = పునఃశ్చన్మములేదు -

బ్రహ్మలోకముగూడ పునరావృత్తి కలదియె - అని శంకరాచార్యునిభాష్యములు.

మహామేరుపుననుండెడి బ్రహ్మయొక్క ప్థానము మొదలు పునరావృత్తి లేదు - అక్రిందనెపునరావృత్తి - అనిమధ్వభాష్యము.

సహస్రియుగపర్యంత మహావ్యభ్రహ్మణో విదుః |

రాత్రిం యుగసహస్రీంతాం తేఽహారాత్రవివోజ నాః ||

అహారాత్రవిదుః తేజనాః = అహారాత్రముల నెఱిగివ ఆజనులు, బ్రహ్మణః యత్ అహః (అస్తి) = బ్రహ్మయొక్క ఏ దినము (కలదో). (తత్) సహస్రియుగపర్యంతమ్ విదుః = (దానిని) వేయి యుగములు పర్యవసానముగాఁగలదానిగా నెఱుఁగుదురు - రాత్రిం యుగసహస్రీంతాం (విదుః) = రాత్రిని వేయియుగములు పర్యవసానముగాఁగలదానిగా (నెఱుఁగుదురు)

బ్రహ్మయనఁగా ప్రజాపతి - అతఁడె విరాట్టు - అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మయనఁగా చతుర్ముఖుఁడె - యుగములనఁగా చతుర్ముగములు - అనిరామానుజభాష్యము.

నన్నుబొందినవైన పునరావృత్తిలేదని తెలియఁజేయుటకు ఆ

వ్యక్తుడనుపేరుగల తనయొక్క సామర్థ్యమును చూపుటకు ప్రభ
యామలు చూపఁబడుచున్నది- సహస్రమనఁగా అనేకములనుఁబ-
బిహ్వయొక్క యనఁగా పరబిహ్వముయొక్క- ద్విపరాక్షప్ర
భయమే ఇచ్చట వివక్షింపఁబడినది- అనిమధ్యభాష్యము.

అవ్యక్తాద్యవ్యక్తయ స్సర్వాః ప్రభవ స్త్యహరాగమే ।

రాత్యాగమే ప్రళయస్తే తత్రై వావ్యక్తసంజ్ఞకే॥౧౮॥
అహరాగమే=పగటిసమయమునందు, అవ్యక్తాత్ సర్వాః వ్యక్త
యః ప్రభవస్తే=అవ్యక్తమునుండి అన్ని వ్యక్తులును బుట్టుచున్నవి-
రాత్యాగమే=రాత్రిసమయమునందు, అవ్యక్తసంజ్ఞకే తత్రైవ ప్ర
ళయస్తే=అవ్యక్తమునుపేరుగల దానియందే లీనమగుచున్నది.

అవ్యక్తమనఁగా ప్రజాపతియొక్క నిద్రావస్థ- వ్యక్తులనఁగా
స్థావరజంగమరూపములగువ్రజలు- అహరాగమకాలముననఁగా బి
హ్వమేలుకనియున్నప్పుడు- రాత్యాగమకాలముననఁగా బ్రహ్మని
ద్రపోవునప్పుడు- అనిశంకరభాష్యము.

వ్యక్తులనఁగా మూడులోకములలోనునుండెడి శరీరములు ఇంద్రి
యములు భోగములు భోగస్థానములు అనునవి- అవ్యక్తమనఁగా చతు
ర్ముఖదేహవస్థను పొందిన ప్రకృతి- అనిరామానుజభాష్యము.

అవ్యక్తుడనఁగా భగవంతుడు- అనిమధ్యభాష్యము.

భూతగామ స్సప్రవాయం భూత్వాభూత్వా ప్రళయతే ।

రాత్యాగమే లవశః పార్థ ప్రభవ త్యహరాగమే॥౧౯॥
(సా)పార్థ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, సోఽయం భూతగామః ఆవ
శవశః=అయీ భూతసమాదాయము ఆస్వాధీనమేయై, భూత్వా
భూత్వా=కలిగికలిగి, రాత్యాగమే ప్రళయతే=రాత్రిసమయమున
లీనమగుచున్నది- అహరాగమే ప్రభవతి=పగటిసమయమునందు పు
ట్టుచున్నది-ఆవశమైయనఁగా కర్మవశ్యమైయునుట.

పరస్తస్మాత్తు భావోన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తా గునాతనః ।

యస్స సర్వేషు భూతేషు నశ్యతు నవినశ్యతి॥౨౦॥

అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాం గతిమ్ ।

యం సామ్యే ననివర్తన్తే తద్దామ పరమం మమ్॥౨౧॥

తస్మాత్ అవ్యక్తాత్ పరః=ఆ అవ్యక్తముకంటెను ఉత్తృష్టమైనదియును, అన్యః అవ్యక్తః సనాతనః యోథావః(అస్తి)=విలక్షణమైనదియు ఇంద్రియగోచరమకానిదియు నిత్యమైనదియునగు ఏకావము(కలదో), సః=అది, సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు ననినశ్యతే=అన్ని భూతములును నశింపుచున్నను నశింపడు- (యః) అవ్యక్తః అక్షరః ఇతి ఉక్తః=(ఏది) అగోచరము నాశములేనిది అని చెప్పఁబడినదో, తం పరమాం గతిమ్ ఆహుః=దానిని పరమమైన గతినిగాను చెప్పుచున్నారు. యం ప్రాప్య ననివర్తన్తే=చేరిని పొంది మఱియో, తత్ మమ పరం ధామ=అది నాయొక్క గొప్ప స్థానము.

వెనుక(చెప్పఁబడిన) యక్షరమును పొందుటకు సాధనము ఓమి త్యేకాక్షరంబ్రహ్మ(౮౮||౧౩శ్లో)అనునది మొదలు చెప్పఁబడినది- ఆ యక్షరస్వరూపమిది చెప్పఁబడును- భూతసమూహములకు బీజమైనదియును అవిద్యాస్వరూపమైనదియునగు నవ్యక్తమకంటె పరమతనగా భిన్నమైనది- అన్యము అనగా విలక్షణమైనది- పరమధామమనగా విష్ణువైన నాయొక్క-పరమపదము- అని శంకరాచార్యము.

అవ్యక్తముకంటెననగా నచేతనమైన ప్రకృతికంటె సుతృప్తంబును, విలక్షణంబును, ఏకప్రమాణముచేతనును తెలియఁబడదగనిదైన తనహమాత్రము తెలియఁదగినయాకారముకలదియునగు పరిశుద్ధాత్మస్వరూపము అక్షరము- అనగా ప్రకృతిసంబధము పోయినయాత్మస్వరూపము- దీనిపొందుటయె త్రవల్యము- అది అఖనరావృత్తియొనడి- ధామమనగా నియమనస్థానము- అచేతనమైనప్రకృతిమొదటినియమనస్థానము- దానితో(గలిసియున్నజీవుఁడ) వెడిప్రకృతి రెండవనియమనస్థానము- అచేతనసంగణముపోయిన ముక్తస్వరూపము గొప్పనియమనస్థానము- ధామశబ్దమునకు ప్రకాశముగూడ సభాముగాన ప్రకృతిసంపరకముగలిగి పరిమితజ్ఞానముగలయాత్మకంటె, అపరిమితజ్ఞానముకల ముక్తస్వరూపము గొప్ప ప్రకాశమని యునర్థము చెప్పవచ్చును. ఏదిఅవ్యక్తముకంటె గొప్పదోఅని మొ

దలుపెట్టి పది సర్వభూతములునశించిననశింపదో అయవ్యక్తమె
అక్షరము- అనియన్వయము- అనిరామానుజభావ్యము-

భావ=స్వరూపము- తెజస్సు- అనిమధ్వభావ్యము.

పురుష స్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా |

యస్మాన్తస్థాని భూతాని యేన సర్వమిదం తత్తమ్ || ౨౨ ||
(హే) పార్థ! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, భూతాని యస్య అన్తస్థా
ని = భూతములు ఎవ్వని లోపలనున్నవో, యేన ఇదం సర్వం త
త్తమ్ = ఎవ్వనిచేత ఇది యంతయును వ్యాపింపబడినదో, సః పరః
పురుషః = ఆ పరుడైన పురుషుడు, అనన్యయా భక్త్యా లభ్యః = (ఆ)
నన్యయగు భక్తిచేత పొందబడినవాడు.

భక్తియనగా జ్ఞానము- అనన్యయనగా ఆత్మవిషయమైనది-
అనిశంకరభావ్యము.

జ్ఞానియొక్క పాపము కైవల్యముకంటె విలక్షణమైనదని
ఈశ్వోకము తెలియజేయుచున్నది- అనన్యయనగా ఆపరమపురు
షుడై విషయముగాఁగలది- అనిరామానుజభావ్యము.

ఈశ్వోకముచేతరమసాధనము చెప్పబడుచున్నది- అని వధ్వ
భావ్యము.

యతః కాలే త్వనావృత్తిమావృత్తిం కైవ యోగినః |

ప్రియాణాం యాన్తి తం కాలం చత్యౌమి భరతర్షభ || ౨౩ ||
(హే) భరతర్షభ! = (ఓ) భరతశ్రేష్ఠుడా!, యతః కాలేతు ప్రి
యాణాః యోగినః = ఏ కాలమున బయలుదేరిన యోగులు, అనా
వృత్తిమ్ ఆవృత్తిం చైవ యాన్తి = మఱిలకపోవుటనును మఱిలుటనును
పొందుచున్నారో, తం కాలం చత్యౌమి = ఆ కాలమును చెప్పు
చున్నాను.

కాలవ్యవధితోముక్తినిపొందెడి ఉపాసకులయొక్క మార్గము ఆ
నావృత్తిమార్గము- కర్మమలనాచరించువారిమార్గము ఆవృత్తిమార్
గము- అనావృత్తిమార్గమును ప్రోత్సహింపబడుటగాను అవృత్తి
మార్గముచెప్పబడినది- యోగులనగా ఉపాసకులును కర్మయో
గులును- ప్రియాణులనగా మరణమునుపొందినవార- అని శంక

కథావ్యము.

కాలమనఁగా మాగఁగము- కైవల్యమునుపొందువానికిని భగవత్పాపినిపొందువానికినిగూడ ననావృత్తిమాగఁగమె- పుణ్యకర్మములఁజేయువారికి ఆవృత్తిమాగఁగము- అనిరామానుజభాష్యము.

కాలేనుట ఉపలక్షణము- అగ్నిదలుగూడ చెప్పఁబడినదికదా- అనిమన్వభాష్యము.

అగ్ని జ్యోతి రహ శ్శుక్లక్షణాసా ఉత్తరాయణమ్ |

తత్ ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః ||
అగ్నిః జ్యోతిః అహః శుక్లః షణ్మాసాః ఉత్తరాయణమ్ (ఇతి యః మాగః అస్తి)-అగ్నియును జ్యోతిస్సును దినంబును శుక్లపక్షంబును ఆఋమాసంబులును ఉత్తరాయణంబును (అని ఏ మాగఁగము లిదో), తత్ ప్రయాతాః బ్రహ్మవిదః జనాః=దానిలో పరియాణముచేసిన బ్రహ్మజ్ఞులగు జనులు, బ్రహ్మ గచ్ఛన్తి=బ్రహ్మమును పొందుచున్నారు.

అగ్నియును జ్యోతిస్సును కాలాభిమానిదేవతలు- కాలాభిమానులుకాని దేవతలనియుఁజెప్పవచ్చును- ఆసత్తమున కాలాభిమానిదేవతలు విస్తారముగానుండుటచేత కాలమనిచెప్పట- మిగిలినచెట్లు కలిగినను మామిడిచెట్లు మిక్కిలిగోఁగలతోటను మామిడితోటయైననట్లే- ఆఋమాసములైన ఉత్తరాయణమని రెండునొక్కిదేవతయె- బ్రహ్మనితులనఁగా బ్రహ్మమును ఉపాసించువారు (సగుణోపాసకులు)- బ్రహ్మకానముకలవారికి (నిగుణోపాసకులకు) తత్క్షణముననే ముక్తికలుగునుగాని యుచితరాదిమాగఁగపేక్షలేదు- అనిశంకకథావ్యము.

అగ్నిదులు మిగిలినసంవత్సరాదులకుఁగూడనుపలక్షణములు- అనిరామానుజభాష్యము. (అగ్నిరూపమైన జ్యోతిస్సుని అధిష్టోక్తము చెప్పఁబడును అనిరామానుజీయటిక)

అగ్నిని పొందినతరువాత పొందఁదగిన జ్యోతిస్సునునది అగ్నిస్స- మాసాభిమానిదేవతలును అయినాభిమానిదేవతలును వేరుగాని యొకరికికాదు- అహస్సు అభిజిత్తుతోనును శుక్లపక్షము పొ

ర్థమాసితోనుననియెటుంగునది- అమధ్వభాష్యము.

ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణ షణ్మాసాః దక్షిణాయనమ్ |

తతః చాద్వీమసం జ్యోతి ర్యోగీ పాప్యనివర్తతే || ౨౧ ||

ధూమః రాత్రిః తథా కృష్ణః షణ్మాసాః దక్షిణాయనమ్ = ధూమం బును రాత్రియును అట్లే కృష్ణస్థంబును అటుమాసంబులు (అయిన) దక్షిణాయనంబును (ఇతి యః మాగః ఆప్తి = అని యే మాగః మా కలదో) తతః చాద్వీమసం జ్యోతిః పాప్య = దానిలో చంద్రసింబంధియగు తేజస్సును పొంది, యోగీ నివర్తతే = యోగి మఱలుచున్నాడు.

ధూమమనఁగా ధూమాభిమానిదేవత- ఇట్లే రాత్ర్యాదులును- యోగియనఁగా కర్మములంజేసినవాడు- అచ్చటియనుభవము మయిందినతోడనే మఱలుచున్నాడు- అని శంకరభాష్యము.

ఇదియును పితౄలోకాదుల కుపలక్షకము- యోగియనఁగా పుణ్యకర్మసంబంధముకలవాడు. అనిరామానుజభాష్యము.

శుక్ల కృష్ణే గగీ హ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే |

ఏకయా నా వృత్తావృత్తి మన్యయాఽన్యతేపునః || ౨౨ ||
జగతః = జగత్తులు, శుక్లకృష్ణే ఏతే గగీ = తెల్లనిదియు నల్లనిదియునగు ఈదుండులు, శాశ్వతే మతే = శాశ్వతములుగా అభిమతములైనవి- ఏకయా అనావృత్తిం యాతః = ఒక-తానిచేత అనావృత్తిని పొందుచున్నాడు- అన్యయా పునః ఆవర్తతే = రెండవదానిచేత వెండియును మఱలుచున్నాడు-

జ్ఞానమును ప్రకాశించుజేయునదిగాన తెల్లనిది- అట్టిది శోకుండునది నల్లనిది- జగత్తులనఁగా జ్ఞానకర్మాధికారులుమాత్రమేకాని జగత్తులయనుకారు- సంసారమునిత్యముగాన ఈమాగఃములును నిత్యములే- అని శంకరభాష్యము.

శుక్లగతియనఁగా నర్చిరాదివిముక్తిము (౧)- కృష్ణగతియనఁగా ధూమగతిమాగఃము (౨)- ఈగతులు రెండువిధములజ్ఞానులకును (౧) పుణ్యకర్మములకలవారికిని (౨) తప్పనివని శ్రుతిలో జెప్పబడినవి- అని రామానుజభాష్యము.

వైతే సృతి సాధన జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చనః।

తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భ వాజ్ఞానః।
(హే)సాధన!= (ఓ)సంతీపుత్రుడా!, పతే సృతి జానన్ యో
గీ= ఈ మార్గాములను ఎఱుఁగుచున్న యోగి, కశ్చనః(అ
పి) నముహ్యతి=ఒకఁడు(ను) మోహముంజెందడు- తస్మా
త్=ఆహేతువువలన, (హే)అజ్ఞాన!, (ఓ)యజ్ఞానుడా!, స
ర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తః భవ=అన్ని కాలములయందును
యోగముతోఁగూడినవాఁడవు అగుము.

ఒకటి సంసారముకొఱకు అనియు, రెండవది మోక్షముకొ
ఱకుఅనియు నెఱిఁగెడియోగి- అనిశంకరభాష్యము.

ఈమార్గాములనెఱిఁగినయోగి ప్రయాణకాలమున మోహము
నుజెందఁడు- మఱియేమన్నను- తనయర్చిరాదిమార్గాముననే పో
వును- కాఁబట్టి ప్రతిదినంబును అర్చిరాదిగిరిని తలంచుటయ నెడి
యోగముకలవాఁడవు అగుము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఈమార్గాములను తెలిసికొని ఉపాయమును ఆచరించువాఁడు
మోహమునుజెందడు- అనిమధ్వభాష్యము.

వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సుచైవ

దానేషు య పుణ్య ఫలం ప్రదిష్టమ్।

అత్యేతి త త్సర్వమిదం విదిత్వా

యోగీ పరం స్థాన ముపైతి చాద్యమ్॥౨౦॥

వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సు దానేషుచైవ = వేదములయందును
యజ్ఞములయందును తపస్సులయందును దానములయందును,
యత్ పుణ్యఫలం ప్రదిష్టమ్=ఏ పుణ్యఫలము చెప్పఁబడినదో,
ఇదం విదిత్వా=దీనిని తెలిసికొని, యోగీ తత్ సర్వమ్ అత్యే
తి=యోగి దానిని అంతయును అతిక్రమింపుచున్నాఁడు- అద్యం
పరం స్థానంచ ఉపైతి=మొదటిదియును గొప్పదియునగు స్థానము
నును పొందుచున్నాఁడు.

యోగమాహాత్మ్యము చెప్పఁబడుచున్నదీ- ఈయేడుప్రశ్నముల
౮(అ॥౧౧శ్లో॥) యుక్తములలోఁజెప్పఁబడిన యంశములను లెస్స

గానాచరించెడి యోగి, వేదాధ్యయనాదులను లెస్సగా నాచరించుటవలన ఏపుణ్యఫలము కాస్త్రముచేతఁ జెప్పఁబడినదో, ఆఫలమును అతిక్రమించిపోవుచున్నాఁడు- గొప్పదైన ఈ శ్వరసంబంధియగు స్థానమునును పొందుచున్నాఁడు- అదృమనఁగా కారణమైన బ్రహ్మము- అనిశంకరభావ్యము.

ఈ సప్తమావ్యవహార్యాయములలోఁ జెప్పఁబడిన భగవద్వాక్యమును తెలిసికొనినవాఁడు వేదాధ్యాసాది సమస్తపుణ్యకార్యములయందును ఏఫలముఁ జెప్పఁబడినదో దానినతిక్రమించుచున్నాఁడు- భగవద్వాక్యమును తెలిసికొనుటయనెడి సుఖముతప్ప రెండవదానిని గడ్డిపరతినువలె తలంపుచున్నాఁడు- అట్లై యోగియనఁగా జ్ఞానియై జ్ఞానికిపాండఁడనిన గొప్పస్థానమునుపొందుచున్నాఁడు- అవిరామానుజభావ్యము.

శ్రితశ్రీ భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే అక్షరపరబ్రహ్మయోగోనామ అష్టమోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో అక్షరపరబ్రహ్మయోగప్రతిపాదకంబగు నెనిమిదవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయ సారము

తొమ్మిదవ యధ్యాయము శ్రీభగవానువాచ

ఇదంత తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యామ్యనసూయవే ।

జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యజ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్ ॥
అనసూయ వే తే = అసూయ లేనివాడవగు నీకు, గుహ్యతమం = జ్ఞానసహితమే ఇదం జ్ఞానమ్ = మిక్కిలిరహస్యమైనదియును విజ్ఞానముతోఁగూడినదియునగు ఈ జ్ఞానమును, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పఁగలను-యత్ జ్ఞాత్వా అశుభాత్ మోక్ష్యసే = దేనిని తెలిసికొని అశుభమునుండి విడువఁబడఁగలవో.

అంతయును వాసుదేవుఁడెఱనెడి యదియె మంచిజ్ఞానము, అనువిశేషమును తెలియఁజేయునది తుశబ్దము- విజ్ఞానమనఁగా ననుభవము- అశుభమనఁగా సంసార బంధనము- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనఁగా భక్తిరూపమైనయుపాసనము- విజ్ఞానమనఁగా ఉపాసనయొక్క గతి విశేషముల జ్ఞానము- అసూయ లేనివాడనఁగా నామాహత్మ్యమును విని, దానిని నమ్మినవాఁడు- ఏజ్ఞానమును అనుష్ఠానపర్యంతముగా (ఆచరించుటవఱకును) తెలిసికొని నన్ను జెంచుటకు విరోధియైన యశుభమునుండి విడువఁబడఁగలవో- అని రామానుజభాష్యము.

సప్తమాధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడినదియె యీ యధ్యాయమున గ్నుప్య పఠుపఁబడును- అని మధ్యభాష్యము.

రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిద ముగ్రమమ్ ।

ప్రత్యక్షావగమం ధర్మ్యం సుసుఖం శర్తు మవ్యయమ్ ॥౧॥
ఇదం (జ్ఞానమ్) రాజవిద్యా = ఈ (జ్ఞానము) విద్యలకు రాజు- రాజగుహ్యమ్ = రహస్యములకు రాజు- ఉత్తమం పవిత్రమ్ - గొప్ప పవిత్రము (శుద్ధినిజేయునది)- ప్రత్యక్షావగమమ్ = ప్రత్యక్షావగమము- ధర్మ్యమ్ = ధర్మముతప్పనిది- శర్తుం సుసుఖమ్ - ఆచరించుటకు మిక్కిలి సుఖకరమైనది- అవ్యయమ్ = నశములేనిది.

పవిత్రమనఁగా అనేకన్నిగమగ్రములతో

ధర్మాధర్మాదులకు మూలమైనకర్మమును ఈజ్ఞానము తుణుమా
తీసున భస్మముచేయుననుట- ప్రత్యక్షావగమమనఁగా సుఖదుః
ఖలె ప్రత్యక్షముచేతనె తెలియఁబడునది- శ్వేనయాగమువలె ధ
ర్మమానకు విరుద్ధముకాదని తెలియఁజేయుటకు ధర్మ్యమ్ అనువిశే
షణము- ఇట్లయినను కష్టసాధ్యముకాదు- సులభసాధ్యమైనను
నాశములేనిఫలముకలదని తెలియఁజేయునదిఅన్యాయమేఅనుపిశేషణము-
అని శంకరభాష్యము.

రాజులు విరివియై గంభీరమైనమనస్సుకలవారలు గాన ఈవి
ద్యగొప్పమనస్సుకలవారికె- పవిత్రమనఁగా నన్నుపొందుటకు వి
రోధులైన పాపములనన్నిటిని పోగొట్టును- అనగమమనఁ
గా తెలియఁబడునది- అనఁగా విషయము- ప్రత్యక్షమైన విషయ
ముకలది- భక్తిరూపమైన యుపాసనముచేత సేవింపఁబడుచున్న
నేను అప్పుడెడపాపనముచేయువానికి ప్రత్యక్షుఁడనగుచునని య
ర్థము- ధర్మమనఁగా నిశ్చేయిఫలము(గొప్పమేలు)నకుపాధనము-
ఈజ్ఞానము స్వయముగా మిక్కిలిపియమగుటనును అప్పుడెనాద
ర్శనమును కలుగఁజేయునది యగుటనును స్వయముగా నిశ్చేయి
సస్వరూపమైనను నన్నుపొందుటయనెడి నిశ్చేయిఫలమునకుపాధనము
కూడనగునని యర్థము- ఇదియాచరింపఁబడుచుండగ నె సుఖము
నుకలుగఁజేయును- అన్యాయమనఁగా త్వింపనిది- నన్నుపొందించి
యునుతానునశింపదు- ఇట్టి యుపాసనమునుచేయువానికినేను నన్ను
ఇచ్చినను, పీనికేమియును చేయనైతిననె నాకుతోచును- అని రామా
నుజభాష్యము.

రాజవిద్యయనఁగా ప్రభాసవిద్య- ప్రత్యక్షమైనవిహ్నము చేని
చేతఁదెలియఁబడునో యదిప్రత్యక్షావగమము- అక్షములయందు అనఁ
గా నిందియములయందుండువాఁడుగాన భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షుఁ
డనఁబడును- సమస్తజగత్తునుధరించువాఁడుగాన ధర్మశబ్దమునకు
భగవంతుఁడర్థము- అతఁడు విషయముగాఁగలది ధర్మ్యము- అని
మధ్వభాష్యము.

అశ్రద్ధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరంతపః |

అపాప్యమాం నివర్తనే మృత్యుసంసారవర్జనాని॥౨॥
(హే)పరంతప!=(ఓ) శత్రువులనుతపింపజేయువాడా!, అన్య
ధర్మస్య ఆశీర్వాదానాః పురుషాః=ఈధర్మమునకు నమ్మని పురు
షులు, మామ అపాప్య=నన్ను పొందక, మృత్యుసంసారవర్జన
నివర్తనే=మృత్యువుతోఁగూడినసంసారమార్గమునందు మఱియు
న్నారు.

అన్య ధర్మస్య (స్వరూపే ఫలేవ) ఆశీర్వాదానాః-ఈ యాత్మ
జ్ఞానముయొక్క (స్వరూపమునందును ఫలమునందును) శీర్షచేయ
నివారు- వారు దేహమెంతయునుకొనువారు- నన్ను బొంద
క అనఁగా నన్నుబొందుటకు సాధనమైన భక్తినిగూడ పొందక-
అనిశంకరభాష్యము.

ఈయుపాసనమును స్వీకరించుటకు లెగిన దశను పొందియును శ)
ర్షచేయనివారై అనఁగానమ్మకముతోఁగూడిన త్వరలేనివారై మృ
త్యుహవ్యమైన సంసారమార్గమున నిశ్చయముగా నున్నారు-
ఏమియాశ్చర్యము! అనిరామానుజభాష్యము.

మయా తత మిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా ।

మత్స్థాని సర్వభూతాని నచాహం లే వ్యవస్థితః॥౪॥

నవమత్స్థాని భూతాని పశ్యమే యోగ మైశ్వరమ్ ।

భూతభృత్ నవ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావనః॥౫॥

అవ్యక్తమూర్తినా మయా=స్థుటపడనియాకారముగల నాచేత, ఇ
దం సర్వం జగత్=ఈ సమస్తమైన జగత్తును, తతమ్=వ్యాపిం
పఁబడినది- సర్వభూతాని మత్స్థాని=అన్నిభూతములును నాయం
దున్నవి- అహం లేమ నావస్థితః=నేను వానియందు లేను- భూ
తాని మత్స్థానివ న=భూతములు నాయందున్నవియును కా
వు- మే ఐశ్వరం యోగం పశ్య=నాయొక్క ఈశ్వరసం
బంధియగు యోగమును చూడుము- మమ ఆత్మా భూతభృత్=నా
యాత్మ భూతములనుభరించునది. భూతస్థః నవ-భూతములయందుం
దునది కాదు- భూతభావనః=భూతములనుకలుగజేయునది.

నాచేతననఁగా నాయొక్క పరమభావముచేతను, అవ్యక్తమ

నఁగా కరణములకు (ఇంద్రియములకు) అగోచరమైనది. భూతములనఁగా బ్రహ్మమొకట గడ్డికాడవటకునున్నవి. ఆత్మలేనిభూతమొక్కటియు వ్యవహారమునకుతగదుగాన నాయందున్నవియనఁగా నేనుఆత్మయగుటచే వాత్సల్యవైయన్నవిఅనుట. ఆభూతములకు నేను ఆత్మనుగాన నేనువానియందున్నానని మూఢబుద్ధులకుతోచును. దానికిగాను, ఒక్కవస్తువునకు మఱియొక్కవస్తువుతోడవలె నాకు వానితో సంశ్లేషము (సంయోగము)లేదుగాన, నేనువానియందులేననిచెప్పుచున్నాను. ఆకాశమునకుఁగూడ నేనులావలివాఁడనుకదా- నేను సంసరగఁము (గంయోగము) లేనివాఁడను గావున నె బ్రహ్మవిభూతము నాయందున్నవియనుగావు- యోగమునఁగా ఘటనము- మఱియొక్కయాశ్చర్యమునుగూడఁజూడుము- గంగములేనివాఁడనైనను భూతములనుభరింపుచున్నాను- వెనుకఁజెప్పినచొత్పన భూతములయందుండువాఁడనుకాను- నాయాశ్చర్యని భగవంతుఁడుసెప్పుట, లోకబుద్ధులను సారమున- లోకజననందు ఆజ్ఞానులు దేహమును నేనుఅనుకొని నాయాత్మయనునట్లే- ఆత్మయైన భగవంతునికి మఱియొక్కయాశ్చర్యలేదుకదా- భూతభావముఁడనఁగా భూతములనువృద్ధిపొందిండువాఁడు- పుట్టిండువాఁడనియఁజెప్పవచ్చును- అనిశంకరభాష్యము.

చేతనాచేతనస్వరూపవగునీజగత్తును నిలుపుటకును నియమించుటకును అంతర్యామియై నేనువ్యాపించియున్నవాఁడను- నేనువానియందులేను అనఁగా నాయనికి వానికి అధినముకాదు- నేనునిలిచియుండుటకు వానియుపకారమేమియులేదనుట- నీళ్లకు కండయాధారమగునట్లు నేనువానినిధరింపుచున్నవాఁడనుగాను- నాసంకల్పముచేతనే వానిని నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడను- నేనుసమస్తభూతములనుపోషించువాఁడను, వానివలననాకేమియునుపకారములేదు, నామొక్కయాశ్చర్యమేనఁగా నాసంకల్పమే భూతములనుకలుగుజేయినదియు నియమించునదియును, అనెడిఈ యాశ్చర్యమైన అనఁగా మఱియొక్కచో నూహింపశక్యమఁగాని యోగమునుచూడుము- అని తామాన జభాష్యము.

నాయందు సమస్తమునున్నను భూమియందున్ను శింధి (తగిలి) పఠా
భాములున్నట్లు నాయందు లేవు- నాయాత్మయనగా శరీరమే యీ
తథావనము- అనిచుభవభాష్యము.

యథాఽకా శస్థితో నిత్యం వాయు స్సర్వత్రగోచరః॥

తథా సర్వాణి యథాని మత్స్థానీ త్యుపధారయ॥ ౧॥

నిత్యమ్ ఆకాశస్థితః = ఎల్లప్పుడును ఆకాశమునందున్నదియు, సర్వ
త్రగః సహాన్ వాయుః యథా = అంతటనున్నదియు గొప్పదియునగు
వాయువు ఎట్లో, తథా = అట్లు, సర్వాణి యథాని మత్స్థానీ = అన్ని
యీతములును నాయందున్నవి, ఇతి ఉపధారయ = అని నిశ్చయిం
చుకొనుము.

ఆకాశమువలెనంతటనున్ననాయందు సంతేజము (సంయోగము)
లేకయే యన్నియీతములున్నవి- అనితేలిసికొనుము- అని శంకర
భాష్యము.

ఇతాలంబనముననన్న వాయువు అంతటను సంచరింపుచున్న
ది- అనిరాలంబనమైన వాయువు నాయధీనమైన యునిశిగలక
ని అవశ్యముగా నంగీకరింపవలసినదై నాచేతధరింపబడినదిని ఎట్లు
తెలియుటచున్నదో, ఇట్లే అన్నియీతములును, వానికి కనుబడినినా
యందుండి నాచేతధరింపబడినవని నిశ్చయించుకొనుము- అనిరా
మానుభాష్యము.

నాయందున్నవియు నాయందు లేనివియుననుటకు దృష్టాంతముచె
ప్పబడుచున్నది- ఆకాశమునందన్నవాయువు స్పర్శము మొదల
గువానిని పొందదుగదా- అనిచుభవభాష్యము.

సర్వభూతాని కాస్తేయ ప్రకృతిం యాన్తి మామికామ్॥

కల్పశయే పున ప్రాని కల్పానాం నిష్కజాః స్వహమ్॥ ౨॥

(హే) కాస్తేయ ! = (ఓ) సంతిపుడును నీవు. పున యాత్రాన కల్పశయే
మామికాం ప్రకృతిం యాన్తి = అన్నిభూతములు నీ ప్రకృతికారమున
మున నాయదియైన ప్రకృతిని పొందుదును. కల్పానాం నిష్కజాః
తాని పునః నిష్కజావి = కల్పారంభమున నేను వానిని వెండియు
సృజించెదను.

ప్రకృతి యనఁగా త్రిగుణాత్మకమగు అవరప్రకృతి (౭౭||౫||) అని శంకరభాష్యము.

స్థావరజంగమాత్మకములగు భూతములన్నియు, చతుర్ముఖునియ వసానకాలమున నాయదియనఁగా నాకుశలీరమైన ప్రకృతిని నఁగా నామరూప విభాగములేని అనిభక్తతమస్సును (౭౮||౧|| సఁగ్రహము) పొందుచున్నవి- అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞానమును చూపుటకై ప్రళయములు విస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నవి- అని మధ్వభాష్యము.

ప్రకృతిం స్వా మవష్టభ్య విస్మజామి పునఃపునః |

భూతగామ మిమం కృత్స్న మవశం ప్రకృతేర్వశాత్ ||౮||
స్వాం ప్రకృతిమ్ అవష్టభ్య=స్వకీయమైన ప్రకృతిని పట్టి, ప్రకృతేః వశాత్ అవశమ్ కృత్స్నమ్ ఇమం భూతగామమ్=ప్రకృతియొక్క అవశమువలన అవశమై సమస్తమైన ఈ భూతసముదాయమును, పునఃపునః విస్మజామి=మాటిమాటికి స్మరింపుచుండును.

అవశమనఁగా అవిద్యాదిదోషములచేత పశవశమైనది- ప్రకృతి వశమువలననఁగా స్వభావవశమువలన నుట- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతిని భూమ్యాది (౭౯||౧||) రూపముల నేర్పరిమిదివిధములు గాఁబరిణమింపఁజేసి- దేవతలు తిర్యకులు (పశు, పక్ష్యాదులు) స్థావరములు (చెట్లు మొదలుగునవి) అని నాలుగువిధములగు భూతసమూహమును- నాయదియు మోహింపఁజేయునదియు గుణమయమైనదియనగు ప్రకృతివలన అవశమైనది- అని రామానుజభాష్యము.

కాశ్లానునడచుటకు సమర్థుడైనవాడే లిలచేత, కట్టనుపట్టుకొని నడచునట్లు భగవంతుడు ప్రకృతిని పట్టుట- అని మధ్వభాష్యము.

నవ మాం తాని కర్మాణి నిబధ్నన్తి ధనజ్ఞయ |

ఉదాసీనవ దాసీన మసక్తం తేషు కర్మసు ||౯||

(హే) ధనజ్ఞయ! =(ఓ) యజ్ఞానుడా!, ఉదాసీనవత్ ఆసీనమ్=ఉపేక్షించువానివలె నున్నవాడనును, తేషు కర్మసు అసక్తమ్=ఆ కర్మములయందు సంగములేనివాడనునగు, మాం తాని కర్మాణి

ననిబద్ధులి=నన్న ఆ కర్మములు బంధింపవు.

ఆకర్మములనఁగా భూతముల విషమసృష్టికి కారణములైనవి- అసత్తుడనఁగా ఫలసంగము లేనివాడనును నేనుచేయుచున్నాననిది యభిమానము లేనివాడనును- కాఁబట్టియె మఱియెవ్వఁడైనను ఫల సంగమును కర్మత్వాభిమానమును లేనివాఁడు బంధమును పొందఁడు- అట్లుగానిచో కోసినకాయపురుగువలె కర్మబంధమును పొందును- అనిశంకరభాష్యము.

ఆ కర్మములనఁగా భూతములను హేచ్చుతత్వముగా సృజించుట మొనలగునని- నన్న బంధింపవు అనఁగా నాకు వైర్మ్యము(దయ లేకపోవుట) మొదలగువానిని కలుగఁజేయును- జీవులు పూర్వము చేసికొనిన కర్మము లేకదా విషమసృష్టికి హేతువులు- ఆవైషమ్యమున నాకు సంగము లేదు- అనిరామానుజభాష్యము.

ఉదాసీనునివలెనుండునుగాని ఉదాసీనుఁడుకాదు- అసత్తుడని- అసనిది దీనియర్థమునె లేలియఁజేయును- ఎవ్వనికి సంగములేక పోవుటవలన సర్వకర్మశక్తియును కలుగుచున్నచో వానికి సర్వకర్మ బంధమెట్లు కలుగును? ఎవ్వఁడు కర్మమునుగూడ నియమించుచో వానిని కర్మము ఎట్లు బంధించును? అనిమధ్యభాష్యము-

మయాఽధ్యక్షేణ ప్రకృతి స్సాయతే సవరాదరమ్ |

హేతునా నేన కాస్తేయ జగద్ధి పరివర్తతే || ౧౦ ||

అధ్యక్షేణ మయా=అధ్యక్షుండనైన నాచేతను, ప్రకృతిః=ప్రకృతి, సవరాదరం జగత్ సాయతే=జంగమస్థావరములతోఁగూడిన జగత్తును కనుచున్నది. (హే)కాస్తేయ!=(ఓ)కుంతివును! ఁడా!, అనేన హేతునా జగత్ విపరివర్తతేహి=ఈ హేతువుచేత జగత్తు పరివర్తింపుచున్నదిగా.

జ్ఞానమాత్రస్వరూపుఁడనును ఆత్మచునగు నేను అధ్యక్షుఁడుగాననఁగా సాక్షిగానుండఁగా తిగుణాత్మికమై అవిద్యయనఁబడెడి నామాయ జగత్తునుబుట్టింపుచున్నది- ఈహేతువుచేతను ఆనఁగా నేనిట్లు అధ్యక్షుఁడనైయుండుటచేతను- అని శంకరభాష్యము.

క్షేత్రజ్ఞుల కర్మములను సరించియే నేను ప్రకృతికి అధ్యక్షుఁడ నైయుందును- ఇంచువలననే నాకు నైఋత్యుఁడై దోషములు లేవు- అని రామానుజభాష్యము.

ఉదాసీనునివలెనున్నచో ప్రకృతి స్వయంకూడానే సృజించును అనినంజెప్పుచున్నాఁడు- ప్రకృతియొక్క సూత్రని ఆశంగా సృష్టిని చూచెడికన్ననేనే అనియధాము- అనిమధ్యభాష్యము.

అవజానన్తి మాం మూఢా మానుషీం తను మ్రాశీతిమ్ |

పరం భావ మజానన్తో మమ భూతమహేశ్వరమ్ || ౧౧ ||

మూఢాః = మూఢులు, మమ భూతమహేశ్వరం పరం భావమ్ అజానన్తః = నాయొక్క భూతములకునియామకమైనదియు గొప్పదియునగు తత్త్వమును ఎఱుంగజున్నవారై, మానుషీం తనుమ్ ఆశీతం మామ్ అవజానన్తి = మనుష్యసంబంధియగు శరీరమును ఆశ్రయించిన నన్ను అనాదరింపుచున్నారు.

మనుష్యదేహమును ఆశ్రయించినవాఁడనగా మనుష్యదేహము చేత వ్యవహరింపుచున్నవాఁడు- భావమును అనగా ఆకాశమువలె నుండునదియు ఆకాశముకంటెనును సూక్ష్మమైనదియునగు నాపరమాధికతత్త్వమును- అనిశంకరభాష్యము.

భూతమహేశ్వరం మామ్ = భూతములకుపరమేశ్వరుఁడైన నన్ను- అవజ్ఞతయుటయనగా ప్రకృతమనుష్యులతో సమముగాఁదలంచుట- పరమైనభావమును అనగా ఈశ్వరుఁడనైయుండియు కారుణ్యములవలన మనుష్యత్వమును పొందుటను- అని రామానుజభాష్యము.

మనుష్యసంబంధియగు శరీరమును అనగా మూఢులైనవారికి మనుష్యసంబంధియైనదిగాఁదోచెడి శరీరమును- ఈశ్వరుఁడు సృష్ట్యాదినే అవతారరూపములను ఏర్పఱిచియుంచునుగాన అనిమనుష్యాదిసంబంధులనుకొనుట భ్రాంతియె- ఈతమైనదియు గొప్పదియు నీశ్వరమైనదియునగు భావమును- భూతమనగా నాద్యంతములు లేనిదనుట- అనిమధ్యభాష్యము.

మోఘశో మోఘకర్మణో మోఘజ్ఞానా వీచేతకః |

రాక్షసీ మాసురీంచైవ ప్రకృతిం మోహినీం శిశిరాః॥౧౨॥
(తే=వారు) ఆసురీం రాక్షసీంచైవ మోహినీం ప్రకృతిం శిశిరాః=ఆసుర సంబంధియును రాక్షసులసంబంధియునై మోహమునుగలుగజేసెడి ప్రకృతిని ఆశ్రయించినవారై, విచేతనః=జ్ఞానములేనివారై, మోఘాశాః మోఘకర్మాణః మోఘజ్ఞానాః (భవన్తి)=వ్యర్థములైనయాశలుగలవారును వ్యర్థములైనపనులుగలవారును వ్యర్థమైనజ్ఞానముగలవారును (అగుచున్నారు).

వారుజేసెడి యగ్నికూపాత్రాదికర్మములును వారిజ్ఞానమును నిష్ఫలములై- విచేతస్సులనఁగా వివేకములేనివారు- ఆసురసంబంధియును రాక్షససంబంధియునగు ప్రకృతిని ఆశ్రయించినవారనఁగా భేదంపుము, భేదంపుము, త్రాగుము, తినుము, పరులస్వమును ఆపహరింపుము అనియిట్లుపలికెడివారై క్రూరవ్యాపారములు కలవారు అగుదురు- అనిశంకరభాష్యము.

కర్మములనఁగా ఆరంభములు- విచేతస్సులనఁగా యథార్థజ్ఞానములేనివారు- అనిరామానుజభాష్యము.

భగవంతునియందు ద్వేషముకలవారు కోరెడి యాముష్మికము కొంచెమైననుపొందఁబడదు- బ్రహ్మరుచుఁడు మొదలయినవారియందలి భక్తి మొదలగునుపాయముచేత వారు ఏయాముష్మికపురుషార్థమునునుపొందలేరు- శిశుపాలుఁడు మొదలగువారుద్వేషించియు మేలునుపొందిరనుట తనభక్తుడైనవాఁడు బ్రహ్మనొకప్పుడు శాపముచేత ద్వేషించినను వానికి భక్తిఫలము నిచ్చునని తెలియఁజేయుటకు- నిమగ్నభాష్యము

మహాత్మానస్తు మాం పార్థ దైవీం ప్రకృతి మాశ్రితాః।

భజన్త్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా ఛాతాది మవ్యయమ్॥౧౩॥
(హ)పార్థ!=ఁ(బ్ర)కుంతిపుత్రుఁడా!, దైవీం ప్రకృతిమ్ ఆశ్రితాః మహాత్మానస్తు=దేవసంబంధియగు ప్రకృతిని ఆశ్రయించిన మహాత్ములూ, ఛాతాదిమ్ అవ్యయం మాం జ్ఞాత్వా=ఛాతములకకారణమైనవాడనును నాశములేనివాడనునగు నన్ను తెలిసికొని, ఆనన్యవనసః భజన్తే=ఇతరముగననుసరించివారై ఆశ్రయింపుచు

న్నారు.

మహాత్ములనఁగా తమద్రోముగాని చిత్తముకలవారు- దైవప్రకృతి యనఁగా శమము (మనోనిగ్రహము), దమము (ఇంద్రియనిగ్రహము), కనికరము, విశ్వాసము, మొదలగునది- ఈశ్వోక్తమునఁజెప్పఁబడినవారు భగవద్భక్తియ నెడి మోక్షమాగామునఁబ్రవర్తించినవారు- అని శంకరభాష్యము.

నన్ను శరణముగాఁబొందుటచేత నమస్తపాపబంధములును నశించినవారై నేనుపరమకారుణికుఁడనగుటచు పాదువులనురక్షించుటకై మనుష్యుఁడనుగా నవతరించితినిని తెలిసికొని- అని రామానుజభాష్యము.

సతతం కీర్తయన్తో మాం యతస్తత్త్వ దృఢవ్రతాః |

నమస్తత్త్వ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే || ౧౪ ||
మాం సతతం కీర్తయన్తః = నన్ను ఎల్లప్పుడును చెప్పుచున్నవారును, యతస్తత్త్వ = ప్రియత్నముచేయుచున్నవారును, దృఢవ్రతాః = దృఢమైనవ్రతముకలవారును, మాం నమస్తత్త్వ = నన్ను నమస్కరింపుచున్నవారును, భక్త్యా నిత్యయుక్తాః = భక్తితో నిత్యముగాఁగూడుకొనినవారునై, మామ్ ఉపాసతే = నన్ను ఉపాసింపుచున్నారు.

బ్రహ్మస్వరూపుఁడనైన నన్ను- ప్రియత్నముచేయుట యనఁగా ఇంద్రియములనునీగ్రహించుట, దయ, హింసించకుండుట, మొదలగు ధర్మములయందుఁబ్రవర్తించుట- హృదయముననున్న నన్ను నమస్కరింపుచున్నవారు- అని శంకరభాష్యము.

నారాయణ, కృష్ణ, వాసుదేవ, అనియిట్లు భగవన్నామములను ఆద్రాహృదయులై చెప్పుటకీర్తనము- యతనమనఁగా అగ్గవచేయుట, దేవాలయములనును సందనవసములనును నిర్మించుట, మొదలగు నాచనులయందు దృఢవ్రతములు ఆనఁగా స్థిరమైనసంకల్పము కలవారై ప్రియత్నము చేయుట- భక్తితోనమస్కరించుచున్నవారు ఆనఁగా మనస్సు బుద్ధి అభిమానము రెండుచేతులు రెండుకాళ్లు శిరస్సు, అనేడి ఎనిమిదియంగములతోనును, ధూళియనక బురదయనక రాలనక ఖామియందు దండవృత్తిగామము చేయుచున్నవారు-

ఎల్లప్పుడును నన్నగుటింది నిగ్గయుక్తులు అనఁగా నాయొక్క ని
త్యయోగమును కోరుచున్నవారు- ఆ రామానుజభాష్యము.

జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యే యః సమా ముపాసతే |

ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతో ముఖమ్ || ౧౫ ||

అన్యేచ=ఇతరులు, జ్ఞానయజ్ఞేన యః=జ్ఞానయజ్ఞముచేత
పూజింపుచున్నవారై, మామ్=నన్ను, ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహు
ధా విశ్వతో ముఖమ్=ఏకత్వముతోనును పృథక్త్వముతోనును అనేక
విధములుగా భగవతోముఖునిగానును, ఉపాసతే=ఉపాసింపుచు
న్నారు.

కొందఱు ఏకత్వముతోననఁగా పరబ్రహ్మమొక్కటియెయనెడి
పరమాధిజ్ఞానముతోనుపాసింతురు- మఱికొందఱు పృథక్త్వము
తోననఁగా ఆభగవంతుఁడగువిష్ణువే ఆదిత్యులు చంద్రుఁడు మొద
లగురూపములనున్నాఁడనియుపాసనముచేయుదురు- మఱికొందఱు
ఆభగవంతుఁడే బహువిధములుగానున్నవాఁడని భగవంతుని విశ్వ
రూపమును ఉపాసింతురు- అనిశంకరభాష్యము.

మఱికొందఱు జ్ఞానయజ్ఞేనచ=జ్ఞానమనెడి యజ్ఞము
తోనును వెనుకటిశ్లోకమునఁజెప్పఁబడిన కీర్తనాచుతోనునుగూడ, బ
హుధా పృథక్త్వేన విశ్వతో ముఖమ్ మామ్=పెక్కువిధములను వే
రుఁబాటుతో జగదాకారముననఁగాగుమగ్గుప్రకారములనున్న నన్ను,
ఉపాసింపుచున్నారు- భగవంతుఁడు శృష్ట్యాధియును సౌత్థ్యము
లై నామరూపముల యేర్పాటులేని చేతనాచేతనములు శరీరముగాఁ
గలవాడైయుండి, అనేకవిధములగు నామరూపములయేర్పాటుతోఁ
గూడిన స్థూలచేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలవాఁడనుకావలయు
నని సంకల్పించి ఆతఁడొక్కఁడే దేవతర్కజ్ఞునువ్యూహరములనెడి వి
చిత్రమైనజగత్తంతయు శరీరముగాఁగలవాఁడైయున్నాఁడు, అని యను
సంధానముచేయుచునుపాసింపుచున్నారని తాత్పర్యము- అని రా
మానుజభాష్యము.

అంతటనొక్కఁడేయగు నారాయణుఁడు ఉన్నాఁడు అని ఏక
త్వముతోనును, అన్నిటికంటెనును విత్తులుఁడు అను పృథక్త్వము

[౨౨౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము

తోనును- భగవంతునిరూపము తెల్లదానివలె నెఱ్ఱదానివలె నల్లదానివలెననియిట్లు బహువిధముగాఁగలెనియఁబడును- బహుధా అనుదానికి దైవమే వాపరే(౪౨||౨౫||శ్లో||)అనిపెప్పినచోప్పున అనేక విధములుగాననియుంజెప్పవచ్చును- అనిమధ్యభాష్యము.

అహం క్రితు రహం యజ్ఞ స్వధాఽహ మహమాషధమ్ |

మన్త్రోహ మహమేవాజ్య మహమగ్ని రహంహుతమ్ || ౧౬ ||

అహం క్రితుః = నేను జ్యోతిష్వేదాదిక్రతుస్వరూపుఁడను- అహం యజ్ఞః = నేను యజ్ఞ స్వరూపుఁడను- అహం స్వధా = నేను పితృదేవతలతోఁబ్రత్యేకయన్నముస్వరూపముగాఁగలవాఁడను- అహమ్ భౌషధమ్ = నేను భౌషధస్వరూపుఁడను- అహమ్ మన్త్రః = నేను మంత్రస్వరూపుఁడను- అహమేవ అజ్యమ్ = నేనె (దేవతలకుఁ జూరము ముచేసెడి) నెయ్యిస్వరూపముగాఁగలవాఁడను- అహమ్ అగ్నిః = నేను అగ్నిస్వరూపుఁడను- అహమ్ హుతమ్ నేను జూరముస్వరూపుఁడను.

యజ్ఞ మనఁగా స్మారము(వైశ్వదేవము మొదలగునది)- భౌషధమనఁగా అందలుప్రాణులును తినెడి వరిమొదలగునది- స్వధ యనఁగానందలుప్రాణులునుదినెడి యన్నమనియును భౌషధమనఁగా రోగమునుపోగొట్టునదియనియుంజెప్పవచ్చును- అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞ మనఁగా మహాయజ్ఞము- భౌషధమనఁగా వరిమొదలగుదానితోఁజేయఁబడిన హవిస్సు- నెయ్యియనునది సోమముమొదలగు హవిస్సులకుఁపలక్షకము- అగ్నియనఁగా అహవనీయముమొదలగునది- అనిరామానుజభాష్యము.

యజ్ఞ మనఁగా దేవతలంగూర్చి ద్రవ్యములను విడుచుట- అని మధ్యభాష్యము.

పితౄహవగ్య జగతో మాతా ధాతా పితౄమహః |

వేద్యం పవిత్ర మోంకార ఋక్సామ యజురేవచ || ౧౭ ||

అస్య జగతః పితా అహమ్ = ఈ జగత్తునకు తండ్రిని నేను- మాతా (అహమ్) = తల్లిని (నేను)- ధాతా (అహమ్) = ధాతను (నేను)- పితౄమహః (అహమ్) = తాతను (నేను)- వేద్యమ్ (అహమ్) = తె

లియవలసినది (నేను)- పవిత్రీమ్ (అహమ్)=పవిత్రీము (నేను)-
ఓంకారః (అహమ్)=ఓంకారము (నేను)- ఋక్ సామ యజుశ్చ
అహమేవ=ఋక్ సామ యజుస్సును నేనే.

ధాతయనఁగా ప్రాణులకు కర్మఫలమును కలుగఁజేయువాఁడు-
అని శంకరభాష్యము

ధాత్య శబ్దము తల్లిదండ్రులుగాక పుట్టుటకు ప్రయోజకుఁ
డైన చేతనునియందువర్తించును- వేద్యమ్ పవిత్రీమ్ అహమేవ=వే
దమునఁదెలియఁబడెడి పావనమైనది నేనే- అని రామానుజభా
ష్యము.

గతి క్షుర్తా ప్రభు స్సాక్షీ నివాస శరణంసుహృత్ ।

ప్రభవః ప్రళయ స్థానం నిధానం బీజ మవ్యయమ్ ॥౧౮॥
గతిః=గతియును, క్షుర్తా=భక్తయును, ప్రభుః=ప్రభువును, సాక్షీ-
సాక్షియును, నివాసః=నివాసంబును, శరణమ్=శరణంబును, సు
హృత్=మిత్రుఁడును, ప్రభవః=ఉత్పత్తియును, ప్రళయః=ప్రళ
యంబును, స్థానమ్=స్థానంబును, నిధానమ్=నిక్షేపంబును, అవ్య
యం బీజమ్=నాశములేని బీజంబును, అహమేవ=నేనే.

గతియనఁగా కర్మఫలము- భక్తయనఁగా పోషకుఁడు- ప్రభు
వనఁగా స్వామి- సాక్షియనఁగా ప్రాణులు చేసినవానిని చేయనివా
నిని నెఱుంగువాఁడు- ప్రాణులు దేనియందునిపింతురోయది ని
వాసము- శరణమనఁగా బాధలచేత వాశ్రయించువారి బాధలను
పోగొట్టువాఁడు- సుహృత్తనఁగా ప్రత్యుపకారమును గోరక యు
పకరించువాఁడు- ప్రభవమనఁగా జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి- దేనియం
దుజగత్తు లీనమగునోయది ప్రళయము- దేనియందు జగత్తునిలుచు
నోయది స్థానము- కాలాంతరమున ననుభవించుటకై దాచిపెట్టి
కొనినది నిధానము- మొలకవలసినవి మొలచుటకు కారణమైనది బీ
జము- సుంసారమున్నంతవఱకును బీజ పరంపరయుండునుగాన అవ్య
యమనఁబడును- అనిశంకరభాష్యము-

గతియనఁగా పాండవలసినస్థానము- భక్తయనఁగా ధరించు
వాఁడు- ప్రభువనఁగా శాసించువాఁడు- సాక్షియనఁగా ప్రత్యక్ష

ముగాఁజూచువాఁడు- నివాసమనఁగా ఇట్లు మొదలగునది- ఇష్టమును
పొందిండువాఁడగుటనును అనిష్టమును పోఁగొట్టువాఁడగుటను ఆ
శ్రయింపఁబడెడిచేతనుఁడు శరణము- సుహృద్గ్రస్తఁగా హితమును
(మేలును)కోరువాఁడు- ప్రభవప్రళయస్థానమ్ అనియొక్క-పదము-
పడెనను పుట్టుటకును నశమగుటను ఏదిస్థానమో అది- నిధానమ
నఁగా ఆపుట్టనదియు నశమగునదియు- అవ్యయమైన బీజమనఁగా
వికారములులేనికారణము- అనిరామానుజభాష్యము

గతియనఁగా మోక్షమునుగోరువారిచేబొందఁబడవాఁడు- సా
క్షియనఁగా వ్యత్యక్తముగాఁజూచువాఁడు- శరణునఁగా సంసార
మునకుబెదిరినవానికి ఆశ్రయమైనవాఁడు- సంహారకాలమున ప్ర
కృతితో జగత్తు ఈతనియందు ఉన్నఁబడునుగాన నిధానము- ఆ
నిమగ్నభాష్యము.

తపా మ్యహ మహం వర్షం నిగృహ్యే మ్యత్యృజామిచ |

అవ్యతం ద్రైవ మృత్యుశ్చ సదగ చ్చాహ మజాన || ౧౯ ||

అహం తపామి=నేను తపింపఁజేయుచున్నాను- అహం వర్షం ని
గృహ్యేమి=నేను వర్షమును నిలుపుచున్నాను- (వర్షమ్) ఉగ్రృజామిచ-
(వర్షమును) విడుచుచున్నాను- (హే) అజాన!=బ్రహ్మజ్ఞానం
దా!, అవ్యతంద్రైవ మృత్యుశ్చ సత్ అగచ్ఛ=అవ్యతమును మృత్యు
వును సత్తును అగత్తును, అహమ్ (అస్మి)=నేను (అగుచున్నాను).

నేను ఆవత్యుండనై కొన్నికిరణములచేత తపింపఁజేయుచున్నా
ను- మఱికొన్నికిరణములచేత నాలుగునెలలు వర్షమునువిడుచుచు
న్నాను- తరువాత ఎనిమిదిమాసములు మఱికొన్నికిరణములచేత
వాళ్లర్థింపుచున్నాను- తరువాతవెండియు వానకాలమునడిచెదను- ఆ
మృతముదేవతలయది- మృత్యువు మనుష్యులయది- దేనికి ఏది సం
బంధించియుండునో దానికి అదిగత్తు- అట్టిదికానిది దానికి అగ
త్తు- అట్టియొకాని బొత్తిగా అగత్తు భగవంతుఁడుకాఁడు- సద
సత్తులనియు కార్యకారణములఁగూడఁజెప్పవచ్చును- ఎవ్వరు వెనుకఁ
జెప్పఁబడిన ఏకత్వపుభక్తికాన్తానములనెడి యజ్ఞములచే నన్ను
పూజింపుచు నుపాసించురో, అజ్ఞానులు వారివారిజ్ఞానమునకుత

గునట్లు నన్ను పొందుదురు- అని శంకరభాష్యము.

అగ్ని అదిత్యుడు మొదలగురూపముల తపింపఁజేయుచున్నాను-
లోకముదేనిచేతఁ బ్రభుకునో యదియన్వృతము- దేనిచేతఁబ్రభునో
యది మృత్యువు- సతతనఁగా పరీకృతకాలముననుండునది- అసతతనఁ
గానప్పుడులేనిది అనఁగా భూతంబును భవిష్యత్తును- అన్నియవ
స్థలనును చేతనాచేతనములు నాకుశరీరములుగాన, తత్ప్రకారుఁడనై
నేనె యున్నానని యర్థము- వెనుకం(౯౮॥౧౫శ్లో)జెప్పినచొప్పు
న పృథక్స్వముతోనును ఏకత్వముతోనును నన్ను అనుసంధింపుచు
న్నవారై నన్నుఁడపాసింపుచున్నారు- అనిరామానుజభాష్యము.

సతతనఁగా కార్యము- అసతతనఁగా కారణము- అని మధ్వ
భాష్యము.

త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపా
యజ్ఞై రిహ్స్వి స్వర్గగతిం పార్థిభిర్యతే ।
తే పుణ్య మాపాద్య సురేన్ద్రీలోక
మశ్నన్తి దివ్యాన్ దివి దేవభోగాన్ ॥౨౦॥
తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం
క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశన్తి ।
ఏవం త్రయీధర్మ మనుపశిత్యా
గతాగతం కామకామా లభన్తే ॥౨౧॥

త్రైవిద్యాః=ఋగ్యజుస్సామముల నెఱిగినవారు, సోమపాః పూతపా
పాః(సన్తః)=సోమపానముచేసినవారై పవిత్రముచేయఁబడినపాప
ములుకలవారు(అగుచు), యజ్ఞైః మామ్ ఇహ్స్వి-యజ్ఞ ములచేత నన్ను

పూజించి, స్వర్గగతిం పార్థిభిర్యతే=స్వర్గగతిని పార్థిభింపుచు
న్నారు- తే పుణ్యం సురేన్ద్రీలోకమ్ ఆపాద్య=వారు పుణ్యమైన ఇం
ద్రీలోకమును పొంది, దివి దివ్యాన్ దేవభోగాన్ ఆశ్నన్తి=స్వ
ర్గమునందు దివ్యములైన దేవభోగములను అనుభవించుచున్నారు-
తే విశాలం తం స్వర్గలోకం భుక్త్వా=వారు విశాలమైన ఆ స్వ
ర్గలోకమును అనుభవించి, పుణ్యే క్షీణే(సతి) మర్త్యలోకం విశ
న్తి=పుణ్యము క్షయించినది(అగుచుండఁగా) మనుష్యలోకమును చొ

చ్చుచున్నారు - ఏవం కామకామాః త్రయీధర్మమ్ అనుప్రసన్నాః = ఇట్లు కామములనుకోరుచున్నవారై వేదత్రయములోవిధర్మమును పొందినవారు, గతాగతమ్ లభస్తే = గమనాగమనములను (రాకపోకలను) పొందుచున్నారు.

త్రైవిద్యులనఁగా యాజ్ఞ కలు యజ్ఞ ములంజేయువారు) - వస్వా దేవతాస్వరూపినైన నన్ను - యజ్ఞముచేయఁగామిగిలిన సోమర సమును త్రాగి దానిచేత పాదములుపోయినవారై - స్వర్గామనెడి గతిని - తే పుణ్యమ్ ఆపాద్య సురేంద్రలోకమ్ ఆశ్రయింపవారు పు ణ్యఫలమును పొంది ఇంద్రలోకమును ఆనుభవింపుచున్నారు - త్ర యీధర్మమనఁగా వట్టివైదిక కర్మము - రాకపోకలను పొందుట యెకాని ఎచ్చటను స్వాతంత్ర్యమును పొందరు వివిధధర్మము - అని శంకరాభాష్యము.

ఈగరికి జ్ఞానుల(భగవద్భక్తుల)నడగి చెప్పబడినది - ఇతను ఆజ్ఞలనడతచెప్పబడును - వేదాంతములయందు నిష్కలేనివారైమిగి లిన యుజ్జ్వలస్వభావవేదములయందుమాత్రము నిష్కలవారు త్రైవి ద్యులు - వీరు కేవలేంద్రాదులఁగూర్చి యాగములంజేసి తచ్చేదంబు గు సోమమునుత్రాగి స్వర్గాదులకు విరోధులగు పాపములను పో గొట్టుకొనినవారై, వారు కేవలము ఇంద్రాదులనుద్దేశించినను వ స్తుస్థితినిబట్టి తత్త్వహుతులనగు నన్నుగూర్చియే యాగములుజేసిన వారై, అట్టి నన్నుఁగక స్వర్గాగతిని కోరుచున్నారు - వారు పు ణ్యమైన అనఁగా దుఃఖములేవి స్వర్గాలోకమునుపొంది అచ్చటదే వభోగముననుభవింపుచున్నారు - ఆయనభవమునకు హేతువయిన పుణ్యము నశించిన తోడనే వెండియు మనుష్యలోకమునఁబ్రవేశిం తురు - ఇట్లువేదాంతసిద్ధాంతము లేనివారుచు కామ్యములగు స్వ గాదులంగోరువారును కేవలముగా వేదత్రయధర్మమును ఆశ్రయిం పినవారునగు వారుఅల్పంబులును అస్థిరంబులునగు స్వర్గాదులననుభ వించి మాటిమాటికిని మఱలుచుందురు - అని రామానుజభాష్యము.

అయినను వాభవమే అన్యదేవతాభవనముకన్న వేలు అనిచె ప్పబడుచున్నది - అనిమధ్వభాష్యము.

అనన్యః శ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యపాసతే |

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ ||

అనన్యః మాం చింతయంతః యే జనాః పర్యపాసతే = అనన్యులై నన్ను చింతింపుచున్న ఏ జనులు ఉపాసింపుచున్నారో, నిత్యాభియుక్తానాం తేషాం యోగక్షేమమ్ = నిత్యాభియుక్తులగు వారియొక్క యోగక్షేమమును, అహం వహామి = నేను వహింపుచున్నాను.

అనన్యులనఁగా నారాయణుడైన నేనెతములని తెలిసికొనినవారు- ఇట్టివారై నన్ను ఉపాసనచేసెడి సంన్యాసుల యోగక్షేమములను నేనె నడపెదను- యోగమునఁగా తనకులేమిదానిని సంపాదించుట- క్షేమమునఁగా దానిని కాపాడికొనుట- భగవంతుఁడు మిగిలినభక్తుల యోగక్షేమములఁగూడ తానువహించినను వారుగూడ తమయోగక్షేమములను కొంతవఱకు వహించికొందురు- అనన్యజ్ఞానముకలవారు అట్లువహించికోసరు- వారు బ్రహ్మకుటాయంబుగాని చచ్చుకుటాయంబుగాని కోరికలవారైయుండరు- భగవంతుఁడె శరణుముఁగఁబడెయందురు- కావున భగవంతుఁడె వారి యోగక్షేమముల నిర్వహింపుచుండును- అనిశంకరభాష్యము.

అనన్యులనఁగా నన్ను కలంచుటకంటె నితరములైన ప్రయోజనములులేనివారు- పర్యపాసనమునఁగా తమకలవలేకుండ నుపాసించుట- అనఁగా అన్నికల్యాణగుణములతోనును అన్నివిభూతులతోనును గూడినవానిగానుపాసించుట- నిత్యాభియుక్తులనఁగా వాయదలినిత్యసంబంధమునుకోరుచుండువారు- నన్నుపొందుట యోగము- పొందినపై ని వలసండుట క్షేమము- అనిరామానుజభాష్యము.

అనన్యులనఁగా మఱియొక్కదానిని చింతింపనివారు- నిత్యము గూడనఁగా చాలకాలము (అభితః) అంతటయుక్తులైనవారు- అని మధ్వభాష్యము.

యే పృథ్వీవతాభక్తా యజన్తే శ్రద్ధయాఽన్వితాః |

తేఽపి మామేవ కాన్తేయ యజన్త్యివిధిభార్యకమ్ || ౨౩ ||

యేఽపి = ఎవ్వారలు, అన్యదేవతాభక్తాః శ్రద్ధయా అన్వితాః యజన్తే = ఇతరదేవతలకుభక్తులై శ్రద్ధతోఁ గూడినవారై యోగముల

జేసికొనుచున్నారో, (హే)కానేయ!=(ఓ)కుంతిపుత్రుడా!, లేక
పి అనిధిపూర్వకం మామేవ యజ్ఞస్తి=వారలును. అనిధిపూర్వకము
గా నన్నుగూర్చియే యాగముంజేయుచున్నారు.

యాగముచేయుట యనఁగా పూజించుట. శ్రోద్ధయనఁగా ఆ
ప్రీత్యబుద్ధి. అనిధిపూర్వకముగాననఁగా నక్కానపూర్వకముగానను
ట. అనిశంకరభాష్యము.

యేత్వన్యదేవతాభక్తాః అనిపాతము- అన్నిపదార్థములునునా
కు శరీరమగుటచే నింద్రాదిశబ్దములుగూడ నన్నుజెప్పునుగాన ఇం
ద్రాదులంగూర్చి యాగములంజేయువారుగూడ నన్నుగూర్చిచేయు
వారే. వేదాంతములు(ఉపనిషత్తులు) పరమపురుషునికి శరీరమైన ఇం
ద్రాదులవారాధించునది యనివిధింపుచున్నవై ఆయింద్రాదులకు ఆ
శ్లోమైన పరమపురుషుడె సాక్షాత్తుగా నారాధింపఁబడఁదగినవాడని
విధింపుచున్నది- వీరు వట్టియింద్రాదులును ఆరాధించుటచే ఆ
విధిననుసరింపక యజ్ఞముంజేయువారగుచున్నారు- అని రామానుజ
భాష్యము.

అజ్ఞయినచో నహంకృతుః(౯౮||౧౬శ్లో) అనిచెప్పినది యసత్య
మాయన ఈశ్లోకముచెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తృచ ప్రభురేవచ |

నతు మా మభిజానన్తి తత్త్వే నాతశ్చ్యవన్తి తే||౨౪||

అహం సర్వయజ్ఞానాం భోక్తృచ ప్రభురేవచ (అస్మి)హి=నేను
అన్నియజ్ఞములకును భోక్తనును ప్రభువునును అగుచున్నానుగాదా-
లేదు మాం తత్త్వేన వాభిజానన్తి=వారు నన్ను తత్త్వమునను
ఎంటుగరు- అతః చ్యవన్తి=ఇందువలన తప్పుచున్నారు.

అన్నియజ్ఞములనఁగా శ్రౌతంబులును స్మార్తంబులును- దేవత
లకు ఆత్మనగుటచే భోక్తను- నేను అధియజ్ఞుడ(౯౮||౧౭శ్లో)ను
గాన నేనే యజ్ఞమునకుస్వామిని- నన్నయభాష్మితముగా వెలుఁ
గకపోవుటచే యజ్ఞ ఫలమునకుఁజెడుదురు- అనిశంకరభాష్యము.

త్రైవిద్యులు(౯౮||౨౦శ్లో)ఈకర్మములు ఇంద్రాది శరీరకుండగు
నతమపురుషుని యారాధనములన్నియు, ఆరాధింపఁబడువాఁడు ఆతఁ

దేయనియు నెటుఁగరు- వారు కొంచెముఫలమునుపొంది మఱు
లువారు అగుదురు- ప్రభువనఁగా ఫలమునిచ్చువాఁడు- అనిరామా
నుజభాష్యము.

అవిధిపూర్వకముగుటకు కారణము చెప్పఁబడుచున్నది- అనిమ
ధ్వభాష్యము.

యాన్తి దేవవ్రతా దేవాన్ పితౄణాం యాన్తి పితృవ్రతాః |

భూతాని యాన్తి భూతేజ్యా యాన్తి మద్యాజినః² పి మామ్;
దేవవ్రతాః దేవాన్ యాన్తి = దేవతలంగూర్చినవ్రతములుకలవా
రు దేవతలను పొందుచున్నారు- పితృవ్రతాః పితౄణాన్ యాన్తి =
పితృదేవతలంగూర్చినవ్రతములుగలవారు పితృదేవతలను పొందుచు
న్నారు- భూతేజ్యాః భూతాని యాన్తి = భూతములంగూర్చినయా
గములుకలవారు భూతములను పొందుచున్నారు- అపిచ = మఱియును,
మద్యాజినః మామ్ యాన్తి = నన్నుఁగూర్చియాగమాచేయువారు
నన్ను పొందుచున్నారు.

దేవవ్రతులనఁగా దేవతలయందు నియమంబును భక్తియునుగల
వారు- పితృవ్రతులనఁగా శౌద్ధాదిక్రియలంచేయువారు- పితృదేవ
తలు అగ్ని ష్వాత్తులు మొదలగువారు- భూతేజ్యులనఁగా వినాయ
కుఁడు మాతృగణము చతుర్భుజులు మొదలగువారిని పూజించువా
రు- మద్యాజులనఁగా వైష్ణవులు- ఇటు, 'అస్మిటియందును ఆయా
సము సమానముగానున్నను అందఱును నన్ను భజింపకపోవుటకు కార
ణము అజ్ఞానము- అందువలనవారు స్వల్పఫలములఁబొందుదురు- అ
నిశంకరభాష్యము-

వశోబ్ధము సంకల్పమును చెప్పును- దర్శపూర్ణమాపాదులచేసిం
ద్రాదులను ఆరాధించెదమను సంకల్పముకలవారు ఇంద్రాదులను పొం
దుదురు- ఇట్లు పితృయజ్ఞాదులచే పితృదేవతలవారాధించుసం
కల్పముకలవారు పితృదేవతలజేందుదురు- యక్షరాక్షసపితౄచాది
భూతములవారాధించెనమని ఎవ్వారలు భూతయజ్ఞసంకల్పముచే
యుదురో వారు ఆభూతములజేందుదురు- ఈచెప్పఁబడినయజ్ఞము
లచేతనే దేవతలను పితృదేవతలను భూతములును శరీరముగాఁగల భగ

పంతుని నారాధించెదమని ఎవ్వారలు సంకల్పించురో వారు నన్నె చెందుదురు - దేవాదియజ్ఞములజేయువారు దేవాదులతోఁగూడ పరిమితమైన భోగములననుభవించి వారు నశించునప్పుడు వారితోఁగూడనశించుదురు - నన్నారాధించువారు నన్ను జేరిమఱలకుందురు - అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకమున ఫలము వివేచింపఁబడి చెప్పఁబడుచున్నది - అని మధ్వభాష్యము.

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యే మే భక్త్యా ప్రియచ్ఛతి |

త దహం భక్త్యుపహృత మశ్నామి ప్రియతాత్మనః || ౨౬ ||
యః=ఎవ్వఁడు, భక్త్యా=భక్తితోడను, పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం మే ప్రియచ్ఛతి=ఆకునును పువ్వునును పండునును నీటినిని నాకు ఇచ్చుచున్నాఁడో, (తస్య) ప్రియతాత్మనః=(ఆ) పరిశుద్ధమైనమనస్సుకలవానియొక్క, భక్త్యుపహృతం తత్ ఆహమ్ అశ్నామి=భక్తిచేతనమర్పింపఁబడిన దానిని నేను ఆనుభవింపుచున్నాను.

నేను సుఖముగా నారాధింపఁబడఁదగినవాఁడను - ప్రియతాత్మయనఁగా పరిశుద్ధమైనబుద్ధిగలవాఁడు - అని శంకరభాష్యము.

పత్రము మొదలగువానిలో నొకకదానినైనదిచ్చెడి ప్రియతాత్మ అనఁగా నాకు ఇచ్చుటయే ప్రియోజనముగాఁగలుగుటయనెడి శుద్ధితోఁగూడినమనస్సుకలవానియొక్క ఆపత్పాదికమును, నేను, ఆ వాస్తవమగుకాముఁడనైనను, దొరకరానిదిదొరికినచోఁగలుగవలసిన ప్రీతితోననుభవింపుచున్నాను - అని రామానుజభాష్యము.

నీవుగొప్పవాఁడవుగాన దుర్బలులచే నారాధింపఁకఁగూడవుకావ ను శంకలోఁజెప్పఁబడుచున్నది - శాస్త్రములో విధింపఁబడని పత్రాదులను సమర్పింపఁగూడదు - భక్తిచేతనే నేను సంతోషించువాఁడను - అని భావము - అని మధ్వభాష్యము.

యత్రోషి యదశ్నాసి యజ్ఞఃకూహాః దదాసి యత్ |

యస్తపశ్యసి కాన్తేయ తతురుష్య మదర్పణమ్ || ౨౭ ||

(హే) కాన్తేయ! = ఓ) కుంతీపుత్రుడా! యత్ కరోషి = చేసిని చేయుచున్నావో, యత్ అశ్నాసి = చేసిని తనుచున్నావో, యత్ జ

హూషి = దేనిని హూషము చేయుచున్నావో, యత్ దదాసి = కిని ఇచ్చుచున్నావో, యత్ లపస్యసి = దేనిని లపస్సుగా నాచంపుచున్నావో, తత్ మదర్పణంక్షరుష్య = దానిని నాయందు సమర్పింపఁబడుదానిగాను చేయుము.

చేయుటయనఁగా శాస్త్రీయకర్మమునాచరించుట- తినుటయనఁగా స్వయముగాలభించినదానిని తినుట- హూషము శ్రోతఁబు, స్కాంతఁబును- ఇష్టుటయనఁగా బ్రాహ్మణులు మొదలగువారి బంగారము అన్నము మొదలగువానినిచ్చుట- అని శంకరభాష్యము.

చేయుట యనఁగా దేహయాత్రకొఱకైన లౌకిక కర్మములనాచరించుట- హూషములచే నిత్యనైమిత్తికరూపముగు వైదిక కర్మముచెప్పఁబడుచున్నది- అర్పింపఁబడునది అర్పణము- లౌకిక వైదిక కర్మములన్నింటియొక్కయు కర్తృత్వంబును భోక్తృత్వంబును ఆరాధ్యత్వంబును నాయందు సమర్పింపఁబడునట్లు చేయుము- అని రామానుజభాష్యము-

శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మబద్ధనైః |

సంన్యాసయోగయక్త్యా . విముక్తౌ మా ముపైవ్యసి ||

ఏవం సంన్యాసయోగయక్త్యా = ఇట్లు సంన్యాసయోగముతోఁగూడినయంతఃకరణముకలవాఁడవై, శుభాశుభఫలైః కర్మబద్ధనైః మోక్ష్యసే = మేలుగీడులుఫలముగాఁగల కర్మబంధములచేత విడువఁబడుదువు- విముక్తః (సన్) మామ్ ఉపైవ్యసి = విడువఁబడినవాఁడవై నన్ను పొందఁగలవు.

శుభాశుభములనఁగా ఇష్టానిష్టములు- కర్మములనుచేయుచు వానిని నాకు సమర్పించుట సంన్యాసంబును కర్మయోగంబునుగూడగాన సంన్యాసయోగమనఁబడును- బ్రదికియుండగానె కర్మబంధములచే విడువఁబడుదువు- శరీరముపోయినతోడనె నన్ను జేరుదువు- అని శంకరభాష్యము.

కర్మబంధములనఁగా నన్నుజేరుటకువిరోధులగు సాక్షిసకర్మములు- సంన్యాసమనెడియోగముతోఁగూడిన మనస్సుకలవాఁడు

నఁగా తాను నాకు శేషుఁడనియు వియామ్యుఁడనియును, కర్మమెల్లను నాయారాధనమనియు ననుసంధించువాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోస్తి నప్రియః
యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే లేషుచా వ్యహమ్॥
అహం సర్వభూతేషు సమః=నేను అన్నిభూతములయందును సముఁడను- మే ద్వేష్యః వాస్తి=నాకు ద్వేషింపవలసినవాఁడు లేడు- ప్రియః న=ఇష్టుఁడు లేడు- యే తు మాం భక్త్యా భజన్తి=ఎవ్వరు నన్ను భక్తితో భజింతురో, తే మయి (వక్రస్తే)=వారు ఇందు (ఉన్నారు)- అహంచ లేషు (వర్తే)=నేను ను వారిను. (ఉన్నాను).

నేను అగ్ని యై గాఁడను- అగ్ని తనదగ్గఱకువచ్చిన వారలచలి నిపోఁగొట్టును- ఇంద్రునిగలవలినపోఁగొట్టదు- నేను నన్ను భజించువారిని లిహించెదను- ఇతరులనుగ్రహించు భక్తులునాయందుండుటయు నేను వారియందుండుటయు స్వభావమువలనఁగాని నాకువారియందు అనురాగముండుటవలనఁగాదు- బట్టి ఇతరులయందునాకు ద్వేషమునులేదు- అనిశంకరభాష్యము.

జాతినిబట్టియు ఆకారమునుబట్టియు స్వభావమునుబట్టియు మిక్కిలి హెచ్చుతక్కులుగానుండెడి దేవలిర్యజ్ఞనువ్యస్తావరములనెడి ఘాతములయందు, అందఱికిని ఆశ్రయింపఁదగినవాఁడనగుటచే, సముఁడను- కొందఱి నె ప్రితిచేత ఆశ్రయింపనిచ్చుటయును మిగిలినవారిని ద్వేషముచేత ఆశ్రయింపనీ పోవుటయునులేదు- నేనెమిక్కిలి ప్రియుఁడుగాఁగలవారై నన్ను భజింపనిచో నిలువలేనిభక్తులు ఉత్కృష్టులైనను నికృష్టులైనను నాతోసమానమైన గుణములుగలవారివలె నాయందెయుందురు- నేను వారియెడను నాకంటె నుత్కృష్టులయెడనువలె నుందును- అనిరామానుజభాష్యము.

నీవు స్నేహితులు గలవాఁడవగుటచే కొంచెముభక్తుఁడైనవానికిని గొప్పఫలమునిచ్చెదవు, గొప్పభక్తుఁడీ కొంచెముఫలమునిచ్చెదవుకాబోలునను శంకరాదు సముఁడనని చెప్పబడుచున్నది- అ

యితే భక్తి కార్యకరముకాదా య ననుస్తాధాముచెప్పబడినది-
వారునాయుడున్నార, వారియందు నేనున్నాను- అనగా నాకు
వారివశ్యులు, వారికి నేను వశ్యుడను- వారు ఎల్లప్పుడు వానికి వ
శ్యులైనను బుద్ధిపూర్వకముగా వశ్యులయినవారును అబుద్ధిపూర్వక
ముగా వశ్యులయినవారుననుభేదముకలదు- మొదటివిధమువారు ఉ
ద్ధవుడుమొదలగువారు- రెండవవిధమువారు శిశుపాలుడు మొద
లగువారు- అనిమధ్యభాష్యము.

అపితే తుమరాచారో భజతే మా మనన్యభాక్ ।

సాధురేవ స మన్తవ్య స్సమ్యక్ స్వయసితోహి సః॥౩౦॥

సుదుగాచారోపి అన్యభాక్ (సన్) మాం భజతేచేత్ = మిక్కిలి
దుష్టమైనయూచారముకలవాడైనను అనన్యభక్తికలవాడు (అగుచు)
నన్ను భజించునేని, సః సాధురేవ మన్తవ్యః = వాడు సజ్జను
డుగానె తలపడబడదగినవాడు- సః సమ్యక్ స్వయసితోహి =
వాడు లెక్కగా నిశ్చయమునుపొందినవాడుగదా.

తనజాతికి తగినయూచారముచొప్పున నడవనివాడు సుమరాచా
రుడు- అనన్యభాక్ అనగా భజించుటయొక్క టియె పోయిజ
నముగలవాడు- సాధువనగా వైష్ణవాగ్రీకరుడు- సమ్యక్
స్వయసితః అనువానికి భగవంతుడు నాకుస్వామి, నాకుగురువు, నా
కుమిత్రుడు, నాకుగొప్పభోగ్యము, అనేదినిశ్చయముకలవాడు అని
యర్థము- ఇట్టివానికి ఆచారముతప్పట స్వల్పలోపముగాన అం
తమాత్రమున ననాదరమునుచేయదగదు- అనిరామానుజభాష్యము.

భగవద్భక్తుడు తలుచుగా దురాచారుడైయుండదు- అయి
నను బహుపుణ్యముచేతను ఎట్టకేలకు అట్లు అగునేని అప్పుడు సా
ధువనియె తలపడబడదగినవాడు- అనిమధ్యభాష్యము.

క్షిప్రింభవతి ధర్మాత్సా శశ్వత్తాన్తిం నిగచ్ఛతి ।

కాన్తేయ పృథిజానీహి న మే భక్తః పృణశ్యతి॥౩౧॥

(సః) క్షిప్రిం ధర్మాత్సా భవతి = వాడు శీఘ్రముగా ధర్మాత్స
అగుచున్నాడు- శశ్వత్ తాన్తిం నిగచ్ఛతి = నిత్యముగాను శాంతిని
పొందుచున్నాడు- (హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, పృథి

జానీహి = ప్రతిజ్ఞ చేయుము - మే భక్తః నప్రణశ్యతి = నా భక్తుఁడు చెడఁడు.

నైలుపలిదైన దురాచారమును విడిచి తనవ్యవసాయసామర్థ్యమున ధర్మాన్నియనఁగా ధర్మమున చింతింపఁగలవాఁడు అగును - నాభక్తుఁడనఁగా నాయందు సమర్పింపఁబడిన యతంతరార్థ (అంతఃకరణము) కలవాఁడు - అనిశంకరభాష్యము.

ధర్మాన్నియనఁగా ప్రతిబంధములేనిదై పరికరముతోఁగూడినదైన నాభజనమునందే మనస్సుకలవాఁడు - శాన్తియనఁగా సన్నజెందుటకు విరోధులైన ఆచారములు లేకపోవుట - ఆదిశాశ్వతము అనఁగా మఱిమఱిలనిదియగును - నాభక్తిని ఆరంభించినవాఁడు విరోధినియ్యచారసంపరకముకలవాఁడైనను చెడఁడు - నాభక్తియొక్క మహాస్వర్గము చేత విరోధినంతయునశింపఁజేసి శాశ్వతమై స్వవిరోధినివృత్తినిపొంది శిశువుముగా సంపూర్ణమైనభక్తికలవాఁడు అగును - అని రామానుజభాష్యము.

ఈశోక్తమన వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదాని పేర్కొనుచు చెప్పఁబడును - శిశువుగా ధర్మాన్నియగును - ఇది దేవతలు దేవతాంశులు మొదలగు వారియందెకలుగను - మిగిలినవాఁడు ఇట్లయ్యేనేని భాంశీకుఁడనియుఁ హింపవలసినది - అనిమధ్వభాష్యము.

మాంహి పార్థవ్యపాశీర్యే యేఽపిన్యః పాపయోనయః

స్త్రియో వైశ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపి యాన్తి పరాంతికాః

కింఛన ర్భావ్యాణాః పుణ్యా భక్తా రాజ్ఞయస్తథా |

అవిద్య మఘఖం లోక విమం శ్రావ్య భజస్వమామ్ || ౩౩ ||

(హి)పార్థ! = (ఓ కుంభపుత్రు)డా!, యే = ఎవ్వారలు, పాపయోనయః = పాపము కారణముగాఁగలవారైన, స్త్రియః వైశ్యాః శూద్రాః = స్త్రీలును వైశ్యులును అశ్లే శూద్రులును అగుదురో, తేఽపి = వారలును, మాం వ్యపాశీర్యే = నన్న ఆశ్రయించి, పరాం గతిం యాన్తిహి = గొప్ప గతిని పొందుచున్నారనిదా -

పుణ్యాః భక్తాః = పుణ్యులును భక్తులైన, భావ్యాణాః రాజ్ఞయః (చ) = భావ్యాలును రాజులును, తథా (ఇహి)కిం

పునః(కృత్త్యమ్) = అట్లు (అని) వెండియుఁ జెప్పవలయువా? ఆ నిత్యమ్ అసుఖమ్ ఇనుం లోకం పాప్య=నిత్యముగానిదియు సుఖములేనిదియునగు ఈ లోకమును పొంది, మాం భజన్య=నన్ను భజింపుము.

పాపయోగులనఁగా పాపమేవలనఁబుట్టినవారు- పుణ్యులనఁగా పుణ్యమువలనఁబుట్టినవారు- పురుషార్థములను పాధించికొనుటకుఁగ నదియు మగ్గభమైనదియునగు మనుష్యత్వమును పొందితిమిగా న నన్నభజింపుము- అనిశంకరభాష్యము.

నిపు రాజ్ఞివిగాన అస్థిరమైనదియు తాపత్రయముల బాధకలదగుటచే నసుఖమైనదియునగు నీలోకమునుబొందియున్నావుగాన నన్ను భజింపుము- అనిరామానుజభాష్యము.

మనుష్యులకు బాహ్యనిత్యము మొదలుకునవి స్వాభావికములనియు పాపాదికృతములనియు రెండువిధములు- అందుముక్తినిబొందినప్పటిని స్వాభావికములు- అవియె పుణ్యములు- శాపమువల్లను ను కామమగ్నమును పురుషులును స్త్రీత్వమును పొందుదురు- అని మధ్వాచార్యులు చెప్పిరి.

మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరుః |

మా మేవైష్యసి యుక్త్యైవ మాత్మానం మ త్పరాయణః || ౩౪ ||

మన్మనాః మద్భక్తః మద్యాజీ(చ) భవః నాయం దుష్టననుకలవాఁడవును నాభక్తుఁడవును నన్నుఁగూర్చియాగముఁజేయువాఁడవు(ను) అగుచు- మామ్ నమస్కరుః=నన్ను నమస్కరింపుము- ఏవమ్ ఆత్మానం యుక్త్యై-ఇట్లు అంతఃకరణమును ఏకాగ్రమునుజేసి, మత్పరాయణః(సక) = నేనెకాప్యకతిగాఁగలవాఁడవు(అగుచు), మామేవ ఏష్యసి=నన్నె పొందఁగలవు.

ఆత్మానం మామేవ ఏష్యసి=ఆత్మనైన నన్నె పొందఁగలవు- అన్ని భూతిములకును ఆత్మనును పరమగతిని నేనెకదా- అని శంకరభాష్యము.

మద్భక్తుఁడవై అనఁగా నాయందు మిక్కిలి ప్రీతిగలవాఁడవై, తైలధారవలె ఎడతెంపులేకుండ నాయందు ఉన్నబడిన మనస్సు కలవాఁడ

పు అగుము- యజ్ఞపనునఁగా సంపూర్ణమైనశేవవృత్తి(కైంకర్యము).
 బౌపచారికము సాంస్కర్మికము ఆభ్యవహారికము అనెడి మూడువి
 థములగు భోగములను సమర్పించుటగదాయాగము- (ఇదియె తిరువా
 రాధనము- బౌపచారికములు అర్చిపాద్యాదలు- సాంస్కర్మికములుమా
 ల్యములుమొదలగునవి- ఆభ్యవహారికములు అన్నపానములు)నమస్కా
 రమనఁగా అంతరాత్మవైన నాయందు నమ్రదైయుండుట- మత్స్య
 రాయణుడనఁగా నన్నువిడిచి తాను నిలువలెకుండుటచే నేనే ఆ
 శ్రీయముగాఁగలిగియున్నవాఁడు- ఆస్థాయనఁగా మనస్సు- అనిరా
 మానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగ
 శాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే రాజవిద్యారాజగు

హ్యయోగోవామ నవమోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్ర

తిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణ

ర్జునసంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో రాజ

విద్యారాజగుహ్యయోగప్రతిపాదకంబగు

తొమ్మిదవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయపారము.

ప్రపంచధ్యాయము.

భూయపవ మహాబాహు! శృణు మే పరమం వచః!

యత్తేహం ప్రీయమాణాయ వత్స్యామి హితకాన్యయా॥

(హే) మహాబాహు! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా! భూయ
పవ = తిరిగియును, మే పరమమ్ వచః శృణు = నా గొప్ప మాటను
వినుము- యత్ = దేనిని, ప్రీయమాణాయ తే = ప్రీతినిజేయుచున్న నీ
కు, హితకాన్యయా వత్స్యామి = హితమునుకోరుటచేత చెప్పగలనో.

పరమమనఁగా నిరతిశయము అనఁగా దానికంటె నితిశయములే
నికను వస్తువును ప్రకాశింపఁజేయునది- నేను చెప్పెడి మాటలను వి
ని అమృతమును త్రాగినయట్లు సంతోషింపుచున్ననీకు- అని శంకర
భాష్యము.

నామాహాస్యమును విని ప్రీతిని జెందుచున్న- హితవనఁగా నా
యందు భక్తిపుట్టి యది చృద్ది పొందుట- నా మాహాస్యమును తెలి
యఁజేసెడి వాక్యమును- అని రామానుజభాష్యము.

ఉపాసనమునకై విధాతులును విశేషముగాఁగొన్నిటికి కారణ
మగుటయును ఈయధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడును- ప్రీయమాణుడనఁ
గా విని సంతోషమును పొందుచున్నవాడు- అని మధ్వభాష్యము.

నమే విమ స్మరగణాః ప్రభవం నమహామయః।

అహ మాదిహి దేవానాం మహామీణాంచ సర్వశః॥౨॥

స్మరగణాః మే ప్రభవమ్ నవిదుః = దేవతాసమూహములు నాయొ
క్క ప్రభావమును ఎఱుఁగరు- మహామయః నవిదుః = మహాఘో
లును ఎఱుఁగరు- అహమ్ మహామీణామ్ దేవానాంచ సర్వశః ఆ
దిహి = నేను మహాఘోలకును దేవతలకును అన్నిప్రకారములను మొ
దలైనవాఁడనుగదా.

దేవగణములు ఇంద్రాదులు-ప్రభవమనఁగా ప్రభావ మైననుపుట్టు
కయైనను- మహాఘోలు భృగువు మొదలగువారు- అదియనఁగాకా
రణము- అని శంకర భాష్యము.

ఇంద్రియములచేఁ దెలియఁబడఁగవానిఁ దెలిసికొనెడివారుగూడ నా నామము కర్మము (పని) స్వరూపము స్వభావముమొదలగు ప్రభావము నెఱుఁగరు- ఆదేవతలను మహాఘోషమును శృజించి వారివారి పుణ్యానుసారముగా వారివారికి నేనిచ్చినట్లొనము పరిమితమైనది- అనిరామానుజభాష్యము.

వ్రథవమనఁగా ప్రభావము-నాదొక్కరకగత్సృష్టియైనను- ఉన్నచో సర్వజ్ఞులైనదేవాదులెఱుంగకుండరు, కాఁబట్టిలేదనిభావము- పుట్టుకకూడ నెవనికి వశమో వానికి పుట్టుకయెట్లు? మిగిలినయంశము పెళ్లొకమునఁజెప్పఁబడఁగలకు- అని మధ్వభాష్యము.

యో మా మజ మనాదిం చ వేన్తి లోక మహేశ్వరమ్ |

అసంమూఢ ససమత్వేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే || ౩ ||

యః మామ్=ఎవ్వఁడు నన్ను, అజమ్ అనాదిమ్ లోకమహేశ్వరించ వేన్తి=పుట్టుకలేనివానిగానును మొదలులేనివానిగానును లోకములకు గొప్పయ్యాశ్వరునిగానును తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః మత్వేషు అసంమూఢః=వాఁడు మనుష్యులలో అజ్ఞానములేనివాఁడై, సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే=కర్మపాపములచేతనును విడువఁబడుచున్నాఁడు.

దేవతలకును మహాఘోషకును నేను కారణముగాన నాకు మఱికా గణములేదు- అన్నిపాపములనఁగా బుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసినవియు అబుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసినవియు- అని శంకరభాష్యము.

లోకములో మనుష్యులకు రాజగువాఁడు మిగిలినమనుష్యుల జాతిలోనివాఁడై కర్మవిశేషముచేతవారికధిపత్యమును- దేవతలయధిపత్యమును అంతాధిపత్యమునట్లే - వారి కండఱుకును భావనాత్రయసంబంధము కలదు- [భావనయనఁగా తానుజేయవలసినవనియందలి యుద్దేశము- అది కర్మభావన బ్రహ్మభావన ఉభయభావన అని మూడువిధములు- కర్మభావనయనఁగా పనులుచేయవలయుననెడియుద్దేశము- అదికలవారు దేవతలు మనుష్యులు మొదలగువారు- బ్రహ్మభావనయనఁగా భగవంతుని సుపాసింపవలెననెడి యుద్దేశము- అదికలవారుసనకసనగనందనాదులు- రెండిటియందును ఉద్దేశము ఉభయభావన- అదిక

లవాకు చతుర్ముఖఃప్రహ్లామొకగువారు.] అశేమ (సన్నమగుట), మహిమ (వలమగుట), మొదలగు నైశ్వర్యములను పొందినవారనట - ఈభగవంతుడో పుట్టుక లేనివాడుగానాతచేతనముకన్ననుదానితోఁ జేరియున్న సంసారికన్నిన విలక్షణుడు- అద్వితీయవాడుగుటచే ముస్తలకన్న విలక్షణుడు- ఇతరవస్తువులతో భగవంతునిఁగూడ నొక్కజాతికలవానిగాఁడలంచుటసంమోహము- అద్వితీయవాడు అసంమూఢుడు- ఇట్టివాడు భక్తిపుట్టుటకు విరోధులుగాఁడెడి సాపములన్నిటిచేతను విడువఁబడును- అని రామానుజభాష్యము.

అనాదిశబ్దమున అన అది అని రెండు భాగములు- అనః=అందఱును చేర్చు మకలుగఁజేయువాడును, అదిః=మొదలును, గాన అనాదియనఁబడుచున్నాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

బుద్ధి జ్ఞాన మసంమోహః శ్రమా శత్యం దమ శృమః |

సుఖం దుఃఖం భవో లభావో భయం చాభయ మేవచ || ౪ ||

అహింసా సమతా తుష్టి స్తపో దానం యశో లయశః |

భవన్తి భావా భూతానాం మత్తవ పథగ్నిధాః || ౫ ||

బుద్ధిః జ్ఞానమ్ అసంమోహః=బుద్ధియును జ్ఞానంబును సంమోహము లేకపోవుటయు, శ్రమా శత్యం దమః శృమః=ఓరిమియు శత్యంబును తాపేంద్రియములను నిగ్రహించుటయు మనస్సును నిగ్రహించుటయు, సుఖం దుఃఖం భవః అభావః=సుఖంబును దుఃఖంబును పుట్టుకయు లేకపోవుటయు, భయంచ అభయంచైవ=భయంబును భయములేకపోవుటయును, అహింసా సమతా తుష్టిః=హింసించకుండుటయు సమత్వంబును సంతోషంబును, తపః దానం యశః అయశః=తపస్సును ఈనియు కీర్తియును అపకీర్తియును, (ఇతి) భూతానామ్ పృథగ్నిధాః భావాః=(అనెడి) భూతములయొక్క అవేకవిధములైన భావములు, మత్తవ పథగ్ని=నావలసిన కలుగుచున్నవి.

బుద్ధియనఁగా, తంతికరణము సూక్ష్మములు మొదలగువానిని గ్రహించెడి సామర్థ్యము- జ్ఞానమనఁగా నాత్మ మొదలగు పదార్థములను తెలిసికొనుట- అసంమోహమనఁగా తెలియఁబలినవానియందు వివేకముతోఁబ్రవర్తించుట- శ్రమయనఁగా లాగబడిననుకొట్టుట

ననుచిత్తవికారములేకుండుట- సత్యమనఁగా తానుచూచినదిచూచినయట్లును వినినది వినినయట్లును ఇతరులకు తెలియఁజేసెడి వాక్యము- వెలుపలియింద్రియములు శౌంతిని పొందుటదమము- అంతఃకరణముశౌంతినిపొందుట శమమ్ము- సుఖమనఁగా ఆహ్లాదము- దుఃఖమనఁగా పరితాపము- భవమనఁగా పుట్టుక- అదికానిది ఆభావము- భయమనఁగా బెడరు- అదిలేకపోవుటయభయము- అహింసయనఁగా ప్రాణులను బాధింపకుండుట- సమతయనఁగా గమ్యమైనచిత్తము కలవాఁడగుట- తుష్టియనఁగా లాభముకలిగినప్పుడు కలిగినదానితోనె తృప్తిని పొందుట- తపస్సుఅనఁగా ఇంద్రియములనియమించి శరీరమును కష్టపెట్టుట- దానమనఁగా తనశక్తికొలదియైన యీవి - యశస్సు అనఁగా ధర్మముంబట్టివచ్చినకీర్తి. అధర్మముంబట్టివచ్చినది యయశస్సు- ఈబుద్ధి మొదలగు భావములు వారివారికర్మానుసారమున వావలననె కలుగును- అని శంకరాభావ్యము.

బుద్ధియనఁగా మనస్సుయొక్క నిరూపించెడి పాపధర్మము. జ్ఞానమనఁగా చేతనాచేతనకస్తువులనిశ్చయము- అసంమోహమనఁగా రజతముకంటె విజాతీయమగు మూలైపుచిప్ప మొదలగుదానియందుగణతముతోసమానమైన జాతికలది అనుజ్ఞానము లేకపోవుట. త్వమయనఁగా మనస్సువికరించుటకు హేతువు కలిగినను వికరింపకయుండుట- సత్యమనఁగా తాను చూచినది చూచినయట్లు ప్రాణులకుహితముగాఁజెప్పుట- ఇది మనోవృత్తిప్రకరణముగాన సత్యమునకు తగినమనోవృత్తియిచట నుద్దేశింపఁబడినది. దమమనఁగా బాహ్యేంద్రియములనుగర్భావీషయములనుండి మఱలించుట. శమమనఁగా నంతఃకరణమునట్లునియమించుట. సుఖమనఁగా తనకుఅనుకూలమైనఅనుభవము- దుఃఖమనఁగా ప్రతికూలానుభవము. భవమనఁగా కలుగుట. అనుకూలము ననుభవించుట వలనఁ గలిగినమనస్సుయొక్కఁడనికీ. ఆభావమనఁగా ప్రతికూలమైనయనుభవము వలనఁ గలిగినమనస్సుయొక్కఁడనకోచము. భయమనఁగా తనకు కలుగఁబోయెడిదుఃఖమునకు హేతువును తెలిసికొనుటవలనఁ గలిగెడిదుఃఖము- అదిలేకపోవుట యభయము. అహింసయనఁగా ఇతరుని దుఃఖమునకు తాను హేతువుకాకపోవుట. సమతయనఁగాతన

యందును స్నేహితులయందును శత్రువులయందును లాభము కలిగిన ను నష్టముకలిగినను సమమైనతలంపుగలుగుట- తుష్టియనఁగా కనబడిన యందఱుఆత్మలయందును సంతోషస్వభావముగా నుండుట- తపస్సనఁగా భోగములను శాస్త్రీయముగాతగ్గించుటయనెడి కాయ క్లేశము- దానమునఁగాతాను అనుభవింపవలసినవానిని ఒరునకిచ్చుట- యశస్సు అనఁగా గుణవంతుఁడనెడి ప్రసిద్ధి- ఆయశస్సుఅనఁగా గుణహీనుఁడు అనెడిప్రసిద్ధి- కీర్తికిని అవకీర్తికిని తగినమనోవృత్తి విశేషములు ఇచ్చట చెప్పఁబడినవి- తపస్సునందునుదానమునందునత్స- భావములనఁగా ప్రవర్తించుటకును నివర్తించుటకును హేతువులగు మనస్సుయొక్కవృత్తులు అనఁగావ్యాపారములు- నావలనను అనఁగా నాసంకల్పమునకు అధీనములైకలుగుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్యము.

చేయవలసినదానిని చేయరానిదానిని నిశ్చయించుటబుద్ధి- జ్ఞానమనఁగా తోచుట- దమమనఁగా ఇంద్రియములను నిగ్రహించుట- శమమనఁగా పరమాత్మనిష్ఠుఁడగుట- తుష్టియనఁగా చాలుననెడి బుద్ధి- అని మధ్వభాష్యము.

మహర్షయ స్సర్వ పూర్వే చత్వారో మనవ స్తథా ।

మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః॥౬
పూర్వే సర్వ మహర్షయః=గడచిన పదుగురు మహర్షులును, తథా చత్వారః మనవః = అట్లే నలుగురు మనువులును, మద్భావాః మానసాః జాతాః=నాయంమభావనకలవారై (నా)మనస్సువలనఁబుట్టింపఁబడినవారై పుట్టిరి- లోకే ఇమాః ప్రజాః యేషామ్ (భవన్తి)=లోకమునందున్న ఈ ప్రజలు ఎవ్వరియొక్క (సృష్టి అగుచున్నారో.)

భృగువు మొదలగువారు మహర్షులు. సావణి మొదలగువారు మనువులు. నాయందుభావనకలవారై విష్ణుసంబంధియగుసామర్థ్యముతోఁగూడుకొనినవారై- ప్రజలనఁగా స్థావరజంగమములు. అనిశంకరభాష్యము. (భృగువు, మరీచి, అత్రి, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, కృతువు, వసిష్ఠుఁడు అరువారు సర్వమహర్షులు. సావణులను పేరుగలమనువులు నలుగురు- లేక పదుగురుమహర్షులునునలుగురుమ

హామూలగు సనక సనందన సనత్కు జాత సనతు- మారులును, మనువులుపమనలుగురును అనియు నన్వయింపవచ్చును అని మధుసూదనటీక-

గడచిన మన్వంతరములో నిత్యసృష్టి జరుగుటకు బ్రహ్మను నెనుపించిన గలిగిన భృగ్వాదిసప్తహామూలను, నిత్యపరిపాలనము జరుగుటకొరకైన సావణీకులను పేరుగల నలుగురుమనువులును మద్భావులనగా నాభావమేభావము గాంగలవారు అనగా నాయభిప్రాయమున నున్నవారు, నాసంకల్పముననుసరించువారనుట- వారిసంతానమైన ఈలోకముననుండు ఈ ప్రజలందఱును ప్రళయమునకు ప్రతిక్షణంబును సంతానములంబుట్టించువారును పరిపాలించువారు నైయున్నారు అనిరామానుజభాష్యము. (సావణీకులనగా భ్రువవంశమనఁబుట్టిన స్వారోచిషుఁడు ఉత్తముఁడు తామసుఁడు రైవతుఁడు అనువారు)

సప్తమూలనగా మరీచి, అత్రి, అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రితువు, వసిష్ఠుఁడు, అనువారు. మనువులు స్వాయంభువుఁడు రోచిషుఁడు, రైవతుఁడు, ఉత్తముఁడు, అనువారు. తామసుఁడు భగవదవతారముగా ననిచ్చట జెప్పబడనడు. మద్భావులనగా నావలనభావము అనగా పుట్టుక కలవారు. వీరు బ్రహ్మకుమానసులుగాఁ బుట్టినవారైనను నావలనఁబుట్టినవారే యనిభాషము. అనిమధ్యభాష్యము.

ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమ యో వేత్తి తత్త్వతః |

సో వికమ్పేన యోగేన యుజ్యతే నాత్ర సంశయః || ౭ ||

మమ ఏతాం విభూతిం యోగంచ తత్త్వతః యః వేత్తి = నాయొక్క ఈవిభూతిని, యోగమునను తత్త్వమునను ఎవ్వఁడెఱుంగునో, సః అవికమ్పేన యోగేన యుజ్యతే - వాఁడు నిశ్చలమైన యోగముతోఁ గూడుచున్నాఁడు - అత్ర సంశయః న = ఈవిషయమున సంశయము లేదు.

(విభూతిని అనగా అనేకవిధములుగా నగుటను - అనిమధుసూదనటీక) యోగమును అనగా ధురమును (అనగా ఆయాపదార్థములను నిర్మించెడి సామర్థ్యమును అనిమధుసూదనటీక) - యోగమువలనఁ

గలిగిన సర్వజ్ఞత్వమును అనియంజెప్పవచ్చును. యోగముతోడను, అనఁగా నిజమైనజ్ఞానముయొక్క సైన్ధ్యము (నిలుకడ)తోడను- అని శంకరభాష్యము.

విభూతయనఁగా విశ్వరూపము- అనఁగా అన్నిటియొక్కయును పుట్టుకయును ఉనికియును ప్రవర్తించుటయును భగవంతునికి ఆధీనములైయుండుట- హేయమాలు అనఁగా విడువవలసినవి- అనఁగాదుర్గుణమాలు- వానికి విరోధులగు కల్యాణగుణములు, అనఁగా మంచిగుణములుకలవాఁడగుటయోగము- యోగముతోడను అనఁగా భక్తియోగముతోడను- నా విభూతులవెలుంగుటయు నాకల్యాణగుణములవెలుంగుటయు భక్తియోగమును వృద్ధిచేయునగునంశము నీపుస్తకముగానె తెలిసికొనఁగలవనుట- అని రామానుజభాష్యము.

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్త సర్వం ప్రవర్తతే |

ఇతి మత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితాః ||౮||

అహం సర్వస్య ప్రభవః = నేను అంతటికిని ప్రభవము. మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే = నావలన సమస్తంబును ప్రవర్తించుచున్నది. ఇతి మత్వా = అని తలంచి, భావసమన్వితాః బుధాః మాం భజన్తే = భావముతోఁగూడిన జ్ఞానులు నన్ను భజింపుచున్నారు.

ప్రభవమనఁగా పుట్టుక. నిలుచుట నశించుట పనులుచేయుట నా నిభలముననుభవించుట అనునవిగ్వరూపముగాఁగలదియెవికారస్వరూపమైన సమస్యమైన జగత్తును నావలననే ప్రవర్తించుచున్నది- బుధులనఁగా పరమాగ్ధతత్త్వము నెఱింగినవారు. భావమనఁగా పరమార్థతత్త్వమందలి యభినివేశము (ఊనిక)- అని శంకరభాష్యము.

ప్రభవమనఁగా పుట్టుటకు కారణమైనవాఁడను- భావమనఁగా మనోవృత్తివికేషము. నాయందు గృహం (ఆశ) కలవారై నమ్మభజింపుచున్నారనుట- అని రామానుజభాష్యము.

భజింపుచున్నవారును కొందఱు కలరని ఈశ్లోకము చెప్పుచున్నది- అని మఱ్యభాష్యము.

మచ్చితా మద్గతపాశా బోధయంతః పరశ్చరమ్ |

కథయంత్యశ్చ మాం నిత్యం తుల్యచైవ రమన్తి చ ||౯||

మచ్చిన్ద్రాః = నాయందుమనస్సుగలవారును, మన్దతప్రాణాః = నన్ను బొందినప్రాణములుగలవారును, పరస్పరం బోధయన్తః = ఒక్కరికొక్కరు బోధచేయుచున్నవారును, మాం నిత్యం కథయన్తశ్చ = నన్ను ఎల్లప్పుడును చెప్పుకొనుచుండువారును (అయి), తుష్యన్తి చ రమన్తి చ = సంతోషింపుచునున్నారు క్రీడింపుచునున్నారు.

ప్రాణములనఁగా చక్షుస్సు మొదలగునవి- నాయందుండెన్న (బడిన ఇంది)యములుగలవారు-ప్రాణమనఁగా జీవనమనియుంజెప్పవచ్చును. జ్ఞానములనఁగా తెలివి, బలము, విశ్వరూపు మొదలగుధర్మములతోఁ గూడిననన్ను చెప్పుకొనున్నవారై- (సంతోషముచఁగాత్మప్రి-అనిమధు||) సంతోషమువలనఁగలిగెడి గొప్పసుఖమురతి- ఇష్టుఁడైనవానితోఁగలుసుకొనినప్పుడు కలుగు గొప్పసుఖమువంటిదిరతి-అనిఁకొరభావ్యము-

మద్గతప్రాణులనఁగా నన్నువిడిచిబ్రదుకలేనివారు. అనఁగా తమ్మునునిలువఁబెట్టుకొనలేనివారు- తాముతాముఅనుభవించినవాగుణములను మిగిలినవారికి బోధచేయుచు, నేనుచేసినదివ్యమైనపనులను చెప్పుకొనుచు- చెప్పెడివారు, ప్రయోజనాంతరములేని ఆచెప్పుటచేతనే సంతోషింపుచున్నారు-వినువారును మిక్కిలియిష్టములయిన ఆగుణములు మొదలగువానిని వినుటచే ప్రీతిం జెందుచుందురు- అని రామానుజభావ్యము.

తేషాం సతతయక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్|

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాన్తి తే|| ౧౦||
సతతయక్తానాం ప్రీతిపూర్వకం భజతాం తేషామ్ = ఎల్లప్పుడును యుక్తులైనవారును ప్రీతిపూర్వకముగా భజింపుచున్నవారునగు వారికి, తే యేన మామ్ ఉపయాన్తి = వారు దేనిచేత నన్ను పొందుచున్నారో, తం బుద్ధియోగం దదామి = ఆ బుద్ధియోగమును ఇచ్చుచున్నాను.

ఎల్లప్పుడును అభియుక్తులైనవారు- (భగవంతునియందుపాకాగ్రమై న బుద్ధిగలవారు||మధు) ప్రయోజన మేమియునుగోరక స్నేహపూర్వకముగా భజింపుచున్నవారు ఆనఁగా సేవింపుచున్నవారు-బుద్ధి యనఁగా నాతత్త్వమును లేకనిగా నెఱుఁగుట. పరమేశ్వరుఁడనైన న

న్న ఆత్మను గాఁబొందుచున్నారు- అని శంకరభాష్యము-

సతతయుక్తులనఁగా నిత్యముగా భగవంతునితోఁ జేరియుండుటను గోరుచున్నవారు-బుద్ధి యోగముననఁగా పరివర్తమైనభక్తి నిప్రీతిపూర్వకముగా నిచ్చెదను- అని రామానుజభాష్యము.

తేషా మే నానుకమూర్ధా మహ మజ్ఞానజం తమః

నాశయాత్కృష్ణభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా॥౧౧॥

తేషామేవ అనుకమూర్ధా=వారికే అనుగ్రహము చేయుటకొరకు. ఆ హమ్ ఆత్మభావస్థః=నేను ఆత్మభావముననున్నవాఁడనై, భాస్వతా. జ్ఞానదీపేన=ప్రకాశింపుచున్న బుద్ధి నను నెడిదిపము చేత, ఆ జ్ఞానజం తమః నాశయామి-ఆజ్ఞానములనఁబుట్టిన తమస్సును నశింపఁజేయుచున్నాను.

అజ్ఞానమునఁగా అనివేకము- దానివలనఁబుట్టినది ఆనఁగా మిథ్యాజ్ఞానములన(భ్రాంతివలన) బుట్టినది- తమస్సు అనఁగా మోహము నెడి యంధకారము- ఆత్మయొక్క భావము అనఁగా అంశరణముయొక్క ఆశయము- ఆనఁగాను అభిప్రాయము- దానియందే ఉన్నవాఁడనగుచు- జ్ఞానమునఁగా వివేకజ్ఞానము- అదియొ దీపము- దానికిభక్తియే చమురు- నన్ను గుఱింపిన భావ(ధ్యానము) యందలి అభినివేశము నెడి గాలిచేతను ఆదీపము ప్రేరణచేయఁబడును. బ్రహ్మచర్యాదిసాధనములసంస్తారముగల జ్ఞానమే దానికి వర్తి- వైరాగ్యముతోఁగూడినయంతఃకరణమే ఆధారము (ప్రమిదె)- విషయముల నుండిమఱిని చిత్తమును గదిలోనదియున్నది. ఆగది రాగద్వేషదులనెడి గాలిలేనిది- నిత్యమును నిశ్చలముగా ధ్యానముచేయుచుండుట చేత, గలిగిన వంచి జ్ఞానమే ఆ దీపముయొక్క వెలుగు. అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మభావస్థుడను ఆనఁగా ఆజ్ఞానులయొక్క మనోవృత్తికి విషయముగా నున్నవాఁడనై, నాశల్యాగుణములనుప్రకటనచేయుచునాయందలిజ్ఞానము నెడి ప్రకాశింపుచున్నదీపముచేత, జ్ఞానముగల చిరోధులగు పూర్వకర్మములనెడి యజ్ఞానముచేఁబుట్టిన నాశంతెనివెరములగు విషయములయందలి ప్రావణ్యము నెడి చీకటి నశింపఁజే

[౨౪౬]

గీతా భాష్యత్రయ సారము.

యుదును- ఆక్షిపతి పూర్వ కాలమునుండి లభ్యమగుపడియున్నది- అని రామానుజభాష్యము.

అర్జునోపనిషత్.

పం బ్రహ్మ పరం తామ పవిత్రం పరమం భవాన్||౧౧౫||
భవాన్ పరం బ్రహ్మ=నీవు పరబ్రహ్మము. పరం తామ=గొప్ప
తేజస్సు, పరమం పవిత్రమ్=గొప్ప పవిత్రము. పవిత్రమనగా పవ
త్రము చేసెడిది.

నీవు పరబ్రహ్మమనియు పరజ్యోతిస్సనియు పరమపావనమనియు
శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మచరణా పరిపూర్ణ మైనది. అని మధ్వభాష్యము.

పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవ మజం విభుమ్||౧౧౬||

ఆహు స్తస్య మృషయశ్చర్యే దేవపిత నారద క్తతా.

అసితో దేవలో వ్యాస స్స్వయంచైవ బ్రహ్మ మే||౧౧౭||

సర్వే ఋషయః=అందఱు ఋషులును, తథా దేవపితః నారదః
=అతఁ డేవతఁడగు నారదుఁడును, అసితః దేవతః=అసితుఁ
డనెడి దేవతఁడును, వ్యాసః=వ్యాసుఁడును, తామ=నిన్ను, శా
శ్వతం దివ్యం పురుషమ్=నిత్యుఁడును దివ్యుఁడునగు పురుషునిగా
నును, ఆదిదేవమ్=మొదటి దేవునిగానును, ఆజమ్=పుట్టుకలేనివా
నిగానును, విభుమ్=సర్వవ్యాపకునిగానును, ఆహుః=చెప్పుచున్నారు.
స్వయంచైవ మే బ్రహ్మ=స్వయముగానును నాకు చెప్పుచున్నావు.

దివ్యశబ్దమునకుదివి=పరమాకాశమనందు భవః=కలిగినవాఁడు, అ
నియర్థము. (పరమాకాశమనఁగాతనస్పృహ వము అనిమధు||) అంద
ఱుదేవతలకును మొదట కలిగినవాఁడుగాన నాదిదేవుఁడు- అని శంకర
భాష్యము.

కీర్త్యంతుఁడుగా నవతరించిన నీవుభగః అతుఁడవే -అని చెప్పుచున్నా
రు- అని రామానుజభాష్యము

అనేకవిధములుగా నయినవాఁడువుగాని విభువు- అని మధ్వభా
ష్యము.

స్వమేత దృశం మనోయ న్నాం వదసి కేశజ్||

న హి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదు ర్దేవా న దానవా | ౧౪ |
 (హే)కేశవ!= (ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, మాం యత్ నిదసి=నిన్నుగా
 డి దేనిని చెప్పుచున్నావో, పతత్ గర్వం ఋతం మన్యే=దీని
 ని అంధియను సత్యమునుగానె తెలిసికొనుచున్నాను. (హే)భగవ
 న్= (ఓ)భగవంతుడా, తే వ్యక్తిమ్=నీ వ్యక్తిని, దేవాః దానవా
 (శ్వ) నవిదుః=దేవతలును దానవులు(ను) ఎఱుంగరు. (దానవులు
 దేవతలగువులలో నొక్కరు.)

నీవును ఋషులును చెప్పినవంతయు- వ్యక్తియనగా పుట్టుక- అ
 ని శంకరభావ్యము.

నీచే జెప్పబడిన నీయొక్క యైశ్వర్యమును కల్యాణగుణములును
 స్తోత్రముచేయుటకు చెప్పబడినవి కావు- వస్తుస్థితియె- భగవంతుఁ
 డనిగా జ్ఞానము శక్తి బలము వీర్యము తేజస్సు అనునవి కలవాఁ
 డు- వ్యక్తియనగా వ్యక్తావస్థకారము (వైభవమును చెప్పెడివిధము-
 అనిరామానుజీయతీక) దేవతలును దానవులును స్వప్నకావము
 కలవారుగాన నెఱుంగరు- అనిరామానుజభాష్యము.

స్వయమే వాగ్మనా త్స్థానం వేదోత్పత్తిం పురుషోత్తమమ్ |

భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగత్పతే | ౧౫ ||

(హే)పురుషోత్తమ!= (ఓ)పురుషశ్రేష్ఠుడా!, భూతభావన!=భూ
 తములనుకలుగఁ జేయువాడా, భూతేశ!=భూతములకధిపతియైనవాఁ
 డా!, దేవదేవ!=దేవతలకుదేవుఁడైనవాడా!, జగత్పతే!=జగత్తు
 లకధిపతియైనవాడా!, స్వం స్వయమేవ ఆత్మనా ఆత్మానంవేదః=
 నీవు స్వయముగానే ఆత్మచేత ఆత్మను తెలిసికొనుచున్నావు.

(ఆత్మనా=స్వరూపముచేతను అనిమధుః) నిన్ను ఇంతకంటె వఱి
 యతిశయములేని జ్ఞానము విశ్వకము బలము మొదలగు శక్తులు కల
 వానిగా నెఱుంగుదువు- అని శంకరభావ్యము.

స్వయవేదః=నీజ్ఞానముచేతనే - ఈశుఁడనగా నియమించు
 వాడు- మృగముమౌనులకంటె దేవతలు సౌందర్యము మొదలగు క
 ల్యాణగుణములచే నెఱుఁగితిశయించియుండునో అట్లు వారినిగూడ న
 తిశయించునుగాన దేవదేవుఁడు- పరయనగా స్వామి- అనిరామా

సుజభావ్యము

పన్న మహా స్య శేషేణ దివ్యావ్యస్తవిధూతయః |

యాభి ర్విసూతిభి ర్లోకా నిమాం స్త్వం వ్యాప్య తిష్ఠసి || ౧౬
ఆత్మవిధూతయః దివ్యాః హి = నీవిభూతులు దివ్యములైనవిగదా-
(తా:) అశేషేణ వక్త్రమ్ ఆహాసి = (వానిని) నిశ్శేషముగాఁ జె-
ప్పఁదగవచ్చు- త్వమ్ = నీవు, యాభిః విభూతిభిః ఇమాన్ లోకాన్
వ్యాప్య తిష్ఠసి = పవిత్రులచేత ఈ లోకములను వ్యాపించియు
న్నావో.

విభూతులనఁగా మాహాత్మ్యవిగ్గరములు- అని సుభావ్యము.

దివ్యములనఁగా నీకు ఆసాధారణములైనవి- మఱియొక్క నికలేని
వస్తువు- పనియమనవి శేషములతో (నియమించుటలతో) కాడినవాఁడవై
ఈలోకములనన్నిటిని నియమించువాఁడవై వ్యాపించియున్నావో అని
రామానుజభావ్యము

విభూతులనఁగా విపిరములైన భూతులు- అని సుభావ్యము.

కథం విద్యా మహం యోగి త్వం సదా పరిచింతయన్

కేషు కేషుచ భావేషు చిన్తోపి భగవన్స్వయా || ౧౭ ||

(హే)యోగిన్ = (ఓ)యోగీ!, అహం సదా త్వం పరిచింతయన్
కథం విద్యామ్ = నేను ఎప్పుడును నిన్ను తలంచుచున్నవాఁడనై
ఎట్లు తెలిసికొందును- (హే)భగవన్ = (ఓ)భగవంతుడా!, (కిం)చ
= ఇంతియెకాక, మయా కేషుకేషు భావేషు చిన్త్యః అసి = నాచేతను
ఏయేవస్తువులయందు భావనముచేయఁదగినవాఁడవు అగుచున్నావు.

యోగీ అనుపాతము- నేను యోగియై అనఁగా భక్తియోగినిష్ఠుఁ
డనై భక్తిచేత నిన్ను ఎప్పుడును చింతించుటకు ప్రవరించినవాఁడ-
నై చింతింపఁబడవలసినవాఁడనై నిన్నెట్లు తెలిసికొందును - వెను
కఁజెప్పుఁబడిన (గంఆ-౪-౫శ్లో) బుద్ధిజ్ఞానాదులుకాకమిగిలినయేయే
భావములయందు నియమించువాఁడవుగా నీవు నాచేఁజింతింపఁబడ-
దగినవాఁడవు- అనిరామానుజభావ్యము

విక్రేణాశ్శ్చనో యోగం విభూతించజనాదన |

భూయః కళయ త్మప్తిహి శృణ్వతో నాస్తి మేష్యతమ్ || ౧౮ ||

(హే)నాదాన!=(ఓ)కృష్ణుడా!, అన్యనః యోగం విభూతించ విస్తరేణ భూయః కథయ=నీయొక్క యోగమును విభూతిని విస్తరముగా వెండియును చెప్పము- అమృతం శృణ్వతః మే=అమృతమును వినుచున్న నాకు, తృప్తిః నాస్తిహి=తృప్తి లేదుగదా-

యోగముననఁగా యే శ్రవ్యర్యశక్తివిశేషమును- విభూతిననఁగా భావముచేయవలసినపదార్థములవిస్తరమును- జనాదన్యఁడనఁగా దేవతలకు శత్రువులైనయసురులను నరకముపొందించువాఁడు. అభ్యుదయంచును (మేలును) నిశ్చేయ సంబును (మోక్షంబును) అనెడి పురుషార్థములను అందఱుజనులచేతనుయాచింపఁబడువాఁడనియుం జెప్పవచ్చును- తృప్తియనఁగా పరితోషము- నీముఖమునుండిబయలుదేరినవాక్యామృతమును- అని శంకకథావ్యము.

(౧౦||౮శ్లో) నేను అంతటికిని ప్రభవము, నావలననంతయుంబని వర్తింపుచున్నదని సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడిననీయొగమును అనఁగా స్పృశించుట మొదలగు దానిని, విభూతిని అనఁగా నియమనమును- నీచేఁ జెప్పఁబడెడి నీమాహాత్మ్యమ నెడియమృతమును వినుచున్ననాకు తృప్తిలేకపోవుటను నీవె యెఱుంగుదువు - అనిరామానుజభాష్యము-

జనాదన్యఁడనఁగా పుట్టుక లేనివాఁడును సంసారమును పోగొట్టువాఁడును. అనిమధ్వభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

హస్తతే కళయిష్యామి విభూతీ రాస్మన శ్శుభాః|

ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ నాస్మ్యన్తో విస్తరస్య మే||౧౯
(హే)కురుశ్రేష్ఠ!-(ఓ)కొరవశ్రేష్ఠుడా!, అన్యనః శుభాః విభూ-
తీః=నాయొక్క శుభములైన విభూతులను, ప్రాధాన్యతః కథయి-
ష్యామి=ప్రాధానముగాఁ జెప్పెదను. అనఁగా ప్రాధానములైనవాని
నిజెప్పెననుట- మే విస్తరస్య అన్యః నాస్తి=నా విభూతివిస్తర-
మునకు అంతములేదు. హస్తానువది సంతోషమునంచును కనికరించు
టయంచును ప్రయోగింపఁబడుననియమకసింహుఁడు చెప్పెను- అను-
మతియనఁగా నంగీకారార్థముననిచ్చటప్రయోగింపఁబడినదని మ-
ధుసూదనటీక. ఆశ్వర్యాగ్ధకమనిరామానుజీయటీక- అదరాగ్ధకను

నివరమార్థప్రస.

దివ్యాహృత్కవిభూతయః అనిరెండవపాదమునపాతమ-౧౬శ్లోకమున వలెనే ఆధాము. వేనివేనిగాపయేనావిభూతిప్రధానమైనదో, దానిదానిని మాత్రము చెప్పెదను- నిశ్శేషముగాఁ జెప్పటకు నూలు సరివత్సరము ప్రేనంజాలవు- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రాధాన్యశబ్దము చేతనుత్ర-షణ్ణము చెప్పఁబడును- విస్తరముగాఁ జెప్పటకును వినుటకును గూడ శక్యముకాదు- విభూతియనఁగా నియమింపఁబడునది- అనిరామానుజభాష్యము.

అహ మాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః|

అహ మాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానా మంత ఏవ చ||౨౦||

(హే)గుడాకేశ!= (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సర్వభూతాశయస్థితః అత్మా అహమ్=అన్ని భు-తములయూహృదయముననున్న ఆత్మనునేనె-భు-తావామ్ ఆదిః మధ్యమ్ అంతశ్చ అహ మేవ=భు-తముల ఆదియు మధ్యంబును అంతంబును నేనె-

గుడాకయనఁగా నిద)- దానికి ఈశుఁడుగాన గుడాకేశుఁడు- నిద్రనుజయించినవాఁడనుట- దట్టమైన తలవెంట్రుకలుకలవాఁడనియెనను చెప్పవచ్చును- తనహృదయముననున్న యాత్మార్థ్యాము చేయఁదగినవాఁడు- దానికి శక్తిలేనవాఁడు చెప్పఁబోవు భావములయందు ధ్యానము చేయునది- భు-తములకు కారణము మొదలగునవిగాను సుధ్యానము చేయఁబడఁదగినవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

నాకు శరీరమైన యన్ని భూతములకును నేను ఆత్మను- ఆత్మ యనఁగా శరీరము నకు సర్వవిధమున ఆధారమైనవాఁడును నియమించువాఁడును శేషి (స్వామి)యును - ఇట్టి నేను ఆ భూతములయూత్పత్తిస్థితిప్రళయములకు కారణమైనవాఁడను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆదిత్యానా మహం విష్ణు జ్యోతిషాం రవి రంశుమాన్|

మరీచి మౌరుతా మస్మి నక్షత్రాణా మహం శశీ||౨౧||

ఆదిత్యానాం విష్ణుః అహమ్=ఆదిత్యులు పండ్రెండగురిలో విష్ణువును నేను- జ్యోతిషామ్ అంశుమాన్ రవిః (అహమ్)=ప్రకాశింపఁజేయువానిలో కిరణములుగల సూర్యుఁడను (నేను)- మౌరుతామ్ మరీచిః

అహమ్=మరుత్తులనెడి దేవతలలో మరీచియనవాడను నేను- నక్షత్రాణాం శశీ అహమ్=నక్షత్రములకు చంద్రుడను నేను.

అదిత్యులు మొదలగువారిలో విష్ణువు మొదలగువారు ఉత్కృష్టములు- నక్షత్రములకు అభివత్యయైన చంద్రుడను నేనే- దేవుడు మనుష్యుడు పక్షి అనియిట్లు శరీరమును చెప్పెడిశబ్దములను వానియాశ్శలయందు ప్రయోగించునట్లే విష్ణ్వాది దేవతలం జెప్ప శబ్దములనుభగవంతునియందు ప్రయోగించుటయును- అనిరామానుజభాష్యము.

విష్ణుననగా అన్నిటిని వ్యాపించియుండుటయును అన్నిటియందును ప్రవేశించియుండుటయును- విష్ణువ్యాప్తా (విష్ణు=వ్యాపించుట) విశప్రవేశసే (విశ్=ప్ర)వేశించుట) అనిభాతువులు- అనిమధ్వభాష్యము.

వేదానాం సామవేదో అస్మిదేవానా మస్మి వాసవః।

ఇద్వియాణాం మన శ్చాస్మి భూతానా మస్మి చేతనా॥౨౨
వేదానామ్ సామవేదః అస్మి=వేదములలో సామవేదము అగుచున్నాను- దేవానాం వాసవః అస్మి=దేవతలలో ఇంద్రుడను అగుచున్నాను- ఇద్వియాణాం మనః అస్మి=ఇంద్రియములలో మనస్సును అగుచున్నాను- భూతానాం చేతనా అస్మి=భూతములకు తెలివి అగుచున్నాను.

పచునొకండ్రయములలోనును సంకల్పవీకల్పస్వరూప మైన మనస్సును- కార్యకారణ సంఘాతమున (శరీరేంద్రియసముదాయమున) స్ఫుటపడుచున్న బుద్ధి యొక్కవృత్తియే చేతన- అనిశంకరభాష్యము.

భూతానాం అనునదియు నక్షత్రాణామ్ అనుపష్టి వంటిదె-అనిరామానుజభాష్యము.

రుద్రాణాం శజరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్।

వసూనాం పావక శ్చాస్మి మేరు శ్శిఖరిణా మహమ్॥౨౩॥

రుద్రాణాం శజరశ్చ అస్మి=పచునొకండుగురురుదులలో శంకరుండనును అగుచున్నాను- యక్షరక్షసామ్ విత్తేశః (అస్మి)=యక్షులు రాక్షసులు వీరిలో కుబేరుడను (అగుచున్నాను)- వసూనాం పావకశ్చ అస్మి=ఎనమండ్రహసువులలో అగ్నిని అగుచున్నాను- శిఖరిణాం మేరుః అహమ్=శిఖరములకొండలలో మేరపర్వము

నేను-

పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం విద్ధి పార్థ భృహస్పతిమ్ |

సేనానీనా మహం సుగన్ధ సురసామస్మి సాగరః || ౨౪ ||

(హే) పార్థ! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, పురోధసాం ముఖ్యం భృహస్పతిం మాం విద్ధి = (రాజుల) పురోహితులలో ముఖ్యుడైన భృహస్పతినిగా నన్ను తెలిసికొనుము- అహమ్ సేనానీనామ్ సుగన్ధః = నేను సేనాపతులలో కుమారస్వామిని- సురసామ్ సాగరః ఆస్మి = సరస్సులలో సముద్రము అగుచున్నాను-

భృహస్పతిశ్చంద్రుని పురోహితుఁడు- సుగన్ధుఁడు దేవతల సేనాపతి- సరస్సులనఁగా దేవతల చేద్రవ్వఁబడినది- అని శంకరభావ్యము.

మహాక్షీణాం భృగు రహం గిరా మస్మేక మక్షరమ్ |

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోస్త్వి స్థావరాణాం హిమాలయః || ౨౫ ||

మహాక్షీణాం భృగుః అహమ్ = మహాక్షులలో భృగువును నేను- గిరామ్ ఏకమ్ అక్షరమ్ ఆస్మి = మాటలలో ఒకటి- అక్షరము (ప్రణవము) అగుచున్నాను- యజ్ఞానాం జపయజ్ఞః ఆస్మి = యజ్ఞములలో జపయజ్ఞము అగుచున్నాను- స్థావరాణాం హిమాలయః ఆస్మి = స్థిరమయిన వానిలో హిమవత్పర్వతము అగుచున్నాను-

మహాక్షులనఁగా మరీచి మొదలగువారు- మాటలనఁగా అక్షరమును జెప్పెడి శబ్దములు- స్థావరములనఁగా పర్వతమాత్రములు. అని రామానుజభావ్యము.

అశ్వత్థ సుర్యవృక్షాణాం దేవక్షీణాంచ నారదః |

గన్ధర్వాణాం చిత్రీరథ సిన్ధువాం కపిలో మునిః || ౨౬ ||

సుర్యవృక్షాణామ్ అశ్వత్థః (అస్మి) = అన్నిచెట్లలో రావిచెట్టు (అగుచున్నాను)- దేవక్షీణాం నారదశ్చ (అస్మి) = దేవక్షులలో నారదుఁడనును అగుచున్నాను- గన్ధర్వాణాం చిత్రీరథః (అస్మి) = గంధర్వులలో చిత్రీరథుఁడను (అగుచున్నాను)- సిన్ధువాం కపిలః మునిః (అస్మి) = సిన్ధులలో కపిలుఁడనెడి మునిని అగుచున్నాను-

దేవతలైయ్యుండి మంత్రములను కనుటచేత ఋషులయినవారు దేవక్షులు- సిన్ధులనఁగా పుట్టుకతోనే ధర్మము జ్ఞానము వైరాగ్యము

విశ్వర్యమువీనీనిమిక్రిలిగాఁబొందినవారు. అనిశంకరభాష్యము.

పిలుడనఁగా, (క)మఖరూపుఁడైనవాఁడును, (పి)పాలింపఁబడెడి జగత్తు కలవాఁడును, (ల)లయము చేయఁబడెడిజగత్తు కలవాఁడును-అని మధ్వభాష్యము.

ఉచైచ్చశ్రవగమశ్వానాం విద్ధిమా మమృతోద్భవమ్ |

విరావతం గజేంద్రాణాం నరాణాంచ నరాధిపమ్ || ౨౭ ||

అశ్వానామ్ అమృతోద్భవమ్ ఉచైచ్చశ్రవగమం మాం విద్ధి-అశ్వముల లో అమృతమునఁబుట్టిన ఉచైచ్చశ్రవస్సునుగాను నన్ను ఎఱుంగుము- గజేంద్రాణామ్ విరావతం (విద్ధి)=గజశ్రేష్ఠములలో విరావతము నుగాను (ఎఱుంగుము)- నరాణాం నరాధిపంచ (విద్ధి)=మనుష్యుల లో రాజునుగానును (ఎఱుంగుము).

అమృతమనఁబుట్టినదనఁగా నమృతముకొలకైనసముద్రమళ నమనఁబుట్టినదనట-విరావతమనఁగా ఇరావతియొక్క సంతానము- అనిశంకరభాష్యము.

అమృతమనఁగా ఉదక మైనను మథింపఁబడుచుండెడి యవస్థ లోనుండెడియమృతమైనను - గజేంద్రులనఁగా దిగ్గజములు - అమృత మునఁబుట్టినయనిదీనికైనన్వయింపవచ్చును-అనిరామానుజభాష్యటీక.

ఆయుధానా మహం వజ్రం ధేనూనా మస్మికామధుక్ |

ప్రజనశ్చాస్మి కన్దర్ప శ్రుర్పాణా మస్మివాసుకిః || ౨౮ ||

అనన్తశ్చాస్మి నాగానాం వరుణో యాదసా మహమ్ |

పితౄణా మర్యమా చాస్మి యమ శ్శంయమతా మహమ్ ఆయుధానాం వజ్రమ్ అహమ్=ఆయుధములలో వజ్రాయుధము నేను-ధేనూనాం కామధుక్ అస్మి-పాలనిచ్చెడియావులలో కామధేనువును అగుచున్నాను-ప్రజనః కన్దర్పశ్చ అస్మి=పుట్టించెడి కాముఁడను అగుచున్నాను - శ్రుర్పాణాం వాసుకిః అస్మి=శర్పములలో వాసుకిని అగుచున్నాను. నాగానామ్ అనన్తశ్చ అస్మి=నాగులలో అనంతుఁడను అగుచున్నాను. యాదసామ్ వరుణః అహమ్=నీటిలో సుండువానిలోవరుణుఁడను నేను పితౄణామ్ అర్యమాచ అస్మి=పితృదేవతలలోఅర్యమనును అగుచున్నాను-శంయమతాం యమః అహమ్

[౨౫౪]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

మ=శిక్షించువారిలోఁడుముఁడను నేను.

వజ్రాయుధము దధీచియనుమహర్షి యెముకలలోఁగలిగినది-
కామధుకుఁడనఁగా వసిష్ఠునిధేనువైనను, కామధేనుకైనను- (కా
మములలోఁబుత్తులఁగలిగించెడికామమునేను అనిమధు॥) వరుణుఁడు
జలదేవతలకు రాజు- అగ్రమపితృదేవతలకు రాజు- అనిశంకరభాష్య
ము.

(ఆయుధములనఁగా తులకములోనివి- కాఁబట్టివజ్రాయు
ధమకన్నగొప్పదైన సుదర్శనములనఁగా విష్ణుచక్రమున్ననుబాధకము
లేదు- అనిరామానుజభాష్యటిక.) కామధుకుఁడనఁగా స్వర్గములోని
కామధేనువు- సర్పములుఒకకొశిరస్సుగలవి. నాగములు అనేకశిరస్సు
లుగలవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతామహమ్ |

మృగాణాంచ మృగేంద్రోహం వైనతేయశ్చపక్షిణామ్ || ౩౦ ||

దైత్యానాం ప్రహ్లాదశ్చ ఆస్మి = దైత్యులలో ప్రహ్లాదుఁడనును అగు
చున్నాను. కలయతాం కాలః అహమ్ = లెక్కపెట్టువానిలో కాలము నే
ను- మృగాణామ్ మృగేంద్రోః అహమ్ = మృగములలో సింహము నే
ను- పక్షిణాం వైనతేయశ్చ అహమ్ = పక్షులలో గరుత్మంతుఁడను
నేను.

మృగేంద్రుఁడనఁగా సింహమైనను పెద్దపులియైనను- అని
శంకరభాష్యము-

అనర్థమునుపొందఁగోరువారగుటచే లెక్కపెట్టువారిలోఁబృ
తువునునేను- అనిరామానుజభాష్యము.

పవనః పవతా మస్మి రామ శ్శస్త్రభృతా మహమ్ |

ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి స్తోత్రపా మస్మి జాహ్నుషీ || ౩౧ ||

పవతాం పవనః అస్మి = పరిశుద్ధముచేయువానిలో వాయువును అ
గుచున్నాను. శస్త్రభృతాం రామః అహమ్ = ఆయుధములనుధరించు
వారిలో శ్రోతామమూర్తిని నేను = ఝషాణాంచ మకరః అస్మి
= మత్స్యములలోపలను మొసలిని అగుచున్నాను. స్తోత్రపాం జా
హ్నుషీ అస్మి = ప్రహరించువానిలో గంగను అగుచున్నాను.

పవతామ్ = గమనము స్వభావము గాఁగలవానిలో - అని రామానుజభాష్యము.

(౪) ఆనందస్వరూపుఁడును, (ఆమ) పరిమాణము లేనివాఁడును గానరాముఁడనఁబడుచున్నాఁడు - అని మధ్వభాష్యము.

సర్గాణా మాదిరస్తత్త్వ మధ్యం . చె వాహ మజాన |

అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతా మహమ్ || ౩౨
(హే) అజాన! = (ఓ) యజానుడా!, సర్గాణామ్ అదిః మధ్యం చ అస్తత్త్వ ఆహమేవ = సృష్టులకు ఆదియును మధ్యంబును అంతంబును నేనే. విద్యానామ్ అధ్యాత్మవిద్యా అహమ్ = విద్యలలో మోక్షవిద్యను నేనే - ప్రవదతాం వాదః అహమ్ = వాదించువారిలో వాదము నేను.

ఆదిమధ్యాంతములనఁగా ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు - జెనుక (అంశో) జీవులతోఁగూడినవానికి ఆదిఅంతము మొదలగునది నేను అని చెప్పఁబడినది - ఇచ్చట సృష్టికంతకుననివిశేషము - వాదించువారనుట చేవాదించుటలలో భేదములైన వాదముజల్పము వితండ అనునవిగ్రహింపఁబడును. అని శంకరాభాష్యము.

సర్గములనఁగా సృజింపఁబడునవి - వానికి ఆదియనఁగా సృజించెడివారలందఱును నేనే - అటె సంహరింపఁబడువానిని సంహరించువారలందఱును నేనే - రక్షింపఁబడువాని రక్షించువారలందఱును నేనే అనుట - జల్పవీతండాదులను చేసెడివారలయొక్క - వాదము నేనే - వాదమునునది తత్త్వమునిర్ణయించుకొనుటకై చేసెడిది. (జల్పమునునది ఎదుటివానిని జంతుంచుటకు. వితండయనఁగా తనపక్షమును స్థాపించికొనకుండ నెదుటి పక్షమును డూషించుట .) అని రామానుజభాష్యము.

అక్షరాణామకారోఽస్మి ద్వంద్వ సామాసికస్యచ |

అహమే వాక్యః కాలో భాతాహం శిశ్వతోముఖః || ౩౩ ||
అక్షరాణామ్ అకారః అస్మి - అక్షరములలో అకారము అగుచున్నాను - సామాసికస్యచ ద్వంద్వః అస్తి = సమాససమూహమునకు ద్వంద్వము అగుచున్నాను - అక్షయః కాలః అహమేవ = నాశములేని కా

[౨౫౬]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

లము నేనె-విశ్వతోముఖః ధాతా ఆహమ్=అంతటనుముఖములుగట్
ధాతను వేనె-

అక్షయకాల మనఁగా పరమేశ్వరుఁడనియుం జెప్పకప్పును-
ధాత యనఁగా కర్మఫలములను కలుగఁజేయువాఁడు - అనిశంకరభా
ష్యము.

విశ్వతోముఖః ధాతా-నాలుగుముఖములుగలవాఁడు- అని రా
మానుజభాష్యము.

మృత్యు సర్వహర శ్వాహ ముద్భవశ్చ భవివ్యతామ్ |

కీర్తి శ్రీ) ర్వాశ్చ సారణం స్మృతి మేధా ధృతిః క్షమాక్షర
సర్వహరః మృత్యుశ్చ ఆహమ్=అన్నిటినిహరించెడి మృత్యువును
నేను- భవివ్యతామ్ ఉద్భవశ్చ ఆహమ్=కాఁగలవానియొక్క ఉద్భ
వంబును నేను- సారణం కీర్తిః త్రివిః వాక్ స్మృతిః మేధా ధృ
తిః క్షమాచ ఆహమ్=స్త్రీలయొక్క కీర్తియును సంపదియును వా
కులను స్మృతి (జ్ఞాపకశక్తి) యును బుద్ధి యును ప్రధైర్యమును ఓరి
మియును నేనె.

మృత్యువు రెండువిధములు. భనమునుపోఁగొట్టునదియు ప్రా
ణమును పోఁగొట్టునదియునని. అందు రెండవది సర్వహరము. ప్రళ
య కాలమననన్నిటినిహరించువాఁడుగాన పరమేశ్వరుఁడే సర్వహర
మృత్యువు- ఉద్భవమనఁగా మేలు. కాఁగలవారనఁగా మేలును పొం
దఁగలవారు. అనిశంకరభాష్యము.

సర్వహరమనఁగా అన్నిటిప్రాణములను హరించెడిది-పుట్టం
గలవానికిఉద్భవమునుపేరుగలకర్మమునువేనె- స్త్రీలొ శ్రీనినేను, కీ
ర్తినినేను, అనియిట్లుప్రత్యేకమన్వయము. అనిరామానుజభాష్యము
(శ్రీ)యనఁగా లక్ష్మి. మిగిలినవియును భగవంతునియసాధారణశక్తు
లు. అనితాత్పర్యచంద్రిక)

బృహత్సాని తథా సామ్నాం గాయత్రీఘనసా మహమ్ |

మాసావాం ముగ్ధశీర్షోహ మృతూశాం కుసుమాకరః ||

తథా సామ్నాం బృహత్సాని ఆహమ్=సామములలో బృహత్సా
నినేనె- ఘనసాం గాయత్రీ ఆహమ్=ఘండస్సులలో గాయత్రీ

ని నేను- మాహానామ్ మాగణేశీషః అహమ్=మానములలో మా
గణేశీషము నేను- ఋతూనాం కుసుమాకరః అహమ్=ఋతువుల
లో వసంతఋతువు నేను-

గాయత్రి మొదలగు ఛందస్సులతోఁ గూడిన ఋక్కులలో గాయ
త్రీచ్ఛందస్సులఋక్కును నేను- అనిశంకరభావ్యము.

ద్యూతం ఛలయతా మస్మి లేజ స్తేజస్వినా మహమ్ ।

జయోస్మి వ్యవసాయోస్మి సర్వం సర్వవతా మహమ్॥
ఛలయతాం ద్యూతమ్ అస్మి=మోసపుచ్చవారియొక్క జూడము
అగుచున్నాను- లేజస్వినాం లేజః అహమ్=గొప్పవ్రథావముకలవా
రియొక్క లేజస్సును నేను- (జేత్యూణామ్) జయః అస్మి=(జయిం
చువారియొక్క) జయము అగుచున్నాను- (వ్యవసాయినామ్) వ్యవ
సాయః అస్మి=(పూనికకలవారియొక్క) పూనిక అగుచున్నాను-
(సర్వవతాం) సర్వమ్ అహమ్=(సార్వత్రికులయొక్క) సర్వము
నేను.

సర్వమనఁగా గొప్పమనస్సుకలిగియుండుట- అనిరామానుజభా
వ్యము.

వృష్టినాం వాసుదేవోస్మి పాణ్డవానాం ధనశ్శ్చయః ।

మునీనా మవ్యహం వ్యాసః కవీనా ముశనాకవిః॥౩౭॥

వృష్టినాం వాసుదేవః అస్మి=యాదవులలో శ్రీకృష్ణుడను అగుచు
న్నాను- పాణ్డవానాం ధనశ్శ్చయః (ఆస్తి)-పాండవులలో ఆజ్ఞానుఁ
డను (అగుచున్నాను)- మునీనామపి వ్యాసః అహమ్=మునులలోఁ
గూడ వ్యాసుఁడను నేను-కృపనామ్ ఉశనా కవిః (అహమ్)=కవులలో
శుక్రుఁడనెడి కవిని (నేను).

మునులనఁగా మననముచేయువారు- అనఁగానన్ని పరాధముల
జ్ఞానముకలవారు- కవులనఁగాసూక్ష్మములనెఱింగినవారు- అనిశంక
రభావ్యము.

వాసుదేవునికొడుగుటయె విభూతి- మునులనఁగా మననముచేత
పరాధములతత్త్వము నెఱింగినవారు- కవులనఁగా పండితులు- అని
రామానుజభావ్యము.

అంతటిని ఆచార్యునిచేతను అంతటనుండటమును వాను
దేవుడు- (వి) అన్నిటికంటె విశేషించినవాడును, (ఆ) అంతటనును
(గ) అతడేగాననును, వ్యాసుడనబడుచున్నాడు- అని మధ్యభా
ష్యము.

దన్తో నమయతా మస్మి నీతి రస్మి జిగీషతామ్!

మానం . చెవాస్మి గుహ్యసాం జ్ఞానం జ్ఞానవతా మహమ్॥
దమయతాం దణ్డః అస్మి = శిక్షించువారియొక్క శిక్షను అగుచున్నా
ను- జిగీషతాం నీతిః అస్మి = జయింపఁ గోరువారియొక్క రాజనీతిని
అగుచున్నాను- గుహ్యసాం మానం చెవ అస్మి = గోప్యమయినవాని
లో మానమునును అగుచున్నాను- జ్ఞానవతామ్ జ్ఞానమ్ . మామ్
= జ్ఞానముకలవారి జ్ఞానము నేను.

గుహ్యముల గోపనములలో మానమును అగుచున్నాను- అని రా
మానుజభాష్యము-

యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తవహ మర్జున!

నతథస్తి వినాయత్యావ్యయా భూతం చరాచరమ్ | ౩౯ |

(హ) అర్జున! = (ఓ) యజ్ఞనుడా!, యత్ సర్వభూతానాం బీ
జమ్ = పది అన్నిభూతములకును బీజమో, తచ్చాపి అహమ్ = అదియు
నుకూడ నేను- యత్ మయా వినా స్యాత్ = పది నన్ను విడిచి
యుండునో, తత్ చరాచరం భూతం నాస్తి = అట్టి జంగమస్థా
వరకూపమైన భూతము లేదు-

బీజమనఁగా మొలచుటకు కారణమైనది- సమస్తమును మదా
త్కమే (నావ్యరూపమైనదే)- అని శంకరభాష్యము.

సమస్తవస్తువులను అన్నియవగ్ధలయందును నేను అన్నగాఁగలవి
యె- దీనిచేత, వెనుకఁ జెప్పినయన్నివిభూతులకును నేను అన్ననగుట
ను నేనే అవిగాఁ జెప్పఁబడినవనుట- అని రామానుజభాష్యము.

నానోసి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప!

ఏవ తూర్దేశః ప్రోక్తో విభూతే ర్విస్త్రో మయా॥ ౪౦॥
(హ) పరంతప! = (ఓ) శత్రువులనుతపింపఁ జేయువాడా!, మమ ది
వ్యానాం విభూతీనామ్ = నాయొక్క దివ్యములైన విభూతులకు, అన్తః

నాస్తి = అంతము లేదు- ఏమః విభూతేః విస్మరస్తు = ఈ విభూతియొక్క విస్మరమో, మయా ఉద్దేశతః ప్రోక్తః = నాచేత ఏకదేశముగా చెప్పబడినది.

ఉద్దేశతః = సంక్షేపముగా- అనిరామానుజభాష్యము.

యద్య ద్విభూతిమ త్సత్త్వం శ్రీమదూజితే మేవవా |

తస్మాదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశ సంభవమ్ || ౧ ||

విభూతిమత్ శ్రీమత్ ఉజితమేవవా = విభూతికలదియైనను శోభకలదియైనను బలముకలదియైనను, యద్యత్ సత్త్వమ్ (ఽస్తి) = యేయే వస్తుసమూహము (కలదో), తత్త్వే = దానిదానిని, మమ తేజోంశ సంభవ మేవ త్వమ్ అవగచ్ఛ = నాయొక్క లేజన్యుయొక్క యంతమువలనఁగలిగినదానిగానె నీవు తెలిసికొనుము.

ఉజితమనఁగా ఉత్తమముతోఁగూడినది- ఈశ్వరునియొక్క తేజోంశమనఁగా నేకదేశము- అనిశంకరభాష్యము

విభూతికలదియనఁగా ఏలఁబడునవికలది- శ్రీమత్తునఁగా కాంతికలదైనను ధనధాన్య సమృద్ధి కలదియైనను- ఉజితమనఁగా శుభ కార్య సంభములయందు వ్యయముకలది- తేజస్సనఁగా ఇతరులమితరసలరించెడి సామర్థ్యము- నానియమనశక్తియొక్క ఏకదేశమువలనఁగలిగినదానిగాఁ తెలిసికొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

విష్ణువు మొదలగునవిస్వరూపములే- మిగిలినవి తేజస్సుతోఁగూడినవి- అనిసంభ్యభాష్యము-

అథవా బహు వై తేన కింజ్ఞా తేన తవాజ్ఞాన |

విష్ణుభాషా మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్ || ౨ ||
(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!; అథవా = లేక, జ్ఞా తేన బహునా ఏతేన = తెలియఁబడిన విస్తారమైన దినిచేతను, తవ కిమ్ (స్యాత్) = నీ కేమి (కలుగును)- అహమ్ ఇదం కృత్స్నం జగల్ = నేను ఈ సమస్తమైన జగత్తునును, ఏకాంశేన విష్ణుభ్య స్థితః = ఒక్క భాగముచేతను నిలువఁబెట్టి ఉన్నాను-

ఎంతదెలిసినను తెలియవలసినది శేషించియేయుండెడి దీనివలన నేమియోజనమన్నది? - ఏకాంశమనఁగా ఒక్కయవయవము- అన్ని

భూతములును ఈ శ్వరునికి పాద మని (పురు||సూ||౩) మంత్రి ములోఁ జెప్పఁ బడియున్నదిగాదా- అని శంకర భాష్యము-

కింఞ్చ నేన అని పారము- చేతనా చేతనరూప మైన యీ జగత్తంతయు స్వరూపము సిద్ధింతుట యందు ను డాని కియందును ప్రవర్తించుట యందును నాసంకల్పమున తిక్రమింపకుండునట్లు, నా మహిమలోని యతి స్వల్ప భాగము చేత దానినంతయును నిలువఁ బెట్టి యున్నాను. అని రామానుజ భాష్యము-

ఏమి కలుగుననుట, చెప్పఁబోవునది ప, ధానమని తెలియఁ జేయుటకుఁ గాని, చెప్పఁబడినదంతయును నిష్ఫలమని తెలియఁ జేయుటకు గాదు- నిష్ఫలమేయైనయెడను చెప్పఁబడకయేపోవును- అని మధ్వ భాష్యము-

ఇతి త్తిథి భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా యాం యోగ శా

స్త్రే త్తిథి కృష్ణాజ్ఞానసంవాదే విభూతియోగో నామ

దశమోధ్యాయః-

ఇట్లు ఉపనిషదర్థ ప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకం

బును యోగ శాస్త్రంబును త్తిథి కృష్ణాజ్ఞానసంవాదంబునగు

భగవద్గీతలలో విభూతియోగ ప్రతిపాదకంబగు

పదవయధ్యాయము.

విభూతివిస్తరయోగో నామ (విభూతివిస్తరయోగమును బ్రతిపాదిం చెడి) అని పారాంతరము-

గీతాభాష్యశ్రయసారము.
పమనొకటవ యధ్యాయము.

అజ్ఞానఉవాచ.

మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్య మధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్ |

యత్ప్రయోక్తం వచస్తేన మోహనాయం విగతమ్ |

మదనుగ్రహాయ = నన్ననుగ్రహించుటకొరకు, త్వయా పరమం గుహ్యమ్ అధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్ యద్వచః ఉక్తమ్ = నీచేతను గొప్పదియును రహస్యమైనదియును అధ్యాత్మమనుపేరుకలదియునగు ఏవాక్యము చెప్పబడినదో, తేన మమ ఆయం మోహః విగతః = దానిచేత నాయొక్క ఈ మోహము పోయినది.

అధ్యాత్మమనఁగా ఇదియాత్మ, ఇదియాత్మకాదు అనియేర్పఱచునది - మోహమనఁగా అవివేకబుద్ధి - అనిశంకరభాష్యము.

అధ్యాత్మమనఁగా ఆత్మవిషయమున జెప్పవలసినది - అది న త్వేవాహం జాతునాసమి (అ||౧౨||) అనునది మొదలు తత్సాద్యోగీభవాజ్ఞాన (౨||౧౩||) అనునదియు జెప్పబడినది - మోహమనఁగా దేహాత్మాభిమానము - అనిరామానుజభాష్యము.

ఎట్లు వినినయెడల ధ్యానముచేయుట శక్యమగునో, అట్లు స్వరూపస్థితికుయధ్యాయముచేత చెప్పబడును - అనిమధ్వభాష్యము.

భవావ్యయా హి భూతానాం శ్రుతౌ విస్తరశో మయా |

త్వత్తః కమలపత్రాక్ష మాహస్మ్య మపి చావ్యయమ్ || ౨ ||

(హే) కమలపత్రాక్ష! - (ఓ) పుండరీకాక్షుడా!, భూతానాం భవావ్యయా = భూతములయొక్క - పుట్టుకయును ప్రళయంబును, త్వత్తః మయా విస్తరశః శ్రుతౌ = నీవలన నాచేత విస్తరముగా వినబడినవి - అవ్యయం మాహాత్మ్యమపిచ శ్రుతమ్ = త్రియంపని మాహాత్మ్యము గూడ వినబడినది.

ఏడవ యధ్యాయము మొదలు పదవ యధ్యాయమున మాప్తివ అకును అన్ని భూతములకును (త్వత్తః భవావ్యయా) నీవలననే గలిగెడి యుత్పత్తి ప్రళయములు నాచేత వినబడినవి. మాహాత్మ్యమనఁగా చేతనాచేతనములన్నిటికిని శేషియగుటయు కల్యాణగుణములచే నన్నిటికంటె

గొప్పవాడగుటయు అన్నిటివ్రవృత్తులను ప్రవర్తించజేయువాడగుటయు మొదలగుది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఏవ మేత ద్యదాత్మత్వ మాత్మానంద రమేశ్వరః |

ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూప మైశ్వరం పురుషోత్తమమ్ ||

(హే)పరమేశ్వర!=(ఓ) పరమేశ్వరుడా!, పతత్ ఏవమ్=ఇది ఇట్లు - త్వమ్ ఆత్మానం యథా ఆత్మ=నీవు ఆస్మినుగూఢా ఏవ కారముగా చెప్పితివో- (హే)పురుషోత్తమ! =(ఓ)పురుషోత్తముడా!, తే ఐశ్వరం రూపం ద్రష్టుమ్ ఇచ్ఛామి=నీయొక్క ఈశ్వర సంబంధియైన రూపమును చూడను కొనుచున్నాను.

ఐశ్వర్యరూపమనగా జ్ఞానైశ్వర్యబలశక్తిపీఠ్యతేజస్సంతోషగూడిన విష్ణుసంబంధియగు రూపము- అనిశంకరభాష్యము. ప్రవృత్తు

ఐశ్వర్యమనగా ఈశ్వరునికి అసాధారణమైనది-అనిరామానుజభా

మన్యసే యది తద్భక్తిం మయా ద్రష్టుమితిచ్ఛిభో |

యే గేశ్వర తతో మే త్వం దేశయాత్మాన మవ్యయమ్ ||

(హే)ప్రభో!-(ఓ)ప్రభువా!, (హే)యే గేశ్వర!=(ఓ)యే గేశ్వరుడా!, తత్ మయా ద్రష్టుం తత్వమ్=అది నాచేత చూడ శక్యమైనది, (ఇతి) మన్యసేయది=అని తలంతువేని, తతో=అట్లయైన, త్వమ్ ఆవ్యయమ్ ఆత్మానం మే దేశయ=నీవు వికారమటలేని అత్మను నాకు చూపుము

యేగులయేగమునకు ఈశ్వరుడైనవాడు- ఎందునలననేను మిక్కిలి కోరుచున్నానో, (తతో) అందున- అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనగా జ్ఞానము మొదలగు కల్యాణగుణములసంబంధము- దానితోగూడినయ్యాస్వరుడు- అవ్యయమ్ అనునది క్రియాపితేపణము- నిన్నుగంపూర్ణముగాజూపుమనుట- అనిరామానుజభాష్యము ప్రభువనగా సమర్థుడా- అనిమద్భాష్యము.

అథ గవానువాచ.

ఇత్య మే పార్థ రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః |

నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాశ్చ తీనిచ || ||

(హే)పార్థ!=(ఓ)యజ్ఞుడా!, శతశః అథ సహస్రశః=మూ

అలకౌలదియు ఇంక పేలకౌలదియు, నానాధాని నానావర్ణాకృతీని దివ్యానికంఠేకవిధములైనవియు అనేకవిధములగురంగులును ఆకారములును కలసియు అప్రాకృతములైనవియునగు, మే రూపాణి పశ్య-నా రూపములను చూడుము.

పశ్యాదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రా నశ్వినౌ మరుత స్తథా |

బహూ నృద్యస్థ సూర్వాణి పశ్యశ్చ ర్యాణి భారతి || ౧ ||

(హే)భారతి!=(ఓ)భగవతఃశ్రమవాడా!, ఆదిత్యా వసూన్ గుర్దా, అశ్వినౌ తథా మరుతః పశ్య=పన్నీర్ద్రుతుసూర్యులను ఎ ననుండువసువులను పమనోకరుర్రులను ఇద్దరు అతిశీనీదేవతల నును ఆత్మే ఏమగురుమరుత్తులను చూడుము- అన్నియు సూర్వాణి ఆశ్వర్యాణి బహూని పశ్య=పూర్వమూచూడ(బడసిపియును అద్భుతము లైనవియునగు పెక్కిటిని చూడుము- నారూపించు చూడు మునట.

ఇహోకస్థం ఒక త్కృష్ణం పశ్యాద్యసచరాచరమ్ |

మను దేహీ గుడాకేశయ చ్ఛాప్యస్త్రీష్ట మిచ్ఛసి || ౨ ||

(హే)గుడాకేశ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, సచరాచరం కృష్ణం ఒక త్=ఒకమస్మానరములతో(గూడిన, సమస్తమైనదిగత్తును, యత్ అన్యత్ ద్రష్టుమ్ ఇచ్ఛసి (తత్)చ=ఏ మిటియొక్కదానిని చూడ(గోరుచున్నవో)దానిని, ఇహ మమ దేహీ ఏకస్థమ్ ఉద్య పశ్య=ఇచ్చట నా శరీరమును ఒక్కచోటనున్నదానిగా ఇప్పుడు చూడుము.

[అనునది- అనిశంకశభావ్యము.

చూడ(గోరునదిమనముబయింతుమో, నాగుబయింతురో(అ|౧౬శ్లో)

నతుమాం శత్ర్యసే ద్రష్టు మానేవైవ స్వచక్షుషా |

దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగ మైశ్వరమ్ || ౩ ||

అనేన స్వచక్షుమైవతు మాం ద్రష్టుంశత్ర్యసే=ఈనీ చక్షుషు చేతనె నెన్నుచూడ(జాలవు- దివ్యం చక్షుః తే దదామి=అప్రాకృత మైన చక్షుషును నీకు ఇచ్చెదను-మే విశ్వరం యోగం పశ్య=నాయొక్క ఈశ్వరసంబంధియగు యోగమును చూడుము.

యోగమును అనగా యోగశక్తియొక్క ఆతిశయమును, అనిశంక

రథావ్యము.

యేగమునఁగా జ్ఞానము మొదలగువానియొక్క సంబంధము
అని రామానుజభావ్యము.

సంజయ ఉవాచ.

ఏక ముక్త్వా తతో రాజా మహాయోగేశ్వరో హరిః |

దగ్ధయామాస పాథాయ పరమం రూప మైశ్వరమ్ ||
(హ)రాజన్=(ఓ)రాజేనభృతరాష్ట్రాడా! మహాయోగేశ్వరః హ
రిః=మహాయోగేశ్వరుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, ఏవమ్ ఉక్త్వా=ఇట్లు పలికి,
తతః=అబ్రవేన, విశ్వరం పరమం రూపమ్=ఈశ్వరసంబంధిఁగు
గొప్పరూపమును, పాథాయ దశయామాస=అజ్ఞానునికొరకు చూ
పించెను-

గొప్పవాఁడును యోగేశ్వరుఁడునుగాన మహాయోగేశ్వరుఁడు-
హరియనఁగా వారాయఁడు- అనిశంకరభావ్యము. (ము.

గొప్పయాశ్చర్యయేగములకు ఈశ్వరుఁడు- అనిరామానుజభావ్య
యజ్ఞాదిభాగములన్నిటిని హరించువాఁడుగాన హరియనఁబడుచు
న్నాఁడు. అనిమధ్వభావ్యము.

అనేకవక్త్రీనయన మనేకాచ్ఛతదశానమ్ |

అనేకదివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్ || ౧౦ ||

దివ్యమాల్యామృరధరం దివ్యగన్ధానులేపనమ్ |

సర్వాశ్చర్యమయం దేవ మనన్తం విశ్వతోముఖమ్ || ౧౧ ||

అనేకవక్త్రీనయనమ్=అనేకములగుముఖములును నేత్రములునుకలదియు
ను, అనేకాచ్ఛతదశానమ్=అనేకములునుఅచ్ఛతములునగుదశానము
లుకలదియును, అనేకదివ్యాభరణమ్=అనేకములునుదివ్యములునగుఆ
భరణములుకలదియును, దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్=దివ్యములునుఅనేక
ములునుఎత్తఁబడినవియునగుఆయుధములకలదియును, దివ్యమాల్యామృ
రధరమ్=దివ్యములేపనమాలికలనునువస్త్రములనునుధరించినదియును, ది
వ్యగన్ధానులేపనమ్=దివ్యమైనమై పూతకలదియును, సర్వాశ్చర్యమ
యమ్=అన్నిఆశ్చర్యములతోనిండియున్నదియును, దేవమ్=ప్రకాశించు
నదియును, అనన్తమ్=అంతములేనిదియును. విశ్వతోముఖమ్=అంతట

ముఖములుకలదియనగు, (రూపం దశాయామాస=రూపమును చూపెను.) (అనిశంకరభాష్యము.

ఇట్టి రూపమును అజ్ఞానుఁడు చూచెను అనియైన నన్వయింపవచ్చును- అంతమనఁగా మూడుకాలములయందునుండునదియుపరిమాణము లేనిదియును. అనిరామానుజభాష్యము. (భాష్యము.

సర్వాశ్చర్యమయమనఁగా సర్వాశ్చర్యాత్మకమైనది. అనిమధ్వ దివి సూర్యసహస్రస్య భవే ద్యుగప దుష్టితా.

యదీ భా సృద్వశీ సా స్యా ద్భాస స్తస్య మహాత్మనః॥౧౨. దివి యుగపత్ ఉష్టితా సూర్యసహస్రస్య భాః స్యాద్వది=ఆకాశమునందు ఒకరూపరాయము బయలుదేరినదగు వేయిసూర్యుల కాంతి కలుగునేని, సా తస్య మహాత్మనః భాసః సద్వశీ స్యాత్=అది ఆ విశ్వరూపముయొక్క కాంతికి సాటి అగును. (ము

సహస్రశబ్దము అంతములేనిఅని తెలియఁజేయును-అనిమధ్వభాష్య తత్రైకస్థం జగత్కృత్సం ప్రవిభక్త మనేకథా.

అవశ్య ద్వేవ దేవస్య శరీరే పాణ్డవ ప్రదా॥౧౩॥

దేవదేవస్య తత్ర శరీరే ఏకస్థమ్=భగవంతునియొక్క ఆ శరీరమునందు ఒకరూపమున్నదియును, అనేకథా ప్రవిభక్తమ్=అనేకవిధములుగా (దేవతలుతిర్యకులుమనుష్యులుమొదలుగాఁగలవీగా) విభజింపఁబడినదియనగు, కృత్సం జగత్=సమస్తమైన జగత్తునును, తదా పాణ్డవః అవశ్యత్=అప్పుడు అజ్ఞానుఁడు చూచెను.

తత స్స విష్ణుయావిష్టో హృష రోమా ధనశ్చయః.

ప్రణమ్య శిరసాదేవం కృతాశ్చైలి రభాషత॥౧౪॥

విష్ణుయావిష్టః హృష్టరోమా సః ధనశ్చయః=ఆశ్చర్యబడినవాఁడును గగురుపొడిచినవెంట్రుకలుగలవాఁడునగు ఆ యజ్ఞానుఁడు, దేవం శిరసా ప్రణమ్య=భగవంతుని శిరస్సుచేత నమస్కరించి, కృతాశ్చలిః అభాషత=చేతులుజోడించినవాఁడై పలికెను.

అజ్ఞానఉవాచ-

పశ్యామిదేవాంస్తవదేవదేహి, సర్వాంస్తథాభూతవిశేషసంఘా. బ్రహ్మణమీశంకమలాసనస్థమ్పీంశ్చసర్వానురగాంశ్చదివ్యాన్॥

(హే)దేవ!=(ఓ)దేవా!, సర్వాన్ దేవాన్=అందఱు దేవతలనును, తథా ఘాతవిశేషసంఘాత్=అట్లే ప్రాణవిశేషములసంఘములనును, బ్రహ్మాణమ్=బ్రహ్మణనును, సమలాశనశ్శమ్భుతశ్శమ్=బ్రహ్మయందుండెడి రుచునిని, సర్వాన్ ఋషీంశ్చ=అందఱు ఋషులనును, దివ్యాన్ ఊర్గాన్=దివ్యులైన నాగేంద్రులనును, తస్య దేహే పశ్యామి=నీ శరీరమునందు చూచుచున్నాను.

ఈశం కమలాశనస్థం బ్రహ్మాణమ్-పృజలకథిపతియును భూమియనెడిపద్మమునకుమధ్యమైన మేరుపర్వతము నెడి యాశనముననున్న నాడునునగు బ్రహ్మను- అనిశంకరభాష్యము.

అనేకబాహూదరవక్త్రినేత్రం, పశ్యామిత్వాసర్వతోనస్తరూపమ్ | నాన్తంనమధ్యంనపునస్తవాదిం, పశ్యామిపశ్యేత్సర్వవిత్సర్వరూపమ్ || ౧౬ ||

అనేకబాహూదరవక్త్రినేత్రమ్ అనస్తరూపమ్ త్వా=అనేకములగు భుజములునుకడుపులునుముఖములునునేత్రములునుగలవాడవును అనంతములైనరూపములుగలవాడవునగు నిన్ను, సర్వతః పశ్యామి=అంతటను చూచుచున్నాను- విశ్వేత్సర! విశ్వరూప!-అన్నిటికినధిపతియైనవాడా! అన్నియును రూపములుగాగలవాడా!తవ అన్తంనపశ్యామి=నీ అంతమును చూడకున్నాను- మధ్యం న(పశ్యామి)=మధ్యమును చూడకున్నాను- అదిం నపునః(పశ్యామి)-మొదలును చూడకున్నాను-

అనేక, విశ్వ, అనునవి అనంతములగుటను తెలియఁజేయును- ఒక్కచోటనీతనిరూపములుఅనంతములుగానననంతరూపుఁడు- మఱియొక్కచోటపరిమాణములేనివాఁడు- భగవంతుఁడుఅదింత్యశక్తిగాన నిట్లు సందర్భించును- విశ్వరూపుఁడనఁగా సంపూర్ణమైనరూపముగలవాఁడు- అనిమధ్యభాష్యము-

కరీటనంగదినంపక్తిణంధ, తేజోరాశింసర్వతోదీప్తిమన్తమ్ |

పశ్యామిత్వాదుర్నిరీక్షంశమన్తాద్దీప్తానలారోద్యోతమపిషేయమ్ ||

తేజోరాశిం సర్వతోదీప్తిమన్తమ్=తేజఃపుంజమైనవాడవును అం

తటసుబ్రహ్మకాశముగలవాఁడవును, సమన్తాత్ దుర్నిరీక్షమ్-అంతట నుజ్జాడశక్యముకానివాఁడవును, దీప్తానలారూఢ్యుతిమ్ అప్రమేయమ్ త్వమ్=ప్రకాశింపుచున్నయన్నిసూర్యులవంటికాంతిగలవాఁడవును తెలియశక్యముకానివాఁడవునను నిన్ను, కిరీటినం గదిసం చక్రి బంధ పశ్యామి=కిరీటముగలవానిగానును గదగలవానిగానును చక్రి ముగలవానిగానును చూచుచున్నాను-

అనలారూఢ్యుతిమ్ అనుటను మితమైనకాంతిగలవాఁడనుభాగింపి పుట్టుననిఅప్రమేయమ్ (ప్రమితిలేని) అనిచెప్పఁబడినది- అనిమధ్య భాష్యము:-

త్వమక్షరంపరమంవేదితవ్యం, త్వమశ్వవిశ్వస్యపరంనిధానం |
త్వమవ్యయశ్శాశ్వతధమఁగోప్తా, సనాతనస్త్యంపురుషోమతోమే ||

వేదితవ్యం పరమమ్ అక్షరం త్వమ్=తెలియవలసిన గొప్ప అక్షరము (పరబ్రహ్మము) నీవు- అశ్వ విశ్వస్య పరం నిధానం త్వమ్=ఈ జగత్తునకు గొప్ప ఆధారము నీవు- త్వమ్ అవ్యయః=నీవు యికాకములే నివాఁడవు- (త్వమ్) శాశ్వతధమఁగోప్తా=(నీవు)నిత్యమైనధమమును (వేదములుఁజెప్పఁబడినదానిని)కాపాడువాఁడవు- త్వం సనాతనః పురుషః మే మతః=నీవు పురాణుఁడవైన పురుషుఁడవుగా వాకు ఇష్టమైనవాఁడవు-

అనాదిమధ్యాంతమనన్తవీగ్యమనన్త బాహుళశశిసూర్యనేత్రమ్ |
పశ్యామిత్వాదీప్తహుతాశవక్త్రం, స్వతేజసావిశ్వమిదంతపన్తమ్ || ౧౯ |
అనాదిమధ్యాన్తమ్=ఆదియును మధ్యంబును అంతంబును లేనివాఁడవును, అనన్తవీగ్యమ్=అంతము లేనిపరాశ్రమముగలవాఁడవును, అనన్తబాహుమ్=అనంతములైనభుజములుగలవాఁడవును, శశిసూర్యనేత్రమ్=జంతుఁడును సూర్యుఁడును నేత్రములు గాఁగలవాఁడవును, దీప్తహుతాశవక్త్రమ్=జ్వలించినయన్నిహోమాత్రినివంటిముఖముగలవాఁడవును, స్వతేజసా ఇదం విశ్వం తపన్తమ్=తనలేజస్సుచేత ఈ లోకమును తపింపఁజేయువాఁడవునను, త్వా పశ్యామి=నిన్ను చూచుచున్నాను-

వీగ్యశబ్దము, జ్ఞానముబలమువిశ్వరూపు శక్తిలేజస్సు అనేది యిది

లంగూడఁజూపును- భుజములనంతములనుట పాదములు ముఖములు మొదలగునవిగూడనంతములనిచూపును-చందునివలెప్రసాదముకలవి (చల్లనివి)యును సూర్యునివలెఁదపింపజేయునవియునగునేత్రములుకలవాఁడు-

తన్నునమసుగరించెడిదేవతలు మొదలగువారలంగూర్చిప్రసాదము-వారికివిరోధులగుననురులు మొదలగువారలంగూర్చిప్రతాపము- తేజస్సనఁగావరులనుతిరగుగరించెడిపానుభ్యము- గొప్పదియు నొక్కటియు నగుమొలమీదను అనేకములగుఁడదగములు(కడుపులు)ను, క్రిందనుఅనేకములగుపాదములును, వానిలోనొక్కొక్కముఖమునకురెండేసి నేత్రములునుండునుగాన నీచెప్పినదిసరిగానేయున్నది- అని రామానుజభాష్యము-

ద్యావాపృథివ్యోరిదమన్తరంహి, వ్యాప్తంత్యయైకేనదిశశ్చవర్త్యాః |
దృష్ట్వాద్భుతంరూపముగ్రింతవేదం, లోకత్రయంప్రవృత్తితంమహాత్మా ||

ద్యావాపృథివ్యోః ఇదమ్ అన్తరమ్=అకాశముయొక్కయునుభూమియొక్కయును ఈ మధ్యము, ఏకేన త్వయా వ్యాప్తంహి=ఒక్కఁడైన నీచేత వ్యాపింపఁబడినదిగదా- సర్వాః దిశశ్చ(వ్యాప్తాః)=అన్ని దిక్కులును వ్యాపింపఁబడినవి- (హే)మహాత్మాన్!=ఁ(ఓ)మహాత్మా, అచ్ఛతమ్ ఊగ్రిం తవ ఇదం రూపం దృష్ట్వా=అద్భుతమైనదియును భయంకరమైనదియునగు నీ ఈ రూపమును చూచి, లోకత్రయం ప్రవృత్తితమ్=లోకత్రయంబును(మూడులోకంబులును) బెడరినవి.

మహాత్మయనఁగా యుద్దేముకానిస్వభావముకలవాఁడు- ప్రవృత్తితమనఁగాకదరినదనియుఁజెప్పవచ్చును- అనిశంకరభాష్యము-

ద్యుశబ్దంబును పృథివీశబ్దంబును వరుగుగామీదిలోకంబులను క్రిందిలోకంబులనునుజూపును-ఆ రెంటియొక్కఅంతరమనఁగా నీలోకములన్నియునుండెడియవకాశము- లోకత్రయమనఁగాయుద్ధమును చూచుటకువచ్చినప్రహ్లాదిదేవతలు మొదలగువారిలోఁబ్రతికూలులును అనుకూలులును మధ్యస్థులును- వీరలయందటకును విశ్వరూపముచూడఁదగినదివ్యదృష్టినిభగవంతుఁడిచ్చెననియెఱుంగునది-మహాత్మయనఁగాప

రిచ్చేడింపశక్యముగాని మనోవృత్తిగలవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము-

అమీహిత్యాంసుగసంఘావిశన్తి, కేచిద్భీతాఃప్రాజ్ఞలయోగ్యుణన్తి ।
స్వస్తీత్యుక్త్వామహానిన్ధసంఘాః, స్తువన్తిత్వాంస్తుతిభిఃపుష్కలాభిః॥
అమీ సురసంఘాః త్వాం విశన్తిహి-ఈ దేవతాసమూహములు ని
న్ను చొచ్చుచున్నదిగదా-కేచిత్ భీతాః ప్రాజ్ఞలయః(సన్తః)గ్యుణన్తి=
కొందఱు బెదరినవారై చేతులుజోడించినవారు(అగుచు)స్తోత్రముచే
యుచున్నారు- మహాషిఁగిద్దసంఘాః స్వస్తి ఇతి ఉక్త్వా=మహా
ఘోరయుసిద్ధులయుసమూహములు మేలు(జగత్తునకగుఁ గాత) అ
ని పలికి, పుష్కలాభిః స్తుతిభిః త్వాం స్తువన్తి-సంపూర్ణముల
గు స్తుతులచేత నిన్ను స్తోత్రముచేయుచున్నారు-

మనముజయింతుమో, మనలనువారుజయింతురో, య వెడి(౨౬॥
౬శ్లో) యజ్ఞానునిసంశయమునుదీర్చుటకై పాండవులకుజయము
శలుగుటనిశ్చితమని భగవంతుఁడుచూపఁ గాదాని(జూచియజ్ఞానుఁడు
చెప్పుచున్నాఁడు- దేవతాసమూహములనఁగా భూభారమును తీ
ర్చుటకై భీష్ముఁడుమొదలగువారుగౌరవతరించినవనువులు మొదలగు
వారు,నిన్నుచొచ్చునట్లు కనఁబడుచున్నారు- పరుగెత్తుటకును శక్తిరేని
వారుచేతులుజోడించినిన్నుస్తుతింపుచున్నారు- ఉత్పాతము(అశుభనిమి
త్తియ)లనుచూచి మహాఘోరమును సిద్ధులను జగత్తునకుమేలు గలుగుఁ
గాత అనుచున్నారు-అనిశంకరభాష్యము-

గొప్పదేవతలందఱును నిన్ను విశ్వమునకు ఆశ్రయమైనవానిగాఁ
జూచి సంతోషించినమనస్సుగలవారై నీదగ్గరకుచేరుచున్నారు- మ
టికొందఱునీయుగిరూపమునుచూచి బెదరినవారై చేతులుజోడించి
కొని స్తుతింపుచున్నారు- పుష్కలములనఁగా భగవంతునికిఁదగినవి-
అనిరామానుజభాష్యము-

భగవంతునిరూపముచూచువారికెల్ల తప్పక భయమునుగలుగఁజేయు
నదిగాదు- నారచునికి భయముకలుగలేదు- కొందఱకుమాత్రముభయ
మునుగలుగఁజేయును- ఆరూపమును అందఱునుచూడలేరు- చూడక

పోయినను గూఢమును ఊహించుకొని బెదరినచోఁబూచునట్లు కనఁబడును-అని మధ్వభాష్యము-

యదాదిత్యావసవోయేదసాధ్యా, విశ్వేశ్వినామరుతశోష్ణపాశ్చ
గన్ధర్వయత్రాసురసిద్ధసంఘాః, క్షితుస్తేత్వాంపస్మితాశ్చైవసంశ్చ" ౨౨

యదాదిత్యాః = వసవః = పరునొకరుగుద్రులును పన్నిద్దఱులును దిత్యులును
ఎనమండ్రవసువులును, సాధ్యాః యే (తే) ఏ = సాధ్యులు ఎవ్వరో వా
గును, విశ్వే అశ్వినౌ మరుతశ్చ = విశ్వ దేవులును అశ్వినీదేవతలును
ఏమగురుమరుత్తులును, ఊష్ణపాశ్చ = పితృదేవతలును, గన్ధర్వయత్రా
సురసిద్ధసంఘాః = హాహాహూహూహూప్రముఖగంధర్వులయును బేరుఁ
డు మొదలగు యక్షులయు విరోచనుఁడు మొదలగు నసురులయుక పిలుఁడు
మొదలగు సిద్ధులయు సమూహములును, (ఏతే) సంశ్చైవ విస్మితాః
(నస్తః) త్వాంపక్ష్మితే = (ఈ) అందఱును ఆశ్చర్యపడవారు. (అగుచు)
నిన్ను చూచుచున్నారు-

[పాదమ్ |

రూపం మహతే బహువక్త్రీనేత్రం, మహాబాహూ బహుభాహూను
బహూదరః బహుదంష్ట్రాః కరాః, వృష్ట్యా లోకాః ప్రవృథితాస్తథాహమ్
(హే) మహా బాహూ! = (ఓ) గొప్పభుజములు కలవాడా!, బహువ
క్త్రీనేత్రమ్ = అనేకములగు ముఖములు కలదియును, బహుభా
హూనుపాదమ్ = అనేకములగు భుజములును తోడలును అగుచును కలది
యును, బహూదరమ్ = అనేకములగు కడుపులు కలదియు, బహుదంష్ట్రా
కరాః = అనేకములగు కోటలచేతికారము కలదియును, మహతోతే
నూపం వృష్ట్యా = గొప్పదియునగు నీ రూపమును చూచి, లోకాః ప్ర
వృథితాః = లోకులు బెదరిరి- ఆహం (వ) తథా = నేమిను అట్లే -
ప్రవృథితాః = భయము చేత చలించిరి- అని శంకరభాష్యము-

కరాభిమునఁ గామితోఁగి భయంకర మైన యాకారము కలది- లోకు
లందఱు వెనుకఁ (౧౧౭.౧౨౦ శ్లో) జెప్పఁబడిన ప్రకారము మూలము శ్లోకము
లు- అని రామానుజ భాష్యము-

నభస్త్వంశః క్షిప్త మనేకనిజాం. వ్యాతాననం పృథ్వీకాలనేత్రమ్!
దృష్ట్యాపి స్వాం ప్రవృథితాన్ విరాత్యా, ధృశ్యం చిన్తామిశ్రవం చోన్మ

(హీ)నిష్ఠో!=(ఓ)ష్ఠా!, నభస్సుశం దీప్తమ్ అనేకవణం వ్యా
తాననం దీప్తపిశాలనేతి త్వం దృష్ట్యై=ఆకాశమునుముట్టుచు
న్నవాడవును ప)కాశించినవాడవును అనేకములగురంగులుగలవాడవును
తెరిచినవోరుగలవాడవును ప)కాశముగువైచిశాలములైన
నేత్రములుగలవాడవునగు నీన్న చూచి, ప్రవృత్తతాన్తరాత్మా(సక)
ధృతిం శమంచ నవీన్ద్రామి=శదలినమనస్సుగలవాడను(అగుచు), శైశ్వ
మునును ఊటటనును పొందకున్నాను-

నభస్సనఁగా పరమపదము- ధృతీయనఁగాదేహమునిలుచుట- శ
మమునఁగానిందియములయుపశాంతి-ష్ఠ్యై= అన్నిటినివ్యాపించువా
డా! అని రామానుజభావ్యము-

దంష్ట్రాకరాధానిద తేముఖాని, దృష్ట్యైష్ట్యైకాలానలగంపిథాని।
దిశోననా నేనలభేదశమం, ప్రసిద్ధదేవేశదగన్నివాగ॥౨౭॥

దంష్ట్రాకరాధాని కాలానలగంపిథానిద తే ముఖాని దృష్ట్యైష్ట్యైక=
కోటలచేవికాకములవియును సృష్టయకాలమగంపిలియగ్నిపింఛంయు
నగు నీ ముఖములచూచియె, దిశః ననానే=దిక్ గలను ఎటుఁగ
కున్నాను- శమంచ నలభే=సుఖమునుపొందకున్నాను- (హే)దేవే!
(హే)జగన్నివాగ! ప్రసిద్ధ = (ఓ)దేవతలకనిపడియెనవాడా! (ఓ)
జగత్తులకనివాసమైనవాడా! అనుగ్రహించుము

అమీనశ్చైవ్యతరాప్యస్య పుత్రాః=ఈ అందఱు ధృతరాష్ట్ర
నికొడుకులు (సర్వోధనాదులు)ను, నిధా భీష్మః ప్రణవః అనౌ
సూతేభ్యశ్చ=అగ్ని భీష్ముడును ద్రోణుడును ఈ సూతునికొడు
కులు (కుమారులు)ను, సుత్యైః అవనిపాలనంఘ్రిణి సుహృదైః=సహ
చర్యుల భూమిపరిసరమున మిత్రులతో చూచినే, లోక్యశ్చైవ్యః గోమ
ధమ్యైః సుహృదైః=సూర్యులగు త్రిశశేష్ముల(ధృష్టద్యుముఖ మొద

లేదివలగ్నాకరవాన్తరేమ, సంస్కర్యస్తే చూర్ణితైరుత్త మ్నాశ్చైః॥

అమీన శ్చైవ్యతరాప్యస్య పుత్రాః=ఈ అందఱు ధృతరాష్ట్ర
నికొడుకులు (సర్వోధనాదులు)ను, నిధా భీష్మః ప్రణవః అనౌ
సూతేభ్యశ్చ=అగ్ని భీష్ముడును ద్రోణుడును ఈ సూతునికొడు
కులు (కుమారులు)ను, సుత్యైః అవనిపాలనంఘ్రిణి సుహృదైః=సహ
చర్యుల భూమిపరిసరమున మిత్రులతో చూచినే, లోక్యశ్చైవ్యః గోమ
ధమ్యైః సుహృదైః=సూర్యులగు త్రిశశేష్ముల(ధృష్టద్యుముఖ మొద

లైనవారి)తో మాడనును. దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని తే వక్త్రాణి=కోటిలచేమికారరూపములైనవియు భయమునుకలుగజేయునవియునగు నీ ముఖములను, త్వరమాణాః విశన్తి=త్వరపడుచున్నవారై చొచ్చుచున్నారు. కేచిత్ దశనాన్తరేషు విలగ్నాః= కొందఱు వండ్ల పండులయందు చికిరించినవారై, చూడెంతెఁ డత్తచ్ఛూణ్ణః సందృశ్యన్తే=పొడుముచేయఁబడిన శిరస్సులతోడ చూడఁబడుచున్నారు.

అమీచత్వాంధృతరాష్ట్రస్య...సర్వేషామేవ అనిపాఠము-అమీ సర్వే ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః త్వాం త్వగమాణాః విశన్తి=ఈ అందఱు ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులును నిన్ను త్వరపడుచున్నవారై చొచ్చుచున్నారు అనిఅన్వయము. దీనివలననాకు పరాజయశంకపోయినదనియజ్ఞానుఁడుచెప్పుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

భగవంతుఁడు అనురాంశములగు దుర్యోధనాదులను తానె సహరించి భూభారమును తగ్గించుటను అజ్ఞానునకుచూపెను. దానిని చూచినపైని అజ్ఞానుఁడుచెప్పినవియ్యాశ్లోకములు- అని రామానుజభాష్యము.

యథా నదీనాం బహవో అమృతే గాః, సముద్రమేభివాముఖాద్రవన్తి ।
తథా తవామీనరలోకేపిరా, విశన్తి వక్త్రాణ్యభివిజ్వలన్తి ॥

యథా నదీనాం బహవః అమృతే గాః=ఎట్లు నదులయొక్క పెక్కులగు జలప్రవాహములు, సముద్రమేవ అభిముఖాః ద్రవన్తి = సముద్రమునుగూర్చియే అభిముఖములై చొచ్చుచున్నవో, తథా అమీ నరలోకేపిరాః=అట్లు ఈ మనుష్యలోకములోని శూరులు, అభివిజ్వలన్తి తవ వక్త్రాణి ప్రవిశన్తి-అంతట వెలుగుచున్న నీ ముఖములను చొచ్చుచున్నారు-(అభితోజ్వలన్తి అని బొంబయిదేశపు పాఠము)

యథా ప్రదీప్తంజ్వలనం పతన్తి, విశన్తి నాశాయసమృద్ధవేగాః ।
తథైవ నాశాయవిశన్తి లోకా, స్తవాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః ॥ ౨౯ ॥
యథా పతన్తిః ప్రదీప్తంజ్వలనం సమృద్ధవేగాః (సన్తి) నాశాయ

జీశర్తి = ఎటు పఠంగములు పఞ్చలింగిన అన్నిని సంపూర్ణమైన పేగములవై వాశముకొఱకు చొచ్చుచున్నచో, (ఏతే) లోకాల పి తత్తైవ తవ వక్త్రాణి సమ్మర్శవేగాః (సంతః) వాశాయ విశిన్తి = (ఈ)జనులును అట్లే నీ ముఖములను సంపూర్ణమైనపేగముల వార్తై నశించుటకొఱకు చొచ్చుచున్నారు-

పఠంగములనఁగా పక్షులు అనిశంకరభాష్యము- మిడతలు అని రా మానుజభాష్యము.

తేలిహ్యసేగ)సమానస్థమత్తా, ల్లోకాన్ సమగ్రావరవైశ్వలభ్యః |
తేజోభిరాపూర్వజగత్సమగం, థాసస్తవోగ్రాఃప్రతపన్తిః || ౩౦ |

సమగ్రా లోకాన్ జ్వలభ్యః వదన్తైః గ్రసమానః = అందఱు జనులను జ్వలింపుచున్న ముఖములచేత మ్రింగుచున్నవాడవై, తే జోభిః సమగ్రం జగత్ ఆపూర్వ = తేజస్సులచేత సమస్తమైన జ గత్తును వ్యాపించి, సమన్తాత్ తేలిహ్యసే = అంతటను మాటిమా టికినాకుచున్నావు- (హే)విష్ణో! = (ఓ)విష్ణువా!, తవ ఉగ్రాః థాసఃప్ర తపన్తి = నీయొక్క క్రూరములైన తేజస్సులు తపింపుచున్నవి- ఇది శంకరభాష్యానుసారియగు యోజన-

సమగ్రా లోకాన్ జ్వలభ్యః వదన్తైః గ్రసమానః సమన్తాత్ తేలిహ్యసే = అందఱు జనులను (రాజులను) వెలుగుచున్న ము ఖములచేత మ్రింగుచున్నవాడవై అంతట నాకుచున్నావు- వారి రక్తముచేత పూయబడినపెదవులు మొదలగు వానిని కోపవేగముచేత మాటిమాటికి నాకుచున్నావు అనుట- (హే)విష్ణో! తవ ఉగ్రాః థాసః తేజోభిః సమగ్రం జగత్ ఆపూర్వ ప్రతపన్తి = (ఓ)విష్ణువా! నీయొక్క మిక్కిలి ఘోరములైన కిరణములు తేజస్సుల (వెలుగు)ల చేత సంపూర్ణమైన జగత్తును నింపి తపింపుచున్నవి- ఇది రా మానుజభాష్యయోజన-

అభ్యాసీ మేకోభ వాసుగ్రూపో, న మోఽస్తు తేదేవవరప్రసేదః |

వీజా తుమిచ్చామిథవన్తమాద్యం, నహివ్రజానామితనప్రవృత్తిమ్ || ౩౧ ||

మే ఆభ్యాసీ = నాకు చెప్పుము- ఉగ్రరూపః భవాన్ కః = కూర
మైనస్వరూపముగల నీవు ఎవ్వడవు- తే నమః అస్తు = నీకు న
మసాగరము అగుఁగాత- (హే) దేవవర ప్రసీద = (ఓ) దేవశ్రేష్ఠుఁ
డా అనుగ్రహింపుము- ఆద్యం భవంతం విజ్ఞాతుమ్ ఇచ్ఛామి =
మొదటివాఁడవగు నిన్ను తెలియఁగోరుచున్నాను- తవ ప్రవృత్తిం
నప్రజానామిహి = నీవృత్తాంతమును ఎఱుంగనుగదా-

ప్రవృత్తిమ్ = చేష్టను- అనిశంకరభాష్యము-

నీ సర్వేశ్వరత్వమును చూడఁగోరి నాచే ప్రాథింపఁబడిన నీవు
సర్వేశ్వరత్వమును చూపుచు ఈ యతిఘోరరూపమును ఆవిర్భవం
పఁజేసితివి- ఇట్టి ఘోరరూపముగల నీవు ఎవ్వడవో, ఏమిచేయఁ
బ్రవర్తించుచున్నావో దానిని నేను తెలియఁగోరుచున్నాను- నీకు ఇష్ట
మైనప్రవృత్తిని (ప్రవర్తించుటను) ఎఱుఁగకున్నాను- ఇటు చేయు
టకై ఈ సంహారకరూపమును బయలుపుచ్చితనని చెప్పి ప్రసన్న
మైనరూపముకలవాఁడవు అగుము- అని రామానుజభాష్యము-

లోకములోనొకని నామమును మాత్రము ఒక్కఁడు ఎఱిగియున్నను
జాతిని తెలియఁగోరి నీవెవ్వడవు అనియడుగునట్లు, అజుఁగుఁడు,
విష్ణు, త్వష్ట, ఇత్యాదులచే భగవంతుఁడని యెఱిగియుండియె
మటికొన్నిధర్మములను (గుణములను) తెలిసికొనుటకు నీవెవ్వడవ
ని భగవంతుని నడుగుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము-

శ్రీ భగవానువాచ-

కాలోస్మి లోకత్రయకృత్ప్రవృద్ధో, లోకాన్ సమాహర్తుమిహాప్యశక్తః
ఋతేపితౄనభవిష్యన్తి సర్వే, యేవస్థితాః ప్రత్యనీకేషు యోధాః॥ ౩౨

లోకత్రయకృత్ ప్రవృద్ధః = లోకములను క్షయింపఁజేయునదియు వృద్ధి
బొందినదియు, ఇహ లోకాన్ సమాహర్తుం ప్రవృత్తః = ఇచ్చట లో
కములను సంహరించుటకు ప్రవర్తించినదియునగు, కాలః అస్మి = కా
లము అగుచున్నాను- యే యోధాః ప్రత్యనీకేషు అవస్థితాః = ఏ యే
ధులు ప్రతిశేసలలో ఉన్నారో, (తే) సర్వే = (వారు) అందఱును,
త్వా ఋతేపితౄనభవిష్యన్తి = నిన్ను విడిచియు కాఁబోరు- నీవు యు

ద్వము చేసిచంపకపోయిననువారుమృతిబొందుటతప్పదునుట-

(కాలః)దుర్యోధనాదులమరణమునులెక్కపెట్టెడినేను, ఘోరరూపముగావృద్ధినిపొందినవాడనైరాజసముహమునుసంహరించుటకై ఈలోకమునఁబ్రవర్తించినవాడనులగుచున్నాను- అనిరామానుజభాష్యము-

కాలశబ్దము, జగత్తునుబంధించుట, శేదించుట, జ్ఞానము, మొదలగుభగవంతుని ధర్మములనన్నిటినిచెప్పను- కలబద్ధనే, కలచ్ఛేదనే, కలహ్లానే, అనిధాతువులు- కలకామధేనుః(కలకామధాతువుకొరిసయధర్మములనన్నిటినిచ్చును)అనిచెప్పదురు-ప)వృద్ధుడనఁగాపరిపూర్ణుడైనను ఆదిలేనివాడైనను- ఆపిశబ్దముచేతధర్మరాజాదులుయుద్ధముచేయకపోయినను అనియధర్మము- ప)తిసేనలుఅనెడిబహువచనముచేత అక్షౌహిణులుగ్రహింపఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము-

తస్మాత్త్వముత్తిక్తయశోలభస్యజిత్వాశత్రూభుక్త్వైరాజ్యంనమ్నద్ధమ్మయైవైతేసిహతాఃపూర్వమేవ, నిమిత్తమాత్రంభవసవ్యసాచి॥౩౩

తస్మాత్ త్వమ్ ఉత్తిక్త = అందువలన నీవు లెమ్ము- యశః లభస్య = కీర్తిని పొందుము- శత్రూన్ జిత్వా సమ్నద్ధం రాజ్యం భుక్త్వై = శత్రువులను జయించి సంపదగల రాజ్యమును ఆనభవించుము- ఏతే మయైవ పూర్వమేవ నిహతాఃవీరు నాచేతనే పూర్వమే చంపఁబడినవారు- (హే) సవ్యసాచి! నిమిత్తమాత్రం భవ = (ఓ)యజునుడా! నిమిత్తమాత్రము ఆగుము- .

దేవతలచే గూఢ జయింపవశ్యముకానివారగు భీష్ముడనుద్రోణానార్యుడు మొదలగువారు ఆజ్ఞానునిచే జయింపఁబడిరి అనెడికీర్తి- ఎడమచేతంగూఢ బాణములను వేయుటను సవ్యసాచియనఁబడును- అని శంకరభాష్యము-

నిహతులనఁగా చంపఁబడుటకు ఏవఱుపఁబడినవారు- నిమిత్తమాత్రమగుగా ఆయుధము మొదలగుదానినిబోలికవాడవ్రోగుము- ఎడమచేతంగూఢ బాణములం గూర్చువాడు గాన సవ్యసాచి- షచసమవాయె(గచ్ఛ=హస్తం)అనిధాతువు- కెండుచేతులను యుద్ధముచేయి శక్తికలవాడు- అని రామానుజభాష్యము-

దో)ణుచభీష్మం చ గాంధర్వం చ, కన్ధంతథాన్యనపియోధవరావే ।

మయాహతాంత్యంజహిమావ్యధిష్ఠాయుధ్యస్వజేతాసిరణేసపత్నాన్

మయా హతాన్ = నాచేత చంపఁబడిన, దో)ణంచ భీష్మంచ జయ
ద్రథంచ కణం(చ) శథా అన్యాన్ యేధపీరానపి = దో)ణాచా
ర్యులనును భీష్మునిని సైంధవునిని కణుకనిని అట్లే మిగిలిన బంటుల
నును, త్వం జహి = నీవుచంపుము- మావ్యధిష్ఠాః = బెడరకుము-
యుధ్యస్వ = యుద్ధముచేయుము- రణే సపత్నాన్ జేతాసి = యుద్ధ
మున శత్రువులను జయింపఁగలవు-

ఏయేపీరులయెడను అజ్ఞానునకుజంకకులిగియుండెనో వారలంద
ఱును ఈ శ్లోకమునఁజెప్పఁబడుచున్నారు- అనిశంకరభాష్యము-

గురువులుబంధువులు మొదలగువారిని ఎట్లు చంపుచునని (మావ్య
ధిష్ఠాః =) విచారించకుము- వారు అపరాధములను జేసియుండుటనుచం
పఁబడుటకునాచేత నినియమింపఁబడియున్నారు- అనిరామానుజభాష్య
ము-

నాకుమారునిశిరస్సు నెవ్వఁడు భూమిమీద పడవేయునో వాని శి
రస్సు బద్ధులగునని వరముపొందిన తండ్రికలవాఁడగుటను సైంధవుఁడు
సామూన్యుఁడుకాఁడు- ఇంద్రుఁడిచ్చినశక్తికలవాఁడుగాన కణుకఁడు
నట్లే- అని మధ్వభాష్యము-

సంజయఉవాచ.

పతచ్ఛ్రుత్వాచచనంకేశవస్య, కృతాశ్చలిర్వేపమానఃకిరీటీ| నమస్కృ
త్వాభూయపవాహాకృష్టం, సగద్దదంభీతభీతఃప్రణమ్య|| ౩౫||

కిరీటీ కేశవస్య పతత్ వచనం శ్రుత్వా = అజ్ఞానుఁడు శ్రీకృష్ణమూ
ర్తియొక్క- ఈ మాటను విని, కృతాశ్చలిః వేపమానః నమస్కృ
త్వా = చేతులుజోడించినవాఁడై వణకుచు నమస్కరించి, భీతభీ
తః(సన్)ప్రణమ్య = మాటిమాటికి బెడరినవాఁడు(అగుచు) నమ్మిఁడయి,
భూయపవ సగద్దదం కృష్టమ్ ఆహ = వెండియు డగ్గుత్తికతోఁగూడు
నట్లు శ్రీకృష్ణునిఁగూర్చి పలికెను-

ప్రబలులగు దో)ణాచార్యములు మరణమునుబొందుదురేని నిరా

భారుడై మర్యోధనుఁడు గూడ మృతిఁబొందుననితలంచి ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులతో సందిసి చేయునను నుద్దేశముతో సంజయుఁడీవాక్యమును చెప్పెను- విధివ శంబున ధృతరాష్ట్రుఁడట్లు జరిగింపఁడయ్యె- అని శంకరభాష్యము-

భీతభీతః ధూయస వ తం ప్రణమ్య=చూటిచూటికి బెదరినవాడై వెండియును ఆతనిని గూర్చి నమస్కరించి, కృతాశ్చ లిః వేషమానః కిరీటీ సగద్గదమ్ ఆహ=చేతులుజోడించినవాడై వణఁకుచును అజ్ఞానుఁడు డగ్గుత్తికతోఁగూడునట్లు చెప్పుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము-

స్థానే హృషీకేశతపఃప్రీత్యా, జగత్ప్రహృత్యత్యనురజ్యలేచ |
రక్షాంసి భీతాని దిశో ద్రవన్తి, సర్వే నమస్యన్తి చ సిద్ధసంఘాః || ౩౬ ||

స్థానే=యుక్తము- (హే) హృషీకేశ!-(ఓ) శ్రీకృష్ణుడా!, తవ ప్రీత్యా జగత్ ప్రహృత్యత్య=నీయొక్క కీర్తిచేత జగత్తు సంతోషింపుచున్నది- అనురజ్యలేచ-అనురాగమును గూడపొందుచున్నది- రక్షాంసి భీతాని దిశః ద్రవన్తి=రక్షస్సులు బెదరినవై దిక్కులను గూర్చి వరుగెత్తుచున్నవి- సర్వే సిద్ధసంఘాశ్చ నమస్యన్తి = సమస్తములైన సిద్ధుల సమూహములును నమస్కరింపుచున్నవి-

జగత్తు సంతోషించుట మొదలగునదియుక్తమే అనుట- ఇట్లు ఎవనిఁ గూర్చి సంతోషించుట మొదలగునది జరుగుచున్నదో యాభగవంతుఁడు యుక్తఁడు అని యెనఁజెప్పవచ్చును- అని శంకరభాష్యము-

అగ్నిహోమాదులకంత ర్యామియై జగత్తును హాపింపఁజేయుట చేత హృషీకేశుఁడు-(హృషీకేశ) ఇంద్రియములకు (తృప్తి) అధిపతియగుట ననియుఁజెప్పవచ్చును- అని మధ్వభాష్యము-

కస్మాద్వలేననమేరన్ మహాత్మాగరీయసే బ్రహ్మణోపాదికరే |

(హే) మహాత్మా! =(ఓ) మహాత్మా!, గరీయసే బ్రహ్మణోపి ఆదికరే | లే=గొప్పవాడవును బ్రహ్మకుఁగూడ ఆదికర్తయైనవాఁ

[౩౭౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

డవునను నీకొఱకు, (తే) కస్మాత్ ననమేకః-(వారు) ఏల నను
సరింపరు?-

మహాత్మ్యయనః గాసం పూణుండును ఆత్మయు నైనవాఁడు-ఆత్మ
యనః గా(ఆప్)పాంచువాఁడును, (ఆదా)స్వీకరించువాఁడును, (అన్)
విషయము ననుభవించువాఁడును, (అత్)ఏల ప్పడునుండువాఁడును-
అని మధ్వభాష్యము-

అనన్తదేవేశజగన్నివాస, త్వమక్షరంసదశస్తత్పురఃయత్ || ౩౭ ||
నిఘాదిదేవఃపురుషఃపురాణ, స్త్వమశ్యవిశ్వశ్యపరంనిధానమ్!

అనన్త!=అంతము లేనివాఁడా!, దేవేశ!=దేవతలకు నధిపతియైనవాఁ
డా!, జగన్నివాస!=జగత్తునకాధారమైనవాఁడా!, యత్ శతే
ఆశత్ తత్పురం(చ)=ఏది ఉన్నదియును లేనిదియును వానికంటె భి
న్నమునో, (తత్) అక్షరమ్ త్వమ్=(ఆ) యక్షరము నీవు- త్వమ్
అదిదేవః= నీవు మొదటిదేవుఁడవు- (త్వమ్) పురాణః పురుషః=(నీవు)
పురాతనుఁడవైన పురుషుఁడవు- ఆశ్య విశ్వశ్య పరం నిధానం త్వమ్
=ఈ జగత్తునకు గొప్ప ఆధారమైనవాఁడవు నీవు-

సదశస్త్రుల నెడియుపాధులనుబట్టి అక్షరముగూడ సదశస్త్రులనబడు
ను- పరమార్థమునుబట్టి సదశస్త్రులకంటె పరమైనది-జగత్తులను
సృజించుటవలన నాదిదేవుఁడు- (పురిశయః) శరీరముననుండువాఁడు
గాన పురుషుఁడు- నిధానమనఁగా ప్రళయ కాలమున జగత్సంతయులీ
నను య్యెడి స్థానము- అనిశంకరభాష్యము-

అక్షరమ్=శీవస్వరూపంబును, సదశత్=కార్యకారణరూపమగు
ప్రకృతియును, తత్పురమ్=వాని రెంటికంటె సితరమగు మత్తాత్మయును
నీవె- నిధానమనఁగా నాధారము- శరీరమైనవిశ్వమువకు ఆత్మయగు
టను గొప్పయాధారమైనవాఁడవు నీవెయనుట- అని రామానుజభా
ష్యము-

తత్త్వమ్=సదశస్త్రులకంటె పరమైనది. నీవేకారయితవు(చేయిం
చువాఁడవు)- అని మధ్వభాష్యము-

వేత్తా-సివేద్యంచపరంచథామ, త్వయాతతలవిశ్వమనన్తరూప|| ౩౮
(త్వం) వేత్తా అసి=(నీవు) తెలిసికొనువాడవు అగుచున్నావు- వే
ద్యంచ(అసి)=తెలియబడునదియును అగుచున్నావు- పరం థామ
చ అసి = గొప్ప పదంబును (అగుచున్నావు)- (హే) అనన్తరూ
ప!=(ఓ)యంతయులేనిస్వరూపముగలవాడా!, విశ్వం త్వయా తత
మ్=జగత్తు నీచేత వ్యాపింపబడినది-

పరం థామ=పిష్టుగుంబంధియగుగొప్ప స్థావరము- అని శంకర
భాష్యము-

జగత్తులోఁదెలిసికొనెడివారును తెలియబడునదియునునీవె- ఇట్లు
అన్నిటికిని ఆత్మగానుండుడినీవెపొందఁదగినస్థావరము- అని రామాను
జభాష్యము-

వాయుర్యమోగ్నిర్వరుణశ్శశాజః, ప్రజాపతిర్క్ష్వప్రపితామహశ్చ|
త్వం వాయుః యమః ఆగ్నిః వరుణః శశాజః ప్రజాపతిః ప్రపి
తామహశ్చ(భవసి)=నీవు వాయువును యమఁడును అగ్నియును వ
రుణుఁడును చంద్రుఁడును ప్రజాపతియును పితామహునితఁడీయి
ను (అగుచున్నావు)-

ప్రజాపతులనఁగా శశవుఁడు మొదలగువారు- పితామహునకు అనఁ
గా బ్రహ్మకుఁగూడతండ్రిగాన ప్రపితామహుఁడు- అని శంకరభా
ష్యము-

పితామహర్క్ష్వం ప్రపితామహశ్చ అనియునుపాఠము- ప్రజా
పతులు ప్రజలకుతండ్రులు- వారలకుతండ్రియైనబ్రహ్మపితామహుఁ
డు- ఆతనికిఁగూడతండ్రియైనవాఁడుగానప్రపితామహుఁడు- విశా
నుహుఁడు మొదలగు దేవతలకు ఆత్మవుగాన పితామహాదిశబ్దములచే
నీవెదెప్పుబడుచున్నావు- అని రామానుజభాష్యము-

నమోనమస్తేస్తుసహస్రికృత్వః, పునశ్చభూయోఽపినమోనమస్తే||
నమఃపురస్తాదశ్శతైశ్చ, నమోస్తుతేసర్వశవసర్వ||

తే నమః అస్తు = నీకు నమస్కారము అగుఁగాలె- సహస్రికృత్వః

[౨౦౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

నమః(అస్తు) = వేయివర్యాయములు నమస్కారము(అగుగాత) - పున
శ్చనమః(అస్తు) = వెండియు నమస్కారము(అగుగాత) - భూయేఽపి
తేనమః = వెండియును నీకు నమస్కారము - పురస్తాత్ నమః = ఎదు
టను నమస్కారము - అథ పృథక్ తే నమః = ఇతను వెనుకను నీ
కు నమస్కారము - (హే)సర్వ = (ఓ) అన్నియునుస్వరూపముగాఁ
గలవాడా!, సర్వతపవతు తే నమః అస్తు = అంతటనె నీకు నమ
స్కారము అగుగాత -

శ్రద్ధాభక్తులునిస్తారముగానుండుటవలనతృప్తిలేక విస్తారముగాన
మస్కారములనుచేయుచున్నాడు - అని శంకరభాష్యము -

అనన్తవీర్యామితవిక్రమస్త్యం, సర్వంసమాప్నోషితతోఽసిసర్వః॥

(హే)అనన్తవీర్య! = (ఓ)అంతములేనివీర్యముగలవాడా!, త్వమ్ అన
న్తవీక్రమః = నీవు అంతములేనిపరాక్రమముగలవాడవు - సర్వం సమా
ప్నోషి = సమస్తమునును పొందుచున్నావు - తతః సర్వః అసి = అం
దువలన సర్వస్వరూపుడవు అగుచున్నావు -

అన్తనవీర్యామితవిక్రమః అనిఒక్కపదమే - నీవు అనన్తమైనవీర్యము
గలవాడవును అపరిమితమైనపరాక్రమముగలవాడవునుఅనియర్థా
ము - వీర్యమనఁగా సామర్థ్యము - ఒక్కయొక్కచేతనెఱగతునంతటి
నివ్వఁగింపుచున్నావు - అనిశంకరభాష్యము -

నీకుసమస్తమైనదియుశరీరము - కాన నీవుఆత్మగా నన్నిటియం
దునువ్యాపించియున్నావు - కాబట్టి సర్వశక్తియుచేఁజెప్పఁబడుచు
న్నావు - అని రామానుజభాష్యము -

సఖేతిమత్ప్రాససభంయదుక్తం, హెక్కష్టహయోదవహేసఖేతి |
అజానతామహిమానంతవేదం, మయాప్రమాదాత్ప్రణయేనవాఽపి ||
యచ్ఛాసహసాథామసత్కృతోసి, విహారశయ్యాసనభోజనేషు |
ఏకోధవాప్యచ్యుత తత్సమక్షంతత్ క్రూమయేత్వామహమప్రమేయమ్

తవ ఇదం(చ) మహిమానం(చ) అజానతా మయా = నీయొక్క

దీనిని(విశ్వరూపమును) మహిమనును ఎటుంగని నాచేత, ప్రమాదాత్ ప్రణయేనాపివాఁపాటపాటుననెనను స్నేహముచేతనను, సఖా ఇతి మత్వాఁచెలికాఁడవు అని తలంది, హేశృష్ఠ! హేయాదవ! హేసఖే! ఇతి=ఓశృష్ఠుడా! ఓయాదవుడా! ఓచెలికాడా! అని, ప్రసథం యత్ ఉక్తమ్=వినయములేసండునట్లు, పది చెప్పఁబడినదో,—విహారశయ్యాసనభోజనేషు = విహరించుట యందునుపడకయందునుకూర్చుండుటయందునుభోజనమునందును, ఏకః అథవా తస్య మక్షమ్=ఒక్కఁడవెకాని లేక వారలయెదుటఁగానీ, అవహసాథమ్ అసత్యతోఽసీతియత్=నవ్వుటాలకొఱకు మన్నింపఁబడకుంటివన్నదియేది(కలదో),—తత్=దానిని, అప్రమేయం త్వాత్మామయే = అప్రమేయుఁడవైన నీచేత త్మవింపఁజేసికొందును- (త్వామ్=నిన్ను- ఆంధ్రభాషాశైలినిపట్టి నీచేత అని యర్థమువా యఁబడినది- తవేమమ్ అనుపాఠమున ఇమమ్ మహిమానమ్=ఈ మహిమను అనియర్థము సత్సమక్షమ్ అనుపాఠమున సత్పురుషులయెదుటను అనియర్థము.)

సఖయనఁగా సమానమైన ఈడుకలవాఁడు- ఏకః=పరోక్షుఁడవెకాని, తత్సమక్షంవా=ప్రత్యక్షముగాఁగాని అనియర్థము- అప్రమేయుఁడనఁగా ప్రమాదములచేఁ దెలియఁబడనివాఁడు. అనిశంకరభావ్యము.

పితాసిలోకస్య చరాచరస్య, త్వమస్య పూజ్యశృగురుగఁగీయాన్ |
నత్యత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్యో, లోకత్రయేష్యప్రతిమప్రభావః॥౩॥

(హీ)అప్రతిమప్రభావ!=ఓ)సాటిలేనీప్రభావముగలవాఁడా!, త్వమ్=నీవు, చరాచరస్య లోకస్య=జంగమస్థావరరూపమైన ప్రాణిసమూహమునకు, పితా పూజ్యః గురుః గీయాంశ్చ అసీ=తండ్రియును పూజించఁదగినవాఁడవును గురువును గొప్పగురువును అగుచున్నావు. లోకత్రయేషి త్వత్సమః నాస్తి=మూడులోకములయందును నీతోసమానుఁడు లేడు- అభ్యధికః అన్యః కుఠిః(స్వాత్?)=అధికఁడైన ఇతరుఁడు ఏ హీతువువలన (కలుగున?)

[۵۵]

గీ తాభాష్యత్రయ సారము.

ఇక్కడ ఈ శ్లోకులు సంభవించరు. అనేక శ్లోకులున్నయెడను వ్యవహారము కుమరదుగదా. అని శంకరభాష్యము

తెన్నతప్పిని నవ్విని ధాయకాయఁ, ప్రిసాదయేల్పామహమీశమీద్యమ్ |
పితేనపుత్రస్సభవభవభుక్తిః, పియఃపియాయాహాసిదేవసోఽఘమ్ ||

తస్మాత్ = అహేతువులన, ప్రాణమ్య = నమస్కరించి, కాయం ప్రాణి
 కాయ = శరీరమును (భూమిమీదను) ఉంచి, ఈశమ్ ఈశ్వమ్ త్వా =
 ఈశ్వరః డవును స్తోత్రము చేయఁదగినవాఁడవునగు నిన్ను, ఆ
 హం ప్రసాదయే = నేను ప్రసన్నునిగాఁజేసికొనుచున్నాను- (హే)
 శేష! = (ఓ) శేష! పుత్రస్య పితేవ = పుత్రునకు తండ్రివలెనును, స
 ఖ్యుః సఖే = చెలికానికి చెలికాఁడువలెనును, ప్రియః (త్వమ్) = (ఇ
 ష్టఁడవైన) నీవు, ప్రియాయ (మే) = ఇష్టఁడవైన నాకొఱకు, సో
 షమ్ అహంసి-సహంపను తగుచున్నావు- శరీరమును భూమిమీద
 ను ఉంచుటయనఁగా దండప్రకాశమును సేయుట.

పుత్తునియపరాధమును తండ్రిక్షమించునట్లును చెలికానియపరా
ధమును చెలికాడు క్షమించునట్లును (ప్రియాయా పి'య ఇక) పి
యురాలియపరాధమును ప్రియుడు గహించునట్లును క్షమించు
చుచును, అనివలకగభాష్యము

అన్యథా పూర్వం వ్యాపితోస్యైవ పాప్య. ఇయేన చ వర్జ్యధితం మనోమే ।
తదేవ మే దశాయ దేవయాపం, వ, సీదదేవేశవగన్వివాసం ॥౪౫॥

అశ్రుప్త పూర్వం దృష్ట్యా హృషీతః అస్మి=పూర్వము చూడనిదానిని(విశ్వరూపమును) చూచి సంతోషించినవాడను అగుచున్నాను- మే మనః భయేన ప్రవృథితమ్=నా మనస్సు భయముచేత కదలినది-(హే)దేవ!=(ఓ)దేవా! తదూపమేవ మే దర్శయ=అరూపమునే నాకు చూపుము- (హృదగన్నివాస! (హే)దేవే! ప్రసీద=(ఓ)కర్తృలు నివాసము గాగలవాడా! (ఓ)దేవతలకు అధిపత్యమైనవాడా! అను గ్రహించుము

కిరీటినంగదినంచక) హస్త, మిచ్చామిత్వాండ, మ్మ మహంతథైవ |
తే నైవరూపేణచతుర్భుజేన, సహస్రిబాహుభవవిశ్వమూలే ||

తథైవ=అట్లే (మునుపటివలెనే), కిరీటినం గదినం చక, హస్తం
త్వాం ద్విష్టుమ్=కిరీటముకలవాడవును గదకలవాడవును చకి, ము
చేతఁగలవాడవునగు నిన్ను చూడను (చూచుటకు). అహమ్ ఇచ్చా
మి=నేను కోరుచున్నాను-(హే)సహస్రబాహు! (హే)విశ్వమూ
లే!= (ఓ)పేయిభుజములుగలవాడా! (ఓ)గమస్తంబునుగ్వరూప
ముగాఁగలవాడా!, చతుర్భుజేన తేన రూపేణైవ భవ=నాలుగు
భుజములుగల ఆ రూపముతోడనే ఉండుము- ఆరూపమనఁగా వసు
దేవపుత్రుఁడయినరూపము.

శ్రీభగవానువాచ-

మయాప్రసన్నేనతవార్హునేదం, రూపంపరందశితమాత్మయోగాత్ |
తేజోమయంవిశ్వమనన్తమాద్యం, యస్మేత్పదస్యేననదృష్టపూర్వమ్ ||

(హే)అర్జున!-(ఓ)యర్జునుడా!, ప్రసన్నేన మయా=ప్రసన్ను
డనైన నాచేతన, తేజోమయం అనన్తమ్ ఆద్యం పరమ్ శ్చదమ్
విశ్వరూపమ్=తేజస్వరూపమైనదియైన అంతము లేనిదియును మొద
టిదియును గొప్పదియునగు ఈ విశ్వరూపము, ఆత్మయోగాత్ తవ
ప్రదశితమ్=నాయోగమువలన నీకు చూపఁబడినది-మే యల్ (రూప
మ్) త్వదస్యేన దృష్టపూర్వం న(భవతి)=నాయొక్క ఏ(రూపము),
నీకంటెనితగమైనవానిచేత పూర్వముచూడఁబడినది కాదో.

ప్రసాదమనఁగా అనుగ్రహబుద్ధి - ఆత్మయోగమనఁగా నాయొక్క-
ఈశ్వరగుణబంధియగు సామర్థ్యము- అనిశంకరభాష్యము. (ము-
ఆత్మయోగమనఁగా నాయొక్క సంకల్పము- అనిరామానుజభాష్య

నవేదయజ్ఞాభ్యయవేదనాదానై, నాచక్రియాభినతపోభిరుక్తైః |
ఏవంరూపశక్యతాహంనృలోకే, ద్రష్టుంత్వదస్యేనకురుప్రచీర || ౮ ||

(హే)కురుప్రచీర!=(ఓ)కురు ప్రేమ్ముడా!, ఏవంరూపః అహమ్ - ఇతి

రూపముగల నేను, నృలోకే = మనుష్యలోకమున, త్వదన్యేన వేదయ
జ్ఞాన్యాయనైః ద్రష్టుం నశక్యః = నీకంటెనితరునిచేత వేదములుయ
జ్ఞములుపినియధ్యయనముల (సహాయము) చేత చూడ శక్యమైనవాఁ
డనుకాను- దానైః (ద్రష్టుం) న(శక్యః) = దానములచేత చూడ(శ
క్యమైనవాఁడను)కాను- క్రియాభిశ్చ (ద్రష్టుం నశక్యః) = క్రియలచేత
నును (చూడ శక్యమైనవాఁడనుకాను)- ఉక్తైః తపోభిః (ద్రష్టుం
నశక్యః) = భయంకరములైన తపస్సులచేత (చూడ శక్యమైనవాఁడను
కాను- [నుజభాష్యము-

నీకంటెనితరుడైనభక్తిలేనివాఁడేజూడ శక్యఁడను- అని రామా

మాతేవ్యథామాచవిమూఢభావో, దృష్ట్వా రూపం ఘోరమీదృఙ్మ మేడమ్
వ్యపేతభీః ప్రేతమనాః పునస్త్యం, తదేవ మేరూపమిదం ప్రపశ్య || ౪౧ ||

మను ఘోరమ్ ఈదృక్ ఇదం రూపం దృష్ట్వా = వాయొక్కఁ ఘో
రమైన ఇట్టి ఈ రూపమును చూచి, లే వ్యథా మా(భూత్) = నీ
కు భయము (కలుగఁ) గూడదు- విమూఢభావశ్చ మా(భూత్) = మో
హమునుపొందినవాఁడవగుటయును (కలుగఁ) గూడదు- త్వమ్ వ్యపే
తభీః ప్రేతమనా(శ్వగుణ) = నీపుభయము లేనివాఁడవును పీఠినిబొంది
దినమనస్సులవాఁడవు(నగుచు), మే తదిదమ్ రూపమేన పునః ప్రపశ్య
అవాయొక్క- ఆయీ రూపమునె వెండియును చూడుము- ఆయీరూ
పమనఁగా మునుపటిరూపము.

సంజయఉవాచ.

ఇత్యజ్ఞానంవాసుదేవస్తథోక్త్యా, స్వకందూపందర్శయామాస భూయః |
ఆశ్వాసయామాస చభీతమేనం, భూత్వా పునసస్మిన్వవపుమహత్కా ||

వాసుదేవః అజ్ఞానం(ప్రీతి) ఇతి ఉక్త్యా-వాసుదేవుఁడు ఆర్జును
నిగూచి- ఇట్లు పలికి, తథా స్వకం రూపం భూయః దర్శయా
మాస-అట్లు తనదగు స్వరూపమును వెండియును చూపెను- మ
హత్కా పునః సౌమ్యవపుః భూత్వా = మహత్కాయగుశీకృష్ణుఁడు
వెండియు సౌమ్యమైనశరీరముగలవాఁడు అయి, భీతమ్ ఏనమ్ ఆ

శ్వాసయామాస=బెడరిన ఈతనిని ఓదార్చెను.

తథా ఉక్త్యా=అట్టి మాటనుపలికి- అనిశంకరభాష్యము-

ఈశీకృష్ణునకు స్వకీయమైనరూపము వాలుగుభుజములుకలదియె-
కంసునకు బెడరిన విసుదేవుని ప్రాక్ష-నచేత కంసునిజంపుచుఱుకు రెం-
డుభుజములు ఉపసంహరించబడినవి- తరువాతను అవీర్భవింపఁ(కలు
గ.) జేయఁబడినవి- శిశు పాలునకు ఎల్లప్పుడును కన్నులకు కట్టుచుండిన
రూపము గూడ నాలుగుభుజములు కలదియెకదా-అని రామానుజ భాష్యము.

స్వకీయమైనరూపమునుట భాగ్యంతులయొద్దే శమునుపట్టి- ఎన్నెన్ది
తినిబట్టి వివరమును స్వకీయమె- అనిమధ్యభాష్యము.

అర్జునఉవాచ.

దృష్ట్వేదం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనార్దన!

ఇదానీ మస్మి సంవృత్త సుచేతాః ప్రకృతిం గతః॥౫౧॥

(హే)జనార్దన!=ఓ శ్రీకృష్ణుడా!, తవ సౌమ్యమ్ ఇదం మాను-
షం రూపం దృష్ట్వా=నీయొక్క సౌమ్యమైన ఈ మనుష్యరూపం
యగు రూపమును చూచి, ఇదానీం సుచేతాః ప్రకృతిం గతః అ-
స్మి=ఇప్పుడు మనస్సుతోఁగూడినవాఁడనై గూటఁబడినమనస్సుకల
వాఁడనై) క భావమును సొందినవాడను అగుచున్నాను. (ప్రము.

సచేతస్సులనఁగా తేటయైనమనస్సుకలవాఁడనుట- అనిశంకరభా-
మానుషమనఁగా మృదుస్థాకారముకలది- అనిరామానుజభాష్యము.

శ్రీ భగవానువాచ.

సుదుర్దశశ్చ మిదం రూపం దృష్టవా నసి యత్కమః!

దేవా అప్యస్య రూపస్య నిత్యం దశశ్చనకాక్షిణిః॥౫౨॥

చుమ యదిదం రూపం దృష్టవా అసి=వాయొక్క ఏయి రూపము
నుచూచినవాఁడవు అగుచున్నావో, (తత్) ఇదం సుదుర్దశశ్చమ్=(అ)
యిది మిక్కిలిదుర్లభముగాఁజూడఁదగినది- దేవా అపి నిత్యమ్ అస్య
రూపస్య దర్శనకాక్షిణిః (భవన్తి)=దేవతలుగూడ ఎల్లప్పుడును ఈరూప-
ముయొక్క దర్శనమును కోరువారు (అగుచున్నారు.) (భాష్యము.

దేవతలుచూచియునుండలేదు, చూడంగలవారుగూడు. అనిశంకర

వాహం వేదై గ్మతపసా నదా సేవ నచేజ్యయా।

శక్య ఏఽంభో ద్రష్టుం దృష్టవానసి మాం యథా॥౫౩॥
 మాం యథా దృష్టవాః అసి=నన్ను ఎట్లు చూచినవాఁడవు ఆ
 గుచున్నావో, ఏవంబిధః అహమ్=ఇట్టి విధముగల నేను, వేరైః
 ద్రష్టుం శక్యః న(అస్మి)=వేదముల(సహాయము)చేత చూడ శక్యం
 డను కాను- తపసా న=తపస్సుచేతను కాను- దానేన శ్చ=దాన
 ముచేతను కాను- ఇన్ధ్రియావ న=యాగముచేతనును కాను.

నాయం భక్తిలేక వేదాధ్యయనముమొదలగువానిచేత మాత్రము
 పొందగదగినవాఁడను కాను - అనిరామానుజభాష్యము.

భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున!

జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుంచ పరంతః॥౫౪॥

(హే)పరంతప! (హే) అర్జున!=(ఓ)శత్రువులనుతపింపఁ జేయువాఁ
 డా! (ఓ)యర్జునుడా!, ఏవంబిధః అహమ్=ఇట్టి వాఁడనగు నేను-
 అన్యాయా భక్త్యా=మఱియొక్కనింగూర్చినదికాని భక్తిచేత, జ్ఞా
 తుంచ తత్త్వేన దృష్టుంచ ప్రవేష్టుంచ శక్యః=తెలిసికొనుటకును
 తత్త్వమున చూచుటకును, చొచ్చుటకును శక్యఁడను- (ము
 ప్రవేశించుటయనఁగా మోక్షమును పొందుట- అనిశంకరభాష్య
 తత్త్వమున చూచుటకును, తత్త్వమున ప్రవేశించుటకును(పొందుట
 కును)శక్యఁడను- అనిరామానుజభాష్యము.

మత్రామశ్చ స్మృత్పరమో మద్భక్త స్సంజ్ఞవర్జితః!

నిర్వైర స్సర్వభూతేషు య స్స మా మేతి పాణ్డవ॥౫౫॥

మత్రాశ్చక్రత్=నాకొఱకుకర్మములనుజేయువాఁడను, మత్పరమః=
 నేనికతిగాఁగలవాఁడను, మద్భక్తః=నాయంభక్తికలవాఁడను, స
 సంజ్ఞవర్జితః=ఇతరములయందున్నేహములేనివాఁడను, సర్వభూతేషు
 నిర్వైరః=అన్నిభూతములందున్నవైరములేనివాఁడను, యః సః
 =ఎవ్వడో వాఁడు, (హే)పాణ్డవ!=(ఓ)యర్జునుడా!, మా
 మ్ ఏతి=నన్ను పొందుచున్నాఁడు.

సంగమనఁగా ధనము కొడుకులు మిత్రులు మొదలగువానియం
 దలి స్నేహము - అనిశంకరభాష్యము.

వేదాధ్యయనాదికర్మము లన్నియు నాయారాధనమేయని. చేయు

వాఁడు మత్సర్యకృత్తు - దేని నారంభించినను నన్ను ద్వేషించియే
 యారంభించువాఁడు మత్సరముఁడు - మధ్యకృత్తుఁడనఁగా నన్ను కీర్తన
 నము చేయుట స్తోత్రముచేయుట భ్యాసముచేయుట పూజించుట నను
 సగ్రంథించుట మొదలగునవి తేక నిలువలేనివాఁడు - నిర్వైరుఁడనఁగా నా
 త్లోకలిసికొనుటయె సుఖమునియునాతో విడుటయె దుఃఖమునియునుండుట
 చేతనును, తపకు కలిగెడి దుఃఖము తనయపరాధములవలన నే కలుగు న
 నుకొనుట చేతనును, సమస్త భూతములును పరమపురుషున కధీనములని
 తెలిసికొనుట చేతనును పరమాత్మమందైనను వైరముకలుగుటకు ప్రసక్తి లేని
 వాఁడు - అనిరామానుభాష్యము.

ఇతి తిత్తిభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా యాం యోగశా
 స్త్రే తిత్తికృష్ణార్జునసంవాదే విశ్వరూపసందర్శనం నామ
 ఏకాదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం
 బును యోగశాస్త్రంబును తిత్తికృష్ణార్జునసంవాదంబు
 నగుభగవద్గీతలలో విశ్వరూపమును చూపుటను తెలియఁజే
 సెడి పదునొకండవయధ్యాయము.

శ్రీ తాతాపూత్రయ సారము.

పండ్లెండవయ ధ్యాయము.

అజ్ఞానఉవాచ.

ఏవం సతతయక్తా యే భక్తా ప్త్యాం పర్యుపాసతే |

యేచా ప్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తనూః || ౧ ||

ఏవం సతతయక్తాః=ఇట్లు ఎల్లప్పుడును సావధానముగా బ్రవర్తించినవారై, యే భక్తాః త్వాం పర్యుపాసతే=ఏ భక్తులు నిన్ను ఉపాసించుచున్నారో, యేచ అవ్యక్తమ్ అక్షరమ్ ఉపాసతే=ఎవ్వరు ఇంద్రియములచేతఁ దెలియఁబడని అక్షరమును ఉపాసించుచున్నారో, తేషాం కే యోగవిత్తనూః? =వారలలో ఎవ్వరు లెస్సగా యోగము నెఱింగినవారు? ఇట్లు అనఁగా వెనుకటియధ్యాయపు తుదిశ్లోకముగాఁ జెప్పినయట్లు ఆరుట.

నిన్ను అనఁగా విశ్వరూపముగల నిన్ను ఉపాసించువారు (నరుణోపాసకులు). అక్షరమునఁగా ఉపాధులులేని బ్రహ్మమును ఉపాసించువారు (నిర్గుణోపాసకులు). అని శంకరభాష్యము.

నిన్ను అనఁగా కల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడైనభగవంతుని నుపాసించువారు. అక్షరమునఁగా ప్రత్యేకాగ్నో (జీవ)స్వరూపము- యోగవిత్తములనఁగా శీఘ్రముగా ఫలమునుపొందువారు- అని రామానుజభాష్యము.

ఇంకను అవ్యక్తము నుపాసించుటకంటె భగవంతుని నుపాసించుట శ్రేష్ఠమని చెప్పి, దానియుపాయము తెలుపఁబడును. అవ్యక్తమునఁగా మహాత్ముకంటెనుత్యాశ్చ మైనప్రకృతి. అని మధ్యభాష్యము.

శ్రీ భగవానువాచ.

మయ్యావేశ్య మనో యేషాం నిత్యయక్తా ఉపాసతే |

శ్రద్ధయా పర యోపేతా స్తే మే యక్తతమా మతాః || ౨ ||

యే మయి మనః ఆవేశ్య=ఎవ్వారలు నాయందు మనస్సును ఉనిచి, నిత్యయక్తాః పరయా శ్రద్ధయా ఉపేతా (శ్చ సన్తః) = ఎల్లప్పుడును సావధానముగా బ్రవర్తించుచున్నవారును స్థోష్ఠ శ్రద్ధతో కూ

దినవారు (ననుచు), మామ్ ఉపాసలే=నన్ను ఉపాసించుచున్నారో, తే మే యుక్తశమాః మతాః=వారు నాకు యుక్తములుగా సంపత్తులు.

విశ్వరూపుడైననాయంచు- అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యమును బలంగా నిత్యమైనయోగమును (ప్రాప్తిని) కోరుచున్నవారు- యుక్తములనంగా నన్ను శీఘ్రముగా బొందువారు- అని రామానుజభాష్యము.

యే త్వత్తురనునిదేశ్య మవ్యక్తం పర్యుపాసతే।

సర్వత్రగ మచింత్యంచ కూటస్థ మచలం ద్రువమ్॥౩॥

సంనియ మ్యేద్ధియ గామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః।

తే ప్రాప్నువన్తి మా మేవ సర్వభూతహితేరతాః॥౪॥

అనిదేశ్యమ్ అవ్యక్తం సర్వత్రగమ్ అచింత్యం కూటస్థమ్ అచలం ద్రువంచ అక్షరమ్=నిదేశించవశ్యముకానిదియు తెలియఁబడనిదియు అంతటనుండునదియు తలంపవశ్యముకానిదియును కూటస్థమైనదియు చలించనిదియును స్థిరమైనదియునగు అక్షరమును, ఇద్ధియగామం సంనియమ్య=ఇంద్రియసమూహమును నియమించి, సర్వత్రగమబుద్ధయః (సర్వత్ర)=అంతటను సమమైనబుద్ధిగలవారలగుచు, యే పర్యుపాసతే=ఎవ్వారలు ఉపాసించుచున్నారో, సర్వభూతహితే రతాః తే=అన్నిభూతములయుహితమునంచు ఆసక్తికలవారలగు వారు, మామేవ ప్రాప్నువన్తి=నన్నే పొందుచున్నారు.

అవ్యక్తమగుటను శబ్దములకు గోచరముకాదుగాన అనిదేశ్యము- ఉపాసించుటయనఁగా శాస్త్రానుసారముగా తాను ఉపాసించవలసినవానిని నూనెధారవలె అవిచ్ఛిన్నమగునట్లు చాలకాలము తలంపుట- ఉప=దగ్గరను, ఆసనమ్=ఉండుటఅనియవయవాఢము- అచింత్యమనఁగానునస్సునకు విషయముకానిది-కూటమనఁగా దోపములుగలదైవైకిమందిదివలెఁగనఁబడునది- కాఁబట్టి కూటమనఁగా నాయ- ఆమాంసముందుండునదియనఁగా మాయకు అశ్వత్థము(అశిష్టానము) అయిన గానకూటస్థమనఁబడును- పోకవలెనుండునదిగానకూటస్థమనియినదైవ్యవచ్చును- ధ్రువమనఁగా నిత్యమగుట-అంతటననఁగా నన్నికాలముల

యందునుట - ఇష్ట ముకలిగినను అనిష్ట ముకలిగినను ఒక్క విధమైనటు
ద్విగలవాను - భగవత్స్వరూపులగు వారిని యుక్తతములనిగానీ అయుక్తత
ములనిగానీ చెప్పనక్కరలేదుగాదా - అనిశంకరభాష్యము.

అక్షరమనగా ప్రాప్తిగ్యాన్ని (జీవాత్మ) స్వరూపము - అది శరీరము
నింటి వేటుగాన దేవమనుష్యాదిశబ్దములచే నిర్దేశింపబడి దగనిది-
చక్షుస్సంక్రమము మొదలగు నిందియములకు వ్యక్తము (స్ఫుటము) కాని
ది - దేవతలు మొదలగు నన్ని శరీరములయందు నుండునది - దేవాదిస్వ
రూపముగాఁ దలంపశక్యము కానిది - ఈ టస్థమనగా సర్వసాధారణ
మైనది - దేవత్వమనుష్యత్వాదులగు వేటువేటు ఆకారములు లేనిదను
ట - పరిణమింపనిదగుట చేత అనయాకారము చలించదుగాన అచల
ము - భ్రువమనగా నిత్యము - ఇంద్రుని ములగు నియమించుట యనగా
గా వానిని నివనులం జేయనికపోవుట - దేవమనుష్యాదిశరీరములయందం
తలను ఆల్పలు జ్ఞానస్వరూపము గలవారై సమాన్యమైన యాకార
ముగలవారై యిందు ర నెడి సహృద్ధి కలవారై - ఇట్టిగ మబుద్ధి కల
వారలను సమస్తభూతములపాతమునందు సక్తి కలవారు - ఇంద్రుడేవుండు
ఇంద్రును సమస్తభూతములను అనియిట్లు వైశమ్యబుద్ధి కలవారుగాదా భూతము
లపాతమును జేయుదురు - ఇట్లు ఆక్షరోవాగ్నివేయువారి నన్నుపొందు
వారై - అనగా నాతో సమాన్యమైన యాకారముగల పరిశుద్ధమైన యా
త్మస్వరూపమును పొందుచున్నది అనుట - అనిరామానుభవావ్యము.

కే శోధితర క్షేపా మవ్యక్తానక్తచేతసామ్ |

అవ్యక్తాహి గల దుఃఖం దేహవద్భి రుపాప్యరే || ౧౪ ||

అవ్యక్తానక్తచేతసామ్ కేపామ్ = అవ్యక్తమునందు ఆసక్తిగలను సస్సుల
వారలకు, అధికతరః కేపః (భవతి) = మిక్కిలియధికమైన దుఃఖము
కలుగుచున్నది - అవ్యక్తా గతిః = అవ్యక్తస్వంబంధియగు మార్గము, కే
హవద్భిః దుఃఖం (యథాతథా) * వాప్యరేహి = శరీరముగలవారలచే
పరిశ్రమ (గా) పొందబడుచున్నదిగాదా.

అవ్యక్తావక్తచేతస్సులు అనగా పరమాత్మజ్ఞానమున చునస్సుల
వారలు (సన్గుణోపాసకులు), దేహభిమానులను విడువవలసి యున్న
దిగాన స్వరూపము మిక్కిలియధికము - అవ్యక్తా తిః = అక్షరమనగా

ప్రాప్తము- అవిశేషరథాప్తము.

అధ్యక్షా గతిః=అధ్యక్షమునుగూర్చిన వనోన్మత్తి - దేహవంతులనఁగా దేహత్వాభిమానముగలవారు- అని రామానుజభాష్యము.

యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సంస్యస్య మత్పరాః |

అనన్యే నైన యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాస తే || ౬ ||

తేషా మహం సంముద్ధతా మృత్యుసంసారసాగరాత్ |

భవామి న చిరాత్పాథా మయ్యావేశితచేతసామ్ || ౭ ||

(హే) పాథాః! = (ఓ) యజ్ఞసూతా!, సర్వాణి కర్మాణి మయి సంస్యస్య=అన్ని కర్మములను నాయందు ఉనిది, మత్పరాః=నేనెవరుఁడుగాఁగలవారును, అనన్యేన యోగేన మామేవ ధ్యాయంత (శ్చ సంతః)=ఇతరమునుగూర్చినదిగాని యోగముచేతను నన్నె ధ్యాయముచేయుచున్నవారు(నగుచు), మామ్ యేతు ఉపాసతే=నన్ను ఎవ్వరు ఉపాసింపుచున్నారో, మయి ఆవేశితచేతసాం తేషామ్=నాయందు ఉనుపఁబడినమనస్సులుగల వారలను, మృత్యుసంసారసాగరాత్ నడరాత్ గముద్ధతా భవామి=మృత్యువుతోఁగూడిన సంసారమనెడిసముద్రమునుండి శీఘ్రముగా నె ఉద్ధరించువాఁడను అనుచున్నాను.

అనన్యమనఁగా విశ్వరూపుఁడగు దేవునివిడిచి రెండవది ఆలంబనము(పివయము)గాఁగనిది- యోగమనఁగా సమాధి- అని శంకరభాష్యము.

కమలములనఁగా శరీరమునిలుచుటకొఱకైన భోజనము మొదలగు ప్రాకికసంబులును వైదికములగు యాగాదులును- ధ్యానము(తలంచుట), ఆర్చనము(ప్రాజించుట), నమస్కరించుట, స్తోత్రము చేయుట, కీర్తనముచేయుట మొదలగువానిమిక్కిలప్రీతితో, ఫలము సిద్ధిచినట్లు తలంచుచు, చేయుచున్నవారై నన్నుఉపాసింపుచున్నారో- మృత్యుసంసారిసాగరాత్=మృత్యువైన సంసారమనెడి సముద్రమునుండి వారలకు సంసారము, నన్నిచేయబడు నిరోధిఁపడద గాన,

అని రామానుజభాష్యము.

నన్నుపాసరి

చెప్పుచున్నది- అనిమ స్వభావము.

మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ |

నివసీష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః ౮ ||

మనః మయ్యేవ ఆధత్స్వ = మనస్సును నాయందె ఉనుపుము- బుద్ధిం మయి నివేశయ = బుద్ధిని నాయందు ఉనుపుము- అతః ఊర్ధ్వం మయ్యేవ నివసీష్యసి = ఇతః మీదను నాయందె ఉండువు- సంశయః న = సంశయము లేదు-

వీశ్వరూపుఁడైన యీశ్వరుఁడైన నాయందె- మనస్సునంక్ష్మింక బుద్ధి స్వరూప మైనది- బుద్ధి ఆధ్వవ సాయము స్వరూపము గాఁబడి- ఇతః కమీదను అనగా ఈశరీరము పోయిన తరువాతను- అని సంశయభావ్యము

మనస్సును ఉనుచుండునగా మనస్సుమధానము చేయుట- బుద్ధి నివేశనమనగా నేనెవరమప్రాప్యమనెడి నిశ్చయము కలిగియుండుట- ఇతమీదను అనగా ఇట్టి నిశ్చయము కలిగినపైని ఆనుట- అని రామానుజభావ్యము-

అథ చిత్తం సమాధాతుం న శక్నోషీ మయి స్థిరమ్ |

అభ్యాసయోగేన తతో మామి చ్ఛాపుం ధనశ్చయ || ౯ ||

అథ = ఇతను, మయి చిత్తం స్థిరం సమాధాతుం న శక్నోషీ (చేతః) = నాయందు చిత్తమును స్థిరముగా ఉనుచుండుట (జాల (వేని), (హే) ధనశ్చయ = (బ్ర)యర్జునుఁడా, తతో అభ్యాసయోగేన మామ్ ఆపుమ్ ఇచ్చ = అట్లపైని అభ్యాసయోగముచేత నన్ను పొందుదు కోరుము-

అభ్యాసమనగా చిత్తమును అన్నిటి నుండియు మరల్చి ఒక్క విషయమున మాటిమాటికి నునుచుండుట- దానివలనఁగలిగెడియోగము అభ్యాసయోగము- విశ్వరూపుఁడైన నన్ను- అని సంశయభావ్యము-

అట్లే ప్రతితో స్మరించుటను అభ్యాసించుట యనెడియోగము చేత స్థిరమైన చిత్త సమాధానము కుబొంది నన్ను పొందఁగోరుము అని రామానుజభాష్యము.

అభ్యాసే పృథమభోఽసి మత్యర్థ పరమో భవః ।

మదభావమపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్నోసి ॥౧౦॥

అభ్యాసేఽపి అసమభావః అసి(చేత్) = అభ్యాసమునఁగూడ అసమభావఁడవు అగుదు(వేని), మత్యర్థపరమః భవః = నాకర్మములెఱుఁగి యుండువాఁడవు అగుము - మదభావం కర్మాణి కుర్వన్నపి = నాకొరకు కర్మములను చేయుచున్నను, సిద్ధిమ్ అవాప్నోసి = సిద్ధిని పొందఁగలవు.

సిద్ధిని అనఁగా సత్త్వశుద్ధి (అంతఃకరణపరిశుద్ధి) వలనజ్ఞానము కలిగి దానివలనబ్రహ్మభావమును - అనిశంకరభావము.

నన్నుగూర్చినకర్మములను అనఁగా ఆలయములను (గుడులను) కట్టించుట, తోటలను వేయుట, దీపములు వెలిగించుట, ఆలయమును డొడ్చుట, నీర్లు జల్లుట, ఆలుపుట, పూవులు లెచ్చుట, పూజను నడిపించుట, నామములను చెప్పట, పృథక్పీఠములు చేయుట, స్తోత్రము చేయుట, నమస్కరించుట, మొదలగునవి - వానిని మిక్కిలిప్రతిభావరింపుచు అభ్యాసయోగము ద్వారమున నాయందు చిత్తస్థైర్యమును పొంది నన్ను జేరుట యనెడి సిద్ధిని పొందుదువు - అని రామానుజభాష్యము.

అశ్రేయస్య పృథక్కోసి కర్తుం మద్యోగమాశ్రితః ।

సర్వకర్మ ఫలత్యాగం తతః కురు యతాత్మవా ॥౧౧॥

అశ్రేయః = శ్రయము, ఏతత్ కర్తుం = మపి అశక్తః అసి(యది) = దీనిని ఆచరించుటకును అశక్తుఁడవు అగుదు(వేని), తతః మద్యోగమ్ ఆశ్రితః (సర్వ) = అట్లుపెని నాయోగమును ఆశ్రయించినవాఁడవై, యతాత్మవాన్ = నియమింపఁబడినయంతఃకరణముగలవాఁడవై, సర్వకర్మఫలత్యాగం కురు = అన్నికర్మములయొక్క ఫలములను విడుచుటను చేయుము.

మద్యోగము అనఁగా చేయఁబడెడి కర్మములను నాయుచునిలిపిచేయుట - అనిశంకరభావము.

మద్యోగమ్ ఆశ్రిత్య ఏతత్ కర్తుమ్ అశక్తః అసి(యది) = నన్నుగూర్చినభక్తియోగమును ఆశ్రయించి దీనిని చేయుటకు అశక్తుఁ

డవు అగుచు (వేని), భక్తియోగముయొక్క మొదట వంటిదైన మతగ్రాహ్యచరణమును జేయఁజాలవేని, మొదటిపటములో (౬ అధ్యాయములలో), జెప్పబడినదై పరభక్తికి సాధనమైన ఆత్మస్వభావము ననుసంధించుటయ నెడి యాత్మరయోగము (సాంఖ్యము) నకు సాధనముగా కర్మఫలత్యాగమును చేయుము - ఫలములను విడిచి నాయారాధనముగాఁ జేసెడి కర్మముచేత ఆత్మధ్యానము సిద్ధించి, దానివలన నజ్ఞానము మొదలగు నావరణములు పోయి భగవంతునకు శేషుఁడు (ప్రకారము) అగుటయే స్వరూపముగాఁ బ్రత్యగ్భూతప్రకృత్యుత్తముతాఁగా నటపెనినాయందు పరభక్తిస్వయముగా నే పుట్టును - అనిరామానుజభాష్యము

శ్రేయోహి జ్ఞాన మభ్యాసాత్ జ్ఞానాధ్యాసం విశిష్యతే |

ధ్యానా తర్మణః ఫలత్యాగ స్త్యాగాచ్చన్తి రనన్తరమ్ || ౧౨ ||

జ్ఞానమ్ ఆభ్యాసాత్ శ్రేయోహి = జ్ఞానము ఆభ్యాసముకంటె మంచిదిగాదా - జ్ఞానాత్ ధ్యానమ్ విశిష్యతే = జ్ఞానముకంటె ధ్యానము విశేషింపుచున్నది - ధ్యానాత్ కర్మఫలత్యాగః (విశిష్యతే) = ధ్యానముకంటె కర్మఫలములను విడుచుట విశేషింపుచున్నది - త్యాగాత్ ఆనన్తరమ్ శాన్తిః (భవతి) = త్యాగము వెంటనే శాంతి కలుగుచున్నది -

ఇప్పుడు కర్మఫలత్యాగము స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది - అవివేకపూర్వకంబగు నభ్యాసముకంటె జ్ఞానము (శాస్త్రములను పట్టియు యాత్మలను పట్టియు గౌత్యను నిశ్చయించుట) విశేషింపుచున్నది - చట్టి జ్ఞానముకన్న జ్ఞానపూర్వకమగు ధ్యానము విశేషింపుచున్నది - ఇట్టి ధ్యానముకన్న కర్మఫలత్యాగము విశేషింపుచున్నది - శాంతియనఁగా సంసారముడుగుట - అజ్ఞుఁడై కర్మముల ప్రవర్తనంబైనవానికి వెనకఁ జెప్పఁబడిన యుపాయములనాచరించుటకు శక్తి లేనిచో సర్వకర్మఫలత్యాగమే మేలును కలుగఁ జేయునని చెప్పఁబడినది - ఆ కర్మఫలత్యాగమే ఇప్పుడు స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది - ధ్యానముచేయువాఁడు సర్వకర్మఫలత్యాగమును చేయనేనివానికి వెంటనే శాంతి కలుగునుగాన అజ్ఞుని కర్మఫలత్యాగముకూడ నట్టిదిగా స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది.

బ్రాహ్మణుడగు నగస్త్యుడు నముద్రమును త్రాగుటనుబట్టి ఇప్పటి బ్రాహ్మణులను స్తోత్రముచేయునట్లు - కర్మఫలత్యాగముకన్న కర్మయోగము శ్రేష్ఠము- అక్షరోపాసక నకు కర్మయోగము గుండర్చింపదు- అనిశంకకథాప్యము.

అభ్యాసమనగా ప్రీతిలేని శుష్కమైన క్లృత్యభాగము (తలంపునువాడుకచేయుట)- జ్ఞానమనగా ఆత్మస్వరూపమును అనుసంధించి ప్రత్యక్షముగాఁ దెలిసికొనుట, అది విశేషింపుచున్నది అనఁగా మిక్కిలి ఆస్కాకు హితమైనది. లెస్సగా సిద్ధింపని ఆత్మాపరోక్ష జ్ఞానముకంటె దానికిపాధనమైన ఆత్మధ్యానమె విశేషింపుచున్నది- సిద్ధింపకయుండెడి యాధ్యానముకంటె దానికిపాధనమైనఫలములను విడిచి యాచరింపఁబడెడి కర్మమే మేలు- ఇట్టి కర్మముల నాచరించి నతోడనే పాపములన్నియు పోవుటను మనస్సునకు శాంతికలుగును- అట్టి మనస్సుచేత ఆస్కాధ్యానము కలుగును- ఆత్మధ్యానమువలన నాత్మప్రత్యక్షముకలుగును- ఆస్కాప్రత్యక్షమువలన పరభక్తి కలుగును- తాఁబట్టి భక్తియే గము నభ్యసించలేనివానికి ఆత్మనిష్ఠయే (జ్ఞానమే) శ్రేష్ఠము- అత్తనిష్ఠుఁడైనను మనస్సునకు శాంతికలుగదేని ఆత్మజ్ఞానగర్భమును ఫలములనుకోరక చేయఁబడినదియునగు కర్మాచరణమే ఆత్మనిష్ఠను కలుగజేయుటకు శ్రేష్ఠము- అనిరామానుజభాష్యము.

అజ్ఞానపూర్వకమగు నభ్యాసముకంటె జ్ఞానమే విశేషింపుచున్నది- వట్టి జ్ఞానముకన్న జ్ఞానమతోఁగూడిన ధ్యానము విశేషింపుచున్నది- ధ్యానముకంటె కర్మఫలత్యాగము విశేషింపుచున్నదనుట స్తోత్రము- ధ్యానాదులను పొడిచునదిగాన త్యాగమును స్తోత్రముచేయుట యుక్తమే- వట్టి ధ్యానముకన్న ఫలత్యాగముతోఁగూడిన ధ్యానము అధికము- అనిమధ్యభాష్యము.

అద్యేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణవీరచ |

నిర్ణమో నిరహంకార స్సమదుఃఖసుఖః క్షమీ || ౧౩ ||

సంతుష్ట స్సగతం యోగీ యతాత్మో దృఢనిశ్చయః |

మయ్యర్పితమనోబుద్ధి ర్యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః || ౧౪ ||

సర్వభూతానామ్ అద్యేష్టా = అన్నిభూతములకును ద్వేషికానివాఁడు

ను, మైత్రః=అన్నిటికినిమిత్రుఁడుగానుండువాఁడును. కరుణవచః=కనికరముకలవాఁడును, నిర్లమః=మమకారములేనివాఁడును, నిరహంకారః=అహంకారములేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖః=దుఃఖంబును సుఖంబును ఒకటేవిధమైనవిగాఁగలవాఁడును, క్షమీ=ఓరిమికలవాఁడును, సతతం సంతృప్తః=ఎల్లప్పుడును సంతోషించినవాఁడును, యోగీ=యోగముకలవాఁడును, యతాత్మ్య=నియమింపఁబడిన మనస్సుకలవాఁడును, దృఢవిశ్వాసః=దృఢమైనవిశ్వాసముకలవాఁడును, మయి అపేతమనోబుద్ధిః=నాయందు ఉద్బంధమనస్సుబుద్ధియునుకలవాఁడునగు మద్భక్తయః=నాభక్తుఁడు ఎవ్వఁడో, సః మేపీయః=వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు.

అన్నిభూతములును ఆత్మయే యని యెఱుఁగుటనుతన్న దుఃఖపెట్టినవారియందుఁగూడ ద్వేషములేనివాఁడు- కరుణయనఁగా దుఃఖించువారలయందలిదయ- కాఁబట్టి కరుణుండనఁగా నన్నిభూతములకు నభయమునిచ్చెడిసంన్యాసియనుట. దుఃఖమునుపట్టి ద్వేషంబునును ఖమునుపట్టి రాగంబునులేనివాఁడు సమదుఃఖసుఖుఁడు- ఉట్టిననుకొట్టినను వికారములేనివాఁడు క్షమి- తనకుదేహమును నిలువఁబెట్టికొనుటకైనది(అహంకారము)(సతతమ్)నొరకినను దొరకకపోయినను సంతోషించినవాఁడు- యేగియనఁగా నిశ్చలచిత్తుఁడు- యతాత్మ్యయనఁగానియమింపఁబడినస్వభావముకలవాఁడు- నిశ్చయము ఆత్మతత్త్వముం గూచినది- నొకల్ప వికల్ప స్వరూప మైనది మనస్సు- అభ్యవసాయము స్వరూపముగాఁగలదిబుద్ధి- అనిశంకరభాష్యము.

నాకమఁమునుబట్టి యీశ్వరునిచే ప్రేరణచేయఁబడినవై భూతములు నాకు ఉపకారాపకారములు చేయుచున్నవనుతలంపుగలవాఁడగుటచేనన్నిభూతములయందును ద్వేషముచేయక స్నేహభావమునుచేయువాఁడు- శక్తిరమునందును ఇందియములయందును దేహసంబంధులయందును మమకారములేనివాఁడు- అహంకారమునఁగా దేహమే ఆత్మయనిదితలంపు- దైవవశమునలభించినయన్నాదులతో(దృష్టిబొందిన)వాఁడు సంతృప్తుఁడు- సతతం యోగీ=ఎల్లప్పుడును ప్రకృతిసంప

కములేని యాత్మ స్వరూపముననుసంధించువాడు- యతాత్మయనఁ
గానియమింపబడిన మనోవృత్తికలవాడు- ఆత్మస్వరూపము నెఱిం
గించెడి శాస్త్రీహులలో జెప్పినయంశములయందు దృఢమైన నిశ్చ
యముకలవాడు- భగవంతుడగువానుదేవుఁడె యమునుగోరక చేయఁబ
డెడికర్మములచేత ఆరాధింపఁబడుచున్నాఁడు, ఇట్లా రాధింపఁబడినవాఁ
డైనాకు ఆత్మప్రత్యక్షమునుకలుగఁజేయును, అనియుండువాఁడు నాయం
దు సమస్తపఁబడినమనోబుద్ధులకలవాడు- నాభక్తుడనఁగా కర్మ
యోగముచేతనన్న సేవించువాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యస్మా న్నోద్విజతే లోకో లోకా న్నోద్విజతేచయః |
హర్షామగ్నభయోద్వేగై ర్ముక్తో యస్స చమేప్రియః ||
లోకః యస్మాత్ నోద్విజతే = లోకము ఎవ్వనికి భయపడదో, య
శ్చ లోకాత్ నోద్విజతే = ఎవ్వఁడు లోకమునకు భయపడఁజో, య
శ్చ హర్షామగ్నభయోద్వేగైః ముక్తః = ఎవ్వఁడు సంతోషము
కోపముభయముఉద్వేగముఅనువానిచేత విడువఁబడినవాడో, సః
మే ప్రియః = వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు- (ఉద్వేగమనఁగా ఒంట
రినైనను జనులుతేనిచోట నెట్లు జీవించును? అని యిట్లు చిత్తమున
వ్యాకులమునొందుట అనిమధుసూదనటీక-)

ఉద్విజతే = పరితపింపదో, క్రోధమునుభ్రాందదో- హర్షామగ్నఁగా
ఇచ్ఛ మయినదికలుగుట చేతకలిగిన అంతఃకరణముయొక్క ఉల్క-హా
ము- అది గగురుపొడుచుట, ఆనందచాప్సములు పడుట మొదలగువా
నిచేఁదెలియఁబడును- అనుజ్ఞామనఁగా తనకిష్టమైనదానికి ఆజ్ఞము
వచ్చినదానినిగూడి సహనము లేకుండుట. భయమనఁగా బెదరు-
అనిశంకర భాష్యము.

ఏ కర్మనిష్ఠుఁడు లోకమునకు ఉద్వేగము కలిగెడి పనినిచేయఁ
జో, ఈనఁడు అందఱకును అవిరోధియను నిశ్చయమున సర్వలోకంబు
ను ఈతనికిఉద్వేగము కలిగడిపనిని చేయదో- అనిరామానుజభాష్యము.

[౨౯౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

అనపేక్ష శుద్ధి దక్ష ఉదాసీనో గతవ్యథః ।

సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మద్భక్తః స మే ప్రియః ॥౧౬॥

అనపేక్షః శుద్ధిః దక్షః ఉదాసీనః గతవ్యథః సర్వారంభపరిత్యాగీ (చ) మద్భక్తః యః = అపేక్షలేనివాడును పరిశుద్ధుడును నేర్పరియును ఉదాసీనుడును బాధలులేనివాడును అన్నిప్రయత్నములను విడుచువాడునగు నాభక్తుడు ఎవ్వడో, సః మే ప్రియః = వాడు నాకు ఇష్టుడు.

శరీరము ఇంద్రియములు విషయములు వీనిసంబంధము మొదలగు వానియందు అపేక్షలేనివాడు - లోపలనును వెలుపలనును శుద్ధికలవాడు. దక్షుడనగా సమయస్ఫూర్తికలవాడు - ఉదాసీనుడనగా పక్షపాతములేనివాడు - వ్యథయనగా భయము - ఈలోకమునందును పరలోకమునందును కోరినఫలమును కలుగజేసెడి కర్మములు సర్వారంభములు - అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మ తప్ప మిగిలిన వాని యన్నిటియందును అపేక్ష లేనివాడు. శుద్ధియనగా శాస్త్రములో విధింపబడినద్రవ్యముచేత శరీరపోషణము చేసికొనువాడు - దక్షుడనగా శాస్త్రమున జెప్పినపనులను స్వీకరించుటకు సమర్థుడైనవాడు - శాస్త్రీయములుకానివానియందు అపేక్షకలవాడు ఉదాసీనుడు - శాస్త్రములో జెప్పబడినకర్మముల జేయునప్పుడు తటస్థుడై చిలువవేడి మొదలగువానివలన గలిగెడి దుఃఖములవలన బాధపడనివాడు. శాస్త్రీయములుగాని కర్మములనన్నిటిని ఆరంభించుట లేనివాడు సర్వారంభపరిత్యాగీ - అనిరామ్భానుభాష్యము.

యో నహృప్యతి నద్వేష్టి నశోచతి నకాక్షుతి ॥

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తమాయ స్మ మే ప్రియః ॥౧౭॥

యః నహృప్యతి = ఎవ్వడు సంతోషింపఁడో, యః నద్వేష్టి = ఎవ్వడు

డు ద్వేషింపఁడో, (యః) నశోచతి=(ఎవ్వఁడు) దుఃఖింపఁడో, (యః) సకాక్ష్యతే=(ఎవ్వఁడు) కోరఁడో, శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తి మాక(చ) యః=శుభములనునశుభములనునువిడిచిన భక్తిమంతుఁ డు(ను) ఎవ్వఁడో, సః మే ప్రియః=వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు.

ఎవ్వఁడు ఇష్టముకలిగినప్పుడు సంతోషింపఁడో, అనిష్టము కలిగినప్పు డు ద్వేషింపఁడో, ఇష్టమైనవస్తువు ఎడఁబాసినచోదుఃఖింపఁడో, త నకు లభింపనిదానిని కోరఁడో- అనిశంకరభావ్యము.

ఏకమయ్యేగి ఇష్టానిష్టములు కలిగినప్పుడు సంతోషద్వేషములు లేనివాఁడో, భార్య పుత్రులు ధనము మొదలగునపిహాయి నను దుఃఖిం పఁడో, తనకులేని భార్యపుత్రాదీకమునుకోరఁడో- పాప పుణ్యములు రెండును బంధహేతువులకాన రెండిటిని విడుచువాఁడు శుభాశుభపరి త్యాగి- అనిరామానుజభావ్యము.

సర్వారంభపరిత్యాగీ, శుభాశుభపరిత్యాగీ, అనువానీలో నొక్క టిసామాన్యంబును మఱియొక్కటి విశేషంబునుగానీ, ఒక్కటి సంగ్ర హంబును మఱియొక్కటివివరణంబునుగానీ యగుటచే పునరుక్తిలేదు- హాషాదులు లేనివాఁడన్నచో ఒక్కఁబట్టిదైనను కొంచెము హాషాదు లు కలుగవచ్చునని ఎవ్వఁడు సంతోషింపఁడో అనియిట్లు వ్రాయఁబ డినది- అని మధ్వభావ్యము.

సదు శ్శత్రోచ మిత్రేచ తథామానావమానయోః ।

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమ స్సజ్జవివజితః॥ ౧౮॥

తుల్యనిన్దా మ్మతి మానీ సంతుష్టో యేన కేనచిత్ ।

అనికేత స్థిరమతి భాక్తిమాన్ మే ప్రియో నరః॥ ౧౯॥

శత్రోచ మిత్రేచ సమః=శత్రువునందును మిత్రునియందును సముం డును, తథా మానావమానయోః శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమః=అట్లే సమానమునందుననమానమునందును చలువయందును వేడియందు

నుసుఖమునందునుదుఃఖమునందునుగముడును, సజ్జ వివర్జితః=సంగములేనివాడును, తుల్యబద్ధాస్త్రతః=(తన్ను)నిలదించుటయుస్తోత్రముచేయుటయు సమానముగాఁగలవాడును, మానీ=మానముకలవాడును, యేనకేనచిత్ సంతృప్తః=దేనిచేతనైనను సంతోషించువాడును, అనికేతః=ఇల్లు లేనివాడును, స్థిరమతిః=స్థిరబుద్ధికలవాడును, భక్తిమాన్=భక్తికలవాడునగు, నరః మే ప్రయః=మనుష్యుడు నాకు ఇహ్యుడు- మానమనఁగా వాక్కునునియమించుట-

కరీరమునిలుచుటకుతగినదేనిచేతనైనను సంతోషించువాడు- అనికేతుఁడనగాఁ నియతమైనఉనికిపట్టు లేనివాడు- పరమాధావీచయమైనబుద్ధికలవాడు స్థిరమతి- అనిశంకరభాష్యము.

అద్యేష్టాసర్వభూతానామ్ (౧౨౭||౧౩శ్లో) ఇత్యాదికముచేత శత్రుమిత్రాదులయందు ద్వేషాదులులేకపోవుట చెప్పబడినది- ఇప్పుడు వారుసమీపించినప్పుడుగూడ చిత్తము సమముగా నుండుట యనెడి యంతకంటె విశేషము చెప్పబడుచున్నది- ఆత్మయందెస్థిరమైన బుద్ధికలవాడు- కావుననే ఇల్లు మొదలగువానియందునంగములేనివాడుగాన అనికేతుడు- అనిరామానుజభాష్యము-

భక్తికలవాడనిరెండుపర్యాయములు (౧౨శ్లో|| ౧౪శ్లో) చెప్పబడినది, భక్తియొక్క అధిక్యమును తెలియజేయుటకు- ఇది యేతుసర్వాణికమాణి (౧౨౭||౧౫శ్లో) ఇత్యాదికముయొక్క ప్రపంచమే- అని మధ్వభాష్యము.

యేతు ధర్మ్యామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే|

శ్రద్ధధానామత్పరమా భక్తా స్తేఽతవ మే ప్రయాః| ౧౦|

యేతు=ఎవ్వరలు, శ్రద్ధధానాః మత్పరమా(శ్చసంతః)=శ్రద్ధచేయుచున్నవారును నేనుముఖ్యుఁడనుగాఁగలవారు(నగుచు), యథోక్తమ్ ఇదమ్ ధర్మ్యామృతమ్ పర్యుపాసతే=వెనుకఁజెప్పబడిన ఈ ధర్మ

ముతప్పనియమృతమును ఉపాసించుచున్నారో, తే భక్తాః మే అ
వ ప్రయాః=ఆ భక్తులు నాకు మిక్కిలి ఇష్టములు.

ఏసంన్యాసులు- అమృతమనఁగా అమృతత్వమును (మోక్షమును)
కలుగఁజేయునది- ఇదీయనఁగా అద్వైష్ట్య సర్వభూతానామ్ (౧౨౮||
౧౩శ్లో) అనునది మొదలుచెప్పఁబడినది. పర్యుపాసతే= ఆచరింపు
చున్నారో- మత్పురములనఁగా అక్షరాత్మయే గొప్పగతిగాఁగలవారు-
భక్తులనఁగా పరమార్థజ్ఞుల మనెడి భక్తికలవారు- అని శంకరాభా
ష్యము-

యథోక్తమ్=నుయ్యావేశ్యమ నోయేమామ్ (౧౨౮||౨శ్లో) ఇ
త్యాదీకముచేఁజెప్పఁబడిన భక్తియొగమును- అనిరామానుజభాష్యము-

ధర్ముఁడనఁగా విష్ణువు- ఆతఁడువీషయముగాఁగలదిధర్మ్యము-
మరణము మొదలుగు సాధరమును నశింపఁజేయునదిగాన అమృతము-
శ్రీత్=ఆస్తిక్యము- ఆదిగలవారు శ్రద్ధాధునులు- అనిమధ్వభాష్యము-

ఇతి త్రివిధగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా

యాం యోగశాస్త్రే త్రివిధ్యస్తా జ్ఞానసంవా

దేభక్తియోగోనామ ద్వాదశోధ్యాయః

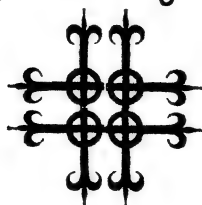
ఇట్లు ఉపనిషదగ్రప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్ర

తిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్రివిధ్యస్తా

జ్ఞానసంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో

భక్తియోగప్రతిపాదకంబగు

పంచదశాయధ్యాయము.

ARSHA PRESS, VIZAGAPATAM, 1889.

గీతాభావ్యత్రయసారము.
 పదుమూడవ యధ్యాయము.
 త్రిభగవానువాచ.

ఇదంశరీరం కాన్తేయ త్రేత్ర మి త్యభిధీయతే |

ఏత ద్యో వేత్త్రితం ప్రాహుః శ్రేష్ఠజ్ఞ ఇతి తద్విదః || ౧ ||
 (హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, ఇదిం శరీరం త్రేత్రమితి
 అభిధీయతే = ఈ శరీరము త్రేత్రమని చెప్పబడుచున్నది - యః ఏత
 త్ వేత్త్రి = ఎవ్వడు దీనిని ఎఱుఁగుచున్నాడో, తం తద్విదః త్రే
 త్రజ్ఞ ఇతి ప్రాహుః = వానిని వాని నేఱుఁగువారు త్రేత్రజ్ఞుడని చె
 ప్పుచున్నారు -

(త్రుత) బెల్బసుండి (త) కాసాడునదియగుటనును, నశించుటవల ను
 ను, త్తయించుట (తగ్గి పోవుచుండుట) వల్లనును, భూమి (త్రేత్రము)
 యందువ లెదీనియందుకర్కశలముసిద్ధించుటవల్లనును శరీరము త్రేత్ర
 మనిచెప్పబడును - స్వభావసిద్ధమగుజ్ఞానముచేత అలకాలు మొద
 లుశరీరస్థులకును తెలిసికొనువాడుగాన త్రేత్రజ్ఞుడనబడుచున్నాడు.
 ఉపదేశమువలనగలిగినజ్ఞానమునగూడ నేర్పాటుగా శరీరము
 నెఱుంగునుగాన త్రేత్రజ్ఞుడనబడుచున్నాడు - అనిశంకరభాష్యము

నేను దేవుడను, నేను మనుష్యుడను, నేను బలిసినవాడను, నే
 ను చికి-నవాడను అనియిట్లుఆత్మతోసామానాధికరణ్యమున (వికృము
 న) తోచుచుండి ఆత్మకంటె వేత్రైనశరీరము, ఆయాత్మకు భోగమునకు
 త్రేత్రముఅనగా స్థానముఅనిఆత్మత్వమువెఱిగినవారిచే జెప్పబ
 డుచున్నది - ఈశరీరమును ఆవయవములుగానును మొత్తముగానును దీ
 నిని నేనెఱుంగుదనని ఎవ్వడు తెలిసికొనుచున్నాడోవానిని ఈశరీర
 మునన్న వేత్రైన త్రేత్రజ్ఞునిగా జెప్పుచున్నారు. అనిరామానుజభా
 ష్యము -

వెనుక జెప్పబడిన జ్ఞానము, జ్ఞేయము (తెలియబడినది), త్రేత్ర
 ము, పురుషుడు (జీవుడు), ఆనుబీనిని ఏర్పాటుగా నీ యధ్యాయము
 తెలియజేయును - అనీ మధ్యభాష్యము.

త్రేత్రజ్ఞం చాపి మాం పిత్థి కర్వంతేషు భారత |

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో జ్ఞానం యత్తత్ జ్ఞానం మతం మమ॥
 (హే)భారత!=(ఓ)భరతవంశమువాడా!, సర్వక్షేత్రేషు క్షేత్రజ్ఞం
 చాపి మాం విద్మి=అన్ని శరీరములయందును ఆత్మను నన్నుగా తె
 లిసికొనుము- క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోః జ్ఞానం యత్=శరీరముయొక్క
 యునాత్మయొక్కయు జ్ఞానము ఏది(కలదో), తత్ జ్ఞానం మమ
 మతమ్=అది జ్ఞానముగా నాకు ఇవ్వము.

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన క్షేత్రజ్ఞునినన్ను అనఁగా సంసారసంపరక
 ములేని పరమాత్మనుగాఁ దెలిసికొనుము- అన్నిక్షేత్రములయందునొ
 క్కుడై బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమైన అనేకక్షేత్రములనెడి యుపా
 ధులచేత విభజింపఁబడినఈతనిని ఉపాధులవలనవచ్చిన భేదము లేన్వీ
 యు లేనివానిగానును సత్తు(ఉండునది),అసత్తు(లేనిది)అనువి మొ
 దలగు శబ్దములచేత తెలియఁబడనివానిగానును దెలిసికొనుము- ఈ
 క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులజ్ఞానమే ముదిజ్ఞానమనినాతాత్పర్యము- అది శంకర
 భాష్యము.

దేవమనుష్యాదిసర్వశరీరములయందునుజ్ఞాతృత్వమే (తెలిసికొను
 వాఁడగుటయె) స్వరూపము గాఁగలక్షేత్రజ్ఞుని(జీవుని) నన్నుగాను అ
 నఁగా నేను ఆత్మగాఁగలవానిగాఁ దెలిసికొనుము- అపి(కూడ)అను
 టవలన క్షేత్రమును గూడ నన్నుగాను అనఁగా నేను ఆత్మగాఁగ
 లవానిగాఁ నెలుంగుము- శరీరము క్షేత్రజ్ఞునికి విశేషణమగుటయె స్వ
 భావముగాఁగలదగుటచేత ఆత్మనువిడిచియుండకపోవుటను ఆత్మతో
 డి సామానాధికరణ్యముచేతనే నేను దేవుఁడను మనుష్యుఁడను అనియి
 ట్లు వికృతముగా)నిదేశింపఁబడునట్లు ఈ క్షేత్రంబును క్షేత్రజ్ఞుఁడును
 గూడనాకువిశేషణమగుటయెస్వభావముగాఁగలవగుటచేతనన్నువిడిచి
 యుండకపోవుటను నాతోడిసామానాధికరణ్యము(వికృతము) ననె నిర్దే
 శింపఁ బడఁ దగినదిగాఁ దెలిసికొనుము- అది రామానుజభాష్యము.

తత్ క్షేత్రం యచ్చ యాదృశ్య యద్వికారి యతశ్చ యత్ |

సచ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమాసేన మే శృణు॥ 3 ॥

తత్ క్షేత్రమ్=ఆ శరీరము, యచ్చ యాదృశ్య యద్వికారి య
 తశ్చ యత్=ఏవ్వరూపముకలదో ఏవిధమైనదో ఏవికారముకల

దో ఎందువలన(కలిగినదో) ఏదో, సచ యః యత్ప్రభావశ్చ=ఆ (క్షేత్ర)జ్ఞా(దును) ఎవ్వఁడో ఎట్టిప్రభావములుకలవాఁడో, తత్ స మాసేన మే శృణు=కానిని సంగ్రహముగా నావలన వినుము.

యాదృక్=ఎట్టి ధర్మములుగలదో- యతఃయత్ (కార్యమ్ ఉత్ప ద్యతే)=దేనివలన ఏ(కార్యము పుట్టుచున్నదో)- ప్రభావములనఁగా ఉపాధులవలనవచ్చినశక్తులు- మే (వాక్యతః) శృణు=నా (వాక్య మున) వినుము - అనిశంకరభాష్యము.

యచ్చ=ఏద(వ్యమో, యాదృశ్చ=వేదిక(ఆధార మైనదో- యత శ్చ=ఏహేతువువలనఁబుట్టినదో- ఏ ప్రయోజనముకొఱకోయనుట- యత్=ఏస్వరూపముకలదో- యః=ఏస్వరూపముకలవాఁడో- అని రా మానుజభాష్యము.

యద్వికారి=ఏవికారముతోఁగూడినదో- యతశ్చ యత్=ఎవ్వని వలన ప్రవర్తించుచున్నదో-(యాధాతువుమీద శతృప్రత్యయాంత మునకు నపుంసకైవ వసము యత్ అనునది-) సచయః=ఆప్రవర్తించ పఁజేయువాఁడు ఎట్టి స్వరూపముకలవాఁడో- అనిమధ్వభాష్యము.

ఋషిభి ర్వాహుధా గీతం ఛందోభిర్వివిధైః పృథక్ |

బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భి ర్వినిర్భితైః || ౪ ||

ఋషిభిః బహుధా గీతమ్=ఋషులచేత అనేకవిధములుగా చెప్పఁ బడినది- వివిధైః ఛందోభిః పృథక్ (గీతమ్)=అనేకవిధములగు మంత్రములచేత ప్రత్యేకముగా (చెప్పఁబడినది)- హేతుమద్భిః వినిర్భితైః బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ (గీతమ్)-హేతువులుకలవియు సంశయములేనివియునగు బ్రహ్మసూత్రపదములచేతఁగూడ (చెప్పఁబడి నది.)

వసిష్ఠఁడు మొదలగువారు ఋషులు- ఛందస్సులనఁగాఋకులు మొదలగునవి- బ్రహ్మసూత్రములనఁగా బ్రహ్మమును తెలియఁజేయున వియును పదములనఁగా బ్రహ్మమును పొందించునవియునగు ఆత్మేశ్వ వోపాసిత (బృ॥౩॥౪॥౬॥—ఆత్మయనియె ఉపాసనచేయవలయు ను) ఇత్యాద్యపనిషద్వాక్యములు బ్రహ్మసూత్రపదములు - అనిశంకర భాష్యము.

ఈ త్రేత్రీత్రేత్రీజ్ఞులతత్త్వము పరాశరుఁడు మొదలగు ఋషులచేఁ
దెప్పఁబడినది-ఇంద్రులనఁగాఋగ్యజుహుమాధర్వములు-బ్రహ్మసూ
త్రములనెడిపేరుగలపదములచేతను ఆనఁగా శారీరక సూత్రములచేతను.
వినీశ్చితములనఁగానికా య మెతుదిగాఁగలవి- అనిరామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మసూత్రములనఁగా శారీరకము- అనిమధ్వభాష్యము-

మహాభూతా న్యహంకారో బుద్ధి రవ్యక్త మేవచ |

ఇన్ద్రియాణి దశైకంచ పశ్చాచ్చేద్ద్రియగోచరాః || ౫ ||

ఇచ్ఛా ద్వేష సుఖం దుఃఖం సంఘాత శ్చేతనాధృతిః |

ఏతత్త్రేత్రం సమాసేన సవితార ముదాహృతమ్ || ౬ ||

మహాభూతాని అహంకారః బుద్ధిః అవ్యక్త మేవచ = పృథివి మొదలగున
యదుభూతంబులును అహంకారతత్త్వంబును మహత్తత్త్వంబును మూ
లప్రకృతయును, ఇన్ద్రియాణి దశ ఏకంచ = ఇంద్రియములు పదియును
ఒక్కటియును, ఇన్ద్రియగోచరాః పశ్చాచ్చ = ఇంద్రియములచేఁ దెలి
యఁబడువిషయములు అయిదును, ఇచ్ఛా ద్వేషః సుఖం దుఃఖం సం
ఘాతః చేతనాధృతిః = కోరికయును ద్వేషంబును సుఖంబును దుఃఖం
బును దేహముఇంద్రియములు మొదలగువానిసముదాయంబును తెలి
వియును చైర్యంబును, (ఇతి) ఏతత్ = అనెడి ఇది, సమాసేన సవితా
రం త్రేత్రమ్ ఉదాహృతమ్ = సంగ్రహముగా వికారములతోఁగూడిన
త్రేత్రముగా చెప్పఁబడినది.

మహాభూతములనఁగా సూక్ష్మభూతములు (తస్మాత్త్రయ) - స్థూల
భూతములు ఇంద్రియగోచరములలోఁ జేరును- అహంకారవనఁగాఈ
భూతములకు కారణమై అహమ్ (నేను) అనెడి జ్ఞానము స్వరూపము
గాఁగలది- ఆయహంకారమునకు కారణమై అభ్యవసాయ స్వరూప
మగునదిబుద్ధి - అవ్యక్తమనఁగా అవాగ్మ్యతము - అదియెయీశ్వరశక్తి-
అదియె మాయ యని చెప్పఁబడును- ఇదియెయెనిమిదివిధములగుప్రకృ
తియని తెలియఁజేయుటకై ఏవచ అనఁబడినది - బుద్ధింద్రియములు
అయిదును కర్మేంద్రియములు అయిదును- మనస్సుఒక్కటియును- ఇం
ద్రియగోచరములుశబ్దాదివిషయములు- ఇవియెఇరుపదినాలుగుతత్త్వ
ములు- ఇచ్చ మొదలగునవి అంతఃకరణ ధర్మములెకాని ఆత్మధర్మ

ములుకావు- కాలినశ్చనుపగుండులోన్చిత్రివలె అహంకారమునసం
కమించినచైతన్యభాసమె(చైతన్యభాసయై)తెలివి- ఈశ్చాదుల
నుచెప్పట అంతఃకరణధర్మములకన్నటికిని ఉపలక్షణము- వికారములు
మహత్తత్త్వముమొదలగునవి- ఈచెప్పిన భేదములగుమూహమైనఈ
శరీరమే త్రేత్రము- అనిశంకకభావ్యము.

పృథివ్యప్రేక్షావాయాకాశములనెడి పంచమహాభూతంబులును
భూతాదీయ నెడియహంకారంబును మహత్తత్త్వంబును ప్రకృతియు
ననునివి త్రేత్రమునుకలుగజేసెడి ద్రవ్యములు- శ్రోతృత్వకృత్యుజ్ఞా
హృహృణములనెడి అయిదుజ్ఞానేంద్రియములును, వాక్పాణిపాద
సాయూపశ్చములనెడి అయిదుకర్మేంద్రియములును, మనస్సును, శ
బ్దిస్పర్శరూపరసగంధములనెడి అయిదువిషయంబులును అనునివిత్త్ర
మునాశయించియుండెడి తత్త్వములు- ఇచ్ఛాదులు త్రేత్రవికారము
లు- ఇచ్ఛాద్వేషాదులు ఆత్మధర్మములైనను అవిత్రేత్రసంబంధమువల
నఁగలిగినవగుటచే త్రేత్రకార్యములుగానత్త్రవికారములనఁబడును-చే
తనాదృతిః సంఘాతః=(చేతన)జీవులకు(అదృతి)ఆధారమై పంచ
భూతసంఘాతమైన, ఏతత్ క్షేత్రమ్=ఈక్షేత్రము, వికారములతో అ
నఁగా కార్యములతోఁగూడ సంగహముగాఁజెప్పఁబడినది-చేతనఁడు
సుఖదుఃఖములను అనుభవించుటకు ఆధారమైనదిక్షేత్రము- అని రా
మాయజభావ్యము.

ఇద్దమొదలగునవివికారములు. అనీమధ్వభావ్యము.

అమానిత్వ మదమ్భిత్వ మహింసా త్నాన్తి రాజనమ్ |

ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్య మాత్మవినిగ్రహః || ౭ ||

శ్రద్ధియాభేదాభివైరాగ్య మనహంకారపవచ |

జన్మమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖ దోషానుదర్శనమ్ || ౮ ||

అసక్తి రసభివ్యక్తిః పుత్రదారగృహదీపా |

నిత్యం వ సమదిగ్తత్వ మిష్టా నిష్టోపపత్తిమ్ || ౯ ||

మయి చానన్యయోగేన భక్తి రవ్యభిచారిణీ |

వివిక్తజేశసేవిత్య మరతి జ్ఞానసంసదీ || ౧౦ ||

ఆధ్యాత్మజ్ఞాన నిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానాథాదకళనమ్ |

ఏతజ్ఞానమితప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోన్యథా॥౧౦॥

అమానిత్వమ్ అదమ్మిత్వమ్ అహింసా త్వాన్తిః ఆజ్ఞానమ్ = అభిమానము లేకపోవుటయు దంభము లేకపోవుటయు హింస లేకపోవుటయు ఓరిమియు ఆజ్ఞానంబును, ఆచార్యోపాసనం శౌచమ్ స్థైర్యమ్ ఆత్మనిగ్రహః = ఆచార్యుని సేవించుటయు శౌచంబును స్థిరత్వంబును ఆత్మనిగ్రహంబును, ఇన్ద్రియాభేదా వైరాగ్యమ్ = విషయములయందు వైరాగ్యంబును, అనహంకారపీడ = అహంకారము లేకపోవుటయును, జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనమ్ = జన్మమరణజరారోగదుఃఖదోషములందెలిసికొనుటయు, అశక్తిః = సంగము లేకపోవుటయు, పుత్రదారగృహాదిషు అనభిష్టజ్ఞః = పుత్రుడు భార్య ఇలు మొదలగువానియందు వికీర్ణలియాసక్తి లేకపోవుటయు, ఇష్టానిష్టోపపత్తిషు నిర్వం నమదిత్తత్వంచ = ఇష్టములును అనిష్టములునునంభవించునప్పుడు ఎల్లప్పుడును నమానమైనదిత్వముకలిగియుండుటయును, మయి అనన్యయోగేన అవ్యభిచారిణీ భక్తిశ్చ = నాయెడను ఇతరసంబంధము లేకుండునట్లు నియతమైన భక్తియును, వివిక్షదేశసేవిత్యమ్ = నిజానప్రదేశమును ఆశ్రయించుటయును, జనసంఘది ఆరతిశ్చ = లోకులకూటమియందు ఆసక్తి లేకపోవుటయును, అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వమ్ = ఆత్మనుగూర్చిన జ్ఞానము నెల్లప్పుడుగలవాడగుటయు, తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్ - తత్త్వజ్ఞానము యొక్క ప్రయోజనమును తెలిసికొనుటయును, ఏతత్ జ్ఞానమ్ ఇతి ప్రోక్తమ్ = ఇది జ్ఞానము అని చెప్పఁబడినది- అతః అన్యథా యత్ (అస్తి) - దీనికింటే వేరువిధముగా ఏది (కలదో), తత్ ఆజ్ఞానమ్ - అది ఆజ్ఞానము-

జ్ఞానమునకు సాధనములగుగుణములు చెప్పఁబడుచున్నవి- ఇవి జ్ఞానసాధనములుగాన జ్ఞానమని చెప్పఁబడుచున్నవి- మానమనఁగా తన్ను పొగడికొనుట- దంభమనఁగా తనధర్మమును ప్రసన్నిచేసికొనుట- హింసయనఁగా పాణిలను బాధించుట- ఒరుడును అపరాధమును చేసినను వికారము లేకుండుట త్వాంతి- ఆజ్ఞానమనఁగా కుటిలుఁడు కాకుండుట- మోక్షసాధనంబును పడేశించువాఁడు ఆచార్యుఁడు- శౌ

చమనఁగా శరీరపుమలమును మన్నుచేతనును నీళ్ల చేతనును కడుగుట
యును, మనస్సు యొక్క-మలములగురా గామలను వానికివీరోధముగా
తలంచుట చేత పోఁగొట్టుకొనుటయును- స్థైర్యమునఁగా మోక్షమార్గ
మందె ప్రయత్నముచేయుట- ఆత్మవినిగ్రహమునఁగా శరీరమునుమం
చిమార్గముననడపుట- ఇందియాభాములనఁగా ఇహలోకపరలోక
ములలోని శబ్దాదివిషయములు- జన్మముమొదలగువానియందు దో
షములను ఆలోచించుట- గర్భములోనుండుటయునుయోనిద్వారము
నవెడలుటయు జన్మదోషములు- ముదిమిహో తెలివి శక్తి తేజస్సు ఇ
వితగ్గుటదోషము- దుఃఖములనఁగా ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికము
లనెడి తాపత్రయము- జన్మము మొదలగువానియందు దుఃఖమ నెడి
దోషమునుఆలోచించుట యనియైననన్వయింపవచ్చును - జన్మాదుల
యందు దుఃఖదోషమునాలోచించినతోడనే విషయానుభవములయం
చువైరాగ్యముకలుగును- అట్లపైని ఆత్మదేశనమునకైప్రత్యగాత్మయం
చు ఇంద్రియములుప్రవర్తించునుగాన ఈదోషదేశనముగూడ జ్ఞా
నహేతువే- శుక్తియనఁగా విషయములయందలి ప్రీతిమాత్రము- ఆ
భివ్యంగమనునదియుసంగవిశేషమే- అదిఇతరునితన్నుగాఁజూచుట- ఎ
ట్లన్నను ఇతరునినుఖదుఃఖములను తనసుఖదుఃఖములు గాఁదలంచుట
(Sympathy). ఇష్టముకలిగినప్పుడు హర్షంబును అనిష్టము కలిగినప్పు
డు ద్వేషంబును లేకపోవుట సమచిత్తత్వము- ఆనన్యయోగమునఁగా
వాసుదేవునికన్నపరుఁడు(గొప్ప వాఁడు) లేడు- కాఁబట్టి ఆతఁడెవన
కుగతి అనునిశ్చయము- విచిత్రదేశములనఁగాతనంతవెకానీచాగుచేయు
టచేతఁగానీ అపరిశుద్ధములును పాములు దొంగలుపెద్దపులులుమొ
దలగునవియును లేని ఆదవి, ఏటియొడ్డు, దేవాలయములుమొదలగు
నవి- జనసంసక్తులనఁగాఅశీక్షితులైన పాములుసమూహము- పండి
తులసమూహముకాదు. అదిజ్ఞానమునకుపకారియే- ఆత్మాదులంకూర్చి
నజ్ఞానముఆధ్యాత్మజ్ఞానము. జ్ఞానసాధనములగు అమానిత్వాదుల
పరిపాకమువలనఁగలిగెడి జ్ఞానము తత్త్వజ్ఞానము. దానియర్థము
అనఁగాప్రయోజనము-మోక్షమనుట-అదిసంసారముదుగుటయే. దా
నిని ఆలోచించుట తత్త్వజ్ఞానాభాదేశనము- కీనికంటె నితములగు

నవి మాదిత్యము దంభిత్యము మొదలగునవి- అనిశంకరభాష్యము.

మానమనఁగా గొప్పవారిని ఆశౌరవించుట- దంభమనఁగా తన్ను ధామి-కుండనుకొనుటకు ధర్మములనాచరించుట- హింసయనఁగా వాక్కునమనస్సునశరీరమునఁగూడ పరులనుబాధింపకుండుట- త్సాంతియనఁగా పరులుతన్నుబాధించినను చిత్తచికారములేకుండుట- ఆజ్ఞానమనఁగా పరులఁగూడ తనశరీరవాఙ్మనస్సుల ప్రవృత్తియొక్క విధము గానుండుట- ఆచార్యోపాసనమనఁగా ఆత్మజ్ఞానము నిచ్చెడి యాచార్యునిఁగూడినను సాధరణప్రశ్నములేనివాచరించుట- శౌచమనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునకునుచానిసాధనమునకును తగినమనోవాక్యాయములుకలిగియుండుట- స్థైర్యమనఁగా ఆధ్యాత్మశాస్త్రమునఁజెప్పఁబడినదానియందు నిశ్చలుఁడై యుండుట- ఆత్మవిగ్రహమనఁగా ఆత్మస్వరూపముకంటె మిగిలినవానినుండిమనస్సును మఱియించుట- ఆత్మకంటెమిగిలినవిషయములుఇంద్రియాఘములు- వాని దోషములందెలిసికొని వానియందు రోతగలిగియుండుట- వైరాగ్యము- అహంకారమనఁగా దేహమునుఆత్మగాఁదలంచుట- ఇచ్చట తనవికానివానిని తనవియనుకొనుటనుంఁగూడ చేచికొనవలయును- జన్మాదిదోషనుదర్శనమనఁగా శరీరముతోనుండునన్నుడు జన్మము మొదలగు దోషములుతప్పనివి అని తలంచుట- ఆత్మకంటె మిగిలినవానియందు సంగములేకపోవుటఅగ్రక్తి- శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడిన కార్యములయందుతప్ప మిగిలినవానియందు పుత్రాదులను చేర్చికొనకపోవుట అనభిష్టంగము- తత్త్వజ్ఞానార్థచింతనమనఁగా తత్త్వజ్ఞానముపయోజనముగాఁగల చింతయేదిగలదో దానియందు ఆసక్తుఁడైయుండుట- జ్ఞానమనఁగా ఆత్మజ్ఞానసాధనము- అనేనజ్ఞాయ లే (దీనిచేతఁడెలియఁబడును) అనివిగ్రహము- అజ్ఞానమనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునకువిరోధియగునది- అనిరామానుజభాష్యము.

(సవయోయత్ప్రభావశ్చ-౧౩౨॥౩శ్లో) అతఁడెవ్వఁడోఎట్టి ప్రభావముకలవాఁడో, దానినిజెప్పుటకు అతనిజ్ఞానమునకు సాధనములు చెప్పఁబడుచున్నవి. తాను తక్కువవాఁడనిలేలనియుండియుగొప్పదనమునుచూపుటదంభము- మనస్సును వాక్కును శరీరమును విపరీత

ములు కాకుండుటయాజ్ఞానము. సక్తియనఁగా స్నేహము. అదిమిక్కిరి
లిపక్వమైనచోనభివ్వంగము- తత్త్వజ్ఞానాక్షాదశానమనఁగా ఆప
రోక్ష్యజ్ఞానముకలుగుటకైశాస్త్రములంజూచుట- అనిమధ్వభావ్యము
జ్ఞేయంయత్ తత్ ప్రవత్యోమియ జ్ఞాత్యాఽమృతమశ్నుతే।
అనాదిమత్పరంబిష్టా నసత్తన్నా సదుచ్యతే॥౧౨॥

యత్ జ్ఞేయం తత్ ప్రవత్యోమి=ఏది తెలియఁదగినదో దానిని
చెప్పఁగలను- యత్ జ్ఞాత్వా అమృతమ్ అశ్నుతే=దేనిని తెలిసి
కొని మోక్షమును పొందుచున్నాడో, తత్ అనాదిమత్=అది అదిలే
నిది- (తత్) పరంబ్రహ్మ=అది పరబిష్టము- తత్ సత్ న=అ
ది సత్తు[ఉండునది] కాదు- (తత్) అనత్ (ఇతి) నోచ్యతే=(అ
ది) అసత్తు[లేనిది] (అని) చెప్పఁబడదు.

కొందఱు, అనాదిమత్పరం అనిపదచ్ఛేదముచేసి, మత్పరమ్=నేను
అనఁగా వాసుదేవుఁడను గొప్పశక్తిగాఁగలది అని యర్థముచేయుదు
రు- ఇట్లు శక్తికలుగునట్లు చెప్పట, నసత్తన్నాసదుచ్యతేఅని విశేష
ములేమియులేదని తెలియఁజేసెడియత్తరవాక్యముతో విరోధించును-
అట్టివిరోధము లేనిచో నీయర్థముయొక్కముగా నేయుండును- కాఁబట్టి
అనాదిమత్ అనిమతుష్పను (మత్ అనుదానిని) పరియోగించుటశ్లో
క పూర్తికొరకని యెటుంగునది-లోకముననిండ్రయములచేఁడెలియఁ
బడుదానిని కలదనియు తెలియఁబడనిదానిని లేనిదనియుచెప్పనట్లు
పరబ్రహ్మమునుచెప్పట శక్యముకాదు- అది యేయింద్రియమునకును గొ
చరముకాదు- అనిశంకరభావ్యము. ప్రేశాచభావ్యమునమత్పరమ్
అని పదచ్ఛేదముచేయఁబడి మదాత్మకము అని అర్థమువ్రాయఁబడినది.

అహానిత్యము మొదలు సాధనములచేత జ్ఞేయము అనఁగా
బాంక్షఁదగినప్రత్యేగాత్మస్వరూపమునుచెప్పెదను. దేనిని తెలిసికొని
అమృతుఁడగు అనఁగా పుట్టుకముదిమి చావు మొదలగునవిలేని యా
త్మనుపొందుచున్నాడో- అనాది, మత్పరమ్ అనియే పదచ్ఛేదము-ఆ
దిలేనిది అనాది-మత్పరమనఁగా నేనుపరుఁడుగాఁగలది- బ్రహ్మమనఁ
గా గొప్పదిఅనుట- శరీరముకంటెవేలునుస్వయముగా శరీరము మొ
దలగుపరిచ్ఛేదము (ఆపరణము) లేనిదియును, తేతః జ్ఞానస్వీయము

(జీవవస్తువు) అనియథాము- వీనికిశరీరపరిచ్ఛేదముకర్మామువలనవచ్చినది- కర్మాబంధమువదలినపెని అనంతుఁడగును- సత్తనఁగా కార్యము (Effect)- అసత్తనఁగా కారణము(Cause)- కార్యమగుటయు కారణమగుటయు ననెడి రెండవస్థలులేకుండుటచే నదసచ్చబ్జములచే నాత్మస్వరూపముచెప్పఁబడదు- కార్యకారణావస్థలు ఆత్మకుకలుగుట కర్మామనెడి యవిద్యయొక్క- ఆవరణముచేతవచ్చినది- దేహమునుష్యాది నామరూపములుకలిగియుండుటచేతఁగా ఆత్మకుకార్యావస్థ- అదిలేనియప్పుడు అనఁగా సృష్ట్యాదియందు కారణావస్థ- కారణావస్థయందుఁగూడ సూక్ష్మరూపమైన యవిద్యయావరించియే యుండును-కాబట్టి కర్మాసంపర్కములేనియాత్మస్వరూపముసత్తయ్యునుఅసత్తనియునుగూడ చెప్పఁబడదు- అనిరామానుజభాష్యము.

(సచయః) ఆతఁడెవ్వఁడో అనునదిపరఁబ్రహ్మఅనుదానిచేఁజెప్పఁబడినది- మిగిలినది (యత్ప్రతిభావశ్చ) ఏ ప్రభావముకలవాఁడోఅను సంశయము- అదీమత్తు అనఁగా అదికలదైన శరీరముమొదలగునది- అదిమత్తు లేనిదిఅనాదిమత్తు- ఇట్లు ఆధాముగానిచో అనాదిఅనియెయిండ్లవలెను- అనిమధ్యభాష్యము.

సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షిశిరోముఖమ్;

సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే సర్వ మావృత్య తిష్ఠతి॥౧౩॥

తత్ సర్వతఃపాణిపాదమ్=అది అంతటచేతులుకాళ్లు కలదియును, సర్వతోఽక్షిశిరోముఖమ్=అంతటనేత్రములును శిరస్సులునుముఖములునుకలదియును, సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే=అంతటచెవులుకలదియునని, లోకే సర్వమ్ ఆవృత్య తిష్ఠతి=లోకములోఁజేరి ఆవరించి ఉన్నది-

సర్వపాణిబయ్యొక్కయుకరణములు(ఇంద్రియములు) అనెడి ఉపాధులచేత ధ్రుతిజ్ఞుఁడగుటకు ఉపహింసఁబడుచున్నది- కాబట్టి పాణిపాదాదులుకలుగుటయ నడిమిభ్యారూపముగూడధ్రుత్రజ్ఞునియొక్క అస్తిత్వమును(ఉనికిని)తెలిసికొనుటకుజ్ఞేయముయొక్క (ఆత్మయొక్క) స్వరూపమువలె కల్పించి చెప్పఁబడుచున్నది- ఈయుపాధులవలనఁగలిగిన విశేషములన్నియునసత్యములుగాన వానినిపరిహరించియె జ్ఞేయమగునని నసత్త న్నాసదుచ్యతే(౧౩అ॥౧౨శ్లో)అని చె

ప్రబడినది- శ్రుతియనఁగా వినిడియింద్రియము లోకమనఁగానను
స్థప్రాణులగునూహము ఆవరించియనఁగా వ్యాపించి- అనిశేకర
భాష్యము.

పరిశుద్ధ మైనయాత్మస్వరూపముచేతులుకాళ్లు మొదలగు వానితో
చేసెడి కార్యములను అంతటను జేయసమర్థమైనది- ప్రత్యగాత్మకూ
డ పరిశుద్ధుఁడైనచో పరబ్రహ్మముతో సమానుఁడగునుగదా- అంత
టినివ్యాపించియున్నది- అనఁగా పరిశుద్ధస్వరూపము దేశాదుల పరి
చ్ఛేదములేనిదిగాన సర్వవ్యాపకమనుట- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియః పరిణామః |

అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిగుణం గుణభోక్తృచః || ౧౪ ||

తత్ = అది, సర్వేంద్రియగుణాభాసమ్ సర్వేంద్రియవిపరిణామః = ఇం
ద్రియగుణములచేత్రకాశించునదియు, అన్నియింద్రియములనులేనిది
యును- అసక్తమేవ సర్వభృచ్చ = సంగములేనిదియేయై అన్నింటినిభరిం
చునదియును- నిగుణం గుణభోక్తృచః = సర్వైరజస్తమోగుణములు
లేనిదియును గుణములను అనుభవించునదియును-

ఇంద్రియములనఁగాకరణములు- అవి జ్ఞానేంద్రియములునుకర్మేం
ద్రియములును బుద్ధియును మనస్సును- వీనిగుణములనఁగా అధ్యవసా
యము(విశ్చయించుట), సంకల్పము(ఉద్దేశించుట), యనుట, మాట
లాడుట, మొదలగునవి- ఈవ్యాపారములుకలదికలె తెలియఁబడునను
ట- అసక్తమనఁగా అన్నింటితోనును అంటులేనిది- సర్వమునుభరిం
చునదియనఁగా మనకుకలిగెడి జగద్భ్రాంతికంటికిని ఆధారమైనది-
మృగతృష్ణిక(ఎండమావి) మొదలగు భ్రాంతులుకూడ ఆధారములులేకక
లుగవు- గుణములనుభవించునదియనఁగా శబ్దదులద్వారంబునను
భయఃఖమోహరూపముగాఁబరిణమించిన వస్త్వైరజస్తమోగుణములను
తెలిసికొనునది- అని శంకరభాష్యము-

ఇంద్రియగుణములనఁగా ఇంద్రియవృత్తులు- వానిచేతఁగూడ
విషయములను తెలిసికొనుటకు సమర్థమైనదిని యర్థము- సర్వేం
ద్రియములులేనిది అనఁగా స్వభావమునుపట్టి ఇంద్రియవృత్తులయ
పేక్షలేకయే అన్నింటిని తెలిసికొనునది యనియనుట- అసక్తమనఁ

గా దేవాదిశరీరములతో నంటులేనిదియు, సర్వభృత్తులైన గాదేవాదిశరీరములన్నిటిని భరించుటకు సమర్థమైగదియును- క్షణభావముంబట్టి గుణములులేనిదియు, గుణములననుభవించుటకు సమర్థమైనదియును- అనిరామానుజభాష్యము.

అన్నియిందియములనును గుణములనును ఆధాసంపజ్ఞేయవాడుగాన సర్వేంద్రియగుణాభాసుడు- ఇందియవజ్ఞాతుడుగుట వెనుకఁజెప్పఁబడినది- అనిమధ్యభాష్యము.

బహి రస్తశ్చ భూతానా మచరం చరమేవచ |

సూక్ష్మత్వాత్ దవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తికేచతత్ || ౧౫ (తత్) భూతానాం బహిః అన్తశ్చ (అన్తి) = (అన్తి) సీతములవెలుపలనును లోపలనును (కలదు)- అచరమ్ చరమేవచ = కదలనియును కదులునదియునే- తత్ సూక్ష్మత్వాత్ అవిజ్ఞేయమ్ = అది సూక్ష్మమగుటవలన తెలియశక్యముకానిది- తత్ దూరస్థంచ = అది దూరమున నున్నదియును- (తత్) అన్తికేచ (అన్తి) = (అది) నమీషమునందును (కలదు)-

అది శరీరమునకు వెలుపలనును లోపలనున్నది - నగ్నముగాఁదోచెడి తాటివలె బంగమస్థావరరూపమై శరీరముగా మనకుఁ దోచునదియు నదియె- ఇట్లు తెలియఁబడినను ఆకాశమువలె సూక్ష్మమగుటచేత అజ్ఞానులకు స్వస్వరూపముతోఁ దెలియఁబడదు- జ్ఞానులకు అన్నియు నాత్మయై అన్నియును బహ్యమై అనియిట్లు తెలియఁబడును- కావుననె అజ్ఞానులకు దూరస్థమును జ్ఞానులకు సమీపపంబును- అని శంకరభాష్యము.

శరీరమాలేనీవాఁడై పృథివిమొదలగు భూతములగు విడిచి వెలుపటనుండును-వానిలోనునుండును-ముక్తపురుషుఁడుతనయిష్టముచొప్పునశరీరముకలవాఁడై కదలుచుండువాఁడును కదలకయుండువాఁడు నగును- ఇట్లు సర్వజ్ఞత్వంబును సర్వశక్తియునుగల ఈయాత్మతత్త్వము(జీవుఁడు) శరీరముననున్నదైనను సూక్ష్మమగుటను శరీరమునన్న వేటుగా సుంసారులచేఁదెలియఁబడఁదగిది- వెనుకఁజెప్పిన అమానీత్వాదిగుణములులేనివారికి దూరముననున్నదియె- అగుణములుకలవారికిఁగ్గఱ

నున్నదియె-

అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్ |

భూతభర్తృచ తజ్జ్ఞేయం గృహిణ్యై ప్రభవిష్టుచ || ౧౬ ||

తత్ భూతేషు అవిభక్తం (తత్) విభక్తమివ చ స్థితమ్ = అది భూతములయందు విభజింపబడనిదగుచు విభజింపబడినదీవలెనును ఉన్నది - (తత్) భూతభర్తృచ గృహిణ్యై ప్రభవిష్టుచ త్జ్ఞేయమ్ = (అది) భూతములనుపోషించునదిగానును మ్రింగునదిగానును పుట్టునదిగానును తెలియబడదగినది -

ఆత్మతత్త్వము ఆకాశమువలె నొక్కటియెకానిప్రతిదేహమునందును విభజింపబడినదికాదు. పాణులయందంతటను విభజింపబడినదివలెనుండును - అది స్థితిగమయమున భూతములను పోషించునది - పౌలకుకాలమున భూతములను మ్రింగునది - సృష్టికాలమున త్రాడుమొదలగువానియందు అసత్యముగా కల్పింపబడిన సపకముమొదలగునవివలెనే పుట్టునది - అనిశంకరభాష్యము.

దేవతలుమనుష్యులు మొదలగు భూతములయందంతట నుండెడి యాత్మవస్తువు తెలిసికొనునదియగుటయెయ్యాకారముగాఁగలదగుటను విభజింపబడనిది - అజులకు ఈతఁడు దేవుఁడు ఈతఁడు మనుష్యుఁడు అనియిట్లు విభజింపబడినదివలెనుండును. దేహరూపముగా చేరియున్న పృథివి మొదలగు భూతములను పోషించునదియెద్దియో అది పోషింపబడెడి భూతములకంటె వేఱు అని తెలియశక్యమనిన - భూతములవికారములయిన అన్నముమొదలగువానినిమ్రింగునది యెద్దియో అది మ్రింగబడువానికంటె వేఱు అని తెలియశక్యమైనది. ప్రభవిష్టువనఁగా పుట్టుటకుకారణమైనది. మ్రింగబడి మఱియొక్క యాకారముగాఁబరిణమించిన యన్నాదృలకు ఆపరిణామము పుట్టుటకు కారణమైనది వానికంటె వేఱు అని 'తెలియశక్యమగును - చచ్చినశరీరమున మ్రింగుట మొదలగునవి కనబడకపోవుటచేత మ్రింగుట మొదలగు వానికి భూతసముదాయ రూపమైన ఈశరీరము కారణముగాదని నిశ్చయింపబడుచున్నది. అనిరామానుజభాష్యము.

జ్యోతిషా మపి తజ్జ్యోతి స్మచుసః పరమువ్యతే |

జ్ఞానం జేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్ణితమ్॥౧౭
 తత్ జ్యోతిషామపి జ్యోతిః=అది జ్యోతిస్సులకుఁగూడ జ్యోతిస్సు- (తత్)
 తమనః పరమ్ ఉచ్యతే=(అది) తమస్సుకంటె ఉత్కృష్టముగా
 చెప్పఁబడుచున్నది- (తత్) జ్ఞానమ్=అది జ్ఞానము- (తత్) జ్ఞే-
 యమ్=(అది) జ్ఞేయము- (తత్) జ్ఞానగమ్యమ్=(అది) జ్ఞానము
 చేతఁబొందఁదగినది- సర్వస్య హృది విష్ణితమ్=సమస్తమైనపా)
 నిసమూహముయొక్కయు హృదయమునందు ఉన్నది-

అగ్నితత్త్వము సూర్యుఁడు మొదలగువానినిగూడ ప్రకాశింపఁ
 జేయునది- తమస్సు అనఁగా అజ్ఞానముకంటె నితరమై
 నది- అజ్ఞాన సంపర్కము లేనిదనుట- జ్ఞానమనఁ
 గా అమానిత్వము(౧౩౭॥౭శ్లో) మొదలగునది- జ్ఞేయమనఁగా౧౨
 శ్లోము మొదలు చెప్పఁబడినది- జ్ఞానముచేఁబొందఁబడునదియనఁ
 గా తెలియఁబడిన జ్ఞేయము- తెలియఁబడుచున్నప్పుడు అయి జ్ఞే-
 యము- తెలియఁబడినతరువాతను అయి జ్ఞానమునకు ఫలము- ఈ
 మూడును అందఱుపాణిలుహృదయమునననఁగా బుద్ధియందున్నవి-
 అని శంకరభాష్యము;

దీపము సూర్యుఁడు మొదలగు వానినిగూడ అగ్నికువెలుగువఱిదై
 న జ్ఞానమే ప్రకాశింపఁజేయును(తెలియఁజేయును)- దీపము మొదలగు
 నవి ఇంద్రియములకును విషయములకును(things) సంబంధము కలుగ
 నీని వీకటిని పోఁగొట్టుటనుమాత్రమే చేయును- అంతమాత్రమునకేవా
 నిని ప్రకాశింపఁజేయువానిగాఁ జెప్పెదరు- తమస్సునఁగా సూక్ష్మ
 వస్థ(సృష్ట్యవస్థ)యందుండెడి చిక్చి. దానికంటె సుతక్రష్టము
 గాఁజెప్పఁబడుచున్నదనుట. జ్ఞానమ్ జ్ఞేయమ్=జ్ఞానస్వరూపముగాఁ
 దెలియఁబడఁదగినది- అది అమానిత్వము(౧౩౭॥౭) మొదలగు జ్ఞాన
 సాధనములచేత పొందఁబడఁదగినది- మనుష్యాదులయందలి హృదయ
 మునందునుసంనిహితమైనది(ఉన్నది)- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతి త్రైత్రం తథా జ్ఞానం జేయం చోక్తం సమాసతః।
 మద్భక్త పత్యజ్ఞాయ మద్భావా యోపపద్యతే॥౧౮॥

ఇతి త్రేత్రం తథా జ్ఞానం జేయంచ సమాసతః ఉక్తమ్=ఇట్లు త్రేత్రంబును అట్లే జ్ఞానంబును జేయంబును సంగ్రహముగాను చెప్పఁబడినది- మద్భక్తః పతత్ విజ్ఞాయ-నాభక్తుఁడు దీనిని తెలిసికొని, మద్భావాయ ఉపపద్యతే=నేనగుటకు తగుచున్నాఁడు.

ఈ చెప్పినదియె సమస్త వేదాశంబును సమస్త గీతాశాస్త్రార్థంబును- నాయందు భక్తికలవాఁడనఁగా దేని నైనను చూచినను విన్నను ముట్టినను అదియంతయు వాసుదేవుఁడే యని తలంచువాఁడు- మద్భావమనఁగా పరమాత్మ నైననేనగుట- మోక్షమును పొందుననుట- అనిశంకరభాష్యము.

దీనిని అనఁగా త్రేత్రముకన్న వేటగానుండెడి యాత్మనుపొందఁదగిన యుపాయముయొక్క స్వరూపమునును, త్రేత్రజ్ఞుని (జీవుని) స్వరూపమునును తెలిసికొని- మద్భావమనఁగా నాయొక్క స్వభావము-అనఁగా సంసారికాకపోవుట- దానిని పొందుటకుతగినవాఁడగును- అనిరామానుజభాష్యము-

వికారములలోఁజేరుటను జ్ఞానసాధనము మొదట చెప్పఁబడినది- విస్తారమగుటనును సాధనమునకు మిక్కిలియుపయోగించుటనును ప్రభావము తరువాతఁజెప్పఁబడినది- అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యేనాదీ ఉభావపి

వికారాంశ్చ గుణాంతైచ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్ || ౧౯ ||

ప్రకృతిం పురుషంచ (ఇతి) ఉభావపి అనాదీపత విద్ధి=ప్రకృతినిని పురుషునిని (అవేడి) ఇద్దఱినిని అదిలేనివారలనుగాను ఎఱుంగుము-వికారాంశ్చ గుణాంతైచ్చైవ ప్రకృతిసంభవాన్ విద్ధి=వికారములనును గుణములనును ప్రకృతివలనఁబుట్టినవానిగానె ఎఱుంగుము-

౭ అధ్యాయమున ఈశ్వరునకు పరాపరములవేడిరెండుప్రకృతులు (రశో) చెప్పఁబడినవి. అవియె త్రేత్రజ్ఞుఁడును త్రేత్రోలబును- ఈశ్వరుఁడు నిత్యుఁడుగాన వాని ప్రకృతులుగూడ నిత్యములగుట యుక్తమే- ఈ రెండు ప్రకృతులనుగలిగియుండుటయే కదా ఈశ్వరుఁడగుట- ఈప్రకృతులచేతనే ఈశ్వరుఁడు జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి పరిలయములకు హేతువగును- ఇచ్చట కొందఱుప్రకృతిపురుషులు నిత్య

లయినయెడను జగత్తు కానివలనఁగలిగినదియె యగును, ఈశ్వరుఁడు జగత్కర్త కాకపోవును, కాఁబట్టి అనాదీ అనుదానికి అదీకానివి అనఁగా కారణముకానివి అని యర్థముచేతురు- అదియక్షముకాదు- ప్రకృతిపురుషులు కలుగఁగముందు ఏఁబడనవిలేవుగాన ఈశ్వరుఁడు కాకపోవలసివచ్చును- సంసారమునిర్నిమిత్తమైనయెడను మోక్షములేకపోవలసివచ్చును- శాస్త్రము నిర్భక్తియు కావలసివచ్చును- ఈశ్వరుఁడును ప్రకృతులును గూడ నిత్యములైనయెడను ఇహియన్నియును కుదురును. గుణములనఁగా చెప్పఁబడఁగల బుద్ధిమొదలు దేహమువఱకు నుండునవి- వ్యక్తతీయనఁగా ఈశ్వరునియొక్క మాయయనెడి శక్తి- అదిత్రగుణాత్మకమైనది- అన్నిచీకారములకును కారణమైనది- అని శంకరాభాష్యము.

వికారములనఁగా బంధమునకు హేతువులైన ఇచ్చ(కోరిక)ద్వేషము మొదలగునవి- గుణములనఁగా మోక్షహేతువులగు అమానిత్వాదులు. పురుషునితో ననాదిగాఁగలిసియుండి త్రేత్ర(శరీర)రూపముగాఁబరిణమించి యున్న యీ ప్రకృతియె ఇచ్చద్వేషము మొదలగు తనవికారములచేత పురుషునకు బంధమును కలుగఁజేయును- అమానిత్వము మొదలగు తనవికారములచేత మోక్షహేతువగును- అనిరామానుజభాష్యము-

యతశ్చయత్ అనుదానిని (ప్రేరకత్వమును)చెప్పటకై ప్రకృతివికారపురుషులు గంగఁగిహించి చెప్పఁబడుచున్నారు. గుణములు సత్త్వము మొదలగునవి- ఈగుణములకు ప్రళయావస్థకంటె కృష్ణ్యవస్థయందు మిక్కిలిస్వల్పమైనవిశేషమె కలిగియుండునుగాన వికారములువేలుగాఁజెప్పఁబడినవి- అనిమధ్వభాష్యము.

కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతి రుచ్యతే।

పురుష సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే॥౨౦॥

ప్రకృతిః కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ఉచ్యతే=ప్రకృతి కార్యములయొక్క కారణములయొక్క కర్తృత్వమున హేతువుగాన చెప్పఁబడుచున్నది. పురుషః సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతుః ఉచ్యతే=పురుషుఁడు సుఖదుఃఖములకుభోక్తయగుటయందు హేతువుగా చెప్పఁబ

దుచున్నాడు.

కార్యకరణకర్తృత్వేతిపాఠము. కార్యమనఁగా శరీరము- కరణములనఁగా దానియందుండనని- దేహమునుకలుగఁజేసెడివంచభూతములును అయిమనిషయములున నెడిప్రకృతివికారములు కార్యమనఁబడును-ప్రకృతివలనఁబుట్టినసుఖదుఃఖమోహస్వరూపములగుగుణములు కరణములను (ఇంద్రియములను) ఆశ్రయించియుండునుగాన కరణములనఁబడును-వానికర్తృత్వమనఁగా వానినిబుట్టించుట-కార్యకారణకర్తృత్వేతిపాఠమునకార్యములుఅనఁగా వికారములు. కారణములనఁగా అవికారములుకలవి- ఇవివెనుకటికార్యకరణములే- ఎనిమిది ప్రకృతులును (ప్రకృతి మహాదహంకారములును పంచతన్మాత్రీలును) కారణములనియు, పదియాలువికారములును (పదునెండు ఇంద్రియములునుపంచభూతములును) కార్యములనియుఁజెప్పువచ్చును- పురుషుఁడనినను జీవుఁడనినను త్కేత్రజ్ఞుఁడనినను భోక్తయనిననుబోటియె. భోక్తయనఁగా సుఖదుఃఖములను దెలిసికొనువాఁడు- కార్యకరణములనెడిహేతువులుగానును సుఖదుఃఖములనెడి ఫలములుగానును పరిణమించుటచేతభోగ్యయై (అనుభవించవలసినదె) యున్న ప్రకృతితో పురుషునకు భోక్త (అనుభవించువాఁడు)యగుటయనెడి యజ్ఞానరూపమైన సంబంధ మెప్పుడు కలుగునో, అప్పుడేసంసారము- సంసారమనఁగా సుఖదుఃఖములకుభోక్త (అనుభవించువాఁడు)యగుటయె- అదికలుగుటయె పురుషునకు సంసారిత్వము- అనిశంకరభావ్యము-

కార్యమనఁగా శరీరము- కారణములనఁగా జ్ఞానేంద్రియములును కర్మేంద్రియములును- అవి కీరియలను (పనులను) చేయుటకు, పురుషునిచే నధిష్ఠింపఁబడినప్రకృతియె హేతువు- ఇట్టిప్రకృతియైన యేతము ఆధారముగాఁగలిగియె భోగమును కలుగఁజేసెడి వ్యాపారములగుట- పురుషుఁడు తాను శరీరమును అధిష్ఠించుటయందలి కార్యములను తనమునకు హేతువగుటయె కర్మత్వము- ప్రకృతితోఁగలిసినపురుషుఁడె సుఖదుఃఖానుభవమునకు ఆధారమైనవాఁడు. అని రామానుజభావ్యము.

కార్యము శరీరము- కారణము ఇంద్రియములు- భోగమునఁగా

అనుభవము- పురుషుడు చిహ్నపుడు (జ్ఞానస్వరూపుడు) అగుట ను అనుభవింపుచున్నాడు. ప్రకృతిజడముగాన వరిగిమించునది. అని మధ్యభాష్యము.

పురుషః ప్రకృతిస్థోహి భుజ్తేఽప్రకృతిజ్ఞా గుణాః ।

కారణం గుణసంపన్నస్య సదసద్యోనిజన్మసు ॥౨౦॥

పురుషః ప్రకృతిస్థః (సః) = పురుషుడు ప్రకృతియందున్నవాడు (అగుడు), ప్రకృతిజ్ఞా గుణాః భుజ్తేఽహి - ప్రకృతివలనఁగలిగిన గుణములను అనుభవింపుచున్నాడుగాదా - అస్య గుణసంపన్నః సదసద్యోనిజన్మసు కారణంహి = వీనికి గుణములతోడిసంపర్కము మంచివియుచెడ్డవియునగుయోనులయందలిపుట్టుకలవిషయమున కారణముగాదా -

ప్రకృతిస్థుడనఁగా అవిద్యాస్వరూపమగు ప్రకృతినే ఆత్మనుగాఁబొందినవాడు - ఈప్రకృతిస్థత్వమనెడియవిద్యయొక్కగుణములును ఖదుఃఖమోహములు - అనుభవింపఁబడుచున్నవీనియందలి సంగము అనఁగా ఆత్మభావము - అదియెకామము - అదియె ఈపురుషుడు మందివియును చెడ్డనియునగుజంతువులయోనులయందుపుట్టుట విషయమే అనఁగా సంపారమునకు కారణము - జన్మములయందలి ఈ సంపారమునకు అనిసంపారశబ్దమును తెచ్చియైననుయోజనచేయవచ్చును - సద్యోనులుదేవాదియోనులు - అసద్యోనులుపశ్చాద్యోనులు - సదసద్యోనులనఁగా మనుష్యయోనులు - ఈసంపారముపరిత్యజింపవలసినదిగాఁజెప్పఁబడుచున్నది - దీనినివర్తింపఁజేయునదిజ్ఞానము - అదిత్రేత్రేత్రేజ్ఞులంగూర్చివెనుకఁజెప్పఁబడినదియె - అనిశంకభాష్యము.

వ్యయముగా తన్ననుభవించుటయె సుఖముగాఁగల ఈపురుషుడు ప్రకృతిసంపర్కముగలవాడై ప్రకృతిజములనఁగా ప్రకృతిసంపర్కమువలనఁగలిగిన గుణములను అనఁగా సత్త్వాదిగుణములకార్యములైన సుఖదుఃఖాదులను అనుభవింపుచున్నాడు - ఇట్లు ప్రకృతిపరిణామములగు దేవమనుష్యాదిజన్మములలోనున్నవాడై ఆయాజన్మములకు తగినసాత్త్వికాదిసుఖములయందాసక్తికలవాడై వానికి సాధనములగుపుణ్యపాపములంజేయును - ఆపుణ్యపాపములననుభవించుటకు తిరిగియు

ను మంచిజన్మములనును చెడ్డజన్మములనును పొందును- అటపైనిగూడ కర్మములంజేయుచుండును- అటపైనిగూడ పుట్టుచుండును. అమానిత్వము మొదలగు ఆత్మప్రాప్తినికలుగజేసెడి గుణములను సేవించువఱకును సంసారమును పొందుచుండును- అనిరామానుజభావ్యము.

ఉపద్రష్టాఽనుమన్తాచ భర్తాభోక్తా మహేశ్వరః |

పరమాత్మేతిచా పుష్కో దేహస్థిన్ పురుషః పరః || ౨౦ ||

అస్థిన్ దేహి (స్థితః) పరః పురుషః = ఈ దేహమునందు (ఉన్న) గొప్ప పురుషుడు, ఉపద్రష్టా అనుమన్తా భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః పరమాత్మా (ఇతిచాపి) = దగ్గ అనుండిచూచువాడు అంగీకరించువాడు పోషించువాడు అనుభవించువాడు గొప్పయీశ్వరుడు పరమాత్మ అనియును, ఉక్తః = చెప్పబడెను.

ఋత్విక్కులును యజమానులును యజ్ఞమునుచేయుచుండఁగా పనిచేయక తటస్థముగా నుండి యజ్ఞమునుచేయుట నెఱిగినవాడై ఋత్విగ్యజమానులుచేయువానిలోని గుణదోషములనుచూచువాడు ఉపద్రష్ట - అట్లే శరీరేంద్రియములు వ్యాపారములంజేయుచున్నను తానువ్యాపారములేనివాడై వానికంటెవేతై వానినిని వానివ్యాపారములను సమీక్షింపనుండిచూచువాడు- లేక, దేహముచక్షుస్సుమనస్సు బుద్ధి ఆత్మ అనునవి ద్రష్టృ- వినిలో వెలుపలిద్రష్ట దేహము- అన్నిటికిలోపలివాడైన ద్రష్టగానప్రత్యగ్యా ఉపద్రష్టయనియుంజెప్పవచ్చును- అనుమంతయనఁగా పనిచేయుచున్నవాని పనులవిషయమునసంతోషించువాడు. లేక, కార్యకరణప్రవృత్తులయందుతాను ప్రవృత్తింపకపోయినను ప్రవృత్తింపినవానివలె వానికి అనుకూలముగా తలంపఁబడువాడు గానఅనుమంత-లేప్రవర్తించినవానినివారింపఁవాడు- దేహింపది, యమనోబుద్ధులుచైతన్యముయొక్క ఆభాసములై (భాంతిలై) కాన వానిస్వరూపమునిలుచుట ఆయాత్మచేఁగఁగినదే కాన ఆయాత్మ భర్తానుచెప్పబడుచున్నాడు. అగ్నియొక్కవేడి (ఇనుమునందు) కలె విషయములంగూచి బుద్ధికికలిగెడిసుఖదుఃఖాజ్ఞానములయొక్కప్రత్యయముల (తెలుపులు) ఆత్మయందు సంక్రమించినట్లు కనఁబడునుగాన ఆత్మ భోక్తయని చెప్పబడుచున్నాడు- కథితం

డనఁగా శ్రుతిలోఁజెప్పఁబడినవాఁడు- పరుఁడనఁగానవ్యక్తముకం
ఁటెనుత్కృష్టుఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఈ దేహముననున్న పురుషుఁడు (జీవుఁడు) దేహముప్రవృత్తిఁచుట
కుఁ దగినసఁకల్పము (కౌరిక) మొదలగునవికలవాఁడగుటచే నుపద్రష్ట
యనుననుమంతయును, దేహమునకుభరతఁడు (పోషకుఁడు)ను, దేహము
సంవృత్తిఁచుటవలనఁగలిగినసుఖదుఃఖములకుఁజోక్తయై (అనుభవించువాఁ
డు)ను, ఇట్లు నియమించుట మొదలగు వానిచే దేహము ఇంద్రియము
లు మనస్సు, కిదికి మహేశ్వరుఁడును, అగుచున్నాఁడు- అశ్చ శబ్దము
నకు దేహంబును మనస్సును గూడనభావముగాన ఇతిఁడు పరమాత్మ (గొ
ప్పయాత్మ) యగుచున్నాఁడు- పరుఁడయినఁగా న్వభావమునుపట్టి
పరిచ్ఛిన్నములుగాని జ్ఞానశక్తులుగలయీవురుషుఁడు అనాదియగుగు
ణభంబంధమువలనఈదేహమునకు మాత్రమే మహేశ్వరుఁడును పర
మాత్మయనగుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యతశ్చయత్ అనునది ఈశోకమునఁజెప్పఁబడుచున్నది- అనుమం
గయనఁగా ఆరుసరివీ విశేషముగానికూపించువాఁడు. అని వాఙ్మ
భాష్యము.

య ఏనం వేత్తి పురుషం ప్రకృతించ గుణైస్సహ ।

సర్వథా వత్తమానోపి న గభూయోభిజాయతే ॥ ౨౩ ॥

ఏనం పురుషం ప్రకృతించ = ఈ పురుషునిని ప్రకృతించి, గుణైస్సహ
యః వేత్తి = గుణములతోఁగూడ ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో,
సః సర్వథా వత్తమానోపి = వాఁడు అన్నివిధములను ఉన్నవాఁడై
నను, భూయః నాభిజాయతే = వెండియు పుట్టఁడు.

యఏనమ్ అనిపాఠము- ఏనమ్ = ఇట్లు, పురుషునిరన్న గానునప్ర
కృతించినఁగా వెనుకఁజెప్పఁబడినయవిద్యమ దానినికారములగు గుణ
ములతోఁగూడ విద్యచేతలేపండునట్లు చేయఁబడినదానిగానును ఎవ్వఁ
డు ఎఱుంగుచున్నాఁడో- ఎట్లు ఉన్నను ఈజ్ఞానముకలిగిన శరీరము
పోయినపైని మఱియొక్క శరీరమును పొందఁడు- క్షణముయొక్కప్రస్థ
నికలవాఁడుమఱినిజెందననిచెప్పవలయువాఁడు- ఈజ్ఞానమునజ్ఞానముక
లుగుటకుపూర్వముచేసినవియుజ్ఞానముకలిగినతర వాతచేసినవియుగడ

చినయ నేక జన్మములలో జేసి పెట్టి నవియునగు కర్మములన్నియును ఈ జానముచేత నెనశించును- ఈ జన్మమును కలుగఁ జేసేడికర్మములమాత్రము తత్త్వజ్ఞానము కలిగినపైఁ గూడ శరీరమును నిలువఁ బెట్టును- ఆ నిశంకరభావ్యము-

సత్త్వాదిగుణములవ్యరూపము చెప్పఁబడఁగలదు- తెలిసికొనుటయ నఁగా పర్వాటుతోఁదెలిసికొనుట- అన్నిప్రకారములను అనఁగా దేవమనుష్యాదిశరీరములలో మిక్కిలి దుఃఖపడుచున్నను వెండియు ప్రకృతితో సఁబంధింపఁడు- ఆపరిమితమైన జ్ఞానము కలవాఁడును పాప సంపదగఁములేనివాఁడునగు అత్తను ఈశరీరము పోయినతోడనే పొందుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభావ్యము.

పురుషుని కుదుఃఖానామ్ (౧౩ఆ1౨౦శ్లో) అనుచోట జీవుఁడుమాత్రము చెప్పఁబడెను- పురుషం పృథ్వియే అనునిచ్చట జీవుఁడును ఈ శ్వరుఁడును చెప్పఁబడుచున్నారు- జీవునకు విజ్ఞప్రతిబింబమగుట వలనవచ్చిన వికృతముకలదు- నేను భగవంతునివాడననియుపాసనచేయుటయహంకృత్యాపాసనమనఁబడును- నేనుభగవంతునికి భృత్యుఁడను (దాసుఁడను), ప్రతిబింబమగుటను ఆతండ్రి నేను అనియుపాసనచేయునది- ప్రతిబింబమగుట యనఁగా అతనితోడి సామ్యమే- అశుభభావ్యము-

ధ్యానేనాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మానమాత్మనా |

అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే. ౨౪ ||

కేచిత్ ధ్యానేన అత్మని అత్తనా అత్తానం పశ్యన్తి = కొందఱు ధ్యానముచేత అత్మయందు అత్మచేత అత్మను చూచుచున్నారు- అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన (పశ్యన్తి) = మఱికొందఱు సాంఖ్యమువెడి యోగముచేత (చూచుచున్నారు)- అపరేచ కర్మయోగేన (పశ్యన్తి) = మఱికొందఱు కర్మయోగముచేత (చూచుచున్నారు.)

ధ్యానమనఁగా శబ్దాదివిషయములనుండి శోభము (చెవి) మొదలగుందియములను మఱింది మనస్సునఁజేరిమనస్సునుప్రత్యగాత్మయందు ఏకాగ్రముగా నుంచి తలంచుట - నూనె ధారవలె ఎడతెగనితలంపు ధ్యానము- దానిచేత అత్మయందు అనఁగా బుద్ధి

యందు ఆత్మను అనఁగా ప్రత్యగాత్మను (ఆత్మనా) స్వయముగా నె- (ఆత్మనా = ధ్యానము చేత బాగు సేయఁబడిన యంతఃకరణము చేత అనియు కర-పాఠముననున్నది)- సాంఖ్యయోగమునఁగా ఈ సత్త్వరజస్తమస్సులుగుణములు, వానివ్యాపారములకు సాక్షియై నిర్మూల్యము గుణములకుఁ బైవిలక్షణుఁడగువాఁడు ఆత్మ, అనితలంచుట- కర్మయోగమునఁగా ఈ శ్వరార్పణబుద్ధి చేత చేయఁబడెడి కర్మములు- ఈ కర్మయోగము చేత సత్త్వశుద్ధి (అంతఃకరణపరిశుద్ధి) కలిగి దానివలన జ్ఞానము కలిగి దానిద్వారమున ఆత్మను చూతురు- అని శంకరాభాష్యము.

(ఆత్మని) శరీరమునందున్న ఆత్మను, (ఆత్మనా) మనస్సుచేత ధ్యానయోగము చేతయోగసిద్ధి కలవారు చూతురు- యోగసిద్ధి కలుగనివారు సాంఖ్యయోగముచేతను అనఁగా జ్ఞానయోగముచేత (అ॥ ౩౯ శ్లో॥) మనస్సును యోగమునకు తగినదానిగాఁ జేసికొని ఆత్మను చూతురు- జ్ఞానయోగమునకుఁ గూడఁదగనివారు కర్మయోగము చేత మనస్సును యోగమునకు తగినదానిగాఁ జేసికొని ఆత్మను చూతురు.

సాంఖ్యమునఁగా వేదమునఁ జెప్పఁబడిన భగవంతుని స్వరూపమును గూర్చిన జ్ఞానము- కర్మములనాచరించువారు వినితెలిసికొని ధ్యానము చేసి చూతురు- వినువారు తెలిపికొని ధ్యానము చేసి చూతురు- సాంఖ్యులు ధ్యానము చేసి చూతురు- అని మధ్యభాష్యము.

అన్యేత్యేవ మజానంత శ్శ్రుత్యా న్యేభ్య ఉపాసతే |

తేపి చాతి తరస్త్యేవ మృత్యుం శ్శ్రుతిపరాయణాః || ౨౫ ||

అన్యేతు = మిగిలినవారో, ఏవమ్ అజానంతః = ఇట్లు ఎటుంగకున్నవారై, అన్యేభ్యః శ్శ్రుత్యా ఉపాసతే = ఇతరులవలన విని ఉపాసనచేయుచున్నారు- శ్శ్రుతిపరాయణాః తే = పిత మృత్యుమ్ అతితరస్త్యేవ = వినుటయందాసక్తిగల వారలుగూడ మృత్యువును గాటుచునేయున్నారు

అన్యులనఁగా వెనుకఁ జెప్పఁబడినవానిచే నాత్మజ్ఞానము కలుగనివారు- ఇతరులవలనననఁగా నాచార్యులవలన మృత్యువుననఁగా మృత్యువుతోఁ గూడిన సారమును- ఆచార్యునివలన వినుటయే గొప్పకలియనఁగా మోక్షహాకమున ప్రవర్తించుటకు సాధనముగాఁగలవారు శ్శ్రుతిపరాయణులు- తమకు స్వయముగా నివేకములేనివారై ఇతరులయవదే

శమే ప్రమాణముగాఁగలవారనుట- ప్రమాణముంగూచీఁ స్వతంత్రులై వివేకముగలవారలును సంసారమును దాటుదురని చెప్పవలయునా? అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మావలోకనమునకు (ఆత్మనుచూచుటకు) సాధనములగుకర్మయోగాదులయందధికారములేనివారు- ఆస్థులవలనననఁగాజ్ఞానముకలవారలవలనవినికర్మయోగాదులచేతఆత్మను ఉపాసించువారను ఆత్మదశనముచేతమృత్యువును దాటుదురు- వీరుకాక శ్రవణమాత్రముననిష్ఠులవారలును పాపములపోయి కర్మముగాకర్మయోగాదులనాచరించిమృత్యువును దాటుదురు- అనిరామానుజభాష్యము.

అశక్తులకుఁగూడ నుపాయమునుచూపుటకు ఈశోక్తము- అనిమధ్వభాష్యము.

యావత్సంజాయతే కించిత్సత్త్వంస్థావరజజ్ఞమమ్ ।

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్తద్విద్ధి భరతపాదః॥౬॥

(హ)భరతపాదః! =(ఓ)భరతవంశశ్రేష్ఠుడా! స్థావరజజ్ఞమమ్ యావత్ కించిత్ సత్త్వం సంజాయతే-స్థావరజంగమరూపమై పడెను ఒక జంతువు పుట్టుచున్నదో, తత్ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్ (జాతం) నిద్ధి = దానిని క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగమువలన (పుట్టినదానిగా)ఎఱుంగుము-

సన్న్యమనఁగావస్తువు- క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగముత్రాటినికుండకుకట్టునట్లుకాదు-మఱియెట్లన్నను-తాడుముత్రైపుచిప్పమొదలగువానియందు భాంతిచేతఆరోపింపఁబడిన సర్పమువెండి మొదలగువానివలె క్షేత్రముయొక్క-ధర్మములనుక్షేత్రజ్ఞునియందునుక్షేత్రజ్ఞునిధర్మములను క్షేత్రజ్ఞునందును ఆరోపించుటయె స్వరూపముగాఁగలది-అనిశంకరభాష్యము.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగమువలనఁబుట్టుచున్నది- అనఁగారెండునుచేరియెపుట్టుచున్నదిగాని ఒక్క-దానితోనొక్క-టినిడియుండిపుట్టుటలేదనుట- అనిరామానుజభాష్యము-

పామ్యము(సాటి)మొదలగుధర్మములతోఁగూడినప్రకృతిపురుషేశ్వరులస్వరూపము వెండియుఁజెప్పఁబడుచున్నది-అనిమధ్వభాష్యము.

సమం సర్వేషు భూతేషు తివ్యంతం పరమేశ్వరమ్ |

వినశ్యత్స్వవినశ్యంతం యః పశ్యతి సపశ్యతి || ౨౭ ||

సర్వేషు భూతేషు సమం తివ్యంతమ్ = అన్ని భూతములయందును సమముగా ఉన్నవాడును, వినశ్యత్స్వ అవినశ్యంతమ్ = నశింపుచున్నవానియందు నశింపకయున్నవాడును పరమేశ్వరమ్ = గొప్పయీశ్వరుడు (నగువానిని), యః పశ్యతి = ఎవ్వడు చూచుచున్నాడో = సః పశ్యతి = తాడు చూచుచున్నాడు.

ఒక్కఁడైనయాత్మను ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాడో, వాఁడె చూచువాడు. ఆత్మలు ఆనేకులని చూచువారు చూడనివారే. అనిశంకరభాష్యము.

సమముగాననఁగా దేవతలు మనుష్యులు మొదలగు ఆకారభేదములు లేక - పరమేశ్వరుఁడనఁగా ఆయాదేహిందీయమనస్సులకు ఈ శ్వరుఁడుగా నున్నవాడు - దేహము మొదలగు నవినశించినను నశింపనివాడు - ఇట్లు ఆత్మను దెలిసికొనువాడు ఆత్మను యథోఽథముగా దెలిసికొనువాడు - దేవాద్యాకారములు ఆత్మభుకలవనియు ఆత్మకు పుటుకయు వాశంబును కలవనియు తెలిసికొనువాడు ఎల్లప్పుడును సమస్థానములో నెయుండును - అనిరామానుజభాష్యము.

సమం పశ్యన్ హి సర్వతః సమవస్థిత మిశ్వరమ్ |

సహిస స్త్యాత్మనా ఆత్మనం తతో యాతి పరాం గతిమ్ ||

సర్వతః సమం సమవస్థితమ్ ఈశ్వరమ్ పశ్యన్ = అంతటను సమముగా ఉన్న ఈశ్వరుని చూచుచున్నవాడు, ఆత్మనా ఆత్మనం సహిసస్తిహి = ఆత్మచేత ఆత్మను హింసించఁడుగాదా - తతః పరాం గతిం యాతి = దానివలన గొప్ప గతిని పొందుచున్నాడు.

దానివలనననఁగా అహింసించకపోవుటవలన - పరమగోయనఁగా మోక్షము - అజ్ఞుఁడగువాడు ఆత్మకానిదానిని (శరీరమును) ఆత్మగా గ్రహించి పుణ్యపాపములను చేసి దానిని బెడఁగొట్టి మట్టియొక్క కొత్తదానిని పరిగ్రహించి దానిని కూడ బెడఁగొట్టి మట్టియొక్కదానిని గ్రహించుచున్నట్లు తాను ఆత్మగాననుకొనినదానిని తన పుణ్యపాపము చే నశించఁ జేయుచున్నాడుగాన ఆత్మనచంపువాడు ఆగుచు

న్నాడు. సకమాక్షమైన ఆత్మగూడ వీని అజ్ఞానముచేత చంపబడినట్లే - అనిశంకరభాష్యము.

అంతటననగా దేవాదిశరీరములయందు- ఆయాశరీరమునకు శేషిగానును ఆధారముగాను నీయంతగాను నుండుటచేత ఈశ్వరుడు- సమముగాననగా తెలిసికొనువాడగుటయనెడి యొక్క-విధమైన ఆకారముగలవానిగా- ఆత్మచేతననగా మనస్సుచేతను- హింసింపకపోవుటయనగా రక్షించుట- అనగా సంపారమునుండి విడిపించుట- దానివలననగా అంతటనుఆత్మనుబిక్క-విధమైనఆకారముగాఁ గల్గివానిగాఁ దెలిసికొనుటవలన- గతియనగాపొందఁగినవాడగు స్వస్వరూపముతోనున్న ఆత్మను- దేవాద్యాకారములుగలవానిగావాత్మను దెలిసికొనువాడుఆత్మను చంపుచున్నాడు- సంపారసముద్రిమునఁ బడవేయుచున్నాడనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృత్యైవచ కర్మాణి క్రియమాణానిసర్వశః|

యః పశ్యతి తథాత్మాన మకర్తారం సపశ్యతి||౨౯

కర్మాణి సర్వశః ప్రకృత్యైవ క్రియమాణాని=కర్మములను అన్నిటినిని ప్రకృతిచేతనె చేయఁబడినవానిగానును, తథా ఆత్మానం అకర్తారంచ-అట్లే ఆత్మను కర్తాకానివానిగానును. యః పశ్యతి-ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాడో, సః పశ్యతి-వాఁడె చూచుచున్నాడు.

ప్రకృతియనగా సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపమైనదగు భగవంతునిమాయ- మహత్తత్త్వముమొదలుగాఁగల కార్యములుకరణములువీనియాకారముగాఁబరిణమించినఆమాయచేతను- కర్మములనగా వాకుక్కచేతను మనస్సుచేతను శరీరముచేతనుచేయవలసిన పనులు-సర్వశః-అన్నిప్రకారములనును- ఆగ్నునుఅనగా క్షేత్రజ్ఞుని- అకర్తానుగాననగా ఉపాధులన్నియులేనివానిగా- వాఁడె సకమాక్షమునెఱుంగువాఁడు - అనిశంకరభాష్యము.

కార్యకారణకర్మత్వే (౧౩౨||౨౦శ్లో) అరుహోటఁజెప్పినచోష్వస ప్రకృతిచేతఁ జేయఁబడుచున్నవానిగా- జ్ఞానస్వరూపుండైన ఆగ్ను కర్తాకానివానిగానును- అతనికి ప్రకృతిసంబంధమును దానికభిష్మించి యుండుటయును దానివలనవచ్చినసుఖదుఃఖానుభవమును కర్మరూప

మైత్రయజ్ఞానమువలనవచ్చినదేయని ఎవ్వఁడెటుంగునోవాఁడు ఆశ్చ-
సంశయముగా నేటుంగుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యదా భూతవృథగ్భావ మేకస్థ మనుపశ్యతి|

తత ఏవచ విస్తారం బ్రహ్మసంపద్యతే తదా|| ౩౦||

యదా భూతవృథగ్భావమ్ ఏకస్థమ్ అనుపశ్యతి-ఎప్పుడు భూత-
ములయొక్క వేరుబాటును ఒక్కదానియందున్నదానిగా చూచు-
చున్నాఁడో, తత ఏవచ విస్తారమ్ (అనుపశ్యతి)=దానివలననే విస్త-
రించుటను (చూచుచున్నాఁడో), తదా బ్రహ్మ సంపద్యతే=అ-
ప్పుడు బ్రహ్మనూ అగుచున్నాఁడు-

ఒక్కచోట నున్నది యనఁగా నొక్కయార్తయందే కల్పింపఁబ-
డినది- చూచుట యనఁగా శాస్త్రము ఆచార్యులయుపదేశమువీనినను-
సరించి తెలిసికొనుటయెకాని ప్రత్యక్షముగాఁజూచుట కాదు- విస్త-
రించుటయనఁగా సమస్తపదార్థములును ఆత్మవలననే ఏకసించుట-
అనిశంకరభాష్యము-

భూతములనఁగా ప్రకృతియును పురుషుఁడును చేరుట చేఁగలిగిన
దేవమనుష్యాదులు- వారలయొక్క దేవత్వము మనుష్యత్వము మా-
న్యత్వము (పొట్టి) దీర్ఘత్వము (పొడవు) ఇవిమొదలుగాఁగల
వృథగ్భావమును ఒక్కదానియందు అనఁగా ప్రకృతియందున్నదాని-
గా నెవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో- ఈదేవత్వాదులు ఆత్మయం-
దున్నవికావనితలంపుచున్నాఁడోఅనుట- విస్తారమనఁగా కొడుకు-
లు మనుషులు మొదలగు భేదములు విస్తరించుట- బ్రహ్మము అగు-
చున్నాఁడు అనఁగా అపరిచ్ఛిన్నమై జ్ఞానైకస్వరూపమైన ఆత్మ-
నుపొందుచున్నాఁడనుట- అని రామానుజభాష్యము-

ఏకస్థమనఁగా ఒక్క విష్ణువునందెఉన్నది- ఆవిష్ణువువలననే విస్తా-
రమును- అనిమధ్వభాష్యము-

అనాదిత్వా నిర్గుణత్వా త్పురమాత్మానైవమవ్యయః|

శరీరస్థోఽపి కాస్తేయ నకరోతి వలిప్యతే|| ౩౧||

(హే)కాస్తేయ!- (ఓ)కుంఁపుత్రుఁడా!, అనాదిత్వాత్ నిర్గుణ-
త్వాత్ ఆవ్యయః అయం పరమాత్మా=అదిలేవాఁడగుటనును గు-

ణములులేనివాడగుటనును నిర్వికారుడగు ఈ పరమాత్మ, శక్తిర సోఽపి=శరీరముననున్నవాడైనను, నకరోతి=కర్మములంజేయఁ దు, సలివ్యతే=వానియంటునుపొందఁడు-

ఆచి మనఁగా కారణము- కారణములేనివాడగుటను ఆపయవము లులేనివాడగున నిర్వికారుడు- నిగుణుండగుటను గుణములనుప ట్టియు వికారములేనివాడు- ఆత్మ శరీరమునందుతెలియఁబడునుగా న శక్తిరముననున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు- కర్మములం జేయకపో వుటనె కర్మఫలములువీనినంటును. ఇది శరీరముననుండికర్మములనా చరించువాడును ఫలములంబొందవాడును, ఎ వ్వఁడును లేఁ డు- ఆచిద్యామాత్రము స్వభావముగాఁగవాడై చేయుచున్నాఁడు, ఫలములననుభవింపుచున్నాఁడు, అనువ్యవహారము మాత్రము కలుగును- పరమాత్మకమునుబట్టి తేయ. కావుననే జ్ఞానసిద్ధులకు పరమహంసలకు కర్మములయందధి కారములేదని పలుమాఱు చెప్పఁబడినది. అని శంక రభాష్యము-

ఈపరమాత్మయనఁగా దేహముకంటె వేఱుగానిశ్చయంపఁబడి న యాత్మ, శరీరముననున్నవాడైననుకొత్తగాఁగలుగువాడు కా పుండుటను వ్యయము(వికారము)లేనివాడు- శస్త్రైరజస్త్రైమోగుణ ములు లేకపోవుటను కర్మములంజేయుటయును దేహస్వభావములు ఈతనినంటుటయును శేమ- ఆచిరాహునుకభాష్యము-

ఆచికలదియును గుణాత్మకమైనదియును గదా తఱుచుగావ్యయము కలది. నకరోతిమొదలగుదానికి ఆధకముపూర్వమె చెప్పఁబడినది- లోకములగు క్రియలు మొదలగునది వానికి తపసుట. అనిమధ్యభా వ్యము,

యథా సర్వగతం సౌత్థ్యై దాకాశం నోపలిప్యతే |

సర్వ త్రావస్థితో దేహో తథాత్మా నోపలిప్యతే || ౩౬ ||

సౌత్థ్యైత్ సర్వగతమ్ ఆకాశం యథానోపలిప్యతే=మాత్మకుగుటప లన అన్నిటినివ్యాపించియున్న ఆకాశము ఎట్లు అంటవో, తథా సర్వత్ర దేహో అపస్థితః ఆత్మా నోపలిప్యతే=అట్లు సమస్తమైన దేహముం దును ఉన్న ఆత్మ అంటును-

కర్మములను చేయకపోవుటకును కర్మములతో నంటకపోవుటకును ఇదిదృష్టాంతము- అనిశంకరభాష్యము-

సర్వగతములనఁగా అన్ని వస్తువులతోఁగలిసియున్నదిఅయినను- దేవమనుష్యాదీదేహములయందంతటనున్నను ఆయాదేహస్వభావములతోనంటఁడు- అనిఅంటకపోవుటకు దృష్టాంతము చెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

యథా ప్రకాశయ త్యేకః కృతస్మిం లోకమిమంరవిః |

క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృతస్మిం ప్రకాశయతి ఛాంతః ||

(సా)భారత!=(బి)భారతవంశమువాఁడా!, ఏకః రవిః కృతస్మిం లోకం యథా ప్రకాశయతి=ఒక్క సూర్యుఁడు సమస్తమైన లోకమునును ఎట్లు ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడో, తథా క్షేత్రీ కృతస్మిం క్షేత్రం ప్రకాశయతి-అట్లే క్షేత్రజ్ఞుఁడు సమస్తమైన శరీరమునును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడు-

మహాభూతములు మొదలుకృతపర్యంతముగాఁ(౧౩౨||౫-౬శ్లో) జెప్పఁబడినక్షేత్రీమును- క్షేత్రీయనఁగాపరమాత్మ- శరీరములయందన్నిటియందునొక్కఁడే యాత్మ గనుటకునుకర్మఫలములతో నంటఁడునుటకును గూడ ఈ సూర్యదృష్టాంతము- అనిశంకరభాష్యము.

క్షేత్రజ్ఞుఁడు, ఇదీవాక్షేత్రీయనియు ఇదిఇట్టిదనియు క్షేత్రీము(శరీరము)నంటునును అనఁగా వెలుపలనునులోపలనునుగూడ తన జ్ఞానముచేఁబ్రకాశింపఁజేయును- ప్రకాశింపఁబడెడి లోకముకంటె ప్రకాశింపఁజేసెడి సూర్యుఁడు ఎట్లు, వేఱో అట్లే తెలిసికొనువాఁడుగానతెలియఁబడెడి క్షేత్రముకంటె నాత్మవేటు అనియర్థము- అనిరామానుజభాష్యము.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో రేవ మన్తరం జ్ఞానవత్సమా |

భూతప్రకృతిమోక్షంచయే విదు ర్యాన్తి తే పరమ్ || ౩౫ ||

ఏనం క్షేత్రీక్షేత్రజ్ఞయోః అన్తరమ్=ఇట్లు క్షేత్రీక్షేత్రజ్ఞుల వాసినిని, భూతప్రకృతిమోక్షంచ=భూతప్రకృతిమోక్షఁబడును, జ్ఞానవత్సమా యే విదః=జ్ఞానమునెదిసృష్టిచేత ఎవ్వారలు ఎటుంగురురో లే పరం యాన్తి=వారు గొప్పదానిని పొందచున్నారు

అంతరమనఁగా పరస్పరమునుండెడి వైలక్షణ్యవిశేషమును (వేటు బాటును). శాస్త్రము వలననును ఆచార్యోపదేశమువలనను గలిగిన యాత్మజ్ఞానము నెడిచతుస్సుచేత- భూతములకు ప్రకృతి (కారణము) అయిన నిత్యవృత్తము నెడి అవిద్య- దానిమోక్షమునఁగా అదిలేకపోవుట- పరమును అనఁగా పరమాధికతవృత్తి మైన బ్రహ్మమును పొందుదురు- తిరిగియు దేహమును స్వీకరింపరనుట- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనఁగా శరీరమువేటు ఆత్మవేటు అని తెలిసికొనుట- పరమును అనఁగా సంసారబంధములేని పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును పొందుదున్నాడు- భూతప్రకృతియనఁగా ప్రధానము- దానిని నిడిపించెడి అమానిత్వము మొదలగునది (౧౩ అ॥ ౭ శ్లో) భూతప్రకృతిమోక్షము- దానిని తెలిసికొని ఎవ్వారలు ఆదరింతురో వారు ఆత్మస్వరూపమును పొందుదురు- అని రామానుజభాష్యము,

భూతములనండియు ప్రకృతినండియు మోక్షమునకు సాధనమగు అమానిత్వాదికమును (౧౩ అ॥ ౭ శ్లో) అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి త్రివిధగద్యతా సూచనివత్స బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్రివిక్రస్థాజ్ఞానసంవాదే త్తేత్ర

క్షేత్రజ్ఞానీభాగయోగోనామ త్రియో

దశోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధికప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్రివిక్రస్థాజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలో క్షేత్రమునును క్షేత్రజ్ఞాన

నినిపగ్నలుచుటయ నెడిసాధనమును తెలి

యఁజేసెడిపదముఁడనియధ్యాయము.

బొంబయిలోని ద్విపదినాత్వైకభాష్యపుక్తమనప్రకృతిపురుషవిభాగయోగోనామ (ప్రకృతినిని జేచునినిపగ్నలుచుటయ నెడిసాధనమును తెలియఁజేసెడి) అనియున్నది-

గీతాభావ్యతయ సారము.

పదునాలుగవ ధ్యాయము.

విభిన్నభావానువాద-

పరం భూగాః ప్రవత్యైమి జ్ఞానానాం జ్ఞాన ముత్తమమ్ |

యజ్ఞాత్వా మునయ స్సర్వే పరాంసిద్ధిమితో గతాః || ౧ ||

జ్ఞానానామ్ ఉత్తమం పరం జ్ఞానమ్ = జ్ఞానములలో ఉత్తమంబును
వరంబునగు జ్ఞానమును, భూయః ప్రవత్యైమి = వెండియు చెప్పి
గలను. సర్వే మునయః = అందఱు మునులును, యత్ జ్ఞాత్వా = దే
నినీ తెలిసికొని, ఇతః పరాం సిద్ధిం గతాః = దీనికంటె గొప్ప సిద్ధిని
పొందిరో.

పరము అనఁగా పరవస్తువు(ఆత్మ)నిపయముగాఁగలది- ఉత్త
మమనఁగా గొప్పఫలముగలది- జ్ఞానములనఁగా యజ్ఞాదుల జ్ఞానము
లు- అవీమోక్షముకొఱకుఁగావు, ఈజ్ఞానము మోక్షముకొఱకైనది, అ
నిస్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది- మునులనఁగా సంన్యాసులు- పరసి
ద్ధియనఁగా మోక్షము. ఇతః = ఈదేహబంధమువదలినపైని- అనిశం
కరభావ్యము.

పరమనఁగా చెరుకఁజేప్పఁబడినదానికంటెనితరవైనది- జ్ఞాన
మనఁగా సత్త్వాదీగుణములంకూర్చినది- అది ప్రకృతపురుషులజ్ఞాన
ములన్నింటిలోను నుత్తమమయినది- మునులనఁగా దానిని మననము
చేయువారు- ఈసంసారమండలముకంటె పరమెనసిద్ధిని- అని రా
మానుజభావ్యము.

ఇతఃమీదియధ్యాయములచేతసాధనముచెప్పఁబడుచున్నది- అనిమ
ధ్యభావ్యము.

ఇదం జ్ఞాన ముపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమాగతాః |

సర్గేపి నోపజాయంతే పులయే నవ్యశన్తిచ || ౨ ||

ఇదం జ్ఞానమ్ ఉపాశ్రిత్య = ఈ జ్ఞానమును ఆశ్రయించి, మమ
సాధమ్యమ్ ఆగతాః = వాయొగ్ర సాధమ్యమును పొందినవారు-
సర్గేపి నోపజాయంతే = సృష్టియందుఁగూడ పుట్టకున్నారు. పుల

యే నవ్యధన్వీచ=ప్రళయమునందుఁగూడ చలించరు-

జ్ఞానమునాశ)యించుటయనఁగా జ్ఞానసాధనమును ఆచరించుట-
నాసాధర్యముననఁగా నాస్వరూపమును, పొందినవారు- గీతాశాస్త్రీ
మున ఔత్తరీజ్ఞునకును ఈశ్వరునకును భేదమునంగీకరింపలేదుగానఁగనమా
నమైనధర్మము(attribute) గలుగుట సాధమ్యముకాదు. ప్రళయమ
నఁగా చతుర్ముఖబ్రహ్మనశించుట- అనిశంకరభావ్యము.

సాధమ్యమనఁగా సామ్యము- సృజింపఁబడుటనును సంహరిం
పఁబడుటనును పొందరు- అనిరామానుజభాష్యము.

మమ యోనిమహద్భిహ్నాత్స్నిగ్ధగర్భం దధామ్యహమ్ |

సమృద్ధివ సస్వర్సభూతానాం తతో భవతి భారత || ౩ ||

మమ మహాత్ బ్రహ్మ యోగిః=నాయొక్క- గొప్పదగు ప్రకృతి కార
ణము- తస్మిన్ అహం గర్భం దధామి=దానియందు నేను గర్భ
మును ఉంచుచున్నాను-(హే)భారత!=(ఓ)భరతమునంశమువాడా!,
సర్వభూతానాం సంభవః తతః భవతి=అన్నిభూతములయు పుట్టుక
దానివలన కలుగుచున్నది.

గొప్పబ్రహ్మమనఁగా మాయయ నెడి త్రిగుణాత్మక యైనప్రకృ
తి- యోగియనఁగా నన్నిభూతములకును కారణము- గర్భమును అనఁ
గా హిరణ్యగర్భుఁడుపుట్టుటకు కారణమైనవీజమును- (అదిసృష్టి
సంకల్పము అనిమధు||) ఔత్తరీజ్ఞుల నెడి రెండుప్రకృతులును శ
క్తులుగాఁగల ఈశ్వరుఁడనటనేను అవిద్య(అజ్ఞానము), కామము, క
ర్మము, అ నెడియుపాధులననుసరించెడి ఔత్తరీజ్ఞునిని ఔత్తరీయుతోఁ
గలుపుచున్నాననుట- సర్వభూతములయుగృత్తి హిరణ్యగర్భునిద్వార
మునఁగలుగునది- దానివలననఁగా ఆవీజమును ఉంచుటవలన- అనిశం
కరభావ్యము.

యోనియనఁగా జగత్తునకంతటికిని కారణమైనది- ఎనిమిదివిధము
లుగాఁజెప్పఁబడిన (౭||౧||౪||)యచేతనప్రకృతి- మహాత్మ అహంకా
రము మొదలగువికారములకు కారణమగుటను మహాత్ బ్రహ్మ అని చెప్పఁ
బడుచున్నది- తత్తాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం వచాయతే (ముగ్ధ || ౧
|| ౧ || ౧ || - ఆ యీశ్వరుని వలన ఈప్రకృతియును నామంబును రూపంబు

ను అన్నంబును పుట్టుచున్నది) అనుశ్రుతిలో బ్రహ్మకేబ్బముప్రకృతియందు (బ్రహ్మగింపబడినది - చేతనప్రకృతియైనజీవసముదాయమేగర్భము - భోగమునకుక్షేత్రమైన(స్థానమైన)అచేతనప్రకృతితో భోక్తృల(అనుభవింపచువారల)సముదాయమైన చేతనప్రకృతినిచేర్చెదను అనుట - నాసంకల్పమువలన(గలిగిన)ఆరెండుప్రకృతులసంయుగముననే బ్రహ్మది స్రుంబపర్యంతములైన భూతము లన్నియు పుట్టుట - అని రామానుజభాష్యము.

మహద్బ్రహ్మ అనఁగా ప్రకృతి-ఆదిశీఘ్రాదుఁగలనెడి భేదములుకలది - పార్వతి సరస్వతి మొదలగువారు దానియంశముకల ఇతరజీవులు - యేనియనఁగా గర్భాధానముకొఱకైనది - తల్లియని యర్థముకాదు - సీతాదేవిమఃభిమునుచువుటమొదలగునది అగ్రణ్యముగాచూపుటయె - ఆభూతగ్రామమునఁజెప్పఁబడినదిఈ (మనఃఆధారముగానుండెడి) భూమికాదు - అనిమద్వభాష్యము.

సర్వయోగిషు కాన్తేయ మూర్తయ సంభవన్తి యాః |

తాసాం బ్రహ్మ మహద్వ్యోని రహం బీజప్రదః పితా || ౮ |

(హే) కాన్తేయ! = (హే) కుంతీపుత్రుడా! సర్వయోగిషు యాః మూర్తయః సంభవన్తి = అన్నియోగులయందును (దేవతలు పితృదేవతలు గంధర్వులు యక్షులు రాక్షసులు మనుష్యులు పశువులు మృగములుపక్షులు వరీశ్వరములుఅనఁగా పా) కుననిఈ మొదలగువారియందు) ఏకరీరములు పుట్టుచున్నవో, తాసాం మహత్ బ్రహ్మ యోనిః = నానికి గొప్పదైన మాయ కారణము - అహం బీజప్రదః పితా - నేను బీజమునిచ్చెడి తండ్రిని.

ఈశ్వరుఁడనైన నేను గర్భాధానము చేసెడితండ్రిని. అనిశంకరభాష్యము.

దేవాదిశరీరములకు నాచేత చేతనులతో(గూర్చఁబడిన) ప్రకృతియొకారణము - ఆయాప్రకృతియందు వారివారికర్మానుసారముగాచేతనులనుచేర్చువాఁడనుసేనె - అని రామానుజభాష్యము.

సత్త్వం రజస్తపశ్చైవ గుణాః ప్రకృతీనః పరాః |

నిబద్ధన్తి మహాబాహునా దేహీ దేహీన పశ్యయమ్ || ౯ ||

(హే)మహాబాహూ!-(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, ప్రకృతిసంభవాః సత్త్వం రజః తమః ఇతి గుణాః=ప్రకృతికలనఁబుట్టుకల సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనెడి గుణములు- అవ్యయం దేహినమ్=చిత్తములు లేనవాడగు ఆత్మను, దేహీ నిబద్ధన్తి=శరీరమున కట్టిపెట్టుచున్నవి-

సత్త్వాదులకుఁగూడ గుణములని పేరుమాత్రమేకాని, అవి రూపము(రంగు)మొకలగువానివలె దృవ్యములవాశ్రయించియుండుటలేదు- ఇవియవిద్యాస్వరూపములగుటను వేదప్రజ్ఞానిఁగూర్చియెల్ల స్పష్టమగుచున్నంతత్రములైయుండునుగానగుణములనఁబడుచున్నవిగానిగుణములు కలవానికంటె భిన్నములగుటనుకాదు- నిబద్ధన్తి=బంధమునకులఁజేయునట్లు న్నవి- అనిశంకరభాష్యము-

సత్త్వాదులుప్రకృతియొక్క స్వరూపముననుసరించియుండెడి స్వభావవిశేషములు- అవి ప్రకాశము(మకిలలేకపోవుట)మొదలగుకార్యములచేతనే నిరూపింపశక్యములైనవి- అవి ప్రకృతియందు తెలియఁబడకదానిచిత్తకారములయందు స్ఫుటముగాఁ దెలియఁబడుచుండును-అవ్యయఁడనఁగా స్వయముగాను గుణములతోసంబంధించుటకు తగనివాఁడు- దేహమునందుంచుటయే బంధించుట- అని రామానుజభాష్యము.

పాదనమును ఆచరించుటకై బంధించెడి ప్రకారముచూపఁబడుచున్నది- అని సుధ్వభాష్యము-

తత్ర సత్త్వం నిమలత్వా త్ప్రకాశక మవామయమ్ |

సుఖసజ్జేన బద్ధాతి జ్ఞానసజ్జేన చానఘ || ౬ ||

తత్ర సత్త్వమ్=వానిలో సత్త్వగుణము నిమలత్వాత్ ప్రకాశకమ్ -నిమలమగుటవలన ప్రకాశింపఁజేయునది- అవామయమ్=నిర్దోషమైనది- [హే]అనఘ!=(ఓ)పాపములులేనివాడా!, సుఖసజ్జేన జ్ఞానసజ్జేనచ బద్ధాతి=సుఖమునందలిసంగముచేతనును జ్ఞానమునందలిసంగముచేతనును బంధించుచున్నది-

అవామయమఁగా ఉపద్రవములేనిది- సుఖసంగముచేత బంధించుటయనఁగా నేను సుఖవంతుఁడను అనివేత్తత్రధర్మమైనసుఖమును ఆత్మయందు ఆరోపించఁజేయుట- జ్ఞానమునఁగానిచ్చటంతఃకరణస్థ

నీరూపమైన త్మేత్రధర్మమే- అనీశంకరభాష్యము.

నిర్మలమనఁగా ప్రకాశమనును సుఖమునును ఆవరింపని స్వభావము నుకరిగియుండుట- ప్రకాశమనఁగా వస్తువుయొక్క యర్థాక్షసితి తెలియుట- అనమయమనఁగా రోగములు లేకుండుటకు హేతువైనదనుట- ఈ స్వత్వము పురుషునికి జ్ఞానసంగమునును సుఖసంగమునును కలుగఁజేయును- వానియందు సంగముకలిగినతోడనే వానిసాధనములగు లోకకవైదిక కర్మములయందు పవిత్రతఁబడును- అట్లయెఱిగి కర్మఫలములననుభవించఁదగినయోనులయందు పుట్టుచుండును- ఇదియే స్వత్వము బంధమునకలుగఁజేయువిధము- అని రామానుజభాష్యము-

రజోరాగాత్మకంవిద్ధి తృష్టాసద్గుణముద్భవమ్ |

తన్నిబధ్నాత్కాస్తేయ కర్మసజ్జేనదేహినమ్ || ౭ ||

రాగాత్మకం రజః తృష్టాసద్గుణముద్భవం విద్ధి = రాగస్వరూపమగు రజోగుణమును తృష్టాసంగములపుట్టుకఁగలదనిగాను ఎఱుంగుము- (హే) కాస్తేయ = (ఓ) పుంతీపుత్రుడా! , తత్ దేహినం కర్మసజ్జేన నిబధ్నాతి = అది పురుషుని కర్మసంగముచేత బంధింపుచున్నది-

రాగమనఁగా రంగుకలుగఁజేయునది- తృష్టయనఁగా లభింపనిదానియందఱి ఆభిలాషము- లభించినదానియందలిప్రీతి ఆసంగము- ఇవి దేనివలనఁబుట్టునో అట్టిది- దృష్టాదృష్టప్రియోజనములు (ఇహలోక పరలోకములయందలి ఫలములు) గలవగుకర్మములయందలి ఆసక్తిని పుట్టించును. అని శంకరభాష్యము-

రాగమనఁగా స్త్రీ పురుషులకు అన్యోన్యముండెడి స్పృహ (ప్రీతి)- దానికి హేతువుగా నరాగాత్మకము- తృష్టయనఁగా శబ్దాదివిషయములన్నిటియందలి స్పృహ- సంగమనఁగా పుత్రుఁడు, మిత్రులు మొదలగు సంబంధులతో కలియఁగోరుట- ఈ రెంటికిని హేతువైనదనుట- ఇది కర్మములయందలి సంగమును ఆరఁగా స్పృహను పుట్టించును అట్లయెని కర్మములనాచరించును. వానిఫలములననుభవించుటకు భజన్మములబొందును- అని రామానుజభాష్యము. (భాష్యము-

తృష్టాసంగములకు సమాద్భవమనఁగా కారణము. అని మధ్వ

తమస్త్వజ్ఞానజగదిద్ధి మోహనం సర్వదేహినామ్ |

ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిః స్తన్విబద్ధాతిభారత ||౮||

అజ్ఞానజం తమః=అజ్ఞానమువలనఁగలిగిన తమస్సును, సర్వదేహి
నాం మోహనం పిద్ధి=అందఱుశరీరులకును మోహమును కలుగఁజే
యుదానిగాను ఎఱుఁగుము- (హే) భారత- (ఓ) భారతవంశమువాఁ
డా!, తత్ ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిః నిబద్ధాతి-అది ప్రమాదము
ఆలస్యమునిద్రాఅనువానిచేత బంధమునుకలుగఁజేయును.

మోహమనఁగా అవీవేకము. అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనఁగా వస్తువులయధాధాన్యస్థితిని తెలిసికొనుట- అజ్ఞాన
మనఁగా విపరీతజ్ఞానము- దీనివలనఁబుట్టునది తమస్సు- విపరీతజ్ఞా
నమునకు హేతువయినది మోహనము- ప్రమాదమనఁగా తాను చేయిం
బూనినపనినితప్పించి మఱియొకఁ- పనిలోఁబ్రవర్తించఁజేసెడి అనవ
ధానము(గుఱిలేకపోవుట)- ఆలస్యమనఁగా పనులు చేయలేకపోవుట-
స్తన్విభగ్నమనుట- పురుషుఁడుఇంద్రియములనుప్రవర్తించఁజేయుటచే
తఅలయుకఃలిగిఅన్నియంద్రియములపనులునుడుగుఁపనిద్ర-అందుఁబాహ్యేం
ద్రియములుమాత్రమే ప్రవర్తించునందుట స్వప్నము(కిల)- మనస్సుగూ
డనుడుగుటనుష్ఠపి(నట్టినిద్ర)- వీనికి హేతువలనీనిద్వారమునల్పకు
మని బంధించునదితమోగుణము- అని రామానుజభాష్యము. [వ్యము-

దేనివలనఅజ్ఞానముపుట్టుచున్నదోఅదియజ్ఞానజము అనివద్యభా

సత్త్వం సుఖే సజ్జయతి రజః కమణి భారత |

జ్ఞాన చూష్యస్యతుతమః ప్రమాదే సజ్జయత్యని ||౯||

(హే) భారత!= (ఓ) భారతమువంశమువాఁడా!, సత్త్వం సుఖే స
జ్జయతి=సత్త్వగుణము సుఖముగూడు సంకమునుకలుగఁజేయును-
రజః కమణి (సజ్జయతి)=రజోగుణము కమణమునందు సంకము
నుకలుగఁజేయును- తమస్సు=తమోగుణమో, జ్ఞానమే ఆశ్రయే ప్ర
మాదే సజ్జయతి=జ్ఞానమును ఆశ్రయించి ప్రమాదమునందు సంక
మును కలుగఁజేయును-

జ్ఞానముననుసరింపఁగ సత్త్వగుణమువలనఁగలిగెడి వివేకమును- చే
యవలసినదానిని చేయకపోవుట ప్రమాదము- అనిశంకరభాష్యము

సత్త్వాదిగుణములు వేని వేని కర్మమున బంధమును కలుగఁ జేయునో వానిలో ప్రధానములు చెప్పఁబడుచున్నవి-జ్ఞానమునఁగా వస్తువుయొక్క యథార్థస్థితిని తెలిసికొనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

రజస్తమశ్చాభిభూయగర్వ్యం భవతి ధాగతః।

రజగర్వ్యంతమత్యైచ్చత తమగర్వ్యం రజస్తథా||౧౦||
(హే) ధారణః = (బు) భరణం శతమ వాఁడా! రజః తమశ్చ అభిభూయగర్వ్యం భవతి = రజస్సునును తమస్సునును తిరిగిగారిచి గర్వ్యగుణము కలుగుచున్నది- గర్వ్యం తమత్యైచ్చత (అభిభూయ) రజః (భవతి) - గర్వ్యమునును తమస్సునును (తిరిగిగారిచి) రజస్సు (కలుగుచున్నది)- తథా గర్వ్యం రజః (అభిభూయ) తమః (భవతి) = అతే వర్త్యమునును రజస్సునును (తిరిగిగారిచి) తమస్సు (కలుగుచున్నది) కలుగుటయనఁగా వృద్ధిబొందుట- అట్లు వృద్ధిబొందిన గుణములు వానివాని కార్యములను జేయుచుండును- అని శతకంఠాభాష్యము.

సత్త్వాదిగుణములు మూడును ప్రకృతితోఁగలిసియున్న యాత్మగర్వరూపము సమసరించియున్నను, ప్రాచీనకర్మవశమనను ఆహారభేదముంబట్టియు నొకొక్కప్పుడొకొక్కగుణముదేరించి మిగిలినగుణములనిగఁగఁ(దొ)క్కుచుండును- అనిరామానుజభాష్యము.

సర్వద్వారేషు దేహేస్మిన్ ప్రకాశ ఉపజాయతే।

జ్ఞానం యదా తదా పిద్యా ద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత||౧౧||
అస్మిన్ దేహే సర్వద్వారేషు-ఈ శరీరమున అన్ని ద్వారములయందును, జ్ఞానం ప్రకాశః యదా ఉపజాయతే = జ్ఞానమనెడి వెలుగు ఎప్పుడు కలుగుచున్నదో, తదా గర్వ్యం వివృద్ధమిత్యుత విద్యాత్ = ఎప్పుడు సత్త్వము వృద్ధిబొందినదనియును తెలిసికొనవలయును ఆత్మకు తెలిపిగలుగుటకు తోవలగు శోత్రము మొదలగు నిందియములన్నియు ద్వారములు- ప్రకాశమనఁగా అంతఃకరణముయొక్క వృద్ధి (పరిణామము)- అదియే జ్ఞానము- అని శతకంఠాభాష్యము.

ప్రకాశే అని పదచ్ఛేదము- వస్తువుల యథార్థస్థితిని ప్రకాశింపఁజేయుట యనమైన జ్ఞానము, చిత్తుస్సు మొదలగు నన్ని జ్ఞానద్వారములయందును ఎప్పుడు వుట్టుచున్నదో- అనిరామానుజభాష్యము-

లోభః ప్రివృత్తి రారమ్భః శమణా మశమసన్నిహాః।

రజ స్వేతాని జాయంతే వివృద్ధే కురునన్దన॥౧౦॥

(హే)కురునన్దన=(ఓ)కురునంశమువాడా! ,లోభః ప్రవృత్తిః శక్య
ణామ్ ఆరమ్భః అశమః స్పృహ (ఇతి) ఏతాని-లోభంబును ప్రవ
ర్తించుటయును పనులను ఆరంభించుటయును శాంతిలేకపోవుటయును
కోరికయును (అను)నివి, రజసి వివృద్ధే (సతి) జాయంతే=రజోగు
ణము వృద్ధిపొందినది(అగుచుండఁగా) పుట్టుచున్నవి-

లోభమనఁగా ఇతరుల సొమ్మును పొందఁగోరుట- అశమమనఁ
గా సంతోషము అనురాగము మొదలగునవి కలుగుట- అందఱకును
పొదువైనవస్తువునందలి యాశ తృప్తి- అని శంకరభాష్యము-

లోభమనఁగా తనసొమ్మును విడువలేకపోవుట-ప్రివృత్తియనఁ
గా ప్రయోజనమును ద్వేషింపకయే ప్రవర్తించుట- శమములనఁ
గా ఫలములనిచ్చునవి- అశమమనఁగా ఇంద్రియములు ఉపకమిం
పక (ఉడుగక)పోవుట- విషయములను గోరుట స్పృహ- అని రా
మానుజభాష్యము-

అపకాశోపవృద్ధిశ్చ ప్రిమాదోమోహాపవదః।

తమ స్వేతాని జాయంతే వివృద్ధే కురునన్దన॥౧౧॥

(హే)కురునన్దన!=(ఓ)కురునంశమువాడా! ,అపకాశః అపవృద్ధి
శ్చ=తెలివిలేకపోవుటయును వివర్తింపకపోవుటయును, ప్రమాదః
మోహాపవద (ఇతి) ఏతాని-పొరపాటును మోహంబును (అను)ని
వి, తమసి వివృద్ధే (సతి) జాయంతే=తమోగుణము వృద్ధిపొందినది
(అగుచుండఁగా) పుట్టుచున్నవి-

అపకాశమనఁగా అవివేకము- దానివలనఁగలుగునవియే ప్రవ
ర్తించకపోవుట మొదలగునవి- అని శంకరభాష్యము-

అప్రకాశమనఁగా జ్ఞానముకలుగకపోవుట- అపవృత్తియనఁ
గా ప్రబుద్ధుడైయుండుట- ప్రమాదమనునది తాను చేయవలసినదాని
కంటె నితరమున ప్రవర్తించఁజేయునది- మోహమనఁగా ఒకరివ
స్తువును మఱియొకరివస్తువునుగాఁదలంచుట-అని రామానుజభాష్యము-
యదాన త్వేప్రివృద్ధేతు ప్రళయంయాతిదేహభృత్ ।

తదోన్మమవిదాంలోకా నమలాఽప్రతిపద్యతే॥౧౮॥

యదాతు=ఎప్పుడు, దేహభృత్ సత్త్వే ప్రవృద్ధే (సతి) ప్రళయం
యాతి=సత్త్వగుణము వృద్ధిబొందినది (అగుచుండఁగా) మరణమును
పొందుచున్నాడో, తదా=అప్పుడు, ఉత్తమవిదామ్ అమలాఽలో
కాఽప్రతిపద్యతే=ఉత్తమజ్ఞానము కలవారలయొక్క నిమగ్నములై
న లోకములను పొందుచున్నాడు- (కరభాష్యము.

ఉత్తమవిత్తులనఁగా మహదాదితత్త్వములనేటిఁగినవారు- అని శంక

ఉత్తమతత్త్వము నేటిఁగినవార నఁగా నాస్మత్త్వకూపము నేటిఁగిన
వారు. వారలలోకములననఁగా సమూహములను- అవీయజ్ఞానము లేని
విగాన అమలములు- ఆస్మిజ్జాలనంశమునఁబుట్టి ఆస్మిజ్ఞానమును క
లుగఁజేయు పుణ్యోమములంజేయుననుట. అని రామానుజభాష్యము.

రజసి ప్రలయం గత్వా కర్మసజ్జిఘ్నా జాయతే।

తథా ప్రలీన స్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే॥

రజసి (ప్రవృద్ధేకతి) ప్రళయం గత్వా=రజోగుణము (వృద్ధిబొందినద
గుచుండఁగా) మరణమును పొంది, కర్మసజ్జిఘ్నా జాయతే=కర్మము
ననాసక్తి కలవారలగా పుట్టుచున్నాడు- తథా తమసి (ప్రవృద్ధేకతి)
ప్రలీనః=అట్లే తమోగుణము (వృద్ధిబొందినదగుచుండఁగా) చచ్చిపో
యినవాడు, మూఢయోనిషు జాయతే=మూఢయోనులందు పు
ట్టుచున్నాడు-

మూఢయోనులనఁగా షశ్శాదియోనులు- అని శంకరభాష్యము.

కర్మసంసులనఁగా ఫలములనుగోరి కర్మములను జేయువారు-
వారలలోఁ బుట్టి స్వర్గాదులకొరకు కర్మముల నాచరించును-
మూఢయోనులనఁగా కుక్క-పంది మొదలగుయోనులు- పురుషార్థా
మునైనను సంపాదించికొనుటకు తగనివాఁడగును- అని రామానుజభా
ష్యము-

కర్మణస్సుకృతస్యాహు సాత్త్వికనిర్మలగుణఫలమ్।

రజసస్సుఫలం చఃఖ మజ్ఞానం తమసఃఫలమ్॥౧౯॥

సుకృతకృత కర్మణః=లేస్సగఁజేయఁబడిన కర్మమునకు, సాత్త్వికం
నిర్మలం ఫలమ్ ఆహుః=సత్త్వగుణసంబంధియగు నిర్మలమైనఫల

మును చెప్పుచున్నాడు. రజస్సు దుఃఖం ఫలమ్ (ఆహుః)-రజస్సునకు దుఃఖమును ఫలమునుగాను (చెప్పుచున్నారు) తమనః ఆజ్ఞానం ఫలమ్ (ఆహుః)=తమస్సునకు ఆజ్ఞానమును ఫలమునుగాను (చెప్పుచున్నారు)

సుకృతన గా సాన్నిధ్యమునట-రజస్సునకున గా రాజస్యమునకు నుట- రమాధికారమున గలిగెడి ఫలము కూడ దుఃఖమే అనఁ గారా జసమెతగును- (దుఃఖమిశ్ర) మైన సుఖమునుట- అనిమధునూడనటిక) తమస్సునకు ఆన గా తామస్యకర్మమునకు- అధర్మమునకు నుట- అనిశం కరభావ్యము-

సత్త్వస్థిలో మృతిబొందినవాడై ఆత్మజ్ఞులకులమునఁబుట్టి నవానిచే ఫలద్యోతములేక నాయారాధనముగా జేయఁబడినఁ మఱ ముయొక్క ఫలము పూర్వముకంటె నధిక సత్త్వమువలన గలిగినదై ని మ్మలమనఁ గాదుఃఖం పంపఁము లేనిదైయుండును- అంత్యకాలమున వృద్ధిబొందిన రజోగుణముయొక్క ఫలము ఫలముంగోరి కర్మములం జేయు వారికులమనఁబుట్టుటయు అట్టి కర్మములజేయుటయు నాని ఫలముననుభవించుటకు వెండియు జన్మమునెత్తటయు రజస్సువృద్ధి బొందుటయు వెండియు ఫలములంగోరి కర్మములం జేయుచుండుటయు ననియిటు సాంసారికదుఃఖములు విస్తారముగా గలదైయుండును- ఇటు అంత్యకాలమున వృద్ధినిపొందిన తమస్సునకు ఫలము అజ్ఞానపరంపరయై- అనిరామానుజభావ్యము-

దుఃఖమనఁ గా స్వల్ప సుఖముతోఁగూడిన దుఃఖము- అని మధ్య భావ్యము-

సత్త్వస్థింజాయలేజ్ఞానం రజస్థిలోభవచ |

ప్రమాదమోహౌతనుస్థో భవతోఽజ్ఞానమేవచ ||౧౭||

సత్త్వస్థి జ్ఞానం సంజాయతే=సత్త్వగుణమువలన జ్ఞానముపుట్టుచు న్నది- రజస్థిః లోభవచ సంజాయతే=రజోగుణమువలన లోభ మే పుట్టుచున్నది- తమనః ప్రమాదమోహౌ భవతః=తమస్సువలన ప్రమాదంబును మోహంబును కలుగుచున్నవి- అజ్ఞానంచైవ(భవతి)=అజ్ఞానంబును (కలుగుచున్నది)

వెనుక జ్యేష్ఠినచాప్యనపరంపరచేగలిగిన సత్త్వమువలన ఆత్మగర్వ

రూపరత్యక్షమనెడి జ్ఞానముకలుగుచున్నది- రజస్సువలన శ్వర్గా దీధుములయందులోభముకలుగును- ప)మాదమనఁగా అవధానము (కాగ్రీప్త) లేకపోవుటవలన చెడ్డకార్యములయందు ప్రవర్తించుట- దానివలన మోహమనఁగా విచరీతజ్ఞానము కలుగును- దానివలనమి కీరిలియధిక మైనతమస్సుకలుగును- దానివలన సజ్ఞానమనఁగా జ్ఞానము లేకపోవుటకలుగును- అని రామానుజభాష్యము-

ఉభ్యఙ్గం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యేతి పృథిరాజసాః |

జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసాః || ౧౮ ||

సత్త్వస్థాః ఉభ్యఙ్గం గచ్ఛన్తి-సత్త్వగుణముననున్నవారు మీదికి పోవుచున్నారు- రాజసాః మధ్యే తివ్యన్తి-రజోగుణవంబులగు వారు మధ్యమునందు ఉన్నారు- జఘన్యగుణవృత్తిస్థాః తామసాః అధః గచ్ఛన్తి-తక్కువగుణముయొక్క ప్రవృత్తియందున్న తామసులు కిందికి పోవుచున్నారు-

మీదికిపోవుటయనఁగా దేవలోకాదులందు పుట్టుట- మధ్యమునందుంటుండుటయనఁగా మనుష్యులలోఁబుట్టుట- కిందికిపోవుటయనఁగా పశ్వాదియోనులలోఁబుట్టుట- అని శంకరభాష్యము-

పైకిపోవుటయనఁగా సంసారబంధమునుండి తప్పిపోవుట- రాజసులు ఫలపాదనములగు కర్మములంజేయుచు వానిఫలముననుభవింపుచు వెండియుపుట్టుచు కర్మములంజేయుచునుందురుగాన మధ్యముననుండురు- ఇది పునరావృత్తిరూపమగుటను దుఃఖప్రాయమె-తామసులు ఉత్తరోస్తరము నికృష్టములగు తమోగుణవ్యాపారములయందున్నవారై చండాలత్వమునును అటపైని తిర్యకులగుటనును అటపైని కిమికిటాదిజన్మమునును అటపైని స్థావరత్వమునును అటపైని తుప్పలు తీగెలు అగుటనును అటపైని రాయి కట్ట బెడ్డలు గడ్డి మొదలగుననీయగుటనును బొంబుమరు- అని రామానుజభాష్యము-

నాన్యంగుణేభ్యః కర్తారం యదాద్రష్టానన పశ్యతి |

గుణేభ్యశ్చ పరం వేది మద్భావంసోఽధగచ్ఛతి || ౧౯ ||

(యః) ద్రష్టా గుణేభ్యః అన్యం కర్తారం యదా నానుపశ్యతి = (ప)

తెలిసికొనువాఁడు గుణములకంటెను ఇతరుఁడగు కర్తను ఎప్పుడు చూడఁడో, (కిం)చ గుణేభ్యః పరం వేద్ధి=ఇంతియెఱాక గుణముల కంటె పరుఁడగువానిని తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః మద్భావమ్ (తదా) అగ్నిశ్చతి=వాఁడు నేనగుటను (అప్పుడు) పొందుచున్నాఁడు-

గుణము లేయన్నియవస్థలునుకలవెఅన్నికర్మములకునుకర్తలు ; గుణవ్యాపారములకుసాక్షియగు నాత్మ నిర్గుణుఁడు ; అంతయును వాసుదేవుఁడె ; అని యిట్లు మందిక్షానముకలవాఁడు వాసుదేవత్వమును పొందుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

స్వయముగాపరిశుద్ధమైనస్వభావముగలయాత్మకు అనేకవిధములగు కర్మములంగూర్చినకర్తృత్వము పూర్వ పూర్వ కర్మములమూలముగావచ్చిని గుణసంపరకమునిమితముగాఁగలది- ఆత్మ స్వయముగాకర్తాఁడు- పరిచ్ఛిన్నముకాని జానమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడు- అనియిట్లు ఆత్మనుఎప్పుడుచూచునో అప్పుడు మద్భావమును (నావంటివాఁడగుటను) పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

గుణములకంటెనితరునిపరిణామి (పరిణామముగల) కర్తనుగాఁ జూడకున్నాఁడో- అని మధ్వభాష్యము-

గుణానేతానతీత్యత్రో దేహీదేహశముద్భవాన్ |

జన్మమృత్యుజరాదుఃఖై ర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే || ౨౦ ||

దేహీ=పురుషుఁడు, దేహశముద్భవాన్ ఏతాన్ త్రో గుణాన్ అతీత్య=దేహమునఁగలిగిన ఈ మూడు గుణములనును అతిక్రమించి, జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైః విముక్తః=పుట్టు కయును చావునుముదిమియును మఃఖముననువానిచేత విడువఁబడినవాఁడై, అమృతమ్ అశ్నుతే=మోక్షమును పొందుచున్నాఁడు-

(బ్రదికియుండియెయితకి)మించి- దేహశముద్భవములనఁగా దేహముపుట్టుటకు బీజములైనవి- బ్రదికియుండియె జన్మాదులచేవిడువఁబడినవాఁడై జ్ఞాని ఆమృతమునుఅనఁగా నేనగుటనుపొందుచున్నాఁడు! అనిశంకరభాష్యము-

దేహకారమ, గాఁబరిణమించిన ప్రకృతివలనఁబుట్టిన సత్త్వాదిగుణములనతిక్రమించి జ్ఞానేకస్వరూపుఁడగునాత్మను చూచుచున్నవాఁ

దై జన్మాదులచే విడువబడినవాడై అవ్యతుని అనగా నాళ్లు నుపొందుచున్నాడు. ఇదియే మద్భాషము అని యర్థము. అని తా మానుజభాష్యము-

కైలికైన్ద్రస్త్రిగుణానతా నతీనోభవతిప్రభో!

కిమాచారఃకథంతతాం స్త్రిన్గుణానతవత్తే||౨౦||

(హే)ప్రభో=(ఓ)ప్రభువా!, పతాన్ గుణాన్ అతీతః = ఈ మూ డుగుణములను అతిక్రమించినవాడు, కైః ల్లికైః (విశిష్టః) భవతి = ఏగు టుతులతో (కూడినవాడు) అగుచున్నాడు? కిమాచారః భవతి-ఏ యాచారముకలవాడు అగుచున్నాడు? పతాన్ గుణాన్ క థంచ అతీతవత్తే-ఈ మూడు గుణములను ఎట్లు అతిక్రమింపు చున్నాడు?

త్రిభగవానువాచ-

.ప్రకాశంచ ప్రవృత్తించ మోహమేవచపాణ్డవ!

న ద్వేష్టిసంప్రత్యాని ననివృత్తానికాఙ్క్షే||౨౧||

(హే)పాణ్డవ!=(ఓ)పాండవుడా!, సంప్రవృత్తాని=ప్రవర్తిం చిన, ప్రకాశంచ ప్రవృత్తించ మోహమేవచ నద్వేష్టి=ప్రకాశము గును ప్రవృత్తినిని మోహమునును ద్వేషింపడు. నివృత్తాని నకాఙ్క్షే తి=చుటలినవానిని కోరడు-

ప్రకాశములగునగా శక్త్యరజస్తమోగుణములకార్యములు- ఈ శ్లోకమున జెప్పిన లక్ష్యము లెనఁబరచుము తెలియఁదగినదెకానిశ్చత రులకు తెలియఁదగినదికాదు- అనిశంకరభాష్యము-

ఆత్మంతే నితములగు ననివృత్తవస్తువులయందు సత్త్వాదికార్య ములగుప్రకాశాలు ప్రవర్తించినను ద్వేషింపడు- ఆత్మవృత్తికిన్ము లగునివృత్తవస్తువులయందు ప్రవర్తించఁ పోయినను కోరడు- అనిరామా నుజభాష్యము-

తటుచుగా ద్వేషింపడు-తటుచుగాఁ గోరడు- అనిమధ్వభాష్యము-

ఉదాసీనవదాసీనో గుణైర్వౌనవీచాల్యతే!

గుణావగ్నస్తత్త్వేవ యేవతిష్ఠతీన్ద్రే||౨౩||

యః ఉదాసీనవత్ అసీనః=ఎవ్వఁడు ఉదాసీనునివలెను ఉన్న

వాడై, గుణైః నవిచాల్యతే=గుణములచేత కదల్చబడఁడో- యః
గుణాః పతన్త్యత్యేవ అవతిష్ఠతి=ఎక్కడు గుణములు ప్రవర్తింపు
చున్నవిఅనియె ఊన్నాడో, నేజ్జతే=కదలఁడో.

ఆసీనుఁడనఁగా గుణాతీతత్వమునకు సాధనమైనమాగ్గముననున్న
వాఁడు- ఏసంస్కృతి వివేకజ్ఞానావస్థనుండి చలింపఁడో- కార్య
ము(శరీరము)కరణములు(ఇంద్రియములు)విషయములు ఈ యాకా
గముగాఁబరిణమింపిన గుణములు ఒక్కదానియందొక్కటి ఉండునని
ఎవ్వఁడుండునో- అవతిష్ఠతేఅని యుండవలసినదానిని అవతిష్ఠతి అ
ని ప్రయోగించుట శ్లోకము నడపదను భయముచేత- యోఽనుతి
ష్ఠతి అని పాఠాంతరము- కదలకపోవుటయనఁగా స్వరూపమనం
దెయుండుట- అని శంకరభాష్యము-

గుణములను కాక ఆత్మనుచూచుటయందె తృప్తినిబొందియుండు
టను మిగిలినవానియందు ఉదాసీనుఁడు- గుణములచేత ద్వేషము
ను ఆకాంక్ష(కోరిక) యును కలిగి వానిచేత చలింపఁబడఁడో- గు
ణములు వానికార్యములగు ప్రకాశదుఃఖయందు ప్రవర్తింపుచున్నవి
అనియుండి కదలకపోవుటయనఁగా గుణముల కార్యములననుసరిం
చి ప్రవర్తింపకపోవుట- అని రామానుజభాష్యము-

సమదుఃఖసుఖస్వస్థ స్థ సమలోష్ఠాశ్లకాశ్చనః|

తుల్యప్రియాప్రియో ధీర స్తుల్యనిన్దాశ్లసంస్తుతిః||౨౪||

మానావమానయోస్తుల్య స్తుల్యోమిత్రారిపక్షయోః|

సర్వారఘ్యపరిత్యాగీ గుణాతీతస్స ఉచ్యతే||౨౫||

సమదుఃఖసుఖః స్వస్థః సమలోష్ఠాశ్లకాశ్చనః=దుఃఖంబునుసుఖం
బునుసమంబులుగాఁగలవాఁడును స్వస్థుఁడును మంటిబెడ్డయును
రాయియునుబంగారును సమానములుగాఁగలవాఁడును, తుల్యప్రియా
నియః ధీరః తుల్యనిన్దాశ్లసంస్తుతిః=ఇష్టంబునుఅవిష్టంబును
తుల్యములుగాఁగలవాఁడును ధీరుఁడును నిందించుటయుతన్నుస్తో
త్రముచేయుటయు సమానములుగాఁగలవాఁడును, మానావమానయోః
తుల్యః=మానమునందును అపమానమునందును ఒక్కవిధముగానుం
డువాఁడును, మిత్రారిపక్షయోః తుల్యః=మిత్రపక్షమగుచునుశత్రు

పక్షమునందును ఒకరవిధముగానుండువాఁడును, సర్వాగమ్యుఁడనీ
త్యాగీచ(యః)=అన్నియారంభములనునవిడుచువాఁడును (ఎవ్వఁడో),
సః గుణాతీతుఁడవ్యతే-వాఁడు గుణాతీతుఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు-

స్వస్థుఁడనఁగా తనయాత్మయందున్నవాఁడు. ధీరుఁడనఁగాబుద్ధి
మంతుఁడు- మానానమానములలాఁచుల్యుఁడనఁగా వికారములేనివాఁ
డనుట- వీనియందే శమన శత్రు మిత్రులులేకపోయినను ఇతరులయు
దే శమనుపట్టి శత్రుమిత్రులని చెప్పఁబడినది- ఆరంభములనఁగా శ
మములు- దేహము నిలుచుటకు కావలసినదితప్ప మిగిలిన శమ
ముల నన్నిటిని విడుచువాఁడనుట- ఈ రెండుతో కమలగఁచును
జెప్పఁబడినది ప్రయత్నపూర్వకముగా నాచరింపఁబడినదే గుణాతీ
తవ్యమునకు సాధనమగును- స్థిరపడినవైని ఇదియే గుణాతీతుఁడు
తానని తెలిసికొనుటకు గుఱుతుకూడ నగును- అని శంకరభాష్యము-

దుఃఖమునందును సుఖమునందును సమమైనవిత్తముకలవాఁడు- స్వ
స్థులడనఁగా తనయందున్నవాఁడు- తనయాత్మమాత్రమే ఇష్టుఁడు
గాఁగలవాఁడుగాన పుత్రాదులుపుట్టిననుచచ్చినను ఒకరవిధమైనవిత్త
ముగలవాఁడుగానె యుండువాఁడనుట- ధీరుఁడనఁగా ప్రశక్తినినిఆత్మ
నును ఏర్పఱుచుటలో నేర్పరియైనవాఁడు- తనకు (ఆత్మకు)మనుష్య
త్వాదులతో సంబంధములేదని తెలఁచుటచే ఆచనుష్యత్వాదులను
పట్టినవేయైన నివాస్తుతిమానావమానశత్రుమిత్రపక్షములయందు స
మమైనవిత్తముకలవాఁడు- దేహియగుటనుపట్టినదిచ్చిన ఆరంభముల
నన్నిటిని విడుచువాఁడు- అని రాహులజభాష్యము-

తుల్యత్వముయొక్కరంభము పూర్వముచెప్పఁబడినది- అని మ
ధ్విభాష్యము-

మాంసయోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే |

సగుణాన్ సమతీత్యైతా బ్రహ్మభూయాయకల్పతే || ౨౬ ||

యః అవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన మాంసేవతే=ఎవ్వఁడు అనియ
మములేనిదైన భక్తియోగముచేత నన్ను సేవించుచున్నాఁడో, సః
ఏతాన్ గుణాన్ సమతీత్య=వాఁడు ఈ గుణములను అతిక్రమించి,
బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే=బ్రహ్మగ్నమునకు సమర్థుఁడగుచు

న్నాడు-

సమస్త భూతముల హృదయముల నాశ్రయించియుండెడి యీ శ్వరుడనును నారాయణుండనునగు నన్ను- సంస్థాపియైనను కర్మములవాచకండువాడైననగు నేవ్వడు-బ్రహ్మభూయమనఁగా మోక్షము- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతినిని ఆత్మనును వేరువేరుగాఁదలంచినంతమాత్రమున గుణాతీతస్వము కలుగఁబోదు- అనాదీకాలమునుండిప్రవర్తించినవిపరీతవాసనచే నాతలంపు బాధింపఁబడుచుండును- కావున నన్ను భజించువాడై, స్వయముగానతిక్రమింపశక్యముగాని గుణములనన్నిటిని నతిక్రమించి బ్రహ్మభావమునకుఁదగినవాఁడు అనఁగా స్వస్వరూపముననున్న ఆత్మనుపొందువాఁడు, అగుచున్నాఁడు-అని రామానుజభాష్యము -

బ్రహ్మభూయమనఁగా ప్రకృతివలె భగవంతునకిష్టమగుట-ప్రకృతయిస్సమైనయంతయిష్టముకాదు- ఇష్టమగుటమాత్రమే- భూయము అనఁగా భావము-అని సుధ్యభాష్యము-

బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్యయస్యచ |

శాశ్వతస్య ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్యచ || ౭ ||

అమృతస్య అవ్యయస్యచ బ్రహ్మణః=నాశములేనివాఁడును నిర్వికారుండునగు బ్రహ్మంబునకును, శాశ్వతస్య ధర్మస్యచ=శాశ్వతమైన ధర్మమునకును, వికాన్తికస్య సుఖస్యచ=నీయతమైన సుఖమునకును, అహం ప్రతిష్ఠా=నేను ప్రతిష్ఠను.

బ్రహ్మమనఁగా పరమాత్మ- నేను అనఁగా ప్రత్యగాత్మ-దేనియందుండునోటిది ప్రతిష్ఠ- ప్రత్యగాత్మయెనుందిజ్ఞానముచేత పరమాత్మగా నిశ్చయింపఁబడునుగాన పరమాత్మకుప్రతిష్ఠ- ధర్మస్య సుఖస్య=జ్ఞానయోగము నెడి ధర్మముచేతఁబొందఁదగినయోగండుమునకు-ఏయిశ్వరశక్తిచేతభక్తాదుగిహము మొదలగు వానికొఱకు బ్రహ్మముప్రవర్తించుచున్నదో ఆశక్తిచేసినేనుబ్రహ్మమే- శక్తియునుశక్తికలిదియునొక్కటియొకదా. మఱియుక్కొవిధమగునర్థమెట్లన్నను- బ్రహ్మమనఁగా సవికల్పకబ్రహ్మము. దానికిఁగిక్వికల్పకుడైననేతలశ్రయమైనవాఁడను.

[385]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

శాశ్వతధర్మమునకు అనఁగా జ్ఞాననీష్ఠకును దానీవలనఁగలిగె
డి సుఖమునకును ప్రతిష్ఠ. అనిశఁకరభాష్యము.

(బ్రహ్మమనఁగాపిత్యగార్హస్వయావము) శాశ్వతధర్మమనఁగా
మిక్కిలియతిశయముగలిగిన నిత్యమైనయైశ్వర్యము- సుఖమనఁగా
జ్ఞానీపాండవలసిన యానందము- భగవంతునింగూర్చిన ప్రివర్తీపలన
గుణములనతిక్రమించును- అటపైని బ్రహ్మభావముకలుగును- అని రా
మానుజభాష్యము-

బ్రహ్మమునకుఅనఁగామాయకు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇతితిది భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రేతిదికృష్ణార్జునసంవాదేగుణత్రయ

యపిభాగోనామ చతుర్థోధ్యాయః

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబునుబ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బునుయోగశాస్త్రంబునుతిదికృష్ణార్జునసంవాదంబునగుభ

గవద్గీతలలోగుణములుమూటినివిభాగించుటయ

నెడిపదునాలుగవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పమనేనవయధ్యాయము.

మైథగవాసువాచ.

ఉద్ధృష్టమూలమథశ్శాఖమశ్వశ్శంప్రాహురవ్యమ్ |

ఛన్దాంసియస్యపఠానియస్తంవేదసవేదవిత్ || ౧ ||

ఉద్ధృష్టమూలమ్ అథశ్శాఖమ్ అశ్వశ్శమ్ = మీదికివేరులుబనియును
క్రిందికికొమ్మలుకలదియునగు కావీచెట్టును, అవ్యయమ్ (శ్రుతయః)
ప్రాహుః = నిత్యమైనదానిగా (శ్రుతులు) చెప్పుచున్నవీ- యస్య ఛన్దాం
సి పఠాని (ప్రాహుః) = దేనికి ఛందస్సులను ఆకులను గాను (చెప్పు
చున్నవో) - యః తం వేద = ఎవ్వఁడు దానిని ఎఱుఁగుచున్నాడో,
సః వేదవిత్ = వాఁడు వేదము నెఱుఁగువాఁడు.

ఉద్ధృష్టమశ్శం గా బ్రహ్మము. అవ్యక్తనూయాశక్తిపిశిప్తంబగు ఆ
బ్రహ్మమే మూలముగాఁగలది యీ సంసారవృత్తియు. మహాత్ము ఆ
హంకారము తన్నొత్తలు మొదలగునవి కొమ్మలు. అశ్వశ్శమనఁగా (అ
శ్వస్థస్య) రేపటికి ఉండనిది. ఈ సంసారవృత్తియు అవాచకాలమునుం
డి పవిత్రించినదిగాన అవ్యయము. ఛందస్సులనఁగా ఋగ్యజుస్సామ
ములు. ఆకులుచెట్టునుకాపాడునట్లు వేదములుధర్మధర్మములనును
వానిసాధనములనును వానిఫలములనును ప్రకాశింపఁజేయునవిగాన సం
సారమును కాపాడునవీ- వేదవిత్తనఁగా వేదార్థము నెఱింగినవాఁడు.
ఇట్లు సమూలవృత్తిజ్ఞానముస్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది. అనిశంకరభా
ష్యము.

ప సంసారమ నెడి యశ్వశ్శమును ఉద్ధృష్టమూలమునుగానును అథ
శ్శాఖమునుగానును అవ్యయమునుగానును శ్రుతులు చెప్పుచున్నవో. ఏ
డులోకములకును మీదనుండెడి వత్తుముఖుఁడు మొదలుగాఁగలుగుట
చేత నదియూద్ధృష్టమూలము. భూమిమీదనుండెడి మనుష్యులు పశు
వులు మృగములు కృములు (పురుగులు) కీటములనఁగా లేళ్లు మొదల
గునవి పక్షులు స్థావరములునఁగా చెట్లు మొదలగునవి అనునవి యం
తముగాఁగలదగుట చేత అథశ్శాఖము. మంచిజ్ఞానముగలుగునదిమను
ప్రవాహురూపముగానుండుట చే తెంపులేనిదై యుండునుగాన నవ్య

యము. వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన కామ్యకర్మములచేత నీసంసారము వృద్ధిపొందునుగాన వేదములు దీనికి ఆకులు. ఆకులచేతఁగదా చెట్టు ఎదుగుట. వేదము సంసారవృక్షమును తెగఁగొట్టెడి యుపాయమును తెలియఁజేయును- ఛేదించఁబడవలసినవృక్షమునెఱుఁగుటఛేదించెడియుపాయమును తెలిసికొనుటకుఁజెప్పఁగించును- కాఁబట్టి ఈవృక్షము నెఱిఁగినవాఁడు వేదము నెఱిఁగినవాఁడని చెప్పఁబడుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము-

సంసారస్వరూపంబును దానిని దాఁటుటకుఁజెప్పఁబడుచున్నది- విజ్ఞానంబును ఈయధ్యాయమునఁజెప్పఁబడుచున్నది- ఊర్ధ్వఁడనఁగా విష్ణువు- ఊర్ధ్వఁడనఁగా అన్నిటికంటె నుత్తమృద్దు- క్రిందివిత్తినఁగా నికృష్టములైన, భూతములు శాఖలు-తేవుగూడనాకొ- విధమున నుండదుగాన నశ్వస్థము- పూర్వపుబిహ్మకాలమున నేఱుండెనోఆటె ఎల్లప్పుడునగుటను అవ్యయము- ఫలమునకు కారణములుగానఁబడస్సెలు ఆకులు- ఆకులుపుట్టకపండ్లుకలుగవుగదా అనిమధ్యభాష్యము.

అథశ్చోర్ధ్వఁంచపశ్చిమస్తస్యశాఖా, గుణప్రవృద్ధావిషయప్రవాణాః | అథశ్చమూలాన్యనుసంతతాని, కర్మానుబంధీనిమనుష్యలోకే || ౨ ||

గుణప్రవృద్ధాః విషయప్రవాణాః తస్య శాఖాః = సత్త్వాదిగుణములచేతవృద్ధిబొందినవియును శబ్దాదివిషయముల నెడిదిగురులుగలవియునగు దాని కొమ్మలు, అథశ్చ ఊర్ధ్వఁంచ పశ్చిమస్తాః = క్రిందికిని మీదికిని పశ్చిమిందినవి- కర్మానుబంధీని మూలాని = కర్మముననుసరించి యుండెడి వేరులు, అథశ్చ మనుష్యలోకే ఆనుసంతతాని = క్రింద మనుష్యలోకమున విస్తరించియున్నవి.

మనుష్యులు మొదలగువారలకంటె క్రిందనైనఁగా స్థావరములకంటె అకును, మీదనుఁగదాబిహ్మలోకమునఁజూచునకర్మఫలములు ఆచెట్టుకుకొమ్మలవంటివిగానకొట్టులు-అట్టి శాఖలవలనఁగలుగునవిగానశబ్దాదివిషయములు చిగుళ్లు - సంసారవృక్షమునకు గొప్ప మూలమైన ఉపాదానకారణము ఊర్ధ్వఁమూలాఁజెప్పఁబడినది- ఇప్పుడు ఫలములవలనఁగలిగిన రాగద్వేషాదివాసనలువేగులవలెధర్మాధర్మప్ర

వృద్ధికికారణమువైననీయునుదేహాదులకుతరువాతవీయునుగానకీందివే
రులు- అనుసంతములనఁగా ప్రవేశించియున్నవి- కర్మానుబంధుల
నఁగా ధర్మాధర్మస్వరూపమైనకర్మముతమఫలనఁగలుగునదిగాఁ
గలవి- విశేషముగా మనుష్యులకే కర్మమునందధికారముగాన మ
నుష్యులకే అనిచెప్పఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

మనుష్యాదులుశాఖలుగాఁగల యావృత్తమునకు ఆయాకర్మముల
చేఁగలిగిననుటికొన్నిశాఖలు వెండియు మనుష్యపశ్చాద్విరూపమునఁగ్రిం
దికిఁబ్రసరింపుచున్నవి- మీదికిగంధర్వయక్షదేవాదిరూపమున ప్రసరిం
పుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్యము.

శరీరముమొదలగువానియందుండుభూతములు అవ్యక్తమునఁ(ప్ర)
కృతీయండు(గూడ సూక్ష్మరూపముగా నుండునుగాన కీందికినిమీ
దికిని ప్రసరించినవి- గుణములు సత్త్వముమొదలగునవి- విషయము
లు ప్రతీతిమాత్రానుభంబులు(సుఖశరములుగాఁదోచునవి)గాన ప్రవా
లములు (దిగుళ్లు) అనఁబడును- మూలములు భగవద్రూపములు మొ
దలగునవి- భగవంతుఁడుగూడ కర్మానుబంధమున(కర్మానుసారము
న)ఫలము సిచ్చుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

నరూపమస్యేహతథోపలభ్యతేనాన్తోనచాదిర్నచసంప్రతిష్ఠా |
అస్య రూపమ్=దీని రూపము, తథా ఇహ నోపలభ్యతే=అట్లు (వె
నుకఁజెప్పఁబడినచోప్పున) ఇచ్చట కనఁబడినది- అన్తః న=అం
తము లేకు, అదిశ్చ న=మొదలును లేకు- సంప్రతిష్ఠా చ న=స్థితి
యును లేకు.

సంసారము, స్వప్నము మరీచ్యుడకము(ఎండమావిలోనినీరు) మా
య గంధర్వనగరము వీనితోసమానమైనదిగాన ఇప్పుడుచెప్పినచోప్పు
న దానిరూపము తెలియఁబడదు- సంప్రతిష్ఠాయనఁగా మధ్యము- అని
శంకరభాష్యము,

నేను మనుష్యుఁడను దేవదత్తునిపుతుఁడను యజ్ఞదత్తునితండ్రి
ని తగినపరిగ్రహముకలవాఁడను అనియింతమాత్రమే తెలియునుగాని
గుణమయములగు భోగములయందు సంగములేనిచో నీవృత్తము అం
తమును పొందుటయును, దీనికి గుణసంగమే అదియగుటయును, అత్య

[3౫౨]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

కానిదానిని ఆత్మయనుకొనుటయ నెడి యజ్ఞానము దీనికిప్రపంచము గుటయును, దెలియదు- (ప్రతిష్ఠయనఁగా మూలము నిలుచుటకు ఆ గారమైన ప్రదేశము- అనితాత్పర్యచంద్రిక) అనిరామానుజభాష్యము ఎట్లున్నదో అట్లు తెలియఁబడదు- అంతాదియనఁగా విష్ణువు అనిమధ్వభాష్యము-

ఆశ్వత్థమేనంసువిరూఢమూలమసజ్జశస్త్రీణదృఢేనఛిత్వా॥ 3

తతఃపదంతత్పరిమార్జితవ్యంయస్త్రిగతాననివతఃస్త్రిభూయః॥

సువిరూఢమూలమ్ ఏనమ్ ఆశ్వత్థమ్ = రెక్క గా మొలచిన పేరులుగల ఈ ఆశ్వత్థమును, దృఢేన అసజ్జశస్త్రీణ ఛిత్వా = దృఢమైన నంగములేకపోవుటయ నెడిశస్త్రముచేత ఛేదించి, తతః = తరువాతను, యస్త్రి గతాః భూయః ననివతఃస్త్రి = దేనిలో నడచినవారు వెండియును మలలలో, తత్ పదమ్ = ఆ స్థానము, పరిమార్జితవ్యమ్ = వెదకఁబడఁదగినది-

అసంగమనఁగా పుత్రులయందును ధనమునందును లోకములయందును ఆసక్తి లేకపోవుట- ఈఆసక్తులే ఈజగత్త్రయము- దృఢముఅనఁగా పరమాత్మునుగూర్చినిశ్చయముచేత దృఢముగాఁ జేయఁబడినది- ఆశస్త్రమువివేకమునభ్యసించుటయ నెడిరాతమీదగీడఁబడినదికావలయును- ఛేదించుటయనఁగా సంపారవృత్తమును బీజముతోఁగూడవీకివేయుట- పదమనఁగా వైష్ణవపదము- వెదకుటయనఁగా తెలిసికొనుట- గతులనఁగాఁజొచ్చినవారు- అనిశంకరభాష్యము-

విరూఢములనఁగా అనేకవిధములుగా మొలచినవి- జ్ఞానముచూలముగాఁగలదగుటచే దృఢమైనది- గుణమయములగు భోగములయందు సంగము లేకపోవుటయ నెడి శస్త్రముచేత. తతః = విషయములయందు ఆసక్తి కలిగియుండుటయ నెడి హేతువున నె- అనిరామానుజభాష్యము-

అసంగశస్త్రముచేతఅనఁగా సంగము లేకపోవుటతోఁగూడినజ్ఞానముచేత- ఛేదించుటయనఁగా విమర్శించుటయ- అట్లుపైని వానికిబంధకముకాదు- అప్పుడు మూలముననున్న బ్రహ్మముదెలియఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము-

తమేవచాద్యంపురుషంప్రపద్యే,యతఃప్ర,వృత్తిఃప్ర,కృతాపురాణీ॥౪॥

తమ్ ఆద్యం పురుషమేవ ప్రపద్యే-ఆ(పదశబ్దముచే జెప్పబడిన) మొదటివాడగు పురుషుని నె ఆశయింపుచున్నాడను- (ఇతి శరణమ్- ౧౯) తవ్యమ్-అని వెదః(బడపలసినది)- యతః పురాణే ప్రవృత్తిః ప్రసృతా-ఎవ్వనివలన పురాతనమైన (సంసారమనేడిమాయావృత్తు ముయొక్క) ప్రవృత్తి ప్రసరించినదో- ఆపురుషుడు బంధశాలికుడు(గారుషిచేయువాడు) మొదలగువాని వంటివాడు- అని శంకర భాష్యము-

ప్రపద్యే ద్యతః అనిపాఠము (అక్షానామలునికర్తరించుటకొఱకు); తమ్ ఆద్యం పురుషమేవ ప్రపద్యేత్-ఆ మొదటి పురుషుని నె శరణముబొందవలయును- యతః పురాణే ప్రవృత్తిః ప్రసృతా-ఎవ్వనివలన పురాతనమైన ఈగుఱముభోగసంగప్రవృత్తి ప్రసరించినదియో-ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః అనియెనను పాఠము- ప్రపద్య ఇయతః అనిపదచ్ఛేదము- తమ్ ఆద్యం పురుషమేవ ప్రపద్యే-ఆ మొదటి పురుషుని నె శరణుజొచ్చి; ఇయతః(సాధనసూతా) పురాణే ప్రవృత్తిః ప్రసృతా-ఇంతమాత్రమునకు(అక్షాననివృత్తి మొదలగు దాకంతటికిని) సానధమై పురాతనమైన ప్రవృత్తి ప్రసరించినది- ప్రాచీనులగు ముముక్షువు (మోక్షముగోరువారల) ప్రవృత్తి యనుట- ప్రాచీనులగు ముముక్షువులు నన్నె శరణమునుగాఁ బొంది బంధమును వదలించికొనిరనుట- అని గామానుభాష్యము-

ప్రపద్యే అనియె పాఠము- తమేవ ప్రపద్యే-ఆతనినే శరణుజొచ్చునది- ఇది ఛేదించుట పడవాయము- భగవంతునికంటె నితరుడు శరణుడు లేడుకదా- అనిమధ్వభాష్యము-

నిర్భాన మోహజితగజ్ఞ దోషాః,

ఆధ్యాత్మనిత్యావినివృత్త కామాః |

ద్వంద్వైర్విముక్తాస్స ధిమఃఖనం జ్ఞే,

గ్గచ్ఛన్త్యమూఢాః పదమవ్యయంతత్ || ౫ ||

నిర్భాన మోహః జితగజ్ఞ దోషాః ఆధ్యాత్మనిత్యాః వినివృత్త కామాః = మాన మోహములులేనివారును సంగమ నేడిదోషమునుబయించినవారును ఆత్మవిషయమున వానక్రికలవారును కామమును దిగ్గతించిన

వారును, సుఖదుఃఖసంజ్ఞైః ద్వంద్వైః విముక్తాః = సుఖదుఃఖములను పేగుగల ద్వంద్వములచేత విడువబడినవారును, అమూఢాః = మూఢులు కానివారును, అవ్యయం తత్ పదం గచ్ఛన్తి = నిర్వికారమయిన ఆ పదమును పొందుచున్నారు.

అథ్యాసనిత్యుచనఁగా పరమాత్మస్వరూపమును చూచుటయందు ఆసక్తిగలవారు, కామములు విశేషముగాఁ బోయినవారు అనఁగా సన్యాసులు-అమూఢులనఁగా మోహము లేనివారు-అనిశంకరభాష్యము-

మానమనఁగా ఆత్మకానిదానిని ఆత్మయనుకొనట- అదియే మోహము- సంగమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణమయములగు భోగములయందలి ఆసక్తి- అదియే దోషము- అథ్యాత్మమనఁగా ఆత్మజ్ఞానము- అదితత్పరిగిరినయన్నిటియందును కోరిక లేనివార- అమూఢులనఁగా ఆత్మకానిదానిస్వభావములను ఆత్మస్వభావములను నెఱిగినవారు- అవ్యయమైనదిమనఁగా అపరిచ్ఛిన్నమైన జ్ఞానమే ఆకారముగాఁగల ఆత్మను పొందుచున్నారు- నన్ను శరణుజొచ్చినవారలకు ఈప్రవృత్తు లన్నియు వాప్రసాదమన నె శక్యములైనవై సిద్ధించును- అనిరామానుజభాష్యము- [ప్రము

ఈశోకమున సాధనాంతరముచెప్పబడుచున్నది- అనిమధ్యభాసతద్భాగయతే సూర్యో నశశజ్యో నపావకః |

యద్ధత్వా ననివతాస్తే తద్దామ పరమం మమ || ౧ ||

తత్ సూర్యః నభాగయతే = దానిని సూర్యుడు ప్రకాశింపజేయఁడు- శశజ్యః న(భాగయతే) = చంద్రుడు ప్రకాశింపజేయఁడు- పావకః న(భాగయతే) = అగ్ని ప్రకాశింపజేయఁడు- యత్ గత్వా ననివర్తస్తే = చేసిని చేరి మఱియో, తత్ పరమ పరమం ధామ- అది వాయుకు గొప్ప ధామము- (శంకరభాష్యము

ధామమనఁగా విష్ణువుయే కల- తేజోరూపమయిన పరమ- అని

ఆత్మలపై జ్యోతిస్సుసాగుంబంధియగునది- అనఁగా వాఙ్మూర్తియగుటచే నాకులంశమైనది- సూర్యాదులుగూడ ప్రకాశింపజేయునుగాన పరమమనఁబడుచున్నది- జ్ఞానమే అన్నిటినిప్రకాశింపజేయునది- వెలుపలిజ్యోతిస్సులు (సూర్యచంద్రదీపాదులు) విరయములకును

ఇంద్రియములకును గంభీరమును కలుగనీచీకటిని నిరసించుటయను
 న్నారమున నుపకరించునని- అజ్ఞానమును ప్రకాశింపఁజేయునదియను
 గము- దానికివిరోధియగునది- వాద్యైవకము- దానిని నివర్తిం
 పఁజేయునది భగవత్ స్వప్తిమూలకంబగు అసంగము మొదలగునది-
 అని రామానుజభాష్యము.

ఈశోకమున స్వరూపముచెప్పఁబడుచున్నది అనిమధ్యభాష్యము.

మమైవాంశోజీవలోకే జీవభూత స్సనాతనః |

మనష్టష్టా నీన్ద్రియాణి ప్రకృతి స్థానికన్దీ || ౭ ||

సనాతనః మమ అంశపరః పురానమైన నా అంశమే, జీవలోకే
 జీవభూతః = జీవలోకమున జీవుడైనవాడు- ప్రకృతిస్థాని మనష్ట
 ష్టాని ఇన్ద్రియాణి కర్మాతి = ప్రకృతియందున్నవియును మనస్సు ఆట
 వదిగాఁగలవియునగు ఇంద్రియములను ఆకర్షింపుచున్నాడు-

పరమాత్మనునా రాయణుడనునగు నాయొక్క భాగము- నీయు
 గా నంశముకాదు- అవిద్యచేతఁగలిగినయుపాధితేతపరిచ్ఛిన్నమైన ఏ
 కదేశము- జలసూర్యుడు అనఁగా జలమునందు ప్రతిఫలించిన సూ
 ర్యబింబము సూర్యునియంశమై జలమనెడి నీమిత్తముపోయినతోడనే
 సూర్యునినే పొంది మఱలనియట్లు ఈయంశముకూడ ఆయాత్మతో
 నె కలియుచున్నది. ఘటము మొదలగునుపాఘలతేత పరిచ్ఛిన్నమైన
 ఘటాకాశము మొదలగునది ఆకాశముయొక్కయంశమై ఘటము మొ
 దలగునవిపోయినతోడనే ఆకాశమునుపొందిమఱలదు- అట్లే ఇదియును-
 జీవలోకమునఁగా సంసారము- ప్రకృతియనఁగా ఇంద్రియములకు స్థా
 నములకు కణాశఘ్రిలి (చెవి) మొదలగునవి- శరీరమునఁబ్రవేశించునప్పు
 డును ఉత్క్రమించునప్పుడును శోత్రాదులను ఆకర్షింపుచున్నాడు-
 అనిశంకరభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన సనాతనమగు నాయంశమెఱకానొకటి అనా
 దికమునెడి యవిద్యచేత నానరింపఁబడినదై జీవుడై జీవలోకము
 న ప్రకృతిపరిణామవిశేషములగు దేశమనుష్టాది శరీరములలోనఁడెడి
 ఇంద్రియములను ఇటుఅటులాగుచుండును- ఒకానొకఁడు వెనుకఁజెప్పఁ
 బడినమాగమున ఈయవిద్యనుండిముక్తిపొందినవాడై తనస్వరూప

ముతోసుండును. అనితామానుజభాష్యము-

శరీరం య దవాప్నోతి య చ్ఛా ప్యతాగ్రామ తీశ్వరః |

గృహీత్వైతాని సంయోతి తాయుగ్ధా నివా శయాత్ ||
యత్ శరీరమ్ అవాప్నోతి=ఎప్పుడు శరీరమును పొందుచున్నాడో,
అపిచ=ఇంతయెకాశ, యత్ ఉతాగ్రామతి=ఎప్పుడు ఉత్తరాగ్రామివు
చున్నాడో, (తదా)-అప్పుడు, వాయుః ఆశయాత్ గన్ధానివ=వాయు
వు వస్తువునుండి వాసననువలె, ఈశ్వరః ఏతాని గృహీత్వా
సంయోతి=ఈశ్వరుడు వీనిని స్వీకరించి పోవుచున్నాడు.

ఈశ్వరుడనగా దేహదులకు స్వామియగు జీవుడు, ఎప్పుడుఁ
కగ్రశరీరమునుండి యుత్తరాగ్రామిని మఱియొకగ్రశరీరమునుపొందుచు
న్నాడో అప్పుడు ఆయింద్రియములను స్వీకరించియే పోవుచున్నా
డు. ఆశయమనగా పుష్పము మొదలగునది- అనిశంకరభాష్యము.

(యత్ శరీరమ్) ఏశరీరమును పొందుచున్నాడో, (యత్) ఏశ
రీరమునుండి ఉత్తరాగ్రామివుచున్నాడో, ఆశరీరముననుండెడి యిం
ద్రియములకు ఈశ్వరుడైనజీవుడు, సూక్ష్మభూతములతో(గూడనీ
యింద్రియములను పట్టియుండియే పోవుచున్నాడు-వాయువు వూరి
తలు చందనము కస్తూరి మొదలగువానినుండి వానిసూక్ష్మావయవ
ములతో(గూడ గంధములను స్వీకరించిపోవునట్లే - అనిరామానుజభా
ష్యము.

ఆషిఞంపుచున్నాడనుటజీవునకు స్వాతంత్ర్యము ఎచ్చుననియీ
శ్లోకముచెప్పబడుచున్నది- జీవుడు శరీరమును పొందునప్పుడును ఉ
త్తరాగ్రామివునప్పుడును ఈశ్వరుడు వీనిని(సూక్ష్మేంద్రియములను)స్వీ
కరించిపోవుచుండును- గంధములనుఅనగా గంధముగలసూక్ష్మావయ
వములను- అనిమధ్యభాష్యము.

శ్రోత్రం చక్షు స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణమేవచ |

అపిష్ఠాయ మనశ్చాయం ఏవయా నుపశేవతే ||౯||

అయమ్=ఈతడు, శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణ
మేవచ మనశ్చఅపిష్ఠాయ=శ్రోత్రమునును చక్షుస్సునును త్వక్కు
నును రసనమునును ఘ్రాణమునును మనస్సునును అపిష్ఠింబి, ఏవ

యాన్ ఉపసేవలే = విషయములను సేవించుచున్నాడు. [ము

(కోతా) కులనిధిష్ఠింది దేహముననున్నవాడై - అనిశంకరభావ్య
అధిష్ఠించుటయనఁగా వానివానిఁ జూచుము. యందుఁ బ్రవర్తిం
చుటకు శరీరవానిగాఁ జేయుట. ఉపసేవలే = అనుభవించుచున్నా
డు. అనిరామానుజభావ్యము.

ఈతనికిఁ (ఈశ్వరశకు) గూడ భోగము పూర్వము పాధింపఁబడి
నది. ఇందియద్వారమునఁగూడ ఆతఁడు (ఈశ్వరుడు) గూడ ననుభ
వించును. గుణముకలదానిని (హత) మె అనుభవించుచు (దుష్టమైన దాని
ని అనుభవించు) - అనిమన్యభావ్యము.

ఉత్తామవ్రతం స్థితంవాపి భుజ్జ్వానంవా గుణాన్వితమ్ |

విమూఢా నానుపశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానవత్సుచః || ౧౦ ||

ఉత్తామవ్రతం స్థితంవాపి భుజ్జ్వానంవా - శరీరమునుండి వెడలుచు
న్నవాడైనను శరీరముననున్నవాడైనను విషయముల ననుభవించు
చున్నవాడైనను, గుణాన్వితమ్ (ఏనమ్) - గుణములతోఁగూడినవా
డైన (ఈతనిని), విమూఢాః నానుపశ్యన్తి = మూఢులు చూడరు. జ్ఞా
నవత్సుచః పశ్యన్తి = జ్ఞానమువేడి నేత, ముకలవారు చూచున్నారు.

గుణములనఁగా సుఖము దుఃఖము మోహము (అజ్ఞానము) అనున
వి - విమూఢులనఁగా ఇహలోకపరలోకములయందుని భోగములచేనా
కఁపింపఁబడిన మనస్సులుగలవారలగుటచేత అనేకవిధములుగా మో
హమును పొందినవారు. జ్ఞానవత్సుస్సంసారం నా వివేకముతోఁగూడిన
దృష్టికలవారు. అనిశంకరభావ్యము.

గుణాన్వితఁడనఁగా సత్త్వాదిగుణక యమగు ప్రకృతియొక్క సరి
జాతుమగు మనుష్యాదిశరీరములతోఁగూడియున్నవాడు. ఉత్తామ
ణము మొదలగు అన్నియైన స్థిలయందును మనుష్యాదిశరీరములకంటె విలక్ష
ణుడై యై జ్ఞానైకస్వరూపుడగునాత్మను విమూఢులనఁగా శరీరము
లేయాత్మమునకును వారు తెలిసికొన్నారు. జ్ఞానవత్సుస్సంసారం
బును అత్మమును వేరు అనెడి వివేకజ్ఞానముకలవారు. అనిరామాను
జభావ్యము.

అతై నచో నేల కనఁబడదు. అనుశంకకుత్తరమిశ్లోకముచే జె

ప్రబంధమున్నది- అనిమగ్నభావము.

యతః ప్రయోగో యోగీ శ్చైవనః పశ్యన్వాగ్నీ న్యకస్మితమ్ |

యనినోఽపశ్యన్వాగ్నీ శ్చైవనః పశ్యన్వాగ్నీ న్యకస్మితమ్ || ౧౦ ||

యతః : యోగినః = ప్రయోగము చేయుచున్న యోగులు, అన్నిటి ఆవ
స్థలకు ఏనం పశ్యన్ = అర్థమందున్న వీరిని చూచుచున్నాను- య
తస్మాత్ = అకృతాత్మాః = ఆశే : = పరితము చేయుచున్నవారై
నను అశీతమైనయాత్మల బుద్ధిహీనులు, ఏనం నవశ్యన్తి-వీరిని
చూడరు

యోగులనఁగా విస్తృతమభావముఁజూచు చూచటయనఁగా నే
నుభవించుచున్నది అనితెలిసకొనుట- అర్థమందు ఆనఁగా బుద్ధియందు
ఉన్నవాఁడు- అకృతాత్మలనఁగా శాస్త్రము మొదలగుప్రమాణములం
బట్టితప్పస్వతంత్రమును ఇంద్రియజయము చేతను నంగరంప్రబంధని
అర్థశలవారై మర్యాదలను లుండిమరలనివారను గర్వముఁగిని
వారునను వారు- అచేతస్వ-నఁగా అచేతకలు- అనిశఁకభావము.

ప్రయత్నముచేయుచున్నవారనఁగా నన్ని శరణుఁజొచ్చి కిమి
యోగాదులనాపరింపుచున్నవారై నిష్కలములైనమనస్సులుగలవార
లైన యోగులు- అర్థమందునఁగా శరీరమునందు- అకృతాత్మల
నఁగా వాయుడను ప్రవృత్తిచేతపుంజీవి గలగు రింపఁబడినమనస్సు
లుగలవారు- అచేతస్వ-నఁగా అర్థమందును చూచటయనఁగిన
మనస్సులులేనివారు- అనితాపానుజభావము

జ్ఞానమునుపొంది ప్రయత్నముచేయుచున్నవారు- అకృతాత్మలనఁ
గా అపరిశుద్ధమైనజ్ఞానముగలవారు- అనిమగ్నభావము.

యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భృగయతేఽఖలమ్ |

యచ్చన్ద్రియస్థి యచ్చాక్షౌ రత్రేజో విద్ధి మామగమ్ || ౧౧ ||

అదిత్యగతం : యత్ తేజః = సూర్యునిబొందియున్న ఏ తేజస్సు, అఖ
లం జగత్ భావయతే = కలుపుచున్న మైన లోకమునును ప్రకాశింపఁజే
యుచున్నదో, చన్ద్రియస్థి యత్ (తేజః అస్తి) = చంద్రియందు ఏ
(తేజస్సు కలదో), అక్షౌ యత్ (తేజః అస్తి) = అగ్నియందును
ఏ (తేజస్సు కలదో), రత్ తేజః మామగమ్ విద్ధి = ఆ తేజస్సును నా

దానినిగాను ఎటుంగుము.

సూర్యాదుల వెలుగు నాయది-సూర్యాదులయందుండెడి చైతన్యప్రకారమునియుండెప్పుడున్ను-చైతన్యక్రోధింపు స్థానంజంకములన్నిటి యందున్నను సూర్యాదులలో సత్త్వగుణముఅధికముగానుండుట ను తెలివియును అధికముగానుండును- ముఖమొక్క-విధమేయైనను కట్టి మొలగునవాయందు ప్రతిపరింపదు- అర్థమునప్రతిఫలించును- అట్లే ఇదియును- అనిశంకరభాష్యము

సూర్యాదులలేజన్మ వాది అనగా వారువారు నన్నారాధింపఁ గా నాచేత నీఁబడినది. అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానమే విశ్వరూపఁజేయఁబడుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

గా మావిశ్వరూపాకాని ధారయా మ్యహమోజపా|

పుష్టామి చోఽథ గ్నానోస్మి మో భూత్వా రసాత్మకః||౧౩||
అహం గామ్ అవీశ్య=నను భూమిని చొచ్చి, భూతాని ఓజపా ధారయామి=భూతములను నిలముచేత ధరింపుచున్నాను- రసాత్మకః సోమః భూత్వా=రసస్వరూపుఁడనైన సోముఁడను అయి, సర్వాః ఓకధీః పుష్టామి=అన్ని ఓకధులనును పోషింపుచున్నాను.

భూతములను అనఁగా జగత్తును-ఓజస్సుఅనఁగా కామ రాగములు లేనిదై జగత్తునుధరించుటకుఁగానుభూమియందుప్రవేశపెట్టిఁబడిన ఈశ్వరసంబంధియైనవిలము- అనిలముచేత నెభూమినిలుపుకలదెనను క్రిందికిపడి విడిపోయియున్నది- ఓకధులనఁగా ద్రోహి(వద్దు), యవలు, మొలగునవి. సోముఁడుతనరసమును ఓకధులలోఁ బ్రవేశపెట్టి పోషింపుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఓజస్సనఁగా అడ్డు లేనిసామర్థ్యము- రసాత్మకుఁడనఁగా ఆ మృతరసస్వరూపుఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణీనాం దేహమాశ్రితః|

ప్రాణానాం సమాయాక్తిః పశుమ్యన్నం చతుర్విధమ్||౧౪||

అహం వైశ్వానరః భూత్వా=నేను వైశ్వానరుఁడను అయి, ప్రాణీనాం దేహమ్ అశ్రితః=ప్రాణులయొక్క శరీరమును ఆశ్రయించిన

[౩౬౦] గీతాభాష్యత్రయపారము.

వాఁడనును, పాశాపానసమాయుక్త (శృంగం) = పాశవాయువు తోనునపాశవాయువుతోనునుగూడుకొనినవాఁడ (మనఁడు) చతుర్విధమైన అన్నం పచామి = నాలుగువిధములగు అన్నమును చక్షుముతేయుచున్నాను. వైశ్వానరుఁడనఁగాజాతరాగ్ని.

దేహమును ఆశ్రయించుటయనఁగా దేహముమజ్జించుట. భోజ్యము (అన్నము, కూరలు మొదలగునవి), భక్ష్యము (పిండితంట), బోద్యము (జాబ్బఁదగినది), లేహ్యము (వాకఁదగినది), అభయస్థమునాలుగువిధములు. భుజించువాఁడు వైశ్వానరాగ్ని. భుజింపఁబడెడి అన్నము సోమఁడు. కాఁబట్టి సర్వంబును ఈయగ్నిపోములె అనితలంచువానికి అన్నదోషము అంటదు. అనిశంకరభాష్యము.

భాద్యము (నమలఁదగినది), చోద్యము (పాయకముమొదలగునది), లేహ్యము (పచ్చడి), పేయము (తాగఁదగినది), అని నాలుగువిధములు. పాశాపానవృత్తి భేదములతోఁగూడినవాఁడనై - అనిరామానుజభాష్యము.

సర్వస్య చాహం హృది సంనివిష్టః,
మత్స్మిన్స్పృహాన్మనఃపాహనంఽచి
వేదైశ్చ సర్వైః సహమేవ వేదోఽఽ,
వేదాంతస్య ద్వేషపదేష చాహమ్॥౧౫॥

అహం సర్వస్య హృది సంనివిష్టః = నేను అందఱియొక్క హృదయమునందు ఉన్నవాఁడను. స్పృహః శ్వాసమ్ అపోహనంద మత్తః (భవద్రి) = తలంపును శ్వాసంబును అశ్వాసంబును నానాన (నలుగుచున్నది). సర్వైః వేదైః వేద్యః అహమేవ = అన్ని వేదములచేతనును తెలియఁబడఁదగినవాఁడను నేనె. అహం వేదాంతస్య = నేను వేదాంతములను జేసినవాఁడను. వేదవిచ్ఛ అహమేవ = వేదముల వెఱిగివాడనును నేనె.

నేనుఆత్మనై హృదయముననున్నాను. అపోహనమనఁగా స్పృహ శ్వాసములు లేకపోవుట. పుణ్యముగలవారలకు స్పృహ శ్వాసములు కలుగును. పాపముగలవారలకు అవితేజఃపోవుటకలుగును. వేదాంతములయభిప్రాయముల సంప్రదాయములనునిడపించివాఁడు వేదాంతకృతు. వేదవి

త్వఁగా వేదార్థము నెఱిగింపవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము-

అసోమవైశ్యానసులకును సమస్తమైనభూతసమూహమునకునుప్ర
వృత్తినివృత్తులకన్నిటికినిమూలంబగు జ్ఞానముపుట్టెడి ప్రదేశమయిన
హృదయమునందు, సమస్తమైనదానిని సంకల్పముచేతనియమింపు
చున్నవాఁడనైతత్వఁగా నున్నను- స్మృతియనఁగా తెలిసికొనినదా
నిని తలంచుట- జ్ఞానమనఁగా ఇంద్రియములచేతనును లింగమాలగుటు
తుల) చేతనును శాస్త్రముచేతనును యోగసిద్ధి చేతనునుగలిగెడిసంశ్చయ
ము-అపోహనమనఁగాజ్ఞానములేకపోవుట-ఊహయనియుం జెప్పవచ్చు
ను-ఊహయనఁగా ఈప్రమాణముఇట్లు ప్రవర్తింపఁడగుచున్నదనిప్ర
మాణపుపామగ్నిమొదలగువానినిరూపించుటచేఁగలిగి ప్రమాణమునకు
సహాయముచేసెడి జ్ఞానము- అగ్నిసూర్యాదులకుఁగూడనేనంతర్యా
మినిగాన వారలనుప్రతిపాదించెడి వేదభాగములచేఁగూడ నేనె తె
లియఁబడుదును- వేదములయంతమనఁగా ఫలము- వేదములలోఁజె
ప్పఁబడిన ఫలము నిచ్చువాఁడను నేనె- ఇట్లు నన్ను జెప్పెడి వేద
మును నేనె యెఱుంగుదును- ఇట్లు కాక నుటియొక్క-విధముగా వే
దార్థమును చెప్పవాఁడు వేదము నెఱుంగువాఁడు కాఁడు- అని రా
మానుజభాష్యము.

వేదాంతశబ్దముచే వేదనిర్ణయముస్వరూపముగాఁగల మీమాం
స చెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

ద్వావిమా పురుషా లోకే తర శ్చాతరపవచః

తర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థః తర ఉచ్యతే॥౧౬॥

లోకే=లోకమునందు, తరశ్చ అతరపవచ=తరుఁడును అత్తరుఁడు
ను, (ఇతి) ఇమా ద్వా పురుషా (స్త్రః)=అనెడి) ఈ ఇద్దరు పురు
షులు (కలగు)- సర్వాణి భూతాని తరః=అన్ని భూతములును త
రుఁడు- కూటస్థః అతర(ఇతి) ఉచ్యతే=కూటస్థుఁడు అత్తరుఁడని
చెప్పఁబడుచున్నాఁడు-

లోకమునందు అనఁగా సంసారమునందు- రెండుమొత్తములును
పురుషులనఁబడును- అందు నశించునదియెల్లమ తరపురుషుఁడు- అత్త
రపురుషుఁడనఁగా తరపురుషోత్పత్తికిమూలమగు భగవంతునిమాయాశ

క్తి - అది సంసారిజంతువులకామకమాదిసంపాదకములకు ఆధారమైనది - సర్వభూతములనఁగా వికారములన్నియును - మాటమనఁగా రాశిప్రోగు) - దానివలెమన్నదికూటస్థము - కూటమనఁగా మోసము, అప్రకారమున్నదికూటస్థమనియుం జెప్పవచ్చును - సంసారబీజమునకు అంతములేదుగాన అక్షరశబ్దముచే జెప్పఁబడుచున్నది - అనిశంకరభాష్యము.

క్షరపురుషుఁడనఁగా సంసారి - అక్షరుఁడనఁగా ముక్తుఁడు - సంసారసంపర్కము వంసారవియోగము అనెడి రెండుఁడుపాథులనుబట్టి క్షరుఁడు అక్షరుఁడు అని పేకవచనములుగా జెప్పఁబడినది - కాలము అనాదిగాన ముక్తులుగూడ ననేకలుఁలగియున్నారు - అచేతనపరిణామములగు బ్రహ్మాదిశరీరములకు అపాధారముఁడు కాదుగాన కూటస్థుఁడనఁబడుచున్నాఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

క్షరభూతములనఁగా బ్రహ్మ మొదలగుజీవులు - కూటస్థ మనఁగా ప్రకృతి - అనిమధ్యభాష్యము.

ఉత్తమః పురుష స్త్వయః పరమాత్మే త్యుదాహృతః |

యే లోకత్రయ మాపిశ్య విభర్తృణ్యయే ఈశ్వరః ||౧౭||

ఉత్తమః అన్యః పురుషస్త = ఉత్తమఁడైన మఱియొక్క పురుషుఁడో, పరమాత్మ ఇతి ఉదాహృతః = పరమాత్మ అని (నేదాంతములలో) జెప్పఁబడినవాఁడు - యః = ఎవ్వఁడు - లోకత్రయమ్ అవిశ్వ విభర్తా - మూడులోకములనును చొచ్చి భరింపుచున్నాఁడో, అవ్యయః ఈశ్వరః (శ్వ భవతి) = నాశములేనివాఁడును ఈశ్వరుఁడు (ను అగుచున్నాఁడో)

అన్యుఁడనఁగా విత్తులుఁడు - పరమాత్మ మనఁగా దేహద్యవిద్యలచే గలుగఁజేయఁబడిన యాత్మల (అన్నమయాదులగునయిదుకోశముల) కంటెగొప్పవాఁడగుప్రత్యగాత్మ - ఈశ్వరుఁడనఁగా పరిపాలించెడినారాయణుఁడు - అనిశంకరభాష్యము

అన్యుఁడనఁగా బద్ధముక్తులకంటె వేతైనవాఁడు - లోకత్రయ మనఁగా అచేతనంబును దానితో జేరియున్నజీవుఁడును ముక్తుఁడును - ఈమూడింటికిని అత్యయోగ్యులప్రవేశించి అనిరామానుజభాష్యము -

యస్మాత్ కుర మతీతోహ మక్షరాదపి చోత్తమః |

అతోస్య లోకే వేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః || ౧౮ ||

యస్మాత్ అహమ్ కురమ్ అతీతః=ఎందువలన నేను కురపురుషుని అతిక్రిమించితివో, అక్షరాదపి చ ఉత్తమః=అక్షరపురుషునికంటెనును ఉత్తముఁడనో, అతః=ఇందువలన, లోకే వేదేచ పురుషోత్తమశ్చి ప్రథితః=లోకమునందును వేదమునందును పురుషోత్తముఁడనని పసిద్ధుఁడను.

కురమును అనఁగా అశ్వత్థమును పేరుగల సంసారమాయావృత్తమును-అక్షరమునని దానికి బీజమైనది-ఉత్తముఁడనఁగా ఉత్తమ్యుఁడననుపైవాఁడైనను- కవులు కావ్యములలోఁగూడ పురుషోత్తముఁడనియెదరు. అవిశంకరభాష్యము.

లోకమనఁగా స్మృతి- అనిరామానుజభాష్యము.

యో మామేవ మసంమూఢో జానాతి పురుషోత్తమమ్ |

స సర్వవీ ధ్యతీ మాం సర్వభావేన భారత || ౧౯ ||

యః=ఎవఁడు, పురుషోత్తమం మామ్=పురుషోత్తముఁడనయిన నన్ను, అసంమూఢః(సగ) ఏవం జానాతి=మోహములేనివాఁడు(అగుచు) ఇట్లు తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః సర్వవీత్=వాఁడు అన్నియు నెఱుంగువాఁడు, (హ) భారత!=ఓ) భరతవంశమువాఁడా!, సః సర్వభావేన మాం భజతి=వాఁడు సర్వవిధముగానును నన్ను భజింపుచున్నాఁడు.

తెలిసికొనుటయనఁగా నేనిట్టివాఁడనని తెలిసికొనుట. స్వభావముగోననఁగా సర్వాత్మచింతతో- అవిశంకరభాష్యము

సర్వవిత్ అనఁగా నన్ను జెందుటకు సాధనముగా తెలియవలసినదం గయు తెలిసికొనినవాఁడు- సర్వభావమున భజింపుచున్నాఁడు అనఁగా నన్నుఁడందుటకు ఎన్నివిధములగు భజనప్రకారములు చెప్పఁబడినవో, వానియన్నిటి చేరనును నన్ను భజింపుచున్నాఁడు- నన్ను గూర్చిన జ్ఞానమున్నిటి చేతనును భజనప్రకారములన్నిటి చేతనును నాకుఁగిగెడిప్రీతి, ఇట్లు తెలిసికొనుట చేత కలుగుననుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రమిద ముక్తం మయానఘ |

ఏత ద్బుద్ధ్యా బుద్ధమాన్తాన్య త్కృతకృత్యచ్ఛభాతః | ౨౦ |
 (హే) అనఘ = (ఓ) నిదోఽమఁడా, ఇతి = ఇట్లు, గుహ్యతమం ఇదం
 శాస్త్రం మయా ఉక్తమ్ = మిక్కిలి రహస్యమయిన ఈ శాస్త్రం
 ము నాచేత చెప్పఁబడినది - (హే) భారత = (ఓ) భరతవంశమువాఁ
 డా! ఎతత్ బుద్ధ్యా = దీనిని తెలిసికొని, బుద్ధి మాఁగ కృతకృత్యచ్ఛభా
 తః = బుద్ధి మంతుఁడును కృతకృత్యఁడును అగును.

శాస్త్రమనఁగా భగవద్గీతలన్నియు నైనను, స్తోత్రముకొఱకు ఇచ్చ
 బ నీయధ్యాయమంత్రమే చెప్పఁబడును - దీనిలోగీతాశాస్త్రము
 నభామంతయు నెకాక సమస్త వేదాభాంబును గూడఁ జెప్పఁబడినది -
 కృతకృత్యఁడనఁగా ఎవ్వనిచేత చేయఁబడవలసినదంతయు చేయఁబ
 డినదోవాఁడు - మంచిపుట్టుకకల బ్రాహ్మణుఁడు ఏమేమిచేయవలయు
 నో అదియంతయును భగవత్తత్త్వము తెలిసినతోడనే చేయఁబడినది
 అగును. ఓయజ్ఞానుఁడా, ఇట్టి పరమాభారత్త్వమును నావలన విం
 టివిగాన నీవు కృతాభాఁడవు - అనిశంకరభాష్యము.

నన్నుబొందువానికి కావలసినజ్ఞానమంతయు కలవాఁడగును - వాఁ
 డు చేయవలసినదంతయుచేసినవాఁడునగును - వెనుకఁ జెప్పఁబడినపురు
 షోత్తమజ్ఞానమే దీనినంతయునుజేయును, ప్రత్యక్షరూపమైనజ్ఞానము
 కాదు, అనిఈశ్లోకమునఁజెప్పఁబడుచున్నది. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యాయాంతేఽం

౫ శాస్త్రీశ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే పురుషోత్తమ

యోగోనామపఞ్చదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపపదభాగప్రిపాదకంబుమఖిహ్నావిద్యాప్రిపాదకం

బుపయోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదంబునగు

భగవద్గీతలలోపురుషోత్తమయోగప్రిపాదకం

అగువరుసేనవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పదునాఱవయధ్యాయము.

శ్రీభగవానువాచ.

అథయం సత్త్వగుణశుద్ధిజ్ఞానయోగవ్యవస్థితః |

దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయస్తవ ఆర్జునమ్ || ౧ ||

అహింసా సత్యమక్రోధప్రాగ్ శాన్తి రప్రైశునమ్ ||

దయా భూలేవ్యటోలుస్త్యం మాదకవం హ్రీ రచాపలమ్ ||

లేజః క్షమా ధృతి శౌచ మద్రోహానాతిమానితా |

భవన్తి సంపదందైవీ మభిజాతస్య భారత || ౩ ||

(హే) భారత! = (ఓ) భరతవంశమువాడా!; అథయం సత్త్వసంశుద్ధిః జ్ఞానయోగవ్యవస్థితః = భయములేకపోవుటయును అంతఃకరణపరిశుద్ధియును జ్ఞానయోగాచరణంబును, దానందమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయః తపః ఆర్జునమ్ = క్షువీయును వేలుపరియించి) యములకునిగ్రహించుటయును యజ్ఞంబును వేదాధ్యయనంబును తపస్సును ఋజుత్వంబును, అహింసా సత్యమ్ అక్రోధః త్యాగః శాన్తిః ఆప్రైశునమ్ = ఇతరులను బాధింపక పోవుటయును సత్యంబును కోపములేక పోవుటయును త్యాగంబును అంతఃకరణనిగ్రహంబును కొండెగాడుతాకపోవుటయును, భూలేషు దయా అటోలుస్త్యం మాదకవం హ్రీః ఆచాపలమ్ = ప్రాణులయందు కనికరంబును ఆటోలుపత్వంబును మృదుత్వంబును సిగ్గును చపలతలేక పోవుటయును, లేజః క్షమా ధృతిః శౌచమ్ అహోహః వాతిమానితా = లేజస్సును ఓరిమియును ధైర్యంబును పరిశుద్ధియును దోహములేక పోవుటయును అభిమానములేక పోవుటయును, దైవీం సంపదం అభిజాతస్య భవన్తి = దేవసంబంధియగు సంపదను పుట్టినవానికి కలుగుచున్నవి-

అంతఃకరణపరిశుద్ధియనఁగా లోకవ్యవహారములో పరులను మోసపుచ్చుట, ఆసత్యము, మొదలగువానిని విడుచుట. జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రమువలనఁగానీ ఆచార్యునివఁనఁగానీ అస్మి మొదలగు పదార్థములను తెలిసికొనుట-ఇంద్రియములను ఉపసంహరించి ఏకాగ్రచిత్తమున ఆ పదార్థములను తనయనుభవమునకుఁ దెచ్చికొనుటయోగము - వ్యవస్థిత

యనఁగా నిష్క-ఇదియ ప్రధాన మైనదేవసంపత్తు-దానమనఁగా తనశక్తికొలదిఅన్నము మొదలగువానివంచిపెట్టుట-య-మనఁగా శ్రౌత మైన అగ్ని-పాచాత్రాదికంబును స్నాతకంబగుదైవయజ్ఞాదికంబుననున్నయుజనమునుకోరకయుగ్వేదాదులను అధ్యయనముచేయుట న్యాధ్యాయము-తపస్సు, ఇంక (౧౭౨|| ౧౪శ్లో) చెప్పఁబడెడి శారీరము మొదలగు నది-వశ్యమనఁగా అనిష్కము కానియధార్థస్థితినిచెప్పట-అకోధమనఁగా పరులుకోపించినను కొట్టినను తనకుఁగలిగెడికోపమును అణచికొనుట-త్యాగమనఁగా సంన్యాసము-తైశునమనఁగా ఒకరినిధిద్రమును మఱియొక్కరికి చెప్పట-దుఃఖించినఘోతములయందుండియ-అలోలుపత్వ మనఁగా విషయములు గుంపిహితములైనను ఇంద్రియములు ఒకరింపకపోవుట-మాదకవమనఁగా కౌర్యము లేకపోవుట-చాపలక్షనఁగా ప్రయోజనమేమియులేకయె వాక్కు చేతులు కాళ్లు మొదలగువానిచేఁబనిచేయుట-లేజస్సనఁగా ప్రాగల్భ్యము-శరీరచక్షురమునందలికాంతికాదు-క్షమయనఁగా తిట్టినను కొట్టినను లోపలవికారము లేకయుండుట-దేహమును ఇంద్రియములను నీరసించినచో దానిని పోగొట్టడియంతకేరణవృత్తివిశేషము ధైర్యము-అధైర్యముచేతదృఢపడినవైశరీరేంద్రియములు నీరసించవు-శౌచమనఁగా మంటితోనునునీటితోనునుచేసెడి బాహ్యశౌచంబును మాయరాగము మొదలగు కాలవ్యములు లేకపోవుట స్వరూపముగాఁగలమనోబుద్ధులనైమల్యమునడియార్థ్యంతరశౌచంబును-అద్రోహమనఁగా పరుని బాధింపఁగోరకపోవుట-అతిమానమనఁగా తాను మిక్కిలి పూజ్యుడని తలంచుట-అదిలేకపోవుట అతిమానీత-దైవసంపదను బుట్టినవాఁడనఁగా దేవతల విధవముననుఁదగినవాఁడు-అనఁగా కలుగఁబోయెడి మేలుకలవాఁడు-అనిశంకకభాష్యము,

భయమనఁగా తనసంపత్తి మైనదికలుగకపోవుటకును అనిష్కము కలుగుటకును హేతువులుగఁబడుట చేఁగరిగిన దుఃఖము-అదిలేకపోవుట అభయము-అంతకేరణమనని పరిశుద్ధియనఁగా రజస్సమస్సులతో సంపకము లేకపోవుట-జ్ఞానయోగవనఁగా ప్రకృతిగంపరకము లేనియాత్మస్వరూపమును ఏర్పడుట-దానమనఁగా న్యాధ్యాయముగా

సంపాదించినధనమును తగినవానికి ఇచ్చుట- దమమనఁగామనస్సు
ను విషయములవైపుతిరుగకుండ జేయుట- యజ్ఞమనఁగా ఫలమును
గోరక్షభగవదారాధనరూపముగాపంచిమహాయజ్ఞాదులనాచరించుట-
స్వాధ్యాయమనఁగా విభూతివిశిష్టుడగు భగవంతునిని ఆతనియారాధనప్రకారమునును ప్రితిపాదించునదియెవేదమంతయునని తలంచు
చువేదములనభ్యసించుట-తపస్సనఁగాభగవత్తునివీరినికలుగజేసెడి
పనులనుజేయుటతయోగ్యతనకలుగజేసెడి కృత్రమచాంద్రాయణ
మున్వారశ్యుపవాసము మొదలగువానినిచేయుట-ఇతరులవిషయమన
మనోవాక్యాయముల వ్యవృత్తులు ఒకరివిధముగానుండుటయాజ్ఞా
నము- హితమైన యథార్థస్థితిజెప్పుటసత్యము- ఆక్రోధమనఁగా
పరులనుబాధించెడి చిత్తవికారములేకపోవుట- త్యాగమనఁగా తనకు
హితములుకానివానినివిడుచుట- శాంతియనఁగా ఇంద్రియములు వి
షయములయందు ఆసక్తములుకాకుండుటను అభ్యసించుట- అపైశు
నమనఁగా పరులకుఆనధామును కలుగజేసెడిపాశ్యమునుతెలియజే
యకపోవుట- అన్నిభూతములయెడనునుదుఃఖమునుసహింపనిశ్చయ
ముదయ- అలోలుప్త్యమనఁగాఅలోలువత్వము- విషయములయందు
నిస్పృహఁద్రేయముండుట- ఆలోలుత్వమునుపాతమునఁగూడ నిదియె
యథాము- మాదానమనఁగాకలిమిదుకాకపోవుట-
సత్వషురులతోగలిసికొనుటకుతగుటయనుట- చే
యరానిపనినిచేయుటయందు సిగ్గు- ఆచారమనఁగాకోరఁదగి
నవిషయముదగ్గఱనున్నను కదలకపోవుట- లేజస్సనఁగా దుర్జనుల
చేదిరస్కరింపఁబడకయుండుట- క్షమయనఁగా ఒక్కని మెక్కఁడు
బాధించినను బాధించినవానియెడను చిత్తవికారములేకుండుట- ధృతి
యనఁగా గొప్పయావకలిగినను చేయవలసినదానిని చేయుచునేయుం
డుట- శౌచమనఁగా శాస్త్రమునచెప్పినచొప్పున బాహ్యములఆభ్యం
తరములునగు కరణములు(ఇంద్రియములు) కర్మాచరణమునకు తగి
యుండుట- ఆద్రోహమనఁగా ఇతరులు యథేచ్ఛముగాగఁచరించుట
కు అడ్డముకలుగజేయకపోవుట- అతిమానిస్యమనఁగా ప్రగక్తిలేనిదె
గర్వపడుట. అదిలేకపోవుటనాతిమానిత- దేవులనఁగాభగవంతునియాజ్ఞ

నుఅనువర్తించుటయే శ్వభావముగాఁగలవారు. వారిసంపత్తు అనఁగా భగవంతునియజ్ఞానుఅనువర్తింపుటయే. దానినిజరుపుటకు పుట్టినవారి కిచ్చవికలుగును. అనిరామానుజభాష్యము.

పురుషార్థపాధనమునకు విరోధులగునవిత్తయధ్యాయమునమాపఁబడును. తపశ్శనఁగా బ్రహ్మచర్యము మొదలగునది. ప్రైశునమనఁగా ఇతరులకుఁపక్షపాదులుగునట్లు వారలదోషములనురాజుమొదలగువారలకు చెప్పుట. (అలోలత్యమని పాదము) తౌల్యమనఁగా రాగము-అచాపలమనఁగా స్థైర్యము-క్షమయనఁగా కోపము లేకపోవుట యెకాక అపకారము చేసినవానికి అపకారము చేయకపోవుట- అనిమధ్యభాష్యము.

దమోద్భవోఽతిమానశ్చ కోధఃపారుష్యమేవచ |

అజ్ఞానంచాభిజాతస్య పాథశంపదమాసురీమ్ || ౪ ||

(హే)పాథశా! = ఓకుంటితృప్తుఁడా!, దహ్మః దర్పః అతిమానశ్చ కోధః పారుష్యమేవచ అజ్ఞానంచ = దంభంబును గర్వంబును అతిమానంబును కోపంబును పరుషుడనంబును తెలివితక్కువయును, అసురీం సంపదమ్ అభిజాతస్య (భవన్తి) - అసురసంబంధియగు నంపదను పుట్టినవారికి (గలుగుచున్నవి) -

దంభమనఁగాధర్మమునుతానాచరించునట్లు ప్రకటనచేయుట. దహ్మమనఁగాధర్మంబునుతనకుకావలసినవారునుకలుగుటనుగలిగెడిగర్వము. పారుష్యమనఁగాపరుషములైనమాటలుచెప్పుట. ఎట్లన్ననుగ్రుడ్డివారిని కండ్లు కలవాఁడును, సౌందర్యములేనివారిని సౌందర్యముకలవాఁడును, తక్కువకులమునఁబుట్టినవారిని గొప్పకులమునఁబుట్టినవాఁడును, ఎదుట నె కరినపుమాటఁబుచ్చెప్పుట. అజ్ఞానమనఁగా చేయవలసినదియు చేయరానిదియు నేర్పాటుగాఁదెలియకపోవుట. అని శంకరభాష్యము.

దంభమనఁగా తాను ధార్మికుండనుకొనుటకై ధర్మమునాచరించుట. దహ్మవనఁగా విదయములననుభవించుటచేఁగిరిగి చేయవలసినవారిని చేయరానివారిని ఏర్పటువనిని సంతోషము. అతిమానమనఁగా తనకుగలిగినవిద్యావంశములకుతగని యభిమానము-కో)

ధమనఁగా పరునిబాధించుటకొఱకైనదిత్తవికారము- పాపవ్యమనఁ
గా నత్తుగుములకు పవగింపునుకలుగఁజేసెడిస్వభావము- అజ్ఞానము
నఁగా పరావర్తనములనును క్షుత్యాకృత్యములను నెఱుఁగకపోవుట-
అసురశబ్దముభావంతునియాజ్ఞనుమీఱువారలను చెప్పును. అనిరామా
నుజభావ్యము

దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబద్ధా యాసురీ మతా.

మా శుభ సంపదం దైవీ మభిజాతోసి పాశ్చాత||౫||

దైవీ సంపత్ విమోక్షాయ మతా-దేవసంబంధియగు సంపత్తు
బంధమునువదలుకొఱకు(గాను)తలంపఁబడినది- ఆసురీ నిబద్ధాయమ
తా-ఆసురీసంపత్తు బంధముకొఱకుగాను తలంపఁబడినది-(హే)పాశ్చా
త!==(ఓ)పాండవుడా!, దైవీ సంపదమ్ అభిజాతః అసి==దేవసం
బంధయగుసంపదను పుట్టినవాడవు అగుచున్నావు. మాశుచః==
శోకంపశుము. (భావ్యము.

నివు కలుగఁబోయెడిమేలుకలవాడవు అనియథాము. అనిశంకర
నాయాజ్ఞనుఅనువర్తించుటయనెడి దైవసంపదశ్రమముగా నన్ను
జెందుటకొఱకుఅగును- నాయాజ్ఞనుఅతిక్రమించుటయనెడియాసురసం
పదఅఘోగతి(క్రిందిగతి)ని పొందుటకొఱకుఅగును. అని రామానుజభా
వ్యము.

ద్వా భూతసర్గౌ లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవచ |

దైవో విస్తరశః పోక్తః ఆసురం పార్థ మే శృణు||౬||

అస్మిన్ లోకే=ఈ లోకమునందు, దైవః ఆసురఏవచ (ఇతీ)=దై
వంబును ఆసురంబును (అని), ద్వా భూతసర్గౌ స్తః=రెండు భూ
తసర్గములు (కలవు)- దైవః విస్తరశః పోక్తః=దైవము విస్తార
ముగా చెప్పఁబడినది- (హే)పార్థ!-(ఓ)కుంతీపుత్రుడా!, ఆసురం
మే (సకాశాత్) శృణు=ఆసురమును నా (వలన) వినుము.

భూతసర్గములనఁగా సృజింపఁబడిన భూతములు- అందు దైవసర్
గము అథయం సత్త్వసంశుద్ధిః(౧౬అ||౧శ్లో) అనునదిమొదలువిస్తర
ముగాఁజెప్పఁబడినది- విడుచుటకొఱకుఆసురముచుగూడవిస్తరముగా
వినుము. అనిశంకరభావ్యము.

ఈకర్మలోకమున - భూతిస్వర్గము లనఁగా భూతములపుట్టు కలుపు రాతనపుణ్యపాపములను సరిదిద్దగవచ్చునను అనుగరించుటకొందఱును దాఁటుటకు కొందఱును అనియిట్లు పుట్టునప్పుడే పర్వాటుగాఁబుట్టుదురనుట- నాయాజ్ఞ ననువర్తించు వారిపుట్టుక ఎట్టి యాచారముకొఱకో ఆయాచారము, కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగకూపమైనది, ఈవఱకును విస్తరముగాఁజెప్పఁబడనది- ఇతఁననురసంపదయాచారమును వినుము- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృత్తించనివృత్తించ జనా నవిదు రాసురాః |

సశౌచం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే || ౭ ||

ఆసురాః జనాః = ఆసురులను జనులు, ప్రకృత్తించ నివృత్తించ నవిదుః = ప్రకృత్తినిని నివృత్తినిని ఎఱుఁగరు- తేషు శౌచం (నవిద్యతే) = వారియందు శాచము (శుచు)- ఆచారోఽపి (నవిద్యతే)- ఆచారమును (లేదు)- సత్యం నవిద్యతే = సత్యము లేదు.

పురుషార్థసాధనమునందు ప్రవర్తించుటనును అనర్హహేతువునందు వివర్తించుటనును- ఆసురులు ఆచారములేనివారును మాయ గలవారును అసత్యమును పలుకువారుమగదా- అనిశంకరభాష్యము.

౪ ప్రకృత్తియనఁగా స్వర్గాదులనుకలుగఁజేసెడి వైదికధర్మము- నివృత్తియనఁగా మోక్షసాధనము- శౌచమనఁగా వైదికకర్మములను ఆదరించుటకు శాస్త్రమునఁజెప్పినచోప్పనతగియుండుట- శాస్త్రమునఁజెప్పినచోప్పనమును గూడలేదు- ఈశాఁముకలుగుటకు సాధనమయిన ఆచారమనఁగా సంధ్యావందనము మొదలగునదియును లేదు- తాను గన్నచోప్పన భూతిములకు హితమైనదానిని చెప్పట సత్యము- అనిరామానుజభాష్యము.

అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగదాహు రనీశ్వరమ్ |

అపరస్పరసంఘాతం కి మన్య తాః హైహరుః || ౮ ||

తే-వారు- జగత్ = జగత్తును, అసత్యమ్ అప్రతిష్ఠమ్ అనీశ్వరమ్ అపరస్పరసంఘాతమ్ అహుః = అసత్యముగానును ప్రతిష్ఠ లేనిదానిగానును ఈశ్వరుఁడులేనిదానిగానును ఒకదానివలననొకటివచ్చుచుదానిగానును చెప్పుచున్నారు. అన్యత్ కిమ్ (అన్య?) వేఱు ఏమి

(ఉన్నది)- కామహేతుకమ్ (ఆహుః)-కామమహేతువుగాఁగలదానిగా (చెప్పచున్నారు)

మనము ఆసత్యప్రాయులమైనట్లే ఈజగత్తును ఆ సత్యమే- జగత్తునకు ధర్మాధర్మాములు పరిత్యక్త- (పరిత్యక్తయినఁగావ్యవస్థకుహేతువైనది- అనిమధుః) అదితేదిదానిగాఁజెప్పచున్నారు- ఆధర్మాధర్మములనుబట్టి ఈజగత్తునుశాసించెడి ఈశ్వరుఁడు లేఁడందురు- అపరస్పరసంభూతమనఁగా అన్యోన్యము పుట్టినది- స్త్రీపురుషులయన్యోన్యసంయోగము వలననే జగత్సంతయు పుట్టినదందురు- కామహేతుకమనఁగా కామహేతుకము- కామముతప్పఅదృష్టదులుహేతువులుగాఁగలదికాదందురు- ఇదిలోకాయతమతము- అనిశంకరభాష్యము.

ఆసత్యమనఁగా సత్యశబ్దముచేఁజెప్పఁబడినబ్రహ్మముఆత్మగాఁగలదికాదందురు- బ్రహ్మమునందు(ప్రతిష్ఠితం)ఉన్నదీఅనియును చెప్పరు- బ్రహ్మాంబును ననంతునిచేఁగదాఈభూమిధరింపఁబడినదైఅన్నిలోకములనును ధరింపుచున్నది- సత్యసంకల్పఁడమను పరబ్రహ్మాంబును సర్వేశ్వరుఁడనునగునాచేత నియమింపఁబడినదనియును చెప్పరు- అపరస్పరసంభూతమ్ అన్యత్ కిమ్ (అస్తి)=ఒకదానివలననొకటిపుట్టినది మఱియొకటి ఏది (ఉన్నది?)-స్త్రీపురుషులయన్యోన్యసంబంధముచేతఁబుట్టినదిగా మనుష్యులువతువులుమొదలగునవియన్నియును కనఁబడుచున్నవిగాని అట్టిదికానిదికనఁబడదు- కామహేతుకమననియె పాఠము- కాఁబట్టి జగత్సంతయుకామమే హేతువుగాఁగలది- అనిరామానుజభాష్యము.

జగత్తునకు సత్యంబును (సృష్ట్యాదికారణంబును) పరిత్యక్తయిన ఈశ్వరుఁడునువిష్ణువే- దినికి విరుద్ధముగాఁజెప్పదురు- అన్నాస్థానంతిభూతాని (౩౭||౧౪శ్లో) ఇత్యాదికముచేత అన్యోన్యముపుట్టుటచెప్పఁబడినది- అనిమధుఃభాష్యము.

ఏతాం దృష్టి మవస్థభ్య నష్టాత్కానోఽల్పబుద్ధయః |

ప్రభవస్త్రిమాణః క్షయాయ జగతో హితాః ||

ఏతాం దృష్టిమ్ ఆవష్టభ్యః ఈ దృష్టిని అవలంబించి, నష్టాత్కా

నః అల్పబుద్ధయః ఉగ్రీకర్మాణః అహితా(శ్వ సంతః)=చెడఁగొట్టఁబడినఆత్మలుకలవారును స్వల్పబుద్ధి కలవారును కూరిములైనవనులుగలవారును శత్రువులు(నగుచు), జగతః కయాయ పృథవన్తి =జగత్తుయొక్క కయముకొఱకు పుట్టుచున్నారు.

అవశ్యభ్య-అశ్చ)యింది, నష్టాస్థులుచానవ్యవస్థావులు. అనఁగా పగలోకి పాధనములకుఁ జెడినవారనుట. అప్రమైనబుద్ధి, విషయములం కూచినది- ఉగ్రీకర్మాణః=హింసించుటయొక్కభావముగాఁగలవారు. జగత్తునకు శత్రువులు- అశంకరభాష్యము.

నష్టాస్థులనఁగా దేహములవృత్తుగా నాత్మను తెలిసికొననివారు. ఘటాక్షులవలె తెలియఁబడెడి వస్తువైన శరీరమున తెలిసికొనువాఁడగునాత్మదేహముకంటె వేటుగానున్నాఁడని తెలిసికొనలేదుగాన అల్పబుద్ధులు-అనిరామానుజభాష్యము. (జగతోఽశుభాఃఅనిరామానుజభాష్యపుస్తకముననున్నది.)

కామ మాశ్రిత్యదుష్కారం దమ్భమాన సదాన్వితాః॥

మోహద్భ్రహ్మహీత్వాఽసద్భ్రాహ్మ్యవ్రతరాన్తేఽశుచివ్రతాః॥
దుష్కారం కామమ్ ఆశ్రిత్య=నింపశక్యముకాని కామమును ఆశ్రయించి, మోహతో అసద్భ్రాహ్మ్యం గృహీత్వా-మోహముకలన చెడఁపట్టుదలలను పట్టి, దమ్భమానమదాన్వితాః అశుచివ్రతా(శ్వ సంతః=సంభూతమదములతోఁగూడినవారును అపరిశుద్ధములైన క్రితములుగలవారు(నగుచు) ప్రభృతిఁపుచున్నారు

కామమనఁగాఒక్క-విధమగుకోరిక మోహమనఁగా అనివేశము. అసద్భ్రాహ్మ్యమునఁగా శుభములుకాని నిశ్చయములు- అనిశ్చలరభాష్యము

దుష్కారమనఁగా పాండరానివిషయముకలది. మోహమనఁగా అజ్ఞానము- అసద్భ్రాహ్మ్యమునఁగాఅన్యాయముచేత గృహించఁబడిన పరిగ్రహములు- అశుచివ్రతులనఁగా శాస్త్రముననుభవించఁబడిన క్రితములుగలవారు. అనిరామానుజభాష్యము.

చిన్తా మపరిమేయాంచ ప్రశయాంతాముపాశ్రితాః॥

కామోపభోగపరమా పరావ దితి నిశ్చితాః॥౧౧॥

అపరిమేయాం ప్రళయాయాంతర చింతామ్ ఉపాశ్రితాః = కొలదిగాని దియు మరణమెంతయు గాఁగలదియునగు చింతను ఆశ్రియించి వారు - కామోద్భోగపరమాః = కామములననుభవించుటయెగొప్పది గాఁగలవారై, ఏతావత్ ఇతి నిశ్చితాః = ఇంతయే అని నిశ్చయించుకొనినవారు

ఎప్పుడును చింతింపుచు నేయుండువారు - కామములనఁ గాశబ్దాదివిషయములు - వానిని అనుభవించుటయె గొప్పపురుషార్థమని నిశ్చయించుకొనినవారు - అనిశంకరభాష్యము.

ఈదీనముననోరేపో చావనున్నవారై ప్రళయాంతమనఁగాఁ పాశ్చతప్రళయము వలకును సాధింపవలసినవిషయముగలచింతను ఆశ్రియించినవారు. అనిరామానుజభాష్యము.

అశాపాశశత్రైభ్యద్భాః కామకోధపరాయణాః |

ఈహస్తే కామభోగార్థ మన్యాయే నాశాసంచయార్థః ||

అశాపాశశత్రైః బద్భాః - ఆశల నడియ నేకములయినయుచ్చులచేతఁ గట్టు (బడినవారును, కామకోధపరాయణా (శ్వసంతః) = కామకో, ధములెముఖ్యములు గాఁగలవారును (అనుచు), కామభోగార్థమ్ అన్యాయేన అథాసంచయార్థ (ప్రతి) ఈహస్తే - విషయముల ననుభవించుటకొరకు అన్యాయముగా భనశమూహములను (గూర్చి) పనిచేయుచున్నారు -

అశాపాశములచేతఁ గట్టు (బడితింటి)ను ఈద్య (బడుచున్నవారై - పరాయణమనఁగా గొప్పయాధారము - అన్యాయముగాననఁగా పరద)న్యాపహరణము మొదలగు వానిచేత - ధర్మాథః = ముకాశ, కామములననుభవించుటకొరకు - అనిశంకరభాష్యము.

కామక్రోధైకనిమ్మలై - అనిరామానుజభాష్యము.

ఇద మద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యిమనోరథమ్ |

ఇన మస్తీదమపిమే భవీష్యతి పున ధనమ్ || ౧౩ ||

ఇదమ్ మద్య మయా లబ్ధమ్ = ఇది ఇప్పుడు నాచేత పొందఁబడినది. ఇమం మనోరథం ప్రాప్స్యి = ఈ కోరికను పొందఁగలను - ఇదమ్ అస్తి = ఇది కలదు - పునః ఇదం ధనమపి మే భవీష్యతి = వెండియును

ఈ ధనముగూడ నాకు కలుగఁగలను.

వారియభిప్రాయ మిట్టి దైయుండును. మనోరథమునఁగా మఱియు ననుసంతోషమును కలుగఁజేసెడి ద్రవ్యము. పెసంవత్సరమున, వెండి యున్ననమునాకుకలుగును, దానిచేతను నేనుధనవంతుఁడనుగాఁబ్రసిద్ధుఁడనుకాఁగలను. అనిశంకరభాష్యము.

ఈక్షేత్రపుతాదీకమంతయు నాసామర్థ్యముచేతనే పొందఁబడి నదిగాని అదృష్టాదీకమచేతఁగాదు. ఈమనోరథమును నేనేపొందెదను. అదృష్టాదీకమహయమకరలేదు. అనిరామానుజభాష్యము

అసౌ మయా హత శ్శత్రుః హానిష్యే చాపరానపి |

ఈశ్వరోహమహంభోగీ సిద్ధోహంబలవాన్ సుఖీ || ౧౮ ||

అసౌ శత్రుః మయా హతః = ఈ శత్రువు నాచేతను చంపఁబడెను. అపరానపిద హానిష్యే = మిగిలినవారలనుగూడ చంపఁగలను. అహమ్ ఈశ్వరః = నేను ఈశ్వరుఁడను. అహం భోగీ = నేను భోగి, మిలుకల వాఁడను. అహం సిద్ధః = నేను సిద్ధుఁడను. (అహం) బలవాన్ = (నేను) బలవంతుఁడను. (అహం) సుఖీ = (నేను) సుఖముకలవాఁడను.

జయంపరానిఈశత్రువుజయంపఁబడెను. మిగిలినవారినిగూడచంపెదను. దీరురన్నేమిచేయఁగలరు. అన్నివిధముల నాతోగమానుఁడులేడు. సిద్ధుఁడనుఅనఁగాకొడుకులు మనుషులు మునిషునుమలు కలవాఁడను. నేనువట్టిమనుష్యుఁడను కాను. నాకంటెనితరులుభూమి భారమునకై పుట్టినవారు. అనిశంకరభాష్యము.

బలవంతుఁడనగునాచేతను. తూరుఁడనుచుధీరుఁడనునగు నేనే మిగిలినశత్రువులనుగూడఁజంపెదను. మందబుద్ధులయిదుర్బలులగువారిచేఁగల్గింపఁబడినఅదృష్టమునెడిపరికరమ (పాదనసామగ్రి) పల? ఈశ్వరుఁడను అనఁగా నాకు నేనే అధీనుఁడను. ఇతరులనునియమించువాఁడను నేనే. నేనుఅదృష్టదులచేతఁగాకస్వయముగానే భోగిని. అట్లే సిద్ధుఁడనును బలవంతుఁడనును సుఖముకలవాఁడనును అనిరామానుజభాష్యము

ఆభ్యోభిషచానస్మి కోన్మోస్తి సద్భవోమయా |

యత్కే చాప్యామి మోదిష్య ఇత్యేక్ష్ణా గది మోహితాః ||

ఆభ్యుః ఆభిజనవాన్ (చ) ఆస్మి = ధనవంతుడనును మంచివంశముకలవాడను(ను) అగుచున్నాను- మయా సదృశః ఆన్యః కః ఆస్తి = నాతో తుల్యుడు ఇతరుడు ఎవ్వడు కలడు? - యత్యే = యాగముచేయఁగలను- దాస్యమి = దానముచేయఁగలను- మోదిష్యే = సం తోషింపఁగలను- ఇతి అజ్ఞానవిమోహితాః (భవన్తి) = ఇట్లు అజ్ఞానముచేత మోహము జేరినవారు (అగుచున్నారు)

ఆభిజనవంతుడననఁగా ఏడుతరములనుండి శ్రోత్రీయత్వము (వేదాధ్యయనము) మొదలగువానిచే సంపన్నుడను- యాగముచేయుట చేఁగూడనితరులను తిరగఁగఁగించెడిను- ఆటగాండ్రి మొదలగు వారలకు దానము చేసెదను- విమోహితులనఁగా అనేకవిధములుగా నవివేకభావమును పొందినవారు- అనిశంకరభావ్యము -

ఆభిజనవంతుడనఁగా డగ్ధమకులమునఁబుట్టినవాడు- నాతో సమానుడనఁగా తనసామర్థ్యముచేత నె సంపాదించుకొనిన సంపదకలవాడు- ఈశ్వరానుగ్రహమకర అలేక తామె యాగదానాదులనుచేయఁజాలుదుమని అజ్ఞానమోహితులైతలంచెదరు- అని రామానుజభావ్యము-

అనేకవిత్తవిధాన్తా మోహజాలసమాప్తతాః |

ప్రసక్తాః కామభోగేషు పతర్తి నరకే శుచౌ || ౧౬ ||

అనేకవిత్తవిధాన్తాః మోహజాలసమాప్తతాః కామభోగేషు పతస్సక్తాః (శ్చ సన్తః) = అనేకములగుచిత్తములచే భ్రాంతిని పొందినవారును మోహము నెడివలచేత నావరింపఁబడినవారును కామభోగములయందు తగులుకొనినవారు (ను అగుచు), అశుచౌ నరకే పతన్తి = అపరిశుద్ధమైన నరకమునందు పడుచున్నారు.

వెనుకఁజెప్పినచొప్పున ననేకములగు చిత్తములచేత ననేకవిధములుగా భ్రాంతిని పొందినవారై. అవివేకము నెడివలచేతను- అకామభోగము చేత సంపాదించఁబడినపాపముకలవారై వైతరణి మొదలగు నరకమునఁబడుచున్నారు. అని శంకరభావ్యము.

అదృష్టము ఈశ్వరుఁడు మొదలగువాని సహాయ మకర అలేకయె లగఁగ నెఱంగయును చేయ దగునని తలంచి, ఇట్లు చేతును, కదియు

ను చేతును, మఱియొకటియుఁ జేతును, అని యిట్లు ఆనేచిన్నపి
ప్రభాంతులు- కామభోగములయందుమిక్కిలిగాఁదగులుకొనినవారైన
దుమనెచచ్చి నరకమునఁబడుదురు- అనిరామానుజభాష్యము.

అత్మసంభాషితా స్తబ్ధాః ధనమానమదాన్వితాః |

యజన్తే నామ యజ్ఞైస్తే దమ్యే నావిధిపూర్వకమ్' ౧౭ ||

అత్మసంభాషితాః స్తబ్ధాః ధనమానమదాన్వితాః లేతవంతనెనౌ
రపింపఁబడినవారును శబ్దములును ధనమదముతోనునునభిమానముతో
నునుగూడినవారునయిన వారు, అవిధిపూర్వకం దమ్యేన=విధ్యుక్తులు
కానిచోప్పన దంభముతో, నామయజ్ఞైః యజన్తే-పేరుకుమత్ర
ముయజ ములగువానిచేత దేవతలనుపూజింతురు.

సర్వగుణములతోఁగూడినట్లు తమతనెనౌరపింపఁబడినవారు. శబ్ద
బ్ధులనఁగా నములుగానివారు - ధనముఁజేఁగలిగినమానంబునుమదం
బునుగలవారు- అనిశంకరాభాష్యము.

స్తబ్ధులనఁగా తాముపరిపూర్ణులనితలంచుచు ఏమియుఁజేయకున్న
వారు-విద్య, అభిజ్ఞానము (మందివంశమునఁబుట్టుట), వీనిచేఁగలిగిన య
భిమానము. నామయజ ములనఁగాయజ్ఞముచేయువాఁడనెడిపేరులు
గుటకుమాత్రముపనికివచ్చునవిః అనిరామానుజభాష్యము.

అహంకారం బలం దర్పణం కామం కోభం మనోభిరాః |

మామాత్మపరదేహేషు పద్విషమైభ్యసూయకః ౧౮ ||

అహంకారం బలం దర్పణం కామం కోభం మనోభిరాః-అహంకా
రమునును బలమునును దిగ్భమునును కామమునును కోపమునును ఆశ్ర
యించినవారును, అత్మపరదేహేషు మాం పద్విషమైః అభ్యసూయ
కాః=ననశరీరమునంపనితరులశరీరములయందును నన్న ద్వేషింపు
చున్నవారై ఆసూయపడువారును, (భవన్తి=అగుచున్నారు)

ఉన్నవియులేనివియునగుగుణములను తనయందు దారోపించుకొనిఆ
విగులవాఁడనునేనుఅనితలంచుటఅహంకారము. ఇదియెఁజ్ఞానమును పే
రుగలది. మిక్కిలి చెడ్డది. అన్నిదోషములకునుమూలమైనది. అన్ని
యైనర్థప్రకృతులకు నిదియే మూలము. బలమనఁగాపరులనుతిగవేగ రిం
చుటప సాధనమైనది. దర్పణమనఁగా అంతఃకరణము నాశ్రయించి

యుండెడి యొకదోషము- అవికలిగినయెడను ధర్మమునతిక్రమింపు చుండును- (స్త్రీ)బు మొదలగు వారలలగూర్చినది కామము- అనిష్టమైన దానింగూర్చినదిక్రోధము- ఇవిగాక ఇతర నేకదోషములంగూడ నాశ్రయించినవారు- అన్నిదేహములయందును బుద్ధికిని కర్మమునకును సాక్షిగానుండెడినన్నప్రద్యేషింపుచు. వ)ద్యేషించుటయనఁగా నాయాజ్ఞనుమీటుట- అసూయగలవారలుఅనఁగా మంచిమాగాముననున్నవారలగుణములను గుహింపనివారు . అనిశంకరభాష్యము.

రెండవ దానియపేక్ష లేకనే నెంతటిని చేసెదన నెడి యహంకారమునును- నానంతివాఁడు న్నెడ నెడిదపక్షమునును. నేనుకోరినతోడనే అంతయును గనుకూడున నెడి కామమునును. నాకు అనిష్టము చేసెడివారల నంశులును చంపెదన నెడిక్రోధమునును- అన్ని శరీరములయందునుండి అందఱకును ప్రేరకుండనుచు పురుషోత్తముండనునగునన్న గూర్చి అసూయ పడుచున్నవారై- ద్యేషింపుచుననఁగా కుటుంబులచేతనేను ఉండుటయందు దోషమును ప్రకటింపుచున్నవారై నన్ను గుహింపనివారగుచు అహంకారము మొదలగు వానిని ఆశ్రయించినవారై యాగములు మొదలగు ధర్మముల జేయుచున్నారు అని యర్థము. అనిరామాజభాష్యము.

ఏవ్వనికిని విష్ణువు కారయిత(ప్రేరకుఁడు) కాఁడు. అట్లు గునేని నాకుఁ(గు)డని పృథుకారయిత కావలయును అని యిట్లు . అనిమధ్యభాష్యము
తానహందివతః క్రూరాణాం సంసారేశునరాధమాణ |

క్షిపామ్యుపసమశుభా నాసురీష్వరయోనిషు || ౧౯ ||

దీవ్యవతః క్రూరాణా అశుభాణా తాన్ నరాధమాణ-ద్యేషింపుచున్నవారును కూరులును అశుభులునగు ఆ మనుష్యాధములను, సంసారేశు అసురీషు యోనిష్వర అజగ్రం క్షిపామి=సంసారములలో అసురసంబంధులగు యోనులయందె ఎల్లప్పుడును ఉంచెదను-

గన్యార్థపరిపత్తులును సాధువులయెడను ద్వేషముకలవారును నన్ను ద్యేషింపుచున్నవారును- సంసారములయందు ఆనఁగా నరకములలోఁజొచ్చెడి మాగాణములయందు- అధర్మదోషము కలిగియుండుట చేసుంచెదను- అశుభులనఁగా అశుభ ములగువనులంజేయువారు- ఆసురయోనులనఁగా కూర వ్యాపారములుతఱచు గాఁగల వ్యాఘ్రసింహ

దియోనులు- అని శంకరభాష్యము-

ఇట్లు నన్ను ద్వేషించెడి- సంసారములనఁగా పుట్టు కముదిమిచా
వు మొదలగు రూపముల తిరుగుచున్న సంతానములు- అసుర
యోనులనఁగా నాకు అనుకూలముగానుండని జన్మములు- ఆయా జన్మ
ములను పొందుటకు తగినట్లు ప్రవర్తించుటకు హేతువులగు క్రూరబుద్ధుల
యందు నేనెచ్చేర్చెనును అనుట. అని గామానుజభాష్యము-

ఆసుక్తింయే నిరూపన్నా మూఢాజన్మనిజన్మని|

మామప్రాప్త్యైవ కానేయ తతోయాన్త్యధమాంగతిమ్|| ౨౯||
(హే)కాన్తేయ=(ఓ)మిత్రపుత్రుడా!, ఆసుకీమ్ యోనిమ్ ఆపన్నాః-
అసురసంబంధయను యోనిని పొందినవారు, జన్మనిజన్మని మూఢాః
(గన్తః)=ప్రతిజన్మమందును మూఢులు (అగుచు), కామ్ అపా
ప్త్యైవ=నన్ను పొందకయే, తతః అధమాంగతిం యాన్తి-దానికం
టె తక్కువదైన గతిని పొందుచున్నారు.

మూఢులనఁగా అపివేకులు- తమోగుణము వీస్తారను గాఁగల
యోనులయందెపుట్టుచున్నవారై కిందికిపోవుచున్నారు- ఈశ్వరుఁ
డైననన్ను- నన్ను పొందుటకు ఎప్పటికిని అశలేడు. నాచేతానింబంబడి
న మందిమాగఁగమును పొందకయే యనియధఃము- అని శంకరభా
ష్యము.

నాకనుకూలముగానుండనిజన్మమును పొందినవారై. మూఢులనఁగా
నాయెడనుపిరుద్ధమైనదొనముకలవారై. నన్ను పొందకయినఁగాను
రేవేశ్వరుఁడు కలఁడనుజ్ఞానమును పొందిక- అని రామానుజభాష్యము-

తివిధంసరకస్యైతద్వారం నాశనవార్తనః|

కామకోధస్తథాలోభస్తస్మాదేతన్త్రయంగ్యజ|| ౩౦||

కామః కోధః తథా లోభః (ఇతి) ఏతత్ = కామము కోఁధము ఆ
టె లోభము (అను)ది, అత్సనః నాశనమ్-అగ్నికు నాశకం
బగు, సరకస్య త్రివిధం ద్వారమ్ (భవతి)-నః ముయ్యేగ మూడువి
ధములగు ద్వారము (అగుచున్నది). తస్మాత్ ఏతత్ క్రయమ్ త్య
జ- ఆ హేతువులన ఈ మూటిని విడుపుమా.

సరకమును పొందుటకు ద్వారము - ఈ ద్వారమున బొచ్చుచు నె

యాత్ననశింపుచున్నాడు. అనఁగా నొక్కపురుషార్థమునకును పనికిరాఁ
దనుట- ఆత్మను నశింపఁజేయునదియగుట నెవిడుపుము. ఇది త్యాగస్త
తి. అని శంకరభాష్యము.

ఆసురస్వభావము నెడినరకమునకు ద్వారము - అనఁగా మార్గము.
హేతువునుట. అతి ఘోరమైన నరకమునకు హేతువగుట చే నీమూటి
ని దూరముగా విడిచిపెట్టుము. అని రామానుజభాష్యము.

ఏతైర్విముక్తైఃకావ్యేయ తమో ద్వారై స్త్రిభి సౌరః |

ఆచర త్యాగ్యన శ్చైయ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ | ౨౨ |

(హే)కావ్యేయ!=(ఓ)కుంతీపుత్రుడా!, ఏతైః త్రిభిః తమోద్వారైః
విముక్తైః నరః=ఈ మూడు తమోద్వారములచేతనును విడు
వఁబడిన పురుషుఁడు, ఆత్మనః శ్రేయః ఆచరతి=తనను విడువగా
నిని ఆచరింపుచున్నాడు- తతః పరాం గతిం యాతి=దానివలన
గొప్ప గతిని పొందఁచున్నాడు.

తమస్సునఁగి అనఁగా దుఃఖమోహోన్మోహముయిన నరకమునకు ద్వార
ములు- దేనియిద్దము చేత పూర్వము మేలునాచరింప లేదో అదిపోవుట
విలసతివరింపుచున్నాడు- గొప్పగతియనఁగా మోక్షము. అని శంక
రభాష్యము

తమోద్వారములనఁగా నన్ను గూర్చి నవిపరీతజ్ఞానమునకు హేతు
వులైనవి- మేలును ఆచరించుటయనఁగా నన్ను దెలిసెకొని నాయానుకూ
ల్యమునందు ప్రవర్తించుట. పరమగతినైననన్నె పొందుచున్నాడు అ
ని రామానుజభాష్యము.

యశ్శాస్త్రవిధిముగ్ధృభ్య వర్తతే కామకారతః |

న ససిద్ధి మవాప్నోతి న సుఖం న పరాం గతిమ్ | ౨౩ ||

యః శాస్త్రవిధిమే ఊగ్ధృభ్య-ఎవఁడు శాస్త్రవిధిని విడిచిపెట్టి, కా
మకారతః వర్తతే=యథేచ్ఛాచరణముతో ప్రవర్తించునో, సః సిద్ధి
మ్ వావాప్నోతి=వాడు సిద్ధిని పొందఁడు - సుఖం పరాం గతిం
(చ) నావాప్నోతి=సుఖమునును గొప్పగతిని(ని) పొందఁడు.

శాస్త్రమనఁగా వేదము దానివిధియనఁగా చేయవలసినదానిని చే
యదానిదానిని తేలియఁజేసెడిభాగము- కామముచేతఁ జేరితు. ప

యిప్పివతికంపుచున్నాడో- సిద్ధినిఅనఁగాపురుషార్థమునకుఁగలియుండుటనును, శులోకముననుభమునును, గొప్పగతినిని అనఁగా స్వర్గమునుగానిమోక్షమునుగానియైనను పొందఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

శాస్త్రవిధిమ్=వేదముల నెడినాయాజ్ఞను. కామకారమునవతికంపుటయనఁగా తన చిత్తమువచ్చినమాగ్ధముననుండుట-వాఁడుకామముయొక్కపరలోకములోనిసిద్ధినిపొందఁడు. సుఖమునుగూడ పొందఁడు. గొప్పగతిని దేనివలనఁ బొందును? అనిరామానుజభాష్యము.

తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ |

జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కర్మ కర్తు మిహాహాని||౨౮||
తస్మాత్=అహితవువలన, తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ శాస్త్రం ప్రమాణమ్=నీకు చేయవలసినదానినింజేయరానిదానినినేర్పఱచుటలో శాస్త్రము ప్రమాణము- శాస్త్రవిధానోక్తం జ్ఞాత్వా=శాస్త్రవిధిలోఁజెప్పఁబడినదానిని తెలిసికొని, ఇహ కర్మ కర్తుమ్ అహాని=ఇచ్చట కర్మమును చేయుటకు తగవున్నావు.

ప్రమాణమనఁగా తెలియఁజేయునది. శాస్త్రమ నెడివిధానములనఁగావిధి. దానిచేఁజెప్పఁబడిననీకర్మమునే చేయఁదగుదువు. ఇహ=ఈకర్మాధికారములో. అనిశంకరభాష్యము

స్వీకరింపవలసినదానినిని విధువలసినదానినిని ఏర్పఱచుటయందు . ధర్మశాస్త్రములు ఇతిహాసములు పురాణములు మొదలగువానిగ్రహాయముగలవేదములు పురుషోత్తముఁడనెడిపరతత్త్వమునును అతనిప్రీతికినిఅతనింజేరుటకునుసాధనమైనకర్మమునును, తెలియఁజేయుచున్నవి- ఆశాస్త్రమునఁజెప్పఁబడినతత్త్వమునును కర్మమునును హెచ్చుతగ్గులులేకుండునట్లు తెలిసికొనిదానినె స్వీకరింపఁదగుదువు- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రీశ్రీకృష్ణ

తాతపశంబాదేనైవాసురశంపద్విభాగయోగోనామషోడశోఽధ్యాయః |

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకంబునుయోగశాస్త్రంబునుశ్రీకృష్ణతాతపశంబాదంబునగుభగవద్గీతలోఁజెవాసురశంపదలనునిభవించుటయనెడిజ్ఞానసాధనమునుతెలియఁజేసెడిపద్మనాభవంశధ్యాయము.

గీతాభాష్యశ్రవణసారము
పంచవేదవ్యాఖ్యయందు
అర్జునఉవాచ.

యే శాస్త్రవిధి మత్పుణ్య యజస్తే శ్రద్ధయాఽన్వితాః |

తేహం నిష్కాతు కాక్ష్మణ్య సత్త్వమాహూయా రజస్తవః || ౧ ||
యే శాస్త్రవిధిమ్ ఉత్పూజ్య=ఎవ్వరు శాస్త్రవిధిని విడిచిపెట్టి, శ్రద్ధ
యా అస్తితా(గన్తవ్యః) యజస్తే=శ్రద్ధతో కూడినవారు(అగుచు)
యాగముచేయుచున్నారో, (హే)పుణ్య!=(ఓ)కృష్ణుడా!, తేహమ్
నిష్కా కా -వారి నిష్క పది- సత్త్వం (కిమ్)=సత్త్వమా (ఏమి?) ఆ
హూయా రజః=తేక రజస్సాని, (ఆహూయా) తవః=(తేక) తమస్సాని?

శాస్త్రవిధి ననఁగా శుశ్రీతులయందును స్మృతులయందును చెప్పఁ
బడిన విధిని- యజస్తే=దేవతలు మొదలగువారివిపూజింపుచున్నారో-
శ్రద్ధయనఁగా ఆస్తికృబుద్ధి(కలదనెడినమృతము)- శాస్త్రమునెఱిం
గియె గానివిడిచివేతముతోచినట్లు యజించువారిచ్చట చెప్పఁబడరు-
శ్రద్ధతో(కూడినవారై)అటుచేత శాస్త్రము నెఱుంగకపెద్దలయాచా
రమునంచునమ్మకముగలవారై యజించువారుఇచ్చటఁ జెప్పఁబడుదు
రు- ఏమదైవసంపదలోనునారసంపదలోనునుచేరనివారు-నిష్కయనఁ
గాడినికి-వారుచేసెడిదేవాదిపూజ సాత్త్వికరాజసతామసములు మూ
టిలో దేనిలోఁజేరును? అనిశంకరభాష్యము.

నిష్కయనఁగా స్థితి- దేనియందుదురోఁబడి- ఇచ్చట సత్త్వదులై
స్థితులు- వారు సత్త్వముననుంచురా రజస్సుననుంచురా తమస్సున
నుంచురా? అనిరామానుజభాష్యము.

ఈయ భాష్యమున గుణభేదములువిస్తరింపఁజేయఁబడును. శాస్త్ర
విధినివిడిచి- వేదము నెఱుంగక-ద్విజుఁడుకమాస్యములతోఁగూడవేదము
సంతయు తెలిసికొనునది అనువిధివారిచేవిడువఁబడినదికదా- వేదము
నువిడుచుటయె తాత్పర్యమైనయెడనుతామసులనియెచెప్పవలసియుం
డును- సాత్త్వికరాజసతామసులనిమూడువిధములవిభజించిచెప్పఁగూ
డకపోవును- అనిమద్భాష్యము.

శ్రీవిభగవానువాచ.

• త్రివిధ భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సామ్యభావణా |

• సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీచేతాంశృణు || ౨ ||

దేహినాం సమ్యభావణా సా శ్రద్ధా = పాణిలుయొక్క సమ్యభావము నఁగలిగిన ఆ శ్రద్ధ, సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీచ ఇతి = సాత్త్వి కియును రాజసియును తామసియును అని, త్రివిధ భవతి = మూడువి థయై నది అగుచున్నది. తాం శృణు = దానిని వినుము

సమ్యభావమనఁగా జన్మాంతరమునఁగలిగి మరణకాలమున స్ఫుటపడేనధ ర్లాభార్లాది గఁపారఁగము- సత్త్వమువలనఁగలిగిన శ్రద్ధదేవపూజా బులంగూర్చినది- రాజస్సు వలనఁగలిగినది యత్తులు రాక్షసులు వీరిపూ జమొదలగు దానింగూర్చినది- తమస్సువలనఁగలిగినది ప్రేతములు పిశాచ లుచినిపూజ మొదలగు దానింగూర్చినది- అని శలకకథావ్యము.

అందఱు శరీరులయు శ్రద్ధ-సమ్యభావమనఁగా పూర్వజన్మ వాగననుబ ట్టి వాని వానియందు రుచిపుట్టుట- దేనియందు రుచియందునో దా నియందు శ్రద్ధకలుగును- శ్రద్ధయనఁగా ఇడుమన ఇష్టమును ఈ డేర్చు నును నమ్మకముతోఁగూడిన సాధనమునందలిత్వర- వాగనయు రుచియై శ్ర ద్ధయు నాత్మయొక్క ధర్మములు- అవిగుణముల సంపర్కమువలనఁగలుగు నది- ఆయా శ్మధర్మములను గలుగజేయునవి దేహము ఇంద్రియము అం లంకరణము వివరములు వీనియందుఁజెడి సత్త్వాదిగుణములు- స త్త్వాదిగుణములతోఁగూడిన దేహదులయనుభవమని యర్థము- కాబ ఱ్టి ఈ శ్రద్ధ సాత్త్వికీయనియు రాజసియనియు తామసియనియు మూ డవిధములు- ఈ శ్రద్ధ ఎట్టి సమ్యభావముకలదో ఆ సమ్యభావమును వినుము- అని రామానుజభావ్యము.

సత్త్వసుకూపాసర్వకృతశ్రద్ధా భవతి భారతి |

శ్రద్ధామయోయం పురుషో యోయచ్చశ్రద్ధా సేవకః || 3 ||

(హే) భారతి! = (ఓ) భరతవంశమువాడా!, సర్వకృతశ్రద్ధా సుకూ పా శ్రద్ధా భవతి = సమస్తమైనవానికిని అంలంకరణమునఁగలిగిన శ్రద్ధ కలుగుచున్నది. అయిం పురుషః శ్రద్ధామయః = ఈ పురు షుఁడు శ్రద్ధామయుఁడు- యః యచ్చశ్రద్ధః = ఎవ్వఁడు ఎట్టి శ్రద్ధ కలవాడో, సః సేవకః = వాఁడు అట్టివాఁడె.

సత్త్వమునఁ గా ఆయాసంసారములతోఁ గూడిన యంతఃకరణము- ఈసంసారియైనదేవుఁడు శ్రీధాపాఁయుఁడు. అట్టివాఁడనఁ గా ఆశ్రద్ధకుఁడైనవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వమునఁగా అంతఃకరణము- అంతఃకరణము ఎట్టి సుఖముకలదో అట్టి దానియందు శ్రద్ధపుట్టును- అంతఃకరణమును జెప్పటవెనుకఁ జెప్పఁబడినదేహిందీ) యాచలముఁ గూడఁజూపును- శ్రీధామయుఁడనఁగా శ్రీధాపరిణామము- ఎవ్వఁడెట్టి శ్రద్ధకలవాఁడై యుండునోవాఁడు ఆ శ్రద్ధయొక్క పరిణామమి- పుణ్యకర్మమునశ్రద్ధకలవాఁడగునేని పుణ్యకర్మఫలముతోఁ గూడినవాఁడగును- కాబట్టి ఫలముకలుగుటకు శ్రద్ధయెఱుఁగఁగానము అని చెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

సత్త్వమునఁగా చిత్తమునకుఁ దగినది- ఎవ్వఁడు ఎట్టి శ్రద్ధకలవాఁడో వాఁడు అట్టివాఁడె- సాత్త్వికశ్రద్ధకలవాఁడు సాత్త్వికుఁడై యగునట్లు - అనిమధ్వభాష్యము.

యజస్తే సాత్త్వికాదేవాన్ యక్షరత్నాంసి రాజసాః |

ప్రేతా భూతగణాం శ్చ నై యజస్తే తామసా జనాః ||

సాత్త్వికాః దేవాన్ యజస్తే = సాత్త్వికులు దేవతలను పూజింపుచున్నారు- రాజసాః యక్షరత్నాంసి (యజస్తే) = రాజసులు యక్షులనును రాక్షసులను (పూజింపుచున్నారు)- అన్యే తామసాః జనాః = మిగిలిన తామసులగు జనులు, ప్రేతా భూతగణాం శ్చ యజస్తే = ప్రేతములనును భూతగణములనును పూజింపుచున్నారు.

భూతగణములనఁగా సత్తహతుకలు మొదలగునవి- అనిశంకరభాష్యము

దుఃఖసంకరామలైని గొప్పసుఖమునుకలుగఁజేసెడి దేవయాగములం గూడిన శ్రద్ధ సాత్త్వికః దుఃఖముతోఁ గూడిన సుఖమును కలుగఁజేయునది రాజసి- దుఃఖముపిస్తారముగలిగిన స్వల్పసుఖమునకు లగుఁజేసెడి శ్రద్ధ తామసి- అనిరామానుజభాష్యము.

అశాస్త్రః పితం ఘోరం తప్యస్తే యే తపో జనాః |

తస్మాహంకారగం యుక్తః క మరాగబలాన్వితః || ౫ ||

కశామస్త శ్శ్రద్ధం భూతగ్రామమిచ్ఛేనః |

మాం చెవాన్త శ్శరీరస్థం తాన్విద్ధ్యాసురనిశ్చయాన్ || ౬ ||
 యే జనాః = ఏ జనులు, ధర్మాహంకారసంయుక్తాః కామగాఢ
 లాన్వితాః అచేతనః = దంభముతోనునహంకారముతోనునుగూడిన
 వారును కామరాగములబలములతోగూడినవారును బుద్ధితేనివారునై,
 శరీరస్థం భూతగామిమ్ అన్త శ్శరీరస్థం మాంచకశ్శయన్తః = శరీరము
 ననున్న భూతసమూహమునును లోపలిశరీరముననున్న నన్నును శ్చ
 శింపఁజేయుచున్నవారై, ఆశాస్త్రవిహితం ఘోరం తపః తప్యన్తే =
 శాస్త్రమునఁజెప్పఁబడని ఘోరమయిన తపస్సును ఆచరింపుచున్నా
 రో, తాన్ ఆసురనిశ్చయాన్ విద్ధి = వారిని ఆసురనిశ్చయమగుల
 వారినిగాను ఎఱుంగుము.

ఘోరమరణగా పాణిబలకును తనకునుగూడ బాధించునది- భూ
 తగ్రామమరణకరణ(ఇంద్రియ)సముదాయము-అచేతస్సులనఁగాఅ
 పివేకులు- కర్మబుద్ధిసాక్షినయి శరీరముననున్ననన్నుగూడ- నన్ను శ్చ
 శింపఁజేయుటయనఁగా వాయాజ్ నమిఱుటయె-వారలను తెలిసికొను
 ట పరిహరించుటకొఱకు- అనిశంకకథాప్యము-

తపస్సుయాగాదులగుగూడఁజూపును- భూతగ్రామమనఁగా శరీర
 ముననుండెడిపంచభూతములు- నన్ను అనఁగానాయంశ మైనజీవుని- ఆ
 సురులనఁగా నాయాజ్కువిరుద్ధముగానాచరించువారు- అందువలననే
 వారికిసుఖలేశమైనంగలుగదు, మీదిమిక్కిలి అనర్థమునఁబడుదురని
 (౧౬౮||౧౬శ్లో) చెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

భగవంతునిశ్చశింపఁజేయుటయనఁగా అల్పుఁడనితలంచుటయె-
 ఆసురసంబంధియగునిశ్చయముకలవారు- అనిన శ్చకథాప్యము

ఆహారస్వపిసర్వస్య త్రివిధోధవతిపియః |

యజ్ఞస్తపస్తథాదానం తేషాం భేదమిమం శృణు || ౭ ||

సర్వస్యాపి ఆహారస్తు త్రివిధః పీఠః భవతి = సమస్తమైనవానికిని
 ఆహారము మూడువిధములైననై ఇచ్ఛము అటచున్నది- యజ్ఞః త
 పః దానం(చ) తథా = యజ్ఞంబును తపస్సును దానంబును అట్లే -
 తేషామ్ ఇమం భేదం శృణు = వారియొక్క ఈ భేదమును వినుము
 సత్త్వాదీగుణములసంబంధముచుబట్టి మూడువిధములై ఇచ్ఛమగు

చున్నది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆయు స్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః |

రస్యాస్మిన్నాస్థిస్థి రాహృద్యాఅహారాసాస్త్వికప్రియాః ||
ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః = ఆయుస్సునుసుఖత్త్వమునుసుబలమునునుఆరోగ్యమునుసుసుఖమునునుప్రీతినిసృష్టిబొందించునవియును, రస్యాః స్థిగ్ధాః స్థిరాః హృద్యాః ఆహారాః = చమురులవియును చమురుగలవియును స్థిరములయినవియును మనోహరములైనవియునగు ఆహారములు, సాత్త్వికప్రియాః (భవన్తి) - సాత్త్వికలకుఇష్టములైనవి (అగుచున్నవి.)

స్థిరములనఁగా దేహమునందు చాలకాలముండునవి- హృద్యములనఁగా హృదయమునకుఇష్టములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వమనఁగాఅంతఃకరణము-దానివలనఁగలిగెడిజ్ఞానమిచ్చటసత్త్వశబ్దముచేఁజెప్పఁబడుచున్నది- సత్త్వమయమగు వాహారముజ్ఞానసృష్టినిచేయును- పరిణమించునప్పుడు (వత్సమగునప్పుడు) క్వయముగాసుఖమునువృద్ధిబొందించునవి- ప్రీతినికలుగఁజేసెడి చనును చేయించుటచేత ప్రీతివర్ధనములు- రస్యములనఁగా మధురరసముగలవి- స్థిరములనఁగా స్థిరమైనపరిణామముగలవి- హృద్యములనఁగా కంఠపెనవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రీతి,తరువాతఁగలుగునది- చూచినతోడనేహృద్యత్వము- స్థిరములుగానుండును- అప్పుడెప్పుడులయిపోవవు- నెయ్యిమొదలగునవియట్టివిగదా- అనిదుఃఖభాష్యము.

కట్వమ్లవణాత్యున్యతీక్ష్ణతామవిదాహీనః |

ఆహారా రాజసస్మిష్టా దఃఖశోకామయప్రదాః || ౯ ||

కట్వమ్లవణాత్యున్యతీక్ష్ణరు-తామవిదాహీనః = కారముగానునుపులగానునుఉప్పుగానునుండునవియుమిక్కిలివేడియైనవియుతీక్ష్ణములైనవియుచమురులేనివియుమంటుకలుగఁజేయునవియును, దఃఖశోకామయప్రదాః ఆహారాః = దుఃఖమునునుశోకమునునురోగమునునకలుగఁజేయునవియునగు ఆహారములు, రాజసస్మిష్టాః = రాజసునకు ఇష్టములైనవి-

అత్యుష్ణ శబ్దములలోనిమిక్కుటమునుమిక్కిలికారములనియుట్లు అన్నిటియందునన్వయించునది- అనిశంకరభాష్యము.

లవణములనఁగాఁడప్పువిస్తారముగాఁగలవి- అతితీక్ష్ణములైనవి అనఁగామిక్కిలిచల్లగానుండుట మిక్కిలివేడిగానుండుట మొదలగువానిచేత ఊపయోగింప శక్యముకానివి- శోషింపఁజేయునవి రూక్షములు- తాపమును(మంటను)కలుగఁజేయునవి విదాహములు- అవిధుఃఖాదులనును రజస్సునును వృద్ధిబొందిచునవి- అనిరామానుజభాష్యము-

యాతయామంగతరసం పూతిపర్యుపితంచయత్ |

ఉద్భిష్టమపి కామేధ్యం భోజనతామసప్రియమ్ || ౧౦ ||

యత్ భోజనమ్ = ఏ ఆహారము, యాతయామంగతరసం పూతి పర్యుపితంచ ఉద్భిష్టమ్ అపిచ అమేధ్యం(భక్షత)-కామదాఙ్గననియు రసముపోయినదియు దుగ్ధంధముగలదియు పాచినదియు ఎలగిరియును ఇంతియెకాక అపరిశుద్ధమును (అగుచున్నదో), తత్ తామసప్రియమ్ = అది తామసులకు ఇష్టమైనది-

నిర్వ్యక్తము(సత్తువ లేనిది)గతరసశబ్దముచేతనె చెప్పఁబడినదిగా న యాతయామమనఁగాలెక్కఁగా ఉపకరించి- పర్యుపితమనఁగా వండినతరువాత ఒక్కరాత్రిగడచినది- ఉద్భిష్టమనఁగా తినఁగామిగిలినది- అమేధ్యమనఁగా యజ్ఞములకు తగనిది- అనిశంకరభాష్యము

యాతయామమనఁగా చాలకాలముండినది. స్యభాషసిద్ధమైనరుచిపోయినది గతరసము- పర్యుపితమనఁగా కాలాంతరమున మఱియొక్కరుచినిపొందినది- ఉద్భిష్టమనఁగా గురువుమొదలగువారు కాక మిగిలినవారల యెంగిలి- అమేధ్యమనఁగా యజ్ఞమునకు తగనిది అనఁగా యజ్ఞముచేయఁగామిగిలినదికానిది-భోజనమనఁగా ఆహారము- ఇదివేండియు తమస్సును వృద్ధిబొందించును. కాబట్టి సీతమునుగోరువారు సత్త్వము వృద్ధిబొందుటకు సాత్త్వికాహారమునె వుచ్చుకొనునది- అనిరామానుజభాష్యము

అఫలాకాక్షిభి గృజో విధిక్ష్మ్యో య ఇభ్యతే |

యద్భవ్యమే వేతమనస్సమాధాయ స సాత్త్వికః || ౧౧ ||

అఫలాకాక్షిభిః = ఫలమునుగోరనివారిచేత, విధిక్ష్మ్యో యః ఇభ్యతే =

విఘ్నలగ్రాగనబడిన ప యజ్ఞము, యజ్ఞవ్యమేవ ఇతి మనః సమాధాయ ఇత్యేతే=యాగము చేయవలసినదే అని మనస్సును నిశ్చలముగాజేసి ఆచరింపబడుచున్నదో, సః సాత్త్వికః (యజ్ఞః)=అది సాత్త్వికమైన (యజ్ఞము).

యజ్ఞమును చేయుటయే కార్యముగాని దీనిచేతనాకేపురుషార్థమును ఆకూట లేమఅనినిశ్చయించికొని- అనిశంకరభాష్యము.

విధిదృష్టమనగా శాస్త్రమునఁజెప్పఁబడిన మంత్రములు, ద్రవ్యములు(వస్తువులు), పని, మొదలగువానితోఁగూడినది- భగవదారాధనమగుటను అదియెప్పయుంజనముగాయాగముచేయవలసినదియే అని- అనిరామానుజభాష్యము.

అభిసంధాయతు ఫలం దహ్మర్థమపి చైవ యః |

ఇత్యేతే భరతశ్రేష్ఠ తం యజ్ఞం విద్ధి రాజసమ్ || ౧౨ ||
(హే)భరతశ్రేష్ఠ!= (ఓ)భరతవంశశ్రేష్ఠుడా!, ఫలమ్ అభిసంధాయ=ఫలమును ఉద్దేశించియు, దహ్మర్థమపిచైవ=దంభముకొఱకును, యః (యజ్ఞః) ఇత్యేతే=ప (యజ్ఞము) చేయఁబడుచున్నదో, తం రాజసం యజ్ఞం విద్ధి=దానిని రాజసమైన యజ్ఞమునుగాను ఎఱుంగుము.

దంభముతోఁగూడినదై కీర్తయెఫలము గాఁగలయజ్ఞము. అని రామానుజభాష్యము.

విధిహీన మశ్శుష్టాన్నం మస్త్రీహీనమదక్షిణమ్ |

శ్రీధ్వావిరహితంయజ్ఞం తామగం పరిచక్షుతే || ౧౩ ||

విధిహీనమ అశుష్టాన్నం మస్త్రీహీనమ్ అదక్షిణం శ్రీధ్వావిరహితం యజ్ఞమ్ = శాస్త్రము లేనిదియు అన్నదానము లేనిదియు మంత్రములు లేనిదియు దక్షిణ లేనిదియు శ్రీధ్వ లేనిదియునగు యజ్ఞమును, తామగం పరిచక్షుతే=తామగమునుగాను చెప్పుచున్నారు-

శాస్త్రమునకుఁబరుద్దమైనది. బ్రాహ్మణులకు అర్చమునిచ్చుట లేనిది- స్వర్ణవర్ణలోపముగలదిమంత్రహీనము- శాస్త్రమునందు చెప్పఁబడినదక్షిణ లేనిది- అని శంకరభాష్యము.

విధిహీనమన. గా మంచియారాముగలవారునుపండితులునగు బ్రా

హ్మణులచే ఈయాగము చేయవలసినది అని చెప్పబడినది. అశ్రుష్టాన్నమనఁగా శాస్త్రమునఁ జెప్పబడిన దీప్యమాలు (వస్తువులు) గలది. అనిరామానుజభావ్యము.

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞపూజనం శౌచమాణామ్ |

బ్రహ్మచర్యమహింసాచశారీరం తప ఉచ్యతే || ౧౪ ||

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞపూజనం శౌచమ్ ఆశ్రమం బ్రహ్మచర్యమ్ అహింసాచ = దేవతలనును బ్రాహ్మణులనును గురువులనును తెలిసినవారిని నిపూజించుటయును పరిశుద్ధియును ముజుత్వంబును బ్రహ్మచర్యంబును అహింసయును, శారీరం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = శరీరభంజనంబున గు తపస్సు (అనీ) చెప్పబడుచున్నది.

శరీరముపర్యాధానముగా గలకర్త మొదలగువారిచే గలుగవలసినది గాన శారీరముపంచైతేతశ్యహేత్యః (౧౮ అ|| ౧౫ శ్లో) అని చెప్పబడినది గలదుగాదా. అనిశంకకభావ్యము.

శౌచమనఁగా తీర్థములలో స్నానము చేయుట మొదలగునది. ఆశ్రమమనఁగా మనస్సును శరీరమును ఒక్కరిభముగా వ్రేవత్తించుట. బ్రహ్మచర్యమనఁగా స్త్రీలయందు భోగ్యతాబుద్ధి (అనుభవింపఁదగినవార నెడతలంపు)తో చూడుట మొదలగునవిరేకపోవుట. అహింసయనఁగా ప్రాణునుపీడింపకపోవుట. అనిరామానుజభావ్యము.

అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం పీయహితం చ యత్ |

స్వాధ్యాయాభ్యాసనంచైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే || ౧౫ ||

అనుద్వేగకరం సత్యం పీయహితం చ యత్ వాక్యమ్ = ఉద్వేగమును పుట్టింపనిదియు సత్యమైనదియును ఇద్దంబును హితమైనదియును ఏ వాక్యమో, (తత్) స్వాధ్యాయాభ్యాసనంచైవ - అదియును వేదమును ఆభ్యాసించుటయును, వాఙ్మయం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = వాఙ్మయమైన తపస్సు (అనీ) చెప్పబడుచున్నది.

అనుద్వేగకరమనఁగా ప్రాణులకు దుఃఖమును కలుగజేయఁది. దృష్టము (ఈలోకమునందలి ఫలము) కొఱతైనది పీయము. అశృష్టము (పైలోకమునందలి ఫలము) కొఱతైనది హితము. ఈ వాలుగు విశేషణములలో నొక్కటైనతగునది శానివాక్యము వాఙ్మయతపస్సు. ఎట్లన్నను-

వత్సా! నీవు శాంతి ఉడపుకమ్ము, స్వాధ్యాయమును నయోగమును నాచరింపుము- అనెనట్టి వాక్యము వాక్త్రయతపస్సు- యథాశాస్త్రముగా వేదము గుచదువుటయును వాక్త్రయోగపాస్సె- అనెతంకర భాష్యము-

మనః పరిసాదస్సమ్యత్వం మాన మాత్మవినిగ్రహః ।

భావ సంకుద్ధిరిత్యేన పోమానసమచ్యుతే || ౧౬ ||

మనఃప్రసాదః సౌమ్యత్వం మానవ ఆత్మనిగ్రహః భావనం
శుద్ధిః = మనస్సు తేటగానుండుటయును సౌమ్యత్వంబును మాటలాడ
కపోవుటయును అంతఃకరణమునుగ్రహించుటయును, ఇత్యేతత్
మానసం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = అనునది మనస్సంబంధియగు తప
స్సు (అని) చెప్పబడుచున్నది

మనఃపాదమనఃగా మనసును సృష్ట్యముగా జేయుట- సౌమ్య
త్వమనఃగా సౌమనస్యము- అనఃగా ముఖము మొదలగు నదీప్రకన్తముగా
నుండుట చేనూహింపఁదగిన యంతఃకరణముయొక్క వృత్తి విశేషమ- ఈ
వాక్కును నియమించుట మనస్సును నియమించుట వలనఁగలుగ నదిగా న
త్తివృత్తమానమని మనస్సనియమ మే(మనస్సును నియమించుటయే) ఉద్దేశింపఁబడినది- ఆత్మవినిగ్రహణమనది మనస్సును అన్ని వ్యాపారము
లయందును నియమించుట- మానమనునది మనస్సును మాటలాడుటయనె
డి వ్యాపారమునందు మాత్రము నియమించుట- భావసంశుద్ధియనఁగా
పగులతో వ్యవహరించునప్పుడు మాయ(మోసము) లేకపోవుట- అని శం
కర భాష్యము-

ప్రపాదమనఁగా కోపములు లేకపోవుట. మనస్సు ఇతరులకు వేరు
కలుగుటయందు ఆసక్తి కలదైయుండుట సౌమ్యత్వము. మానవనఁ
గా మనస్సు చేతవాక్కును ప్రవర్తించునీకపోవుట. ఆత్మని నిగ్రహింప
నఁగా మనస్సును ధ్యానము చేయ వలసినదనియందనిలుపుట. భావ
గుళుక్తియనఁగా ఆత్మతత్త్వమిగిలినవిషయములయందు గలంపు లేకపో
వుట. అని రామానుజభాష్యము.

సామ్యభ్యుపన (గాకా)ర్యము శకపోవుట- మానవన గామననము
చేసిది స్వభావము కలిగియుండుట- మఱియొక్క యథామును (మా
టగా శకపోవుటను) చెప్పినచో మానగతవస్సు ఎట్లగును? అని మ

ధ్వభావ్యము.

శ్రీధ్యాయావరయాతప్తం తపశ్శ్రద్ధివిధంనరైః।

అఫలాకాక్ష్యభిర్వక్తైస్సాత్త్వికంపరివక్షతే॥౧౭॥

అఫలాకాక్ష్యభిః యుక్తైః నరైః = ఫలమునుగోరనివారును యుక్తులునగు పుగుఘటచేతను, పరయా శ్రీధ్యాయా తప్తమ్-గొప్ప శ్రీధ్యాయో ఆవరింపఁబడిన త్రివిధం తత్ తపః-మూఁడువిధములగు ఆ తపస్సును, సాత్త్వికం పరివక్షతే = సాత్త్వికమునుగాను చెప్పుచున్నారు.

శ్రీధ్యాయనఁగా ఆస్తిక్యబుద్ధి - యుక్తులనఁగా సమాహితులు (నిశ్చల చిత్తులు) - సాత్త్వికమునుగా శిష్టులు చెప్పుచున్నారు. అని శంకర భావ్యము.

యుక్తులనఁగా ఇది పరమపురుషునకు ఆరాధనము అనెడితలంపుతోఁ గూడినవారు. అని రామానుజభావ్యము.

సత్కారమానపూజార్థం తపోదమ్భేనచైవయత్।

క్రియ తేతదిహాప్రోక్షరాజగం చలమధ్రువమ్॥౧౮॥

యత్ తపః = ఏ నివస్సు, సత్కారమానపూజార్థం దమ్భేనచైవ క్రియతే - సత్కారముమానముపూజవీనికొకట దమ్ముముతోఁగూడవచ్చెయఁబడుచున్నదో, చలమ్ ఆధ్రువం తత్ = నందల నెనదియును స్థిరముగానిదియునగు ఆతపస్సు. ఇహ రాజగం ప్రోక్షత్ = ఈశాస్త్రిమన రాజసమని చెప్పఁబడినది.

సత్కారమనఁగా ఈ బ్రాహ్మణుఁడు పాఠపుత్రునిపించుకొనుట - మానమనఁగా ప్రత్యుత్థానము (తేచుట), అభివాదనము (దీపింపఁ జేసికొనుట), ఈ మొదలగుచానినితపమిత్తము అచరించుట. పూజయనఁగా కామ్యవిధుగుట పూజచేయుట మొదలగునది. వీనికొకటకై నగపస్సు సత్కారమానపూజార్థమని చెప్పఁబడుచున్నది.

అభువమనఁగా ఒకామోపురుషునిగెడిఫలము కలిపి. అని శంకర భావ్యము.

మనస్సుచేత అచరించుట సత్కారము - నోట ప్రశంసించుట మానము-శరీరముచేత జేసెడినను సత్కారము మొదలగునది పూజ. పరిపూ

కోరికతోడనును సతా-రాదులకొఱనును- స్వర్గముమొదలగునస్థిరములైనఫలములనిచ్చునదిగానవలంబును అధ్రువంబును- జలమనఁగా స్వర్గమునుండిపడిపోదును నెడిభయముచేతకదలికనుపుట్టించునది- అధ్రువమనఁగాక్షయించునది- అని రామానుజభాష్యము-
 మూఢగాగ్రహణాత్మనోయివీడయాకియితేతపః ।

పరస్మైత్సాననాథంవా రితామసముదాహృతమ్ ||౧౯||
 యత్ తపః=ప తపస్సు, మూఢగాగ్రహణ ఆత్మనః పీడయాకియితే-మూర్ఖపుపట్టుదలచేత తన బాధతోగూడ చేయఁబడుచున్నదో, పరస్మై ఉత్సాననాథంవా క్రియతే-ఇతనికి నశింపజేయుటకొఱకైనను చేయఁబడుచున్నదో, తత్ తామసమ్ ఉదాహృతమ్-అది తామసమని చెప్పఁబడినది-

మూఢగాగ్రహణనఁగా అపివేశనిశ్చయము- అని శంకరభాష్యము-
 మూఢులనఁగాఅపివేశులు- వారలచేజేయఁబడిన అభినివేశము (ఉద్దేశము) చేతనుతనశక్తి మొదలగుదానిని పరీక్షింపకతననుబాధపెట్టుకొనుచుచేయఁబడుచున్నదో- అనిరామానుజభాష్యము-

దాతవ్యమితియద్దానం దీయతేనపకారిణే।

దేశేశకాలేపాతే)చ తద్దానంసాత్త్వికంస్మృతమ్||౨౦||

యత్ దానమ్=ప దానము, దాతవ్యమ్ ఇతి=ఈవలసినదే అని, దేశేశ కాలే పాతే)చ=దేశమునందును కాలమునందును పాతమునందును, అనుపకారిణే దీయతే=ఉపకారముచేయనివానికి ఈబడుచున్నదో, తత్ దానం సాత్త్వికమ్ (ఇతి) స్మృతమ్=ఆ దానము సాత్త్వికము (అని) తలఁపఁబడినది-

అనుపకారియనఁగాప్రీత్యుపకారముచేయలేనివాఁడు- సమఘటానికొఱకైనను అపేక్షితకయే ఈబడుచున్నదో- దేశమనఁగాకురుక్షేత్రాదిపుణ్యదేశము- కాలము గ్రంథాంతమొదలగునది- పాతమనఁగాఅటువేదాంగముల నెఱిగినవాఁడు వేఁములుతుదముట్టుదెలిసినవాఁడుమొదలగువాఁడు- అని శంకరభాష్యము-

ఈవలసినదేఅనితలంచిఫలమునుగోరక-అని రామానుజభాష్యము-

యశ్చ ప్రీత్యుపకారాధం ఫలముద్దిశ్యవాపునః।

దీయతేచపరిక్లిప్తం తదాజసముదాహృతమ్॥౨౧॥

యత్ (దానం)తు=ఏ దాన(మైతే), పృథ్వీపకారాధానం ఫలమ్
ఉద్దిశ్యవా-పృథ్వీపకారమునొకకుఁగానీ ఫలమును కోరికానీ, పరి
క్లిప్తం దీయతే=కే శముతోఁగూడినదిగానుఁజూచుచున్నదో, తత్
రాజసమ్ ఉదాహృతమ్=అది రాజసముగాను చెప్పఁబడినది-

సమయమువచ్చినప్పుడు ఈతఁడుపనికివచ్చునుఅనిగాని ఈదాన
మునకుఅదృచ్ఛమైన (పరలోకములోని) ఫలమువాకుఁగలుగుననిగాని
ఈబడినది- పరిక్లిప్తమనఁగాభేదముతోఁగూడినది- అని శంకర
భాష్యము-

పరిక్లిప్తమనఁగాఅమంగళద్రవ్యములుకలది- అని రామానుజభా
ష్యము.

అదేశకాలేయద్దాన మపాతేభ్యశ్చదీయతే।

అసత్యతమవజ్ఞాతం తత్తామసముదాహృతమ్॥౨౨॥

యత్ దానమ్=ఏ దానము, అసత్యతమ్ అవజ్ఞాతంచ=సత్యతా
రములేనిదియును తిరస్కారముతోఁగూడినదియునై, అదేశకాలే అ
పాతేభ్యః దీయతే-పుణ్యక్షేత్రముకానిచోటనునుపుణ్యకాలముకాని
యప్పుడునును పాతులకానివారికి ఈబడుచున్నదో, తత్ తామస
మృడదాహృతమ్=అది తామసముగాను చెప్పఁబడినది-

అదేశమనఁగామేల్చులుఅపరిశుద్ధులుమొదలగువారితోఁగూడిన
అపుణ్యదేశము- అపాత్రులనఁగామూఁఖుఁడుదొంగ మొదలగువారు-
దేశాదులుకుదిరినను, అసత్యతమఅనఁగామంచిమాటలాడుట కా
ర్థుగడుగుట పూజితేయుట మొదలగునవిలేనిది- అవజ్ఞాతమనఁగా
దానముపుచ్చుకొనువానినీ పరిభవించుటతోఁగూడినది- అని శంకర
భాష్యము-

అసత్యతమనఁగాపాదములనుగడుగుట మొదలగుగౌరవములేనిది-
అవజ్ఞాతమనఁగా అవజ్ఞతోఁగూడినది- ఉపచారములులేనిదినుట-
అని రామానుజభాష్యము

ఓంరత్న డితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రీవిభగ్నస్త్వతః।

బ్రాహ్మణాస్తేనకేదాశ్చయజ్ఞశ్చవిఃతాఃపుర ॥౨౩॥

బ్రహ్మణః నిర్దేశః=బ్రహ్మమయోక్తా నిర్దేశము, ఓం తత్ సత్ ఇతి త్రివిధః స్మృతః=ఓమ్ సత్ సత్ అని మూడువిధములు గలదిగా తలంపఁబడినది- తేన=దానిచేతను, బ్రాహ్మణాః వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ=బ్రాహ్మణులును వేదములును యజ్ఞములును, పురా విహితాః=పూర్వము చేయఁబడినవి

నిర్దేశమనఁగా పరబ్రహ్మమయోక్తా పేరును చెప్పట- వేదాంతములయందుబ్రహ్మమునెఱిగినవారిచేత తలంపఁబడినది- బ్రాహ్మణులు మొదలగునవి ఈనిర్దేశముచేతనె నిర్మింపఁబడినవి అని ఈనిర్దేశము స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది- అని శంకరాభాష్యము.

నిర్దేశమనఁగా శబ్దము-బ్రహ్మమనఁగా వేదము- ఇచ్ఛటవైదిక కర్మము చెప్పఁబడుచున్నది-వేదమునఁ జెప్పఁబడిన యజ్ఞాదిక కర్మము ఓమ్ తత్ సత్ అనుశబ్దములతోఁగూడినది అగుచున్నది- ఓమ్ అను శబ్దము వైదికకర్మములకు అంగముగా ఆశ్శబ్దములను ఆరంభించునప్పుడు ప్రయోగింపఁబడునుగాన అన్వయించుచున్నది- తత్ సత్ అనుశబ్దములు పూజింపఁబడునది యగుటను జెప్పటచేఁగమఁములం జెప్పి యన్వయించున్నవి-ఈమూడు శబ్దములతోఁగూడినవారుగా బ్రాహ్మణులు అఁగా వేదసంబంధముగల మూడువర్ణములవారును పూర్వమునాచే నిర్మింపఁబడిరి- వేదములును యజ్ఞములునుగూడ ఈమూడు శబ్దములతోఁగూడినవిగా నె నాచే నిర్మింపఁబడినవి- అని రామానుజభాష్యము.

వెండియు తనకన్నము మొదలగువాని ప్రకారమును జెప్పటమఁగాను అర్థవాదము చెప్పఁబడుచున్నది-ఇవి పరబ్రహ్మమయోక్తా నామములు గదా- ఆబ్రహ్మముచేతను తనపూజకోరికకు వేదవిధి యలుపఁబడినది- అనిమధ్వభాష్యము

తస్మాదో మి త్యుదాహృత్య యజ్ఞానతపఃక్రియాః॥

పరివర్తస్తే విధానోక్తా గ్నతంతం బ్రహ్మవాదినామ్॥౨౮॥

తస్మాత్=ఆహేతువులన, ఓమ్ ఇతి ఉదాహృత్య (స్థితానాం) బ్రహ్మవాదినామ్=ఓమ్ అని చెప్పి (ఉన్న) బ్రహ్మవాదల యొక్క, విధానోక్తాః యజ్ఞ దానతపః క్రియాః=విధిలోఁజెప్పఁబడిన యజ్ఞ దాన

తపస్సులనెడి క్రియలు, సతతం ప్రవక్తస్తే = ఎల్లప్పుడును ప్రవర్తింపు చున్నది-

ఓధానోత్తమలనఁగా శాస్త్రము లోజెప్పబడినవి- బ్రహ్మవాదులనఁగా బ్రహ్మమునుచెప్పెడి స్వభావముకలవారఁ- అని శంకరభాష్యము

బ్రహ్మవాదులనఁగా వేదవాదులగు మూడువర్ణములవారును- ఓధానమునఁగా వేదవిధి- యజ్ఞములు ఓమ్ అని చెప్పినతరువాతనే ఆరంభింపబడుచున్నవి- వేదములు గూడ ఓమ్ అని చెప్పిన తరువాతనే ఆరంభింపబడుచున్నవి- ఇట్లు ఓమ్ అను శబ్దముతో నన్వయించుచున్న వేదములను ధరించుటవలనను యజ్ఞములను చేయుటవలనను మూడువర్ణములవారిలక్షణము ఓమ్ అను శబ్దముతో సంబంధముచెప్పబడినది- అనిగామానుజభాష్యము.

తదిత్యనభిసంధాయ ఫలయజ్ఞః పఃక్రియాః |

దానక్రియాశ్చవివిధాః క్రియస్తేమోక్షకాక్షిభిః || ౨౫ ||

అత్ తత్-అత్ అని, ఫలమ్ అనభిసంధాయ = ఫలమును ఉద్దేశించి, వివిధాః యజ్ఞతపఃక్రియాః దానక్రియాశ్చ = అనేకవిధములగు యజ్ఞములు తపస్సులు అనేది క్రియలును దానములనెడి క్రియలును, మోక్షకాక్షిభిః క్రియస్తే = మోక్షమునుగోరువారిచేత చేయఁబడుచున్నవి.

అత్ అని బ్రహ్మమును చెప్పుకొని ఉచ్చరించి- అనేకవిధములగు దానములనఁగా భూకానస వర్ణదానములు- అని శంకరభాష్యము.

మోక్షమునుగోరెడి మూడువర్ణములవారి చేతనును జే- (బడెడి) వేదాధ్యయనము యజ్ఞములపర్చదానములనెడి క్రియలు బ్రహ్మమునుజేరుటకు సాధనములుగాన బ్రహ్మమును చెప్పెడి అత్ అను శబ్దము చేతని దేశశంపదబడదగినవి- ఇట్లు వేదాధ్యయనములకు అత్ అను శబ్దముతో నన్వయముచెప్పబడినది- వీనిని ఆచరించుటచేత మూడు వర్ణముల

సంకతులగు గూడ తచ్చబాధ్యముముగలదభింపుచున్నది- అనిగామానుజభాష్యము.

(అత్) అఫలమునాకుకలకవలయుననికల పక- అని మన్వభాష్యము సద్భావో సాధుగా వేద సదిత్యేన స్మరియ్యుంజ్యతే |

ప్రశస్తికర్మణితథానచ్యుతఃపాశ్వా యుజ్యతే॥౨౬॥

సత్ ఇతి ఏతత్ - సత్ అనేది ఇది, సర్వావే సాధుభావేచ ప్రియుజ్యతే = కలదియగుటయందును మంచిదియగుటయందును ప్రియోగింపబడుచున్నది. (హే) పాశ్వా! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, తథా = అట్లే, సచ్యబ్ధిః పశస్తే కర్మణి యుజ్యతే = సచ్యబ్ధియు ప్రశస్తమైన కర్మమునందు సందర్భింపుచున్నది.

సద్భావమనఁగా లేనిదికలుగుట - మంచి నడతలేనవానికిమంచి నడతలుగుట సాధుభావము - వీనియందు బ్రహ్మముయొక్క సత్ అనేదినాముము ప్రియోగింపబడుచున్నది - మంచి కర్మమనఁగా వివాచముమొదలగునది - యుజ్యతే = ప్రియోగింపబడుచున్నది - అనిశంకర భాష్యము సద్భావశబ్దముచేతప్రదనముసూచింపబడినది - అని మధ్వభాష్యము.

యజ్ఞే తపసి దానేవ స్థితిః సన్తి తే చ్యవే॥

కర్మచైతతఃథీ యం గది త్యేవాభీక్తియతే॥౨౭॥

యజ్ఞే తపసి దానేవ స్థితిః - సదితి ఉచ్యతే = యజ్ఞమునందును తపస్సునందును దానమునందును ఉనికి సత్ అని చెప్పబడుచున్నది - తదథీయం కర్మచైవ = తదర్థమైన కర్మమును, సత్ ఇత్యేవ అభిధేయతే - సత్ అనియె చెప్పబడుచున్నది.

తదథీయమనఁగా యజ్ఞదానతపస్సులకొఱతైనది లేకఓమ్ మేదలగు మూషానామములుగలకుర్వగుకొఱతైన దనియును చెప్పవచ్చును - శ్రద్ధాపూర్వకమగు యజ్ఞాదికము గుఱవీనమయినను బ్రహ్మనామములను ప్రియోగింపటచేత సగుణమగును - అనిశంకర భాష్యము.

మూషావణములవారలయు యజ్ఞములయందలియునికిమంచిది గానంతిని చెప్పబడుచున్నది - (తదక్థీయమ్) అమూషావణములవారలకొఱతైన యజ్ఞాదికములును సత్తనబడును - కాబట్టి వేదములును వైదిక మును అనుబ్రాహ్మణులని చెప్పఁబడిన మూషావణముల వారు సుగూడ ఓం తస్మై అనుశబ్దములను బ్రతికమునెడి గుఱుతుచేత వేదములుకొని వానికింపెను - అవైదికులకంపెనును విలసంబునికేయి బడఁపిగి వారు అనిరామానుడ భాష్యము.

అశ్రద్ధయా హుతమ్ దత్తమ్ తప స్తప్తం కృతంచ యత్ |

అగతివ్యవ్యతే పాగ్ధ నచ త త్పేత్సన్ ఇహ || ౨౨ ||

అశ్రద్ధయా హుతమ్ = అశ్రద్ధతో హేమామము చేయఁబడినదియు, (అశ్రద్ధయా) దత్తమ్ = (అశ్రద్ధతో) దానము చేయఁబడినదియు, (అశ్రద్ధయా) తప్తమ్ = (అశ్రద్ధతో) ఆచరింపఁబడిన తపస్సును, (అన్యత్) యత్ (అశ్రద్ధయా) కృతమ్ (తత్) చ = (ఇతరమైనది) ఏది (అశ్రద్ధతో) చేయఁబడినదో (అది)యును, అసదితి ఉచ్యతే = అగతని చెప్పఁబడుచున్నది - తత్ పేత్సన్ (ఫలాయ) సభవతి = అది ఏచ్చినతరువాతను (ఫలముకొఱకు) కానేరదు - ఇహ చ (ఫలాయ) న(భవతి) - ఈ జన్మమునఁగూడ (ఫలముకొఱకు) కానేరదు.

అశ్రద్ధతో బాహ్యస్థానలకి ద్వి నదియును - అశ్రద్ధతో చేయఁబడిన పోత్రముననుసారము మొదలగునదిగూడ - కన్నుజెంచుటకు సాధనమయినమాంసమునకు వెలుసలది గాన అగతనఁబడుచున్నది. అది పిన్నారము ఆయాసముతోఁగూడినదైనను పెద్దలచే నింపఁబడుటను ఇహపరములరెంటనుఫలమును గలుగఁజేయదు. అనిశంకర భాష్యము.

శాస్త్రీయమైనను అశ్రద్ధతో చేయఁబడిన హేమామము మొదలగు నది అసత్తనఁబడును. అది మోక్షమునకును సంసారములోనిఫలమునకును గూడ పనికిరాక పోవుటయెఱియు చెప్పఁబడుటకు హేతువు. అనిరామానుజ భాష్యము.

ఇతి త్రిభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే త్రికృష్ణార్జునసంవాదే శ్రద్ధాత్రయవిభాగయోగో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదథావ్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యావ్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్రికృష్ణార్జునసంవాదం

బునగుభగవద్గీతలలో మూడు శ్రద్ధలను విభాగిం

చుటయ నెడిశ్చానసాధనమును తెలియఁ

జేసెడిపదునేడవ యధ్యాయము.

గీతాభాష్యరాయ సారము.
 పదు నెనిమిదవ యధ్యాయము.
 అజ్ఞాన ఉపవాచ.

సంన్యాసస్య మహాభాష్యా తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితమ్ |

త్యాగస్య చ హృషీకేశ పృథక్ కేశాని మాదన | ౧ ||

(హే) చ హా హా! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా!, (హే) కేశాని మాదన! = (ఓ) కేశని వంపినవాడా!, (హే) హృషీకేశ! = (ఓ) శ్రీకృష్ణుడా!, సంన్యాసస్య త్యాగస్య తత్త్వమ్ = సంన్యాసము యొక్క యును త్యాగము యొక్క యును తత్త్వమును, పృథక్ వేదితమ్ = ఇచ్ఛామి = వెవ్వేటుగా తెలియుటకు కోరుచున్నాను.

త్రిభువన వాచ.

కామ్యానాం కర్మణాంన్యాసం సంన్యాసం కవయో విదః |

సర్వకర్మ ఫలత్యాగం ప్రాహుస్త్యాగం విచక్షణాః || ౨ ||

(కేచిత్) కవయః = (కొందఱు) పండితులు, కామ్యానాం కర్మణామ్ న్యాసం సంన్యాసం విదః = కామ్యములగు కర్మమును విడుచుటను సంన్యాసమునుగా తెలించెదరు- విచక్షణాః = పండితులు, సర్వకర్మ ఫలత్యాగం త్యాగం ప్రాహుః = అన్ని కర్మములయు ఫలమును విడిచిపెట్టుటను త్యాగమునుగా చెప్పుచున్నారు-

సర్వకర్మములనఁ గానిత్య నైమిత్తికములు. వానికిఁ గూడ ఫలముకలదనియె భగవదభిప్రాయము- అనిశంకరభాష్యము.

విచక్షణునఁ గా మచికొందఱు పండితులు, నిత్యనైమిత్తికకామ్యముల నెడి యన్ని కర్మములయు ఫలత్యాగమునె త్యాగమునుగాఁ జెప్పుచురు- త్యాగం సంన్యాసశబ్దములు పర్యాయములు- అని రామానుజభాష్యము-

ఫలమునుగోరకపోవుట చేతఁ గాని చేయకపోవుట చేతఁ గాని కామ్యకర్మములను విడుచుట సంన్యాసము- త్యాగమనఁగా ఫలమును విడుచుటయె- అని మధ్వభాష్యము-

త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మప్రాహుర్ననీమిణః |

యః శానతపః కర్మ సత్యాజ్యమితి చాపరే || ౩ ||

ఏకే మనీషిణః=కొందఱు సండితులు, దోషవత్ కమత్ త్యాజ్యమ్ ఇతి (అహుః)=దోషముగల కమత్ము విడువఁదగినది అని (చెప్పుచున్నారు) అపరేచ=పటికొందఱు, యజ్ఞాద నతః=కమత్ నత్యాజ్యమ్ ఇతి (అహుః)=యజ్ఞముద నముతపస్సునెడికమత్ము విడువఁదగినది అని (చెప్పుచున్నారు.)

మనీషులనఁగా సాంఖ్యులు. ఈ చెప్పినవికల్పములన్నియుకమా ధికార్థులనుగూర్చినవియె. ఇదిజ్ఞానగోఘ్నలప్రశంస కాదు-సాత్త్వికత్యాగము కూడవీరిదె- జ్ఞానిగతాతీతుఁడుగదా- అని శంకరభాష్యము.

కాపిలసిద్ధాంతమువారనుతదనుసారులగువైదికముల రాగాదిదోషములుండుటనకమత్మునింతయువిడువలయునందురు- మిగిలినవారు విడువఁగూడదందురు- అని రామానుజభాష్యము.

మనీషులనుటచే నాపక్షముగూడ స్వీకరింపవలసినదే- అపక్షమున ఫలమునువిడుచుట చేతనేత్యాగము- కావననిదియఁతయునొక్క పక్షమే- అనిమధ్వభాష్యము.

నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే ధరణస్తమః।

త్యాగోహి పురుషవ్యాఘ్రుః త్రపిధ స్సంప్రేరితః॥౪॥

(హే) ధరణస్తమః!=(ఓ)ధరణశ్రేష్ఠుడా!, తత్ర త్యాగే మే నిశ్చయం శృణు-ఆ త్యాగముఁపయమున నా నిశ్చయమును వినుము- (హే)పురుషవ్యాఘ్రు!=(ఓ)పురుషశ్రేష్ఠుడా!, త్యాగః త్రివిధః సంప్రకీర్తితోహి=త్యాగము మూడువిధములుగలది గా చెప్పఁబడినదిగదా.

త్యాగమన్ననుసంన్యాసమన్నను ఒక్కటియె- ఇదితామసాదిభేదమునమూడువిధములు. ఇదిఃపూర్ణాధికారికె-అనిశంకరభాష్యము.

కమత్ఫలమునువిడుచుటయు, ఇదిసాకమత్మవేదిమమకాగమును విడుచుటయు, సుర్వేశ్వరుఁడుకతయనితఁచుటచేత తనకన్యోన్యమునువిడుచుటయుననిత్యాగముమూడువిధములుగా తెల్పఁబడినదిగదా-అని రామానుజభాష్యము.

యజ్ఞాదనతః త్యాగ్యంకార్యమేవతత్।

యజ్ఞోక్తానంత తైష్ఠ్యపావన నిమనీషితామ్॥౫॥

యః దానతపఃకర్మ సత్కార్యమ్ = యః దానతపస్సుల నేడికర్మము వి
డుపఁదగినదికాదు- తత్ కార్యమేవ = అది చేయఁదగినదే- యః
దానం తపశ్చైవ మనీషితాం పాపహరి = యః యను దానంబు
ను తపస్సునే మనీషులకు పవిత్రముచేయునని.

మనీషునఁ గా ఫలమునుగోరనివారనట- అనిశంకరభాష్యము.

యః దానతపస్సులు మొదలయినవణాశ్రమకర్మములు- మనీషుల
నఁ గాఁపాసనముచేయువారు- వారిఁడపాసనమునద్ధించుటకు- విరో
ధులగు ప్రాచీనకర్మమును నశింపఁజేయునుట- అని రామానుజభాష్యము.

ర|| ౨౨ || శ్రీకర్ము యజ్ఞభేదములుచెప్పఁబడినవి- దానములూ న
భయ దానము చేరుచున్నది- పునిలో నేదైననొకకవిధమగు యః ముమొ
దలగు దానిని చేయఁబలసినదే- సంన్యాసులు గూడ జ్ఞానయజ్ఞమువిధి
దానము అభయ దానము- హృదయము మొదలగు తపస్సిత్యవికలవారణేక
దా- కాఁబట్టి మఱియొకవిధమైనవాక్యమేదైననున్నచో అనికారిభేద
మునుపట్టి దానిని సవరించవలయును- లేనిచో మిగిలిన దానములకు గతి
లేకపోవలసివచ్చును- అని మధ్వభాష్యము-

ఏతాన్యపితుకర్మాణి గజ్గంత్యక్త్వా ఫలానిచ |

కర్తవ్యానీతి మేపార్థ నిశ్చితం మితమున్తి మమ్ || ౨ ||

(సో) పార్థ! = (ఓ) కుంతీపుత్ర! యా! ఏతాని కర్మాణ్యపి = ఈ కర్మ-
ములు గూడ- గజ్గం ఫలానిచ త్యక్త్వా కర్తవ్యాని ఇతి = సంకము
నును ఫలమునును విడిచి చేయఁదగినవి అని, నిశ్చితమ్ ఉత్తమమ్
మే మతమ్ = నిశ్చయింపఁబడినదియు శ్రేష్ఠమైనదియునగు నా మ
తము. (అని శంకరభాష్యము.)

ఈకర్మములనఁ గా యజ్ఞ దానతపస్యలే- సంకమనఁ గా ఆపక్తి-
సంగమనఁ గా శ్రమమునందు మమకారము- ఉపాసనములై నివి
యను యావజ్జీవముచేయవలసినవే- అని రామానుజభాష్యము-

నియతస్యైవ సంన్యాసః కర్మణో నోపపద్యతే |

మోహత్త్వస్య పరిత్యాగ స్తామసః పరికీర్తితః || ౩ ||

నియతస్య కర్మణః సంన్యాసః మోహపద్యతే = నియతమైన కర్మము
నకు సంన్యాసము సంభవించదు- మోహాత్ పరిత్యాగః = అ

జ్ఞానములన దానిని పడుచుట, తామగః (ఇతి) వ్యక్తిత్వః=తామగము (అని) చెప్పబడినది.

ఇదిజ్ఞానము లేనివాడై మోక్షముంగోరువానిఁగూచినది- నియతమనఁగానిత్యము- అని శంకరభాష్యము-

నియతమనఁగానిత్యమై మిత్తికరూపమయినది- జ్ఞానము కలుగఁజేసెనెకమనఁగా బంగమునుకలుగఁజేయుననుకొనుట మోహము- అని రామానుజభాష్యము-

మఃఖిమి త్యేవయతః-మః కాయశ్లేశభయాత్త్యజేత్ |

సత్యత్వా రాజసం త్యాగం నైవ త్యాగఫలంభేత్ ||౮||

యత్ కమః (తత్)=పది కమః మో (దానిని), మఃఖిమి ఇతి=మఃఖిమునుకలుగఁజేయునది అని, (యః) కాయశ్లేశభయాత్ త్యజేత్ = (ఎవ్వఁడు) శకీరాయాసముననుపలిభయముచేత పడుచునో, సః రాజసం త్యాగం సత్యత్వా=వాడు రాజసమైన త్యాగమును చేసి, త్యాగఫలం నైవంభేత్ =త్యాగముయొక్క ఫలమును పొంద నేలేడ.

త్యాగశూన్యన-గా జ్ఞానపూర్వకమగు సర్వకమఃత్యాగము యొక్క ఫలమగుమోక్షమును- అని శంకరభాష్యము-

కమఃమనఁగా ఆశ్రమమృత్యుశమ్మనఁజేయున-గావఃఖకరమగుధన సంపాదనముచేత జేయఁగలగదా- పయమన నా నియాయాసరూపంబు గూడనని- త్యాగముననుష్ఠానపుకష్టమేవయ-కమఃముభగవద్విసాదద్వారమనమనఁలేదు-అని శంకరభాష్యము- అని రామానుజభాష్యము.

కార్యమి త్యేవయతః-మః కాయతఃక్రియ లేఽజాన |

సజ్గంశ్యత్వాఫలంజైవ సత్యాగస్సాత్త్వికోమతః ||౯||

(హీ) జానః!=(హీ,యజానఁడా! ,నియతం కమః-నియతమైన కమఃము, సజ్గం ఫలంద త్యక్త్వా కార్యమ్=సంగమునును ఫలమునును విడిచియె చేయఁదగినది, ఇత్యేవ టియలే(ఇత)యత్ = అనియె చేయఁబడుచున్నది(అనునది)పదికలదో, సః త్యాగః సాత్త్వికః మఃఖి-ఆ త్యాగము సాత్త్వికముగా తలంపఁబడినది-

నియతమనఁగానిత్యము అని శంకరభాష్యము

నియతమనఁగానిత్యవైమిత్తికరూపమైన తాత్కాలికమకమము-అది నాయారాధనముగావేటుప్రయోజనమకర అలేతయె చేయవలసిగదనితలంచి, దానియందుమమకారమునును దానిఫలమునునుపిడిచి- అని రామానుజభాష్యము.

నద్యేష్ట్యకుశలంకమకమక శలేనానుషజ్జలే.

త్యాగీసత్త్వసమావిష్టో మేధావీభిన్నసంశయః॥౧౦॥

మేధావీ భిన్నసంశయః సత్త్వసమావిష్టః త్యాగీ=బుద్ధిమంతుడును తెగినసంశయములుకలవాడును సాత్త్వికుడునగు త్యాగి, అకుశలంకమక నద్యేష్టి=మందిదిగాని కర్మమునుగూచి- ద్యేష్టిండు- కుశలే నానుషజ్జలే=మందికమకమున సంగముకలవాడుగాఁడు

అకుశలమనఁగా కామ్యము- కుశలమనఁగా నిత్యము- వెనుఁజైప్పినవిధముననిత్యకమకములనాచరించుటచేత పరిశుద్ధమైనయంతఃకరముకలవాడై ఆత్మజ్ఞానమునందు ఆభిముఖ్యముకలవాడుగుచు, మేధావియనఁగాఆత్మజ్ఞానముకలవాడై, దానివలననవిద్యచేఁగలిగిన సంశయములన్నియుపోయినవాడై, కీయలేమియులేనియాత్మతానుగాఁదెలిసికొనినవాడై ఆపుడుఅన్నికమకములనుమనస్సనపిడిచి నైమగ్నమనెడిసిద్ధిని పొందుచున్నాడు- అని వెనుకఁ జెప్పఁబడినకమకయొగముయొక్క ప్రయోజనముఈశ్లోకముచేఁ జెప్పఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

మేధావియెఅనఁగాఆత్మజ్ఞానము కలవాడై, దానివలననే సంశయములన్నియును దీరినవాడై- కుశలకమకమనఁగా ఇష్టములను సృగము పుత్రులు పశువులు అన్నము మొదలగువానిని గలుగఁజేయునది- అనిష్టములగలుగఁజేయు పాపకమకము అకుశలము- అదియును ప్రామాదికమే(పారపాటునఁజేయఁబడినదియె)ఇచ్చట వివక్షింపఁబడినది- అన్నికమకములయందును మమకారములే, సోపుటనును బ్రహ్మముతప్పమిగిలిన ఫలములను విడుచుటచేతనును ఆరెండుకమకములును చేయునప్పుడు వీరితీద్యేషములఁజేయఁడు- కాఁబట్టి కమకములఫలసంకర్తృత్వములను విడుచుటయె శాస్త్రీయత్యాగము కానికమకములనె విడుచుట కాదు- అని రామానుజభాష్యము

సహిదేహభృతాశక్యం త్యక్తుంకర్మాణ్యశేషం |

యస్తుకర్మఫలత్యాగీ సత్్యాగీత్యభిధీయతే || ౧౧ ||

కర్మాణి అశేషతః త్యక్తుమ్ కర్మాణ్యములను అన్నిటిని విడుచుటకు, దేహభృతా శక్యం సహి = దేహమును ధరించియున్నవానికి శక్యము కాదుగా - యః కర్మఫలత్యాగీ = ఎవ్వడు కర్మములఫలములను విడుచుచువాడో, సః త్యాగీ ఇతి అభిధీయతే = వాడు త్యాగముగలవాడు అని చెప్పబడుచున్నాడు.

దేహభృత్తు అనగా దేహమే ఆస్థయనుకొనెడిజాతిని - జ్ఞానికాదు - కాబట్టి అజ్ఞా (డుని) కర్మములను చేయుచు నెకకర్మఫలము నుండలియుండే శమును సాత్వికముపడిచినవాడు కర్మములుగలవాడైనను త్యాగియని ప్రోత్సముచేయబడుచున్నాడు - కాబట్టి పరమార్థము నేటిగినవాడగుటచే దేహత్యాగిమనెను లేనివానిచేతనే అన్ని కర్మములును సంద్యసించశక్యములగును - అని శంకరాభాష్యము

దేహభృతనః గాఢీరీమనుధరించీయున్నవాడు - దేహమునిలుచుటకు గావలసిన తినుట తాగుట మొదలగునడికొన్నితప్పనికానక కర్మములన్నియు విడువశక్యములుగావు - వానికై పంచమహాయజ్ఞాదులనుతప్పక చేయవలయును - ఇట్టి కర్మములఫలమును పడుచువాడె శ్రుతులలా త్యాగియని చెప్పబడువాడు - ఫలముననుట కర్వత్యమునునుకర్మసంగమునునుకూడఁజూపును - అని రామానుజభాష్యము.

త్యాగశబ్దమునకు మతియొక్కర ధర్మమును చెప్పట యక్షము కాదు అని యాశ్లోకమునఁ జెప్పబడుచున్నది - అని మధ్వభాష్యము.

అనిష్టమిష్టం మిశ్రం చ త్రివిధః కర్మణః ఫలమ్ |

భక్త్యా త్యాగినాం ప్రేత్య నతు సంన్యాసినాం క్వచిత్ || ౧౨ ||

అనిష్టమ్ ఇష్టం మిశ్రంచ (ఇతి) - అనిష్టమును ఇష్టమును మిశ్రంబును (అని). త్రివిధం కర్మణః ఫలమ్ = మూడువిధములైన కర్మముయొక్క ఫలము, ఆ త్యాగినాం ప్రేత్య భవతి = త్యాగములేని వారలకు గతించినతరువాతను కలుగుచున్నది - సంన్యాసినాం తు క్వచిత్ (అపి) నభవతి = సంన్యాసులకో ఒక్కచోనును కలుగదు -

అనిష్టము, సరకము పశుపద్యాయగుట మొదలగునడి-ఇష్టముదే

వతలు మొదలగు వారగుట - మిశ్రమనఁ గామనుష్ఠుఁడగుట - కర్మమనఁ గాధర్మకములు-ఫలమనఁ గాఫల్య పు(కొ)ద్దిది)అగుటచేతలయమునుపొందునది అఁ గాకనఁబడకపోవునది - అది బాహ్యములగుననే కకారకముల (సాధనముల) వ్యాపారములవలనఁగలిగినదైఅవిద్యచేఁగలిగి ఇంద్రజాలము మాయ మొదలగు వానివంటిదై గోష్ఠ మోహమును గలుగఁజేయునదియైప్రీత్యగాగ్గనుచేరియున్నట్లు తోచును-ఇట్టి ఫలము అజ్ఞులకు మరణానంతరముగలుగును - పరమహంగురి వ్యాజకులగు జ్ఞానమాత్రనిష్ఠులకు కలుగదు - అని శంకరభాష్యము.

అవిష్టమునర కాదిఃము - ఇష్టముస్యగఃము మొదలగునది - మిశ్రమనఁ గా అవిష్టముతోఁగూడినపుత్తులు పశువులు అన్నము మొదలగునది - కర్మకర్తృమునును నమకారమునును ఫలమునునువిమవనివారు అత్యాగులు - ప్రీత్యనుగానికి కర్మములనావరించినతరువాతనఅయర్థము - త్యాగులకు మోక్షవిరోధం గుఫలమువచ్చునుకులుగదు - ఇట్లు కర్మములనుచేయుచు నే వానికర్మకర్తృవలనువిమచుటకాప్రసక్తి మైనసంన్యాసము - అదియెత్యాగముఅని చెప్పఁబడినది - అనిరామానుజ

ఇది త్యాగస్తోత్రము - అనివిష్ణుభాష్యము. (భాష్యము

పక్షైస్తానిమహాబాహూకారణానినీబోధమే |

సాంఖ్యే కృతాస్తే పో)క్తాని సిద్ధయే సర్వకర్మకామ్ || ౧౩ ||

అనిష్ఠానం తథా కిర్తా కరణంచ పృథగ్విధమ్ |

వివిధాచపృథక్చేష్టా దైవంచైవాత్రపిష్టమమ్ || ౧౪ ||

(హే)మహాబాహూ!-(ఓ)గోష్ఠిభుజములుకలవాడా!, కర్మకర్మకార సిద్ధయే=అన్నికర్మములను సిద్ధించుటకొఱకు, సాంఖ్యే కృతాస్తే పో)క్తాని=సాంఖ్యము నెడి సిద్ధాంతమున చెప్పఁబడిన, అనిష్ఠానం తథా కిర్తా పృథగ్విధం కరణంచ=అదిష్ఠానంబును అతే కర్తయును వివిధముగు కరణంబును, పృథక్ వివిధా చేష్టాచ=వేరువేరుగా అనేకవిధములగు చేష్టయును, అత్ర పిష్టమమ్ దైవంచ=చీనిలో అయిదవదియగు దైవంబును, (ఇతి) ఏతాని పిష్టాకారణాని=(అనెడి) ఈ అయిదు కారణములను, మే (సకాశత్)నిబోధ=నా (వచన) తెలిసికొనుము.

కారణములనఁగా కార్యమును వెఱవేర్చునవి. కృతాంతముగుసాంఖ్యమున- అనఁగాకర్మములపరిసమాప్తి గలవేదాంతమున- ఆత్మజ్ఞానముకలిగినతోడనే కర్మములన్నియు నివర్తింపుచునుగదా- అధిష్ఠానమనఁగా ఇచ్ఛాద్వేషదుఃఖదుఃఖజ్ఞానాదులు బయలుదేరుటకు ఆధారమైనశరీరము- కర్తయనఁగాఉపాధిస్వరూపుఁడగుభోక్త- కరణమనఁగాకోత్రముమొదలగు పండ్రిండును- కేష్ఠులనఁగావాయుసంబంధులగుపాణముఅపానముమొదలగునవి- దైవమనఁగాచక్షుస్సమొదలగువానికి సహాయముచేసెడిఅదిత్యుఁడుమొదలగునది- అని శంకరభాష్యము-

సంఖ్యయనఁగాబుద్ధి - సాంఖ్యమగుకృతాంతమున- అనఁగావైదికబుద్ధితోఁజేరియున్న నిణయమున- సిద్ధియనఁగాఅట్టుట- వైదికబుద్ధి, శరీరజీవాత్మేంద్రియపాణములు ఉపకరణములుగాఁగలపరమాత్మనె కర్తగా నిశ్చయింపుచున్నది- ఇట్లు జీవునికర్మత్వము పరమాత్మకుఆధీనమైనచో విధినిషేధతాస్త్రములన్నియు నిరర్థకములుకావలసవచ్చునేయన్ననువినుండు- జీవాత్మ్యపరమాత్మ్యచేసినీబడి ఆతఁడెఆధారముగాఁగలవియును ఆతనిచేఁగలుగఁజేయఁబడిన శక్తులుగలవియునగు కరణకలేబరములతోఁగూడినవాడై, తానును ఆతఁడె ఆధారముమొదలగునవిగాఁగలవాడై పనులుజరుగుటకు తనయిచ్చచేతనే కరణములను అధిష్ఠించియుండుటయ నెడిప్రియత్నమును ఆరంభించును- ఆలోచననుండెడిపరమాత్మయును తనయనుమతనిచ్చుటచేత ఆతనిని ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నాడు- కాబట్టిజీవునికి స్వబుద్ధిచేతనే ప్రవర్తింపుటకలదు- అని బ్రహ్మసూత్రములలోనే (॥౩॥౪౦॥) స్పష్టపఱుపఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము-

పేరిడియు సంఖ్యకమునుచివరించుటకు కర్మకారణములుచెప్పఁబడుచున్నవి- సాంఖ్యేకృతాంతే = జ్ఞానసిద్ధాంతమున- అధిష్ఠానమనఁగా దేహముమొదలగునది- కర్తయనఁగావిష్ణువు- జీవుఁడుకర్తగాఁడు- కరణమనఁగాఇంద్రియములుమొదలగునది- కేష్ఠులనఁగాకియలు- ఘోషామముమొదలగుకర్మములు చేతులుమొదలగు వానివ్యాపారములచేతఁగా కలుగుచున్నవి- ధ్యానముమొదలగువాని

కిగూడమనస్సుయొక్కచేష్టపాదనము- పూర్వజన్మమునందలిచేష్టయును సంసారమునకుఁ గారణమగుటను. దైవమనఁగా అద్భుతము. అనిమధ్యభాష్యము.

శరీరవాఙ్మనోభిర్యతకామః ప్రారభతే నః |

న్యాయ్యంవా విపరీతంవా పత్యైచలే తస్య హేతవః || ౧౫ ||

నః శరీరవాఙ్మనోభిః-పురుషుఁడు శరీరమువాకు మనస్సు అనువానిచేత, న్యాయ్యంవా విపరీతంవా యత్ శమః ప్రారభతే-న్యాయమున పునిదైనను అట్టిది కానిదైననగు ఏకర్కమును ఆరంభింపుచున్నాఁడో, తస్య ఏతే పశ్చిహేతవః=వానికి ఈ విషయము హేతువులు.

తొప్పపాటుశరీరముకిదల్చుట మొదలగువనిగూడ పూర్వజన్మపుదాహానములకార్యమెకాని న్యాయ్యవిపరీతములలో నె చేరుచున్నవి- అని శంకరభాష్యము

తత్రైవంసతికతాఽర మాత్మానంకేవలంతుయః |

పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్నసపశ్యతిదుమతిః || ౧౬ ||

ఏవం సతి=ఇట్లు అగుచుండఁగా, తత్ర=ఆవిషయమున, యః ఆకృతబుద్ధిత్వాత్=ఎవ్వఁడు అశిక్షితబుద్ధిగలవాఁడగుటను, కేవలమ్ ఆత్మానం కతాఽరం పశ్యతి=ఒకర ఆత్మను కఠనంగా తలంచుచున్నాఁడో, సః దుమతిః సపశ్యతి=ఆపర్వబుద్ధిగలవాఁడు ఎఱుంగఁడు-

తత్ర=ఆ యుదింతిలో- కేవలమ్ ఆత్మానమ్=పరిశుద్ధుఁడైన ఆత్మను . అకృతమైనయనఁగా వేదాంతములు ఆచార్యోపదేశమున్యాయము వీరిచేసంసరింపఁబడనిదైన బుద్ధిగలవాఁడు- అని శంకర ||

జీవునికర్మకర్తృము పరమాత్మయొక్కయశుమతినిబట్టి నడగుచుండఁగా. తత్ర-ఆకర్మమునందు. అకృతబుద్ధియనఁగా ఎన్నట్టితని తెలిసికొనెడిబుద్ధికలుగనివాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

యస్యనాహంకృతోభావో బుద్ధిర్యస్యనలిప్యతే |

మాత్వాపిసఖ హన్లోకాన్నహన్తినిబధ్యతే || ౧౭ ||

యస్య ఆహంకృతః భావః స-ఎవ్వనికి ఆహంకారముతోఁగూడిన భావము లేదో, యస్య బుద్ధిః నలిప్యతే-ఎవ్వని బుద్ధి అంటునుపొందదో, సః ఇమాం లోకాం మాత్వాపి-వాఁడు ఈ లోకములను

చంపీయును, నహస్తి = చంపఁడు - ననిబధ్యతే = బంధింపఁబడఁడు -

అహంకృతములనఁగా నేనుకర్తననెడి, భావములనఁగా తలఁపు-అవి ద్యచేత ఆత్మయందు కల్పింపఁబడిన ఈ యధిష్ఠానాదులై డె అన్నికర్మములకును కర్తలు, నేను కాను, నేను వాని వ్యాపారములకు సాక్షియైనవాడఁను, అనియిట్లు తలంచువాఁడు - బుద్ధియనఁగా ఆత్మకుఁడ పాధియైన యంతఃకరణము - సరివ్యతే = విశ్వాత్మాపము గలదికాదో-ఎట్లన్నను - ఈపనిని నేను చేసితిని, దానిచేత నేను నరకమును పొందఁగఁను, అని ఇట్లు. ఈలోకములను అనఁగా ప్రాణులను. సరిబధ్యతే = అధర్మము కలవాఁడుకాఁడు. చంపఁడు బంధింపఁబడఁడు అనుట పాపమాధికకద్య ప్పినిపట్టి. నాయంహస్తి న హస్యతే (అలృగ్తో) అనునదియె ఇచ్చటను ఉపసంహరింపఁబడుచున్నది దేహాత్మాభిమానము లేకపోవుట తోనె అవిద్యవలనఁగలిగిన యన్నికర్మములను సంస్యసించుట సంభవించునుగాన సంన్యాసులకు అనిష్టాదికర్మఫలము కలుగదనుటయుక్తమే. అటు కాకపోవుటవలన నితరులకు కలుగుననిదియు తప్పనిదే - ఇట్లు గీతాశాస్త్రాన్తముంతయు నుపసంహరింపఁబడినది. అనిశఁకర॥

భావమనఁగా కర్తృత్వమును గూర్చిన మనోవృత్తి విశేషము - అది హంకృతములనఁగా అహం అనెడి అభిమానము చేతఁగలిగినదికాదో - నేను చేయుచున్నాననెడి జ్ఞానము ఎవ్వనికి లేకుండునోయనుట. బుద్ధి, లేపమును పొందకయుండునో, అనఁగా ఈ కర్మమునాక కర్తృత్వము లేకపోవుటవలన ఈ ఫలమునాతో సంబంధింపఁడు, ఈ కర్మంబును నాదికాదు, అనియెవ్వనికి బుద్ధికలుగునోయనుట - వాఁడు ఈ జగులను యద్ధమనవంపియుచంపకున్నవాడే. ఆ యద్ధమనెడి కర్మముచేత బంధింపఁబడుట యనఁగా దానిఫలము ననుభవించుటయును లేదు. అని రామానుజభా॥

ఈశోకముచేతను ఆజ్ఞానముస్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది. ఎవ్వఁడుకొంచెము బంధమును పొందునో వాఁడుకొంచెము అహంకారము గల వాఁడుగూడనగును. అని మధ్యభాష్యము.

జ్ఞానంజ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధా కర్మణాదనా ।

కరణం కర్మకర్తే త్రివిధః కర్మకర్తృహః ॥౮॥

జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా (ఇతి) = తెలియును తెలియఁబడున

దియు తెలిసికొనువాఁడును. (అని) కర్మవోదనా తివిధా-కర్మవిధి
మూడువిధములుగలది. కరణం కర్మకర్తా (ఇతి) = కరణంబును కర్త
యునుకర్తయును (అని,) కర్మసంగ్రహః క్రిందిఁ = కర్మసంగ్రహము
మూడువిధములుగలది.

పరిజ్ఞాతయనఁగా ఉపాధిస్వరూపుఁడగుభోక్త. ఈమూడునుఅ
న్నికర్మములంబ్రవర్తింపఁజేయునవి. ఈమూడునుజేరిన పై నెన్నికర్మ
ములను నారంభించుటకలుగును- కరణమనఁగా వెలుపలివియగుశ్రోత్రా
దులునులోపలివియగు బుద్ధి మొదలగునవియును- కర్తమనఁగా కర్త
చేబొందఁగోరఁబడినది- ఈమూటితోడనుకుర్మముసంబంధించియుం
డును గాన కర్మసంగ్రహమనఁబడుచున్నది- అనిశంకరాభాష్యము-

చేయఁదగినకర్మముజేయుము- దానిని తెలిసికొనుటజ్ఞానము- తెలి
సికొనువాఁడు పరిజ్ఞాత-జ్ఞేయఁబగుఆకర్మముమూడువిధములుగాసం
గ్రహింపఁబడుచున్నది- ద్రవ్యము మొదలగు సాధనము కరణము-కర్మ
ము,యోగము మొదలగునది- ఆచరించువాఁడుకర్త- అనిరామానుజభా॥

ఇత్రై నవోవిధిపురుషునిబుట్టినదికాకపోవుననుశంకరుఁడెప్పఁబడు
చున్నది- ఈమూటినిఅపేక్షించి కర్మవిధిగాన కర్మవిధిమూడువిధ
ములుగలదనిచెప్పఁబడుచున్నది- ఉత్తరార్థముచే కారణములుసం
గ్రహించిచెప్పఁబడుచున్నది. కరణసంగ్రహముఅనఁగా కర్మమున
కు కారణములగువానిసంగ్రహము- అధిష్ఠానము మొదలగునదికరణము
నందెచేరుచున్నది- కర్మకర్తనూలేకపోయినను విధిద్వారమున ఈ
శ్వరప్రసాదమున నిచ్చకలుగుటను,చెప్పఁబడినకారణములచేత కర్మ
ద్వారమునపురుషార్థముకలుగుచున్నది- ఈశ్వరాధీనుడైనను విధి
ద్వారమున ఆతనిచేతనే నియమింపఁబడినవాఁడు- ఇచ్చాదులుపుట్టి
నచో ఈశ్వరునిచేతనేచేయఁబడినదియగును- ఫలముతప్పదు- వస్తు
తత్త్వమునుబట్టి కర్తకాకపోయినను ఆభిమానికమగుకర్తృత్వమువానికె-
జుములనపేక్షించి స్వాతంత్ర్యముగూడకఁదుగాన వానింగూర్చి విధు
లుశ్మశ్మములగుట లేదు-అని మధ్వభాష్యము.

జ్ఞానంకర్మవకర్తావ త్త్వివగుణభేదతః |

పోష్యతే సుఖసంఖ్యానే యథావచ్ఛుణుతాన్యపి॥౧౯॥

జ్ఞానం కర్మచ కర్మాచ=జ్ఞానంబును కర్మంబును కర్తయును గూడ, గుణభేదతః తిదైవ(భవన్తి)-గుణములభేదమునుపట్టి మూడువిధములుగా నె (ఉన్నవి) - (ఇట్ల) గుణసంఖ్యానే ప్రోచ్యతే-(అని) గుణసంఖ్యానమనందు చెప్పబడుచున్నది- తాన్మసి యథావత్ శృణు-వానినిగూడ తగునటు గా వినుము.

కర్మమనఃగాక్రియః గుణసంఖ్యానమనఃగా కపిలునిచే జేప్పబడిన సాంఖ్యశాస్త్రము. అదిబ్రహ్మమొక్కటియే అనువిషయమున విరుద్ధముగానున్నను గుణములవ్యాపారములను నిరూపించుటయందు సరిగానెయుండును- యథావత్=యథాశాస్త్రముగా. అని శంకరభాష్యము- (నిరామానుజభాష్యము-

గుణసంఖ్యానముననఁగాగుణముల కార్యములను చెప్పటలో- అవేంశియుసాధనమును నిస్తరింపజేయుటకైచెప్పబట్టచున్నది- గుణసంఖ్యానమనఁగా గుణములను లెక్కపెట్టెడి ప్రకరణము- అని మధ్వభాష్యము

సర్వభూతేషుయేనైకం ధావమవ్యయమీక్షతే |

అవిభక్తంవిభక్తేషుతజ్జ్ఞానంవిద్ధిసాత్త్వికమ్||౨౦||

విభక్తేషు సర్వభూతేషు= విభజింపబడిన అన్నిభూతములయందును, అవిభక్తమ్ అవ్యయమ్ ఏకం ధావమ్= విభజింపబడినదియును నిర్వికారమైనదియునునగు ఒక్క ధావమును, యేన ఈక్షతే= దేనిచేత తెలిసికొనుచున్నాడో, తత్ జ్ఞానం సాత్త్వికం విద్ధి= ఆ జ్ఞానమును సాత్త్వికమునుగాను తెలిసికొనుము.

ధావమనఁగా వస్తువు- ఒక్క ఆస్తివస్తువును- ఈ సాత్త్వికజ్ఞానమెత్తదైతజ్ఞానము- అని శంకరభాష్యము-

ధావమనఁగా ఆస్తివస్తువు- బ్రాహ్మణాదిభేదములచేవిభజింపబడిన అన్నిభూతములందును ఆత్మలు ఆభేదములులేనివారైజ్ఞానైకాకాశులైఫలాదిదంగములకు తగనివారైయుండురనికర్షాదులనాచరించునప్పుడు తెలిసికొనెడి జ్ఞానము సాత్త్వికము- అని రామానుజభా||

ఒక్క ధావమును అనఁగా విష్ణువును- అని మధ్వభాష్యము.

పృథక్త్వేనతు యజ్జ్ఞానం నానాధావాన్ పృథగ్విధాః |

చేర్చిన ర్వేషు భూతేషు తజ్జ్ఞానం విద్ధి రాజగమ్||౨౦||
యత్ జ్ఞానం=ఏ జ్ఞానమైతే, స్పృహన్ నానాభావా=ఆ
నేకవిధములుగానుండెడి అనేకవస్తువులను, సర్వేషు భూతేషు స్పృహ
క్త్యన వే=అన్ని భూతములయందును వేటుబాటుతో తెలిసికొను
చున్నదో, తత్ జ్ఞానం రాజగం విద్ధి=ఆ జ్ఞానమును రాజగమును
గాను తెలిసికొనుము.

ప్రతిశరీరమునను ఆస్థులుభిన్నులు గానున్నారనుకొనుటరాజగజ్ఞాన
ము-జ్ఞానము తెలిసికొనుచున్నదనుట సంభవించుచుగాన జ్ఞానముచే
త తెలిసికొనుచున్నాడో అనియర్థము- అనిశఙ్కరభాష్యము.

కర్మములచరించునప్పుడు ఆస్థులుగూడబ్రాహ్మణాద్యాకార
ములుగలవారైయుండురనుకొనుట రాజగజ్ఞానము- అనిరామనుజభా||

యత్ కృతస్త్వివ దేకస్త్వి కా ర్యే సత్త మహేతుకమ్|

అతత్త్వార్థవ దల్పంచ త త్తామసముదాహృతమ్||౨౧||
యత్= ఏజ్ఞానమైతే, ఏకస్త్వి కా ర్యే కృతస్త్వివత్ సత్తమ్=ఒక
కార్యమందు సమస్తమైనదనియందునలే అగక్తికలదో, అహే
తుకమ్=హేతువులేనిదో, అతత్త్వార్థవత్=తత్త్వమునుగూర్చినయ
ర్థము లేనిదో, అల్పంచ=స్వల్పమైనదో, తత్ తామసమ్ ఉదాహృత
మ్=అది తామసముగా చెప్పబడినది.

ఒకకా కార్యమనఁగా దేహముగానిప్రీతిమ(బొమ్మ) మొదలుగున
దిగానీ-ఇదియే ఆస్థుయైనను ఈశ్వరుడైనను, దీనికి ప్రాణమతిలేక
నేడిజ్ఞానము- అహేతుకమనిపాతము- యుక్తులుకలదిగానిది ఆ
నియర్థము- అల్పమనఁగా ఫలంబును విషయంబును స్వల్పములుగా
లది- అని శంకరభాష్యము.

ఒకకా కార్యమనఁగా ప్రేతములు భూతగణమునీ మొదలగువాని
ని ఆరాధించుట-కృతస్త్వివత్=అన్నిఫలములనిచ్చెడిదనియందు వ
లే-అహేతుకమ్=అట్టిఅగక్తి దానియందుకలుగుటకుతగినహేతువులేని
ది- స్వల్పమగుట స్వరూపముంబట్టియు ఫలముంబట్టియు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

నియతంశబ్దరహితమరాగద్యేవతఃకృతమ్|

అథలప్రేప్సూనాకర్షయన్తత్సాత్త్వికముచ్యతే॥౨౩॥

యత్ కర్షణ-ప కర్షణము, నియతం శక్తిరహితమ్=నియతమును
ఆసక్తి లేనిదియై, అథలప్రేప్సూనా ఆరాగద్వేషః శృతమ్-ఫ
లమునుపొందఁగోరనివానిచేత రాగద్వేషములులేక చేయఁబడినదో,
తత్ సాత్త్వికమ్ ఉచ్యతే=అది సాత్త్వికముగా చెప్పఁబడుచున్నది.
నియతమనఁగానిత్యము- అనిశంకరభాష్యము.

నియతమనఁగాతనివిధ్యాశ్రమములకుఁ దగినది-కర్షణ, త్సాత్త్విక సంగము
లేనిది- కీర్తియందురాగము-అకీర్తియందు ద్వేషము-అని గోమాదభాషా॥

యత్త్రకామేప్సూనాకర్షణాహంకారేణవాచనః।

క్రియ లేబహుళాయాగం తద్రాజగముద హ్యత్రమ్॥౨౪॥

యత్ కర్మ-తు=ప కర్మమైతే, కామేప్సూనా సాహంకారేణవా-
ఫలమునుగోరువానిచేతఁగానీ ఆహంకారముతోఁగూడినవానిచేతఁగా
నీ, బహుళాయాగం (యథాతథా) క్రియ లే=విస్తారముఆయాగము
తోఁ (హుషున్నుగాను) చేయఁబడుచున్నదో, తత్ రాజగమ్ ఉ
దాహ్యత్రమ్=అది రాజగముగాను చెప్పఁబడినది.

సాత్త్వికకర్మదు సకుఁగూడఅర్హజ్ఞానములేనివాఁడును ఆహంకార
ముతోఁగూడినవాఁడునెకతేయగునప్పుడు రాజగ తాను సముపవి
యమున చెప్పవలసినదేమున్నది! అని శంకరా విభజింపఁబ

వా అనునది చ అనుదాని యథాముకలదిను, యేదేనుగోరువా
డును కర్మత్వాభిమానముకలవాఁడునగువానిచేత-అనిరామానుజభాషా॥

అనుబద్ధం త్రయం హింసా మనవేత్త్యచపౌరషమ్।

మోహావారభ్యతేకర్మ మత్తత్తామసముచ్యతే॥౨౫॥

అనుబద్ధం త్రయం హింసాం పౌరుషంచ అనవేత్త్య-తరువాతఁగలు
గుననిని ధనమోతగ్గుటనును పాణిలకుఁగలిగెడివీచినును తనసామ
ర్థ్యమునును విమర్శించక, యత్ కర్షణ మోహాత్ ఆరభ్యతే=ప క
ర్షణము ఆర్హజ్ఞానములన-ఆరంభింపఁబడుచున్నదో, తత్ తామసమ్
ఉచ్యతే=అది తామసముగా చెప్పఁబడుచున్నది-

త్రయముఅనఁగా శక్తియునుధనమునుతగ్గుట- అనవేత్త్య (అపే
క్షింపక) అనిపాతము అనిశంకరభాష్యము.

కర్మమును చేసినగురు వాతఁగలిగెడి దుఃఖముఅనుబంధము. మోహమునఁగాపగమపురుషుఁడు కర్తవ్యుని తెలిసికొనకపోవుట- అని రామానుజభాష్యము.

ముక్తసజ్జోనహంవాదీ ధృత్యత్సాహసవన్వితః |

సిద్ధ్యసిద్ధోర్నిర్వికారఃకర్తాసాత్త్వికఃఉచ్యతే || ౨౬ ||

ముక్తసజ్జః అనహంవాదీ ధృత్యత్సాహసవన్వితః = సంగములేని వాఁడును అహంకారములే వాఁడును ధైర్యముతోనునుత్సాహముతోనుచుగూడినవాఁడును, సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః నిర్వికారః కర్తా = సిద్ధించినను సిద్ధింపకపోయినను వికారము లేనివాఁడునగు కర్త, సాత్త్వికః ఉచ్యతే = సాత్త్వికుఁడుగా చెప్పబడుచున్నాఁడు.

ధ్యేయనఁగాధారణముఁజేత్సాహసనఁగా ప్రయత్నము. ఒక్కశాస్త్రము నె ప్రమాణముగా నమ్మి కర్మముల నాచరించువాఁడు సాత్త్వికుఁడు-అని శంకరభాష్యము.

ఫలమునందుసంగము లేనివాఁడు- అనహంవాదీ = కర్మత్వాభిమానము లేనివాఁడు- ధృతియనఁగా అరంభించినపనికిడ తేకవత్తను తప్పని దుఃఖములు ఎన్నితటస్థించినను ఓర్చుట-ఁజేత్సాహసనఁగా ఉద్యోగముతోఁగూడినమనస్సు కలిగియుండుట-అని రామానుజభాష్యము.

రాగీకర్మఫలప్రేప్సూర్లు బ్ధోహింసాత్మకోఽశుః |

హర్షశోకాన్వితఃకర్తారాజసఃపరికీర్తితః || ౨౭ ||

రాగీ కర్మఫలప్రేప్సూః లుబ్ధః హింసాత్మకః అశుః హర్షశోకాన్వితః కర్తా = రాగముకలవాఁడును కర్మఫలము నుపాందగోరువాఁడును లుబ్ధుఁడును హింసించుటస్వభావముగాఁగలవాఁడును, పరిశుద్ధుఁడును సంతోషదుఃఖములతోఁగూడినవాఁడునగు కర్త, రాజసః పరికీర్తితః = రాజసుఁడుగా చెప్పబడినవాఁడు.

లుబ్ధుఁడనఁగా పదధ్యములయందాశక్తివాఁడును పుణ్యతీర్థాదులయందుఁగూడ తనసొమ్మునువిడువలేనివాఁడును- ఇష్టముకలిగినప్పుడుగాని తానుచేసెడిపనియనుకూలమైనప్పుడుగాని హర్షము- ఇష్టముకలుగకపోయినను అనిష్టముకలుగినను తానుచేసెడివిచెడినను శోకము అనిశ-కరభాష్యము.

రాగీ=కీర్తిగానిగోరువాఁడు- కర్మమునకుఁ గావలసినద్రవ్యమును వ్యయముచేయఁ లేనివాఁడు లుబ్ధుఁడు- హింసాస్మకుఁడనఁ గావలయు బాధించిపనిచేయించువాఁడు- కర్మసంఫలమైనప్పుడు మాపకము- అని రామానుజభాష్యము.

అయుక్తః పాకృతస్తన్మత్తశ్చ నైకృతికోఽలసః |

విషాదీదీఘసూత్రీచ కర్తాతామగడచ్యతే || ౨౮ ||

అయుక్తః పాకృతః స్తబ్ధః శతః నైకృతికః అలసః విషాదీ దీఘసూత్రీచ కర్తా=అయుక్తుఁడును తెలివితేనివాఁడును స్తబ్ధుఁడును శతుఁడును నైకృతికుఁడును మందుఁడును మనస్సుమఁదన్నబుద్ధి కలిగినవాఁడును మెల గాపనిచేయువాఁడునగు కర్తా, తామసః పరికీర్తితః=తామసుఁడుగా చెప్పఁబడినవాఁడు.

అయుక్తః=విత్తైకాగ్రతలేనివాఁడు-పాకృతః=బుద్ధికేమియుసంపాద్యరములేకపిల్ల వానిన లెనున్నవాఁడు-స్తబ్ధః=ఎవ్వనికినినమ్ముఁడుకానివాఁడు- శతః=మాయనుచేయువాఁడు- తనశక్తినిదాచికొనెడివాఁడు- నైకృతికః=సమస్తవృత్తులనుచెడఁగొట్టువాఁడు-(నైకృతికః అనిబొంబయి పాఠము) అలసః=చేయవలసినకార్యములంగూడ పరివర్తింపలేనివాఁడు- దీఘసూత్రీ=చేయవలసిన కార్యములను చాలకాలముచేయువాఁడు- తుదినమునఁ గానీ రేపుగానీచేయవలసినదానిని వెలకుఁగూడచేయఁడు- అని శంకరాభాష్యము.

అయుక్తః=శాస్త్రములోనికర్మములకుఁదగనివాఁడు- పాకృతికః=చదువులేనివాఁడు- స్తబ్ధః=పనులనారంభింపకపోవుటయె స్వభావముగాఁగలవాఁడు- శతః=అభిచారము(చెడిపి, చిల్లం) మొదలగువానియందురుచికలవాఁడు- నైకృతికః=కంచనచేయువాఁడు- అలసః=అరంభించినకర్మములను మెల్ల గాచేయువాఁడు- దీఘసూత్రీ=అభిచారాదులుచేయుచు ఇతరులకుచాలకాలముండెడి యనర్థమును ఆలోచించువాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

పరుఁడుచేసిన దోషమును ఎంతకాలము గడచిననుసూచింపుచు నేయుఁడువాఁడుదీర్ఘసూత్రీ-అనిమధ్యభాష్యము.

బుద్ధిర్భేదం ధృతేత్థేవ గుణత స్త్రివిధం శృణు |

ప్రొవ్యహన మశేషేణ పృథక్త్వేనధనఃజయః॥౨౯॥

(హే)ధనంజయ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, అశేషేణ పృథక్త్వేన ప్రొవ్యహనమ్=నిశ్శేషముగా వేలువేలుగా చెప్పబడుచున్న, గుణతః త్రివిధమ్=గుణములనుబట్టి, మూడువిధములైన, బుద్ధిః ధృతేత్వైచ్చవభేదమ్=బుద్ధియొక్కయును ధృతియొక్కయును భేదమును, శృణు=ఁనుము.

బుద్ధియునుగావివేకపూర్వకమగునిశ్చయజ్ఞానము-ధృతియునుగా ఆగంభీజినవినిష్ఠములగుచిన్నవిడువకపోవుట- అనిగామానుజ ॥

ప్రవృత్తించ నివృత్తించ కార్యకార్యే భయాభయే ।

బన్ధంమోక్షంచ యావేత్తిబుద్ధిస్సాపార్థ సాత్త్వికీ॥౩౦॥

(హే)పార్థ!=(ఓ)సంతీపుత్రుడా!, యా బుద్ధిః= ఏ బుద్ధి, ప్రవృత్తించ నివృత్తించ కార్యకార్యే భయాభయే బన్ధమ్ మోక్షంచ వేత్తి=ప్రణ్యసాధనముగను మోక్షసాధనమును కార్యమునునాగ్యమునును భయమునునభయమునును బంధమునును మోక్షమునును తెలిసికొనుచున్నచో, సా సాత్త్వికీ=అది శక్త్యగుణసంబంధియైనది-

దేశకాలాదులనుబట్టి కర్మములను చెయ్యటకార్యము. చేయకపోవుట అకార్యము- దొంగపెద్దపులి మొదలగు,భయమునుకలుగజేయునవి భయములు- జ్ఞానమునునది బుద్ధియొక్క వృత్తివిశేషము- ధృతియునట్లే-అనిశంకరభాష్యము-

ప్రవృత్తినివృత్తులలో దేని నవలంబించినవారికైనను దేశకాలాకర్మలనుపట్టి చేయఁదగినది కార్యము. చేయరానిది అకార్యము-శాస్త్రమునతిక్రమించుటభయస్థానము-దానిననుసరించుటఅభయస్థానము-అనిరామానుజభాష్యము

యయా ధర్మ మధర్మంచ కార్యం చా కార్యమేవచ ।

అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సాపార్థ సాత్త్వికీ॥౩౧॥

(హే)పార్థ!=(ఓ)సంతీపుత్రుడా!, యయా=దేనిచేతను, ధర్మమ్ అధర్మంచ కార్యంచ అకార్యమేవచ=ధర్మమునును అధర్మమునును కార్యమునును అకార్యమునును, అయథావత్ ప్రజానాతి=ఉన్నదియున్నట్లు, క తెలిసికొనుచున్నాచో, సా బుద్ధిః సాత్త్వికీ=ఆ బుద్ధి రజో

గుణసంబంధముకలది.

(ము- జనిశంకరభావ్యము

శాస్త్రమునవిధింపబడినది ధర్మము- నిషేధింపబడినది అధర్మము
ఉన్నదియున్నట్లు తెలియుటకాఁగి పరితమ. గాఁగూడ మధ్యమ
ధర్మము తెలియుట గాఁజనుచుపరితమ. గాఁ నె తెలియుట రాజసియన్నచోతా
మసికిని దీనికిని భేదములేకపోవలసినచున్ను- అమధ్యభావ్యము-

అధర్మం ధర్మమితయో మన్యతే తమసావ్యతా।

సర్వాథా నిష్పక్షతాంశ్చబుద్ధి సాని పాథా తామసీ॥ ౩౭॥

(హే) పాథా! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!; తమసావ్యతా యా - తమ
స్వచేతను ఆచరింపబడిన పబుద్ధి, అధర్మం ధర్మమ్ = అధర్మమును
ధర్మమును గానుచు, ఇతి సర్వాథా నిష్పక్షతాంశ్చబుద్ధి అన్నియు
పులుసు పిరుద్దములనుగా, మన్యతే = తలంపుచున్నదో, సా బుద్ధిః
తామసీ = ఆ బుద్ధి తమోగుణసంబంధముకలది.

ధృత్యా యయా ధాయతే మనః ప్రాణేంద్రియక్రియాః।

యోగే నాన్యథీ చారణ్యా కృతీ సాని పాథా సాత్త్వికీ॥ ౩౮॥

(హే) పాథా! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!; యోగేన అన్యథీచారణ్యా యి
యా ధృత్యా (యుక్తి) = యోగముతోగూడి తప్పనిదైన పద్ధతితో
(కూడినవాడు), మనఃప్రాణేంద్రియక్రియాః ధరయతే = మనస్సు
ప్రాణముఇంద్రియములుపనిపెట్టపారములను నిలువబెట్టుచున్నా
దో, సాధృతిః సాత్త్వికీ = ఆ ధృతినిస్త్వగుణసంబంధముకలది.

శాస్త్రమాగమసత్ప్రమింపగుండునట్లు నిలువబెట్టుట-యోగ
మనఁగానమాధి- ధృతిచేతధరింపబడెడిమనస్సుమొడిగివానిక్రియ
లను యోగముచేతధరింపుచున్నాదో- అని శంకరభావ్యము.

యోగమనఁగామోక్షసాధనమగుభగవదుపాసము- దానికోట
కవ)వతికొంది దానికె సాధనములయినమనస్సు మొదలగు వానివ్యాపార
ములను పద్ధతిచేతధరింపుచున్నాదో- అని రామానుజభావ్యము.

యయాతుధర్మకామాథాథా ధృత్యాధారయతేఽజ్ఞానః।

ప్రసజ్ఞేన ఫలాకాక్షీ దృతీసాని పాథా రాజసీ॥ ౩౯॥

(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానడా!; యయా ధృత్యా = పద్ధతిచేత,
ప్రసజ్ఞేన ఫలాకాక్షీ (గత) - మిక్కిలి ఫలంగముతోకలమునుగోరుచున్న

వాడై, భక్తకామాధోన్ ధారయలే=భక్తకామ భక్తములను నిలువఁబెట్టుచున్నాడో, సా ధృతః రాజసీ=ఆ ధృతి రజోగుణగంబంశముగలది.

నిలువఁబెట్టుటయనఁగావలె వృథానుమనస్సననిలుపుట- దేని పరికల్పకలిగినవృథా దానిఫలమునుగోరువాఁడుఅగును- అని శంకరభాషి.

భక్త్యాకామముల నెడిఫలములనుగోరెడిచిరఘండు, మిక్కిలిసంగముతో, భక్తకామార్థములకుసాధనములగుమనః పాశ్చిన్ద్యోయక్రియలను ఏ ధృతిచేతకరింపుచున్నాడో- అని రామానుజభాష్యము.

యయాగ్వన్నోభయం శోకంవిషాదంమదమేవచ |

నమిముఖ్యతీవ ర్లేధా భృతీసాన్నిపాక్షతామసీ || ౩౫ ||

(హే)పాక్ష!-(ఓ)పరితపితుఁడా!, దుర్లేధాః-దుర్బుద్ధిగలవాఁడు, యయా-ఏభృతీచేరిను, స్వప్నం భయం శోకం విషాదం మదమేవచ ననీముఖ్యతీ-నిద్రనును భయమునును సంతాపమునును విషాదమునును మదమునును విడువకున్నాడో, సా ధృతః తామసీ=ఆ ధృతి తమోగుణసంబంధముగలది-

శోకమనఁగాసంతాపము- విషాదమనఁగాఅవసాదము- ముఖము చిన్నబుచ్చుకొనుట- మదమనఁగానిద్రను(గలిగినవిషయానుభవమును గొప్పఁజేసికొనుచు మదిందియుండుట- అనిశంకరభాష్యము.

స్వప్నమదముఁగూర్చిపక్షాంబినమనస్సమైఃలగువానికియీలనువిడువఁడో-భయశోకవిషాదశబ్దములువానిగలుగఁజేసెడి విషయములంజెప్పును-వానికిసాధనములగుమనస్సమైదలగువానికియీలనుదేనిచేతకరింపుచున్నాడో- అని రామానుజభాష్యము-

సుఖం త్విదానీం తిదిధం శృణు మే భరతమభ |

ఆధ్యాసా ద)మలేయత్ర దుఃఖాంతం చ నిగచ్ఛతి || ౩౬ ||

(హే)భరతమభ!-(ఓ)భరతశ్రేష్ఠుఁడా!, ఇక నీమే-ఇప్పుడు, త్రివిధం సుఖమ్-మూడువిధములైనసుఖమును, మే (గకాశాత్)శృణు-వా (కలన) వినుము-యత్ర ఆధ్యాసాత్ రమలే=దేనియఁదలి ఆధ్యాసమువలన రతినిపొందుచున్నాడో, దుఃఖాంతం చ నిగచ్ఛతి=దుఃఖమునంతమునుగూడ పొందుచున్నాడో-

నిరతకయ మైనప్పీతినిపొందుచున్నాడో- సాంసారికమఃఖముయే
కూలంతయునుగూడపొందుచున్నాడో- అనిరామాజభాష్యము.

యత్త దగ్గే విషమివ పరిణామే ఽమృతోపమ్ |

తత్పుణిం సాత్త్వికం పోక్త మాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ || ౩౭ ||
యత్తత్ = ఎన్నది, అగ్గే విషమివ (భవతి) = మొదటను విష
మున లేను (ఉండునో); పరిణామే అమృతోపమ్ (భవతి) = పర్యవసా
మన అమృతమితోఁబల్కమైనది (అగుచున్నదో), ఆత్మబుద్ధిప్రసా
దజమ్ తత్పుణిమ్ - ఆత్మబుద్ధియొక్క ప్రసన్నతచే గలిగెడి ఆనుభవము,
సాత్త్వికం పోక్తమ్ - సాత్త్వికముగాఁ జెప్పఁబడినది -

మొదటను అనఁగా జ్ఞానవైరాగ్యధ్యానసమాధులను ఆరంభించున
ప్పుడు- ఆత్మయొక్క బుద్ధి తేటగానుండుటచే గలిగినది- ఆత్మవిషయ
మొకబుద్ధియై యైకఁ జెప్పవచ్చును- అని శంకరభాష్యము

మొదటననఁగా యోగము శరంభించునప్పుడు- ఆత్మస్వరూపము
నుగూర్చినబుద్ధియొక్క ప్రసాదమునఁగా మిగిలినవిషయములన్నిటినుండి
యునువలయుట- ఆత్మస్వరూపానుభవసుఖముసాత్త్వికము- అని రా
మానుజభాష్యము.

విషయేంద్రియగంయోగాగ్న్యగ్గ్రగేఽమృతోపమ్ |

పరిణామే విషమివ తత్పుణిం రాజసంస్కృతమ్ || ౩౮ ||

యత్తత్ = ఎన్నది, విషయేంద్రియగంయోగాత్ - అగ్గే ఆమృతోప
మం (భవతి) - విషయములును ఇంద్రియములును కలిసికొనుటవలన మొద
టను ఆమృతమునఁటిది అగుచున్నదో, పరిణామే విషమివ (భవతి) =
పరిపాకమునందు విషమువ లేను (అగుచున్నదో), తత్ రాజసంస్కృతమ్
= అది కఙ్గోగుణసంబంధియగు సుఖము-

విషయేంద్రియసంయోగమువలనఁబుట్టిన సుఖము, బలము తెలివి
మొదలగువానిని పోఁగొట్టుటనును అభిమానమువలన గలిగెడి సరకా
దులకు హేతువుగుటనును విషమువఁటిది- అని శంకరభాష్యము-

మొదటను అనఁగా అనుభవించునప్పుడు- పరిణామమున అనఁగా
విషయములును సుఖకరములగుటకు కారణములైన ఆకలి మొదలగునవి అణఁ
గినతోడనే- అని రామానుజభాష్యము-

యదగ్రేచానుబద్ధేవ సుఖం మోహనమాత్మనః |

నిద్రాలస్య ప్రవాదోత్థం తత్త్వమన ముహూర్తమ్ || ౩౯ ||
యత్ సుఖమ్ = ప సుఖము, అగ్రేవ ఆనుబద్ధేవ అస్మిన్ : మోహనం
(భవతి) = మొదటనును పరిణామముననుగూడ ఆత్మకు మోహమును
గలుగజేయునది (అగుచున్నదో), నిద్రాలస్యప్రమాదోత్థం తత్ =
నిద్రవలనను ఆలస్యమువలనును పారపాటువలననుగలిగెడి ఆసుఖము,
తానుసమ్ ఉదాహృతమ్ = తానుసముగాను చెప్పబడినది -

ఆలస్యమనఁగా ఇందియవ్యాపారములుమందగించుట - మోక్ష
ముంగోరువాడు రజస్తమస్సులను త్రోసివేసి సత్త్వము నెస్వీకరించు
నవియని ఫలితార్థము. అని రామానుజభాష్యము.

నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వాపునః |

సత్త్వం ప్రకృతిజైర్గుత్తం య దేభి స్సాస్య త్రిభిర్గుణైః || ౪౦ ||
యత్ = ఏది, ప్రకృతిజైః ఏభిః త్రిభిః గుణైః ముక్తమ్ = ప్రకృతివల
నఁగలిగిన ఈ మూడు గుణములచేతను విడువఁబడినదో, తత్ సత్త్వ
మ్ = అట్టి పాణి, పృథివ్యాం వా నాస్తి - భూమిలోనైనను లేదు - ది
వి దేవేషువా పునః నాస్తి = స్వర్గమున దేవతలలోనైనను లేదు -

బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శూద్రాణాం చ పరంతప |

కర్మాణి పరివిభక్తాని స్వభావ ప్రభవైర్గుణైః || ౪౧ ||

(హీ) పరంతు! - (ఓ) శతువులనుతపింపఁజేయువాడా!, బ్రాహ్మణ
క్షత్రియవిశాం శూద్రాణాం చ కర్మాణి - బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యలయు
శూద్రులయును వ్యాపారములు, స్వభావప్రభవైః గుణైః పరివిభక్తాని
- స్వభావమువలనఁగలిగిన గుణములచేతను విభజింపఁబడినది -

స్వభావమనఁగా తిగుణాన్నికయైన ఈశ్వరునియొక్క ప్ర
కృతి - ఆయావర్ణముల స్వభావములకుఁ గారణములైన గుణ
ములచేతను అనియుం జెప్పవచ్చును - ఎట్లన్నను. బ్రాహ్మణస్వభా
వమునకు సత్త్వగుణముకారణము - క్షత్రియస్వభావమునకు సత్త్వమా
తోఁగూడినరజస్సుకారణము - వైశ్యస్వభావమునకుతమస్సుతోఁగూ
డినరజస్సుకారణము - శూద్రస్వభావమునకురజస్సుతోఁగూడినతమ
స్సుకారణము - నాలుగువర్ణములవారలయుస్వభావములువరుగుగా

శాంతియును అధికారమును ప్రవర్తించుటయు తెలివితేక ఒకర (దు) చెప్పినట్లు చేయుచుండుటయుననునివి- స్వభావమనగా ఈజన్మ మున్నునిచేయుచున్న వెనుకటిజన్మపుగంపాకారము- అది కారణము గాగలగుణములుఅనియుంజెప్పవచ్చును- ఈసత్త్వాదిగుణములనను గరించిశాస్త్రముచేరితయానాణములవారలకు ఆయాకర్మములుప ర్పఱుపబడినవి- అని శంకరభాష్యము.

స్వభావమనగాబ్రాహ్మణాదిజన్మములనగలిగించినపూర్వకర్మము- దానివలనగలిగినగుణములు- అందుబ్రాహ్మణునకుస్వభావప్రభవమగుగుణమునజన్మమన్ననుఅణగఁద్రోకిఁజేయుదేరిన కత్త్వగుణము-క్షత్రియునకువిత్త్వతమస్సులనణగఁద్రోకిఁగలిగినజోగుణము- వైశ్యునకుశుక్త్యరజస్సులనణగఁద్రోకిఁగల్గవుగానుద్రేకించితమస్సు- శూద్రునకులెక్కగానద్రేకించినతమస్సు. ఇట్లుస్వభావప్రభవములగుగుణములతోఁగూడితయానాణములకర్మములుశాస్త్రములచేనేర్పఱుగాఁజెప్పబడినవి- అని రామానందభాష్యము.

శమోదమశ్చప్రశ్నోచంత్రాన్తిరాజావమేవచ |

జ్ఞానంవిజ్ఞానమాస్తిక్యంబ్రాహ్మణకర్మస్వభావజమ్||౪౦||
శమః ధమః తపః శౌచం ధ్యానిః ఆజానమేవచ=శమంబును ధమంబును తపస్సును పరిశుద్ధియును తమయును ఆజానంబును, జ్ఞానం విజ్ఞానమ్ అస్తిక్యమ్=జ్ఞానంబును విజ్ఞానంబును అస్తిక్యంబును, స్వభావజం బ్రాహ్మణకర్మ=స్వభావమువలనగలిగిన బ్రాహ్మణులకలబంధియగు కర్మము-

తపస్సు అనగా శారీరము మొదలగునది (౧౭౭||౧౪శ్లో)- అస్తిక్యమనగా శాస్త్రమనఁజెప్పబడినవానియందు నమ్మకము- అనిశంకరభాష్యము.

వెలుపలిత్రుండియములనునియమించుటశమము- మనస్సునకియమించుటధమము- ధియూనుభజములనునియమించుటయనెడిశాస్త్రసిద్ధమైనశరీరకే శమతపస్సు- శాస్త్రీయకర్మములకుఁదగియుండుటశౌచము- ఇతరులుబాధించినను దిగ్భ్రవికాకములేకపోవుటధ్యాని- ఇతరులయెడను,ననమనస్సును బాహ్యవ్యాపారంబులు నొకరొకఁడుగా

సంపద ఆహారము - పరతత్త్వమునును అపరతత్త్వములనును యథా
భావముగాఁ దెలిసికొనుటజ్ఞానము - పరతత్త్వమునందలిపితేజములనె
ఱుఁగుటవీధి నము - వేదమునఁ బ్రేష్టబడినవిషయమంతయుఁగల్గెమే
అనేదిగట్టి నమ్మకముఅస్తిత్వము - అనిరామానుజభాష్యము.

శౌర్యం తేజోధృతిర్దాక్షిణ్యం ధైర్యం చాప్యపలాయనమ్ |

దానిమీశ్వరభావశ్చ త్వాత్రింశదుత్సాహవజమ్ || ౪౩ ||

శౌర్యం తేజః ధృతిః దాక్షిణ్యమ్ = శౌర్యంబును తేజస్సును ధైర్యంబును సే
ర్పును, యుద్ధే అపలాయనంచ = యుద్ధమునందు పారిపోకపోవుటయు
ను, దానమ్ ఈశ్వరభావశ్చ = ఈవియును అనికారియగుటయును, స్య
భావః త్వాత్రింశత్ = స్యభావమువలనఁగలిగిన క్షత్రియసంబంధియ
గు కర్తవ్యము.

శూరత్వము (గొప్పబలముకలవారలతోఁగూడ యుద్ధముచేయుట)
శౌర్యము - పారిగట్టుము (ఇతరులచేఁ దిరగ్కూరించఁబడక పోవుట) తేజ
స్సు - అన్నియవశ్యులందును మనస్సును నన్నబుచ్చికోనఁ పోవుట ధృతి -
సమయస్ఫూర్తితోపనిచేయుట దాక్షిణ్యము - శతువులకు వెనుకడియకపో
వుట అపలాయనము - తనపక్షభుశక్తినిపక్షస్థితిలుచుట ఈశ్వరభావము -
అనికంకభాష్యము.

యుద్ధముననిర్భయముగాఁ బ్రవేశించుటశౌర్యము - ఇతరులచేఁ దిర
గ్కూరించఁబడకపోవుట తేజస్సు - ఆరంభించినకర్తవ్యమును విఘ్నములగలిగి
ననుకొనఁపాగించుటధృతి - అన్ని పనులను జరిగించెడి సామర్థ్యము దాక్షి
ణ్యము - యుద్ధమునతానుచచ్చుట నిశ్చితమైనను వెనుకఁ డియక పోవుట అప
లాయనము - ఇతరులనందటనునియమించెడి సామర్థ్యము ఈశ్వరభా
వము - అనిరామానుజభాష్యము.

కృషిగోరక్షవాణిజ్యం వైశ్యం కర్షకస్య భావజమ్ |

పరిచర్యాత్మకం కర్మ శూద్రస్యాపి స్య భావజమ్ || ౪౪ ||

కృషిగోరక్షవాణిజ్యమ్ = పున్నుకొనుటయును పశువులను పెంచుటయును
కృషియవికాయములు చేయుటయును, స్యభావః వైశ్యం కర్షక = స్యభా
వమువలనఁగలిగిన వైశ్యసంబంధియగు కర్తవ్యము - అపి (చ) = ఇంతయు
కాక, పరిచర్యాత్మకం కర్మ = పరిచర్యాత్మకముగావలయు కర్తవ్యము, శూద్ర

[౪౦౦]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము.

స్వ స్వభావజన్మ=శూద్రుఁడు స్వభావమువలనఁగలిగినది.

పరివర్తయనఁగాశుశు-౧౨వ- అనిశంకరభాష్యము-

కృషియనఁగా సస్యములను బుట్టించెడిచుక్క- పరివర్తయే యట
మూఁడువర్ణములవారలకును-అనిరామాజభాష్యము.

స్వే స్వేకర్మణి భిరత స్సంసిద్ధిం లభతే నరః |

స్వకర్మణి రతస్సిద్ధిం యథా విన్దతి తచ్చృణు || ౪౦౧ ||

స్వే స్వే కర్మణి అభిరతః నరః=తనతన కర్మమునందు ఆసక్తిగల
పురుషుఁడు, సంసిద్ధిం లభతే=సిద్ధినిపొందుచున్నాఁడు-స్వకర్మణి ర
తః సిద్ధిం యథా విన్దతి=తన కర్మమునగాసక్తుడైనవాఁడు సిద్ధిని
ఎట్లు పొందుచున్నాఁడో, తత్ శృణు=దానిని వినుము

సంసిద్ధియనఁగా శరీరంబును ఇంద్రియములును జ్ఞాననిష్ఠకుత
గినవగుట- అనిశంకరభాష్యము.

సంసిద్ధియనఁగా పరమపదమునుబొందుట- అనిరామాజభాష్యము

యతః ప్రవృత్తి భూతా వాం యేన సర్వమిదం తతమ్ |

స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విన్దతి మానవః || ౪౦౨ ||

భూతా వాం ప్రవృత్తిః యతః (భవతీ)=భూతముల ప్రవృత్తి ఎవ్వని
వలన (కలుగుచున్నవో), ఇదం సర్వం యేన తతమ్=ఇది అత
యును ఎవ్వనిచేత వ్యాపింపఁబడినవో, నిమ్ స్వకర్మణా అభ్యర్చ్య
=ఆతనిని స్వకీయమగుకర్మముచేత పూజించి, మానవః సిద్ధిం వి
న్దతి=మనుష్యుఁడు సిద్ధిని పొందుచున్నాఁడు.

ప్రవృత్తియనఁగా పుట్టుకయైనను వ్యాపారమైనను- ఏ యంతర్యా
మియగునీశ్వరునివలన- స్వకర్మమనఁగా ఆయావర్ణమునకుఁ దగినక
ర్మము- సిద్ధియనఁగా జ్ఞాననిష్ఠకు తగియుండుట-అనిశంకరభాష్యము

ప్రవృత్తియనఁగా పుట్టుక మొదలగునది-ఇందుండి మొదలగువార
లకంతరాత్మనుగానున్ననన్ను-సిద్ధియనఁగా నన్నుబొందుట- అనిరామా ||

శ్రేయా నైస్విధమో విగుణః పరథమాత్సన్మహితాత్ |

స్వభావనియతం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతికేర్ణిచమ్ ||

విగుణః స్వధర్మః=గుణములులేనిదైనతనధర్మము, స్వనుష్ఠితా
త్ పరథమాత్ శ్రేయాఁణాం లెస్సగా వాచరింపఁబడిన ఇతరులధ

మఁముకంటె మేలయినది- స్వభావనియతం కమఁ కుర్వఁ-స్వభావముచేతనియమింపఁబడిన కమఁమును చేయుచు, కిట్టిపం నాపోషితి=పాపమును పొందఁడు-

విగుణోఽపి-విగుణమైనను, అని అపిశబ్దముంజేర్చునది-స్వభావనియతమనఁగా స్వభావజమని చెప్పఁబడినదియ-విషమునఁబుట్టి నపురుగునకు విషమెట్లు దోషకరముగాదో, అట్లే స్వభావనియతమైనకర్మమునుచేయుచు పాపమును బొందఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

స్వధర్మమనఁగా ప్రకృతితోఁగూడియున్న (ఈశరీరముగల) జీవుఁడు ఆచరింపవలసిన కర్మయోగము-పరధర్మమనఁగా ఇంద్రియజయము చేయఁజాలువానికెధర్మమైన జ్ఞానయోగము- శ్రేయస్సనఁగా ప్రమాదము లేనిది-కర్మము ఇంద్రియవ్యాపారరూపమగుటను స్వభావమున నెనియతమైనది- కిట్టిపమును అనఁగా సంసారమును-జ్ఞానయోగమునఁబ్రమాదము కలదుగాన ఒక-స్వధర్మ కిట్టిపంబులుగవచ్చును- అనిరామానుజభాష్యము.

సహజం కర్మ కాస్తేయ సదోషమపి నత్యజేత్ |

సర్వారహ్మహి దోషేణ ధూమే నాగ్ని రివావృతాః || ౪౨ ||

(హ)కాస్తేయ!=(ఓ)సంతపుత్రుఁడా!, సహజం కర్మ సదోషమపి నత్యజేత్ = సహజమైన కర్మమును దోషముతోఁగూడినదైనను విడువఁగూడదు- అగ్నిః ధూమేనేపి=అగ్ని పొగచేతనువలె, సర్వారహ్మః దోషేణ ఆవృతాహి=అన్నియారంభములును దోషముచేత ఆవరింపఁబడినవిగదా-

సహజమనఁగా తనపుట్టుకతోడ నెపుట్టినది- త్రిగుణాత్మకమగుటను సదోషము- సర్వారంభములనఁగా స్వధర్మంబును పరధర్మంబును నేడికర్మములన్నియును. సహజకర్మంబగు తనధర్మమును విడిచిపరధర్మము నాచరించినను దోషముతప్పదు- పరధర్మముధయమునుగూడఁగలుగఁజేయును-కావున అజ్ఞుఁడగుకర్మాధికారి అన్నిటినివిడువశక్యముకాదు-సత్త్వరజ ప్తమోగుణములు యథార్థములైనను అసత్యములైననుగూడ వానిధర్మములయిన కర్మములుమాత్రము అన్యాయంబులవిద్యచేత నారోపింపఁబడినవే గాన అజ్ఞుఁడైనవాఁడెవ్వఁడును క

మఃములనన్నిటిని విడువఁజాలదు- జ్ఞానియో జ్ఞానముచే తనయచిద్య
పోవుటను అన్నికముఁములనువిడువఁజాలును- అనిశంకరభాష్యము

సదోపమనఁగా దుఃఖముతోఁగూడినది- జ్ఞానయోగమున
కుఁదిగినవాఁడైనను కమఁయోగమునెచేయునది- సర్వారంభములనఁ
గాకమఁములనారంభించుటయునుజ్ఞానమునుఆరంభించుటయును-దో
షముచేతననఁగాదుఃఖముచేతను- ఈమాత్రముచివ్వముకలదు-కమఁ
యోగము సులభముగాఁజేయఁదగినదియు ప్రమాదము లేనిదియును-
జ్ఞానయోగమట్టిదికాదు- అనిరామానుజభాష్యము

అసక్తబుద్ధి సస్వర్త్ర జితాత్మా విగతస్పృహః॥

నైషకర్మస్యసిద్ధిః పరమాం సంన్యాసీ నాధికచ్ఛతి॥౪౯॥

సర్వత్ అసక్తబుద్ధిః=అన్నిటియందునుసంగములేనిబుద్ధిగలవాఁడున;
జితాత్మా విగతస్పృహః=జయింపఁబడినయంతఃకరణముగలవాఁడు
ను ఆశలేనివాఁడునగువాఁడు, సంన్యాసీన పరమాం నైషకర్మస్యసి
ద్ధిమ్ అధికచ్ఛతి=సంన్యాసముచేత గొప్పదైన నైషకమ్యోగసిద్ధిని
పొందుచున్నాఁడు.

పుత్రులుభార్యమొదలగు వారలయందుసంగములేని- దేహమునం
దును బ్రదుకునందును భోగములయందును ఆశలేనివాఁడు విగతస్పృ
హుఁడు- ఇట్టి అత్తజ్ఞుఁడు నైషకమ్యోగసిద్ధిని పొందుచున్నాఁడు-ని
షకమయనగా నిష్క్రియమైనబ్రహ్మము తానుగాఁదెలిసికొనినవాఁ
డు- అట్టివాఁడగుట యనెడిసిద్ధిని- ఇదికర్మమువలనఁ గలిగెడిసిద్ధి కం
టెగొప్పది- అప్పుడెముక్తుఁడగుట స్వరూపముగాఁగలది- సంన్యాసమ
నఁగాజ్ఞానము-జ్ఞానముకలిగినసర్వకమఁములనువిడుచుటయనియుంచె
ప్పవచ్చును. అనిశంకరభాష్యము.

అంతటనఁగాఫలము మొదలగువానియందు-పరమపురుషుఁడుకథా
యనితలంచుటచేత తానుకథాయగుట యందుస్పృహలేనివాఁడు- సం
న్యాసముతోననఁగా వెనక జెప్పఁబడినత్యాగముతోకర్మమునుచేయుచు
నైషకమ్యోగసిద్ధినిపొందుచున్నాఁడు- నైషకమ్యోగనఁగాజ్ఞానము-
ద్రావికీఫలమైనధ్యానయోగసిద్ధినుపొందుచున్నాఁడనుట-అనిరామానుజ॥

నైషకమ్యోగఫలయోగసిద్ధిని- అనిమర్శభాష్యము.

సిద్ధిం పొందే యథా బ్రహ్మ తథా అహం నిబోధమే.

సమాసేనైవ కాస్తేయసిద్ధిః జ్ఞానస్వయాపరా||౫౦||

సిద్ధిం పొందే (సన్) బ్రహ్మ యథా అహం నిబోధమే=సిద్ధిని పొందినవాడు (అగుచు) బ్రహ్మమును ఎట్లు పొందుచున్నాడో, తథా మే (సకాశాత్) సమాసేనైవ నిబోధ-అట్లు నా (వలన) సంగ్రహముగా తెలిసికొనుము- (హే) కాస్తేయ!-(హి) కుంతిపుత్రుడా!, యా జ్ఞానస్వపరా నిష్ఠా-ఎది జ్ఞానముయొక్క గొప్ప నిష్ఠయో.

తనతనకర్మములచేత ఈ శ్వరునారాధించి వానియనుగ్రహంబున శరీరేంద్రియములు జ్ఞాననిష్ఠ కుయోగ్యములగుటయ నెడిసిద్ధిని పొందినవాడు- బ్రహ్మమును పొందుటయె జ్ఞానముయొక్క నిష్ఠయనగా పరిసమాప్తి- ఆత్మ, జ్ఞానాకారుడు- ఆత్మను శ్రుతులలో ఆదిత్యవణుడు (సూర్యునివంటి రంగులవాడు), భారూపుడు (వెలుగెన్న రూపముగా గలవాడు), స్వయంజ్యోతిస్సు, అనియిట్లు చెప్పట, ద్వివ్యగుణాద్యాకారుడు కాడనినతోడ నె చెప్పవలసివచ్చినతమోరూపత్యమును నిషేధించుటగాని, ఆత్మకు రూపము కలదని చెప్పటకాదు- తన శరీరమును తాను దెలిసికొనుటకు ప్రమాణాంతరము ఎట్లు ఆకరణలేదో అట్లే దానికన్న నగతరః ప్రైదయాత్మను తెలిసికొనుటకును ప్రమాణముకరణలేదు- కాబట్టి ఆత్మ జ్ఞానముంగూర్చి ప్రయత్నముకరణలేదు- ఆత్మకానిదానిని ఆత్మయనుకొనుటను మానుటయందె ప్రయత్నమును చేయవలసినది- అని శంకరభాష్యము.

కర్మయోగము చేయుట వలన సిద్ధానసిద్ధిని పొందినవాడు ఎట్లు ప్రవర్తించుచున్నవాడై బ్రహ్మమును పొందునో- ఏ బ్రహ్మము జ్ఞానమనెడి భావమునకు (పరానిష్ఠా) పరమప్రాప్యమో- అని రామానుజభాష్య||

(యథా) ఏయపాయము చేత సిద్ధిని పొందినవాడై బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడో- ఏ సిద్ధి జ్ఞానముయొక్క గొప్ప నిష్ఠయో- అని మధ్వ||

బుద్ధ్యావిశుద్ధయాయుక్తో ధృత్యాత్మానం నియమ్యచ|

శబ్దాదీవిషయాంస్త్యక్త్వా రాగద్వేషావృద్ధశ్యచ||౫౧||

విక్లప్తసేవీలఘ్వాశీ యతవాకారయమానసః|

ధ్యానయోగపరోనిత్యం వైరాగ్యం సముపాశీరితః||౫౨||

అహంకారంబలందర్పం కామంకోధంపరిగ్రహమ్ |

ఏముచ్యనిమఃమశ్శాస్త్రే బ్రహ్మభూయాయకల్పతే ||౫౩||

విశుద్ధయా బుద్ధ్యా యుక్తః=పరిశుద్ధమైన బుద్ధితో కూడినవాఁడు
ను, భృత్యా ఆత్మానం నియమ్యచ-ధైర్యముచేత ఆత్మను నియమిం
చియును, శబ్దాద్వివిషయాన్ త్యక్త్యాచ=శబ్దముమొదలగువిషయము
లను విడిచియును, రాగద్వేషా వ్యుదస్యచ (స్థితిః)=రాగద్వేషముల
ను పరిహరించియును (ఉన్నవాఁడును), వివిక్తసేవీ లభ్యుశీ యతవా
క్యాయమానసః=నిజానప్రదేశమునాశ్రయించువాఁడును లఘువుగాఁ
దినువాఁడును నియమింపఁబడినవాఁడును శరీరమును మనస్సును గలవాం
డును, నిత్యం ధ్యానయోగపరః=ఎల్లప్పుడును ధ్యానయోగమున నాసక్తుఁ
డును, వైరాగ్యం సముపాశ్రితః=వైరాగ్యమును పొందినవాఁడును, అ
హంకారం బలందర్పం కామం కోధం పరిగ్రహం (చ) ఏముచ్య-
ఆత్మకానిదానిని ఆత్మయనుకొనుటనును బలమునును గర్వమునును కామ
మునును కోపమునును పట్టునును విడిచి, నిమఃశాస్త్రే=మమ
కారములైనవాఁడును శాంతుఁడునగువాఁడు, బ్రహ్మభూయాయ కల్ప
తే=బ్రహ్మభూయమునకు తగుచున్నాఁడు.

బుద్ధిచునఁగా ఆభ్యవసాయము- విశుద్ధియనఁగా మాయ లేకపోవు
ట- ఆత్మయనఁగా శరీరేంద్రియ సముదాయము- శరీరమునిలుచు బహు
మాత్రముకావలసినవిషయములుకాక మిగిలిన సుఖముకొఱకైనవిషయ
ములను విడిచి- శరీరముకొఱకైనవానియందుఁగూడ రాగద్వేషములు
లేక- నిజానప్రదేశములు, అడవిపటియొడ్డు పర్వతపుగుహ మొదలగున
వీ- వివిక్తసేవయుచు లభ్యుశీహారంబును నిద్రాదులను కలుగనీక చిత్తప్ర
సాదమును కలుగఁజేయును- ధ్యానమనఃగా ఆత్మస్వరూపమును తలంచు
ట- యోగమనఁగా ఆత్మస్వరూపమునందె చిత్తమును పాక్షిగమును చే
యుట- నిత్యమైనను టమంత్రజపములు చేయనగుట లేదని తెలియఁజే
యుటకు- వైరాగ్యమనఁగా విహితానుష్ఠితములయందు ఆశ లేకపోవుట-
బలమనఁగా కామ రాగములతోఁగూడిన సామర్థ్యము- శరీరసామర్థ్య
ము స్వాభావికముగా నవిడువ శక్యముగా నుంది- దర్పమును నది సంతోష
మునకు వెంట నెకలిగి ధర్మమున తిక్కమింపఁజేయునది- కామమనఁగా

కోరిక- ఇంద్రియములయందును మనస్సునందును దోషములేకపోయిన నుశరీరమునీలుచుటకుఁగానీ ధర్మమువాచరించుటకుఁగానీ వెలుపలిపరిగ్రహము (ఉపకరణములు) కావలసియుండును- దానినిగూడవిడిచి పరమహంస పరివా)జకుడై- దేహమునిలిచియుండుట యందునుఁ గూడమమకారము లేనివాఁడునిమగ్నముఁడు- శాంతుఁడనఁగా సంతోషంబును దుఃఖంబును లేనివాఁడు- యతియనఁగా జ్ఞాననీష్ఠుఁడు- బ్రహ్మభూయమనఁగా బ్రహ్మమగుట- అని శంకరభాష్యము-

బుద్ధియనఁగా నాత్మతత్త్వము నెఱుఁగుట- ఆత్మను అనఁగా మనస్సును, విషయములనుండి మఱిలించుటచేత యేగమునకుఁదగిన దాని గాఁ జేసి- శబ్దాదివిషయములను దగ్గఱకురానీక- వానివలనఁగలిగెడి రాగద్వేషములను విడిచి- వివీక్షితునఁగా ధ్యానవిరోధులులేనిది- విస్తారముతినుటగానీబొత్తిగాతినకపోవుట గానీలేనివాఁడై- యతములనఁగా ధ్యానమునకు అభిముఖములుగాఁజేయఁబడినవి- నిత్యమనఁగా వచ్చెడివటకును = తాను ధ్యానముచేయవలసినది తప్పమిగిలినవానియందలివోషములను విమర్శించుటచేతవానియందు ఆనురాగములేకపోవుటను వృద్ధిబొందించికొనుచు- బలమనఁగా దేహమె ఆత్మయని తోపించెడివాసనాబలము- నిర్మముఁడనఁగా తనదికానివానినితనవియ నితలంచుట- శాంతుఁడనఁగా ఆత్మానుభవసుఖమొక్కటియొకలవాఁడు- బ్రహ్మభూయమనఁగా సమస్తబంధములునుపోయినవాఁడైస్వస్వరూపముననున్న యాత్మననుభవించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మభూయమనఁగా బ్రహ్మమునందుండుట- ఎల్లప్పుడును బ్రహ్మమునందెమనస్సుకలిగియుండుట- అని మధ్వభాష్యము-

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతి నకాఙ్క్షతి |

సమగ్న ర్దేవు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్ || ౪౮ ||

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా-బ్రహ్మమయినవాఁడై ప్రసన్నమైనయాత్మగలవాఁడు, నశోచతి=దుఃఖంపడు- నకాఙ్క్షతి-కోరఁడు- సర్దేవు భూతేషు సమః=అన్ని భూతములయందును సముఁడై, పరాం మద్భక్తిం లభతే=గొప్పదైన నాయందలిభక్తిని పొందుచు న్నాడు-

బ్రహ్మభూతుఁడనఁగా బ్రహ్మమునుపొందినవాఁడు- పరిసన్నాత్మ-
యనఁగా ప్రత్యేకాత్మయందు ఆవిర్భవించినయానందముగలవాఁడు- త-
నకుకలిగియున్నలోపమునకై విచారింపఁడు- నేనిదానికోరఁడు- న-
హృదయము (సంతోషింపఁడు) అనియును పాఠము- సముద్రనఁగాతనతోఁ-
దుల్యముగానన్నిభూతములయందును సుఖదుఃఖములను తలంచువాఁడు-
ఇట్టి వాఁడునాయందునాల్గవభక్తిని (2 అ|| ౧౬|| శ్లో) అనఁగా జ్ఞానము
నుపొందుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మభూతుఁడు అనఁగా ఆపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానమెకకారముగాఁగలదై
భగవంతునికి శేషభూతుఁడగుటయెస్వభావముగాఁగల ఆత్మస్వరూపము
బయలుపడినవాఁడు- ప్రసన్నాత్మయనఁగా కేవలము (దుఃఖము) కమ-
ము మొదలగు వానిచేత కలుపముగాని స్వరూపముగలవాఁడు- నేనుతప్ప మి-
గిలినయన్నిభూతములయందును సమముగాననాదరము కలవాఁడై ఆ-
న్నిభూతములనును గడ్డి పరకనువలె తలంచుచున్నవాఁడై సర్వేశ్వరఁడ-
నైననాయందుమిక్కిలిప్రీతితో ననుభవించుటయ నేడిపరభక్తిని పొందు-
చున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

భక్త్యామామభిజానాతి యావాన్యశ్చస్మి తత్త్వతః |

తతోమాంతత్వతోజ్ఞాత్వాపి శతే తదనంతరమ్ || ౧౭ ||

తత్త్వతః (అహం) యావాన్ యశ్చ అస్మి = తత్త్వముంబట్టి (నేను)
ఎంతవాఁడనును ఎవ్వఁడనును అగుచున్నానో, (తావంతం తమ్) మా-
మ్ = (అంతవాఁడనును, వాఁడనునగు) నన్ను, భక్త్యా అభిజానాతి = భ-
క్తిచేతను తెలిసికొనుచున్నాఁడు- తత్త్వతః జ్ఞాత్వా = తత్త్వమున తె-
లిసికొని, తతః మాంవీశతే = దానింబట్టియె నన్ను చూపుచున్నాఁడు-

ఉపాధికృతములైనభేదములచేత ఎంతవాఁడనో, ఉపాధిభేదములు
నశించినచో నెట్టి వాఁడనో- రెండవదిలేనివాఁడనును జ్ఞానైకస్వరూపుఁ-
డనును జరామరణములులేనివాఁడనునగు ఆ నన్ను- జ్ఞానముకలు-
గుటయునట తెలిపి వేళించుటయునని రెండుకావు- జ్ఞానముకలుగు-
టయే ప్రవేశించుట. పరిత్యగార్థుఁడగుచున్న జ్ఞానపరంపరంగలగుఁడేసి-
కొనెడియభినివేశమే (ఉద్దేశమే) జ్ఞాననిష్ఠ- అదికమనకువి-
రోధి- కాబట్టి సర్వకమనసంన్యాసముచేత జ్ఞాననిష్ఠ గంపాదింపఁద

గినది- అని శంకరభాష్యము.

స్వరూపస్వభావములంబట్టియెవ్వఁడనో, గుణములనును విధూతులనునుబట్టియెట్టివాఁడనో, దానినితెలిసికొనిభక్తి చేతననుబొందుచున్నాఁడు-తతః-ఆభక్తివలన- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మద్వ్యపాశ్రయః |

మత్ప్రసాదా దవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్ || ౫౬ ||

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణః=అన్నికర్మములనును ఎల్లప్పుడును చేయుచున్నవాఁడై, మద్వ్యపాశ్రయః=నేను ఆధారముగాఁగలవాఁడై, మత్ప్రసాదాత్ శాశ్వతమ్ అవ్యయమ్ పదమ్ ఆప్నోతి=నాప్రసాదమువలన ఎల్లప్పుడునుండెడి నాశములేని పదమునుపొందుచున్నాఁడు-

అన్నికర్మములనునుఅనఁగానిషిద్ధములనుగూడ-ఈశ్వరుఁడనైవాసుదేవుఁడనైననేను ఆధారముగాఁగలవాఁడై- అనఁగాఅందఱకునుఆత్మయగుటనునాయందుఁడొనవాఁడై- వాఁడునిత్యమైనవైష్ణవపదమును పొందుచున్నాఁడు-అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యనైమిత్తికములనెకాదు,కామ్యములనుగూడ- మద్వ్యపాశ్రయఁడనఁగానాయందుఁడునుపఁబడినకర్తృత్వముమొదలయినవికలవాఁడు- అవ్యయమనఁగాసంపూర్ణమైనది- పదమునుఅనఁగా పొందఁబడువాఁడనగునన్ను,పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

వెండియునంతరంగములగుసాధనములఁజెప్పిఉపసంహరింపఁబడుచున్నది- అని మధ్యభాష్యము.

చేతసాసర్వకర్మాణి మయిసంన్యస్యమత్పరః |

బుద్ధియోగముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తస్స తతంభవ || ౫౭ ||

సర్వకర్మాణి మయి చేతసా సంన్యస్య-అన్నికర్మములనును నాయందు మనస్సుచేతను ఉంచి, మత్పరః=వేనేపరుఁడుగాఁగలవాఁడవై, బుద్ధియోగమ్ ఉపాశ్రిత్య-బుద్ధియోగమును ఆశ్రయించి, సతతం మచ్ఛిత్తః భవ=ఎల్లప్పుడును నాయందుచిత్తముగలవాఁడవు అగమ-

చేతసా=వివేకజ్ఞానముచేతను- బుద్ధియోగమనఁగానాయందు పత్రాగ్రమైనబుద్ధికలుగుట- ఉపాశ్రయించుటయనఁగా అదితప్పమి

గిరినదిశరణముగానుండకపోవుట- అని శంకరభాష్యము-

చేతసా=తానునావాడు, న భునియాముడు, అనేడిబుద్ధిచేతను- మత్పరుడనగానేనె(ఈశ్వరుడై) ఫలముగాఁబొందదగినివాడననితలంచువాడు- ఈబుద్ధినెఆశ్రయించి- అని రామానుజభాష్యము-

మద్భిత్త సస్వరక్షమాణి మత్ప్రసాదాత్తరివ్యసి|

అథచేత్త్వమహంకారా న్నశోభ్యసిచిన్మన్మన్||౫౮||

మద్భిత్తః (త్వమ్)=నాయందుచిత్తముగల నీవు, సర్వదుర్గాణి మత్ప్రసాదాత్ తరివ్యసి=గమస్తదుర్గాములనును నాప్రసాదమువలన దాటఁగలవు- అథ=ఇకను, త్వమ్ అహంకారాత్ నశోభ్యసి చేత్=నీవు అహంకారమునుబట్టి వినకపోదువేని, చిన్మన్మన్=చెడి పోదువు.

దుర్గాములనఁగా సంసారమునకుఁ గారణములైనవి- అహంకారమునుబట్టి యనఁగా నేను పండితుడననుకొని- అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లు నాయందు చిత్తముకలవాడనై అన్నికమఁములం జేయుచు-సంసారములోనిదుర్గాములను (నన్ను పొందుటకు అడ్డములైనప్రకృతిసంబంధులగు సారవణములను- అనిరా||టీ||)-నేనెక్కత్యాక్కత్యములం గూర్చి అనఁగా చేయవలసినవానింగూర్చియు చేయరానివానింగూర్చియు సమస్తమునెఱుంగుదుననియుండుట యహంకారిజు- అని రామానుజభాష్యము.

యద్యహంకార మాశ్రిత్య నయోత్స్య ఇతి మన్యసే||

మిత్రైక వ్యవసాయసే, ప్రకృతిస్త్యాం నియోక్యతి||౫౯||

అహంకారమ్ ఆశ్రిత్య=అహంకారమును పట్టి, నయోత్స్య ఇతి మన్యసేయది=యర్థముచేయఁబోవను అని తలంతువేని, ఏమఃతే వ్యవసాయః మిత్ర్యా (భవివ్యతి)=ఈ నీయొక్క- నిష్పయము అసత్యము (కాఁగలదు)- ప్రకృతిః త్యాం నియోక్యతి=ప్రకృతి నిన్ను నియొగింపఁగలదు.

ప్రకృతియనఁగా క్షత్రస్వభావము- అని శంకరభాష్యము.

అహంకారమనఁగా మేలుకీడులను నేనెఱుఁగుదననుకొనుట- (ప్రకృతియనఁగా నిష్పభావము-అనిరా||టీ||) అని రామానుజభాష్యము.

స్వభావజేన కా నైయ నిబద్ధస్వేన కర్మణా ।

కర్మం నేచ్ఛసి యస్మిహంతరిష్య స్వవశోఽపితత్ ॥౬౦॥

(హే) కా నైయ! = (ఓ) పుంతిపుత్రుడా! యత్ మోహత్ కర్మం నేచ్ఛసి = దేనిని మోహమున చేయుటకు కోరివో, తనపి = దానినిగూడ, స్వభావజేన స్వేన కర్మణా నిబద్ధః = స్వభావముచేఁగరిగిన స్వకీయమైన కర్మముచేత కట్ట బడినవాడవై, అవశః = పరవశుఁడవై, కరిష్యసి = చేయుగలవు.

స్వభావజమనఁగా వెనుకఁజెప్పబడిన (౧౮౨॥ ౪౩ శ్లో) శౌర్యము మొదలగు నది-నిబద్ధుఁడనఁగా నిశ్చయముగాఁగట్టబడినవాఁడు-అని శంకరభాష్యము.

స్వభావజకర్మమనఁగా శౌర్యము - పరులనిక పాతకమును సహించ నివాఁడవైన వెయుద్ధమును చేయుచువు-అని గామానుజభాష్యము.

ఈశ్వర స్వర్వభూతానాం హృద్దేశే లుప్తన తివృత్తి

భ్రామయన్మన్యభూతాని యన్త్రరూఢాని మాయయా॥

(హే) ఆత్మాన! = (ఓ) యజ్ఞనుడా!, ఈశ్వరః = ఈశ్వరుఁడు, యన్త్రరూఢాని సర్వభూతాని మాయయా భ్రామయన్ = యంత్రము మ్రోనున్న విన్నిభూతములనును మాయ చేత తిప్పించు, నిర్వభూతానాం హృద్దేశే తివృత్తి = నిమిత్తభూతములయొక్కయు హృదయదేశమున ఉన్నాఁడు.

ఈశ్వరుఁడనఁగా పలుకు స్వభావముగాఁగలనారాయణుఁడు-భూతములనఁగా ప్రాణులు. మాయయేవ (మాయ చేతనునలె) అని ఇవ శబ్దమును జేర్చునది-కట్టికోఁజేయఁబడిన లురుషుఁడు మొదలగు దానినియంత్రముమీద నెక్కించి మాయచేత తిప్పవట్టె - అని శంకరభాష్యము.

హృదయదేశము అర్పిజంతువులను జ్ఞానముపుట్టెడిస్థానము-యంత్రమనఁగా దేహించి) యరూపమైనపశ్చత్తి- మాయయనఁగా గుణత్రయాత్మకయగు పశ్చత్తి-అని రామానుజభాష్యము.

పరోక్షముగాఁజెప్పట (నేనని చెప్పుక ఈశ్వరుఁడని చెప్పట) దోఁని నింగూర్చి భీముఁడు చెప్పినట్లె - అని మధ్వభాష్యము.

తమేవ శరణం గచ్ఛ స్వభావేన భారత ।

త స్త్రిసాదా శ్చరాం శాన్తిం స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతమ్॥
(హీ)భారత!= (ఓ) భరతవంశమువాడా!, సర్వభావేన తమేవ
శరణం గచ్ఛ-అన్నివిధములనును ఆతనినే శరణమునుగా పొందుము.
పరాం శాన్తిమ్=గొప్ప శాన్తినిని, శాశ్వతం స్థానంచ=నిర్వృత్తమైన స్థా
నమునును, తత్త్రిసాదాత్ ప్రాప్స్యసి=ఆతని ప్రసాదమున పొందఁ
గలవు.

శరణమనఁగా ఆత్మీయము- సుంసారబాధలనుపోఁగొట్టుటకై- ప్ర
సాదమనఁగా ఆనుగ్రహము- శాంతియనఁగా ఉపరతి (అన్నియునుడు
గుట)-స్థానమున ఆనఁగా విష్ణువునైన నాయొక్క పరమపదమును- అని
శంకరభాష్యము.

శాంతియనఁగా శమబంధములు ఉడుగుట- పరమపదమనఁగా వై
కుంఠము- అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి తే జ్ఞానమాభ్యాసం గుహ్యైర్గుహ్యతరం మయా।

విన్మత్యైరదశేషేణయిభేచ్ఛసి తథా కురు॥౬౯॥

ఇతి-ఇట్లు, మయా గుహ్యత్ గుహ్యతరం జ్ఞానం తే ఆభ్యాసం=
నాచేతను గోప్యముకంటె మిక్కిలిగోప్యమైన జ్ఞానము నీకు చెప్పఁబడి
నది- ఏతత్ ఆశేషేణ విన్మత్య=దీనిని నిశ్చేషముగా విమర్శించి, య
థా ఇచ్ఛసి తథా కురు=ఎట్లు కోరుదువో అట్లు చేయుము.

నేను చెప్పిన శాస్త్రమునును దానియర్థమునును లెస్సగా నాలోచిం
చి- అని శంకరభాష్యము.

మోక్షముంగోరువారు తెలిసికొనవలసిన కష్టయోగజ్ఞానయోగభక్తి
యోగములంగూడిన జ్ఞానము-నీయధికారమనకు తగు నట్లు విమర్శించి-
కర్మయోగములలో దేనివైన నీయిష్టమున చ్ఛిన దానినాచరింపుము- అని
రామానుజభాష్యము.

సర్వగుహ్యతమం భూయ శృణు మే పరమం వచః।

ఇష్టోసి మే దృఢమితతో శ్రామితేహితమ్॥౭౦॥

భూయః సర్వగుహ్యతమం పరమం మే వచః శృణు-వెండియు అ
న్నిటికంటె మిక్కిలిగొరహ్యమైనదియును గొప్పదియునగు నా మాట
ను వినము. ద్విష్టమ్ మే దృఢమ్ ఇచ్ఛః అసి-(నీవు) నాకు గట్టిగా ఇ

ష్టుఁడవు అగుచున్నావు- ఇతితతః=అనుదానివలన, తే హితం వత్సా
మి-నీకు హితమును చెప్పఁగలను.

భయమునం గాదు-ధనమునిమిత్తముగాదు-సమస్తాఽదృశ్యముఁడవనిచెప్పెద
ను. హితమునన. గాఢా న్ముఖగుటకు సాధనమును-అనిశంకరభాష్యము

సర్వగుహ్యత మ ముఖ్యక్తియోగమనివెనుకను (౯౮||౧౪||) గూడఁ
జెప్పఁబడినది-దృఢః ఇష్టః (గెట్టి ఇష్టుఁడవు) అనిపాత్రము- అనిరా
మానుజభాష్యము.

మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరుః!

మామేవైష్యసి సత్యం తేప్రతిజానేపీయేసమే||౬౫||

మన్మనాః మద్భక్తః మద్యాజీ (చ) భవ=నాయందుమనస్సు కలవాఁ
డవును వాయెడను భక్తి కలవాఁడవును నన్నుగూర్చియాగము చేయు
వాఁడవును అగుము-మాం నమస్కరుః=నన్ను నమస్కరింపుము-మా
మేవ ఏష్యసి=నన్నె పొందఁగలవు- తే సత్యం ప్రతిజానే=నీకొఱకు
సత్యముగా ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను- మే పీయః అసి=నాకు ఇష్టుఁడ
వు అగుచున్నావు.

నమస్కారమునుగూడనాకె చేయుము- ఇట్లు వాసుదేవునియందెస
మహిమంబుబడిన సాధ్యసాధనవీయోజనములు కలవాఁడవై నన్నె పొం
చుదువు- అని శంకరభాష్యము.

మన్మనాః=నన్నుఁడ పాసించు వాఁడవును, మద్భక్తః=నే నే మిక్కి
లి ఇష్టుఁడనుగాఁగలవాఁడవును, మద్యాజీ=ప్రీతిపూర్వకముగా న
న్నుపూజించువాఁడవును, అగుము- ఎవ్వనికినాయందు మిక్కిలిప్రీతి
యుండునో వానియెడను నాకును మిక్కిలిప్రీతిగలుగుటను వానివిడువ లేక
వానిని నాసంనిధి నేడించికొనియెడను- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వధర్మాః పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజః!

అహం త్వాసర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః||౬౬||

సర్వధర్మాః పరిత్యజ్య=అన్నిధర్మములను విడిచి, ఏకం మాం శ
రణం వ్రజః ఒక్క నన్నె శరణమును పొందుము- అహం త్వాసర్వపా
పేభ్యః మోక్షయిష్యామి=నేను నిన్ను అన్నిపాపములనుండి విడిపించె
దను- మా శుచః=ముఃఖింపకము-

ధర్మశాస్త్రము చేత అధర్మములు గూడ గ్రహింపఁబడును. నైమగర్త్యము (ఏకమర్మమును లేకపోవుటయె) ఇచ్చట వివక్షింపఁబడినది. సర్వాత్మనైయీశ్వరుఁడనైనను. శరణమును పొందుటయనఁగా ఆయాశ్వరుఁడను నేనె, నాకంటె వేఱుగా మఱియొక్కటి లేవని శబ్దయిందికొనుట. నేనె యాత్మనని లేనియఁజేయుటచే ధర్మాధర్మబంధనస్వరూపములగు అన్ని పాపములనుండియును విడిపించెదను. — ఈ గీతాశాస్త్రమున ఆగ్నేకాన్త మొక్కటియె మోక్షమును కలుగఁజేయునదిగాఁ జెప్పఁబడినది. మోక్షము కొత్తగాఁగలుగునది కాదుగాన కర్మము దానికి పాధనము కాదు. నిత్యకర్మములు గూడ పుణ్యలోకమును కలుగఁజేయుననియె. ఆత్మకు కర్తృత్వము లేదు. సంపారమంతయు భాంతివలనఁగలిగినదియె కాన జ్ఞానము చేత శుద్ధముగా నివర్తించును. అని శంకరభాష్యము.

కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగముల నెది ధర్మములనన్నిటిని చేయుచు నెవారి ఫలము కర్తృత్వము మొదలగువానిని విడిచి నే నెకతః ననియు ఆరాధింపఁబడువాఁడననియు పొందఁబడువాఁడననియు ఉపాయమనియు శుభంపుము. నన్ను పొందుటకు విరోధులగు పాపములన్నిటినుండియు నిన్ను విడిపించెదను. ఇదియొక్క యేజన — మఱియొక్క యేజనవిట్ల న్ననుభవదృక్తి కలుగుటకు అడ్డములైన పాపములనుడలంచి భయపడుచున్న ఆజానునింగూర్చి భగవంతుఁడు చెప్పచున్నాఁడు. భక్తియోగము నారంభించుటకు ప్రతిబంధకములైన పాపములను పోగొట్టుకొనుటకు చేయవలసిన పాపియై శ్చిరరూపములైన ధర్మములనన్నిటిని విడిచి భక్తియోగము కలుగుటకైనన్నె శరణమును పొందుము. నేనె ఆ పాపములనుండి నిన్ను విడిపించెదను. అని గామానుజభాష్యము.

ధర్మములను విడుచుటయనఁగా వాని ఫలములను విడుచుట. లేనిచో యాస్థమును చేయుచునుటయెట్లు? అని మధ్యభాష్యము.

ఇదంతే వాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన |

న చా శు శ్రువే వాచ్యం నచ మాం మోఽభ్యసూయతి ||
తే (ఉక్తం) ఇ దమ్ = నికొఱకు (చెప్పఁబడిన) ఈ శాస్త్రము, అతపస్కాయ న వాచ్యమ్ = తపస్సులేనివానికి చెప్పఁదగదు. అభక్తాయ క

దావన న(వాచ్యమ్)-భక్తి లేనివానికి ఎప్పుడును (చెప్ప)దగదు- అ శుశ్రూష వేద న(వాచ్యమ్)=శుశ్రూష చేయనివానికిని(చెప్ప)దగదు- మాం యః అభ్యసూయతి=నన్ను గూర్చి ఎవ్వఁడు అసూయపడుచు న్నాఁడో,(తన్నె)వ న(వాచ్యమ్)=వాని(కొఱకు)ను(చెప్ప)దగనిది.

తపస్సు కలిగినను గురువునందును దేవునియందును భక్తి లేనివానికి చెప్పఁగూడదు- భక్తియునుతపస్సును గలిగియున్నను శుశ్రూష చేయని వానికి చెప్పఁగూడదు-నన్నుప)కృతి సంబంధినైన మనుష్యునిగాఁడలంది స్వస్థాత్ము మొదలగుదోషములను నాయందారోపించి వేసు ఈశ్వరుఁ డగుట నెఱుంగకఎవ్వఁడు నన్ను సహింపఁడో,వానికిఁగూడచెప్పఁగూడదు- తపస్సు లేకపోయినను మిగిలిన గుణములుకలిగి మేధావి(బుద్ధిమంతుఁడు) ఐనచోఁ జెప్పవచ్చును-అన్ని గుణములున్నను భగవంతుని యండసూయగలవానికిఁ జెప్పఁగూడదు-అనిశంకర భాష్యము.

నీయందును నాయందునుభక్తి లేనివానికి- నాస్వరూపమందును నే ను ఈశ్వరుఁడ నగుట యందును నాగుణములయందును ఎవ్వఁడుదో షమును చూపునో వాని కొఱకును- మఱియొక్క విభక్తి(Case)తో చెప్పుట ఇదిమిక్కిలి పరిహారింపవలసినదని తెలియఁజేయుటకు- అనిరా మానుజభాష్యము.

య ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తే పృథిధాస్యతి |

భక్తిం మయి పరాంకృత్వా మామేవైష్య త్యసంశయః || ౬౮ ||
యః మద్భక్తేషు ఇదం పరమం గుహ్యమ్=ఎవ్వఁడు నాభక్తులయెడ ను ఈ గొప్ప రహస్యమును, మయి పరాం భక్తిం కృత్వా అభిధాస్య తి=నాయెడను గొప్పభక్తిని చేసి చెప్పఁగలఁడో,సః మామేవ ఏవ్యతి= వాఁడు నన్నె పొందఁగలఁడు- అసంశయః=సంశయములేదు.

మూలమునైనను అథామునైనను చెప్పఁగలఁడో-భక్తిమాత్రమున్నను చాలును-తపస్సు మొదలగునవి యక్కఱలేదు-నన్నుబొందట యనఁ గా ముక్తుఁడగుట-అనిశంకర భాష్యము.

చెప్పుటయనఁగా వ్యాఖ్యానముచేయుట-అనిరామానుజభాష్యము.

నచ తస్మా న్ననుష్యేషు కశ్చిన్నే ప్రియకృత్తమః |

భవితానచ మేతస్మాదస్యః ప్రియతరోభువి || ౬౯ ||

మే తస్మాత్ పీయకృత్తమః మనుష్యేషు కశ్చిచ్ఛ న-వాకు వానికం
తై మిక్కిలియిష్టమునుచేయువాఁడు మనుష్యులలో ఒక్కఁడును లేఁ
డు-భువితస్మాత్ అన్యః మే పీయతరః సచభవితా-భూమిలో వానికం
తైను ఇతరుఁడు నాకు మిక్కిలియిష్టఁడు కలుగఁబోఁడు.

ఇష్టదుఃస్వపారితే.డు-ఇతికలుగఁబోఁడు-అని శంకరభాష్య||

ఇష్టటికికలిగియుండలేదు-ఇతికలుగఁబోఁడు-అనిరామానుజభాష్య||

అధ్యేష్యతేచ య ఇమం ధర్మ్యం సంవాదమావయేః||

జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహ మిష్టస్యామితి మే మతిః|| ౭ ||

ధర్మ్యమ్ అవయోః ఇమం సంవాదమ్ యః అధ్యేష్యతే-ధర్మముతప్ప
నిదగు మనయిద్వటియొక్కయు ఈసంవాదమును ఎవ్వఁడు అధ్య
యనముచేయునో, తేన జ్ఞానయజ్ఞేన అహమ్ ఇష్టః స్యామ్=వాని
చేత జ్ఞానయజ్ఞముచేత నేను పూజింపఁబడినవాఁడను అగుదును, ఇ
తి మే మతిః=అని నా తాత్పర్యము.

జ్ఞానయజ్ఞమువంటిది గీతాశాస్త్రాధ్యయనమనిస్తోత్రము- తేకజ్ఞా
నయజ్ఞముయొక్క ఫలముతో చుట్టమైన ఫలము గలుగుననిఫలమును చెప్పి
టయైనం గావచ్చును. అని శంకరభాష్యము.

శ్రీధ్రావా ననసూయుశ్చ శృణుయా దపి యేనరః|

సోఽపిముక్తశ్శుభాన్ లోకాన్ పాప్నుయాత్పూజ్యకర్మణామ్||

అపిచ=ఇంతియొకాక, యః నరః=ఏమనుష్యుఁడు, శ్రీధ్రావా అన
సూయుశ్చ (సన్) శృణుయాత్=శ్రీధృతలవాఁడును అసూయచేయుకు
న్నవాఁడునై వినునో, సోఽపి ముక్త (గన్) వాఁడును పాపములచే
విడువఁబడినవాఁడై, పుణ్యకర్మణాం శుభాన్ లోకాన్ పాప్ను
యాత్=పుణ్యములైన కర్మములుగలవారలయొక్క మంది లోకముల
ను పొందును.

పుణ్యకర్మములనఁగా అగ్ని హోమాద్యము మొదలుగువని-అర్థః జ్ఞా
నములవారిని గూర్చి చెప్పవలసిన దేమున్నది? అని శంకరభాష్యము.

భక్తివిరోధులగు పాపములచే విడువఁబడినవాఁడై. అనిరామానుజ
భాష్యము.

కచ్చి దేత చ్యుతం పాథః త్వయై కాగ్రేణ చేతసా|

కచ్చి దజ్ఞానసంమోహః ప్రణిష్ఠస్తే ధనజ్ఞయః || ౭౨ ||
 (హే)పాథక!=(ఓ) కంతి పుత్రుడా!, త్వయా ఏతత్ ఏకాగ్రేణ
 మనసా శుశ్రవంతఃకచ్చిత్=నీచేతసు ఇది నిశ్చలమైన మనస్సుతో వినఁ
 బడినదిగదా- (హే) ధనజ్ఞయ!=(ఓ)యజ్ఞానముడా!, తే అజ్ఞానసం
 మోహః ప్రణిష్ఠఃకచ్చిత్=నీయొక్క అజ్ఞానమువలన గలిగిన యి
 వేకము పోయినదిగదా.

ఏ అజ్ఞానము చేత యుద్ధము చేయను (౨౭||౯|| శో) అని చెప్పితివో-
 అనిరామానుజభాష్యము.

అర్జున ఉవాచ-

నహ్యే మోహః క్షౌత్రి ర్బాహ్మ త్వత్ప్రసాదాన్మయాచ్యుత!
 స్థితోఽస్మి గతసందేహః కరిష్యే వచనం తవ || ౭౩ ||
 (హే)అచ్యుత!-(ఓ)కీర్త్యుడుడా!, త్వత్ప్రసాదాత్ (మే)మోహః న
 హ్యః=నీయనుగ్రహమువలన నా అజ్ఞానము నశించినది మయాక్షౌత్రిః
 లబ్ధః=నాచేత స్మృతి పొందఁబడినది గతసందేహః (గన్) స్థితః అస్మి
 =సందేహములుపోయినవాఁడను (అసయ) ఉన్నవాఁడను అగుచు
 న్నాను- తన వచనం కరిష్యే=నీ మాటను చేసెదను-

మోహమనఁగా సంసారమనెడి యనర్థమునకుఁ గారణమైన
 యజ్ఞానము- స్మృతియనఁగా ఆత్మతత్త్వముం గూర్చినతలంపు- అది
 లభించినచో హృదయపు ముకులన్నీయునుడిచును. ఏజ్ఞానము వలన
 నజ్ఞానముపోవుట యమితత్వ స్మృతి లభించుటయును కలుగుచో అజ్ఞా
 నము కలుగుటయే గీతాశాస్త్రము సంతటినిని తెలిసికొనుటకుఫలము-అ
 నిశ్చేత్రభాష్యము.

మోహమనఁగా విపరీత జ్ఞానము (ఒక్కదానిని మఱియొక్క
 టిగాఁదలంచుట)-స్మృతియనఁగా నున్నదిఉన్నయట్లు తెలిసికొనుట-
 ఆగ్నకాని ప్రకృతిని ఆత్మయ నుకొనుటయును, పరమపురుషునకు శ
 రీరమగుటను పరమపురుషాత్మకములగు చేతనాచేతనములన్నియు పర
 మపురుషాత్మకములు కాకునుటయును, పరమపురుషున కారాధనము
 లగుటచేత పరమపురుషుని పొందుటకు సాధనములగు నిత్యవై మిత్తిక
 కర్మములు బంధమును కలుగఁజేయునవి యనుకొనుటయు సందేహ

[౪౩౬] గీతాభాష్యత్రయ సారము.

హమంతయును పోయినది. అత్త ప్రకృతికంటె వీలక్షణుడు, ప్రకృతి యొక్క స్వభావములులేనివాడు, తెలిసికొనువాడగుటయెస్వభావ ముగాఁగలవాడు, పరమపురుషునకు శేషభూతుఁడగుటయు నియా మృత్యుగతుటయునె స్వరూపములుగాఁగలవాడు అనెడిజ్ఞానంబును, సమస్తజగత్తు యొక్కయు సృష్టిస్థితి సంహారములు లీలగాఁగలవాఁ డును దోషములకు విరోధియై కల్యాగుణములకు క్షేమస్థానమైనవాఁడు ను స్వభావసిద్ధంబులును మేర లేనివియునగు జ్ఞానాదిగుణములు గల వాఁడును పరబ్రహ్మమని చెప్పఁబడువాఁడును పరమపురుషుఁడనెడి జ్ఞానంబును, ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానమువల్ల నును కర్మములను ప్రతిదినముచే యుచుండుట వల నును శమదమాదులవల్ల నును గలిగెడిభక్తి రూపమై నయుపాసనచేత నెభగవంతుఁడు బొందఁగినవాఁడనెడి జ్ఞానంబును లభించిననీ-నీవు చెప్పినట్లు యుక్తము మొదలగుదానిని చేసెదను-అ నిరామానుజభాష్యము.

సంజయఉవాచ.

ఇత్యహంవాసుదేవస్య పార్థస్యదమహాత్మనః |

సంవాదమిమమశ్రౌషమచ్ఛతం రోమహర్షణమ్ || ౪౪ ||

ఇతి=ఇట్లు, వాసుదేవస్య మహాత్మనః పార్థస్యద=అది కృష్ణుని యొక్కయును మహాత్మయగు అర్జునునియొక్కయును, అద్భుతం రోమహర్షణమ్ ఇమం సంవాదమ్=అద్భుతమైనదియును పులక రింతనుగలుగఁజేయునదియునగు ఈ సంవాదమును, అహమ్ అశ్రౌ షమ్=నేను వింటిని.

మహాత్మయనఁగాగొప్పబుద్ధికలవాఁడు-అని రామానుజభాష్యము.

వ్యాసప్రసాదా చ్ఛ్చురీతవా నిమం గుహ్యతమం పరమ్ |

యోగం యోగేశ్వరాత్యర్థస్థాతాత్మతః శయితస్సయమ్ ||

ఇమం గుహ్యతమం పరం యోగమ్=ఈ అతిరహస్యమైన గొప్ప యోగమును, స్వయం కథయతః యోగేశ్వరాత్ కృష్ణాత్=స్వయ ముగా చెప్పుచున్న యోగేశ్వరుడైన కృష్ణునివలన, వ్యాసప్రసాదా త్ పాతాత్ శ్రుతవాఁ(అస్మి)=వ్యాసునియనుగ్రహమున ప్రత్యక్ష ముగా విన్నవాఁడను(అనుచున్నాను)-వ్యాసుఁడుదివ్యచతుస్సునును

విద్యశ్రీశ్రమునును ఇచ్చుటవలనవంటినని భావము.

యేగముంగూర్చినదిగాన గ్రంథమునుయేగమె- స్వయమాగాపిం
టని- పరంపరగా కాదు- అనిశంకరభావ్యము.

యేగేశ్వరుఁడనఁగా జ్ఞానాదిగుణములకునిధి- అని రామానుజ
భావ్యము.

రాజన్ సంస్కృత్య సంస్కృత్యసంవాదమిమమద్భుతమ్ |

కేశవాజ్ఞానయోఃపుణ్యం హృష్యామిచ మహాముహూః ||

(హే)రాజన్=(ఓ)రాజా! (ధృతరాష్ట్రుఁడా!), (కిం)ఁ=ఇంతియె
కాక, అద్భుతం పుణ్యం కేశవాజ్ఞానయోః ఇమం సంవాదమ్=అ
ద్భుతమైనదియును పుణ్యమైనదియునగు శ్రీకృష్ణాజ్ఞానములయొక్క
ఈ సంవాదమును, సంస్కృత్య సంస్కృత్య ముహూముహూః హృ
ష్యామి=తలంచి తలంచి మాటిమాటికిని ఆనందించుచున్నాఁడను.

పుణ్యమనఁగాపిన్ననుగూడ పాపముగపోఁగొట్టునది- అని శంక
రభావ్యము.

తచ్చసంస్కృత్య సంస్కృత్య రూప మత్యద్భుతం హరేః |

విస్మయే మే మహా రాజన్ హృష్యామిచ పునఃపునః || ౭౭

(హే)రాజన్!=(ఓ)ధృతరాష్ట్రుఁడా!, హరేః అత్యద్భుతం తత్
రూపం సంస్కృత్య సంస్కృత్య-శ్రీకృష్ణునియొక్క మిక్కిలియద్భుత
మైన ఆ విశ్వరూపమును తలంచి తలంచి, మే మహా విస్మయః(భ
వతి)-నాకు గొప్ప ఆశ్చర్యము(కలుగుచున్నది)- పునఃపునః హృష్యా
మి-మాటిమాటికిని ఆనందించుచున్నాఁడను.

యత్రయేగేశ్వరఃకృష్ణో యత్రపార్థోఽధనుర్ధ్వరః |

తత్రశ్రీర్విఃకాయోభూతి ధ్రువోవానీలమణిమమ || ౭౮ ||

యేగేశ్వరః కృష్ణః యత్ర (వర్తతే)=యేగేశ్వరుఁడగు కృష్ణుఁడప
పతమునందు(ఉన్నాఁడో), ధనుర్ధ్వరః పార్థః యత్ర (వర్తతే)=ధ
నుస్సునుపట్టిన ఆజ్ఞానుఁడు పపతమునందు ఉన్నాఁడో, తత్ర శ్రీః
ధ్రువః=ఆపతమునందు సంపద (తప్పనిది)- విజయః ధ్రువః=గెలుపు
తప్పనిది- భూతిః (ధ్రువః)=సంపదయొక్క విపారము (తప్పనిది)-
నీతిః (ధ్రువః)=స్థాయము(తప్పనిది)- (ఇతి) మమ మతిః=(అని) వా

రాత్రి వ్యము.

యే గీత్యరుఁడనఁగా చేతనా చేతనముల స్వభావ యోగములకు ఈ
శ్లోకుఁడు- అన్ని వస్తువులముఁదికిఁ పరివర్తించుట మొదలగునవి తన
సంకల్పముననుసరించినములుగా నుండుటాఁడు. భువియనఁగా కదలనిది-
అని రామానుజభావ్యము.

ఇతి త్వి మహాభారతే శతసహస్రీకాయాం సంహితాయాం

భీష్మపర్వణి త్విభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబిష్ణువిద్యా

యాం యోగశాస్త్రీ శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

సంన్యాసయోగోవాచ అష్టాదశోఽ

ధ్యాయః.

ఇట్లు నూట వేలసంహితయగు మహాభారతమునభీష్మపర్వములోఁ
చేరినదియు, ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును, బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం
బును, యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదంబునగు భగవద్గీత
లలో సంన్యాసమునెడి జ్ఞానసాధనమును తెలియఁజేసెడి షమవేది
మిదవయధ్యాయము.

10037

